178

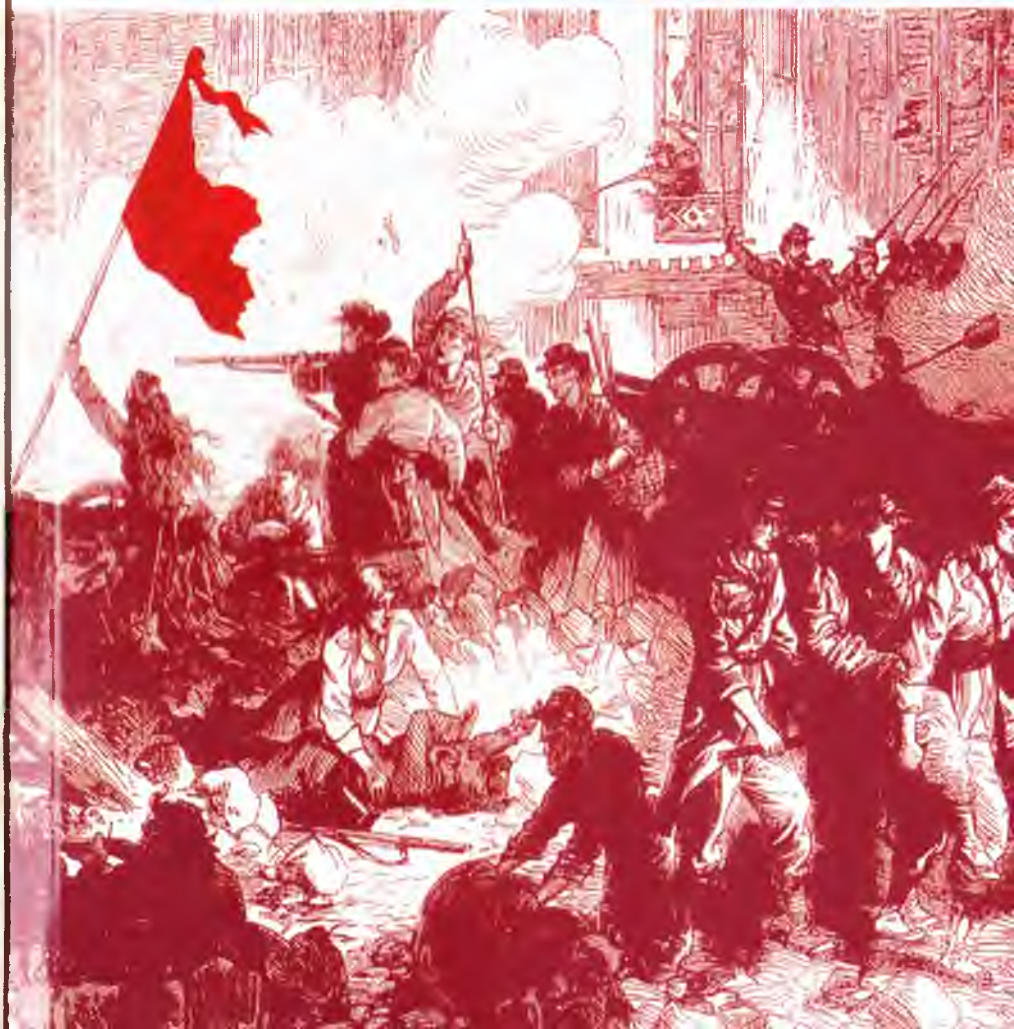
Prosper Olivier Lissagaray

payel

1871 PARİS KOMÜNÜ

Çeviren: Ayşen Tekşen

PROSPER OLIVIER LISSAGARAY

1871 PARİS KOMÜNÜ

payel

PAYEL YAYINLARI 178
Tarih Kitapları 1

ISBN: 978-975-388-170-8

Yayınevi sertifika no: 11342
Matbaa sertifika no: 12024

Dizgi ve Düzelti : Filiz Koçer
Baskı : Özal Matbaası
Kapak Filmleri Seval Grafik
Kapak Baskısı : Seval Grafik
Cilt Yıldız Cilt

PROSPER OLİVİER LİSSAGARAY, 24 Kasım 1838'de Fransa'nın Toulouse kentinde doğdu. Edebî çevrelerde etkin olarak çalışan, edebiyat konulu konferanslara konuşmacı olarak çağrılan, cumhuriyetçi, sosyalist, bağımsız bir gazetecidir.

Özellikle 1871 Paris Komünü konusunda yürüttüğü geniş çaplı araştırma ve bu çalışmalarının sonucunda ortaya çıkan *1871 Paris Komünü'nün Tarihçesi* adlı kitabıyla adını duyurmuştur. Komün sonrasında İngiltere'de ve İsviçre'de sürgün hayatı yaşayanlarla da görüşmüş ve araştırmalarını bu ülkelerde sürdürmüştür. O dönemde ulaşılabilir olan her türlü belgeyi incelemiştir, çünkü kendi deyimiyle, "kazanan taraf, bütün çalışmayı reddedebilmek adına en ufak tutarsızlığı bile gözden kaçırmayacaktır."

15 Ağustos 1868'de İmparatorluk'a karşı olan tavrını *L'Avenir* (Gelecek) adlı bir gazete çıkartmaya başlayarak belli eder. 1870 yılında ise Henri Rochefort ile *La Marseillaise* adlı bir gazete kurar. Aynı yılın Ocak ayında ise iki farklı suçtan (bir tanesi bir düelloda yer almasıyla ilgili, diğeri de "imparatorun ve imparatoriçenin adamlarına saldırı") hapse girer. Nisan ayında hapisten çıkar ancak kısa süre içinde "imparatora karşı" suçlamalar nedeniyle tekrar hapse mahkûm olunca 10 Mayıs 1870'te üç aylığına Brüksel'e sığınır.

4 Eylül'de Paris'e döndükten sonra Fransız politikacı Léon Gambetta'ya yakın bir avukatın yanında çalışmaya başlar. Ekim ayında Gambetta, Lissagaray'ı Toulouse'a savaş bakanı olarak atar. 1871'in Ocak ayında. kendi deyimiyle "ateşe daha yakın olmak için" General Chanzy'nin birliğine yazılır, buradaki görevi, Loire bölgesi ordusunun Süvari Birliği Komutanı olarak belirlenir.

18 Mart 1871'de Komün hareketine resmen katılır. Burada önemli görevler almaya başlayan Lissagaray, *L'Action* (Eylem) isimli bir gazete çıkartır. 6 sayı yayımlanabilen bu gazete, 9 nisan 1871'de kapanır. Ardından sadece 17-24 Mayıs 1871 tarihleri arasında yayımlanan *Tribun du Peuple* (Halk Meydanı) adlı günlük gazeteyi çıkartır.

Uzun bir çalışma ve araştırma sürecinden sonra 1876 yılında *1871 Paris Komünü'nün Tarihçesi* adlı kitabını yayımlar. İzleyen yıllarda da hep bu konu üzerine çeşitli ülkelerde halkı bilinçlendirmek ve Komün'ün gerçekte ne olduğunu, neden bu kadar önemli olduğunu anlatmak için çalışır.

25 Ocak 1901'de, 63 yaşında, yakalandığı larenjit hastalığı nedeniyle hayata gözlerini yumar. Père-Lachaise Mezarlığı'nda yapılan cenaze törenine iki bin kişi katılır.

JENNY JULİA ELEANOR "TUSSY" MARX, (16 Ocak 1855-31 Mart 1898) Marksist yazar ve politik eylemci. Karl Marx'ın en küçük kızıdır, babası ona "Tussy" diye hitap ederdi.

Karl Marx ve Jenny von Westphalen çiftinin altıncı çocuğu olarak Londra'da dünyaya geldi. Babasının anlattığı hikâyelerden de etkilenerek ilk önce edebiyata, henüz on iki yaşındayken İrlandalı üç vatanseverin Manchester'da idam edilmesinden sonra politikaya ilgi duymaya başladı.

On altı yaşındayken babasının sekreteri oldu ve babasıyla birlikte konferanslara katılma amacıyla dünyayı gezmeye başladı. Paris Komünü üyelerinden gazeteci Olivier Lissagaray'a âşık oldu ama aradaki büyük yaş farkı sebebiyle babası bu ilişkiyi onaylamadı. Brighton'a dönerek öğretmen oldu.

1880'lerin başında babasının bitmemiş el yazmalarını toparlamaya ve *Kapital*'in İngilizce yayımlanmasını sağlamaya çalıştı. 1884'te Britanya'nın ilk sosyalist partisi olan Sosyal Demokrat Federasyon'a üye oldu.

Eleanor Marx, Federasyon'un dergisinde kadın hakları konusunda çeşitli yazılar yayımladı ve Emekçi Kadın Sendikası kurulması yolunda çaba gösterdi, çeşitli grevlere katıldı. 1880'lerde oyunculukla da ilgilenen Eleanor, sanatın feminist ve sosyalist bir araç olduğuna inandı.

PROSPER OLİVİER LİSSAGARAY

1871
PARİS KOMÜNÜ

ÇEVİREN: AYŞEN TEKŞEN

payel
PAYEL YAYINEVİ
İstanbul

Yapıtın özgün adı: History of the Paris Commune of 1871

Birinci basım: Mayıs 2013

İÇİNDEKİLER

Red and Black Basımına Giriş 9
Paris Komünü'nün Zaman Çizelgesi 15
1886 Basımına Giriş 19
Önsöz 22
Başlangıç 23
1. Bölüm: Prusyalıların Paris'e Girişi 74
2. Bölüm: Koalisyon Paris'e Ateş Açıyor 84
3. Bölüm: On Sekiz Mart 92
4. Bölüm: Merkez Komite'nin Seçim Çağrısı 101
5. Bölüm: Kamusal Hizmetlerin Yeniden Örgütlenmesi 113
6. Bölüm: Belediye Başkanları ve Meclis Paris'e Karşı Birleşiyor 119
7. Bölüm: Merkez Komite Belediye Başkanlarını Teslim Olmaya Zorluyor 126
8. Bölüm: Komün İlânı 135
9. Bölüm: Lyon, Saint-Etienne ve Creusot'da Komün 140
10. Bölüm: Marseille, Toulouse ve Narbonne'da Komün 150
11. Bölüm: Komün Konseyi Bocalıyor 160
12. Bölüm: Versailleslılar Komün Devriyelerini Geri Püskürtüyor ve Mahkûmları Katlediyor 168
13. Bölüm: Marseille ve Narbonne'da Komün Yeniliyor 176
14. Bölüm: Konsey'in Zafiyeti 187
15. Bölüm: Komün'ün İlk Çatışmaları 194
16. Bölüm: Manifesto ve Yenilginin Tohumları 202
17. Bölüm: Komün'ün Kadınları ve Direnen Ordular 209
18. Bölüm: Komün'ün Çalışması 218
19. Bölüm: Kamu Güvenliği Komitesi'nin Oluşumu 234

20. Bölüm: Cluseret'in Yerini Rossel'ın Alması 243
21. Bölüm: Paris Bombalandı: Rossel Kaçıyor 250
22. Bölüm: Komün'e Karşı Komplolar 259
23. Bölüm: "Solcuların" Paris'e İhaneti 265
24. Bölüm: Yeni Komite İşbaşında 275
25. Bölüm: Ölümün Arifesinde Paris 284
26. Bölüm: Düşman Paris'e Giriyor 293
27. Bölüm: İstilâ Devam Ediyor 301
28. Bölüm: Sokak Savaşları Sürüyor 313
29. Bölüm: Barikatlarda 326
30. Bölüm: Sol Kanat Düşüyor 339
31. Bölüm: Komün'ün Son Direnişi 350
32. Bölüm: Versailleslıların Gazabı 365
33. Bölüm: Mahkûmların Kaderi 375
34. Bölüm: Komüncülerin Yargılanması 385
35. Bölüm: İnfazlar 399
36. Bölüm: Kentsoylu İntikamın Bilançosu 418
Komün'de Adları Geçenler Dizini 437

RED AND BLACK BASIMINA GİRİŞ

PARİS KOMÜNÜ Marx ve Engels için can alıcı önem taşıyan bir olaydı ve onların politik düşüncelerinin gelişiminde büyük etkisi olmuştu.

1871'e dek Marx işçi sınıfının, kentsoylu cumhuriyetin var olan kurumlarını ele geçirebileceğini ve bunları devrimden sonraki sosyalist bir hükümetin temeli olarak kullanabileceğini varsayıyordu.

Ancak, Komün Marx'ın bu konudaki düşüncelerini tamamen değiştirdi ve onu o kadar derinden etkiledi ki *Komünist Manifesto*'ya bu konuyla ilgili bir düzeltme ekledi. Komün çatısı altında "emeğin ekonomik özgürleşmesinin gerçekleşeceği, sonunda keşfedilmiş olan politik biçimdi."

Bu nedenle, Leninci devletleri yalnızca sözcüklerde ve sloganlarda değil belli tarihsel koşullarda var olan gerçekten devrimci bir toplumla kıyaslamak için Komün'ün tarihini ve programını incelemek gerekirdi.

Komün'ün ilk görevi eski kentsoylu devlet aygıtının yıkımını tamamlamaktı. Marx şöyle söyler:

> İktidara geldiği zaman işçi sınıfının eski devlet düzeneğiyle başa çıkamayacağını, henüz elde ettiği üstünlüğü bir kez daha kaybetmemek için bir yandan, daha önce kendisine karşı kullanılan eski baskıcı düzeneği ortadan kaldırmak, diğer yandan da istisnasız hepsinin her an geri çağrılabileceğini belirterek kendi vekil ve memurları karşısında kendini korumak zorunda olduğunu Komün daha en başından kabul etmek zorunda kalmıştı.

Engels Komün'ün bu eylemini "eski devlet gücünün tuz-buz olması ve onun yerini yeni ve gerçek bir demokratik devletin alması" şeklinde betimleyerek selâmladı.

Lenin ekim-öncesi günlerinde Paris Komünü'nün yapısının acemi Rus "sovyetlerle" ya da konseylerle benzerliğini yazar. Gerçekten de önemli kitapçığı *Devlet ve Devrim*'de "sovyeti" bir Rus sosyalist sisteminin merkezinde, Konsül komünistlerinin betimlediği ve Komün'de somutlaşanlara çok benzer doğrultuda hizmet eder biçimde hayal eder. "Sovyetler" tartışmasında Parisli devrimci hükümetin, yerine geçmeye çalıştığı kentsoylu devletten temelde farklı olduğuna dikkat çekmiştir.

Komün, içinde parlamenterlerin bizzat çalışmak, kendi yasalarını uygulamak, sonuçlarını gerçek yaşamda sınamak ve hesaplarını doğrudan kendi seçmenlerine vermek zorunda olduğu için fikir ve tartışma özgürlüğünün aldatmacaya dönüşmediği bir kurumdur ve kentsoylu toplum kurumlarının rüşvetçi ve kokuşmuş parlamento düzeninin yerini alır. Temsilci kurumlar varlıklarını sürdürür ama burada özel bir sistem, temsilciler için ayrıcalıklı bir konum olarak yasa koyucu ve uygulayıcı arasında iş bölümü olarak parlamenter düzen yoktur. Temsilci kurumlar olmadan demokrasiyi ve hattâ proleter demokrasiyi düşünemeyiz ama parlamenter düzenin olmadığı bir demokrasiyi hayal edebiliriz ve etmeliyiz.

Marx, Komün'ün doğrudan demokrasi ilkesine göre işlediğine dikkat çeker:

Komün kentin çeşitli bölgelerinde evrensel oy hakkıyla seçilmiş, kısa dönemler için sorumlu ve feshedilebilir belediye meclislerinden oluşuyordu. Üyelerinin çoğu doğal olarak çalışan insanlar ya da işçi sınıfının tanınmış temsilcileriydi. Komün, parlamenter bir organ değil aynı zamanda uygulayıcı ve yasa koyucu, çalışan bir organ olacaktı. Polis, merkezi hükümetin aracıları olmaya devamı etmek yerine hemen politik özelliklerinden arındırıldı ve Komün'ün sorumlu ve her an feshedilebilir uzantılarına dönüştürüldü. Yönetimin tüm diğer dallarının memurları da öyle. Komün üyelerinden başlayarak aşağıya dek kamu hizmeti işçi maaşıyla yapılmak zorundaydı. Devletin daha yüksek konumunda olanların temsil ödenekleri ve kazanılmış çıkarları yüksek konumlarla birlikte yok oldu... Tüm eğitim kurumları karşılıksız olarak halka açıldı ve aynı zamanda kilise ve devletin müdahalesinden arındırıldı... Diğer tüm toplum hizmetlileri gibi hâkim ve savcılar seçimle gelecek, sorumlu ve değiştirilebilir olacaktı.

Komün büyük ölçüde Blanquistler ve Proudhonistlerden(*) oluşuyordu ama her zaman olduğu gibi pratik gereklilikler Komüncüleri pratik önlemler uğruna ideolojiyi terk etmeye zorladı. Sonuçta ortaya çıkan Komün'e hem Marksçılar hem de Bakuninciler sahip çıktılar ama açıkçası ikisine de çok şey borçluydu.

Marx, Komün tarafından inşa edilen devletin artık bir "devlet" olmadığını —artık bir yönetici sınıfın politik aracı olmadığını— belirtti. Komün, toplumun dışında ya da üstünde duran bir devlet değildi; daha ziyade, doğrudan sıradan insanlardan oluşmuş ve doğrudan onlara sorumlu olan bir hükümetti.

Komün'de yönetsel işlevlerin tamamı ortadan kalkmadı. Kayıt tutma ve suç yasalarının uygulanması gibi şeylere hâlâ ihtiyaç vardı. Ancak bunlar politik ve sınıfsal işlevlerinden arındırıldılar. Marx şunları dile getirir:

> Eski yönetsel gücün salt baskıcı organları budanırken yasal işlevleri, toplumun kendisi üzerinde üstünlüğü gasp eden bir otoriteden alınacak ve toplumun sorumlu öğelerine geri verilecekti.

Böylece, gerekli yönetsel işlevler seçmenlerinin doğrudan denetimi altındaki seçilmiş memurlara olabildiğince eksiksiz olarak geri verildi. Bu yolla Leninci baskının belirleyici özelliklerinden —siyasal polis, değişmez parti bürokratları, komik seçimler, sansür ve yargısal baskı şeklindeki devlet aygıtı, oransız zenginlik dağılımı— kaçınılmış oldu.

Komün kendi cılız devlet aygıtının bile yerleşik bir elit haline gelme potansiyeli barındırdığını gördü ve kendi kendisini yenileyen bir bürokrasi doğrultusunda herhangi bir eğilimle savaşmak üzere çeşitli önlemler getirdi. Marx şunları yazar:

(*)Pierre-Joseph Proudhon (15 Ocak 1809-19 Ocak 1865). Fransız radikal siyaset kuramcısı ve gazeteci. Geliştirdiği görüşler anarşist kuramın temelini oluşturmuştur.

Komün, devletin ve devletin ajanlarının toplum hizmetlilerinden toplum efendilerine —tüm daha önceki devletlerde kaçınılmaz olan— dönüşümünü engellemek için iki şaşmaz önlemden yararlandı. İlk olarak, tüm görevleri —yönetsel, yargısal ve eğitsel— ilgili olan herkesin evrensel oy hakkı temelinde seçimle doldurdu; aynı seçmenlerin herhangi bir zamanda delegelerini geri çekme hakkı da vardı. İkinci olarak, düşük ya da yüksek konumda tüm görevlilere yalnızca diğer çalışanların aldığı kadar maaş ödendi.

Komün yalnızca hükümete karşı sorumlu olan bir daimi ordunun salt bir baskı aracı olduğunu da gördü. "Dolayısıyla Komün'ün ilk kararı daimi ordunun dışlanması ve onun yerine silahlandırılmış halkın konmasıydı" der Marx. Parislilere temel bir askeri eğitim verilmiş ve dış tehditlerden ve iç karşı-devrimden korunmaları için yerel milisler olarak örgütlenmişlerdi. Komüncüler bir hükümeti nüfus karşısında sorumlu olarak tutmanın en iyi güvencesinin o nüfusu silahlandırmak olduğu sonucuna varmıştı.

Komün eğer tüm ülkeyi kapsayamazsa Paris'teki devrimci hükümetin kalıcı olmayacağını da anlamıştı. Ulusal bir devrim gerçekleştirmek için araçlardan yoksun ve bu nedenle de Versailles ve Prusya'nın silahlarına muhtaçken sosyal devrimi sürdürecek ulusal bir devrimci hükümet için bir plan da ileri sürdü. Marx'a göre "Paris proletaryasının Şubat Devrimi'ni müjdeleyen 'sosyal cumhuriyet' çığlığı yalnızca sınıf egemenliğinin monarşik biçimini değil bizzat sınıf egemenliğini de yürürlükten kaldıracak bir cumhuriyet için bulanık bir arzuyu ifade eder. Komün o cumhuriyetin pozitif biçimiydi:"

> Geliştirmek için zaman bulamadığı ulusal örgütlenmenin kaba bir taslağında komünün en küçük köyün bile politik biçimi olacağı, kırsal bölgelerde daimi ordunun yerini çok kısa hizmet süresiyle bir ulusal milis sisteminin alacağı açıkça belirtilir. Her bölgenin kırsal komünü kendi ortak meselelerini bir delegeler kuruluyla merkez kente yöneltecek ve bu bölge kurulları da Paris'teki Ulusal Delegasyona delege yollayacak, her delege kendi seçmenlerinin *manda yükümlülükleriyle* bağlı olacaktı.

Yerel Komünler özerk ve seçilmiş olacaktı ama bağımsız politik birimler olmaları amaçlanmıyordu. Marx'a göre "Komün Anayasası, ulusu küçük eyaletler federasyonuna bölme girişimi olarak yanlış anlaşıldı. Komün'ün devlet gücüne düşmanlığı aşırı-merkezileşmeye karşı eski mücadelenin abartılı bir biçimi zannedildi." Oysa Komün bir yandan ulusal bir iskeleti korurken olası en büyük yerel özerklikle ulusal bir örgütlenme sağlayacaktı.

Ulusal ekonominin koordinasyonu ve ulusal savunmanın harekete geçirilmesi gibi bazı görevler ulusal düzeyde merkezi bir hükümet tarafından düzenlenmeliydi. Ancak, Komün'ün planları bu organın izlenmesi ve düzenlenmesi gerektiğini kabul ediyordu. Marx, "Az sayıda ama önemli görevlerin yine merkezi bir hükümete bırakılması engellenmeyecek ama hükümet Komün tarafından görevden alınabilecek ve böylece sorumlu araçlar haline gelecekti" der.

Kısacası Marx, Komün'ün eski kentsoylu hükümet biçiminin "üretenlerin öz-yönetimine izin vermek zorunda olduğunu" kanıtladığı sonucuna vardı.

Marx'ın programını ve konsey komünistlerini Leninciler den ayıran şey bu "üretenlerin öz-yönetimi" fikridir. Leninciliğin tüm biçimleri çalışanın öz-yönetimi kavramını tamamen reddeder. Leninciler örgütlenmiş proletaryadan oluşmuş bir hükümet için değil "proletaryanın çıkarlarına göre" davranan otoriter bir parti bürokrasisi için savaşırlar.

Buna karşın, Komün programı özerk, kendini-yöneten ve merkeziyetçi olmayan organlardan oluşmuş ulusal bir devrimci hükümet, Marx'ın düşündüğü gibi serbest bir üretenler birliği yaratacaktı. Böyle bir sistem yalnızca bütün olarak işçi sınıfını kendini-yöneten bir organ çatısı altında örgütleyen geniş kitle tabanlı bir hareket tarafından yaratılabilirdi.

Paris Komünü'nün komünist demokrasiye doğru ilk deneysel adım olduğunu görebiliriz. Özünde sınıfsız bir toplumdu; denetim

altında tutması gereken bir ezilenler sınıfı ve korunacak bir çıkarları olmayan bir hükümet. Çalışanların üstünde bir hükümet değil ama tek görevi kendini-yöneten üreticilerin etkinliğini yönetmek ve düzenlemek olan çalışanlara ait bir hükümet.

Komün, Leninci geleneğin baskıcı devletleriyle keskin bir zıtlık gösterir. Büyük asalaksal bürokrasisiyle Leninci devlet Komün'ün halk tarafından seçilmiş, değiştirilebilir ve sorumlu organlarından çok uzaktır. Leninci devletler "giderek önemini yitirmek" yerine sonunda artık katlanılamaz hale gelene dek daha da büyüdü ve daha asalaklaştı. Leninci ucubelerin Marx ve konsey komünistlerinin öngördüğü ve Komün'de uygulanan komünist demokrasiyle ortak hiçbir yanı yoktur.

PARİS KOMÜNÜ'NÜN ZAMAN ÇİZELGESİ

1789

17 Haziran — Fransa Kralı XVI. Louis'e karşı çıkan kraliyet karşıtı güçler Paris'te buluştu ve Ulusal Meclis'i kurdu.

14 Temmuz — Bastille Günü. Kalabalık bir Parisliler grubu Bastille Hapishanesi'ni bastı ve Fransa Kralı'nın tutukladığı herkesi serbest bıraktı.

5 Ekim — Kral Louis Versailles'daki sarayından alındı ve Paris'te mahkûm olarak tutuldu.

1793

21 Ocak — Kral Louis giyotinle idam edildi.

21 Eylül — Birinci Cumhuriyet ilân edildi.

1799

9 Kasım — Askerî lider Napoleon Bonaparte Birinci Konsül ilân edildi ve diktatörlüğe yaklaşan güçler edindi.

1804

2 Aralık — Bonaparte kendini Fransa İmparatoru ilân etti.

1815

18 Haziran — Napoleon Bonaparte Waterloo'da yenildi. Fransa anayasal monarşiyle yönetilmeye geri döndü.

1848

20 Şubat — Fransa Kralı Louis Philippe tahttan indirildi ve İkinci Cumhuriyet ilân edildi.

10 Aralık — İmparator Napoleon Bonaparte'ın kuzeni Louis Bonaparte İkinci Cumhuriyetin Başkanı olarak seçimi kazandı

1852

2 Aralık – Bonaparte bir darbe gerçekleştirdi ve kendisini İmparator III. Napoleon ilân ederek Cumhuriyetin tüm güçlerini kendine bağladı.

1870

10 Ocak — Demokrasi-öncesi bir cumhuriyetçi olan gazeteci Victor Noir'ın Bonaparte'ın kuzeni tarafından öldürülmesinden sonra Paris'te İkinci İmparatorluğa karşı büyük gösteriler gerçekleştirildi.

19 Temmuz — Bonaparte, rejimine destek sağlamak amacıyla Otto von Bismarck'ın yönetimi altındaki Prusya'ya savaş ilân etti. Fransa-Prusya savaşı başladı.

2 Eylül — Bonarparte ve Mareşal MacMahon'un yönettiği 83.000 kişilik Fransız birlikleri Sedan'da yenilgiye uğradı ve teslim oldu.

4 Eylül — Bonaparte'ın Prusyalıların eline geçtiğini duyan Fransızlar Paris'te parlamentoyu teslim aldı ve Üçüncü Cumhuriyeti ilan etti. Savaşın suçunu Bonaparte'a atan ama Prusya Alsace-Lorraine bölgesinden çekilmeyi kabul edene dek savaşa son vermeyi reddeden bir Ulusal Savunma Hükümeti kuruldu.

19 Eylül — Prusya ordusu Paris'e ulaştı ve kenti kuşattı.

27–30 Ekim — Fransız ordusu bir dizi çatışmada yenilgiye uğradı ve Paris'i savunmayı yalnızca Ulusal Muhafız milislerine bırakarak teslim oldu.

31 Ekim — Louis Auguste Blanqui'nin başkanlık ettiği militan Fransız işçiler Belediye Sarayı'nı ele geçirdi ve gölge hükümet olarak görev yapmak üzere bir Halk Güvenliği Komitesi kurdu.

1 Kasım — Ulusal Savunma hükümeti seçimleri yapma vaadinden sonra Belediye Sarayı'nı ele geçirdi ve vatana ihanet suçlamasıyla Blanqui'yi tutukladı.

1871

22 Ocak — Blanquistler ve diğer demokratlar Belediye Sarayı'nın önünde toplandı ve Fransız birlikleri tarafından üzerlerine ateş açıldı.

28 Ocak — Paris resmen Prusyalılara teslim oldu. Ancak Ulusal Muhafız milislerinin silahlarını tutmalarına izin verildi ve onlar da Prusya birliklerini kentin küçük bir kesiminde sınırlı tuttular. Paris çalışanları gücün Ulusal Savunma Hükümetinden seçilmiş bir kent hükümetine (komün) geçmesini talep eden gösteriler düzenledi.

8 Şubat — Ulusal Savunma Hükümetinin yerini alacak yeni bir Ulusal Parlamento için seçimler yapıldı. Paris'teki yerel komün hükümeti için bir seçim yapılmadı.

16 Şubat — Adolphe Thiers yeni Ulusal Meclis'in Başkanı seçildi.

26 Şubat — Thiers hükümetiyle von Bismarck arasında Alsace-Lorraine bölgesini Prusya'ya bırakan barış anlaşması imzalandı.

11 Mart — Ulusal Meclis Paris çalışanlarının gösterilerinden ve ayaklanmalarından korkarak yakınlardaki Versailles'a taşındı.

18 Mart — Thiers Ulusal Muhafızları silahsızlandırmak üzere Fransız ordu birliklerini Paris'e yolladı. Ama Fransız birlikleri bunu yapmak yerine kendi generalleri Claude Martin Lecomte ve Jacques Léonard Clément-Thomas'ı öldürdü ve isyancılara katıldı.

26 Mart — Parisli işçiler kentsel bir hükümet (Paris Komünü) için kendi seçimlerini gerçekleştirdiler ve yeni hükümete 92 sendikacı, sosyalist, anarşist ve diğer radikalleri seçtiler. Ulusal Meclis

tarafından hâlâ hapiste tutulmasına rağmen Blanqui Komün Başkanı seçildi. Komün, "Komün'ün bayrağı Dünya Cumhuriyetinin bayrağıdır" diyerek devrimci amaçlarını açıkladı. Sonraki birkaç hafta boyunca süren bildirilerde taslağı feshetti ve Ulusal Muhafızları tek silahlı organ ilân etti, kadınların oy kullanmasına izin verdi, iki yıllığına kira ücretlerini dondurdu, hükümet memurlarının maaşlarını sınırladı, kilise ve devletin ayrıldığını ilân etti, tüm borçları üç yıllığına erteledi, tüm rehinci dükkânlarını kapadı ve malları sahiplerine iade etti ve borçlar üzerindeki faizi kaldırdı, sahipleri tarafından terk edilen işyerlerinin işçiler tarafından seçilen konsey tarafından işletileceğini bildirdi.

2 Nisan — Thiers Paris'i almaya ve Komün'ü ezmeye yardım etmek üzere Bismarck'dan Fransız savaş esirlerini serbest bırakmasını istedi. Fransız birlikleri Paris'te bir kuşatma başlattı. Komüncüler silahları Montmartre tepelerine taşıdı.

7 Nisan — Thiers'in güçleri Paris'e bir giriş yolu sağlayan Neuilly köprüsünü ele geçirdi.

11 Nisan — Fransız ordu birlikleri Paris'in güneyine girdi ama Ulusal Muhafızlar tarafından ağır kayıplarla geri püskürtüldü.

16 Mayıs — Paris işçileri Napoleon Bonaparte'ın zaferleri anısına dikilen ve ele geçirilmiş olan silahlardan elde edilen bronzdan yapılan Vendôme Sütunu'nu yıktı.

21 Mayıs — Paris'i kuşatan Prusya birlikleri Mareşal MacMahon komutanlığındaki Ulusal Meclis güçlerinin kente girmesine izin verdi. Ulusal Muhafız milislerini yendiler ve Komün parçalandı.

21-28 Mayıs — "Kanlı Hafta." MacMahon 30.000'den fazla komüncünün yargısız infazını emretti, 38.000'i hapse atıldı ve 7.000'i sürgün edildi.

1886 BASIMINA GİRİŞ

LİSSAGARAY'IN *Komün'ün Tarihçesi* adlı eserinin aşağıdaki çevirisi, kendi eseri üzerinde pek çok düzeltmeler yapmanın yanı sıra özellikle bu İngilizce basımı için yaklaşık yüz sayfa yazan yazarın açık isteği üzerine yıllar önce tamamlanmıştı. Aslında çeviri —Fransız hükümetinin basımına izin vermediği— ikinci basıma hazırlanan şekliyle *Komün'ün Tarihçesi*'nden yapılmıştır. Çeviriyle Lissagaray'ın kitabının birinci basımı arasındaki farklar göz önüne alındığında bu açıklama gereklidir.

1876'da kaleme alındığından bu tarihçenin günümüzde güncelliğini yitirmiş olan parçaları içermesi kaçınılmazdır; örneğin, Yeni Kaledonya'daki mahkûmlara göndermeler, sürgünler ve genel af gibi. Ama iki nedenle bu çeviriyi olduğu gibi bırakmayı yeğliyorum. Onu "güncelleştirmek" yalnızca onu yamalamak olurdu. İkinci olarak, çalışmayı herhangi bir biçimde değiştirme konusunda isteksizim. Babam (Karl Marx) tarafından tümüyle gözden geçirilmiş ve düzeltilmişti. Onun bildiği gibi kalmasını istiyorum.

Lissagaray'ın *Komün'ün Tarihçesi* çağdaş dönemin en unutulmaz hareketi hakkında şimdiye dek yazılmış biricik özgün ve güvenilir tarihçedir. Lissagaray'ın Komün'ün bir askeri olmasına rağmen her zaman gerçeği söyleyecek cesaret ve dürüstlüğe sahipti. Partisinin hatalarını saklamaya ya da Devrim'in ölümcül güçsüzlüğünü cilalamaya kalkışmadı ve eğer hata yapmışsa bu sadece ılımlılık adına, doğruluğu ezici kanıtlarla desteklenemeyecek tek bir cümle etmeme kaygısıyladır. Olası olan her noktada arkadaşların ve partizanlarınkiler yerine Parlamento Soruşturmaları, basını ve kitaplarıyla Versailleslıların açıklamaları yeğlendi; Komüncülerin tanıklığına başvurulan her yerde, belgeler şaşmaz bir biçimde titiz bir özenle süzgeçten geçirildi. Bu çalışmayı İngiliz okurlarına

beğendirecek olan şey de bu yansızlık, şüpheli görülebilecek herhangi bir iddiadan bu özenli kaçıştır.

Özellikle İngiltere'de pek çok insan Paris halkını, Fransa'yı dördüncü bir imparatorluğun utanç ve onursuzluğundan kurtaracak olan o devrimi yapmaya yönelten ve zorlayan olaylar hakkında hâlâ bilgi sahibi değildir. Çoğu İngiliz'e göre Komün hâlâ "yağma, korku ve şehvet" anlamına gelir ve onun "acımasızlıklarından" söz ettiklerinde kafalarında vahşi devrimciler tarafından acımasızca katledilmiş rehinelere, gözü dönmüş petrolüslerin(*) yaktığı evlere ilişkin belli belirsiz bir fikir vardır. İngiliz halkının sonunda gerçeği öğrenmesinin zamanı gelmedi mi? Altmış beş rehinenin Komün tarafından değil Versailleslıların mahkûmları katletmesiyle çıldıran az sayıda insan tarafından vurulduğunu, çoğunlukla çatışmaların son bulmasından sonra olmak üzere asayiş birliklerinin otuz bin kadın, erkek ve çocuğu vurduğunu anımsatmanın zamanı gelmedi mi? Eğer herhangi bir İngiliz Lissagaray'ın *Komün'ün Tarihçesi*'ni okuduktan sonra hâlâ Komün'ün "acımasızlıklarının" gerçekte ne olduğuna ilişkin kuşku duyuyorsa Mayıs ve Haziran 1871 arasında *Times*, *Daily News* ve *Standard*'ın Paris muhabirlerinin haberlerine bakmalıdır.

Versailles'ın muhteşem zaferinden sonra Paris'te nasıl bir "yönetimin hüküm sürdüğünü" oradan öğrenebilir.

Komün"ün "acımasızlıkları" konusunda net olmamız da yeterli değildir. İnsanların bu Devrim'in gerçek anlamını anlamalarının zamanı gelmiştir ve bu birkaç sözcükle özetlenebilir. Bu devrim halkın halk tarafından yönetilmesi anlamına geliyordu. Proletaryanın kendisini yönetme doğrultusunda ilk girişimiydi. Paris çalışanları ilk manifestolarında "yönetsel gücü ele geçirerek kendilerini kendi kaderlerinin efendisi kılmanın kaçınılmaz görevleri ve

(*)*Petrolüsler*: 1871 Mayıs'ında Versailleslıların Paris'i yakmakla suçladığı komüncü kadınlara verdiği isim. Türkçe'ye "kundakçı" olarak çevrilebilir. —*ed.*

mutlak hakları olduğunu" ilan ettiklerinde bunu açıklıyordu. Komün'ün kurulması bir sınıf egemenliği biçiminin yerini bir diğerinin alması değil tüm sınıf egemenliklerinin yok edilmesi anlamına geliyordu. Kapitalist üretimin yerine gerçek ortağın yani, komüncülerin gelmesi anlamına geliyordu ve tüm ülkelerin işçilerinin bu devrime katılması da toprak ve özel mülkün yalnızca ulusallaşması değil uluslararası hale gelmesi demekti.

Şimdi güç kullanımına karşı çıkan insan Paris halkını alt etmek için güç —ama ne güç— kullananla aynı kişidir. Sosyalistleri yalnızca meşaleciler ve politik dinamitçiler olarak suçlayanlar insanları teslim olmaya zorlamak için ateş ve kılıç kullandılar.

Peki, bu katliamların, binlerce kadın, erkek ve çocuğun vahşice öldürülmesinin sonucu neydi? Sosyalizm öldü mü? Paris halkının kanında boğuldu mu? Bugün sosyalizm her zaman olduğundan daha büyük bir güçtür. Onu karalamak için Fransa'nın kentsoylu Cumhuriyeti Rusya'nın Otokratıyla el ele verebilir; Bismarck baskıcı yasalar geçirebilir ve demokrat Amerika onun izinden gidebilir — ama o hâlâ canlıdır! Bugün sosyalizm büyük bir güç olduğu için, İngiltere'de bile tartışıldığı için Paris Komünü'ne hakkını vermenin zamanı gelmiştir. Yüzyılın —şimdiye kadar— en büyük Sosyalist hareketinin dürüst ve gerçeğe sadık bir anlatımını Sosyalizm karşıtlarının bile sempatiyle değilse de en azından sabırla okuyacağı zaman gelmiştir.

Eleanor Marx Aveling
Haziran 1886

ÖNSÖZ

BU TARİHÇENİN başlangıç bölümü, Üçüncü Cumhuriyet'in tarihçesi olacaktı. Ama zaman son derece kısıtlı; kurbanlar mezarlarına süzülüyor; Köktencilerin ihanetleri Monarşistlerin bayat iftiralarını geride bırakmak üzere. Kendimi şimdilik kesinlikle gerekli olan bir girişle sınırlıyorum.

18 Mart Devrimi'ni kim gerçekleştirdi? Merkez Komite'nin üstlendiği rol neydi? Komün neydi? Nasıl oldu da 100.000 Fransız kendi ülkesinde yitip gitti? Sorumlusu kim? Bunları tanıklar kalabalığı yanıtlayacak.

Bunları söyleyenin bir sürgün olduğu kuşku götürmez ama Komün'ün ne üyesi, ne memuru, ne de görevlisi olan; beş yıldır tanıklıkları eleyen; derlenmiş kanıtlar olmadan tek bir iddiada bile bulunmayan; zaferi, diğer her şeyi reddetmek için en ufak hatayı aramakta gören; yenik düşenler için onların tarihçesinin basit ve samimi bir hikâyesinden daha iyi bir savunma bilmeyen bir sürgün.

Ayrıca, bu tarihçe onların çocuklarının, dünyanın tüm çalışanlarının hakkıdır. Çocukların anababalarının yenilgisinin nedenini bilmeye hakkı vardır. İnsanlara devrimci söylenceler anlatan, onları duygusal öykülerle eğlendiren biri kılavuzlara yanlış çizimler yapan bir coğrafyacı kadar suçludur.

Prosper Olivier Lissagaray
Londra, Kasım 1877

BAŞLANGIÇ

PRUSYALILAR PARİS'İ VE FRANSA KIRSALLARINI NASIL ELE GEÇİRDİ

Cüret — bu sözcük günün tüm politikalarını özetler. (Saint Just'ün Kongreye Raporu.)

9 AĞUSTOS 1870 — İmparatorluk altı günde üç çatışmayı kaybetmiştir. Douay, Frossard, MacMahon kendilerinin kuşatılmasına, şaşırtılmasına ve ezilmesine izin vermiştir. Alsace kaybedilmiş, Moselle soyulmuştur. Serseme dönen Bakanlık, meclisi toplantıya çağırır. Bir gösteri korkusuyla Emile Ollivier onu önceden "Prusyalı" ilân eder. Ama sabah saat on birden başlayarak büyük, kızgın bir kalabalık Concorde Meydanı'nda, iskelelerde toplanır ve Meclisi kuşatır.

Paris, yenilginin ilânından sonra tek manevi otorite haline gelen Sol delegelerden gelecek kararı beklemektedir. Kentsoylular, çalışanlar, hepsi de onların etrafında toplanır. İşyerleri ordularını sokağa yöneltmişti ve farklı grupların başında güvenilir enerjiye sahip insanlar görünüyordu.

İmparatorluk sallanıyordu ve artık düşmek üzereydi. Meclis önünde toplanan birlikler madalyaları takmış ve homurdanan Mareşal Baraguey d'Hilliers'e rağmen gerisin geriye kaçmaya hazır vaziyette heyecan içindeydi. Halk "Sınırlara" diye bağırdı. Görevliler yanıtladı "Bizimkiler burada değil"

Adliye koridorunda toplanmış olan ünlü cumhuriyetçiler, zorla içeri girmiş olan cemiyet insanları, imparatorluk vekillerine kabaca meydan okudular, yüksek sesle cumhuriyeti ilan etmekten söz ettiler. Solgun yüzlü Memluklar [aslında bir Mısırlı köle-askerler mi-

lisi, burada Sağ kanat anlamında kullanıldı] grupların arkasına süzüldü. M. Thiers içeri girdi ve "Pekâlâ, o halde cumhuriyetinizi kurun" dedi. Başkan Schneider kürsüye geçtiğinde "İstifa" nidalarıyla karşılaştı.

Sol vekiller delegeler tarafından kuşatılmıştı. "Ne bekliyorsunuz? Hazırız. Yalnızca kapılardaki kolonlar altında kendinizi gösterin." Saygın centilmenler şaşkın, sersemlemiş görünüyordu. "Sayınız yeterli mi? Yarına kadar ertelesek daha iyi olmaz mı?" Aslında 100.000 insan hazır bekliyordu. Biri geldi ve Gambetta'ya "Bourbon Meydam'nda binlerce kişiyiz" dedi. Bu tarihçenin yazarı olan bir diğeri "Hâlâ kurtarılabilecekken durumu bugün netleştirin. Umutsuz hale geleceğinden yarın aynısı size dayatılacaktır." Ama bu beyinler felç olmuş gibiydi, açıkağızlarından tek bir sözcük çıkmıyordu.

Oturum açıldı. Jules Favre felâketlerimizin suç ortağı, İmparatorluğun humusu bu alçak meclise hükümeti almayı önerdi. Memluklar hiddetle ayaklandı ve Jules Simon dehşet içinde adliye koridorundakiler bile bize karşı. "Bizi vurmakla tehdit ediyorlar" diye haykırdı, "Salonun ortasına doğru ilerledim ve 'Pekâlâ, vursunlar' dedim." Buna bir son vermelisin" diye haykırdık. "Evet, bir son vermeliyiz" dedi ve Meclise geri döndü.

Tehditkâr bakışları böylece son buldu. Sol cepheyi tanıyan Memluklar kendilerine güvenlerini yeniden kazandılar, Ollivier'yi attılar ve bir *darbe* Bakanlığı kurdular. Schneider kalabalıktan kurtulmak için hızla oturumu dağıttı. Askerler tarafından hafifçe geri sürülen halk köprülere çekildi, her an Cumhuriyetin ilânını duymayı bekleyerek Meclisten ayrılanları izledi. M. Jules Simon, süngülerin menzili dışında kahramanca bir söylev verdi ve insanları ertesi gün Concorde Meydanı'nda buluşmaya çağırdı. Ertesi gün polis tüm yolları tutmuştu.

Böylece Sol son iki ordumuzu Napoleon III'e bıraktı. Bu karton imparatorluğu yıkmak için küçük bir çaba yeterliydi. Halk içgüdüsel bir biçimde ulusu kendisinin kılmak için yardım önermişti. Sol onlara sırtını döndü, bir isyanla ülkeyi kurtarmayı red-

detti ve çabalarını komik bir harekete indirgeyerek Fransa'yı kurtarmayı Memluklara bıraktı. 1876'da Türkler daha fazla zekâ ve esneklik göstermiştir.

Üç hafta boyunca baştan aşağı Bizans hikâyesi tekrarlandı — tüyü kıpırdamayan yönetici sınıfların gözü önünde dibe batan zincire vurulmuş bir ulus. Tüm Avrupa "Yapmayın!" diye haykırdı ama bir tek onlar duymadı. Palavracı ve çürümüş bir basın tarafından aldatılan kitleler tehlikeyi göz ardı edebilir, kendilerini boş umutlarla avutabilirdi ama vekillerin elleri ezici gerçeklerle doluydu, dolu olması gerekiyordu. Bu gerçekleri sakladılar. Sol kendini haykırışlarda tüketti. 12'sinde M. Gambetta "Cumhuriyet savaşını ilân etmeliyiz" diye bağırdı ve tekrar yerine oturdu. 13'ünde Jules Favre bir Savunma Komitesi kurulmasını istedi. Reddedildi ve ağzından tek bir sözcük çıkmadı. 20'sinde Bakanlık Bazaine'in üç ordu birliğini Jaumont'a sürdüğünü bildirdi; ertesi gün tüm Avrupa basını bunun tam aksine Bazaine'in üç kez yenildiğini, 200.000 Alman tarafından Metz'e püskürtüldüğünü yazdı. Hiçbir vekil yalancılara karşı çıkmadı. MacMahon'un, Fransa'nın 80.000 acemi asker çetesinden oluşan son ordusunu, 200.000 muzaffer Alman'ın önüne atarak çılgınca Metz üzerine yürüdüğünü ve yenildiğini 26'sından beri biliyorlardı. Felâketlerden sonra bir kez daha iltifata mazhar olan M. Thiers komite ve lobilerde bu yürüyüşün mutlak yıkılışa uzanan yol olduğunu gösterdi. Aşırı Sol her şeyin kaybedildiğini ve devlet gemisinin fırtınada sallandığını gören sorumlulardan hiçbirinin dümen başına geçmek için elini kaldırmadığını söyledi ve bunu halka yaydı.

1813'ten bu yana Fransa, yönetici sınıfların böylesi bir çöküşüne tanık olmamıştı. Tarifi olanaksız *Yüz Gün*(*) alçaklığı bu korkaklık karşısında hafif kalır; çünkü burada Tartuffe [Molière'in bir oyununda ikiyüzlülük simgesi] Trimalcion'a [Petronius'un bir oyununda kahramansı karakter] yamanmıştır. On üç ay sonra Ver-

(*)1815'te I. Napoleon'un Elbe Adası'ndaki sürgünden dönüşüyle Waterloo'daki yenilgisi arasında kalan yüz gün. —*ed.*

sailles'da coşkulu alkışlar arasında sözde İmparatorluğun "Varus, [Lejyonlarının yok edilmesinden sonra intihar eden Romalı general] lejyonlarımızı bize geri ver" diye çağrı yaptığını işittim. Kim konuşuyor, kim böyle alkışlıyor? On sekiz yıldır dilsiz olan ve ölene dek boyun eğen aynı büyük kentsoylu lejyonlarını Varus'a sunmuştu. Devrime son vermek için babalarının ilkine teslim olması gibi kentsoylular İkinci İmparatorluğu Sosyalizm korkusundan kabul etmişti. I. Napoleon kentsoylulara tanrısallaştırılmasıyla ödenmiş olmayan iki hizmette bulundu. Onlara demirden bir merkezileşme sundu ve kendilerine verilmiş kamu toprakları üzerinde her an hak iddia edebilecek olan ve hâlâ Devrim ateşiyle titreyen 15.000 zavallıyı mezarlarına yolladı. Ama aynı kentsoyluluğu tüm efendiler için semer vurulmuş bir halde bıraktı. Mirebeau'nun onları bir hamlede tepesine oturtmak istediği parlamenter hükümetin sahibi haline geldiklerinde onu yönetmekten acizdiler. Halkın devrimine dönüşen 1830 isyanları mideyi efendi kıldı. Tıpkı 1790'ınki gibi 1830'un büyük kentsoyluluğu da tek bir şey düşünüyordu — kendini ayrıcalıklarla doldurmak, kendi ilgi alanlarını savunmak için siperleri silahlandırmak, proletaryayı sonsuz kılmak. Bu ülkenin kaderi onun için bir şey ifade etmiyordu yeter ki o semirsin. Parlamentonun kralının Fransa'yı yönetmek, onu tehlikeye atmak için Bonaparte kadar sınırsız izni vardı. Halkın yeni bir isyanıyla kentsoyluluk üç yıl aradan sonra katliama ve sürgüne rağmen dizginleri ele almak zorunda kaldığında bu dizginler onların sarsak ellerinden, ilk gelenin eline kaydı

1851'den 1869'a dek 18. Brumaire sonrasıyla aynı duruma düştüler. Ayrıcalıkları güvence altında olarak III. Napoleon'un Fransa'yı yağmalamasına, onu Roma kölesi yapmasına, Meksika'da küçük düşürmesine, kaynaklarını yok etmesine, ahlâksızlığı sıradanlaştırmasına izin verdiler. Uşakları ve servetlerinden gelen güçle "karşı çıkmak uğruna bir insanı, bir doları" tehlikeye atmadılar. 1869'da dıştan gelen baskı onları gücün sınırına taşıdı; biraz istenç gücü sonucunda hükümet onlarındı. Ama onlar bir

hadımın arzularına sahipti. Erksiz efendinin ilk işaretinde, İmparatorluğu yeniden vaftiz eden referanduma yer açarak 2 Aralıkta kendi kafalarına inmiş olan sopayı öptüler.

Bismarck savaşı hazırladı, III. Napoleon onu istedi ve büyük kentsoylular izledi. Samimi bir jestle onu durdurabilirlerdi. M. Thiers bir yüz buruşturmayla yetindi. Bu savaşta mutlak yıkılışımızı gördü; her konuda korkunç zayıflığımızı biliyordu; Solu, *üçüncü şahısları*, gazetecileri birleştirebilir, saldırmanın çılgınlığını anlamalarını sağlayabilir ve bu görüş gücüyle desteklenerek gerekirse Tuileries'ye, Paris'e "Savaşmak imkânsız; bununla ihanet gibi savaşırız" diyebilirdi. Yalnızca kendisini temize çıkarma kaygısıyla, gerçeği yani "Hiçbir başarı şansı olmadığını" söylemek yerine sevkıyatı yaptı. Son derece ciddi güvenceler olmadan servetlerinin küçücük bir bölümünü bile tehlikeye atmayan bu büyük kentsoylular Leboeuf'ün bir sözcüğü ve Grammont'un kaçamaklı ifadeleriyle 100.000 yaşamı ve Fransa'nın milyarlarını tehlikeye attı.

Bu arada alt ve orta sınıf ne yapıyordu? İnsanları kuşatarak her güçlü alana —endüstri, ticaret, yönetim— yayılan, Hicretimizin ["göç" anlamına gelen ama yeni bir çağın başlangıcı için kullanılan bir Müslüman terimi] ilk günlerinde o kadar dinamik, o kadar hazır olan bu zayıf sınıf 1792'de olduğu gibi ortak refah için ayaklanmayacak mıydı? Ne yazık ki İmparatorluğun yozlaşması altında o da çürümüştü. Orta sınıf, daha dün yükseldiği ve yarın kapitalin büyük baronlarınca tekrar tıkılacağı yer olan proleteryadan kendini soyutlayarak, yıllar boyunca tesadüfen yaşamını idame ettirdi. 1830'dan 1848'e kadar kendini gösteren o insanlarla kardeşlik, o reform tutkusu artık yoktu. Cesur inisiyatifi, devrimci içgüdüsüyle birlikte kendi gücüne ilişkin bilincini de yitirmişti. Gayet güzel yapabileceği gibi kendini temsil etmek yerine Liberaller arasında temsilci arayışıyla ortada dolanıyordu.

Fransız peruğu takarak liberalizmin öyküsünü yazacak olan halk dostları bizi pek çok karışıklıktan kurtardı. Yönetici sınıfların

herhangi bir ödün vermeyi reddederek her dürüst insanın devrimci olmasını engellediği bir ülkede samimi liberalizm delilik olurdu. Ama işçi sınıfını izole etmek bir özgürlük Cizvitliğinden, kentsoyluluğun bir hilesinden başka bir şey değildi. Bailly'den Jules Favre'a ılımlılar despotizmin manevralarını maskeledi, devrimlerimizi gömdü, büyük proletarya katliamları gerçekleştirdiler. Eski açık-görüşlü Parisliler onlardan düpedüz gericilerden olduğundan daha fazla nefret ettiler. İki imparatorluk despotizmi onları kendine getirdi ve alt orta sınıf kendi gerçek rollerini kısa sürede unutarak kendileri gibi yenik rolü yapanları kurtarıcı olarak kabul ettiler. Böylece erken doğmuş 1848 hareketini gerçekleştiren ve 2 Aralığın yolunu döşeyen insanlar onu izleyen karanlıkta, tecavüze uğramış olan özgürlüğün alkışlanan hak arayıcıları haline geldiler. İlk şafakta her zaman oldukları biçimde ortaya çıktılar — işçi sınıfının düşmanları olarak. İmparatorluk döneminde Sol hiçbir zaman işçi sınıfının çıkarlarıyla ilgilenmeye tenezzül etmedi. Bu liberaller 1830–1848 Meclislerinin zaman zaman tanık olduğu türden bile olsa onlar için tek bir sözcük, bir itiraz bulamadılar. Kendilerinden saydıkları genç avukatlar Ollivier ve Darimon gibi bazıları açıkça ve Picard gibi diğerleri de sakınganlıkla Liberal İmparatorluğa destek vererek kısa sürede planlarını açığa çıkardılar. Ürkeklik ya da hırs nedeniyle bir kamu görevi adayları tezgahı olan"açık Solu" kurdular ve 1870'te bazı Liberaller gerçekten de resmî işlevler dilendiler. "İnatçılar" için Gambetta, Crémieux, Arago, Pelletan gibi uzlaşmaz ejderhaların saf ilkelere bekçilik ettiği "kapalı Sol" vardı. Böylece kentsoylu muhalefetin her hizbi bu iki kâhin grubu tarafından tutulmuştu — ürkek ve gözü kara. Halkoylamasından sonra kendini yönetme konusunda giderek beceriksizleşen alt orta sınıfın karşı çıkılmayan şefleri, ruhani meclis haline geldiler ve ardında imparatorun elinin olduğunu gösterdikleri Sosyalist hareket karşısında paniğe kapıldılar. Bu onlara eksiksiz güç verdi, gözlerini kapadı ve kendini yavaş yavaş patronları için makamlarıyla büyük olan parlamenter imparatorluğa sürüklenmeye bıraktı. Beklenmedik olay onu yaşama döndürdü ama yalnızca bir

anlığına. Vekillerin sessiz kalma pazarlığında 10 Ağustosun anası alt orta sınıf uysallıkla başını eğdi ve yabancıların Fransa'nın tam bağrına dalmasına izin verdi.

Zavallı Fransa! Seni kim kurtaracak? Altı yıldır senin uğruna imparatorlukla savaşan zavallı, acizler mi?

Üst sınıflar birkaç saatlik dinlenme için ulusu satar ve Liberaller İmparatorluk altında yuvalarını zenginleştirmeye çalışırken silahsız, korunmasız bir avuç insan hâlâ tamamen güçlü olan despota karşı ayaklandı. Bir yandan, Devrimi tamamlamaya kararlı, kentsoyluluğun halk tarafına geçmiş bölümünü oluşturan genç adamlar, 1789'un sadık çocukları diğer yandan, emek haklarının kazanılması için birleşmiş olan işçiler. İmparatorluk boşuna bir çabayla güçlerini bölmeye, işçileri kandırmaya çalıştı. Ama onlar tuzağı gördü, Sezarcı sosyalizmin profesörlerini yuhaladı ve 1863'ten sonra gazeteciler, tribünler olmadan 1789'un tüm sınıfları eşitlediğini ileri sürerek Liberal dalkavukların büyük skandalına kendilerini bir sınıf olarak kabul ettirdiler. 1867'de sokaklara indiler, Manin'in [Daniel Manin (1804–1857). Fransa'da sürgündeyken ölen bir İtalyan ulusalcı lider.] mezarı başında bir gösteri düzenlediler ve polis coplarına rağmen Mentana'yı [1867'de Garibaldi birliklerinin Fransa'ya yenildiği köy] protesto ettiler. Bu devrimci sosyalist parti görüntüsü karşısında, Sol dişlerini gıcırdattı. Kendi tarihçelerini bilmeyen bazı işçiler Jules Favre'a Cumhuriyet için ayaklanacakları zaman Liberal kentsoyluların kendilerini destekleyip desteklemeyeceğini sorduğunda Solun lideri küstahça şu yanıtı verir: "Beyler, işçiler, imparatorluğu siz kurdunuz, onu yıkmak sizin işinizdir." Picard ise "sosyalizm yoktur ya da hiçbir şekilde onunla müzakere etmeyeceğiz," der.

Gelecek için bu şekilde koşullandırılan işçiler mücadeleye tek kolla devam ettiler. Halka açık oturumların yeniden başlamasından sonra salonları doldurdular, izlenme ve hapis tacizlerine rağmen her olayı bir darbe yaratma şansı olarak değerlendirerek İmparator-

luğun kuyusunu kazdılar. 26 Ekim 1869'da Meclise yürüme tehdidinde bulundular; Kasımda Rocherfort seçimiyle Tuileries'yi aşağıladılar; Aralıkta *Marseillaise*'le hükümeti kışkırttılar; Ocak 1870'te 200.000 kişilik bir güçle Victor Noir'ın mezarına gittiler ve iyi yönlendirilmiş olsalardı imparatorluğu yerle bir edebilirlerdi.

Sol, kendilerini ezme tehdidi içeren, kendi liderlerini despot ya da polis ajanı olarak damgalayan bu kalabalık karşısında dehşete kapıldı. Ancak onlar Solun maskesini indirerek, tartışmalarda onlara meydan okuyarak, aynı zamanda İmparatorluğa karşı bir ateşi canlı tutarak önde kaldılar. Halkoylamasına karşı öncü kolu oluşturdular. Savaş söylentilerinde bir tavır almada öncü oldular. Bonapartçıların canlandırdığı eski şovenizm tortuları çamurlu suyunu boşalttı. Liberaller ya duyarsız kaldı ya da onayladı; işçiler yolu kesti. 15 Temmuz'da Ollivier'nin gamsız bir biçimde tribünlerden savaşı başlattığı saatte devrimci sosyalistler "Yaşasın Barış" diye haykırarak ve barışçı nakaratı söyleyerek caddeleri doldurdular:

İnsanlar kardeşimiz
Ve zorbalar düşmanımızdır.

Eau şatosundan Saint-Denis Bulvarı'na kadar alkışlandılar ama Bonne Nouvelle ve Montmartre bulvarlarında ıslıklandılar ve savaş çığlıkları atan belli gruplar çatıştılar.

Ertesi gün yine Bastille'de buluştular ve Belleville'de ünlü bir porselen sanatçısı olan Ranvier'nin en önde taşıdığı pankartla sokaklarda yürüyüş yaptılar. Faubourg Montmartre'da *polisler* onlara çekilmiş kılıçlarla hücum etti.

Kentsoyluları etkilemeyi başaramadan 1869'da yaptıkları gibi Alman işçilerine döndüler: "Kardeşler, barış, iş ve özgürlük isteyen bizler savaşa karşı çıkıyoruz. Kardeşler, Fransa'nın gerçek istekleri konusunda sizi kandırmak isteyen kiralık adamları dinlemeyin." Soylu çağrıları karşılığını buldu. 1869'da Berlinli öğrenciler

Fransız öğrencilerin barış çağrılarını hakaretlerle yanıtlamıştı. 1870'te Berlinli işçiler Fransa'nınkilere şöyle diyordu: "Biz de barış, iş ve özgürlük istiyoruz. Rhine'nin iki yanında Evrensel Cumhuriyet için birlikte ölmeye hazır olduğumuz kardeşlerimiz olduğunu biliyoruz." Büyük, şiirsel sözler! İşçilerin henüz açmış olduğu Altın Kitap'ın ilk sayfasına kazınması gerekir.

Böylece, İmparatorluğun sonuna yaklaşırken proletarya erleri ve onlara katılmış olan orta sınıf gençlerininki dışında bir yaşam, bir etkinlik yoktu. Yalnızca onlar politik cesaret gösterdiler ve 1870'in Temmuz ayının genel felcinin ortasında yalnızca onlar en azından Fransa'nın kurtuluşu için bir girişimde bulunacak enerjiye sahiptiler.

Otoriteden yoksundular; dile getirdikleri politik deneyim isteği nedeniyle, onlar uğruna da savaştıkları alt orta sınıfı yanlarına almayı başaramamışlardı. Yönetici sınıfın onlardan yalnızca mücadeleyi değil kendilerini aydınlatma hakkını da esirgediği sekiz yılda bu deneyimi nasıl kazanabilirlerdi? Böylelikle onları daha kolay bir şekilde hayalcilere ve bağnazlara teslim edebilmek için bir iç Makyavelizmle karanlıkta yollarını bulmaya zorlamışlardı. İmparatorlukta halk buluşmaları ve dergileri yeniden ortaya çıktığında işçi sınıfının politik eğitimi hâlâ gerçekleşmemişti. Hastalıklı akılların istismar ettiği pek çoğu özgür bırakılmalarının bir yardıma bağlı olduğu inancıyla İmparatorluğu devirmekten söz eden herkese bağlanıyordu. En mükemmel kentsoylunun bile Sosyalizme düşman olduğuna ve yalnızca hırslı planlarını desteklemek için insanlara göz kırptığına inanan diğerleri, işçilerin kendilerine tüm vesayetlerden bağımsız gruplar oluşturmasını istiyordu. Bu farklı akımlar birbiriyle kesişti. Eylem grubunun kaotik durumu kendi dergisi olan *Marseillaise*'de gözler önüne serildi; dergi İmparatorluk nefretinde birleşmiş ama net görüşleri ve daha da önemlisi disiplini olmayan bir umutsuz yazarlar ve doktrinler bulamacı gibiydi. İlk coşkuyu yatıştırmak ve yirmi yıllık baskı ve

çalışma isteğinin moda haline getirdiği romantik süprüntüden kurtulmak için çok zamana gerek vardı. Ancak, Sosyalistlerin etkisi ağırlık kazanmaya başladı ve hiç kuşkusuz zamanla düşüncelerini sınıflandırır, programlarını hazırlar, sadece feveran edenleri ayıklar, ciddi eylemlere girebilirdi. Daha 1869'da bile karşılıklı kredi, direniş ve araştırma için kurulmuş olan işçi dernekleri, merkezi Corderie du Temple Meydanı olan bir federasyonda birleşmişti. Ender rastlanan zekâya sahip bir ciltçi olan Varlin, Duval, Theisz, Frankel ve birkaç özverili insan önderliğinde çağımızın devrimci hareketi düşüncesinin uluslararası ifade bulması Fransa'da güç kazanmaya başlıyordu. Corderie'de de buna rastlanıyor ve daha yavaş, daha çekingen işçi derneklerine de yayılıyordu. 1870'in halk buluşmaları artık daha öncekilere benzemiyordu; insanlar yararlı tartışmalar talep ediyordu. Millière, Lefrançais, Vermorel gibi insanlar salt söylevcilerle ciddi biçimde yarışıyordu. Ama saldırdıkları kentsoylu rejimin yönetsel ve politik düzeneği konusunda hâlâ bilgisiz olan komplo tüccarları ve romantik hayalperestlerle dolu olan, ün arayışı içindeki genç kentsoylu maceracıların kösteklediği emek partisinin gelişimi için çok zamana ihtiyaç olacaktı.

Savaştan hemen önce belli bir disiplin girişimi oldu. Bazıları solun vekillerini harekete geçirmeyi denedi ve onlarla Crémieux'lerde buluştu. Ama onları aptallaşmış, bir Prusya zaferinden daha çok bir darbeden korkar durumda buldular. Eyleme geçmesi için baskı yapılan Crémieux safça şu yanıtı verdi "Örneğin Strasburg'un düşmesi gibi yeni bir felâketi bekleyelim.

Aslında gerçekten beklemek gerekiyordu çünkü bu gölgeler olmadan hiçbir şey yapılamazdı. Parisli alt orta sınıf ordularımıza olduğu gibi aşırı Sola inanmıştı. Onlarsız yapmak isteyenler başarısız oldular. 14'ünde Blanqui'nin arkadaşları belli bölgeleri ayaklandırmaya kalkıştı, Villette itfaiye merkezine saldırdı ve polisleri kaçırttı. Alanın galipleri olarak *Yaşasın Cumhuriyet! Prusyalılara ölüm*! Sloganlarıyla Belleville'e dek yürüdüler. Hiç

kimse onlara katılmadı. Böylelikle onları gerçek düşmandan —imparatorluktan— uzaklaştıran polis ajanlarının kuşkucu kıldığı şaşkın, hareketsiz kalabalık uzaktan baktı. Sol, Prusya ajanının kentsoyluluğu güvenceye alacağına inanmış gibi davrandı ve Gambetta, La Villette'deki mahkûmların acil olarak yargılanmasını istedi. Bakan Palikao askerî-yargının bile belli biçimleri gözetmesi gerektiğini hatırlatmak zorunda kaldı. Suçlananların nerdeyse hiçbirinin kavgayla ilgisi olmamasına rağmen askerî-mahkeme on kişiyi ölüme mahkûm etti. Bu idamları engellemek isteyen bazı temiz kalpli insanlar onlar adına dokunaklı bir mektup yazan Michelet'ye gittiler. İmparatorluğun bu cümleleri hayata geçirmeye vakti yoktu.

25'inden beri MacMahon kendi ordusunu Moltke tarafından hazırlanan tuzaklara doğru yürütüyordu. 29'unda Beaumont l'Argonne'da şaşırmış ve yenilmiş olarak kendisinin aldatıldığını biliyordu ama yine de ilerledi. Palikao 27'sinde ona şunları yazmıştı: "Bazaine'i bırakırsan Paris'te devrim olur." Devrimden kurtulmak için Fransa'yı tehlikeye attı. 30'unda birliklerini Sedan çukuruna attı; 1 Eylül'de ordu 20.000 düşman tarafından kuşatılmıştı ve 700 top tepeleri taçlandırıyordu. Ertesi gün III. Napoleon kılıcını Prusya Kralına teslim etti. Bu durum telgraflarla bildirildi ve aynı akşam tüm Avrupa öğrendi. Ancak, vekiller sessizdi; 3'ünde de sessiz kaldılar. Yalnızca ayın dördünde, Paris'in yakıcı heyecanla dolu bir gün yaşamasından sonra gece yarısı konuşmaya karar verdiler. Jules Favre İmparatorluğun feshedilmesini ve savunmadan sorumlu bir komisyonu talep etti ama Meclis'e dokunmamaya özen gösterdi. Gün boyunca yorgun bazı adamlar sokakları ayaklandırmaya çalıştı ve akşam saatlerinde endişeli bir kalabalık *Yaşasın Cumhuriyet!* diye bağırarak Yasama Meclisi'nin parmaklıklarını zorladı. Gambetta onlarla buluştu ve "Yanlış yapıyorsunuz, devrim yapmayıp birlik olarak kalmalıyız" dedi. Meclis'ten ayrılırken etrafı sarılan Jules Favre insanları yatıştırmaya çalıştı.

Eğer Paris Sol tarafından yönetilseydi Fransa III. Napoleon'dan daha utanç verici biçimde teslim olurdu. Ama 4 Eylül sabahında insanlar bir araya toplandı ve tüfeklerini kuşanmış Ulusal Muhafızlar da aralarındaydı. Şaşkın düşen jandarmalar onlara yol verdi. Meclis yavaş yavaş istila edildi. Saat onda Solun umutsuz çabalarına rağmen kalabalık koridorları doldurdu. Vakit gelmişti. Bir bakanlık oluşturma noktasındaki meclis hükümete el koymaya çalıştı. Sol, sadece bir Cumhuriyetten söz edilmesine kızgınlığı cilalayarak bu birleşimi tüm gücüyle savundu. Koridorlardan bu çığlık patladığında Gambetta duyulmadık çabalarda bulundu ve insanları Meclis tartışmalarının sonucunu beklemeye çağırdı — önceden bilinen bir sonuçtu bu. Bu, M. Thiers'in projesiydi: Meclisin tayin ettiği bir Hükümet Komisyonu; ne pahasına olursa olsun istenen ve kabul edilen barış; bu utançtan sonra parlamenter demokrasi. Şükür ki koridorları dolduranlar salona süzülürken yeni bir istilacı grubu kapılardan girdi. İnsanlar vekilleri kovdu. Tribüne sıkıştırılan Gambetta İmparatorluğun feshedildiğini bildirmek zorunda kaldı. Bundan fazlasını isteyen kalabalık Cumhuriyeti istedi ve Belediye Sarayı'nda ilân etmek üzere vekilleri götürdüler.

Bu zaten insanların elindeydi. Taht odasında bir aydır kamuoyunu uyandırmaya çalışanlar vardı. İlk olmaları nedeniyle birazcık disiplinle hükümetin oluşumunu etkileyebilirlerdi. Sol nutuk atarak onları şaşırttı ve Jules Favre alkışlayan kalabalığın desteğiyle Millière'in "Şu anda önemli tek bir konu var — Prusyalıların kovulması" diyerek verdiği koltuğu aldı. Jules Favre, Jules Simon, Jules Ferry, Gambetta, Crémieux, Emmanuel Arago, Glais-Bizoin, Pelletan, Gamier-Pages, Picard birleşerek kendilerini hükümet ilan ettiler ve kendi isimlerini kalabalığa bildirdikten sonra ondan Delescluze, Ledru-Rollin, Blanqui gibi isimlerin eklenmesi yanıtını aldılar. Ancak, onlar Paris vekillerinden başka birini kabul etmeyeceklerini bildirdiler. Kalabalık alkışladı. Henüz azat edilmiş serflerin bu coşkusu Solu lider durumuna getirdi. Rochefort'u kabul edecek kadar akıllıydılar.

Sonra Paris'in ünlü valisi General Trochu'ye başvurdular. İmparatorluğa biraz surat astığı için bu general Liberallerin idolü haline gelmişti. Tüm askeri başarısı birkaç broşürden ibaretti. Sol son kriz sırasında onu yeterince tanımıştı. Gücü ele geçirdikten sonra savunmayı yönetmesi için ona yalvardı. Öncelikle yeni rejimde Tanrı için bir yer ve ikinci olarak da kendisi için meclis başkanlığını istedi. Her şeyi elde etti. Solun insanlarını "hanedanlığın savunması uğruna Tuileries merdivenlerinde ölmeyi" vaat etmiş olan sadık Breton'la böylesine hızlı bir biçimde birleştiren gizli bağın ne olduğunu gelecek gösterecektir.

Böylece on iki birey Fransa'nın sahibi oldu. Paris temsilcileri olarak yetkilerinden başka bir unvan istemediler ve oybirliğiyle kendilerini meşru ilan ettiler.

Akşam işçi sendikaları ve Enternasyonal, Belediye Sarayı'na delegelerini yolladı. Aynı gün Alman işçi sınıfına yeni bir bildiri yollamışlardı. Kardeşlik görevi yerine getirilmiş, Fransız işçileri kendilerini savunmaya vermişlerdi. Bu savunmayı hükümetin örgütlemesine izin verdiler ve yanında durdular. En şüpheli olanları içeri alındı. Blanqui ve arkadaşları ayın 7'sinde *Vatan Tehlikede* isimli gazetenin ilk sayısında hükümete en heyecanlı enerjilerini, mutlak desteklerini sundular.

Tüm Paris son hatalarını unutup, onları tehlikenin büyüklüğüne göre yetkilendirerek kendisini Belediye Sarayı'ndaki grubunun eline bıraktı. Böyle bir anda hükümeti ele geçirmek, tekeline almak yalnızca dâhilerin becereceği bir cesaret hamlesi olarak görünüyordu. Seksen yıldır kentsel özgürlüklerinden yoksun kalan Paris, belediye başkanı olarak gözü yaşlı Etienne Arago'yu kabul etti. Yirmi yönetim bölgesinde istediği başkanların adını verdi ve yine kendilerine uygun başkan yardımcıları seçti. Ama Arago erken seçim ilan etti ve büyük 1792 günlerini yeniden canlandırmaktan söz etti. Bu anda Jules Favre, Danton gibi gururla Prusya'ya, Avrupa'ya "Ne topraklarımızın bir milimini ne de kalelerimizin bir taşını vereceğiz" diye haykırdı ve Paris kendisini böylesine kahra-

manca sözcüklerle ilân eden bu diktatörlüğü coşkuyla alkışladı. On dördünde Trochu Ulusal Muhafızları denetlerken caddelerde, Concorde Meydanı'nda ve Elysées Meydanı'nda toplanan 250.000 insan heyecanla tezahürat yaptı ve Valmy sabahında babalarının yeminini tekrarladı.

Evet, Paris kendi devrimini yapmak için şiddet uygulamak zorunda kalmış olduğu aynı Sola kendini hiç çekincesiz —iflah olmaz bir güvenle— teslim etmişti. İstenç patlaması bir saat sürdü. İmparatorluk devrildiğinde haklarından bir kez daha vazgeçti. Uzağı gören yurtseverler boşuna bir çabayla onu tetikte tutmaya çalıştı; Blanqui boşuna bir çabayla şunları söyledi: "Paris artık bizim yenilmez olduğumuzdan daha fazla ele geçirilemez değildir. Palavracı bir basının kafasını karıştırdığı Paris tehlikenin büyüklüğünü görmezden geliyor; Paris güveni kötüye kullanıyor." Paris inatla gözlerini yumarak kendini yeni efendilere teslim etti. Ama yine de her yeni gün beraberinde kötü alâmetler getirdi. Kuşatmanın gölgesi yaklaştı ve gereksiz ağızları dışlamaktan uzak olan Savunma Hükümeti varoşlarda yaşayan 200.000 kişiyi kente topladı. Dış işler ilerlemedi. Trochu tüm Paris'i işe koşmak yerine bu Mars Alanı eşitlikçilerinin torunlarını *sur içinden* alıp davulların çaldığı, pankartların dalgalandığı 100.000 kişilik birliklere katarak dünya işlerini sıradan yüklenicilere bıraktı. Ayın 19'unda düşman, savaşmak istemeyen askerler ve hafif piyadelerden oluşan bir birliği platodan süpürerek kendisini gösterdiğinde güney savunmamızın anahtarı olan Chatillon tepeleri güçlükle görülebiliyordu. Ertesi gün basının kuşatılamayacağını bildirdiği o Paris sarılmış ve Fransa'dan koparılmıştı.

Büyük cahillik çok kısa sürede Devrimcileri harekete geçirdi. Destek vermeyi vaat etmişlerdi ama kör bir inançla değil. Eylül'ün 4'ünden beri eylem grubunun güçlerini savunma ve Cumhuriyetin korunması için merkezileştirme arzusuyla, belediye başkanlarını denetlemek ve yirmi yönetim bölgesini birleştiren bir Merkez Komiteye dört üye atamakla yükümlü bir İhtiyat Komitesi kurmak

üzere her yönetim bölgesinde halk toplantıları için çağrı yapmışlardı. Bu gürültülü seçim biçimi geçmiş yılların devrimci hareketlerinde tanınmış olan işçiler, ücretliler ve yazarlardan oluşan bir komiteyi doğurdu. Bu komite Enternasyonal ve sendikalar Federasyonu tarafından verilen Corderie Sokağı'ndaki bir salona yerleşti.

Ulusal Muhafızlık hizmeti tüm enerjilerini aldığından bunlar görevlerini nerdeyse tamamen askıya almışlardı. Üyelerinden bazıları İhtiyat Komitesi ve Merkez Komitede tekrar buluşmuş ve bu da Merkez Komitenin yanlış bir biçimde Enternasyonal'e atfedilmesine neden olmuştu. Ayın dördünde bir manifestoyla belediye başkanlığı seçimlerinin yapılmasını, polisin kendi ellerine verilmesini, yargıçların seçim ve denetimini, basının, halk buluşmalarının ve birliklerinin mutlak özgürlüğünü, birincil önem taşıyan tüm malların kamulaştırılmasını, bunların tahsisle dağıtılmasını, tüm kentlilerin silahlanmasını, bölgeleri örgütlemek için komiserler yollanmasını talep etti. Ama o sırada Paris bir güven bunalımı yaşıyordu. Kentsoylu gazeteler komiteyi Prusyalı olmakla suçladı. Ancak, imzalayanlardan bazılarının adları mitinglerden ve basından iyi bilinmekteydi: Ranvier, Millière, Longuet, Vallès, Lafrançais, Mallon vb. Posterleri yırtılarak indirildi.

Ayın yirmisinde Jules Favre'ın Bismarck'a başvurmasından sonra Komite Alcazar'da büyük bir miting düzenledi ve savaşa "son verme" ve Paris Komünü'nün erken seçim taleplerini iletmek üzere Belediye Sarayı'na bir heyet yolladı. Jules Ferry hükümetin ne pahasına olursa olsun pazarlık etmeyeceği konusunda şeref sözü verdi ve belediye seçimlerinin ayın sonunda gerçekleşeceğini bildirdi. İki gün sonra bir kararname bunları sonsuza dek erteledi.

Böylece, on yedi günde hiçbir şey hazırlamayan, hiç mücadele etmeden kendisinin engellenmesine izin veren bu hükümet Paris'in önerisini reddetti ve savunmayı yönetme hakkını kendi üstüne aldı. Zaferin sırrı onda mıydı? Trochu "Tüm direniş kahramanı bir

deliliktir;" Picard "Şerefimiz uğruna kendimizi savunacağız ama tüm umutlar boşuna;" kibar Crémieux "Prusyalılar Paris'e tereyağından kıl çeker gibi girecek;" Trochu birliklerinin şefi "Kendimizi savunamayız; kendimizi savunmamaya karar verdik" dedi ve dürüstçe Paris'i uyarmak yerine "Hemen teslim olun ya da kendi başınıza vuruşun" diyerek savunmanın olanaksız olduğunu belirten bu adamlar onun bölünmeden yönetilmesini talep ediyordu.

O halde amaçları neydi? Müzakere yapmak. İlk yenilgilerden sonra başkasını yaşamamışlardı. Babalarımızı güçlendiren başarısızlıklar yalnızca Solu Emperyalist vekillerden daha korkak kılmıştı. 7 Ağustos'ta Jules Favre, Jules Simon ve Pelletan Schneider'e şöyle söylemişti "Tutunamayız, olabildiğince çabuk bir biçimde uzlaşmalıyız." İzleyen günlerde Solun tek bir politikası vardı — Sonradan görev almayı umarak, Meclisi, müzakereyi yürütmek üzere hükümeti devralmaya zorlamak. Güç bela kurulmuş bu savunmacılar M. Thiers'i barış dilenmek üzere tüm Avrupa'ya ve Jules Favre'ı şartlarını sormak için Bismarck'ın peşinden koşmaya yolladı — Prusyalılara nasıl korkaklarla uğraşmak zorunda olduğunu gösteren bir adım.

Tüm Paris onlara "Bizi savunun, düşmanı geri yollayın" diye haykırdığında alkışladılar, kabul ettiler ama içlerinden "Teslim olmalısınız" dediler. Tarihte bundan daha acı bir vatan hainliği yoktur. Büyük çoğunluğun inatçı güveni, dolandırıcısını bağışlayan aldatılmışın aptallığından daha fazla suçu azaltmaz. 4 Eylül adamları, evet ya da hayır, kabul ettikleri mandayı ele vermiyor mu? "Evet" geleceğin hükmü olacaktır.

Bunun üstü kapalı bir manda olduğu doğrudur ama o kadar net, o kadar resmîdir ki tüm Paris Ferrières'deki gelişmelerin haberi karşısında harekete geçti. Savunmacılar bir adım daha atmış olsaydı yok olacaklardı. Ertelemeye, "kuşatmanın çılgınlığı" olarak adlandırdıkları şeye izin vermeye, bir savunma taklidi başlatmaya

mecburdular. Aslında kendilerini Paris'te aklını yitirmemiş tek insanlar olarak görerek fikirlerinden bir saatliğine bile vazgeçmiş değillerdi.

"Parisliler istediği için çatışma olacaktır ama sadece Bismarck'ı yumuşatmak amacıyla." Teftişten dönüşünde 250.000 silâhlı insanın sergilediği bu umutlu coşku sahnesinin siperleri tutmanın olası olabileceğini bildiren Trochu'yü etkilediği söylenir. Onun coşkusunun üst sınırı buydu: kapıları açmak değil tutmak. Bu 250.000 insanı, onları Paris'te bir araya gelen 240.000 seyyar, asker ve denizciyle birleştirmeyi, güçlü bir belâ oluşturan tüm bu güçlerle düşmanı Reine'e geri sürmeyi hiçbir zaman hayal etmedi. Arkadaşları da bunu pek düşünmedi ve onunla yalnızca Prusyalı istilâcıya belirtmeye cesaret edebilecekleri az ya da çok itirazları tartıştılar.

O sadece ılımlı tutumlar için vardı. Dindarlığı, gereksiz yere kan akıtmasını engelliyordu. Tüm askeri kılavuzlara göre büyük kent düşecek olduğundan bu düşüşü olabildiğince kansız kılacaktı. Bunun yanı sıra her an anlaşmayı getirebilecek olan M. Thiers'ın dönüşü bekleniyordu. Trochu düşmanı Paris çevresine sakince yerleşmeye bırakarak seyirciler için birkaç hafif çarpışma örgütledi. Başarıdan sonra takviye ve timlerin yokluğundan bir bataryayı bırakarak geri çekildiğimiz tek ciddi çatışma ayın 30'unda Chevilly'de gerçekleşti. "Berlin'e" diye bağıran aynı adamlar tarafından kandırılan kamuoyu başarıya inandı. Yalnızca devrimciler tuzağa düşmedi. Onlara göre Toul ve Strasbourg'un teslimiyeti ciddi bir uyarıydı. 63. Taburun başı ama Bellevine'in gerçek komutanı olan Flourens artık kendini tutamıyordu. Bir çocuğun kalbi ve aklıyla, yalnızca kendi itkisinin rehberlik ettiği parlak bir hayal gücüyle taburunu Belediye Sarayı'na sevk etti, topyekun seferberlik, asker çıkarma, belediye seçimleri ve kenti karneye bağlamayı talep etti. Onu oyalamak için istihkâm komutanı unvanını vermiş olan Trochu dokunaklı bir konuşma yaptı; on iki havariler onunla tartıştı

ve gösteri onu uğurlayarak son buldu. Her taraftan gelen delegeler Paris'in kendi savunmasında bir sesi olmasını, bir konsey, kendi komününü tayin etmesini istediğinden ayın yedisinde hükümet kendi saygınlığının bu ısrarlı istekleri kabul etmesini yasakladığını bildirdi. Bu saygısızlık 8 Ekim hareketine neden oldu. Yirmi yönetim bölgesinin komitesi heyecanlı bir afişle karşı çıktı. Yedi ya da sekiz yüz insan Belediye Sarayı'nın pencereleri altında "*Yaşasın Komün!*" diye bağırdı. Ama kalabalık henüz inancını yitirmemişti. Çok sayıda müfreze imdada yetişti; Hükümet onların önünde geçit töreni yaptı. Jules Favre hitabet sanatının baraj kapaklarını açtı ve herkesin siperlerde olması gerektiği için seçimin imkânsız olduğunu bildirdi.

Çoğunluk zokayı hemen yuttu. 16'sında Trochu dostu Etienne Arago'ya "Kendim için çizdiğim planı sonuna kadar izleyeceğim" diye yazmış olduğundan aylaklar zafer kazandı ve Ağustos şarkısının yükünü Bazaine'den aldılar "Onu yalnız bırakın, kendi planı var." Kışkırtıcılar Prusyalı gibi görünüyordu çünkü iyi bir Cizvit olarak Trochu "Suç dolu görüşleri düşmanın planlarına hizmet eden az sayıda insan"dan söz etmeyi unutmamıştı. Paris Ekim ayı boyunca başarıyla başlayan ama her zaman geri çekilmelerle sonlanan seferlerin sesiyle uyutulmasına izin verdi. 13'ünde Bagneux'yü aldık ve hevesli bir saldırı Chatillon'u bize geri verebilirdi: Trochu'nün yedek ikmal malzemesi kalmamıştı. 21'inde Malmaison'a yönelik bir yürüyüş ablukanın zayıflığını ortaya çıkardı ve Versailles'a bile panik saçtı. General Ducrot ileriye doğru bastırmak yerine yalnızca altı bin kişiyi çarpışamaya soktu ve düşman iki topunu alarak onu geri püskürttü. Hükümet bu püskürtmeleri başarılı keşiflere dönüştürdü ve ayın sekizinde yollandığı bölgelerde hayali ordular bildiren ve Paris'i Châteaudun'ün parlak savunma hikâyesiyle sarhoş eden Gambetta'nın raporlarından para kazandı.

Belediye başkanları bu hoş güveni cesaretlendirdi. Yardımcılarıyla birlikte Belediye Sarayı'nda oturdular ve altmış dört üyeli bu

kurul biraz cesarete sahip olsaydı Savunmanın ne olduğunu net olarak görebilirdi. Ama kurul, Solun son temsilcileri olarak Liberaller ve Cumhuriyetçilerden oluşmuştu. Ara sıra hükümetin kapısını çaldılar, ürkek biçimde onu sorguladılar ve yalnızca inanmadıkları ama Paris'i inandırmak için her çabayı harcadıkları belli belirsiz güvenceler aldılar.

Ama Concorde'da, kulüplerde, Blanqui'nin gazetesinde, Delescluze'un *Reveil*'ında, Felix Pyat'nm *Combat*'sında Belediye Sarayı adamlarının planı ifşa edilmişti. Hiçbir zaman gerisi getirilmeyen bu kısmi sortilerin anlamı nedir? Zorla silahlandırılmış, düzensiz Ulusal Muhafızlar neden her askeri eylemde geride tutuldu? Neden top atışları eşlik etmedi? Altı haftalık boş konuşmalar ve hareketsizlik Hükümetin yetersizliği ya da kötü niyeti konusunda en ufak bir kuşku bırakamaz. Bu düşünce tüm akılları meşgul etti. Savunmaya inananlara yer bırakayım; bırakın Paris kendini kazansın; Bırakın 1792 Komünü kenti ve Fransa'yı kurtarmak için canlandırılsın. Her gün bu kararlılık zinde akılların daha derinlerine batıyordu. 27'sinde müzikal ritmi ilham perilerini Blanqui'nin sinirli diyalektiklerinden daha fazla etkileyen yüksekten uçan bir üslupla vaaz veren *Combat* korkunç bir yıldırım savurdu. "Bazaine Metz'i teslim etmek, III. Napoleon adına barış anlaşması imzalamak üzere; yaveri Versailles'da." Belediye Sarayı hemen bu haberleri yalanladı; "yanlış olduğu kadar alçakça. Büyük asker Bazaine başarılı sortilerle kuşatma ordusunu taciz etmeyi sürdürüyor." Hükümet gazeteciyi "kamuoyunun cezalandırmasını" istedi. Bu çağrı üzerine Paris'in asalak arıları vızladı, gazeteyi yaktı ve eğer kaçmış olmasaydı gazeteciyi parçalara ayıracaktı. Ertesi gün *Combat* söz konusu ifadeyi Rochefort'dan aldığını, ona da Flourens'ın aktardığını bildirdi. Bunu başka sorunlar izledi. 20'sinde bir sürpriz bizi Paris'in kuzey doğusundaki bir köy olan Bourget'nin efendileri yaptı ve 29'unda genelkurmay bu başarıyı zafer olarak ilan etti. 30'unda 15.000 kişi olarak geri dönerek köyü 1.600 savunucusun-

dan geri alan Prusyalıların ateşi altında birliklerimizi bir tam gün tayınsız, desteksiz bıraktı. Ekimin 31'inde uykusundan uyanan Paris üç felâketin haberini aldı: Bourget'nin kaybı, Metz'in "muhteşem Bazaine"in tüm ordusuyla birlikte teslim olması ve bir ateşkes pazarlığı amacıyla M. Thiers'ın gelmesi.

4 Eylül insanları güvende olduklarına, amaçlarına ulaştıklarına inandı. Ateşkes bildirilerini teslim olmayla yan yana astılar, "iyi ve kötü haberler," zaferden umudunu kesen Paris'in barışa kucağını açacağına ikna oldular. Paris bir elektrik şoku yemiş gibi hareketlenirken aynı zamanda Marseilles, Toulouse ve Saint Etienne'i de uyandırdı. Öfke öylesine kendiliğindendi ki saat on birden itibaren kitleler sağanak yağmur altında "Ateşkese hayır" diye bağırarak Belediye Sarayı'na geldiler. Girişi savunan seyyar güçlerin direnişine rağmen giriş holünü istila ettiler. Arago ve yardımcıları aceleyle geldi, hükümetin bizi kurtarmak için kendini tükettiğine yemin etti. İlk grup geri çekildi; ikincisi daha güçlü olarak geldi. Saat 12'de Trochu uzun bir söylevle kendisini kurtarmayı düşünerek merdivenlerin başında göründü; onu "Kahrolsun Trochu" haykırışları yanıtladı. Jules Simon nöbeti ondan devraldı ve konuşmasından çok emin bir biçimde Belediye Sarayı'nın önündeki alana bile yürüdü ve ateşkesin yararlarını ayrıntılı olarak açıkladı. Halk "Ateşkese hayır" diye bağırdı. Kaçmayı yalnızca, kalabalığa kendisiyle Belediye Sarayı'na gelecek altı delegenin adını vermelerini isteyerek başardı. Onları Trochu, Jules Favre, Jules Ferry ve Picard karşıladı. Çiçerovari krizler içindeki Trochu, Bourget'nin işe yaramazlığını gösterdi ve Metz'in teslim olduğunu yeni öğrenmiş gibi yaptı. Bir ses "Yalancı" diye bağırdı. Yirmi yönetim bölgesinin Komitesi'nden ve İhtiyat Komiteleri'nden oluşan bir temsilci grubu salona biraz önce girmişti. Trochu'yü şişirmek isteyen diğerleri onu konuşmasını tamamlamaya davet etti. Meydanda monologa son veren ve hatibi korkutup kaçırtan silah ateşlendiğinde konuşmasına daha yeni başlamıştı. Sessizlik

sağlandıktan sonra Favre generalin yerini aldı ve onun söylevini devam ettirdi.

Taht odasında bu sahneler devam ederken uzun zamandır Trochu'nün suç ortağı olan belediye başkanları belediye meclisi salonunda tartışıyordu. İsyanı yatıştırmak için belediye seçimlerinin yapılmasını, Ulusal Muhafız taburları oluşturulmasını ve onları orduyla birleştirmeyi önerdiler. Günah keçisi Etienne Arago bu çareyi hükümete sunmak üzere gönderildi. Saat ikide büyük bir kalabalık "Kahrolsun Trochu! *Yaşasın Komün*!" diye bağırarak ve "Ateşkese Hayır" yazılı pankartlar taşıyarak Belediye Sarayı meydanını doldurdu. Birkaç kez milislerle çatışmaya girmişlerdi. Belediye Sarayı'na giren temsilciler hiçbir yanıt getirmedi. Saat üç sıralarında giderek sabırsızlanan kalabalık milisleri yararak ve gezmek için oraya gelmiş olan Felix Pyat'yı belediye başkanları solonuna ittirerek harekete geçti. Pyat bağırdı, mücadele etti, bunun kurallara aykırı olduğunu söyledi. Belediye başkanları ellerinden geldiğince onu destekledi ve belediye seçimlerini talep ettiklerini, bu anlamda bir kararnamenin imzalanmak üzere olduğunu söylediler. Hâlâ ileriye doğru hamle yapan kalabalık Hükümet odasında tekrar arkadaşlarına katılmış olan Jules Favre'ın nutkunu yarıda keserek Taht Odası'na girdi.

İnsanlar kapıda bağrışırken savunmacılar belediye başkanı önerilerini oyladı — ama seçim tarihini belirleyerek değil yalnızca ilkesel olarak. bir başka Cizvit numarası. Saat dörde doğru kalabalık odaya sızmayı başardı. Rochefort umutsuzca belediye seçimlerini vaat etti. Kalabalık Komünü sordu. Yirmi yönetim bölgesi Komitesi delegelerinden biri masanın üstüne çıkarak Hükümetin feshedildiğini bildirdi. Kırk sekiz saat içinde seçimleri gerçekleştirmek üzere bir Komisyona sorumluluk verildi. Savunmayı ciddiye alan tek Bakan olan Dorian, Louis Blanc, Ledru-Rollin, Victor Hugo, Raspail, Delescluse, Felix Pyat, Blanqui ve Millière oybirliğiyle seçildi.

Bu komisyon en kısa zamanda otoriteyi kurmuş, Belediye Sarayı'nı temizlemiş, seçmenlere çağrıda bulunan bir ilânı asmış olsaydı bütün günün çabası olumlu bir biçimde sonlanırdı. Ama Dorian reddetti. Louis Blanc, Ledru-Rollin, Victor Hugo, Raspail, Felix Pyat ve Mottu arasında bitmez tükenmez tartışmalar başladı, düzensizlik korkunç hal aldı. 4 Eylül insanları güvende olduklarını hissettiler ve zaferin ellerinden kaymasına izin veren galiplere baktıklarında gülümsediler.

Ondan sonra hepsi çözülmez bir karışıklığa bulaştılar. Her odanın kendi hükümeti, hatibi vardı. Karmaşa o kadar büyüktü ki saat sekiz civarında gerici Ulusal Muhafızlar Flourens'ın burnunun dibinde Trochu ve Jules Ferry'yi seçebilirken bazı gönüllü askerler onu kurtarmaya çalıştığında diğerleri Blanqui'yi kaçırabiliyordu. Başkanın odasında Etienne Arago ve yardımcıları seçmenleri ertesi gün Dorian ve Schoelcher başkanlığında toplantıya çağırdı. Saat ona doğru ilânları Paris sokaklarına yapıştırılmıştı.

Paris bütün gün seyretti. "31 Ekim sabahı en üst düzeyden en alttakine dek tüm Paris halkı bize kesinlikle düşmandı. Herkes azledilmeyi hak ettiğimizi düşünüyordu." diye aktarır Jules Ferry. Yalnızca Trochu'nün taburları kımıldamadan durmakla kalmamış Ulusal Muhafızların başkomutanı General Tamisier tarafından hükümetin yardımına yollanan en iyi birliklerden biri, Belediye Sarayı meydanına geldiğinde silahlarının dipçiklerini kaldırmıştı. Akşam Hükümet üyelerinin mahkûmlar ve hattâ onların vekilleri olduğu öğrenildiğinde her şey değişti. Bu önlem fazla sert görünüyordu. Ledru-Rollin ya da Victor Hugo'yu kabul edebilecek olan birinin aklının Flourens ve Blanqui'ye yatması mümkün değildi. Bütün gün davullar umutsuzca silah başına çağırdı; akşama doğru bunun etkin olduğu kanıtlandı. İsyankâr taburlar, önemli bölümü seçimlerinin güvenceye alındığına gerçekten inanarak sabah Vendôme Meydanı'na vardılar; Dorian ve Schoelcher'in afişlerinin gücüyle yalnızca Bourse'daki bir görevliler topluluğu normal seçi-

mi beklemeye razı oldu. Trochu ve Belediye Sarayı kaçakları, sadık sürülerini bir kez daha bulmuştu. Öte yandan, Belediye Sarayı boşalmaktaydı.

Komün'ün taburlarının çoğu davalarının zafer kazandığına inanarak karargâhlarına dönmüştü. Gösterişli binada, bu kalabalığın içinde yukarı aşağı dolaşan Flourens'ın nişancılarından oluşan denetlenemez bir *birlik* ve bin kadar silahsız adam kalmıştı. Blanqui imzaladı ve bir daha imzaladı. Delescluze bu büyük hareketten kalanları kurtarmaya çalıştı. Dorian'ı buldu ve Komün seçimlerinin ertesi gün, Geçici Hükümet seçimlerinin ise bir sonraki gün gerçekleşeceğine dair resmi güvence aldı; isyancı komitenin seçimleri beklemeyi kabul ettiğini bildirdiği bir notta bu güvenceleri kayda geçirdi ve Blanqui, Flourens ve Millière'e imzalattı. Millière ve Dorian bu belgeyi Savunmanın üyelerine götürdü. Millière, Dorian ve Schoelcher'i hiçbir kovuşturma uygulanmaması açık şartıyla seçimleri gerçekleştirmekle görevlendirirken Belediye Sarayı'ndan birlikte ayrılmayı önerdi. Savunma üyeleri bunu kabul etti ve Ulusal Muhafızlar yazılı emir istediğinde Millière tam "Beyler özgürsünüz" diyordu. Millière ve Flourens, Muhafızların imzaların asılsız olduğunu anlamasını engelleyemezken mahkûmlar sözlerinden kuşku duyulmasına içerliyordu. Bu ölümcül karmaşada asayiş birliklerinin sayısı arttı ve Jules Ferry, Lobau Meydanı kapısına saldırdı. Delescluze ve Dorian tamamlandığına inandıkları düzenleme konusunda onu bilgilendirdi ve beklemeye ikna etti. Sabah saat üçte kargaşa hâlâ egemendi. Belediye Sarayı meydanında Trochu'nün davulları çalıyordu. Napoleon Kışlaları'nın yeraltı geçitlerinden geçerek Belediye Sarayı'nın ortasına çıkan Breton *seyyahlarından* oluşan tabur, nişancıları şaşırttı ve silahlarını aldı. Jules Ferry Hükümet salonunu ele geçirdi. Örgütsüz kalabalık hiçbir direniş göstermedi. Jules Favre ve arkadaşları serbest kalmıştı. Bretonlar tehdit edici hal aldığından General Tamisier onlara akşam varılan anlaşmayı hatırlattı ve karşılıklı affın bir te-

minatı olarak Blanqui ve Flourens'in arasında Belediye Sarayı'nı terk etti. Trochu, taburlarının görkemli geçidiyle sokaklarda gösteri yaptı.

Böylece, Savunmayı yükseltebilecek olan o gün hiçbir sonuca ulaşamadan bitti. Yurtseverlerin tutarsızlığı, disiplinsizliği Hükümet'e o kusursuz Eylül karakterini geri kazandırdı ve o da bundan yararlanarak hemen o akşam Dorian ve Schoelcher'in afişlerini indirdi; belediye seçimlerinin ayın 5'inde yapılmasına razı oldu ama karşılığında soruyu "Hükümet'in devamını isteyenler *kabul oyu* versin" şeklinde koyan bir halkoylaması istedi. Yirmi bölgenin Komitesi umutsuzlukla bir manifesto yayımladı; *Réveil, Patrie en Danger* ve *Combat* gazeteleri umutsuz bir çabayla Hayır yanıtının gerekliliğinin yüzlerce nedenini sıraladılar. Savaşa yol açmış olan halkoylamasından altı ay sonra Paris'in büyük çoğunluğu, teslim olmakla sonuçlanan halkoylamasını gerçekleştirdi. Bırakın Paris hatırlasın ve kendini suçlasın. İki ya da üç adamdan korkusundan dolayı yüzsüzlüğüne beceriksizlik ekleyen bu Hükümete yeni bir kredi açarak ona 322.000 kez "seni istiyorum" dedi. Ordu ve seyyahlardan 237.000 evet oyu geldi. Cesur bir biçimde hayır diyen yalnızca 54.000 sivil ve 9.000 asker vardı.

Nasıl oldu da bu kadar ileri görüşlü, atak ve enerjik 60.000 insan kamuoyunu yönlendiremedi? Sadece kadrolardan, yöntemden ve örgütleyicilerden yoksun oldukları için. Kuşatma duygusu birkaç hafta önce korkunç bir karmaşa içinde olan devrimci coşkuyu disipline sokamamış, 1848 yurtseverleri de bunu denememişti bile. Delescluze ve Blanqui gibi Jakobenler insanlara liderlik etmek yerine özel bir arkadaş çevresi içinde kaldı. Sadece düşünceler ve edebî epilepsi arasında gidip gelen Félix Pyat yalnızca kendi postunu kurtarmak zorunda kaldığında pratik biri haline geldi. Diğerleri, İmparatorlukta Cumhuriyetçilerin umudu olan Ledru-Rollin, Louis Blanc, Schoelcher sığ, tıknefes, kibir ve bencillikle dibine kadar çürümüş, yurtseverlik ya da cesaretin zerresini bile taşımadan, Sosyalistlere tepeden bakan bir biçimde

sürgünden geri dönmüşlerdi. Kendilerini Radikal olarak adlandıran Jakobenizm züppeleri olan Floquet, Clémenceau, Brinon ve diğer demokrat politikacılar özenle işçilerden uzak durdu. Eski Montagnardlar(*) kendi içlerinde bir grup oluşturmuş ve bir güç haline gelmek için yalnızca yöntem ve politik deneyime ihtiyaç duyan yirmi yönetim bölgesinin Komitesi'ne hiçbir zaman gelmemişlerdi. Bu nedenle Komite yönetim değil yalnızca duygu merkeziydi — Gravillier'in cesur, güzel konuşan ama önceli gibi her şeyi manifestolarla ele alan 1870–71 şubesi gibiydi.

En azından her zaman parlak olmayan ama her zaman yanan bir ışık vardı. Şimdi alt orta sınıf ne katkıda bulunuyor? Jakobenleri ve hattâ Fransiskenleri nerede? Corderie'de yalnızca alt orta sınıfın işçilerini, yazarları ve hatipleri görüyorum ama esas ordu kısmı nerede?

Hepsi sessiz. Varoşlar dışında Paris, kimsenin soluğundan daha yüksek sesle konuşmaya cesaret edemediği büyük bir hasta odasıydı. Direniş için hayranlık duyulacak bir hevesle birlikte var olmasıyla daha da olağanüstü hal alan bu moral çekilme kuşatmanın gerçek ruhbilimsel görüngüsüdür. Eşleri ve çocuklarıyla ölümü aramaya gitmekten söz eden, "Düşmana teslim etmektense evlerimizi yakacağız" diyen adamlar Belediye Sarayı insanlarına emanet edilen güce ilişkin her tartışmada öfkelendi. Sersem kafalılardan, fanatiklerden ya da işbirlikçilerden çekindilerse hareketin yönetimini neden kendi ellerine almadılar? Ama sanki teslim olmak bir ayaklanmadan daha iyiymiş, sanki 10 Ağustos 1792 ve 31 Mayıs 1793 düşman önünde ayaklanmalar değilmiş, sanki geri çekilme ve çılgınlık arasında hiçbir orta yol yokmuş gibi "Düşman önünde ayaklanmaya hayır! Fanatiklere hayır!" diye bağırmakla yetindiler. Peki Kongre'yi ve Komün'ü düşüncelerle bezeyen, onlara güvenlik araçlarını dikte eden, kulüpleri ve kardeşlik derneklerini yöneten, Paris'te yüz kadar aydınlık merkezi çalıştıran siz, eski 1792–93 ke-

(*)Fransız Devrimi'nde Robespierre'in etrafında toplanan meclis üyelerine verilen ad. —*ed.*

simlerinin vatandaşları, kutsal ekmek önünde secde eden sofular gibi Solun önünde eğilen bu saflar, acizler, halk düşmanları arasında kendi çocuklarınızı tanıdınız mı?

Ayın 5 ve 7'sindeki halkoylamasında Arago tarafından önerilen yirmi başkanın on ikisini kabul ederek seçimlerini yinelediler. Aralarından dördü, Dubail, Vautrain, Tirard ve Desmarets tamamen gericiydi. Yardımcıların büyük bölümü ise Liberal. Her zaman onların emrinde olan varoşlar on dokuzuncu bölgede Delescluze'ü ve yirminci bölgede Ravalier, Millière, Lefrançais ve Flourens'ı seçti. Bu sonuncular koltuklarına oturamadı. Hükümet Dorian ve Tamisier anlaşmasını çiğneyerek onların ve yirmi kadar diğer devrimcinin tutuklanması için ferman çıkardı. Böylece yetmiş beş üye, başkan ve başkan yardımcısının içinde on devrimci bile yoktu.

Kendilerini Savunmanın kâhyası olarak gören, sağduyulu soruları kendine yasaklayan bu meclis üyesi gölgeler en iyi halleriyle Trochu'nün hastasını besliyor ve ilâç veriyordu. Küstah ve beceriksiz Ferry'nin merkez belediye başkanlığına atanmasına ve 1848 Temmuzunun celladı Clément Thomas'ın Ulusal Muhafızların başkomutanı yapılmasına izin verdiler. Yetmiş gün boyunca Paris'in her saat zayıflayan nabzını hissederek, hükümete "Bizi nereye götürüyorsunuz" deme cesaretini, dürüstlüğünü hiçbir zaman göstermediler.

Kasım başında henüz hiçbir şey kaybedilmemişti. Halkoylamasına göre sayılan ordu, seyyahlar ve denizciler 246.000 erkek ve 7.000 subaydı: bir seferberlikte görev yapabilecek 125.000 Ulusal Muhafız kolaylıkla Paris'ten toplanabilirdi ve 129.000 kişi iç kısmın savunmasına ayrıldı. Parislilerin geleneksel gururuyla birliğine beş tek silah bağışlamak için kendini ekmekten yoksun bırakan insanlarla gerekli teçhizat özellikle de top birkaç hafta içinde sağlanabilirdi. "9.000 topçu nereden bulayım?" dedi Trochu. Neden, Komün'ün yeterince kanıtladığı gibi her Parisli tamircide bir nişancı vardır. Diğer her şeyde de aynı bolluk söz konusuydu.

Paris subay olarak eğitilebilecek mühendisler, ustabaşları, şeflerle doluydu. Galip bir ordu için gerekli malzemenin hepsi harcanıp gidiyordu.

Düzenli ordunun gut hastalığına tutulmuş despotları burada yalnızca barbarlık gördü. Fransız devrimi generalleri Hoche, Marcea, Kleber'ın ne çok genç, ne çok saf, ne de çok sadık olmayacağı bu Paris, generaller için İmparatorluk ve Orleancılığın, Aralık Vinoy'u Ducrot, Luzanne, Leflô'nun kalıntısı ve Chaboud-Latour gibi bir fosildi. Kişisel buluşmalarında savunmayla çok alay etmişlerdi. Ancak, şakanın biraz uzun sürdüğünü anlayarak 31 Ekim'de çileden çıktılar. Ulusal Muhafızlara amansız, kudurmuş bir nefret yarattılar ve son ana dek ondan yararlanmayı reddettiler.

Trochu, Paris güçlerini birleştirmek, hepsine aynı *kadroları*, aynı üniformaları, aynı bayrağı, onurlu Ulusal Muhafızlar adını vermek yerine üç bölümü korudu: ordu, seyyahlar ve siviller. Bu, Savunmaya ilişkin görüşünün doğal bir sonucuydu. Subayların kışkırttığı ordu kendisine gereksiz bir yorgunluk yüklediği söylenen Paris nefretini paylaşıyordu. Toprak ağalarının kremasından gelen subayların kışkırttığı kırsal seyyahları da küskündü. Ulusal Muhafızların aşağılandığını gören herkes onları "Fazlalıklar! Otuz kuruşluklar!" diyerek küçümsedi. (Kuşatmadan beri Parisliler tazminat olarak otuz metelik —1 metelik=2,5 dolar— alıyordu.) Her gün değişen fikir ayrılıklarından korkulacak gibiydi.

31 Ekim işlerin durumunda hiçbir şey değiştirmedi. Hükümet zaferlerine rağmen sakatlamadan sürdüremeyecekleri görüşmeleri sonlandırdı, Ulusal Muhafızda hareketli birlikler yaratılmasına karar verdi, silah bulunmasını hızlandırdı ama hâlâ barışa meyilli olarak savunmaya zerre kadar inanmadı. Zihinlerini meşgul eden baş konu hâlâ isyanlardı. Paris'i yalnızca "kuşatma çılgınlığından" değil devrimcilerden de kurtarmak istiyorlardı. Bu doğrultuya onları büyük kentsoyluluk itmişti. 4 Eylül'den önce kentsoylular "işçi sınıfı silahlandırılırsa ve üstünlük kazanma şansı olursa savaşmayacaklarını" bildirmişti; 4 Eylül akşamı Jules Favre ve

Jules Simon onları rahatlatmak, yeni kiracıların eve zarar vermeyeceğini açıklamak için Meclise gitmişti. Ama olayların karşı çıkılmaz gücü proletaryayı silahla donatmış ve şimdi bu silahları onların elinde etkisiz kılmak kentsoyluluğun en önemli amacı haline gelmişti. İki aydır zamanını bekliyorlardı ve şimdi halkoylaması bu zamanın geldiğini söyledi. Trochu Paris'i ve kendisinin yalnızca vicdanına sorumlu olduğuna inanması açısından onlar da ruhban sınıf yoluyla Trochu'yü kendilerine daha yakın tuttu. Gizli kapılarla, bir tiyatrodakinden daha çok sorunla dolu garip bir vicdan. 4 Eylül'den beri Paris'i kandırmayı görev edinmiş General "Seni teslim edeceğim ama bu senin iyiliğin için" diyordu. 31 Ekimden sonra misyonunun ikiye katlandığına inandı — kendinde tehdit edilmiş toplumun Saint Michael'ini, baş meleği gördü. Bu, savunmanın ikinci evresine işaret eder. Postes Sokağı'ndaki bir kabineye kadar da dayandırılabilir çünkü ruhbanların başındakiler işçi sınıfını savaşa alıştırmanın tehlikesini herkesten daha net olarak gördü. Entrikaları kurnazlıkla doluydu. Zorlu gericiler Paris'i bir devrime hazırlayan her şeyi bozardı. Trochu'nün her hareketini izleyerek, Ulusal Muhafızlara kızgınlığını besleyerek, her noktada genelkurmaya, ambulanslara ve hattâ belediye başkanlıklarına sızarak, yeraltı çalışmalarında ince hileler uyguladılar. Çok büyük bir avla savaşan balıkçı gibi bazen görünürde kendi doğal şartlarında yüzmesine izin vererek sonra aniden zıpkınla zayıf düşürerek onları şaşkına çevirdiler. 28 Kasım'da Trochu ilk gösterisini yaptı. Komutanlık eden General Ducrot kendini bir Leonidas gibi gösterdi: "Sizin önünüzde, tüm ulusun önünde yemin ediyorum. Paris'e ya galip ya da ölü olarak döneceğim. Düştüğümü görebilirsiniz ama geri çekildiğimi asla görmeyeceksiniz. Bu hareket Paris'i heyecanlandırdı. Kendini, Parisli gönüllülerin topları tarafından savunulan tepeleri ölçeklediği Jemmapes Savaşı akşamında hayal etti; çünkü bu kez Ulusal Muhafızlar gelişmelerde rol alacaktı.

Kırsalın efsanevi ordularına katılmak ve Nogent'da nehri geçmek için Marne yakınlarında bir geçidi zorlayacaktık. Ducrot'

nun istihkamcısı ölçüleri yanlış almıştı; köprüler sağlam durumda değildi. Ertesi güne kadar beklemek gerekti. Düşman şaşırmak yerine savunmaya geçme fırsatı buldu. 30'unda güçlü bir saldırı bizi Champigny'nin sahibi yaptı. Ertesi gün Versailles'dan boşaltılan düşmanlar güçlerini Champigny'de toplarken Ducrot hareketsiz kaldı. 2'sinde köyün bir kısmını geri aldılar. Bütün gün ağır bir biçimde savaştık. Solun daha önceki vekilleri savaş alanında "çok sevgili başkan"larına yazılmış bir mektupla temsil edildiler. O akşam yerlerimizde uyuduk ama "sevgili başkan" battaniyelerin Paris'te bırakılmasını emretmiş ve çadırlar ya da ambulanslar olmadan yola çıktığımız için yarı donmuş olarak (tüm hazırlıkların alay edercesine yapıldığının kanıtı). Ertesi gün Ducrot geri çekilmemiz gerektiğini bildirdi ve bu şerefsiz palavracı "Paris'in önünde, tüm ulusun önünde" geri çekilmeyi emretti. Yollanan 100.000 ve savaşa katılan 50.000 insandan 8.000'i ölü ya da yaralıydı.

Trochu yirmi gün yan gelip yattı. Clément-Thomas bu boş zamanı saflarında çok sayıda yaralı ve ölü bulunan Belleville avcı neferlerini feshetmek ve lekelemek için kullandı. Yalnızca Vincennes'de bir generalin raporu üzerine 200. taburu da lekeledi. Flourens tutuklanmıştı. Aralığın yirmisinde kendi saflarımızı temizleyen bu kudurmuşlar Prusyalıları da biraz dikkate almaya razı oldu. Seine seyyahları topları olmadan Stains duvarları önüne ve Bourget'ye saldırmaya gönderilmişti. Düşman onları ezici toplarla karşıladı. Evrard Sarayı'nın sağ tarafında elde edilen avantajlı durum sürdürülemedi. Bazıları *Yaşasın Barış*! diye bağıran askerler büyük bir dehşet içinde geri döndüler. Her yeni girişim Trochu'nün planını açığa çıkardı, birlikleri güçsüz kıldı ama katılan Ulusal Muhafızların cesareti üzerinde hiçbir etki yaratmadı. D'Ouron platosundaki iki gün boyunca altmış parça silahın ateşine maruz kaldılar. Önemli sayıda kayıp verildiğinde Trochu konumun çok da önemli olmadığını keşfetti ve geri çekildi.

Bu yinelenen bozgunlar Paris'in saflığını bozmaya başladı. Açlık acısı her saat artıyordu ve at eti bir lezzet haline gelmişti.

Köpekler, kediler ve fareler iştahla yenilip yutuluyordu. Kadınlar yiyecek tahsisi için saatlerce soğukta ve çamur içinde bekliyordu. Aldıkları kara yulaf ekmeği ise mideyi bozuyordu. Çocuklar annelerinin boş memelerinde öldü. Odun altın kadar değerliydi ve fakirler yalnızca her zaman fantastik başarılar bildiren Gambetta bildirileriyle ısınmak zorundaydı. Aralık sonunda yokluklar insanların gözünü açmaya başladı. Kollarını kıpırdatmadan pes mi edeceklerdi?

Başkanların kılı kıpırdamadı. Jules Favre onlara, kuşatma mutfağı hakkında dedikodu yaptıkları haftalık küçük toplantılar düzenledi. İçlerinden yalnızca biri görevini yaptı — Delescluze. *Réveil*'deki sert ama taraflı olmaktan uzak makaleleriyle büyük bir yetkinlik kazanmıştı. 30 Aralıkta Jules Favre'a meydan okudu, arkadaşlarına "Siz sorumlusunuz" dedi, belediye meclisinin Savunmaya katılmasını istedi. Arkadaşları, ama özellikle de Dubail ve Vacherot buna itiraz etti. 4 Ocakta suçlamasına geri döndü, radikal bir hareket ileri sürdü — Trochu ve Clément-Thomas'nın görevden azledilmesi, Ulusal Muhafızların harekete geçirilmesi, bir savunma meclisinin kurulması, Savaş Komitesinin yenilenmesi. Eskisinden daha fazla dikkat çekmedi.

Yirmi yönetim bölgesinin Komitesi ayın altısında Delescluze'u kırmızı bir bildiriyle destekledi: "Kendini ulusal savunma sorumlusu ilân eden hükümet görevini yapmış mıdır? Hayır Bizi yönetenler, ağırdan almaları, kararsızlıkları, ataletleriyle bizi uçurumun kıyısına getirdiler. Ne yönetmeyi ne de savaşmayı bilmiyorlar. Soğuktan ve açlıktan ölüyoruz. Hedefsiz saldırılar, sonuçsuz ölümcül mücadeleler, yinelenen başarısızlıklar. Hükümet kapasitesinin ne kadar olduğunu göstermiştir; bizi öldürüyor. Bu rejimin devamı teslim olmak anlamına gelir. 4 Eylül insanları tarafından sürdürülen İmparatorluk yönetimi, stratejiler, politikalar konusunda hüküm verilmiştir. Halka yol açın! Komün'e yol açın. Bu samimi ve doğruydu. Komite eylem konusunda yetersiz olsa da düşünceleri doğru ve adildi ve kuşatmanın sonuna dek Paris'in yorulmak bilmez, sağduyulu gözcüsü olarak kaldı.

Tanınmış isimleri istemiş olan çoğunluk bu posteri önemsemedi. İmzalayanlardan bazıları tutuklandı. Ancak, Trochu kendini saldırı altında hissetti ve akşam duvarlara astığı posterde "Paris valisi asla teslim olmayacak." yazıyordu. 4 Eylül'den dört ay sonra Paris yine alkışlıyordu. Trochu'nün bildirisine rağmen Delescluze ve yardımcılarının istifalarını sunmasına bile şaşıldı.

Bütün bunlara rağmen Hükümetin bizi hızla sürüklediği uçurumu görmemek için insanın gözlerini inatla kapaması gerekirdi. Prusyalılar Issy ve Vanves tabyalarından evlerimizi bombaladı ve 30 Aralık'ta daha fazla eylemin imkânsız olduğunu belirtmiş olan Trochu tüm generallerinin görüşünü istedi ve yerine başka birinin gelmesi önerisiyle bitirdi. 2, 3 ve 4 Ocak'ta Savunmacılar felâketi izleyecek bir Meclis seçimini tartıştılar. Ama yurtseverleri kızdırmak için Paris 15'inden önce teslim olurdu.

Varoşlar artık Hükümet üyelerini yalnızca "Hain çetesi" olarak adlandırıyordu. 31 Ekim'den sonra geri çekilmiş olan büyük demokrat lamalar Komün'e ve dolayısıyla kendi çaresizliklerine ve halkın sağduyusuna geri döndü. Ledru-Rollin'in yarım düzine çileden çıkmış destekçinin önünde ayin yönettiği Cumhuriyetçi İttifak, Cumhuriyetçi Birlik ve diğer kentsoylu mabetler büyük bir heyecanla savunmayı örgütleyecek bir Parisli Meclisi isteyecek kadar ileri gitti. Hükümet kaybedecek zamanı olmadığını duyumsadı. Kentsoylular halkla birleşirse zorlu bir ayaklanma olmadan teslim olmak imkânsız olurdu. Bombalar altında tezahürat yapanlar kendisinin bir koyun sürüsü gibi teslim edilmesine izin vermezdi. Önce onu kangren etmek, "karasevdasını" iyileştirmek, Jules Ferry'nin dediği gibi ateşinden kurtarmak gerekiyordu. Hükümet masasında "Ulusal Muhafızlar ancak 10.000 Ulusal Muhafız düştükten sonra tatmin olacak" dediler. Bir yandan Jules Favre ve Picard ve diğer yandan saf Emmanuel Arago, Garnier-Pages ve Pellatan'ın zorlamasıyla Trochu şarlatanı son bir gösteri yapmaya razı oldu.

Aynı zamanda hem bir komedi hem de teslimiyet olarak düzenlenmişti. 19'unda Savunma Konseyi yeni bir yenilginin felâketin

habercisi olacağını belirtti. Trochu teslim olma ve erzak temini sorununda belediye başkanlarını yardımcı olarak kabullenmeye istekliydi. Jules Simon ve Garnier-Pages Paris'i teslim etmeye ve yalnızca Fransa'yla ilgili olarak çekince koymaya hazırdı. Garnier-Pages teslimden sorumlu vekilleri özel seçimle belirlemeyi önerdi. Savaş arifesinde bu haldeydiler.

18'inde davul ve trampetlerin gürültüsü Paris'i göreve çağırıyor ve Prusyalıları alarma geçiriyordu. Trochu bu üstün çabayla yalnızca Ulusal Muhafızlara ait 19 bölgeden 84.000 insan toplayabildi. Yağmurlu ve soğuk geceyi Mont-Valdrien kırlarının çamurlarında geçirmelerini sağladı.

Saldırı doğrudan Versailles'ı Bergerie yönünden çevreleyen savunmaya yöneltilmişti. Saat onda eski birliklerin itkisiyle, sol kanat ve merkezin çoğunluğunu oluşturan Ulusal Muhafızlar ve seyyahlar Garches'a dek uzanarak, belirlenen her yeri ele geçirerek Montretout tabyasına, Buzenval bölgesine, Saint Cloud'ın bir kesimine hücum etti. Sol kanada komuta eden General Ducrot iki saat geç gelmiş ve ordusunun esas olarak muharip sınıflardan oluşmasına rağmen ilerlememişti.

Generallerin destek olmadığı çeşitli hakim tepeleri ele geçirmiştik. Prusyalıların bu tepeleri rahatça istila etmesine ve saat dörtte saldırı kollarını ileri sürmesine izin verildi. Bizimkiler önce yol verdi sonra kendilerini sabitleyerek düşmanın ileri doğru hareketini gözetledi. Altıya doğru düşman ateşi kesildiğinde Trochu ricat emretti. Ama yine de Mont-Valdérien ve Buzenval arasında 40.000 yedek asker vardı. 150 toptan sadece otuzu kullanılmıştı. Gün boyunca Ulusal Muhafızlarla iletişim kurmaya zorlukla tenezzül eden generaller bir gece daha dayanamayacaklarını bildirdi ve Trochu, Montretout ve ele geçirilmiş olan tüm mevzilerin boşaltılmasını sağladı. Müfrezeler öfkeden ağlayarak geri döndüler. Her şeyin zalim bir komedi olduğunu herkes anlamıştı.

Uykuya galip olarak yatan Parisliler Trochu'nün tehlike çanının sesiyle uyandılar. General, yaralıları taşımak ve ölüleri gömmek

için iki günlük ateşkes istedi. "Zaman, el arabası ve çok sayıda sedye istiyoruz" dedi. Ölü ve yaralı sayısı 3.000'i geçmiyordu.

Paris bu kez uçurumu görmüştü. Bunun yanı sıra Savunmacılar tüm diğer kılıklarını lekeleyerek aniden maskeyi düşürdüler. Jules Favre ve Trochu belediye başkanlarına çağrıda bulundu. Trochu her şeyin kaybedildiğini ve daha fazla mücadele etmenin imkânsız olduğunu belirtti. Kötü haber anında tüm kente yayıldı.

Dört aylık kuşatma boyunca yurtsever Paris teslimiyet hariç her şeyi önceden görmüş ve kabul etmişti; salgın hastalık, saldırı, talan. Ocak'ın 20'si saflığına, zayıflığına rağmen Paris'i 20 Eylül'deki gibi bulmuştu. Dolayısıyla ölümcül sözcük dillendirildiğinde kent öncelikle sanki canavarca, insanlık dışı bir suçla karşılaşmış gibi hayretler içindeydi. Dört ayın yaraları intikam için ağlayarak yeniden açıldı. Soğuk, açlık, bombardıman, siperlerde uzun geceler, ölen binlerce küçük çocuk, saldırılarda etrafa saçılan ölüler ve bunların hepsi de utanç verici bir son, Bazaine için bir konvoy oluşturmak, ikinci bir Metz haline gelmek için. Prusyalıların alay ettiklerini duyabilirdiniz. Bazılarında uyuşukluk öfkeye dönüştü. Teslim olmak için yanıp tutuşmuş olanlar hemen pozisyon aldılar. Korkak belediye başkanları öfkelenmeyi bile başardılar. 21'i sabahı tekrar Trochu tarafından kabul edildiler. Aynı sabah tüm generaller oybirliğiyle başka bir saldırının imkânsız olduğuna karar verdiler. Trochu düşmana yaklaşmanın mutlak gerekliliğini son derece felsefi bir biçimde tüm başkanlara gösterdi ama kendisinin yerine onların teslim olması gerektiğini ima ederek bu işin kendisiyle ilgisi olmadığını belirtti. Hâlâ bunun kendi sorumlulukları olmadığını sanarak yüzlerini ekşittiler, karşı çıktılar.

Onlar ayrıldıktan sonra Savunmacılar görüşmeye başladılar. Jules Favre'dan istifasını sunması istendi. Ama o büyük havari onlarla birlikte olmakta ısrar etti; böylelikle tarihi sonuna kadar teslim olmaya karşı direndiği konusunda aldatabilmeyi hayal ediyordu. Sabah saat üçte Flourens ve Mazas'da tutulan diğer mahkûmların serbest kaldığını öğrendiklerinde tartışma iyice alevlenmişti.

On sekizinci bölgeden bir başkan yardımcısının başkanlık ettiği bir Ulusal Muhafız birliği bir saat önce hapishanenin önünde boy göstermişti. Şaşkın durumdaki hükümet onları başına buyruk bırakmıştı. 31 Ekim'in tekrarından korkan Savunmacılar Trochu'nün yerine Vinoy'u getirme kararlarını hızlandırdılar.

Vinoy kendisine yalvarılmasını istiyordu. Jules Favre ve Leflo'nun ona eli kulağında bir ayaklanmayı, silahlanmış insanları göstermesi gerekti. 22'si sabahının tam o anında polis şefi artık herhangi bir gücü olmadığını belirterek istifasını yollamıştı. 4 Eylül grubu 2 Aralık grubu karşısında dizleri üstüne çökecek kadar düşmüştü. Vinoy kabul etme lütfunda bulundu.

İlk işi Paris'e karşı silahlanmak, Prusyalılar karşısındaki savunma hatlarını boşaltmak, Suresne, Gentilly, Les Lilas birliklerini geri çağırmak, süvariler ve jandarmayı göreve çağırmak oldu. Ulusal Muhafızlarda albay olan Vabre'ın komuta ettiği bir seyyah taburu Belediye Sarayı'nda tahkimat yaptı. Clément-Thomas çılgın bir bildiri yayımladı: "Fraksiyonlar düşmana katılıyor." "Onları cezalandırmak üzere tüm Ulusal Muhafızların ayaklanmasını" istedi. Oysaki onları Prusyalılara karşı ayaklanmaya çağırmamıştı.

Taşmakta olan öfkenin işaretleri olmakla birlikte ciddi bir çatışma belirtisi yoktu. her şeyin son bulduğunun farkında olan pek çok devrimci eğer başarılı olsaydı Savunmanın adamlarını kurtaracak ve galipleri onların yerine teslim olmaya zorlayacak bir hareketi desteklemezdi. Yurtseverlikleri akılla aydınlanmamış olan diğerleri Buzenval ateşinin verdiği coşkunun etkisiyle hâlâ ***kitlesel bir saldırıya*** inanıyordu. En azından onurumuzu korumamız gerekir diyorlardı. Bir önceki akşam bazı toplantılarda herhangi bir teslimiyet girişimine silahlı bir direniş gösterilmesi kararlaştırılmış ve Belediye Sarayı önünde randevu verilmişti.

Saat on ikide Batignolles'de davullar silah başına çağırdı. Saat birde Belediye Sarayı meydanında çok sayıda silahlı grup göründü; kalabalık toplanıyordu. Hükümet 31 Ekim'den beri Louvre'a yerleştiğinden, bir ittifak üyesinin başkanlığında delege heyeti

başkan yardımcısı G. Chaudey, tarafından kabul edildi. Sözcü, Paris'in yaptığı hataların Komün'ün atanmasını zorunlu kıldığını söyledi. Chaudey Komün'ün saçmalık olduğu, buna her zaman karşı çıktığı ve çıkacağı yanıtını verdi. Daha heyecanlı bir başka delege heyeti geldi. Chaudey onu aşağılamalarla kabul etti. Bu arada heyecan dalgası alanı dolduran kalabalığa yayılıyordu. Bulvardan aşağıya doğru gelen Batignolles'ün 207'incisi Temple Sokağı üzerinden alana daldığı kapı ve pencereleri kapalı olan Belediye Sarayı önünde durduğunda sol kanattan "hainlere ölüm" diye bağıran 101. tabur geldi. Diğerleri de onlara katıldı. Birkaç yerden ateş açıldı, Belediye Sarayı'nın pencerelerini duman kapladı ve kalabalık korku çığlıkları atarak dağıldı. Elektrik direklerini ve kum yığınlarını siper eden bazı Ulusal Muhafızlar seyyahların ateşini destekledi. Diğerleri Victoria Bulvarı'ndaki evlerden ateş açtı. Bulvarın köşesinden jandarmalar göründüğünde yaylım ateşi yarım saattir sürmekteydi. Neredeyse tamamen kuşatılmış olan isyancılar geri çekildi. Yaklaşık bir düzinesi tutuklandı ve Vinoy'un hemen idam etmek istedikleri Belediye Sarayı'na götürüldü. Jules Ferry tepki verdi ve onların askerî mahkemeye sevk edilmesini sağladı. Gösteriye katılanlar ve zararsız izleyicilerden 30 yaralı ve ölünün arasında son derece enerjik bir insan olan Komutan Sapia da vardı. Belediye Sarayı'nda ise bir ölü ve iki yaralı.

Aynı akşam hükümet tüm kulüpleri kapadı ve sayısız uyarı yayımladı. Çoğu masum seksen üç kişi kayboldu. Bu olay altmış beş yaşında olmasına ve sağlığını kemiren akut bronşitine rağmen Delescluze'u yeniden, Vincennes'de rutubetli bir zindana palas pandıras atılan 31 Ekim mahkûmları arasına gönderme fırsatı olarak da değerlendirildi. *Réveil* ve *Combat* yasaklanmıştı.

İsyancıları "yabancıların partizanı" olmakla suçlayan öfkeli bir bildiri 4 Eylül grubunu bu utanç verici krize sokan tek kaynaktı. Yalnızca bu konuda jakobendiler. Düşmana kim hizmet etti? Pazarlık yapmak için her an hazır olan hükümet mi yoksa her an

umutsuz bir direniş gösteren insanlar mı? 240.000 asker ve seyyah barışa ulaşmadan önce lidersiz ve örgütsüz Paris devrimcileri teslim olmayı aylarca ertelemiş ve bunu kanlarıyla ödemişken, kurmayları, iyi eğitilmiş askerleriyle büyük bir ordunun, kendisini Bazaine'den kurtarmak için ayaklanacak tek bir mareşal, komutan ya da bir alay olmadan Metz'de nasıl teslim olduğunu tarih yazacaktır.

Hainlerin kışkırtılmış öfkesi yalnızca bir tiksinti duygusu uyandırdı. Tam da adları olan "Savunma Hükümeti" yüzlerine haykırıldı. Kıyamet gününde son komedilerini oynadılar. Belediye başkanlarını ve bir düzine kadar üst düzey görevliyi toplayan Jules Simon başkomutanlığı bir plan önerebilecek askerlere teklif etti. 4 Eylül grubu, yaşam dolu olarak aldıkları şimdi ise yok ettikleri ve kanını boşalttıkları bu Paris'i başkalarına bırakmayı öneriyordu. Orada bulunanlardan hiçbiri bu utanç verici ironiye içerlemedi. Bu umutsuz mirası reddetmekle yetindiler. Bu, tam da Jules Simon'un beklediği şeydi. Birisi mırıldandı: "Teslim olmalıyız." Bu, General Lecomte idi. Belediye başkanları neden davet edilmiş olduklarını anladı ve birkaçı güçbelâ bir damla gözyaşı döktü.

Bu andan sonra Paris, organının kesilmesini bekleyen bir hasta gibi yaşadı. İstihkâmlar hâlâ gürlüyor, hâlâ içeri ölü ve yaralılar getiriliyor ama Jules Favre'ın Versailles'da olduğu biliniyordu. 27'sinin gece yarısında silahlar sustu. Bismarck ve Jules Favre şerefli bir anlayış kazanmıştı. Paris teslim oldu.

Ertesi gün Savunma Hükümeti pazarlıkların temelini yayımladı — on beş günlük bir ateşkes, acil bir kurul çağrısı, istihkâmların işgal edilmesi, bir tümen hariç olmak üzere seyyahların ve askerlerin silahtan arındırılması. Kent kasvetiyle baş başa kaldı. Bu kederli günler Paris'i sersemletmişti. Yalnızca birkaç gösteri düzenlendi. Bir Ulusal Muhafız taburu "Kahrolsun Hainler!" diye bağırarak Belediye Sarayı önüne geldi. Akşam 400 subay, cumhuriyetçi görüşleri nedeniyle imparatorluk döneminde ordudan atılan eski bir subay olan Brunel'i başkan seçerek bir direniş anlaşması

imzaladı ve basının bir Beaurepaire olarak saygı duyduğu Amiral Saisset'in kumanda ettiği doğu müstahkemlerine yürümeye karar verdi. Gece çağrılar ve alarm çanları on, on üç ve yirminci bölgeleri göreve çağırdı. Ama buz gibi soğuk bir geceydi, Ulusal Muhafızlar da umutsuz bir eylem için güçsüzdü. Randevuya yalnızca iki ya da üç birlik geldi. İki gün sonra Brunel tutuklandı.

29 Ocak'ta bizim burçlarımızda Alman bayrağı dalgalanıyordu. Her şey bir akşam önce imzalanmıştı. Tüfekler ve silahlar kuşanmış 400.000 insan 200.000 kişi karşısında teslim olmuştu. İstihkam bölgesi ve tabyalar silahsızlandırılmıştı. Paris on beş gün içinde 200.000.000 frank ödeyecekti. Hükümet Ulusal Muhafızların silahlarını korumuş olmakla övünüyordu ama bunları almak için Paris'e saldırmak gerekeceğini herkes biliyordu. Sonunda, Ulusal Savunma hükümeti Paris'i teslim etmekle yetinmeyerek tüm Fransa'yı teslim etti. Ateşkes, bundan kâr edebilecek tek kişi olan Bourbaki'ninki dışında tüm bölgelerin ordularına uygulandı.

İzleyen günlerde bölgelerden bazı haberler geldi. Prusyalıların sıkıştırdığı Bourbaki'nin bir intihar komedisinden sonra tüm ordusunu İsviçre'ye yönelttiği biliniyordu. 31 Ekim'den sonra hükümetten ayrılan Rochefort tarafından kurulan *Mot d'Ordre* Gambetta'nın utanç verici bir barışı ve radikal hükümler nakaratını kınayan bildirisini yayımladığında Savunma Heyetinin gerçek yüzü ve zayıflığı bölgelerde henüz kendini göstermeye başlamıştı: İmparatorluğun tüm üst düzey görevlileri ve resmî temsilcilerinin uzaklaştırılması, *counseils-généraux*'nu(*) tasfiye edilmesi, 2 Aralık karma komisyonunun bir bölümünü oluşturan bazı hâkimlerin görevden alınması. Tüm savaş boyunca Heyetin, düşkün bir güçten gelen ve yalnızca bir seçim hilesi olan kendi son kararlarına aykırı davrandığı göz ardı edildi ve seçim listelerinin çoğunun başına Gambetta'nın adı kondu.

(*)Fransa'nın idari bölgelere ayrılmasını takiben oluşturulan bölgesel meclisler. —*ed.*

Bazı kentsoylu gazeteler Hükümetin tamamen dışında görünmeyi başaracak kadar akıllı olan Jules-Favre ve Picard'ı destekledi; hiç kimse Trochu, Simon ve Ferry'yi destekleyecek kadar ileri gitmedi. Cumhuriyetçi Parti tarafından ileri sürülen çeşitli seçim listeleri bu partinin kuşatma sırasındaki güçsüzlüğünü açıklıyordu. 1848 grubu Blanqui'yi kabul etmedi ama ismine el koymak için Enternasyonal'in üyelerini kabullendi ve Yeni-Jakobenler ve Sosyalistlerin bir karışımı olan listesi kendisini "Dört Komitenin yumruğu" olarak adlandırdı. Kulüpler ve işçi grupları daha açık sözlü listeler oluşturdu; bunlardan biri Alman Sosyalist vekil Liebknecht'in adını taşıyordu. En belirgin olanı Corderie'ninkiydi.

Kuşatma boyunca dilsiz ve dağınık durumda olan Enternasyonal ve işçi derneklerinin Federal Konseyi tekrar programlarını ellerine alarak "İktidardakiler arasında işçiler de olmalıdır" dedi. Yirmi bölgenin komitesiyle bir anlaşma yaptılar ve üç grup aynı manifestoyu yayımladı. "Bu, reddedilenler partisi tarafından yeni bir dünya adına sunulan adaylar listesidir. Fransa kendisini yeniden inşa etmek üzeredir; işçiler yeni düzende yerlerini bulmak ve almak hakkına sahiptir. Sosyalist devrimci adaylıklar; Cumhuriyetin varlığını tartışma hakkının reddedilmesi, işçilerin politik güce erişiminin gerekliliğinin onaylanması, oligarşik hükümet ve endüstriyel feodalizmin devrilmesi anlamına gelir." Halkın tanıdığı Blanqui, Gambon, Garibaldi, Félix Pyat, Ranvier, Tridon, Longuet, Lefrançis, Vallès gibi az sayıda ismin dışındaki Sosyalist adaylar yalnızca işçiler arasında biliniyordu — tamirciler, kunduracılar, döküm cüler, terziler, marangozlar, doğramacılar, oymacılar. İlânları az sayıdaydı. Bu reddedilmişler kentsoylu girişimcilikle başa çıkamazdı. Onların yıldızı birkaç hafta sonra, üçte ikileri Komün'e seçildiğinde parlayacaktı. Şimdi ellerinde yalnızca orta sınıf gazetelerinin kabul ettiği toplam beş kişilik bir manda yönetimi vardı: Garibaldi, Gambon, Félix Pyat, Tolain ve Malon.

8 Şubat temsilcilerinin listesi her cumhuriyetçi tonu ve her politik saçmalığı içeren bir soytarılıktı. Kuşatma sırasında iyi rolü

oynayan ve Corderie'ninki dışında tüm komitelerin desteklediği Louis Blanc 216.000 oyla alayın başını çekiyor ve onu Victor Hugo, Gambetta ve Garibaldi izliyordu; Delescluze 154.000 oy aldı. Sonra Jakoben fosiller, radikaller, memurlar, belediye başkanları, gazeteciler ve kâşiflerden oluşan alacalı bir kalabalık geliyordu. Hükümetin yalnızca bir üyesi, Jules Favre özel yaşamı kendisi de seçilen Millière tarafından ifşa edilmiş olmasına rağmen, listeye girebildi. Félix Pyat, *Combat Gazetesi*'nde öttürdüğü boruyla 145.000 oy alırken kuşatma sırasında her zaman sağduyulu davranmış olan tek gazeteci, doğru sözlü Blanqui'nin, halkoylamasına karşı çıkanlarla yaklaşık aynı sayıda, yalnızca 52.000 oy alması büyük bir haksızlıktı.

Bu karmaşık, uyumsuz oylama en azından cumhuriyetçi düşünceyi doğruladı. İmparatorluk ve Liberaller tarafından çiğnenen Paris kendisine gelecek için bir umut vaat eden Cumhuriyete tutundu. Ama seçim sonuçları açıklanmadan önce bile kırsal oy sandıklarından vahşi bir tepki çığlığının yükseldiğini işitti. Temsilcilerinden biri bile henüz kentten ayrılmamışken Bordeaux yolunda, evrensel oy hakkı sayesinde Fransa'ya sahip çıkmak için gelen köylüler, kaba saba adamlar, hüzünlü memurlar, 1815, 1830, 1848'in hayaletleri, gericilerden oluşan bir birliği gördü. Bu kötü maskeli balo ne anlama geliyordu? Bu yeraltı bitkileri yüzeye çıkmayı ve ülkenin zirvesini kaplamayı nasıl başarmıştı?

Paris ve kırsalların ezilmesi, Prusyalı Shylock'un milyarlarımızı hortumlaması ve diyetini alması, sürü devletinin dört yıldır kırk iki bölgeye baskı yapması, 100.000 Fransız'ın yaşamdan koparılması ya da toprağından sürülmesi, kara biraderliğin Fransa üzerinde işlemlerini gerçekleştirmesi Paris'in ve kırsalın devrimcilerinin ilk saatten son patlamaya dek, güvenilmez ya da miskin yöneticilerimizi uyarmaktan vazgeçmediği bu büyük tutucu entrika içindi.

Kırsalda savaş alanı ve taktikleri aynı değildi. Komplo, hükümet içinde sürdürülmek yerine onu tuzağa düşürmüştü. Tüm

eylül ayı boyunca gericiler inlerinde saklanmıştı. Ulusal Savunma hükümeti yalnızca bir savunma öğesini unutmuştu — kırsal alanlar, yetmiş altı bölge. Onlar yine de kıpırdanıyor, yaşam belirtisi gösteriyorlardı; yalnızca onlar gericiliği denetim altında tuttular. Lyons kendi görevini Paris'ten bile önce anlamıştı; 4 Eylül sabahı Cumhuriyeti ilân etti, kırmızı bayrağı çekti ve bir Kamu Güvenliği komitesi atadı. Marseilles ve Toulouse bölgesel komisyonlar örgütledi. Savunmacılar bu yurtsever coşkudan hiçbir şey anlamadı, Fransa'nın bölündüğünü düşündü ve onu yeniden birleştirme görevini Cayenne'in eski valisi Bonapartçı Amiral Fourichon'la birlikte iki kokuşmuş enkaza, Crémieux ve Glais-Bizoin'a havale etti.

Tours'a ayın 18'inde ulaştılar. Yurtseverler onları karşılamak için hızla oraya ilerledi. düşman karşısında bölgeleri düzenlemek ve merkezi bir itki sağlamak için Batı ve güneyde zaten İttifaklar örgütlemişlerdi. Paris delegelerinin etrafını kuşatarak onlara emirleri, etkin önlemleri sordular ve komisyon üyeleri yollanmasını istediler, mutlak işbirliği sözü verdiler. Alçaklar şu yanıtı verdiler: "Yüz yüzeyiz, dürüstçe konuşalım. Artık bir ordumuz yok; direniş olanaksız. Sadece daha iyi şartlar sağlamak adına direniyoruz." Biz bu sahneye tanık olduk. Ortada yalnızca bir öfke çığlığı vardı: "Binlerce Fransız yaşamlarını ve geleceklerini sunmak üzere geldiğinde vereceğiniz yanıt bu mu olacak?"

28'inde Lyonese patladı. Onları, kentlerine zorla vergi koymak üzere her an gelebilecek olan düşmandan yalnızca dört bölge ayırıyordu ve 4 Eylül'den beri umutsuzca silah talep etmişlerdi. 16'sında Kamu Güvenliği Komitesi'nin yerine seçilen belediye, zamanını küstah bir yeni-Jakoben olan vali Challemel-Lacour'la kavga ederek geçiriyordu. 27'sinde Konsey herhangi bir savunma önlemi almak yerine istihkâmlarda kullanılan işçilerin ücretini beş peni indirmişti ve Cluseret'yi olmayan birliklere general atadı.

Brotteaux, Guillotière. Croix-Rousse'un Cumhuriyetçi komiteleri ve Ulusal Muhafızların Merkez Komitesi Belediye Sarayı'na

gitmeye karar verdi ve 28'inde onun önüne etkin bir savunma programı koydu. Saigne'in önderlik ettiği istihkâmların işçileri bu adımı bir gösteriyle desteklediler. Terreaux meydanını doldurdular ve konuşmalarla, heyecanla Belediye Sarayı'nı bastılar. Saigne bir devrimci komisyon seçilmesini önerdi ve Cluseret'yi fark ederek onu Ulusal Muhafızların komutanı tayin etti. Geleceği için kaygılanan Cluseret balkona yalnızca kendi planını söylemek için çıktı ve serinkanlı olunmasını tavsiye etti. Ancak, komisyon oluşturulmuş olduğundan daha fazla direnmeyi göze alamadı, birliklerini aramaya başladı. Kapıda başkan Hénon ve vali onu tutukladı. Comédie meydanı üzerinden Belediye Sarayı'na sızmışlardı. Balkona fırlayan Saigne haberleri aktardıktan sonra kalabalık Belediye Sarayı'na dalarak geleceğin generalini kurtardı ve onun yerine başkan ve valiyi tutukladı.

Çok geçmeden kentsoylu taburlar Terreaux meydanına ulaştı; hemen sonrasında da Croix-Rousse ve Guillotière'inkiler ortaya çıktı. İlk ateş büyük bir talihsizliğe yol açabilirdi. Karşılıklı görüşme yaptılar. Komisyon ortadan kayboldu ve general bayıldı.

Bu bir uyarıydı. Çeşitli bölgelerde başka belirtiler de baş gösterdi. Polis şefleri İttifaklara başkanlık bile etti ve her biriyle görüştü. Ekim başında Cayenne komutanı yalnızca 30.000 adam toplayabilmiş ve Tours'dan 16'sında seçime çağıran bir bildiriden başka bir şey gelmemişti.

9'unda Gambetta balonundan yere indiğinde tüm yurtseverler harekete geçti. Oyuklarından çıkmaya başlamış olan Muhafazakârlar hızla geri çekildi. Gambetta'nın ilk bildirisinin enerjisi ve coşkusu insanları peşinden sürükledi. Gambetta Fransa'ya mutlak biçimde hakim olmuştu; bütün güç ondaydı.

Fransa'nın geniş kaynaklarını, sayısız insanı; silah deposu olarak Bourges, Brest, L'Orient, Rochefort, Toulon'u; Lille, Nantes, Bordeaux, Toulouse, Marseilles, Lyon gibi atölyeleri; de-

nizleri, aynı zamanda hem yabancılar hem de iç isyanlarla savaşmak zorunda olan 1793'ten kıyaslanamaz ölçüde daha güçlü biçimde kullandı. Merkezler canlanıyordu. Belediye meclisleri kendilerini hissettirdiler; kırsal bölgelerde henüz bir direniş belirtisi görünmüyordu ve ulusal kaynaklara henüz dokunulmamıştı. Erimiş metalin yalnızca kalıba dökülmesi gerekiyordu.

Temsilcinin sahneye ilk çıkışı ciddi bir fiyaskoydu. Paris için Cumhuriyetçi ve savaşçı olacak gibi görünen seçimlerin ertelenmesi kararını uyguladı. Bizzat Bismarck bir meclis istemediğini Jules Favre'a söylemişti çünkü bu savaş için bir meclis olurdu. Etkin genelgeler, entrikacılara karşı bazı önlemler, polis şeflerine resmî emirler bu yurtsever coşkuyu bir biçimde ortaya çıkarır ve canlandırırdı. Tüm cumhuriyetçi amaçlarla güçlendirilen, gayretle yönetilen, kalabalık bir kentte yerleşik bir meclis ulusal enerjiyi yüz kez arttırır. beklenmedik yetenekleri aydınlığa çıkarır ve ülkeden her şeyi, kanı ve altını alabilirdi. Cumhuriyeti ilân eder ve karşıtlar tarafından pazarlık yapmaya zorlanması halinde bile bu cumhuriyeti batmakta olan engellenmiş gericilikten kurtarırdı. Ama Gambetta'nın emirleri açıktı. "Paris'te seçim yapmak Temmuz günlerini geri getirir" dedi. "Paris olmadan başarmalıyız" diye yanıtladık. Her şey boşunaydı. Bunun yanı sıra, kendi çevrelerini etkilemekten yoksun çok sayıda vali seçimin barış içinde geçeceği tahmininde bulunmuştu. Durumun gerçek güçlükleriyle boğuşma enerjisinden yoksun olan Gambetta bu güçlükleri kendi diktatörlüğünün kestirme yağcılığıyla ortadan kaldırabileceğini sandı.

Büyük bir politik devrim mi yaptı? Hayır. Tüm programı "düzen ve hürriyeti sürdürmek ve savaşı bastırmak" idi. Crémieux, Bonapartçıları "yanlış yola sapan cumhuriyetçiler" olarak adlandırdı. Gambetta gericilerin yurtseverliğine inandı ya da inanmış gibi yaptı. Kendilerini ortaya atan az sayıda kibirli asker, Bonapartçı generallerin sefil teslimiyeti, birkaç piskoposun yaltakçılığı onu kandırmaya yetti. Herkesin gönlünü almak için öncellerinin taktik-

lerini izledi; resmî görevlileri bile bağışladı. Finans ve Kamu İşlemi Bakanlığı'nda o ve meslektaşları herhangi bir görevlinin azledilmesini yasakladı. Savaş Bürosu uzun bir süre bir Bonapartçının yönetiminde kaldı ve her zaman savunmaya karşı gizli bir savaş yürüttü. Gambetta 2 Aralık 1851'in sürgün listelerini hazırlamış olan memurları bazı bölgelerde olduğu gibi korudu. Birkaç sulh hâkimi ve yargıç dışında politik personelde hiçbir şey değişmemiş, tüm teslimiyetçi yönetim olduğu gibi kalmıştı.

Otoriteden yoksun muydu? Konseydeki arkadaşları seslerini yükseltmeye bile cesaret edememişti; polis şefleri yalnızca onu tanıyordu; generaller onun karşısında öğrenci gibiydi. Personel mi yoktu? İttifaklar sağlam öğeler içeriyordu; küçük kentsoylular ve emekçi sınıfı kadroları sağlayabilirdi.

Gambetta burada yalnızca engeller, karmaşa, federalizm gördü ve onların delegelerini kabaca uzaklaştırdı. Her bölge, yönetimin ve görevlilerin denetimi altında Savunmayı şahlandırma görevinin teslim edilebileceği bilinen, denenmiş cumhuriyetçi gruplarına sahipti. Gambetta hemen hemen her yerde onlara başvurmayı reddetti; atadığı az sayıda insanı ise nasıl engelleyeceğini iyi biliyordu. Tüm erki, çoğu 1848 kalıntısı ya da Molé Konferansından arkadaşı olan tepkisiz, geveze, korkak, kendisinden iyi söz edilmesi kaygısı taşıyan ve büyük bölümü de kendi bölgelerinde yükünü tutma telaşında olan valilerde topladı.

Bölgelerdeki savunma bu iki koltuk değneğiyle yola koyuldu — Savunma Bakanlığı ve valiler. Hükümet bu saçma uzlaşma planına göre düzenlendi.

Yeni temsil heyeti en azından güçlü bir askeri kavram getirmiş miydi? "Hükümette hiç kimse, ne General Trochu ne de General Leflô herhangi bir askeri operasyon önermedi." En azından, deneyim eksikliğini telafi eden o hızlı kavrama becerisine sahip miydi? Bölgelerde geçirdiği yirmi günden sonra askeri durumu Paris'te olduğundan daha iyi kavramış değildi. Metz'in teslim olması ondan

öfkeli bildiriler aldı ama bunun tam da üstün bir çaba gösterme anı olduğunu Belediye Sarayı'ndaki arkadaşlarından daha fazla anladığını söyleyemeyiz.

Üç bölgenin (30.000) insanları ve süvarilerin büyük bir bölümü dışında Almanlar tüm birliklerini Paris'in ablukası için kullanmaya zorlanmış ve ellerinde yedek kalmamıştı. Orléans ve Châteaudun'deki üç bölge Loire güçlerimiz tarafından kontrol altında tutuluyordu. Süvariler batı, kuzey ve güneyde coğrafyanın büyük bir bölümünü kuşatırken piyadeler karşısında tutunamazdı. Ekim sonunda Paris önündeki güçlendirilmiş ordu kırsal bölgeler tarafından pek de çevrelenmemişti. Genç birliklerden de olsa 50.000 insanın ortaya çıkması Prusyalıları ablukayı kaldırmaya zorlardı.

Moltke tehlikeyi önemsemiyor değildi. Gereksinim halinde ablukayı kaldırmaya, Villecoublay'de oluşturulmakta olan ağır silah deposunu feda etmeye, ordusunu açık kırsalda bir eyleme yoğunlaştırmaya ve ablukayı ancak zaferden, yani Metz'deki ordunun gelişinden sonra yeniden kurmaya karar vermişti. Tanıklardan İsviçreli Albay D'Erlach "Ayrılmamız için her şey hazırdı; yalnızca atları koşmamız gerekiyordu" diye bildirir. Berlin resmî gazeteleri bu olay için kamuoyunu hazırlamıştı bile.

Paris ablukasının bir anlığına bile kalkması Avrupa'nın baskısıyla onurlu bir barışa yol açabilirdi; bu neredeyse kesindi. Paris ve Fransa'nın sağlığına yeniden kavuşması, büyük şehrin yeniden malzeme bulması ve bunun sonucunda direnişinin uzaması kırsalda orduların örgütlenmesi için gereken zamanı da sağlardı.

Ekim sonunda Loire ordumuzun oluşumu ilerlemekteydi, Salbris'deki 15. ve Blois'daki 16. birlik şimdiden 80.000 kişi olmuştu. Eğer Orléans'daki Bavyeralılar ve Châteaudun'deki Prusyalılar arasında kullanılsaydı; eğer düşmanı birbiri ardına yenseydi —ve sayısal üstünlüğüyle bu kolay bir şeydi— Paris'e uzanan yol tamamen açılır ve Paris'in kurtuluşu neredeyse kesin olurdu.

Tours temsilcileri o kadar uzağı görmedi. Orada bir yerleşik kamp kurmak için çabalarını Orléans'ı geri almaya yoğunlaştırdılar; böylece ayın 26'sında Gambetta tarafından iki birliğin başkomutanı olarak atanan General D'Aurelles de Paladines kenti Bavyeralılardan kurtarma emrini aldı. O bir senatör, en iyi koşulda yalnızca bir hafif piyade subayı olmaya uygun, savunmada yüreğinde öfke kaynayan bağnaz, kudurmuş bir gericiydi. Saldırının Blois'dan başlatılmasına karar verilmişti ve temsil heyeti, Romorantin üzerinden kırk sekiz saat sürecek olan 15. birliği yaya olarak yürütmek yerine onu beş gün sürecek ve düşmandan saklanamayacak bir yolculukla Vierzon'dan tren yoluyla Tours'a yolladı. Yine de ayın 28'inde D'Aurelles, Blois önünde en azından 40.000 kişiyle kamp kurdu ve ertesi gün Orléans'a gitmek için ayrılması gerekiyordu.

28'inde sabah saat dokuzda Alman birlikleri komutanı ona Metz'in teslim olduğu haberini verdi. D'Aurelles bu bahaneye sarılarak Tours'a kendi harekâtını durduracağına dair telgraf yolladı.

Biraz yetenekli, biraz iyi niyetli bir general bunun tam aksine her şeyi hızlandırırdı. Boşa çıkan Metz önündeki ordu şimdi Fransa'nın merkezine saldıracağından onun önünü kesmek için kaybedecek bir gün bile yoktu. Her saat önemliydi. Bu, savaşın can alıcı önem taşıyan anıydı.

Tours temsil heyeti D'Aurelles kadar aptaldı. Onu görevden almak yerine feryatlarla, ona güçlerini toplamayı emretmekle yetindiler. Bu toplanma 3 Kasım'da son buldu. O gün D'Aurelles'in Mer'den Marchenoir'ya kadar uzanan bölgeden 70.000 adamı vardı. Olaylar yakasına yapışmadan önce harekete geçebilirdi. Tam da o gün bir Prusya süvari tugayı Mantes'ı boşaltmak ve çetecilerin önünde geri çekilmek zorunda kalmıştı. Fransız güçlerinin Chartres yönünde Courville'den yaklaştığı görülüyordu. D'Aurelles yerinden kıpırdamadı ve temsil heyeti de onun kadar hareketsiz kaldı. 4 Kasım'da Savaş temsilcisi M. De Freycinet

"Sayın Bakan, birkaç gündür ordu ve ben Hükümetin savaş mı yoksa barış mı istediğini bilemiyoruz. Emek verilerek hazırlanan projeyi başarmak için kendimizi harcadığımız bu anda ateşkes söylentileri generallerin aklını karıştırıyor ve ben ertesi gün Hükümet tarafından onaylanıp onaylanmayacağını bilmeden onların ruhlarını canlandırmaya, arkalarından itmeye çalışıyorum" diye yazdı. Gambetta aynı gün şu yanıtı verdi: "Hükümetin politik kararsızlıklarının tatsız etkileri konusunda sana katılıyorum. Bugünden başlayarak ileriye doğru yürüyüşümüz hakkında bir karar vermeliyiz" ve ayın 7'sinde D'Aurelles hâlâ hareketsizdi. Sonunda, ayın 8'inde yola koyularak yaklaşık on beş kilometre ilerledi ve akşam tekrar mola vermekten söz etti. Tüm güçleri toplamda 100.000 kişiydi. 9'unda Coulmiers'e saldırmaya karar verdi. Bavyeralılar hemen Orléans'ı boşalttı. Onları kovalamak yerine kent önünde tahkimat yapacağını bildirdi. Temsilci heyeti istediği gibi davranmasını onayladı ve düşmanı kovalama emrini vermedi. Çatışmadan üç gün sonra Gambetta karargâha geldi ve D'Aurelles'in planını onayladı. Bavyeralılar bu nefes alma süresinde Toury'ye geri çekilmiş ve Metz'den hızla yola çıkan iki tümen tren yoluyla Paris'e varmıştı. Moltke 17 Prusya tümenini rahatça Toury'ye yönlendirebilirdi ve tümen 12'sinde oraya ulaştı. Metz ordusunun üç diğer birliği zoraki yürüyüşlerle Seine Nehri'ne yaklaştı. Temsil heyetinin ihmalkârlığı, Trochu'nün engellemesi, D'Aurelles'in kötü niyeti ve hataları Paris ablukasını kaldırmak için son şanslarını da boşa çıkardı.

19'unda Metz ordusu kuzey ve güneyde ablukayı korudu. O andan sonra Temsilcilerin oynayacak tek bir kozu kalmıştı — Eski çağlarda Romalıların ve günümüzde Amerikalıların yaptığı gibi Fransa için sağlam, manevra kabiliyeti olan ordular hazırlamak ve bunun için zaman bulmak. O ise boş görünüşleri desteklemeyi, kamuoyunu ordunun gürültüsüyle şaşırtmayı, böylelikle Prusyalıların da kafasını karıştırabileceklerini hayal etmeyi yeğledi. Yalnızca birkaç gün önce toplanmış eğitimsiz, disiplinsiz,

savaş aracı olmayan ve yenilgiye mahkûm insanları Prusyalıların önüne attı. Seyyahların ve harekete geçirilme noktasındakilerin örgütlenmesiyle sorumlu valiler generallerle sürekli bir ihtilaf halindeydi ve donanım ayrıntıları içinde kendilerini kaybetmişlerdi. Bu kötü donanımlı birlikler, bir şey yapamayan generaller yalnızca zorlamayla ilerliyordu. Gambetta işbaşına geldiği zaman yayımladığı bildiride "Genç liderler yaratacağız" demiş ve önemli komutanlıklar İmparatorluğun yorgun, umursamaz ve yurtseverlik savaşları hakkında hiçbir şey bilmeyen adamlarına verilmişti. D'Aurelles coşkulu çağrılarla heyecanlandırılabilecek bu genç acemilere Tanrının sözlerini ve hizmetin yararlarını vaaz etti. Bazaine'in suç ortağı Bourbaki İngiltere'den döndüğünde Doğu ordusu komutanlığını üstlendi. Yeni temsil heyetinin zayıflığı tüm hoşnutsuzların direnişini yüreklendirdi. Gambetta subaylara Garibaldi komutanlığında hizmet etmeyi kabul edip etmeyeceklerini sordu; yalnızca reddetmelerine izin vermekle kalmayıp vaazında Generalin başına bedel biçmiş olan bir papazı bile serbest bıraktı. Kraliyetçi subaylara söz konusu olanın cumhuriyeti değil toprağı korumak olduğunu açıkladı. Papalık askerine Kutsal Kalp bayrağını çekme izni verdi. Amiral Fourichon'a temsil heyetiyle donanmanın yönetimi için çekişme cezası verdi. Zorunlu bir kredi için her projeyi inatla reddetti ve bazı bakanlıklarda oylananları onaylamayı reddetti. Ulaştırmanın uzmanı olan demiryolu şirketlerini her zaman güçlük çıkarmaya hazır olan gericilerin eline bıraktı. Kasım sonundan başlayarak bu şamatalı ve çelişkili emirler, bu uygulanamaz kararlar yığını, verilen ve geri alınan bu güçler yalnızca sahte bir direnişin amaçlandığını net olarak kanıtladı.

Ülke her şeyi pasif bir körlükle vererek boyun eğdi. Birlikler güçlükle toplandı; orduda jandarma olmamasına rağmen kırsal bölgelerde itaatsiz acemiler yoktu; İttifaklar ilk itirazda boyun eğmişti. Yalnızca 31 Ekimde bir hareket gerçekleşti. Belediye Meclislerinin sayıflığına kızan Marseilles devrimcileri Komün ilân etti. Cenevre'den "Prusyalı" Gambetta'dan ordu birliklerinin komu-

tanlığını isteyen Cluseret Marseilles'de ortaya çıktı, kendini general tayin ettirdi ve itibarı basit bir asker olarak hizmet etmesine izin vermediğinden yine fikrinden cayıp Cenevre'ye çekildi. Toulouse'da halk generali kovdu. Saint-Etienne'de Komün bir saat yaşadı. Ama her yerde Temsil Heyeti'nin elindeki yetkinin yer değiştirmesi için tek bir sözcük yetiyordu; herkesin en ufak bir sıkıntı yaratma kaygısı bu ölçüdeydi. Bu çekingenlik yalnızca gericilerin işine yaradı. Onların entrikalarını sürdüren Cizvitler Marseilles'de halkın kızgınlığıyla kovuldukları yere Gambetta tarafından getirildiler. Temsilciler, Chambord ve D'Aumale'dan gelen mektupları yayımlayan gazetelerin boykotunu kaldırdı. Karma komisyonun bir bölümünü oluşturan yargıçları korudu, Savunma Bakanlığını kırıp geçirmiş olan bir diğerini serbest bıraktı ve Haute-Garonne'daki bir diğerinin işlevlerini geçici olarak durdurduğu için Toulouse valisini görevden aldı. Bonapartçılar yine toplandı. Aşırı ılımlı bir liberal olan Bordeaux valisi elebaşlarından bazılarını tutuklamak için yetki istediğinde Gambetta sert bir biçimde yanıtladı: "Bunlar İmparatorluğun uygulamaları, Cumhuriyetin değil." Crémieux de "Cumhuriyet hukuk idaresidir" dedi.

Sonra, muhafazakâr Vendée ortaya çıktı. Monarşistler, kapitalistler ve ruhban sınıfı temsilciler heyetinin toplu olarak dağıtmayı reddettiği tüm sığınakları —ilahiyat okulları, dinsel mahkemeler, genel meclisler— korunmuş halde, kalelerinde pusuya yatmış kendi zamanlarının gelmesini bekliyordu. Yurtseverlik görüntüsünü korumak için savaş alanında ara sıra boy gösterecek kadar akıllıydılar. Birkaç hafta içinde Gambetta'nın ne mal olduğunu anladılar ve lider görüntüsü ardında gizlenmiş bir liberal buldular.

Kampanyaları, Fransızların sahip olduğu tek ciddi taktisyenler tarafından oluşturuldu ve uygulandı — ruhbanların efendisi olan Cizvitler. M. Thiers'in gelişi hareketin liderini sağladı.

4 Eylülcüler onu elçileri yapmışlardı. Talleyrand'dan bu yana neredeyse hiç diplomatı olmayan Fransa bu küçük adamdan daha kolay kandırılabilen birini hiç görememişti. Safça, her zaman

müzmin düşmanı olduğu İtalya'ya, Petersburg'a, Londra'ya gitmiş ve sapasağlam olduğu zaman bile onu reddetmiş olanlara yenik Fransa'ya müttefiklik etmeleri için yalvarmıştı. Her yerde hafife alınıyordu. Bismarck'la yalnızca bir görüşme sağlayabildi ve 31 Ekim'de reddedilen ateşkesi görüştü. Kasımın ilk günlerinde Tours'a vardığında barışın imkânsız olduğunu, bundan böyle topyekün savaş olması gerektiğini biliyordu. Cesurca elinden gelenin en iyisini yapmak, varlığını temsil heyetinin hizmetine sunmak yerine tek bir hedefi vardı: savunmayı şaşırtmak.

Savunmanın daha zorlu bir düşmanı olamazdı. Düşünceleri, cesareti, hükümet ilkeleri, ilerleme anlayışı olmayan bu adamın başarısı Fransız kentsoyluluğu dışında bir yerde söz konusu olamazdı. Ama bir Liberal insanları vurmak istediğinde her zaman el altındaydı ve Parlamento entrikaları konusunda mükemmel bir sanatçıydı. Bir hükümete saldırmayı, onu yalnız bırakmayı, nefret önyargılarını ve çıkarları birleştirmeyi, entrikalarını bir yurtseverlik ve sağduyu maskesi ardına saklamayı kimse ondan iyi bilemez. Hiç kuşkusuz 1870-71 kampanyası onun başyapıtı olacaktır. Prusyalılara bağlı olan aslan payı hakkında kararını vermişti ve onları Moselle'i geçişlerinden daha fazla dikkate almıyordu. Ona göre esas düşman savunanlardı. Kurmayı, askeri eğitimi olmayan zavallı seyyahlarımız 1812'deki kadar öldürücü bir ateşe yenik düştüklerinde M. Thiers felaketlerimiz karşısında sevinçten havaya uçmuştu. Evi muhafazakâr şöhretlerin karargâhı haline gelmişti. Özellikle Bordeaux'da Hükümet'in gerçek makamı gibi görünüyordu.

Kuşatmadan önce Paris'in gerici basınının kırsal hizmeti yoktu ve baştan itibaren temsil heyetini sakinleştirmişti. M. Thiers'in gelişinden sonra düzenli bir savaş sürdürdü. Eğitici değil ama karalayıcı ve kaçınılmaz kararı hazırlayıcı bir bakışla taciz etmeye, suçlamaya, en ufak kusurları göstermeye hiç ara vermedi: Savaşmak delilik, itaatsizlik yasaldır. Aralık ortasından itibaren tüm gazetelerin sadık bir biçimde izlediği bu düstur kırsal bölgelere de yayıldı.

Taşranın toprak ağaları ilk kez köylünün kulağına ulaşabildi. Bu savaş orduda ya da Seyyah Muhafızlarda olmayan tüm insanları çekecek gibiydi ve onları almak üzere kamplar hazırlanıyordu. Alman hapishanelerinde 260.000 kişi vardı; Paris, Loire ve Doğu orduları ise 350.000'den fazlaydı. 30.000 kişi ölmüş ve binlercesi de hastanedeydi. Ağustostan beri Fransa en azından 700.000 kişi vermişti. Nerede duracaklardı? Her kulübede şu çığlık yükseliyordu: "Savaşı Cumhuriyet istiyor! Paris eşitlikçilerin elinde." Fransız köylüsü anavatanı hakkında ne bilir ve Alsace'ın nerede olduğunu kaç kişi söyleyebilir? Zorunlu eğitime karşı çıktığında kentsoyluluk aklında her şeyden önce bu köylüler vardı. Seksen yıl boyunca tüm çabaları 1792 gönüllülerinin çocuklarını vasıfsız işçilere dönüştürmeye yönelikti.

Çok geçmeden, neredeyse her yerde ünlü gericilerin komuta ettiği seyyahlara bir isyan ruhu aşılandı. Şurada İmparatorluğun bir emir eri, burada korkak kraliyetçiler tümenlere komuta ediyordu. Loire ordusunda "M. Gambetta için savaşmayacağız" diye homurdandılar. Seyyar birliklerin subayları adamlarının hayatını hiçbir zaman ortaya atmamakla övündüler.

1871 başlarında bölgelerin altı bir uçtan diğerine oyulmuştu. Dağıtılmış olan bazı genel meclisler açıkça toplandı ve kendilerini seçilmiş kabul ettiklerini ilan ettiler. Temsil heyeti bu düşmanın gelişimini izledi, gizlice M. Thiers'i lanetledi ama onu tutuklamamak için özen gösterdi. İşlerin nerelere vardığını söylemek için gelen devrimcilere ters bir biçimde kapıyı gösterdi. Savunmaya inanmayan yorgun Gambetta yalnızca etkili insanların gönlünü almayı ve gelecekte kendisini kabul edilebilir kılmayı düşünüyordu.

Seçim işaretleri geldiğinde Muhafazakârları bir araya gelmiş, mağrur, listeleri hazır olarak gösteren emekle hazırlanmış manzara bir bütün olarak ortaya çıktı. Pek çok bölgede adaylarını ileri sürmeye cesaret edemedikleri Ekim ayından artık çok uzaktaydık. Üst düzey Bonapartçıların seçilemezliğine ilişkin kararnameler yalnızca gölgeleri etkiledi. İmparatorluğun düşkün insanlarını

küçümseyen koalisyon özenle atkuyruklu soylular, zengin çiftçiler, sanayi önderleri, işi açıkça yapacağı belli olan adamlardan bir kadro kurmuştu. Ruhban sınıfı büyük bir ustalıkla kendi listelerinde Meşruiyetçileri ve Orléanscıları birleştirmiş ve belki de bir birleşmenin temelini atmıştı. Oylama bir halkoylaması gibi sürdürüldü. Sahte cumhuriyetçiler onurlu barıştan söz etmeye çalıştı; köylüler ne pahasına olursa olsun yalnızca barışa kulak verecekti. Kentler nasıl diretileceğini pek az biliyordu; çoğunda Liberaller seçildi. Meclisin 750 üyesinden 450'si doğuştan monarşistti. Kampanyanın görünürdeki şefi, Liberallerin kralı M. Thiers yirmi üç bölgede seçimi almıştı.

Sonuna kadar *uzlaşmacı* olan Thiers artık Trochu'ye rakip olabilirdi. Biri Paris'i diğeri ise Cumhuriyeti düşünmüştü.

1. BÖLÜM

PRUSYALILARIN PARİS'E GİRİŞİ

Birbirini destekleyen ve güçlendiren yürütme erki ve Ulusal Meclis Paris'i isyana kışkırtmak için hiçbir şey yapmadı. (Dufaure'un af karşıtı konuşması, 18 Mayıs 1876 oturumu.)

İŞGAL 1816'NIN *Bulunmaz Kabinesini*(*) geri getirdi [1816'da Bourbon restorasyonu döneminde aşırı-sağcı kanadın parlamentosu]. Işığa doğru uçan yenilenmiş bir Fransa'yı düşledikten sonra insanın kendisini Cizvit cemaatinin, vahşi köylülerin boyunduruğunda yarım yüzyıl geriye gitmiş hissetmesi! Cesaretini yitirmiş insanlar vardı. Çoğu kendisini sürgüne yollamaktan söz ediyordu. Düşüncesizler "savaş ya da barışa karar vermek dışında bir yetkisi olmadığından Kabine sadece bir gün yaşayacaktır" dedi. Ancak, komplonun gelişimini ve ruhanilerin bunda üstlendiği lider rolünü izlemiş olanlar bu adamların onun suyunu çıkarmadan Fransa'nın pençelerinden kaçmasına izin vermeyeceğini biliyordu.

Açlığın vurduğu ama coşkulu Paris'ten henüz kaçmış olanlar Bordeaux meclisinde ilk göçün Coblentz'ini buldu ama bu kez kırk yıldır toplanmakta olan kuyruk acısının gücüyle donanmış olarak. Ruhaniler ve Muhafazakârlara, bir imparator ya da kralın müdahalesi olmadan, sıklıkla onların boyunduruklarından kurtulmuş ve planlarını bozmuş olan ateist, devrimci Paris'i ayakları altına almaları için ilk kez izin verilmişti. İlk oturumda öfkeleri patladı.

(*)Bulunmaz Kabine (Chambre introuvable). 18. Louis dönemine atfedilen bir deyiş. İkinci resterasyon Dönemi'nde 14-22 Ağustos 1815 tarihlerinde seçilen kabine üyeleri için, 18. Louis'nin, kendi hükümdarlığına bu denli taraftar olabilecek bir kabine bulamayacağı söylenirdi. —*ed*

Salonun en uç noktasında herkesten uzakta tek başına oturan yaşlı bir adam ayağa kalktı ve Meclise hitap etmek istedi. Pelerininin altında kırmızı bir gömlek göze çarpıyordu ve bu Garibaldi'ydi. İsminin söylenmesi üzerine cevap vermek, birkaç sözcükle Paris'in kendisine bahşetmiş olduğu yetkiyi geri verdiğini belirtmek istedi. Sesi uğultunun içinde boğuldu. Elini kaldırarak ayakta durmayı sürdürdü ama saldırılar iki katına çıktı. Ancak, ceza hazırdı. Marseilles'li Gaston Crémieux'nün genç ve titreyen sesi üst balkondan "Köylü çoğunluk! Paris'in utancı!" diye haykırdı. Vekiller tehditkâr bir biçimde ayaklandılar. Balkonlardan köylüleri boğan yüzlerce "bravo" yanıtı geldi. Oturumdan sonra kalabalık Garibaldi'yi alkışladı ve ona hakaret edenleri yuhaladı. Sütunların altında komuta subayına ağzına geleni söylemekte olan M. Thiers'ın öfkesine rağmen Ulusal Muhafızlar ona selâm durdu. Ertesi gün insanlar tiyatronun önünde sıralar oluşturarak geri geldi ve gerici vekilleri kendi cumhuriyetçi tezahüratlarına katlanmak zorunda bıraktı. Ama onlar kendi güçlerini biliyorlardı ve oturumların başından itibaren saldırıya başladılar. Köylülerden biri Paris temsilcilerini işaret ederek "İç savaşın kanıyla lekelidirler" dedi. Bu temsilcilerden biri *Yaşasın Cumhuriyet!* diye bağırdığında çoğunluk "Sen yalnızca ülkenin bir kesimisin" diyerek yuhaladı. Ertesi gün meclis cumhuriyetçileri meclise yaklaştırmayan birlikler tarafından kuşatılmıştı.

Aynı zamanda Muhafazakâr gazeteler Paris'in acılarını bile yadsıyarak bu kente karşı olma konusunda birleşmişti. Ulusal Muhafızların Prusyalılardan kaçtıklarını, tek başarılarının 31 Ekim ve 22 Ocakta gerçekleştiğini söylüyorlardı. Bu karalamalar, onları kabul etmeye uzun zamandır hazır olan kırsal bölgelerde meyvesini verdi. Kuşatma konusunda o kadar cahildiler ki Paris'in kendilerine tek bir oy bile vermeyi reddettiklerinden bazılarını —Trochu, Ducrot, Ferry, Pelletan, Garnier-Pages, Emmanuel Arago— birkaç kez seçmişlerdi.

Bu karanlığı aydınlatmak, kuşatmayı anlatmak, savunmanın başarısızlığından sorumlu olanları ilân etmek, Parislilerin oyunun

önemini açıklamak, ruhani-monarşi koalisyonu karşısında cumhuriyetçi Fransa bayrağını açmak Parisli vekillerin göreviydi. Onlar ise, Delescluze'ün tıpkı Paris belediyeleri Meclisine olduğu kadar kırgın bir biçimde yüz çevirdiği, çocuksu parti mitingleriyle yetinerek sessiz kaldılar. Bizim 1848 Epimenides'imiz(*) programını her zaman onaylamış olan düşman ordularının gümbürtüsünü insancıl sloganlarla yanıtladı: barışta buluşmak, Cumhuriyeti gömmek ve bu amaçlarla Paris'i yenmek. Thiers oy birliğiyle yürütmenin başı seçilmiş ve kırsal cumhuriyetçilerin hâlâ uygun bulabileceği Jules Favre, Jules Simon, Picard ve Leflô'yu bakan olarak atamıştı.

Bu seçimler, tehditler, Garibaldi'ye, Paris temsilcilerine yönelik aşağılamalar, Thiers, Parlamenter monarşinin yeniden yaşam bulması gibi üst üste gelen tüm bu darbeler ekmekten çok özgürlük açlığı çeken hasta Paris'i vuruyordu. Beş aylık acı ve direnişin ödülü buydu. Tüm kuşatma boyunca Paris'in boşuna bir çabayla yardıma çağırdığı bu bölgeler şimdi onu korkaklıkla damgalamayı, onu Bismarck'tan Chambord'a geri çekmeyi göze almıştı. Bu durumda Paris kendisini Fransa karşısında bile savunmaya kararlıydı. Yeni, yakın tehlike, kuşatmanın ağır deneyimi enerjisini güçlendirmiş ve büyük kenti ortak bir ruhla donatmıştı.

Ocak ayının sonuna doğru bazı cumhuriyetçiler ve yetki arayışı içindeki bazı kentsoylu entrikacılar seçimleri göz önünde tutarak Ulusal Muhafızları birleştirmeye çalışmıştı. Cirque'de üçüncü bölgede bir tüccar olan Courty'nin kontrolünde büyük bir miting düzenlenmişti. Orada bir liste hazırlanmış, sahte seçim sonuçları durumunda tekrar buluşmaya karar verilmiş ve düzenli olarak herkesi toplantıya çağıracak bir komite atanmıştı. Bu ikinci miting ayın 15'inde Vauxhall, Douané Caddesi'nde gerçekleşmişti. Ama o zaman kim seçimleri düşünüyordu ki? Tek bir düşünce ağırlıktaydı:

(*)Miladan önce 7 veya 6. yüzyılda yaşadığı söylenen yarı-efsanevi filozof. Efsaneye göre Zeus'a ait bir mağarada 57 yıl boyunca uyur, uyandığında kehanetlerde bulunabilme gücüne sahip olur. —*ed.*

Muzaffer köylüler karşısında Parisli tüm güçlerin birleşmesi. Ulusal Muhafızlar tüm Paris'i temsil ediyordu. Taburları birleştirme şeklindeki açık, basit Fransız düşüncesi uzun zamandır akıllardaydı. Bu düşünce alkışlarla karşılandı ve birleşik taburların bir Merkez Komite etrafında toplanmasına karar verildi.

Aynı oturumda bir komisyona kuralları hazırlama görevi verildi. Temsil edilen her bölge —yirmisinden on sekizi— bir komiser seçti. Bu adamlar kimdi? Kışkırtıcılar, Corderie'nin devrimcileri, Sosyalistler? Hayır; aralarında tanınmış hiç kimse yoktu. Seçilen herkes orta sınıftan insanlar, dükkan sahipleri, çalışanlar, seçkin çevrelere yabancı ve hatta çoğu şimdiye dek politikaya bile uzak kalmış olanlardı. Başkan Courty yalnızca Cirque'deki mitingden beri tanınıyordu. İlk günden itibaren federasyon düşüncesinin ne olduğu ortaya çıktı — evrensel, hizipçi olmayan ve dolayısıyla güçlü. Ertesi gün Clément-Thomas Hükümet'e artık Ulusal Muhafızlardan sorumlu olamayacağını bildirdi ve istifasını sundu. Geçici olarak yerine Vinoy atandı.

Komisyon ayın 24'ünde Vauxhall'da 2000 delege ve muhafızın önünde hazırladığı kuralları okudu ve hızla Merkez Komite'nin seçimine geçmeleri için delegelere baskı yaptı. Meclis çalkantılı, huzursuz, serinkanlı tartışmalar için hevessizdi. Son sekiz günün her birinde Bordeaux'dan daha da küçük düşürücü tehditler gelmişti. Taburları silahsızlandıracakları, işçilerin tek geliri olan otuz meteliği vermeyecekleri ve gecikmiş kira borçlarını ve geçmiş ticari hesapları hemen isteyecekleri söyleniyordu. Bunun yanı sıra, bir hafta uzatılan ateşkes 26'sında son bulacaktı ve gazeteler Prusyalıların ayın 27'sinde Paris'e gireceğini duyurmuştu. Bu kâbus bir hafta boyunca tüm yurtseverleri etkisi altına aldı. Miting de hemen bu yakıcı sorunları değerlendirmeye koyuldu. Varlin'in önerisi şuydu: Ulusal Muhafızlar sadece kendi seçtiği liderleri tanır. Bir başkası: Ulusal Muhafızlar silahsızlandırılmasına yönelik her girişime Merkez Komite yoluyla karşı çıkar ve gerek duyulması

halinde silahlı direnişe geçeceğini bildirir. Her iki teklif de oy birliğiyle kabul edildi. Artık Paris Prusyalıların gelişine boyun eğecek, bulvarlarda yürümesine izin mi verecekti? Bunun tartışılması bile söz konusu değildi. Aşırı bir heyecanla ayağa kalkan tüm meclis sadece savaş çığlığı attı. Bazı sağduyu uyarıları küçümsendi. Evet, orduları Prusyalıların kente girmesine karşı koyacaktı. Teklifler delegeler tarafından kendi gruplarına sunulacaktı. Toplantı 3 Mart'a ertelenerek kapanırken üyeler yanlarında çok sayıda asker ve seyyarla birlikte *topluca* Bastille'e yürüdü.

Özgürlüğünü kaybetmekten korkan Paris, tıpkı daha önce Fransa için titrerken Strasbourg heykeli etrafında toplandığı gibi, sabahtan itibaren devrimci sütunu etrafında toplanmıştı. Başını davul ve bayrakların çektiği taburlar korkuluk ve kaideleri solmayan çiçeklerden taçlarla bezeyerek yürüdü. Ara sıra bir delege kaideye tırmandı ve bu bronz tribünden halka, *Yaşasın Cumhuriyet!* haykırışlarıyla yanıt bulan nutuk attı. Aniden kalabalık içinden kırmızı bir bayrak anıta taşındı ve kısa bir süre sonra parmaklıklarda tekrar ortaya çıktı. Korkunç bir çığlık tarafından selâmlandıktan sonra uzun bir sessizlik oldu. Bir adam kubbeye tırmanarak bayrağı sütunun üstünde yükselen Özgürlük heykelinin eline yerleştirme cesareti gösterdi. Böylece binlerce şehidin kanıyla daha da kırmızılaşan eşitlik bayrağı 1848'den beri ilk kez, halkın çılgınca tezahüratı arasında bu noktayı gölgeledi.

Ertesi gün bu yolculuklar yalnızca Ulusal Muhafızlar tarafından değil askerler ve seyyarlar tarafından da sürdürüldü. Ordu Paris'in nefes almasına izin verdi. Levazım subaylarının önderliğindeki seyyarlar büyük siyah taşlar taşıyarak geldiler; kaidenin her köşesine yerleşen trompetler onları selâmladı ve kalabalığın tezahüratları yankılandı. Siyahlar giyinmiş kadınlar "Cumhuriyetçi kadınlar şehitliğe" yazısı taşıyan üç renkli bir bayrak astı. Kaide tamamen kaplandığında taç ve çiçekler, onu tepeden tırnağa sarı ve siyah çiçeklerle, kırmızı ve üç renkli bayraklarla, geçmiş için yas ve gelecek için umut simgeleriyle kuşatarak büstün etrafını sardı.

26'sında gösteriler sayılamayacak kadar çok ve heyecanlıydı. Taburların adını not alan bir polis ajanı yakalandı ve Seine Nehri'ne atıldı. Korkunç bir kedere tutsak olmuş hüzünlü yirmi beş tabur yürüyüş yaptı. Ateşkes sona ermek üzereydi ve *Resmî Gazete* bir uzatmadan söz etmedi. Gazeteler ertesi gün Alman ordusunun Champs-Elysées'den gireceğini bildirdiler. Hükümet, birlikleri Seine'in sol kanadına yolluyor ve Palais de l'Industrie'yi(*) temizliyordu. Yalnızca Wagram ve Passy Meydanı'nda toplanan Ulusal Muhafızların silahlarını unutmuşlardı. Silah bırakma yanlılarının dikkatsizliği şimdiden Prusyalılara şart koştuklarından 12.000 fazla tüfek teslim etmişti. Prusyalıların, taburlarının sayısıyla bilinen Parislilerin et ve kanıyla dökülmüş olan o toplara el uzatmayacağını kim söyleyebilirdi? Tüm Paris kendiliğinden ayaklandı. Passy'nin kentsoylu taburlarının belediyeyle anlaşarak Ranelagh toplarını Monceaux Parkı'na çekmesi örnek oluşturdu. Diğer taburlar Wagram Parkı'ndaki silâhlarını almak için geldiler ve onları Saint Honoré ve Rivoli caddelerinden Bastille'in koruması altında bulunan Vosges Meydanı'na naklettiler.

Gün boyunca Vinoy tarafından Bastille'e yollanan birlik halkla sıcak ilişki kurmuştu. Akşam olduğunda askere çağrı, tehlike çanı, trompetler, Bastille, Eau Şatosu ve Rivoli Sokağı'nda toplanan binlerce silahlı insanı sokağa döktü. Saint Pélagie hapishanesi basıldı ve Brunel serbest bırakıldı. Sabah saat ikide kırk bin kişi Prusyalıları karşılamak için sessiz ve düzenli bir biçimde Champs-Elysées ve Grande Armée caddesine çıktı. Gün doğumuna dek beklediler. Geri dönerken Montmartre birlikleri yolda buldukları tüm silahlara el koydu ve onları on sekizinci bölge belediyesine ve Omano Bulvarı'na götürdü.

Vinoy bu ateşli ama cesur patlamaya yalnızca onu kınayan bir bültenle karşı çıkabildi ve Paris'i küçük düşüren bu hükümet ondan

(*)1855 yılında Napoleon'un emriyle düzenlenen 2. Dünya Fuarı (L'Exposition Universelle) için inşa edilen bir bina. —*ed.*

Fransa için kendisini kurban etmesini istedi! 27'si sabahı asılan bir bildiri ateşkesin uzatıldığını ve 1 Martta Elysées Meydanı'nın 30.000 Alman tarafından işgal edileceğini bildiriyordu.

Saat ikide Merkez Komite için kuralları belirlemekle görevli komisyon üçüncü bölge belediyesinde bir toplantı düzenledi. Üyelerinden bazıları durumdan güç aldıklarını düşünerek bir önceki akşamdan beri bu belediyede kalıcı bir alt komite örgütlemeye çalışmış ama sayıları yeterli olmadığından ertesi güne dek toplantıyı ertelemiş ve birlik komutanlarının görüşüne başvurmuştu. Albay Bergeret'nin yönettiği oturum fırtınalıydı. Rosiers Sokağı'nda kendi başlarına bir komite kurmuş olan Montmartre taburunun temsilcileri yalnızca savaşmaktan söz edecek, *mandat impératif*'lerini(*) gösterecek ve Vauxhall kararını anımsatacaktı. Prusyalılara karşı silahlara sarılma önerisi neredeyse oybirliğiyle kabul edildi. Böylesi konukları olmasından huzursuz olan Başkan Bonvalet belediyenin kuşatılmasını ve yarı ikna yarı zor kullanma yoluyla onlardan kurtulmayı başardı.

Tüm gün boyunca varoşlar silahlanmış ve cephaneleri ele geçirmişti; istihkam topları tekrar arabalara yüklenmiş, savaş esiri olduğunu unutan seyyarlar silahlarını geri almaya gitmişti. Akşam saatlerinde kalabalık bir grup Pepinière Kışlası'nın denizcilerini ikna etti ve halkla buluşmak üzere Bastille'e yolladı.

Bu tehlikeli akıma karşı çıkmayı göze alan az sayıda insanın cesareti olmasaydı bir felaket kaçınılmazdı. Corderie Meydanı'nda toplanan tüm birlikler, yirmi bölgenin Merkez Komitesi, Enternasyonal ve Federasyon devrimci oluşumlarda hiçbir zaman rol almamış, tanımadıkları insanlardan oluşan bu Merkez Komiteye çekinceyle baktılar. Enternasyonalin kollarına ait bazı tabur delegeleri, üçüncü bölge belediyesinden ayrıldıktan sonra oturumu ve varılan umutsuz kararı anlatmak üzere Corderie'ye geldi. Onları

(*)Fr. Bir üst yönetime bağlı olarak çalışan ve kendisine verilen görevleri harfiyen uygulamakla yükümlü birimlere verilen isim. —*ed.*

sakinleştirmek için her gayret gösterilmiş ve konuşmacılar büyük bir mitingin gerçekleşmekte olduğu Vauxhall'a yollanmıştı; seslerinin duyulmasını başarmışlardı. Çok sayıda vatandaş insanları akla davet etmek için büyük çabalar gösterdi. Ertesi gün, ayın 28'inde 3 Corderie grubu, işçileri dikkatli olmaya çağıran bir manifesto yayımladı. "Her saldırı insanları, tüm sosyal talepleri bir kan gölünde boğacak olan devrim düşmanlarının darbelerine maruz bırakmaya hizmet edecektir" diyorlardı. Her yandan baskı gören Merkez Komite yirmi dokuz ismin imzaladığı bildiride belirttiği üzere boyun eğmek zorunda kaldı. "Her saldırganlık Cumhuriyetin hızla devrilmesiyle sonuçlanacaktır. Düşman tarafından işgal edilecek karargâhların dört bir yanına barikatlar kurulacak ve böylece düşman bizim kentimizden kopuk bir kampta dolaşacaktır." Bu, Merkez Komitenin resmi olarak ilk ortaya çıkışıydı. Ulusal Muhafızları böylesine sakinleştirmeyi başaran yirmi dokuz bilinmeyen adam güçlerine şaşırmış görünmeyen kentsoylular tarafından bile alkışlandı.

Prusyalılar 1 Martta Paris'e girdi. Halkın sahip çıktığı Paris artık soyluların ve 1815 büyük burjuvazisinin Paris'i değildi. Evlerde siyah bayraklar asılıydı ama boş sokaklar, kapalı dükkanlar, kurumuş çeşmeler, Concorde Meydanının örtülü heykelleri, geceleri yakılmayan gaz lambaları ıstırap içindeki bir kenti çok daha anlamlı biçimde ifade ediyordu. Düşman karargâhlarına gitmeye cesaret eden fahişeler halkın gözü önünde kırbaçlandı. Galiplere kapısını açan Champs-Elysées'deki bir kafe yağmalandı. Faubourg St. Germain'de Prusyalılara evini açan yalnızca bir *büyük senyör*(*) vardı.

Bordeaux'dan yeni bir aşağılama çığı üstüne döküldüğünde Paris hâlâ bu hakaret altında kıvranıyordu. Bu acı krizde yalnızca

(*)"Senyör" bir aristokrasi rütbesiyken "büyük senyör" alaycı bir deyişle "saygıdeğer aristokrat" anlamında kullanılır. —*ed.*

Meclis ona yardımcı olacak bir sözcük ya da eylem bulmamakla kalmamış başta *Resmi Gazete* olmak üzere gazeteleri de onun kendisini Prusyalılar karşısında savunmayı düşündüğünü görmezden gelmişti. Meclis makamını Paris dışına taşımak için bir teklif imzalanmaktaydı. Vadesi geçmiş borçlar ve ev kiralarıyla ilgili yasa tasarısı sayısız hata olasılığına yol açtı. Sıradan bir iş gibi aceleyle oylanarak barış kabul edildi. Alsace, Lorraine'in büyük bölümü, 1.600.000 Fransız'ın anavatanlarından koparılması, beş milyar borç, ilk 500.000.000 frank ödenene dek Paris'in doğusundaki tabyaların ve tüm ödemeye dek de doğu bölgelerinin işgali; Trochu; Favre ve koalisyonun bize maliyeti, Bismarck'ın *Bulunmaz Kabine*'ye izin vermesi için biçtiği fiyat buydu. M. Thiers Paris'i bu büyük utanç karşısında avutmak için Loire'nin birinci ordusunun yeteneksiz ve kaba komutanı D'Aurelles de Paladines'i Ulusal Muhafızların generali olarak atadı. Cumhuriyetçi Paris'in başında iki Bonapartçı senatör Vinoy ve D'Aurelles vardı. Bu kadarı çok fazlaydı. Tüm Paris'te bir *darbe* önsezisi hâkimdi.

O akşam bulvarlarda büyük gruplar toplanmıştı. D'Aurelles'i komutan olarak kabul etmeyen Ulusal Muhafızlar, Garibaldi'nin atanmasını istediler. Ayın üçünde iki yüz tabur, temsilcilerini Vauxhall'a yolladı. Gündem maddeleri kararların okunmasıyla başladı. Açış konuşması Cumhuriyeti "kendi ürünü olan evrensel oy hakkından üstün tek yasa ve adaletle yönetim" olarak ilan etti. Delegeler 6. Maddenin "Cumhuriyetin yıkılmasını hedefleyen her girişimi engellemesi gerektiğini" söylediler. Merkez Komite her bölge için taraflar, taburlar, lejyonlar tarafından seçilen üç delege ve *lejyon şeflerinden* oluşuyordu. Olağan seçimi beklerken toplantı hemen oracıkta geçici bir icra komitesi atadı. Varlin, Pindy, Jacques Durand ve Corderie'nin bazı Sosyalistlerinin bu komitenin bir bölümünü oluşturması Merkez Komiteyle ya da daha doğrusu kuralları koyan komisyonla Corderie'nin üç grubu arasında bir anlaşma anlamına geliyordu. Varlin, Ulusal Muhafız subaylarının acil seçiminde oybirliği sağladı. Bir başka hareket yürürlüğe

girmişti: "Meclis'in Paris'in cesaretini kırması halinde Seine bölgesinin kendini bağımsız bir cumhuriyet ilân etmesi" — Paris'i Fransa'nın geri kalanından ayıracak gibi görünen, kavram olarak sağlam olmayan, yanlış kaleme alınmış bir hareket, Komün'e karşı acımasızca sömürülen karşı-devrimci, Parisli-karşıtı bir düşünce. Kırsal olmadığında Paris'i kim besleyecekti? Köylüleri Paris'ten başka kim kurtaracaktı? Ama Paris altı ay boyunca yalnız yaşama mahkûm olmuştu; yalnızca O ne pahasına olursa olsun mücadelenin son ana dek sürdürülmesini dile getirmiş, yalnızca O bir oyla Cumhuriyeti onaylamıştı. Onun teslimiyeti, kırsal bölgelerin oyları, köylü çoğunluk, evrensel cumhuriyet için ölmeye hazır pek çok insanın Cumhuriyetin salt Paris'le sınırlı kalabileceğini düşünmesine yol açtı.

2. BÖLÜM

KOALİSYON PARİS'E ATEŞ AÇIYOR

Cumhuriyetin Meclis tarafından tehdit edildiği söylendi. Beyler, isyan başladığında Meclis politik olarak yalnızca iki eylemle biliniyordu: İcra gücünün başını seçmek ve cumhuriyetçi bir kabineyi kabul etmek. (Merkez Soldan Larcy'nin genel af aleyhine konuşması, 18 Mayıs 1876 oturumu.)

PARİSLİ ULUSAL MUHAFIZLAR köylü halkoylamasına kendi federasyonlarıyla; monarşistlerin tehditlerine, güçsüzleştirme projelerine Bastille gösterileriyle; D'Aurelles'nin atanmasına 3 Mart kararlarıyla yanıt vermişti. Kuşatmanın risklerinin başaramadığı şeyi Meclis gerçekleştirmişti — orta sınıfın işçi sınıfıyla birleşmesi. Paris'in büyük çoğunluğu Cumhuriyetin büyüyen ordusuna pişmanlık duymaksızın baktı. Ayın üçünde İçişleri Bakanı Picard'ın "isimsiz Merkez Komiteyi" kınaması ve "tüm iyi yurttaşları suç olan bu gösterileri bastırmaya" çağırması kimseyi harekete geçirmedi. Bunun yanı sıra, suçlama komikti. Komite kendisini açık olarak göstermiş, toplantı tutanaklarını gazetelere yollamış ve yalnızca Paris'i felâketten kurtarmak için bir gösteri düzenlemişti. Ertesi gün şu yanıtı verdi: "Komite isimsiz değildir; Ulusal Muhafızların tüm üyelerinin dayanışmasını arzulayan özgür insanların temsilcilerinin birleşmesidir. Eylemleri daima imzalıdır. Onu talana ve iç savaşa teşvik etmekle suçlayan karalamaları aşağılamayla iade eder." İmzalar.

Koalisyon liderleri olayların ne yöne sürüklendiğini net olarak gördüler. Cumhuriyetçi ordu her gün tüfek ve özellikle de top

stoğunu arttırdı. Artık on değişik yerde ağır toplar vardı — Barrière d'Italie, Faubourg St. Antoine, Buttes Montmartre'da. Kırmızı posterler Paris'i Ulusal Muhafızlar federasyonunun Merkez Komitesinin oluşumu hakkında bilgilendirdi ve vatandaşları her bölgede tabur komiteleri ve lejyon konseyleri örgütlemeye ve Merkez Komiteye delege atamaya davet etti. Hareketin ateşi ve genel etkisi Merkez Komitenin güçlü örgütlenmesine tanıklık eder gibiydi. Hemen bir darbe gelmeseydi birkaç gün sonra halkın yanıtı eksiksiz olacaktı.

Yanlış anladıkları şey düşmanın cesaretiydi. 22 Ocak zaferi onları kör etti. Gazetelerinin hikâyelerine, Ulusal Muhafızların korkaklığına, Mecliste demagoglara sonsuz nefret yemini eden ama onlar için zafer kazanacağını söyleyen Ducrot'nun palavralarına inanmışlardı. Gerici kabadayılar Paris'i bir lokmada yutabileceklerini sanıyordu.

Operasyon ruhanilere özgü bir beceri, yöntem ve disiplinle gerçekleştirildi. Meşruiyetçiler ve Orleancılar monarşinin adı konusunda anlaşamayarak Thiers'in "Bordeaux Anlaşması" olarak adlandırılan hükümette eşit pay çözümünü kabul etmişti. Bunun yanı sıra Paris'in karşısında bir bölünme olamazdı.

Mart'ın başından itibaren kırsal bölge gazeteleri aynı anda Paris'te kundakçılık ve talan söylevleri vermeye başlamıştı. Ayın dördünde Mecliste yalnızca bir söylenti vardı — bir isyan başladığı; telgraf iletişiminin kesildiği; General Vinoy'un Seine'in sol kanadına geri çekildiği. Bu söylentileri yayan hükümet aynı zamanda belediye başkanı da olan dört vekili Paris'e gönderdi. Ayın beşinde Paris'e vardılar ve kenti oldukça sakin ve hatta neşeli buldular. İçişleri Bakanının topladığı başkanlar ve yardımcıları kentin sakin olduğunu doğruladılar. Ama komploda yer aldığı kuşku götürmeyen Picard "Bu sessizlik yalnızca görünürde. Harekete geçmeliyiz" dedi. Aşırı muhafazakâr Vautrain "Boğayı boynuzundan yakalamalı ve Merkez Komite'yi tutuklamalıyız" diye ekledi.

Sağcılar boğayı kızdırmaktan hiç vazgeçmedi. Paris ve onun temsilcilerine alaylar, kışkırtmalar, aşağılamalar yağdı. Aralarından bazıları; Rochefort, Tridon, Malon ve Ranc, ülkeyi sakatlayan seçimlerden sonra geri çekilirken arkalarından "iyi yolculuklar" çığlıkları yankılandı. Garibaldi'yi savunan Victor Hugo yuhalandı. Ulusal Savunma üyelerinin mahkemeye verilmesini isteyen Delescluze'ü dinlemediler bile. Jules Simon işbirliğine karşı yasayı koruyacağını belirtti. Ayın onunda yarılma başlamıştı. Paris'in artık başkent olmadığına ve Meclisin merkezinin Versailles olduğuna ilişkin bir karar onaylandı.

Paris aynı anda hem hükümetsiz hem de belediyesiz kalamayacağından bu Komün'e bir davetti. Bir kez savaş alanı bulunduğunda çaresizlik ona bir ordu sağlayacaktı. Hükümet Ulusal Muhafızların ödemesini yalnızca onu isteyenlere yapmaya karar vermişti. Meclis 13 Kasım 1870 vadeli ödemelerin 13 Martta yani üç gün içinde ödenmesini emretti. Bakan Dufaure bu konuda herhangi bir ödün vermeyi kararlı bir biçimde reddetti. Meclis, Millière'in acil başvurusuna rağmen kiralarını altı aydır ödeyemeyen kiracılar için koruyucu bir tasarı geçirmeyi kabul etmedi. Küçük maddi birikimlerini harcamış ve iş yaşamı kesintiye uğradığından para kazanma şansı olmayan iki ya da üç yüz bin çalışan, esnaf, küçük üretici böylelikle ev sahiplerinin, açlık ve iflasın merhametine terkedilmişti. 13 ve 17 Mart arasında 150.000 ödeme gerçekleşmedi. Sonunda, sağ kanat M. Thiers'i kürsüden "Meclisin isyancıların kaldırım taşlarından korkmadan Versailles'da görüşmelere geçeceğini" bildirmeye zorladı ve böylece onu 20'sinde Versailles'da toplanacak olan temsilcilerle birlikte davranmaya mecbur bıraktı.

D'Aurelles onu sert bir disipline sokacağını ve kötü öğelerden arındıracağını belirterek Ulusal Muhafızlara karşı operasyonlara başladı. Günlük ajandasında "İlk görevim kanun ve mülkiyete saygıyı sağlamaktır" dedi — devrimci olaylarla en üstün güce yükseltildiğinde kentsoyluluğun sonsuz provokasyonu.

Buna başka senatörler de katıldı. Ayın yedisinde Vinoy adam başına sekiz şilin ücretle yirmi bir bin Seine seyyarını sokağa döktü. Paris'in başkent olmaktan çıkarıldığını ve yıkıcı kararları öğrendiği gün olan 11'inde Vinoy altı cumhuriyetçi gazetenin basımını yasakladı ki bunlardan dördünün, *Le Cri du Peuple, Le Mot d'Ordre, Le Père Duchène* ve *Le Vengeur*'ün 200.000 civarında tirajı vardı. Aynı gün 31 Ekim sanıklarını yargılayan askerî mahkeme Flourens ve Blanqui'nin de aralarında olduğu çok sayıda kişiyi ölüme mahkum etti. Dolayısıyla herkes vurulmuştu — kentsoylular, cumhuriyetçiler, devrimciler. Duygu, düşünce ve dil olarak ona yabancı, Paris'in ölümcül düşmanı olan bu Bordeaux Meclisi bir yabancılar hükümeti olarak görünüyordu. Varoşların yanı sıra ticari bölgelerde de ona karşı genel bir protesto yükseliyordu.

Bu noktadan başlayarak son kararsızlık da yok oldu. Montmartre belediye başkanı Clémenceau bir süredir silahların teslim edilmesini sağlamak için oyunlar çeviriyordu ve hattâ silah bırakmaya eğilimli subaylar bile bulmuştu; ama tabur buna karşı çıktı ve 12'sinde D'Aurelles ekiplerini yolladığında muhafızlar silahları teslim etmeyi reddetti. Picard bir kararlılık girişimiyle "Merkez Komite üyeleri başlarını tehlikeye atıyor" diyerek Courty'ye başvurdu ve sözde bir vaat kopardı. Komite Courty'yi azletti.

Ayın 6'sından beri Corderie salonunda toplanıyordu. Üç diğer gruptan tamamen bağımsız ve ona mesafeli olmasına rağmen bu mekânın şöhreti onun için faydalıydı. İyi politika örneği verdi ve dışarıda hizmet görmüş, şüpheli görevlerde kullanılmış ve tabur liderleriyle tepeden inme bir Merkez Komite oluşturmaya çalışan komutan Du Bisson'nun entrikalarını engelledi. Merkez komite bu gruba üç temsilci yolladı ve bu temsilciler etkin bir muhalefetle karşılaştı. Tabur şeflerinden bir olan Barberet kendisini özellikle inatçı olarak gösterdi ama bir diğeri olan Faltot "halka gidiyorum" diye bağırarak Meclisi heyecanlandırdı. Kaynaşma, temsilcilerin genel toplantı günü olan 10'unda son buldu. Komite haftalık

raporunu sundu. Son derece haklı bir biçimde "Olduğumuz yere bizi olaylar getirdi: demokrasiye düşman bir basının yinelenen saldırıları öğretti ve Hükümetin tehditleri doğruladı ki bizler Cumhuriyetin yıkılması yönünde her girişimin karşısında yükselen sağlam engelleriz" diyerek son günlerin olaylarını, D'Aurelles'in atanmasını, Picard'ın tehditlerini aktardı. Temsilciler Merkez Komite seçimlerini ileri sürmeye davet edildi. Orduya bir çağrı da hazırlanmıştı. "Askerler, halkımızın çocukları! Cumhuriyete hizmet etmek için birleşelim. Krallar ve imparatorlar bize yeterince zarar verdi" Ertesi gün Loire ordusundan gelen askerler Komitenin tüm üyelerinin isim ve adreslerini taşıyan bu kırmızı posterlerin önünde toplandı.

Gazeteleri elinden alınan Devrim artık duvarlara yapıştırılmış, çok çeşitli renk ve görüşleri içeren posterlerle konuşuyordu. İsyanla suçlanan Flourens ve Blanqui kendi protestolarını astı. Popüler her yönetim bölgesinde alt-komiteler oluşturuluyordu. On üçüncü bölgeninkinin lideri soğuk ve hükmedici enerjiye sahip genç bir döküm işçisi olan Duval idi. Rosiers Sokağı'nın alt komitesi silahlarını bir hendeğe saklamıştı ve gece gündüz başında nöbetçi tutuyordu. Tüm bu komiteler D'Aurelles'in emirlerini çiğnedi ve Ulusal Muhafızların gerçek liderleriydiler.

Kuşkusuz Paris kuşatma sırasındaki geri çekilişinin günahını ödemeye hazır vaziyette ayaklanmıştı. Yokluğun ezdiği ve zayıf düşürdüğü bu Paris yalnızca Cumhuriyeti düşünerek barış ve işi erteledi. Geçici Merkez Komite tüm üyelerinin tutuklanmasını isteyen Vinoy'a kulak asmadan ayın 15'inde Vauxhall genel meclisinde ortaya çıktı. 215 taburu temsil ediyordu ve Garibaldi'yi Ulusal Muhafızların başkomutanı ilân etti. Konuşmacılardan biri olan Lullier, Meclisi yanlış yönlendirdi. Aklını tamamen yitirmiş eski bir deniz subayıydı ve alkol almadığında insanı aldatabilecek kısa bir berraklık dönemi sergiliyordu. Topçu albayı olarak atanmıştı. Sonra, pek çok bölge henüz oy kullanmamış olduğundan Merkez Komitenin toplam otuz civarında seçilmiş üyesinin isimleri

geldi. Bu, Belediye Sarayı'na yerleşecek olan normal Merkez Komiteydi. Seçilenlerin çoğu bir önceki komisyonun bir bölümünü oluşturmuştu. Diğerleri yalnızca kendi taburları tarafından tanınan, emekçi ve küçük orta sınıfa mensup, belirsiz kişilerdi.

Belirsizliklerinin ne önemi vardı ki? Merkez Komite bir partinin başındaki hükümet değildi. Başlatacağı bir ütopyası yoktu. Bu kadar çok sayıda taburu yalnızca çok basit bir düşünce yani, monarşi korkusu bir araya getirebilirdi. Ulusal Muhafızlar bir *darbeye* karşı güvence ortaklığı oluşturmuştu: çünkü Thiers ve temsilcileri "Cumhuriyet" sözcüğünü yinelerse kendi partileri ve Meclis "*Yaşasın Kral*!" diye bağırıyordu. Merkez Komite bir gözcüydü, hepsi bu.

Fırtına yaklaşıyordu; her şey belirsizdi. Enternasyonal, Sosyalist temsilcileri onlara ne yapacaklarını sormaya çağırdı. Ama bir saldırı planlanmamış ve hattâ önerilmemişti. Merkez Komite ilk ateşin halk tarafından açılmayacağını ve yalnızca bir saldırı durumunda kendilerini koruyacaklarını belirtti.

Saldırgan M. Thiers ayın on beşinde geldi. Paris'te kötü bir mücadele gerekeceğini uzun zamandır öngörüyordu ama seçkin, özenle Parislilerden uzak tutulmuş kırk bin kişilik orduyu dağıtırken kenti yeniden ele geçirmek için canının istediği zaman harekete geçmeyi planlıyordu. Bu plan bir subay tarafından ortaya çıkarıldı. O an Thiers'in elinde yalnızca bir ordu enkazı vardı.

Teslim anlaşmasının silahsız bıraktığı, çoğu seyyar ya da hizmet süresini doldurmuş 230.000 kişi sanki Paris ordusunu şişiriyorlarmış gibi aceleyle evlerine gönderilmişti. Bazı seyyarlar, denizciler ve askerler Ulusal Muhafızlarla cumhuriyetçi bir ittifakın temelini oluşturmuştu. Vinoy'a yalnızca Prusyalıların izin verdiği bir tümen ve 3.000 polis ya da jandarma olmak üzere kötü durumda toplam 15.000 kişi kalmıştı. Lefô ona Loire ve Kuzey ordularından seçilmiş birkaç bin adam yolladı ama neredeyse lidersiz, yorgun ve askerlikten bezmiş halde çok yavaş bir biçimde geldiler. Vinoy'un ilk değerlendirmesine göre isyan noktasındaydılar.

Paris'e dağılmalarına ve donmakta oldukları barakalarına çorba ve battaniye getirerek imdatlarına yetişen Parislilerle karışmalarına izin verildi. Ayın 19'unda Hükümetin elinde yalnızca disiplinsiz ve uyumsuz, üçte ikisi varoşların dostluğunu kazanmış 25.000 kişi vardı.

Bu ayaktakımıyla 100.000 insan nasıl silahsızlandırılır? Çünkü topları kaçırmak için Ulusal Muhafızları silahsızlandırmak gerekiyordu. Parisliler artık savaş konusunda acemi değildi. "Toplarımızı alarak tüfeklerimizi yararsız kılacaklar" dediler. Koalisyon hiçbir şeyi dinlemeyecekti. Yeni gelmiş olan M. Thiers'i eyleme geçmeye, apseyi hemen yarmaya zorladılar. Kuşkusuz, soygunlarına yeni bir ivme vermek için savaşı tetiklemiş olanlarla aynı kişiler olan finansörler "Bu hainlere dur demezsen mali operasyonları asla yürütemezsin" dediler. Bunların hepsi de topları almanın çocuk oyuncağı olduğunu belirtti.

Gerçekten de toplar pek de korunmuyordu çünkü Ulusal Muhafızlar onların güvende olduğundan emindi. Montmartre'ın dar, basamaklı sokaklarından indirilmelerini önlemek için birkaç parke taşının sökülmesi yeterliydi. İlk alarmda tüm Paris onları kurtarmak için koşacaktı. Ayın on altısında jandarmalar Vautrain'e söz verilen Vosges Meydanı'ndan topu almak için ortaya çıktığında bu durum görüldü. Her yönden koşan Ulusal Muhafızlar malzemeleri söktü ve Tournelles Sokağı ayakkabıcıları parkeleri sökmeye başladı.

Bir saldırı anlamsız olacaktı ve Paris'in savunmada kalmasını belirleyen şey de buydu. Ama M. Thiers ne orta sınıfların hoşnutsuzluğunu ne de varoşların derin kızgınlığını görmedi. Tüm yaşamı boyunca, hatta 20 Mart'ın yaklaşmasıyla harekete geçen MacMahon'un bile kuklası olan, 31 Ekimin başarısızlığından beri devrimcilerin ciddi bir eylem gerçekleştiremeyeceğine inanan Jules Favre ve Picard'ın kışkırttığı ve Bonaparte rolü oynamaya hevesli bu küçük adam kendini maceraya attı. On yedisinde bir meclis topladı ve Merkez Komitenin yirmi beş üyesini bile tutuklayamayacak

kadar güçsüz olan bu hükümet ne kendisinin ne de düşmanın güçlerini hesaplamadan, belediye başkanlarını önden bilgilendirmeden, —Picard onlara danışmadan güç kullanmayacağına resmi olarak söz vermişti— kentsoylu taburların komutanlarını dinlemeden tüm Parisliler tarafından korunan iki yüz elli topa el konması emrini verdi.

3. BÖLÜM

ON SEKİZ MART

O zaman yapmamız gerekeni yaptık: Paris ayaklanmasını kışkırtan hiçbir şey yoktu. (Dufaure'un genel af aleyhine konuşması, 18 Mayıs 1876 oturumu.)

UYGULAMA en az fikir kadar saçmaydı. 18 Mart sabah saat üçte çeşitli kollar Buttes Chaumont, Belleville, Faubourg Tapınağı, Bastille, Belediye Sarayı, St. Michel Meydanı, Luxembourg, on üçüncü bölge ve Invalides'e dağıldı. General Susbielle yaklaşık 6.000 adamdan oluşan iki takımla Montmartre'a yürüdü. Ortalık sessiz ve ıssızdı. Paturel taburu kolayca Moulin Değirmeni'ni ele geçirdi. Lecomte taburu yalnızca bir nöbetçiyle, onlarla mücadele eden ve jandarma tarafından vurulan Turpin'le karşılaşarak Solferino kulesini aldı. Sonra hızla Rosiers Sokağı'na hücum ettiler ve Ulusal Muhafızları Solferino Kulesi'nin mahzenlerine attılar. Saat altıda sürpriz tamamlanmıştı. M. Clémenceau, General Lecomte'u tebrik etmek için Buttes'e gitti. Hükümet hat boyunca zafer kazanmıştı ve D'Aurelles gazetelere bir galibin kibriyle yazılmış bir bildiri yolladı.

Tek bir şey eksikti — ganimeti taşıyacak ekipler. Vinoy bunları neredeyse tamamen unutmuştu. Saat sekizde bazı atları toplara bağlamaya başladılar. Bu arada varoşlar uyanıyor ve dükkânlar açılıyordu. İnsanlar sütçülerin ve şarapçıların önünde alçak sesle konuşmaya başladı; askerleri, sokaklara yöneltilmiş (çok namlulu) makineli tüfeği, M. Thiers ve bakanları tarafından imzalanan henüz kurumamış posterleri gösterdiler. Felç olmuş ticaretin, askıya alınmış emirlerin, korkmuş başkentin söyledikleri:

MM. Pouyer-Quertier, De Larcy, Dufaure ve diğer Cumhuriyetçiler "Parisliler, Hükümetimiz sizin iyiliğiniz için harekete geçmeye karar vermiştir. İyi vatandaşların kötülerden ayrılmasına, onların halk gücüne yardımcı olmasına izin veriniz; onlar bizzat Cumhuriyete hizmet edecektir" diyordu. Kapanış cümlesi Aralık sözlüğünden ödünç alındı: "Suçlu adalete teslim olmalıdır. Eksiksiz, acil ve değişmez düzen yeniden kurulmalıdır." Düzenden söz ediyorlardı — kan akacaktı.

Parlak günlerimizde olduğu gibi ilk harekete geçenler kadınlardı. Kuşatmanın daha da sertleştirdiği —iki kat felaket yaşamışlardı— 18 Mart kadınları erkekleri beklemediler. Makineli tüfeklerin etrafına doluştular "Bu utanç verici, burada ne yapıyorsun?" diyerek başçavuşa seslendiler. Askerler yanıt vermedi. Bir ara resmi görevli olmayan bir subay "Hadi hanımlar, yoldan çekilin" dedi. Aynı zamanda Doudeauville Sokağı'na giden bir avuç Ulusal Muhafız iki sağlam davul buldu ve toplanma müziğini çaldı. Saat sekizde 300 subay ve muhafız Ornano Bulvarı'na tırmanıyordu. 88'den bir müfrezeyle karşılaştılar ve "*Yaşasın Cumhuriyet*" diye bağırarak onları kaydettiler. Dejean Sokağı'nın ekibi de onlara katıldı; askerler ve muhafızlar tüfeklerinin dipçiğini kaldırarak hep birlikte, 88. Birlik tarafından savunulan Buttles Montmartre'a uzanan Muller Caddesi'ne yürüdüler. Yoldaşlarının muhafızlarla birleştiğini gören 88. Birlik üyeleri ilerlemelerine, geçmelerine izin vereceklerini işaret ettiler. Bu işaretleşmeleri yakalayan General Lecomte onların yerine *polisleri* geçirdi ve "hakettiğinizi alacaksınız" diyerek onları Solferino kulesine hapsetti. *Polisler* birkaç el ateş etti ve muhafızlar da karşılık verdi. Aniden çok sayıda dipçikleri havada Ulusal Muhafız. kadın ve çocuk Rosiers Sokağı yönünden göründü. Kuşatılan Lecomte üç kez ateş emri verdi. Adamları nişan almış vaziyette kıpırdamadan durdu. Kalabalık ilerledi ve Lecomte ile birlikte subayları da tutuklandı.

Biraz önce kuleye kapattığı askerler onu vurmak istedi ama büyük bir güçlükle Lecomte'u uzaklaştırmayı başaran bazı Ulusal Muhafızlar —çünkü kalabalık onu Vinoy için almıştı— subaylarıyla birlikte onu Ulusal Muhafız taburlarının yerleştiği Şato Rouge'a götürdü. Kendisinden Buttles'ın boşaltılması emrini vermesini istediler. Hiç duraksamadan imzaladı. Emir hızla Rosiers Sokağı'nın subay ve askerlerine iletildi. Jandarmalar tüfeklerini bıraktı ve hattâ *Yaşasın Cumhuriyet!* diye bağırdı. Üç pare top atışı Buttles'ın geri alındığını bildiriyordu.

Topu taşımak isteyen general Paturel Lepic Sokağı'nda canlı bir barikata çattı. İnsanlar atları durdurdu, ipleri kesti, topçu neferini kaçırttı ve topu yerine geri götürdü. Pigalle Meydanı'nda general Susbielle, Houdon Caddesi'nde toplanan kalabalığın dağıtılması emrini verdi ama gözü korkan piyadeler atlarını mahmuzladı ve alay konusu oldu. Elinde kılıçla ileri fırlayan bir yüzbaşı bir muhafızı yaraladı ve misketlerle parçalanarak yere düştü. General kaçtı. Barakaların arkasından ateş başlatan jandarmalar kısa sürede uzaklaştırıldı ve tüm askerler halka karıştı.

Belleville'de, Buttles Chaumont'da, Luxembourg'da birlikler ilk alarmda toplanan kalabalıklarla dost oldu.

Saat on birde insanlar her noktada saldırganları alt etmiş, yalnızca on tanesi hariç olmak üzere toplarının neredeyse tümünü korumuş ve binlerce tüfek ele geçirmişti. Tüm taburları ayaklanmış ve varoşlarda kaldırım taşları sökülmeye başlanmıştı.

Sabah altıdan beri D'Aurelles merkez kışlalarda toplanma borusu çaldırıyordu ama boşunaydı. Daha önceden Trochu'a sadakatini bildirmiş olan taburlar randevuya yalnızca yirmi adam yolladı. Posterleri okuyan tüm Parisliler "Bu bir *darbe* dediler. Saat on ikide D'Aurelles ve Picard alarmı dile getirdi: "Hükümet sizi evlerinizi, ailelerinizi ve mallarınızı korumaya çağırıyor. Birtakım gizli liderlerin ardından giden bazı yanlış yönlendirilmiş insanlar Prusyalılardan gizlenen topları Paris'e çevirdi. Bu 1848 Haziran anıları. Prusyalılara yönelik bu kabalık suçlaması kimseyi etkile-

meyince tüm Bakanlık yardıma koştu: "Hükümetin bir darbe hazırladığına ilişkin saçma bir söylenti yayılmakta. Üyelerinin yalnızca komünist öğretileri temsil ettiği isyancı bir Komiteye son vermeyi istemiştir ve istemektedir." Sık sık yinelenen bu uyarılar toplam 500 insanı harekete geçirdi.

Hükümet, dışişleri bakanlığındaydı ve ilk olumsuz tepkilerden sonra M. Thiers tüm birliklere Mars Alanı'na geri çekilme emri verdi. Merkezin Ulusal Muhafızlarının firar ettiğini görünce Paris'i boşaltmanın gerekli olduğunu bildirdi. Bazı bakanlar itiraz etti, birkaç noktanın —kışlaları Deroja ekipleri tarafından işgal edilen Belediye Sarayı, Askerî Okul— korunmasını ve Trocadero'ya konumlanmayı istedi. Dikkati iyice dağılan küçük adam yalnızca bazı aşırı önlemleri işitecekti. Bastille'de neredeyse bir mahkûm konumuna sokulmuş olan Lefô heyecanla onu destekledi. Tüm kentin, on beş gün önce Prusyalılar tarafından iade edilmiş olan güneydeki istihkâmların bile boşaltılmasına karar verildi. Saat üçe doğru Gros Caillou taburları davullar ve trompetler eşliğinde Belediye Sarayı'ndan geçtiler. Meclis, kuşatıldığına inanıyordu. M. Thiers arka merdivenlerden kaçtı ve Versailles'a doğru yola çıktı ama aklı o kadar başında değildi ki Valérien Dağı'nı boşaltmak için yazılı emri Sèvres köprüsünde verdi.

M. Thiers'ın kaçışıyla aynı saatte devrimci birlikler henüz herhangi bir saldırıda bulunmamış ya da savunma noktalarını işgal etmemişti. Sabahki saldırı tüm Paris'i olduğu gibi Merkez Komiteyi de şaşırtmıştı. Bir önceki gece ayın on sekizinde, akşam saat 11'de Bastille'in arkasında, Basfroi Sokağı'ndaki okulda buluşmak üzere randevulaşarak ayrılmışlardı; Polis tarafından etkin biçimde izlenen Corderie Meydanı artık güvenli değildi. Ayın on beşinden beri yeni seçimlerle sayıları artmış ve bir Savunma Komitesi oluşturmuşlardı. Saldırı haberleri üzerine bazıları Basfroi Sokağı'na koştu, diğerleri kendi bölgelerinin taburlarına başvurdu: Batignolles'de Varlin, Montmartre'da henüz *tümen komutanı* olarak atanmış olan Bergeret, Panthéon'da Duval, üçüncü bölgede

Pindy, Sèvres Sokağı'nda Faltot. Bir komiteye bağlı olmayan Ranvier ve Brunel, Belleville ve onuncu bölgede propaganda yapıyordu. Saat onda her yandan gelen mesajlardan ve zaman zaman gelen mahkûmlardan bunalmış olan bir düzine üye bir araya geldi. Pozitif akıl ancak saat iki civarı öne çıkmaya başladı. Tüm federal taburların Belediye Sarayı'na yöneleceği ve sonra emirleri iletmek için tüm yönlere dağılacağı bir plan yaptılar.

Aslında birlikler alarmdaydı ama yürüyüşe geçmemişti. Devrimci karargâhlar saldırının yeniden başlamasından korkarak ve zaferlerinin büyüklüğünü göz ardı ederek güçlü bir biçimde siper alıyor ve oldukları yerde kalıyorlardı. Montmartre bile yalnızca haber almaya çalışan muhafızlar ve sabahtan beri bir şey yemedikleri için kendilerine yardım toplanan terhis edilmiş askerlerle dolup taşıyordu. Saat üç buçuğa doğru Clignancourt Sokağı'nda konuşlanan on sekizinci bölgenin Asayiş Komitesi General Lecomte'un büyük bir tehlike içinde olduğu bilgisini aldı. Esas olarak askerlerden oluşan bir kalabalık Şato-Rouge'u kuşattı ve generali istedi. Asayiş Komitesi üyeleri olan Ferré, Jaclard ve Bergeret hemen Şato-Rouge komutanına yargılanacak olan mahkûmun korunması için bir emir yolladı. Emir geldiğinde Lecomte henüz ayrılmıştı.

Lecomte uzun zamandır Merkez Komite'nin önüne çıkarılmayı istiyordu. Kalabalığın çığlıklarından rahatsız olan, sorumluluklarından kurtulmak için sabırsızlanan ve bu Komitenin Rosiers Sokağı'nda toplandığına inanan görevliler generali ve subaylarını oraya götürmeye karar vermişti. Fazlasıyla gergin ama yine de onlara el kaldırmayan kalabalığın içinden geçerek saat dört civarında oraya vardılar. General zemin kattaki küçük bir odada yakından korunuyordu. Şato-Rouge sahneleri yeniden sergilendi. Kızgın askerler öldürülmesini istediler. Ulusal Muhafız subayları "Komiteyi bekleyin" diyerek onları yatıştırmak için umutsuzca çabaladı. Nöbetçiler yerleştirmeyi ve bir süreliğine kargaşayı yatıştırmayı başardılar.

Saat dört buçukta tüyler ürpertici haykırışlar caddeyi doldurduğunda ve kızgın kalabalığın ele geçirdiği beyaz sakallı bir adam bir evin duvarına itildiğinde henüz Komite'den hiç kimse gelmemişti. Bu, 1848 Hazirancılardan, devrimci taburları aşağılayan Clément-Thomas idi. Barikatları incelediği Chaussée Şehitliği'nde görülmüş ve tutuklanmıştı. Ulusal Muhafızların bazı subayları, Garibaldici bir yüzbaşı olan Herpin-Lacroix ve bazı çeteciler defalarca "Komiteyi bekleyin! Bir mahkeme oluşsun!" diye bağırarak ölümcül kalabalığı durdurmaya çalışmıştı. Bir yana ittirildiler ve Clément-Thomas tekrar yakalandı ve evin küçük bahçesine sürüklendi. Kendisine doğrultulan yirmi tüfek onu yere yıktı. Bu infaz sırasında askerler general Lecomte'un tutulduğu odanın camlarını kırdılar, ona saldırdılar ve bahçeye sürüklediler. Sabah üç kez insanların üstüne ateş açılmasını emreden bu adam ağladı, merhamet diledi ve ailesinden söz etti. Duvara dayadılar ve ateş açtılar.

Bu misillemeler bittiğinde kalabalığın öfkesi de yatıştı. Lecomte'un maiyetindeki subayların Şato-Rouge'a geri götürülmesine izin verdiler ve bu subaylar akşamüstü serbest bırakıldılar.

Bu infazlar gerçekleşirken uzun zamandır savunmada olan halk harekete geçmeye başlamıştı. Brunel Prens Eugène kışlalarını kuşattı. Brunel, kibirli havalar takınan albayı yaklaşık yüz subayıyla birlikte kodese attı. İki bin tüfek halkın eline geçti. Brunel yürüyüşünü Temple Sokağı üzerinden Belediye Sarayı'na doğru sürdürdü. Saat beşte Ulusal Basımevi ele geçirildi. Saat altıda kalabalık baltalarla Napoleon kışlalarına saldırdı. O sırada bir aralıktan ateş açıldı ve üç kişi vuruldu ama askerler Rivoli Sokağı pencerelerinden işaret ederek "Ateş açanlar jandarmalardı. *Yaşasın Cumhuriyet!*" diye bağırdılar. Kısa süre sonra kapıları açtılar ve silahlarının alınmasına izin verdiler.

Yedi buçukta Belediye Sarayı neredeyse tamamen kuşatılmıştı. Oradaki jandarmalar Lobau Kışlalarının yeraltı geçidinden kaçtılar. Yaklaşık saat sekiz buçukta adamları tarafından terk edilen,

Hükümetten emir alamayan Jules Ferry ve Vabre de sessizce sıvıştı. Brunel'in takımının buraya varmasından ve Belediye Sarayı'nı ele geçirmesinden kısa bir süre sonra Ranvier de iskeleler yoluyla buraya ulaştı.

Taburların sayısı durmaksızın arttı. Brunel, Rivoli Sokağı'nda, iskelelerde barikatlar kurulması emrini vermiş, buraya çıkan yollara adam yerleştirmiş, görevleri dağıtmış ve güçlü devriyeler yollamıştı. Belediye başkanlarının toplandığı Louvre Belediyesi'nin etrafında dolaşan devriyeler bir pencereden kaçarak kurtulan Ferry'i yakalamayı neredeyse başarıyordu. Belediye başkanları Bourse Meydanı belediyesine döndüler.

Gün boyunca burada anlamsız hükümet saldırılarına çok kızan, bilgi ve görüş için bekleşen çok sayıda insanla karşılaşmışlardı. Saat dörde doğru Hükümete temsilciler yolladılar. M. Thiers çoktan sıvışmıştı. Picard kibarca onlara kapıyı gösterdi. D'Aurelles bunu avukatların yaptığını söyleyerek kendini temize çıkardı. Ancak, akşam bir karar vermek kaçınılmaz oldu. Federal taburlar zaten Belediye Sarayı'nı kuşatmış; Varlin, Bergeret ve Arnold'un Montmartre ve Batignolles taburlarını sürdüğü Vendôme Meydam'nı işgal etmişti. Vacherot, Vautrain ve az sayıda gerici sanki arkalarında bir ordu varmış gibi ne pahasına olursa olsun direnmekten söz ettiler. Daha duyarlı olan diğerleri bir çare aradı. Haziran 1848 isyancılarına karşı olduğu bilinen Eduard Adam'ı polis şefi ve eski bir Enternasyonalci, 31 Ekim sabahında hareketin yanında ama akşamında ona karşı olmayı beceren, Buzenval'da jestler yaparken oluşan bir çizik sayesinde temsilci seçilen sersem Proudhoncu Langlois'yı Ulusal Muhafızların generali olarak atayarak her şeyi yatıştırabileceklerini düşündüler. Temsilciler bu parlak çözümü Jules Favre'a önermek için yola koyuldu. "Suikastçılarla anlaşma yapamayız" diyerek hemen reddetti. Bu komedi yalnızca onun belediye başkanlarından sakladığı, Paris'in tahliyesini haklı çıkarmak için sahneye konmuştu. Görüşme sırasında Jules Ferry'nin Belediye Sarayı'ndan ayrıldığı bildirildi.

Diğer Jules şaşırmış rolü yaptı ve belediye başkanlarını yok olan ordunun yerini almak üzere asayiş taburlarını devreye sokmakla görevlendirdi.

Belediye başkanları hükümetin niyeti konusunda tamamen karanlıkta bırakılmaktan bunalmış, bu alaya almalardan bıkmış olarak geri döndüler. Biraz politik cesaretleri olsaydı kendi belediyelerinde bir kez daha tartışma başlatmak yerine doğrudan Belediye Sarayı'na giderlerdi. Sonunda, sabah saat onda Picard, kendi Lafayette'lerini ortaya çıkarabileceklerini bildirdi. Başkanlar hızla Langlois'yı Belediye Sarayı'na yolladılar.

Merkez Komitenin bazı üyeleri genellikle çok gergin ve karasız bir ruh haliyle saat ondan beri oradaydılar. Hiçbiri gücün bu kadar ağır bir biçimde kendi omuzlarına düşeceğini düşünmemişti. Çoğu Belediye Sarayı'nda oturmak istemedi. Tartıştılar. Sonunda yalnızca seçimler için gerekli olan iki ya da üç gün için burada kalmaya karar verdiler. Bu arada herhangi bir direniş girişimini savuşturmak gerekiyordu. Ender ciddi dönemlerinden birinde olan başkan Luilier her tehlikeyi savuşturmayı vaat ederek ve Vauxhall'un oyuna başvurarak komitenin kafasını şişiriyordu. Tüm gün boyunca hiçbir rol üstlenmemişti. Sabahtan beri büyük hizmetler vermiş olan Brunel, Belediye Sarayı'nda zaten bu göreve atanmışken komite Luilier'i Ulusal Muhafızların komutanlığına atama hatasına düştü.

Saat üçte Luilier'in rakibi Langlois kendi adaylığını açıkladı. Kendinden çok emindi ve *Resmî Gazete*'ye kendi bildirisini bile yollamıştı. Nöbetçiler "Sen de kimsin?" diye sorduğunda "Ulusal Muhafızların Başkanı" yanıtını verdi. Paris temsilcilerinden bazıları, Lockroy, Courner vb. ona eşlik ediyordu. Komite onlarla görüşmeyi kabul etti. Langlois'ya "Sizi kim atadı?" diye sordular. "M. Thiers, diye yanıtladı. Bu çılgın adamın özgüveni karşısında güldüler. Meclisin haklarından söz ettiğinde "Merkez Komiteyi tanıyor musun?" diyerek onu sınadılar ve yanıt "hayır" oldu. Bunun hemen ardından ortadan kayboldu.

Gece sessizdi, özgürlük için ölümcül derecede sessiz. Güney kapılarında Vinoy kendi alayı, topları ve teçhizatıyla Versailles'a doğru yola çıktı. Terhis edilmiş olan birlikler jandarmalara hakaret ederek sinirli bir biçimde ortada koşuşturuyordu. Geleneklerine sadık olan subaylar komutanlarını kaybetmiş ve üç alay, altı takım ve tüm gambotlarla Paris'te kalmıştı. Federallerin en küçük bir gösterisi bile bu akını durdurabilirdi. Ulusal Muhafızların yeni komutanı kapıları kapamak yerine —savaş konseyi karşısında bununla övünerek— orduya her sorunu açık bıraktı.

4. BÖLÜM

MERKEZ KOMİTE'NİN SEÇİM ÇAĞRISI

Kırık kalplerimiz sizinkilere sesleniyor. (Paris Belediye Başkan ve yardımcıları ve Seine temsilcilerinden Ulusal Muhafızlara ve tüm Yurttaşlara.)

PARİS kendi zaferinin farkına ancak 19 Mart sabahı varabildi. Son yedi ayda oyundaki tüm dekor değişikliklerinden sonra sahnede ne kadar büyük bir değişiklik! Belediye Sarayı'nın üstünde dalgalanan kırmızı bayrak. Sabah sisiyle birlikte ordu, Hükümet ve Yönetim buharlaşıp gitti. Merkez Komite tüm dünyanın gözü önünde Bastille'in derinliklerinden, karanlık Basfroi Sokağı'ndan Paris'in doruklarına yükseldi. Böylece 4 Eylül'de imparatorluk yok olmuş, solun temsilcileri ihmal edilmiş bir gücü ele geçirmişti.

Komitenin tek bir düşüncesi vardı; Paris'e gücünü geri vermek. Gizli gündemler hazırlayan hizipçi bir komite olsaydı bu hareket de 31 Ekim hareketi gibi son bulurdu. Ne mutlu ki bir geçmişi ve politik iddiaları olmayan yenilerden; sistemi önemsemeyen, her şeyden çok Cumhuriyeti kurtarmayı düşünen çalışanlar, esnaflar, memurlar, heykeltıraşlar, mimarların yanı sıra küçük orta sınıftan oluşuyordu. Bu baş döndürücü yükseklikte onları destekleyen tek düşünce Paris'i korumaktı.

İmparatorluk yönetiminde solun en gözde planlarından biri buydu ve sekiz yıl boyunca Belediye Sarayı'nda tahta çıkarılan Hükümet adaylarına çok kızan Paris'in küçük kentsoylularını onunla kendi yanlarına çekmişlerdi. Aralarında en pasif olanlar bile bütçenin sürekli artışı, katlanan borçlar ve Haussmann'ın malî

uçkarıları karşısında şok olmuş ve dehşete kapılmışlardı. Seine Paşası'nın düzenli hesaplar yaratmasına karşı çıktığında ya da en küçük köyün bile sahip olduğu hakları Fransa'nın en büyük ve en aydın kentine geri vermeye çalıştığında Picard'ı nasıl da alkışladılar! — İmparatorluğun sonuna doğru seçilmiş bir belediye meclisi düşüncesi köklenmeye başlamıştı ve şimdi, merkezî konumdan çıkarılması karşısında Paris'i teselli edecek tek şey bunun toptan bir biçimde gerçekleşmesi olabilirdi.

Öte yandan, kentsoylu belediye meclisi ülküsüne duyarsız olan kitleler Komün'e yönelmişti. Kuşatma sırasında onu düşman karşısındaki bir ordu olarak görmüşlerdi ve şimdi despotizm ve sefaleti kökünden sökmek için bir levye olarak ona başvurdular. Seçilmiş de olsa gerçek özgürlükleri olmayan ve devlete zincirle bağlı —okul ve hastane, adalet ve polis yönetimleri üzerinde yetkisi olmayan ve yurttaşlarının sosyal köleliğini kavrama konusunda tümüyle yetersiz— bir meclisi neden önemsesinler ki? İnsanların uğrunda mücadele ettikleri şey kendi durumlarının düzeltilmesi için çalışmalarına izin veren bir politik biçimdi. Sözde temsil edilen seçmenin istencinin aksine hareket eden temsilî hükümetlerini, anayasaları ve giderek daha da despotlaşan devlet gücünün çalışanları kendi işlerini savunma hakkından bile yoksun bırakmasını ve nefes alınacak havayı bile emreden bu gücün kapitalist haydutluğa müdahale etmeyi her zaman reddettiğini görmüşlerdi. Bu kadar başarısızlıktan sonra mevcut yönetim ve yasama rejiminin çalışan insanı özgürlüğüne kavuşturmayı doğası gereği başaramadığından tam anlamıyla emindiler. Özerk Komün'den bekledikleri bu özgürleşme, ulusal birliğin sürdürülmesine koşut sınırlar içinde güç kazanır. Komün anayasası seçmeni karşısında ona mutlak sorumluluk yetkisi vererek temsilcinin yerine geçecekti. Ülkeye yamanan, kendi özünden beslenen, bölünmüş ve zıt çıkarlar temelinde üstünlüğü gasp eden, adalet, finans, ordu ve polisi az sayıda insanın çıkarına göre örgütleyen eski devlet gücünün yerini tüm özerk komünlerin temsilciler meclisi alacaktı.

Böylece birinin yasama hassasiyetlerine ve diğerinin cesur tutkularına hitap eden belediye sorunu tüm sınıfları Merkez Komite'nin etrafına topladı.

Saat sekiz buçukta, Trochu'nün görevden alındığı salonda ilk toplantılarını yaptılar. Başkan, otuz iki yaşında genç bir adamdı; küçük bir komisyoncu olan Eduard Moreau. "Belediye Sarayı'nad oturmaya meraklı" olmadığını söyledi "ama burada olduğumuza göre durumu hemen normale döndürmek, Paris'e ne istediklerini söylemek, olası en kısa zamanda seçimleri gerçekleştirmek, kamu hizmetini sağlamak ve kenti bir sürprizden korumak" şarttı.

İki arkadaşı hemen "Önce Versailles'a yürümeli, Meclisi dağıtmalı ve Fransa'ya ilân etmeliyiz" dedi.

Vauxhall hareketinin yazarı olan bir diğeri "Hayır. Yalnızca Paris'in haklarını savunmak için yetkiliyiz. Kırsal da görüşlerimizi paylaşıyorsa bizim örneğimizi uygulasın" dedi.

Bazıları seçmenlere başvurmadan önce devrimi tamamlamak istedi. Diğerleri buna karşı çıktı. Komite hemen seçimlere geçmeye karar verdi ve Moreau'yu bir çağrı hazırlamakla görevlendirdi. Bu çağrı imzalanırken bir Komite üyesi geldi ve şunları söyledi: "Yurttaşlar biraz önce Hükümetin çoğu üyesinin hâlâ Paris'te olduğunu öğrendik; bir ve ikinci bölgelerde bir direniş girişimi örgütleniyor; askerler Versailles'ya doğru yola çıktı. Bakanları ele geçirmek, düşman taburlarını dağıtmak ve düşmanın kentten ayrılmasını engellemek için acil önlemler almalıyız.

Aslında Jules Favre ve Picard Paris'ten yeni ayrılmıştı. Bakanlıkların temizlenmesi halkın gözü önünde sürüyordu; askerler hâlâ sol kanattaki kapılardan ayrılmaktaydı. Ama Komite bu geleneksel önlemi —kapıları kapamayı— ihmal ederek imzalamaya devam etti ve seçimlere gömüldü. Bunun Versailles Meclisi'yle ölümüne bir mücadele olduğunu —birkaç üyesi dışında— görmedi.

Yapılacak işleri dağıtan Komite Bakanlıklara sahip çıkacak ve çeşitli hizmetleri yönetecek delegeleri atadı. Bu delegelerden

bazıları Komite dışından, saygın eylem adamları ya da devrimciler arasından seçilmişti. Maaşların arttırılmasından söz eden birine arkadaşları şu yanıtı verdi: "Buraya Savunma Hükümetini taklit etmek için gelmedik. Şu dakikaya dek maaşlarımızla yaşadık; yine yeterli olacaktır." Bazı üyelerin sürekli olarak Belediye Sarayı'nda bulunmaları için bazı düzenlemeler yapıldı ve saat birde toplantı sona erdi.

Dışarıda halkın mutlu haykırışları caddeleri canlandırdı. Parislilerin üzerine bir bahar güneşi doğdu. Bu, sekiz aydır ilk umut ve teselli günüydü. Belediye Sarayı barikatlarının önünde, Buttes Montmartre'da tüm bulvarlarda seyirciler toplanıyordu. Peki, iç savaştan kim söz edebilirdi? Yalnızca *Resmî Gazete*. Bu gazete olayları kendine göre aktardı. "Hükümet her türlü uzlaşma yolunu tüketmişti" ve Ulusal Muhafızlara umutsuz bir seslenişle şunları söyledi: "Merkez Komite adını alan bir komite Generaller Clément-Thomas ve Lecomte'u soğukkanlı bir biçimde katletmiştir. Bu Komite'nin üyeleri kimlerdir? Komünistler, Bonapartçılar ya da Prusyalılar? Bu cinayetlerin sorumluluğunu üstlenecek misiniz?" Kaçakların bu feryatları yalnızca merkezden az sayıda arkadaşlarını heyecanlandırdı. Yine de —önemli bir belirti olarak— Politeknik Okulu'nun genç kentsoyluları belediye başkanlarının toplaşmış olduğu ikinci bölge belediyesine geldiler ve şimdiye dek tüm devrimlerimizin öncü birliğini oluşturmuş olan üniversite öğrencileri Komite'ye karşı gösteri düzenledi.

Çünkü bu devrim emekçiler tarafından gerçekleştirilmişti. Kimdi bunlar? Ne istiyorlardı? Saat ikide herkes Komite'nin Ulusal Basımevi tarafından henüz yayımlanmış olan posterlerini görmeye koştu. "Yurttaşlar, Paris halkı, Cumhuriyetimize dokunmak isteyen utanmaz aptalları korkusuzca ve kışkırtmalara kapılmadan, serinkanlı ve gücünden emin bir biçimde beklemiştir. Paris ve Fransa'nın el ele vererek gerçek bir Cumhuriyet'in, devrimler çağını sonsuza dek kapatacak tek Hükümet'in temellerini atmasına

izin veriniz. Parisliler seçimlerini yapmaya davet edilir." Ulusal Muhafızlara ise şunlar söyleniyordu: "Bizi Paris'in ve kendi haklarımızın savunmasını örgütlemekle görevlendirdiniz. Görevimiz artık son buldu. Hazırlanın ve hemen seçimleri gerçekleştirin. Bu süre zarfında halk adına Belediye Sarayı'nı koruyacağız." Bildirinin altında Assi, Lullier ve Varlin gibi az sayıda kişi dışında yalnızca son birkaç günün posterlerinden bilinen yirmi isim yer alıyordu. Paris 10 Ağustos 1792 sabahından beri Belediye Sarayı'nda böylesine bilinmez insanları görmemişti.

Yine de posterleri saygı gördü, taburları serbestçe dolaştı. Saat birde Maliye ve İçişleri Bakanlıkları, ikide Deniz ve Savaş Büroları, telgraf merkezi ve *Resmî Gazete*'yi olmak üzere resmî yerler ele geçirildi ve Duval, Polis şefliğine getirildi. Böylece tam onikiden vurmuşlardı. İlk sözcüğü iktidardan çekilmek olan bu yeni güce ne söylenebilirdi ki?

Etraflarındaki her şey savaş benzeri bir görüntüye büründü. Rivoli Sokağı'nın yarı açık barikatlarından geçelim. Tüfeklerinin ucuna ekmek takılmış yirmi bin insan Belediye Sarayı meydanında kamp kurmuş. Ön cepheye yerleştirilmiş elli parça ağır ve hafif top ve makineli tüfek, Belediye Sarayı'nın etrafında heykel hizmeti görmekte. Saray ve merdivenler yemeklerini alan muhafızlarla ve büyük taht odası ise subaylar, muhafızlar ve sivillerle dolu. Personel tarafından kullanılan soldaki salonda sesler alçalmış. Nehir kenarında, binanın köşesindeki oda, Komitenin giriş odasıydı. Yaklaşık elli adam uzun bir masanın üzerine eğilmiş bir şeyler yazıyordu. Burada disiplin ve sessizlik egemendi. 31 Ekim anarşistlerinden uzak bir noktadaydık. Ara sıra iki nöbetçinin koruduğu kapı emirleri taşıyan ya da araştırmaları yapan bir komite üyesi için açılıyordu.

Oturum yeniden başlamıştı. Bir üye Komite'ye tamamen dışında olduğu Clement-Thomas ve Lecomte infazlarına karşı çıkmayı önerdi. Bir diğeri "Halkı inkâr etmemeye özen gösterin çünkü korkuyla onlar da sizi inkâr eder" diye yanıtladı. Üçüncü bir

üye şunları söyledi: *Resmî Gazete* infazın bizim gözümüzün önünde gerçekleştiğini bildirdi. Bu iftiraları durdurmalıyız. Halk ve kentsoylular devrimde el ele verdi. Bu birlik sürdürülmelidir. Herkesin seçimlerde yer almasını istediniz. Aldığı yanıt ise "Pekâlâ, kentsoyluları kazanmak için halkı terk edin; insanlar geri çekilecek ve siz de devrimleri yapanın kentsoyluluk olup olmadığını göreceksiniz" şeklindeydi.

Komite, gerçeği yeniden tesis etmek için *Resmi Gazete'ye* bir not eklenmesine karar verdi. Eduard Moreau'nun önerdiği ve hazırladığı bir bildiri kabul edildi.

Üçüncü bölge *belediyesinde* Seine temsilcileri, belediye başkanları ve tabur komutanlarının katıldığı büyük bir toplantı gerçekleştiği haberi geldiğinde Komite seçimlerin tarih ve biçimini tartışıyordu. Sabah boyunca M. Thiers Paris'in kırsal yönetimini belediye başkanlarından oluşan bir birliğe devretmişti ve onlar da Ulusal Muhafızların üzerindeki otoritelerini deniyorlardı. Amaçlarının seçmenlere çağrı yapmak olduğuna Komite'yi inandırdılar.

Çok sayıda üye "Eğer bu doğruysa durumu normale dönüştürmek için onlarla uzlaşmalıyız" dedi. Kuşatmayı anımsayan diğerleri sadece onların tutuklanmasını istiyordu. Üyelerden biri "Fransa'nın bizimle olmasını istiyorsak onu korkutmamalıyız. Bir yanda belediye başkanları ve vekillerin tutuklanmasının ve öte yanda onların bizimle birleşmesinin nasıl bir etki yaratacağını düşünün. Bir diğeri "Etkileyici sayıda oy vereni bir araya getirmek önemli. Belediye başkanları ve vekiller bize katılırsa tüm Paris sandık başına gidecektir" diye görüş belirtti. Tez canlı bir üye "Bunların yerine, mevcut konumunuza uygun olmadığınızı; tek derdinizin bir an önce kendinizi bu işten kurtarmak olduğunu söyleyin" diye haykırdı. Sonunda Arnold'u delege olarak belediyeye yollamaya karar verdiler.

Yeterince kötü karşılandı. Açık biçimde Belediye Sarayı'na karşı çıkan en radikal vekiller ve başkan yardımcıları, Millière ve

Malon gibi sosyalistler halkın tehlikeli inisiyatifine çağrı yaptı. Birçoğu da "Kim bu adamlar" dedi. Corderie'de bile Enternasyonalciler ve yirmi bölgenin Komitesi'nin eski üyeleri çekingen bir tavır aldı. Ancak, toplantıda Belediye Sarayı'na temsilciler yollamaya karar verildi çünkü beğenseler de beğenmeseler de güç oradaydı.

Bu arada, Merkez Komite seçimler için Çarşamba gününü belirlemiş, kuşatma durumunun kaldırıldığını, askerî-mahkemelerin lağvedildiğini ve tüm politik suçlar için af çıkarıldığını bildirmişti. Temsilcileri kabul etmek için saat sekizde üçüncü bir toplantı yaptılar. Söz konusu temsilciler, vekiller Clémenceau, Millière, Tolain, Cournet, Malon ve Lockroy, belediye başkanları Bonvalet ve Mottu, belediye başkan yardımcıları Murat, Jaclard ve Léo Meillet idi.

M. Thiers'ın *darbesinin* yarı kuklası yarı suç ortağı olan Clémenceau, belediye başkanı ve vekil sıfatıyla sözcülüğü üstlenmişti. Sıkıcı ve ukalâydı. "İsyan yasadışı bir güdüye dayanarak, devlete ait silahla gerçekleştirilmiştir. Merkez Komite'nin yetkisi yoktur ve hiçbir biçimde Paris'i savunamaz. Vekiller ve belediye başkanlarının etrafında sayısız taburlar toplanıyordu. Kısa sürede Komite komik duruma düşecek ve kararları küçümsenecek. Bunun yanı sıra Paris'in Fransa'ya isyan etme hakkı yoktur ve Meclisin yetkisini mutlak biçimde tanımalıdır. Komite'nin bu güçlükten kurtulmasının tek bir yolu vardır — Paris'i hoşnut edecek çözümü Meclis'ten sağlamaya kararlı olan belediyeler ve vekiller birliğine boyun eğmek.

Konuşması sırasında sık sık sözü kesildi. Nee! İsyandan söz etmeye nasıl cesaret ederler. İç savaşı kim başlattı, ilk kim saldırdı? Ulusal Muhafızlar bir gece saldırısına yanıt vermekten, kendilerine ait silahları geri almaktan başka ne yaptı? Merkez Komite insanları izlemek ve terkedilmiş Belediye Sarayı'nı işgal etmekten başka ne yaptı?

Komite'nin bir üyesi şunları söyledi: "Merkez Komite usule uygun ve yetkili bir vekalet almıştır. Bu vekalet Hükümet ve Meclis'in kendi özgürlüklerine ya da Cumhuriyete dokunmasına izin vermesini yasaklar. Meclis Cumhuriyetin varlığını tartışma konusu yapmaktan hiç vazgeçmemiştir. Başımıza onursuz bir generali atamış, Paris'i merkez olmaktan çıkarmış, ticaretini bozmaya çalışmıştır. Acılarımızı küçümsemiş, Paris'in kuşatma sırasında gösterdiği sadakati, cesareti, fedakârlığı göz ardı etmiş, en gözde temsilcileri Garibaldi ve Victor Hugo'yu yuhalamıştır. Cumhuriyet'e karşı komplo açıktır. Girişim basını susturarak başlatıldı; taburlarımızı silahsızlandırarak sonlandırmayı umdular. Evet, bizimki yasal savunma haliydi. Yeni aşağılama karşısında boyunlarımızı eğseydik Cumhuriyet'in sonu gelirdi. Fransa Meclisi'nden biraz önce söz ettik. Meclisin yetkisi son bulmuştur. Fransa'ya gelince, onun yasalarını dikte etme iddiasında değiliz —sıklıkla onlar altında ezildik— ama onun kırsal halkoylamalarına uymayacağız. Gördüğünüz gibi sorun yetkilerimizden hangisinin daha uygun olduğunu bilmek değildir. Size devrimin gerçekleştiğini söylüyoruz ama isyancı değiliz. Temsilcilerini belirlemesi için Paris'e çağrı yapmak istiyoruz. Seçimleri gerçekleştirmek için bize yardım edecek ve bizimle birlikte ilerleyecek misiniz? İşbirliğinizi candan kabul ederiz." Özerk komünler ve onların federasyonundan söz ettiğinde Millière "Dikkat edin, bu bayrağı açarsanız tüm Fransa'yı Paris'in üstüne salacaklar ve Haziran [1848] kadar ölümcül günlerin geldiğini görüyorum. Henüz sosyal devrim saati gelmedi İlerleme yavaş adımlarla gerçekleşti. Yerleştiğiniz doruklardan aşağı inin. Bugün galip konumunda olan isyanınız yarın bastırılabilir. Yapabildiğiniz kadar çok şey yapın ama azla yetinmek için de duraksamayın. Meydanı belediye başkanları ve vekiller birliğine bırakmanızı rica ediyorum; güveniniz karşılığını bulacaktır" dedi.

Komite üyelerinden biri: "Sosyal devrimden söz edildiğine göre yetkinin o kadar ileriye gitmediğini belirtirim. (Diğerleri, "evet,

"evet," "hayır," "hayır") "Bir federasyondan, özgür bir kent olarak Paris'ten söz ettiniz. Bizim görevimiz daha basit. Seçimleri gerçekleştirmek. İnsanlar ne yapacaklarına daha sonra karar verir. Vekillere ve başkanlara teslim olmaya gelince, bu imkânsız. Onlar popüler değil ve Meclis'te bir yetkileri yok. Seçimler onların birliği olsa da olmasa da gerçekleşecek. Bize yardım edecekler mi? Onlara kollarımız açıktır. Yanıtları hayır ise onlarsız da yaparız ve eğer bizi engellemeye kalkarlarsa onları nasıl güçsüz kılacağımızı biliriz.

Delegeler direndiler. Tartışma alevlendi. Clémenceau "Ama kısaca ne istiyorsunuz? Yetkinizi Meclisten bir belediye konseyi istemekle mi sınırladınız?" diye sordu.

Komite üyelerinin çoğunluğu "Hayır!" diye yanıtladı. Varlin "Yalnızca belediye konseyi seçilmesini değil gerçek belediye özgürlüklerini, polis şefinin durdurulmasını, Ulusal Muhafızların kendi şeflerini seçme ve kendini yeniden örgütleme hakkını, yasal hükümet olarak Cumhuriyet'in ilânını, kira borçlarının silinmesini, vadesi geçmiş borçlar konusunda adil bir yasayı ve orduya yasak bir Paris bölgesi istiyoruz" dedi.

Malon: "İsteklerinizi paylaşıyorum ama durum tehlikeli. Komite Belediye Sarayı'nı işgal ettiği sürece Meclis'in hiçbir şeyi dinlemeyeceği açık. Bunun aksine Paris kendisini yasal temsilcilerine teslim ederse sizin yapabileceklerinizden daha fazlasını yapacaklarına inanıyorum.

Tartışma on buçuğa dek uzadı; Komite seçimlere gitme hakkını ve delegeler de Komitenin yerini alma iddialarını savundular. En azından Komitenin dört üyesini ikinci bölgeye göndermesi konusunda anlaştılar. Varlin, Moreau, Arnold ve Jourde görevlendirildi.

Orada karşılarına tüm liberalizm ekibi çıktı: vekiller, belediye başkanları ve yardımcıları; Louis Blanc, Schoelcher, Carnot, Peyrat, Tirard, Floquet, Desmarets, Vautrain ve Dubail ve yaklaşık altmış kişi. Samimi ama belirsiz gelecek nedeniyle fena halde

umutsuzluğa düşmüş az sayıda partizan vardı. Başkanlığı üstlenen ikinci bölge belediye başkanı Tirard sinirli, kibirli, Paris'in Trochu'nün elinde felç olmasına yardım etmiş bir liberaldi. Radikal-liberal kentsoyluluğun tüm alçaklığını ortaya koyduğu Kırsal Soruşturma Komitesi önündeki tanıklığında bu oturumu çarpıtmış, alaya almıştı. Şimdi halkın bilgilenmesi ve adaletin yerini bulması için apaçık hakikati vermeliyiz.

Delegeler: "Merkez Komite seçimlere gitme koşuluyla belediyelerle uzlaşmaya varmaktan başka bir şey istemiyor"

Schoelcher, Tirard, Peyrat, Louis Blanc, tüm radikaller ve liberaller koro halinde: "Belediyeler Komite'yle anlaşmayacak. Tek bir otorite vardır — Hükümetin delegasyonuyla yetkilendirilmiş belediye başkanları birliği."

Delegeler: "Bu konuyu tartışmayalım. Merkez Komite mevcut. Ulusal Muhafızlar tarafından görevlendirildik ve Belediye Sarayı'nı tutuyoruz. Seçimlere var mısınız?"

"Ama programınız nedir?"

Varlin programı bildirdi. Her yandan saldırıya uğradı. Dört delegenin yirmi saldırganla uğraşması gerekti. Liberallerin büyük savı Paris'in kendi başına çağrıda bulunamayacağı, Meclisin davetini beklemek zorunda olduğu şeklindeydi. Bu, Savunma Hükümeti karşısında yere çakıldıkları kuşatma döneminin bir anısıydı.

Delegeler tam aksini iddia etti: "Halkın kendi başına çağrıda bulunma hakkı vardır. Bu, büyük tehlike anlarında tarihimizde birden fazla kullanılmış yadsınamaz bir haktır ve Versailles Meclis'i monarşiye yöneldiğinden şimdi de böyle bir kriz döneminden geçmekteyiz.

Bunu karşılıklı suçlamalar izledi: Delegeler "Şimdi bir güçle karşı karşıyasınız, direnişinizle bir iç savaş başlatmaktan sakının" dedi ve liberaller de "iç savaş isteyen sizsiniz" diye yanıtladı. Gece yarısı Moreau ve Arnold oldukça morali bozuk olarak çekildiler. Bazı başkan yardımcıları kalmalarını rica ettiğinde diğer

arkadaşları da onları izlemek üzereydi. Başkan ve vekiller "en kısa zamanda belediye seçimlerini yapmak için söz veriyoruz" dedi ve delegeler de "Çok iyi ama konumumuzu koruyor ve güvence istiyoruz" diye yanıtladı. Başkan ve vekiller diklenerek Paris'in koşulsuz teslim olması gerektiğini iddia etti. Jourde çekilmek üzereyken başkan vekillerinden bazıları bir kez daha onu engelledi. Bir anlığına uzlaşır gibi oldular. Komite tüm yönetsel işleri başkanlara devredecek ve Belediye Sarayı'nın bir bölümüne yerleşecekti; ancak komite orada oturmaya, Ulusal Muhafızların yönetimini elinde tutmaya ve kendi kentinin güvenliğini gözetmeye devam edecekti. Geriye yalnızca bu uzlaşmanın ortak bir bildiri yayımlamak suretiyle onaylanması kalmıştı ama sıra manşete gelince tartışma öncekinden de şiddetli bir hal aldı. Delegeler "Merkez Komite'yle birlikte vekiller, başkanlar ve yardımcıları" önerisinde bulundu. Oysa bu beyefendiler tam aksine bir maskenin ardına saklanmak istiyordu. Louis Blanc, Tirard ve Schoelcher bir saat boyunca çeşitli aşağılamalarla delegeleri bunalttılar. Louis Blanc "Siz en özgür biçimde seçilmiş bir Meclis karşısında isyancılarsınız. Biz gerçek yetkililer isyancılarla ortak bir işlemi ilân edemeyiz. Bir iç savaşı engellemek için istekli olabiliriz ama Fransa'nın gözünde sizin yardımcılarınız olarak görünmek istemeyiz. Jourde bu küçük adama, Paris halkı tarafından kabul edilmesi için bu işlemin açık bir biçimde kabul edilmesi gerektiği yanıtını verdi ve bu toplantıdan bir şey çıkacağından umudunu keserek ayrıldı.

Ve bu liberal kentsoylu elitler arasında yer alan eski sürgünler, yayıncılar, devrim tarihçileri arasından hiçbir kırgın ses itiraz etmedi. "Bu acımasız tartışmalara, bir devrime karşı havlamalara bir son verelim. Tanınmayan insanlar aracılığıyla kendini gösteren gücü görmezsek yazıklar olsun bize. 1794 Jakobenleri onu yadsıdı ve yok oldular; 1848 Montagnardları onu terk etti ve yok oldular; İmparatorluktaki sol, Ulusal Savunma hükümeti onu hafife aldı ve bir ulus olarak onurumuz yok oldu. Gözlerimizi, kalplerimizi

açalım; bilinen çizgiden çıkalım. Hayır, 1848 Haziranı ve İmparatorluğun bizimle işçi sınıfı arasına koyduğu uçurumu genişletmeyeceğiz. Hayır, Fransa'nın uğradığı felaketleri göz önünde bulundurarak hâlâ var olan canlı güçlerine dokunulmasına izin vermeyeceğiz. İçinde bulunduğumuz durum ne kadar anormal, korkunç olursa Prusyalıların gözaltında bile çözümü bulmamız da o kadar kesindir. Siz Paris'in sözcüleri Merkez Komite ve biz de Cumhuriyetçi Fransa tarafından dinlenenler ortak bir eylem alanı belirleyeceğiz. Siz gücü ve yaygın arzuları biz de gerçeklik bilgilerini ve onların engellenemez emirlerini sağlayacağız. Tüm ütopyacı görüşlerden arınmış, ulusun ve başkentin haklarına eşit ölçüde saygılı bu anlaşmayı Meclise sunmalıyız. Meclis reddederse seçimleri ilk biz yaparız. Fransa, Belediye Sarayı'nda Paris'in sağduyuyla dengelenmiş gücünün yükseldiğini, eskilerle birleşmiş heyecanlı yeni insanları gördüğünde kralcılara ve gericilere karşı tek yol olarak Federasyon günlerindeki gibi ayaklanacak ve Versailles onun sesine boyun eğmek zorunda kalacaktır."

Ama Paris'i Trochu'den çekip almaya bile cesaret edemeyen insanlardan ne beklenirdi? Onların birleşik saldırılarına Varlin'in tek başına direnmesi gerekiyordu. Yorgun, bezgin bir biçimde —bu çekişme beş saat sürmüştü— vazgeçti. Belediye Sarayı'na döndüğünde eski enerjisine, serinkanlı zekâsına kavuştu ve Komite'ye artık tuzağı gördüğünü söyledi ve ona başkanlarla vekillerin savlarını reddetmesini öğütledi.

5. BÖLÜM

KAMUSAL HİZMETLERİN YENİDEN ÖRGÜTLENMESİ

Paris isyancılarının kendi gemilerini yüzdüremeyeceklerini düşündüm. (Jules Favre, 18 Mart Soruşturması.)

BÖYLECE DÖRT DELEGEDEN yalnızca birinin mutlak bir bezginlikle belli ölçüde kabullenmesi dışında hiçbir uzlaşmaya varılamamıştı. Dolayısıyla 20'si sabahında belediye başkanları tarafından gönderilen Bonvalet ve iki yardımcı Belediye Sarayı'nı teslim almak için geldiğinde Komite üyeleri oybirliğiyle "Anlaşmaya varmadık" dedi. Ama geçerli bir uzlaşmaya inanma numarası yapan Bonvalet; "Vekiller bugün belediye haklarını isteyecekler. Paris'in yönetimi başkanlara devredilmezse görüşmeleri başarıya ulaşamaz. Sizi kurtaracak çabaları engelleme tehdidi karşısında delegelerinizin taahhütlerini yerine getirmelisiniz" dedi.

Komite üyelerinden biri: "Delegelerimiz bizim adımıza bu türden taahhütlerde bulunmaya yetkili değil. Kurtarılmayı talep etmedik,"

Bir diğeri: "Vekiller ve başkanların zayıflığı devrimin nedenlerinden biridir. Komite konumunu terk eder ve silahları bırakırsa Meclis hiçbir şey vermeyecektir."

Bir başkası: "Corderie'den yeni geldim. İkinci bölge komitesi hâlâ görüşme halinde ve Merkez Komite'nin seçimlere kadar görevinin sürdürmesini istiyor."

Bonvalet tartışmak için değil Belediye Sarayı'nı teslim almak için geldiğini söyleyerek yürüyüp gittiğinde diğer üyeler de konuşmak için bekliyordu. Kibirli hali en kötü şüpheleri bile

doğruladı. Bir gün önce anlaşma yanlısı olanlar "Bu adamlar bize ihanet etmek istiyor" dedi. Komite, başkanların ardındaki yatıştırılamaz tepkiyi görmüştü. Her koşulda, onlardan Belediye Sarayı'nı istemek hayatlarını istemek demekti çünkü Ulusal Muhafızlar onların vatan haini olduğuna inanır ve oracıkta cezalandırırdı. Uzlaşma, tek bir sözcükle imkânsız hale gelmişti. İlk kez halkın elinde olan *Resmî Gazete* ve posterler her şeyi söylemişti.

Merkez Komite "Belediye meclisi seçimi 22 Mart Çarşamba günü gerçekleşecek" diye ilan etti. Ayrıca bir manifestoda "Armasında büyük bir sözcük olan Kardeşlik'in yer aldığı bir Cumhuriyet'in çocukları olan Merkez Komite kendisine iftira atanları bağışlar ama bilgisizlik nedeniyle onların karalamalarına inanmış olan dürüst insanları ikna edecektir. Merkez Komite gizli bir şey değildir çünkü tüm bildirilerinin altında üyelerin imzası yer alır. Bilinmeyen bir şey de değildir çünkü 215 taburun oylarının özgür ifadesidir. Başıbozukluğun kışkırtıcısı olmamıştır çünkü Ulusal Muhafızlar hiçbir aşırılıkta bulunmamıştır. Ama yine de provokasyonlar eksik olmamıştır. Hükümet Paris'i karalamış, kırsal bölgeleri ona karşı kışkırtmış, zorla başımıza bir general getirmiş, bizi silahsızlandırmaya kalkışmış ve Paris'e 'Kahraman olduğunuzu gösterdiniz, sizden korkuyoruz ve bu nedenle sizden Fransa'nın başkenti tacını alacağız' dedi. Merkez Komite bu saldırılara yanıt vermek için ne yaptı? Federasyonu kurdu, ılımlılık, soyluluk telkin etti. Bize yönelik öfkenin en büyük nedenlerinden biri isimlerimizin bilinir olmaması. Tüh! Pek çok isim biliniyor hattâ iyi biliniyordu ve bu şöhret bizim için ölümcül olmuştu. Şöhret ucuza kazanılır: sıklıkla boş cümleler ya da birazcık korkaklık yeterlidir ve son olaylar bunu kanıtlamıştır. Artık hedefimize ulaştığımızdan bize yeterince saygı gösteren insanlara sıklıkla sabırsızlıklarına ters düşen şu öğüdü dinlemelerini söylüyoruz: 'Bize teslim ettiğiniz vekâlet burada. Sizin kişisel çıkarlarınızın başladığı noktada bizim görevimiz biter. İradenizi kullanın. Kendinizi kurtardınız. Birkaç gün önce bilinmez olan bizler yarın yine bilinmez olarak sizin saflarınıza geri dönecek ve sadık

ve cesur ellerinizin sıcaklığını en derinlerde hissetmenin kesinliğiyle, başlar dik Belediye Sarayı merdivenlerinden inmenin mümkün olduğunu yöneticilerimize göstereceğiz. Belediye başkanları ve vekiller, böylesine canlı ve yeni bir ifadeye sahip bu bildirinin hemen yanına birkaç kuru ve renksiz satırların yer aldığı ve Meclis'ten aynı gün Ulusal Muhafızların tüm şeflerinin seçimini ve bir belediye meclisinin kurulmasını isteyeceklerini vaat eden bir bildiri asmışlardı.

Versailles'da çılgıncasına heyecanlı bir kalabalıkla karşılaştılar. Paris'ten gelen dehşete düşmüş görevliler çevrelerine korku saçıyordu ve kırsal bölgelerden beş ya da altı ayaklanma bildirilmişti. Koalisyon umutsuzluğa kapılmıştı. Kaçan hükümet ve galip Paris; vaat edilen şey bu değildi. Kendi yerleştirdikleri mayınla havaya uçan bu komplocular tuzak çığlığı atıyor, Bourges'e sığınmaktan söz ediyordu. Picard kırsal bölgelere yolladığı telgrafta "40.000 kişilik ordu Versailles'da yoğunlaştı" diyordu ama ortada görünen tek ordu sokaklarda dolaşan dağınık asker gruplarıydı. Vinoy'un yapabildiği tek şey Châtillon ve Sèvres yollarına birkaç gözetleme noktası koymak ve az sayıda makineli silahla Meclis'e yaklaşımları engellemekti.

Tüm savaş boyunca kırsal bölgelerde saklanan savunmaya düşman Başkan Grévy oturumu "hiçbir özrün mazur gösteremeyeceği" bu isyanı kınayarak açtı. Ardından Seine vekilleri kürsüye yürüdü. Ortak bir bildiri yerine Meclis'in önüne birbirinden alâkasız, genel bir görüşü paylaşmayan ve onları açıklayacak bir giriş bölümü olmayan bir dizi öneri getirdi. Önce Paris seçimlerinin hiç oyalanmadan yapılmasını isteyen bir yasa tasarısı sonra Ulusal Muhafızların kendi başkanlarını seçmelerine izin veren bir diğeri. Vadesi geçen borçlar yalnızca Millière'in aklına geldi ve altı ay ertelenmelerini önerdi.

O zamana dek Paris'te yalnızca uyarılar ve yarı-fısıltıyla dile getirilen sövgüler duyulmuş ama resmî bir suçlama eylemi olmamıştı. Akşam oturumunda bir vekil bu gerekçeye başvurdu. Trochu bir sorti gerçekleştirdi. Yalnızca Shakespeare'in betimleye-

bileceği bu korkunç sahnede büyük şehri yavaşça William'ın ellerine teslim eden karanlık adam, onları neredeyse on kez Prusyalıları Paris'e getirmekle suçlayarak kendi vatan hainliğini devrimcilerin üstüne attı. Hizmeti, nefreti için kendisine minnettar olan Meclis ona hak ettiği tacı vererek alkışlarla kucakladı. Bu hiddeti körüklemek üzere bir diğeri sahneye çıktı. Bir gece önce Ulusal Muhafızlar Orléans'tan gelen bir trende iki üniformalı generali tutuklamıştı. Bunlardan biri kendisini D'Aurelles'e götüren kalabalığın tanımadığı Chanzy'ydi. Yaşamlarını tehlikeye atmadan salıverilmeleri mümkün değildi ama onlara eşlik eden vekil Turquet hemen serbest bırakıldı. O da hızla Meclis'e koştu, bir masal anlattı ve arkadaşlarından söz ederken çok duygulanmış rolü yaptı. Bu ikiyüzlü adam "Dilerim ki öldürülmezler" dedi. Bu öykü Meclis'in çılgınca haykırışlarıyla tamamlandı.

Versailles ve Paris arasındaki mücadelenin ne olacağı daha ilk oturumdan görülebiliyordu. Monarşi komploculari kendi düşlerini bir anlığına terk ederek en acil iş için koştular: kendilerini Devrimden korumak. M. Thiers'ın etrafına toplaştılar ve Paris'i ezmek için mutlak desteklerini vaat ettiler. Böylece, gerçek bir Ulusal Meclis'in suçlu ilân edeceği bu Bakanlık suçuna rağmen daha da güçlü hale geldi. Bozgun korkusundan güçbelâ kurtulan M. Thiers ve Bakanları kabadayıyı oynama cesareti gösterdi. Aslında, Haziran 1848'de olduğu gibi kırsal bölgeler onların yardımına koşmayacak mıydı? Politik eğitimi, yönetimi, parası olmayan emekçiler "gemilerini nasıl yüzdürebilirdi?"

1831'de Lyon'un efendisi olan emekçiler özerk yönetim girişimlerinde başarısız olmuştu ve Paris emekçileri için zorluklar çok daha büyüktü. O zamana dek tüm yeni güçler yönetsel aygıtı çalışır, kazanan için hazır durumda bulmuştu. 20 Mart'ta Merkez Komite onu parçalanmış olarak buldu. Versailles'dan gelen işaret üzerine memurların çoğu görevlerini bırakmıştı. Vergiler, sokakların kontrolü, aydınlatma, dükkânlar, hayır işleri, telgraf ve 1.600.000 ruhun kentinin tüm solunum ve sindirim aygıtının hızla

ayarlanması gerekiyordu. Bazı başkanlar kendi *belediyelerinin* mühürlerini, kayıtlarını ve hattâ nakdini bile götürmüştü. Askeriyenin yönetimi hastane ve ambulanslarda altı bin hastayı meteliksiz bırakmıştı. M. Thiers mezarlıkları bile yönetimsiz bırakmaya çalışmıştı.

Paris'imiz, onun tükenmez gücü, muhteşem esnekliği hakkında hiçbir zaman hiçbir şey bilmeyen zavallı adam! Merkez Komite her yandan destek buldu. Bölge komiteleri belediyeye personel sağladı; bazı orta sınıf bireyleri deneyimlerini paylaştı ve en önemli hizmetler ortak duygu ve enerjiye sahip insanlar tarafından hiç zaman yitirmeden devreye sokuldu ve normalde olduğundan daha iyi noktaya getirildiği kanıtlandı. Fonları Versailles'ya aktarmak için görevlerinde kalan çalışanlar kısa sürede anlaşıldı ve kaçmak zorunda kaldılar.

Merkez Komite çok daha büyük bir tehlikeyi de yendi. İşi, hiçbir dayanağı olmayan yüz bin insan son yedi aydır yaşamalarını sağlayan otuz meteliği bekliyordu. 19'unda finansman bölümü delegeleri Varlin ve Jourde Bakanlığın yönetimini ele aldılar. Kendilerine devredilen hesaplara göre hazinede 4.600.000 frank vardı ama anahtarlar Versailles'daydı ama o sırada sürdürülmekte olan uzlaşma hareketini göz önünde tutarak kilitleri zorlamaya cesaret edemediler. Ertesi gün bankadan bir kredi açmasını istemek üzere Rothschild'e gittiler ve o da fonların avans olarak verileceği haberini yolladı. Aynı gün Merkez Komite sorunu daha güçlü bir biçimde ortaya koydu ve zorunlu avansları istemek üzere bankaya üç delege yolladı. Sabah saat altıda vali Rouland tarafından kabul edilen Varlin ve Jourde'un kullanımına bir milyon frank aktarıldığı yanıtını aldılar. "Ziyaretinizi bekliyordum. Banka her zaman hükümet değişikliğini izleyen sabahta yeni gelenler için para bulmak zorundadır. Olayları yargılamak benim işim değil; Fransa Bankasının politikayla ilgisi yoktur. Siz de facto bir hükümetsiniz ve banka bugün için size bir milyon veriyor. Sizden yalnızca makbuzunuzda bu miktarın Paris kenti hesabından alındığını belirt-

menizi rica edeceğim." Delegeler banka kayıtlarına uygun olarak bir milyonu aldılar. Maliye Bakanlığı'nın tüm personeli sabahtan beri ortadan kaybolmuştu ama birkaç arkadaşın yardımıyla bu para hızla görevlilere dağıtıldı. Saat 10'da delegeler Merkez Komite'ye tüm bölgelerde ödemenin gerçekleştiğini bildirebildiler.

Banka ihtiyatlı davranmıştı: Merkez Komite Paris'e sağlam biçimde yerleşti. Amiral Saisset'yi direnişin örgütlenmesiyle görevlendirmelerine rağmen belediye başkanları ve vekiller üç ya da dört yüz kişiden fazlasını toplayamamıştı. Komite kendi gücünden o kadar emindi ki barikatları kaldırdı. Vincennes garnizonu kendiliğinden biçimde insanları koruduğundan herkes oraya geldi. Komite'nin zaferi, tehlikeli olduğu için güneydeki terkedilmiş istihkâmları ele geçirmek üzere birliklerini dağıtmak zorunda bırakacak kadar mutlaktı. Bu görevin teslim edildiği Lullier ayın 19 ve 20'sinde Ivry, Bicêtre, Montrouge, Vanves ve Issy'i ele geçirdi. Ulusal Muhafızları yolladığı son yer olan Mont-Valérien Paris'in ve o sıralarda Versailles'ın anahtarıydı.

Ele geçirilemez istihkâm otuz altı saattir boş kalmıştı. 18'i sabahı boşaltma emri verilmesinden sonra kendisini yalnızca yirmi tüfek ve ayaklanma nedeniyle orada tutulan Vincennes'in bazı avcılarıyla savunmak zorunda kalmıştı. Aynı sabah kalenin kilitlerini kırdılar ve Paris'e geri döndüler.

Mont-Valérien'in boşaltıldığı Versailles'da duyulduğunda generaller ve vekiller M. Thiers'dan onun yeniden alınmasını istediler. Bu kalenin stratejik bir önemi olmadığını belirterek inatla reddetti. 19'unda tüm gün boyunca hâlâ beceremememişlerdi. Sonunda Vinoy onların zorlamasıyla ayın yirmisinde sabah saat onda M. Thiers'dan bir emir koparmayı başardı. Hızla bir birlik sevk edildi ve öğlen saatlerinde bin asker kaleyi ele geçirdi. Ternes taburları ancak akşam saat sekizde ortaya çıktı; vali kolaylıkla onların subaylarını uzaklaştırdı. Lullier Merkez Komite'ye raporunu verirken tüm istihkâmları ele geçirdiğini söyledi ve kendisine göre o sırada Mont-Valérien'i elinde bulunduran taburu bile belirtti.

6. BÖLÜM

BELEDİYE BAŞKANLARI VE MECLİS PARİS'E KARŞI BİRLEŞİYOR

Bir katliama tanık olma düşüncesi beni kederle doldurdu. (Jules Favre, 4 Eylül Soruşturması.)

AYIN 21'İNDE durum dikkat çekiciydi.

Paris'te — Tüm işçi sınıfı ve alt orta sınıfın tüm cömert ve aydın insanlarıyla Merkez Komite. Komite "Tek bir hedefimiz var o da seçimler. Herkesin işbirliğine açığız ama bunlar yapılmadan Belediye Sarayı'ndan ayrılmayacağız" dedi.

Versailles'da — Meclis: Tüm monarşistler, büyük kentsoylular, köle sahipleri. "Paris yalnızca bir asi, Merkez Komite de bir haydut çetesidir" diye haykırıyordu.

Versailles ve Paris arasında — birkaç radikal vekil, tüm belediye başkanları, çok sayıda başkan yardımcısı. Tüm devrimleri yapan ve tüm imparatorlukların gerçekleşmesine izin veren o kutsal sürü Liberal kentsoyluları içeriyorlardı. Meclis tarafından küçümsenen, halk tarafından aşağılanan bu grup Merkez Komite'ye "Zorbalar!" ve Meclis'e de "her şeyi mahvedeceksiniz" diyordu.

Ayın 21'i önemlidir çünkü o gün tüm bu sesler kendilerini ifade ettiler.

Merkez Komite: "Paris'in asla Fransa'dan ayrılmak gibi bir niyeti yoktur. Fransa için İmparatorluğa ve Ulusal Savunma hükümetine, onların tüm kusur ve ihanetlerine katlandıktan sonra elbette şimdi ondan ayrılmayacaktır ama yalnızca, bir abla olarak ona 'Benim dayandığım gibi dayan; tıpkı benim yaptığım gibi kendine yönelik baskılara diren' demek istemektedir."

Resmi Gazete, Moreau, Longuet ve Rogeard'ın yeni devrim üzerine yorumlar yaptığı ilk makalelerde şunları söylüyordu:

"Başkentin emekçileri egemen sınıfın hataları ve ihanetleri karşısında kamu idaresini kendi ellerine alarak durumu kurtarma zamanının geldiğini anlamış bulunmaktadır. Güçlükle yönetimi ele geçirdikten sonra hızla Paris halkını oy sandıklarına çağırmışlardır. Tarihte kendisini yetkisinden mahrum bırakmak için bu kadar acele eden bir geçici hükümet örneği daha yoktur. Bu kadar çıkarsız bir tutum karşısında bu yurttaşlara iftira, hakaret ve küfür edecek kadar adaletsiz bir basın olabilir mi diye sorulabilir. O zaman, her şeyi üreten ama hiçbir şey almayan çalışanlara sonsuza dek kötü mü davranılmalı? Kurtuluşunu tamamlamış olan kentsoyluluk neden işçi sınıfının da kurtuluş zamanının geldiğini anlamamaktadır? Emekçi sınıfının yasal hakkını neden ısrarla reddediyor?"

Bu, hareketteki ilk sosyalist nottu. Paris devrimleri hiçbir zaman salt politik olarak kalmaz. Ayın dördünde yabancıların yaklaşımı, işçi sınıfının geri çekilmesi tüm sosyal talepleri susturdu. Barış sağlandığında işçi sınıfı gücü ele alacak ve doğal olarak sesleri duyulacaktı. Merkez Komite'nin bu yakınması ne kadar adildi? Fransız emekçileri efendilerine karşı hangi suçlama eylemini hazırlayabilirdi? İnsanlar 1848'deki büyük sözlerini 18 Mart 1871'de daha da büyüterek "Seksen yıllık sabrımızı ülkemizin hizmetine verdik" diyemez miydi?

Aynı gün Merkez Komite rehinci dükkânlarındaki nesnelerin satışını durdurdu, vadesi geçmiş borçların vadesini bir ay uzattı ve ikinci bir emre kadar ev sahiplerinin kiracılarını tahliye etmelerini yasakladı. Üç satırla adaleti gerçekleştirdi, Versailles'ı yendi ve Paris'i kazandı.

Öte yandan, temsilciler ve belediye başkanları halka şunları söyledi: "Seçime hayır; her şey iyi niyetli. Ulusal Muhafızların korunmasını istedik; olacak. Paris'in bölgesel özgürlüğünü geri almasını istedik; olacak. Sizin istekleriniz daha önce Meclis'e taşınmıştı. Meclis, belediye seçimlerini garantileyen bir oy

çoğunluğuyla bu *istekleri karşıladı.* Bunları, tek yasal seçimleri beklerken yarın için ilân edilen seçimlerden çekildiğimizi ve bunun yasallığına karşı çıktığımızı bildiririz."

Üç yalanlı söylev! Meclis Ulusal Muhafızlarla ilgili hiçbir şey söylememiş, bölgesel özgürlük vaat etmemişti ve imzaların çoğu farazîydi.

Kentsoylu basın aynı şeyi yaptı. Ayın 19'undan beri polis ve mihrap tarafından desteklenen Figarist (fırsatçı) gazeteler ve Trochu'nün Paris'in şartlı teslimini hazırlamasına yardımcı olan Liberal gazeteler federal taburlarla kavga etmekten vazgeçmemişti. Hazinenin ve özel mülkiyetin yağmalandığından, Prusya altınlarının varoşlara aktığından, Merkez Komite üyeleri aleyhine belgelerin onlar tarafından yok edildiğinden söz ediyorlardı. Cumhuriyetçi gazeteler de bu harekette altın bulmuştu ama Bonapartçı altın; ve naif bir biçimde Cumhuriyetin kendi patronlarına ait olduğuna inanmış olan biri "Bu insanlar bizi rezil ediyor" diyerek emekçi sınıfının göreve gelmesine karşı çıktı. Belediye başkanları ve vekillerden cesaret alarak hepsi de isyan etme konusunda anlaştı ve ayın 21'inde ortak bir bildiriyle seçmenlerden Belediye Sarayı'nın yasadışı çağrısını geçersiz kabul etmelerini istedi.

Yasa dışılık! Yabancı süngüler tarafından bize iki kez dayatılan Legitimistler (Kraliyet yanlıları), barikatlar sayesinde iktidara gelen Orleanscılar (monarşi yanlıları), Aralık eşkıyaları (2 Aralık 1851 Darbesi yanlıları), ve hattâ ayaklanma sayesinde evlerine dönen sürgünler bile sorunu böyle görüyordu. Tüm yasaları yapan kentsoylular her zaman yasadışı davrandığında tüm yasaların kendisine karşıt olarak hazırlandığı işçi sınıfı nasıl ilerleyecekti?

Belediye başkanları ve vekillerin yanı sıra basının bu saldırıları tepkinin Hektorlarının cesaretini kırdı. Kuşatma sırasında Brussel kafelerini ve Londra'nın Haymarket'ini dolduran bu kaçaklar sürüsü iki gün boyunca emirleri ve yapılacak işleri sorarak gözde caddelerde dolaştılar. Ayın 21'inde, saat 10 civarında Place de la Bourse Meydanı'nda bu tuhaf işçilerden oluşan 100 kişilik grup ellerinde pankartlarla borsanın etrafında dolaştı, caddelerde

"*Yaşasın Meclis*!" diye bağırarak Vendôme meydanına geldi ve genelkurmayın önünde "*Kahrolsun Komite*" sloganları attı. Yönetici delegeler yollamalarını söyleyince "Hayır, delege yollamayız! Onları öldürürsünüz." Yanıtını verdiler. Sabrı taşan federaller meydanı temizlettiler. Gürültücü züppeler ertesi gün Opera Sarayı önünde buluşmak için randevulaştılar.

Aynı saatte Meclis kendi gösterisini gerçekleştirdi. Halka ve orduya hitap eden bir bildiri taslağı, yalanlar ve Paris'e hakaretlerle dolu bir metin henüz okunmuş ve bunun bazı talihsiz ifadeler içerdiğini belirten Millière yuhalanmıştı. Solun bu bildirinin en azından "*Yaşasın Cumhuriyet!*" sözcükleriyle bitmesi şeklindeki talebi büyük çoğunluk tarafından şiddetle reddedildi. Meclisten kendi belediye yasası tasarısını acilen incelemesini ve Komite'nin ertesi gün olarak bildirdiği seçimlere karşı bir oylama yapmasını isteyen Louis Blanc ve grubuna M. Thiers'ın verdiği yanıt "Sorunu incelemek için biraz zaman verin" şeklindeydi. M. Clòmenceau "Zaman mı? Bizim kaybedecek zamanımız yok" yanıtını verdi. Bunun üstüne M. Thiers bu vızıltılara fazlasıyla hak ettikleri yanıtı verdi: "Tavizlerin ne yararı olacak? Paris'te ne otoriteniz var ki? Belediye Sarayı'nda sizi kim dinler? Bir tasarının kabul edilmesinin katilleri, eşkıyaları silahsızlandıracağını mı sanıyorsunuz?" Sonra Jules Favre'ı bölgelerin özel yararı için bu konuyu ayrıntılı olarak açıklamakla görevlendirdi. Guadet'nin bu keskin yandaşı bir buçuk saat boyunca Paris'e zehrini saçtı. İçini sızlatan bir anı olarak kendisini tekrar, insanların ona güç verdiği ve bağışladığı 31 Ekim sabahında gördüğüne kuşku yoktu. "Katillerin kılıcı altında cesurca yazıldığını" söylediği basının bildirisini okuyarak başladı. Paris'ten "artık ne kadar kanlı ve zorba olduğunu bildiği idealleri Meclis'in üstüne yerleştiren bir avuç alçağın" yönetimi altında olduğundan söz etti. Sonra alçakgönüllülükle monarşist ve Katoliklere seslendi "İstedikleri, gerçekleştirdikleri şey felsefede bireyselcilik ve materyalizm olarak adlandırılabilecek ve siyasette ise evrensel oy hakkının üstüne yerleştirilmiş Cumhuriyet anlamına gelen o uğursuz öğreti doğrultusunda bir girişimdir." Bu aptalca

sözcük oyunları karşısında Meclis alkışlarla yıkılırken devam etti "Bunlar Paris'i Fransa'dan ayırma iddiasındalar. Ama asiler şunu bilsinler ki biz Paris'i terk ettiysek bu yalnızca onlarla daha kararlı bir biçimde mücadele etmek için geri gelme amacıyla oldu. (Bravo! Bravo!) Sonra her an üzerlerine gelen federal taburları görmeyi bekleyen kırsal bölgelerin paniğini kışkırtarak "İçinizden bazıları yalnızca şiddet, katliam ve hırsızlık uğruna gücü gasp etmiş olan bu adamların eline düşerse onların gaddarlığının talihsiz kurbanlarının yazgısını paylaşacaktır" dedi. Son olarak da *Resmi Gazete*'de generallerin infazı üzerine bir makalenin beceriksizliğini vahşi bir ustalıkla çarpıtarak ve geliştirerek şunları söyledi: "Daha fazla oyalanmak yok. Üç gündür Ulusal Muhafızları silahsızlandırmayı isteyen galibin talepleriyle savaştım. Bunun için Tanrı'dan ve insanlardan özür diliyorum." Her yeni aşağılama, Paris'in etine sokulan her iğneli sopa meclisten çılgın tezahüratlar aldı. Amiral Saisset konuşmacının bazı ifadelerini vurgulayarak damgayı vurdu. Bu vahşi tezahüratların kışkırttığı Jules Favre sövgülerini arttırdı. Paris, Gironde'dan, Isnard lanetinden beri böyle bir beddua görmemişti. Buna daha fazla dayanamayan Langlois bile "Bu şekilde konuşmak çok acımasız ve çirkin" diye bağırdı. Jules Favre konuşmasını acımasız, duygusuz biçimde ve yalnızca ağzı köpürerek "Fransa, başkenti ezen sefillerin kanlı seviyesine indirilmeyecektir" diyerek tamamladığında tüm Meclis gözü dönmüş biçimde ayaklandı. Kırsaldan gelenler "Evet, bölgelere başvuralım" diye haykırdı. Saisset: "Evet, bölgelere başvuralım ve Paris'e yürüyelim." Seine temsilcilerinden biri Meclis'ten Paris'e boş elle dönmelerine izin vermemesini rica etti. Paris'in onurunu, geleceğini ve topraklarını henüz Prusyalılara teslim etmiş olan bu büyük kentsoylular Paris'e herhangi bir ödün verme düşüncesi karşısında öfkeyle titredi.

Bu korkunç sahneden sonra Köktenci vekiller Paris'i sakin olmaya davet eden sulu göz bir bildiri yayımlamaktan başka bir şey yapmadılar. Belediyelerin çoğu düşmana ait olduğundan Merkez Komite, seçimleri 23'üne dek ertelemek zorundaydı ama ayın

22'sinde gazeteleri isyana yönelik kışkırtmaların sert bir biçimde bastırılacağı konusunda uyardı.

Jules Favre'ın konuşmasıyla canlanan karşı tepkinin matadorları bu uyarıyı boş bir palavra olarak aldılar. Yirmi ikisinin öğle saatlerinde Nouvel Opera Meydanı'nda toplandılar. Saat birde züppe, küçük toprak sahibi, gazeteci, bilinen imparatorluk yandaşlarından oluşan bir grup olarak bin kişiydiler ve "*Yaşasın düzen!*" diye bağırarak Paix Sokağı'na yürüdüler. Barışçı bir gösteri kılıfı altında Vendôme Meydanı'nı zorlamayı ve Federalleri oradan uzaklaştırmayı planlamışlardı; sonra birinci bölge belediyesi ikinci bölge ve Passy'nin yarısının yöneticileri Paris'i ikiye bölecek ve Belediye Sarayı'nı tehdit edecekti. Amiral Saisset onları izledi.

Bu barışçı göstericiler Neuve St. Augustin Sokağı'na varmadan önce Ulusal Muhafızların iki bağımsız muhafızının silahlarını aldı ve tartakladı. Vendôme Meydanı'nın Federalleri bunu gördükten sonra silahlarını aldı ve Neuve des Petits-Champs Sokağı'na yürüdü. Yaklaşık 200 kişiydiler; Paix Sokağı'na çevrilmiş bataryaların fişeği yoktu. Tepkiciler bir pankart ve mendillerini sallayarak ve "Kahrolsun Komün! Kahrolsun katiller!" diye haykırarak ilk hatta vardığında içlerinden bazıları silahları almak için ellerini uzattı. İlk safta yer alan Komite üyeleri Bergeret ve Maljournal isyancılardan geri çekilmelerini istedi. "Korkaklar! Eşkıyalar!" haykırışları onların sesini bastırdı ve üstlerine kılıçlı bastonlar yöneltildi. Bergeret trampetçilere bir işaret yaptı. *Uyarılar* on iki kez yinelendi. Bir süre bu vahşi çığlıklar arasında yalnızca trampetin sesi duyuldu. Gösterinin arka tarafında kalanlar öndekileri ittirdi ve Federallerin saflarını yarmaya çalıştı. Sonunda yalnızca kurusıkıyla başarılı olmaktan umudunu kesen isyancılar silahlarını ateşlediler; iki muhafız öldü ve yedisi yaralandı; Maljournal kalçasından vurulmuştu.

Muhafızların silahları deyim yerindeyse kendiliğinden ateş aldı. Yaylım ateşi ve korkunç bir çığlığı daha da kötü bir sessizlik izledi. Paix Sokağı'nı dolduran kalabalık birkaç saniye içinde boşaldı.

Tabancalar, kılıçlı bastonlar ve şapkalarla kaplanan ıssız yolda yaklaşık 10 ceset yatıyordu. Federaller düşmanların kalbine nişan almış olsaydı 200 ölü olurdu çünkü bu kalabalıkta her atış hedefini bulurdu. İsyancılar kendilerinden birini, Molinat Vikontunu öldürmüştü. Molinat ön saflarda, yüzü meydana dönük halde ve kafasının arkasından vurulmuş olarak yatıyordu. Cesedinde küçük bir zincirle tutturulmuş bir hançer bulundu. Bir keskin nişancının mermisi hareketin temel eleştirmenlerinden biri olan *Paris Gazetesi*'nin başyazarı Bonapartçı De Pène'i arkasından vurdu.

Kaçanlar "Cinayet!" diye bağırarak Paris'i boydan boya geçtiler. Caddelerdeki dükkânlar kapandı ve Bourse Meydanı kudurmuş gruplarla doldu. Saat dörtte kararlı, düzenli, silahları omuzlarında bazı karşı tepki grupları ortaya çıktı ve Bourse karargâhlarını ele geçirdi.

Versailles saat üçte durumdan haberdar olmuştu. Haber ulaştığında meclis Louis Blanc'ın belediye meclisine ilişkin yasa tasarısını henüz reddetmişti ve Picard, Paris'e hak tanınmasını reddeden bir diğerini okuyordu. Meclis aceleyle oturuma son verdi; bakanlar şaşkın görünüyordu.

Bir gece önceki tüm fiyakaları yalnızca Paris'i dehşete düşürmeyi, düzenin adamlarını cesaretlendirmeyi ve bir darbeyi kışkırtmayı amaçlıyordu. Olay gerçekleşmiş ama Merkez Komite kazanmıştı. M. Thiers bir ayaklanmayı bastırabilen bu Komitenin önünde sonunda hükümet olabileceğine inanmaya başlamıştı.

Akşam gelen haberler daha rahatlatıcıydı. Yaylım ateşi *düzenin adamlarını* yuvasından çıkarmış görünüyordu. Place de la Bourse'a akın ediyorlardı. Almanya'dan henüz dönmüş olan çok sayıda subay yardım teklifiyle geldi. Tepki grupları dokuzuncu bölge belediyesinde yerleşiyor, altıncı bölgeninkini yeniden ele geçiriyor. Saint Lazare istasyonunun Federallerini yerlerinden uzaklaştırıyor ve gelip geçenleri zorla tutukluyordu. Kentin içinde bir kent oluşturmuşlardı. Belediye başkanları ikinci bölge belediyesinde kalıcı bir komite oluşturmaktaydı. Artık direnişleri bir orduyla destekleniyordu.

7. BÖLÜM

MERKEZ KOMİTE BELEDİYE BAŞKANLARINI TESLİM OLMAYA ZORLUYOR

MERKEZ KOMİTE duruma hazırlıklıydı. Bildirileri, *Resmî Gazete*'deki sosyalist makaleleri, belediye başkanları ve vekillerin kavgacılığı sonunda tüm devrimci grupları onun etrafına toplamıştı. Kitlelerin daha iyi tanıdığı insanları da üyeleri arasına katmıştı. Komite'nin emriyle Vendôme meydanına barikatlar kuruldu, Belediye Sarayı taburları güçlendirildi; Vivienne ve Drouot caddelerinin tepki gruplarının önündeki bulvarların güçlü devriyeleri geri geldi. Bunun sayesinde gece sakin geçti.

Ertesi günkü seçimler olanaksız hale geldiğinden Komite bunun ancak ayın 26'sında gerçekleşebileceğini bildirdi ve Paris'e "Başkanlar ve vekiller tarafından kışkırtılan tepki bize savaş açmıştır. Mücadeleyi kabul etmek ve bu direnişi kırmak zorundayız" dedi. Halkı yeren tüm gazetecilere celp çıkaracağını bildirdi. Altıncı bölge *belediyesini* geri almak üzere bir Belleville taburu yolladı ve karşı çıkmalarına rağmen onun delegelerinin yerine üçüncü, onuncu, on birinci, on ikinci ve on sekizinci bölgelerin başkan ve yardımcılarını getirdi. M. Clèmenceau güce boyun eğdiğini ama kendisinin güce başvurmayacağını yazdı. Tüm gücü kendisinden ve yardımcısından oluştuğundan bu çok cömertçeydi. Federaller Battignolles'de demiryolu hatlarında yerleştiler ve St. Lazare istasyonunun işgal edilmesini önlemek amacıyla trenleri durdurdular. Sonunda Komite enerjik bir biçimde Bourse'a ilerledi.

Tepkiciler Komite'nin teslim olmasını sağlamak için kıtlığa bel bağlamıştı. Pazartesi gününün bir milyonu bitmiş, ikincisi vaat

edilmişti. Perşembe sabahı paranın bir bölümünü almak üzere giden Varlin ve Jourde yalnızca tehdit aldı. Hükümete şunları yazdılar: "Kendisini dürüst gösteren bir partinin amacı insanları açlığa sürüklemek. Kıtlık kimseyi silah bırakmaya zorlayamaz; yalnızca yıkımı yüreklendirecektir. Düello çağrısını kabul ediyoruz." Komite Bourse kabadayılarını dikkate almaya tenezzül etmeden iki taburu teslim olmak zorunda olan bankaya yolladı.

Aynı zamanda Paris'i rahatlatacak hiçbir şeyi ihmal etmedi. Çok sayıda mahkûm şartlı tahliyeyle kente salınmıştı. Komite onları Ulusal Muhafızlara ihbar etti ve Belediye Sarayı'nın kapılarına "Hırsızlığa kalkışan herkes vurulacaktır" duyurusu astı. Picard'ın polisi kuşatmadan beri her gece sokakları dolduran kumarbazları durduramamışken Komite'nin bir emri yeterli oldu. Tepki grubunun en büyük korkuluğu Prusyalılardı ve Jules Favre onların erken müdahalesini bildirmişti. Komite kendisiyle Compeiegne komutanı arasındaki konuyla ilgili yazışmaları yayımladı: "Paris düşmanca bir tutum takınmadığı sürece Alman birlikleri pasif kalacaktır." Komite buna saygın bir yanıt vermişti: "Paris'te başarılan devrim özünde belediyeyle ilgilidir. Meclis tarafından oylanan barış hazırlıklarını tartışmaya yetkili değiliz." Bu nedenle Paris bu başlık konusunda kaygılı değildi.

Tek rahatsızlık belediye başkanlarından geldi. M. Thiers'ın görevlendirmesiyle Ulusal Muhafızların başına ayın 21'indeki oturumun çılgın adamı Saisset'yi atadılar, ona yardımcıları olarak Langlois ve Schoelcher'i verdiler ve Ulusal Muhafızları, istila edilmiş belediyelerin muhafızlarının hakkı olan ücreti dağıttıkları Bourse Meydanı'na çekmek için her şeyi yaptılar. Çoğu savaşmak için değil yalnızca parayı almak için geldiler. Şefler bile kendi aralarında bölünmeye başladı. En öfkelileri kuşkusuz önlerine gelen her şeyi silip süpürmekten söz etti. Bunlar Vautrain, Dubail, Denormadie, Degouve-Denuncques ve eski bir işçi, kentsoylu hizmetliler salonuna kabul edilmiş olan bir aylak ve diğer dalkavuklar gibi ukalâ olan Heligon'du. Ama vekiller ve yardımcıları

—Millière, Malon, Dereure ve Jaclard— belediye başkanları birliğinden çekildiği ve böylelikle tepkici karakterlerini açık bir biçimde daha da ortaya koyduklarından çok sayıda diğerleri yumuşadı ve uzlaşmayı düşünmeye başladı. Sonunda Meclis'in yalnızca daha fazla aydınlatılmaya ihtiyacı olduğuna inanan bazı boş kafalı belediye başkanları duygusal bir sahne sergiledi.

23'ünde, kırsal kesimlilerin cesaretlerini bir kez daha toplayarak bölgelerin Paris'e yürümesini önerdikleri bir anda Versailles'a geldiler ve resmi fularlarını kuşanmış olarak en heybetli biçimde başkanlık kürsüsünün önüne yerleştiler. Sol kanat "*Yaşasın Cumhuriyet*" diye bağırarak alkışladı. Larnourettes bu komplimana karşılık verdi. Ama Sağ ve Merkez kanat "*Yaşasın Fransa*! Düzen! Düzen!" diye bağırdı ve yumruklarıyla Sol kanat vekillerine meydan okudu. Sol kanadın naif "Paris i küçük düşürüyorsunuz" yanıtına diğerlerinin cevabı "Siz de Fransa'yı küçük düşürüyorsunuz" oldu ve salondan ayrıldılar. Akşam olduğunda aynı zamanda bir belediye başkanı da olan vekil Arnaud De l'Ariege kürsüden getirmiş oldukları bildiriyi okudu ve "Korkunç bir sivil savaşın arifesindeyiz. Bunu önlemenin tek yolu Ulusal Muhafızların başkanına ilişkin seçimin 28'ine ve belediye meclisi seçimlerinin de 3 Nisan'a alınmasıdır" diyerek konuşmasını bitirdi. Öneriler Komite'ye sunuldu.

Belediye başkanları içerlemiş bir biçimde geri döndüler. Bir gece önceki bildiri Paris'i zaten endişelendirmişti. M. Thiers bölgelere Boulogne halkı tarafından tutuklanan Bonapartçı bakanlar Rouher, Chevreau ve Boitelle'in korunduğunu ve Bazaine'in suç ortaklarından bir olan Mareşal Canrobert'ın Hükümete sadakatini belirttiğini bildirdi. Belediye başkanlarına yapılan hakaret tüm orta sınıfı rahatsız etti ve onların Cumhuriyetçi gazetelerinde ani bir değişim meydana getirdi. Merkez Komite'ye yönelik saldırılar gevşedi. Ilımlılar bile Versailles'dan en kötüsünü beklemeye başladı.

Merkez Komite bu görüş değişikliğinden yararlanmayı bildi. Lyon'da Komün ilânını henüz öğrenmiş olarak 24'ündeki mani-

festosunda çok daha açık bir biçimde şunları söyledi: "Tepkici şefleri tarafından yanlış yönlendirilen bazı taburlar hareketlerimizi engellemeyi görev bilmişlerdir. Bazı belediye başkanları ve vekiller yetkilerini unutarak bu direnişi cesaretlendirmiştir. Görevimizin tamamlanması için sizin cesaretinize güveniyoruz. Meclis'in, belediye meclisi ve şeflerimizin seçimi için belirsiz bir tarih için söz vermesine ve buna bağlı olarak direnişimizin uzatılmaması gerektiğini söylemesi kabul edilemez. Bir kez daha tuzağa düşmeyecek kadar çok aldatıldık; sol el sağ elin verdiğini geri alacaktır. Hükümetin ne yaptığına bir bakın. Meclis'te Jules Favre aracılığıyla korkunç bir iç savaşla tehdidini dile getirdi, kırsalı Paris'i ezmeye davet etti ve bize en iğrenç iftiraları attı."

Komite söyleyeceğini söylemiş olduğundan eyleme geçerek üç generali atadı — Brunei, Duval ve Eudes. Bir hainler grubunun yardımıyla bir gece önce Luxembourg'da konuşlanan bir alayın silah ve teçhizatlarıyla Paris'e yola çıkmasına izin veren ayyaş Lullier'yi de tutuklaması gerekiyordu. Mont-Valerien'nin onun hatası yüzünden kaybedildiği de artık biliniyordu.

Generaller yanlış anlaşılmamak için bir beyanda bulundular: "Artık parlamentarizm zamanı değil. Harekete geçmeliyiz. Paris özgür olmak istiyor. Bu büyük kent kamu düzeninin ceza görmeden bozulmasına izin vermeyecektir."

Bu doğrudan uyarı, görünür biçimde azalan Bourse kampına yönelikti. Kırsal bölgelerin her oturumunda buradan kaçışlar ikiye katlanıyordu. Kocalarını almak için kadınlar geliyordu. Bonapartçı subaylar fazla ileri giderek ılımlı Cumhuriyetçileri rahatsız etmişti. Belediye başkanlarının programı —Versailles'a teslimiyet— orta sınıfı hayal kırıklığına uğrattı. Bu karmakarışık ordunun subayları Grand Hôtel'e yerleştirilmişti. Aşırı özgüven halinden mutlak bir moral bozukluğuna düşmüş olan çılgın üçlü —Saisset, Langlois ve Schoelcher— de burada kalıyordu. İçlerinde en çatlağı olan Saisset Meclis'in belediye imtiyazının mutlak olarak kabulünü, Ulusal

Muhafızların başkanı da dahil olmak üzere tüm subaylarının seçimini, vadesi geçmiş ticari borçlar yasasının değiştirilmesini ve kiracıların lehine bir kira yasa tasarısını vaat ettiğini afişler yoluyla duyurma görevini üstlenmişti. Bu dev palavra yalnızca Versailles'ı şaşırttı.

Komite bir adım daha atarak Brunei'ye bir ve ikinci bölge belediyelerini el geçirme emri verdi. Brunei, Belleville'den 600 adam, iki top ve Komün'ün iki delegesi Lisbonne ve Protot'la birlikte saat üçte Louvre belediyesinin önüne geldi. Kentsoylu tayfa bir direniş havası takındı. Önünde hemen yol açıldığında Brunei topu ileriye sürdü. Başkan yardımcıları Meline ve Adam'a Komite'nin mümkün olan en kısa zamanda seçimlere geçeceğini bildirdi. Korkan yardımcılar anlaşma yapma yetkisi için ikinci bölge belediyelerine başvurdular. Dubail 3 Nisan için seçim sözü verebilecekleri yanıtını verdi. Brunei 30 Martta ısrar etti. Yardımcılar boyun eğdi. İki kampın Ulusal Muhafızları bu anlaşmayı alkışlarla kutladı ve onların saflarına katılarak ikinci bölge belediyesine yürüdü. Montmartre caddesinde onları durdurmaya çalışan Bourse ordusundan birkaç kişiye "barış gerçekleşti" dendi ve onlar da geçmelerine izin verdi. İkinci bölge belediyesinde, belediye başkanları toplantısını yöneten Schoelcher, Dubail ve Vautrain anlaşmayı onaylamayı reddederek, 3 Nisan tarihinde ısrar ederek direndi. Ama meslektaşlarının büyük çoğunluğu 30 Martı ve Ulusal Muhafızların başkanının da 3 Nisanda seçilmesini kabul etti. Bu güzel haber neşeyle karşılandı ve kentsoylu taburlar tarafından selâmlanan alaylar ellerinde büyük dallarla genç adamların üstüne bindiği toplarını çekerek Vivienne caddesinden ve bulvarlardan geçtiler.

Merkez Komite bunu kabul edemezdi. Seçimleri iki kez ertelemişti. Yeni bir erteleme bazı belediye başkanlarının Versailles'ın denetimine girmesine yönelik komplo ve oyunlar için beş gün kazandıracaktı. Bunun yanı sıra 18'inden beri ayakta olan Federal taburlar gerçekten yorgundu. Aynı gün Ranvier ve Arnold Belediye Sarayı'nın seçimler için 3 Nisan tarihine bağlı olduğunu söylemek

üzere ikinci bölge belediyesine gitti. Baştan beri söyledikleri gibi çoğu tek bir amaç, zaman kazanma amacı taşıyan belediye başkanları ve yardımcıları bir sözden dönme olasılığını şiddetle eleştirdi. Delegeler itiraz etti çünkü Brunel'in belediyeleri işgal etme yetkisi yoktu. Delegeleri ikna etmek için saatlerce her şey denendi ama direndiler ve sabah saat ikide herhangi bir sonuca varmadan ayrıldılar. Onların ayrılmasından sonra direniş şansı daha da inatçı bir biçimde tartışıldı. Dizginlenemez Dubail ordulara bir çağrı kaleme aldı, bunu matbaaya yolladı ve sadık Heligon'ıyla birlikte tüm geceyi tabur komutanlarına mesajlar ileterek ve belediyelere silahlar sağlayarak geçirdi.

Onlar bu şekilde direnişe yönelmişken kırsal bölge insanları ihanete uğradıklarını düşünüyorlardı. Konforlarından yoksun, Versailles kalesinin salonlarında beklemek zorunda olduklarından her gün daha da sinirli hal alıyor, tüm rüzgârlara ve paniğe maruz kalıyorlardı. Belediye başkanlarının aralıksız müdahalelerinden bezmiş ve Saisset'nin bildirisiyle sarsılmışlardı. M. Thiers'ın cilveleştiğini, ikiyüzlü bir biçimde kendisine verdiği adla ***küçük kentsoyluluğun*** monarşistleri kandırmayı ve Paris'i kullanarak onlardan kurtulmayı istediğini sanıyorlardı. Onu indirmekten ve komutan olarak yerine D'Orleans'lardan birini, Joinville ya da D'Aumale'i getirmekten söz ettiler. Planları belediye başkanlarının önerisinin okunacağı akşam oturumunda ortaya çıkabilirdi. M. Thiers önce onlarla birlikteydi, Meclis'ten tartışmanın ertelemesini istedi ve yanlış anlaşılacak bir sözcüğün kan gölüne yol açabileceğini ekledi. Grevy oturumda on dakika ayaklarını sürüdü. Ama bir tuzak söylentisi yayılmıştı.

Cumartesi krizin son günüydü. Ya Merkez Komitesi'nin ya da Belediye başkanlarının yok olması gerekiyordu. O sabah Komite afişlerle şunu ilan etti: "Silahların ikinci bölge belediyesine nakledilmesi bizi kararımızı sürdürmeye zorluyor. Seçimler 26 Mart'ta gerçekleşecek." Barışa ulaşıldığına inanmış ve son beş gündür ilk kez sakin bir gece geçirmiş olan Paris, belediye başkan-

larının tartışmayı yeniden başlattığını görmekten dolayı kızgındı. Seçim düşüncesi tüm saflarda yerleşmiş ve 21'indeki protestoyu yayımlamış olanların da dahil olduğu pek çok gazete bunu ilân etmişti. Tarih üzerine bu tartışmayı kimse anlayamazdı. Tüm kente engellenemez bir dostluk havası egemendi. Dubail'e sadık kalmış olan iki ya da üç yüz kişilik asker gruplarının Amiral Saisset'yi ıssız Grand Hôtel'de bildirisini sunmak üzere yalnız bırakarak her saat başı gitgide sayıları azaldı. Saat onda Ranvier nihai kararlarını sormak üzere geldiğinde belediye başkanlarının artık bir ordusu yoktu. Versailles'dan dönen bazı Paris vekillerinin Aumale Dükü'nün korgeneral yapıldığı haberini vermesinden sonra başkanların anlaşmazlıkları daha da büyüdü. Çok sayıda belediye başkanı ve yardımcıları Cumhuriyetin tehlikede olduğunu o zaman anladılar ve kendi zayıflıklarını görerek teslim oldular. Belediye başkanları, yardımcıları ve Komite adına iki delegenin, Ranvier ve Arnold'un imzalaması için bir bildiri taslağı hazırlanmıştı. Komite toplu halde imzalamak istedi ve "Paris vekilleri, belediye başkanları ve yardımcıların etrafında toplandığı Merkez Komite... sözcükleriyle metni biraz değiştirdi. Bunun üstüne bir bahane arayan bazı belediye başkanları "Anlaşmamız böyle değildi; biz vekiller, belediye başkanları, yardımcılar ve Komite üyeleri... dedik" diyerek ayaklandılar ve sönmüş ateşi canlandırma pahasına bildiriyi astılar. Yine de Komite pekâlâ "etrafında toplandığı" diyebilirdi. Ancak, Paris, fesat tacirlerini alt etmişti. Amiral Saisset kendisine kalan dört adamı dağıtmak zorunda kaldı. Tirard bir bildiriyle seçmenlere oy kullanmalarını öğütledi; çünkü M. Thiers aynı sabah ona ipucunu vermişti: "Yararsız bir direnişi sürdürme. Orduyu tanıyorum. On beş gün ya da üç hafta içinde Paris'i devralmak için yeterli güce ulaşacağımızı sanıyorum."

Seçim çağrısını sadece beş vekil, MM. Lockroy, Floquet, Clèmenceau, Tolain ve Greppo imzaladı; Louis Blanc'ın grubunun geri kalanı günler önce Paris'ten uzaklaşmıştı. Tüm yaşamları boyunca

Devrim şarkıları söylemiş olan bu acizler devrim önlerinde yükseldiği zaman cin gören Arap balıkçı gibi dehşete düşmüştü.

Tarih ve gazetecilik tribününün bu dilsiz ve cansız bürokratlarının karşısında çoğunluğun tanınmayan ama istenç, inanç ve konuşma sanatı açısından zengin çocukları vardı. Veda konuşmaları gelmelerine değmişti: "Unutmayın ki size en iyi hizmet edecek olanlar kendi içinizden seçtiğiniz, sizin hayatınızı yaşayan, aynı acıları çekenlerdir. Sonradan görmelerden olduğu kadar hırstan da uzak durun. Yalnızca konuşanlardan da uzak durun. Talihin yüzüne güldüğü insanlardan sakının çünkü talihin yüzüne güldüğü insanlar arasında emekçilere kardeş olarak bakma eğilimi çok ender görülür. Seçiminizi oyunuz için yalvarmayanlardan yana kullanın. Gerçek erdem alçakgönüllüdür ve değerli olanı tanımak emekçinin görevidir."

18 Mart devrimini güvenli bir biçimde sabitlemiş olan bu tanınmayan adamlar "Belediye Sarayı basamaklarından başları dik inebilirdi." Yalnızca Ulusal Muhafızları örgütlemekle görevlendirilmiş olmalarına rağmen, bir benzeri olmayan biçimde ve öndersiz olarak bir devrimin başına geçtikten sonra aceleciliğe direnmeyi, ayaklanmayı bastırmayı, kamu hizmetlerini yeniden başlatmayı, Paris'e erzak sağlamayı, entrikaları bozmayı, Versailles'ın ve belediye başkanlarının tüm hatalarından yararlanmayı başarmış ve her an sivil savaş tehdidi altında her yönden baskı görerek, pazarlık etmeyi, doğru zamanda ve doğru yerde harekete geçmeyi bilmişlerdi. Hareketin eğilimini kucaklamış, programlarını toplumsal hakların iadesiyle sınırlamış ve tüm nüfusu oy sandığına götürmüştü. Tüm kentsoylu güçlere yabancı olan net, güçlü ve dostça bir dil başlatmışlardı.

Ama yine de bazıları fanatik olan, eğitimi düşük, bilinmeyen insanlardı. Ama insanlar onlarla aynı fikirdeydi. Paris mangal ve Belediye Sarayı da alevdi. Tanınmış kentsoyluların yaşanan yenilgi üstüne yalnızca aptallığı biriktirdiği Belediye Sarayı'nda bu yeni insanlar Paris'i dinledikleri için zafere kavuşmuştu.

Hizmetleri onların iki büyük hatasını bağışlatsın — ordunun ve görevlilerin kaçmasına ve Mont-Valérien'in Versailles tarafından geri alınmasına izin vermek. Ayın 19 ya da 20'sinde Versailles'a yürüyecekleri söylendi. Ama daha ilk alarmda kırsal bölgeleri yönetmek ve kandırmak için gerekli olan her şeyle, yönetim ve sol kanatla birlikte Fontainebleau'ye kaçacaklardı. Versailles'ın ele geçirilmesi yalnızca düşmanın yerini değiştirecek ve taburlar güçsüz olduğundan, kötü yönetildiğinden bu açık kenti ve Paris'i aynı anda tutmak uzun sürmeyecekti.

Her koşulda Merkez Komite halefine, düşmana silah bıraktırmak için gerekli olan tüm araçları bırakmıştı.

8. BÖLÜM

KOMÜN İLÂNI

Paris nüfusunun ve Ulusal Muhafızlarının önemli bir bölümü düzenin yeniden kurulması için dairelerin desteğine başvurur. (27 Martta Thiers'ın valilere gönderdiği genelge.)

BU HAFTA Paris'in zaferiyle bitti. Paris Komünü Fransa'nın başkenti olarak rolünü yeniden üstlendi, tekrar ulusal öncü haline geldi. 1789'dan beri onuncu kez işçiler Fransa'yı doğru yola soktu.

Tıpkı kentsoylu egemenliğinin seksen yıl boyunca yaptığı gibi Prusya süngüleri şehrimizi soymuştu — sürücüsünün merhametine bırakılmış bir Goliath.

Paris karıncalara av olmuş Gulliver gibi kendisini yere bağlayan binlerce zinciri kırdı; felç olmuş organlarında dolaşımı yeniden sağladı; "Tüm ulusun yaşamı en küçük organizmalarında, kışlaların değil kovanın birliğindedir. Fransa Cumhuriyeti'nin organik hücresi belediyelerdir, komündür."

İmparatorluğun ve kuşatmanın Lazarus'u dirilmiş, yüzündeki örtüyü yırtmış ve kefeninden sıyrılmış olarak, Fransa'nın yeniden doğan komünleriyle birlikte yeni bir yaşama başlamaya hazırdı. Bu yeni yaşam tüm Paris'e genç bir görünüm kazandırdı. Bir ay önce umutsuzluğa kapılmış olanlar şimdi şevk doluydu. Yabancılar birbiriyle tokalaşıyor, konuşuyordu. Çünkü aslında bizler birbirimize yabancı olmayıp aynı inanç ve aynı isteklerle birbirimize bağlıydık.

26'sı olan Pazar günü neşe doluydu. Paris ölümden ya da büyük bir felâketten kurtulmuş biri gibi tekrar mutluydu. Versailles'da sokaklar kasvetliydi, istasyonu işgal eden jandarmalar kabaca pa-

saport istiyor, tüm Paris gazetelerine el koyuyor ve kent için en ufak sempati ifadesinde insanları tutukluyorlardı. Paris'te ise herkes özgürce kente girebilirdi. Sokaklar insanlarla dolup taşmış, kafeler gürültülüydü; *Paris Journal* ve *Komün* gazeteleri aynı gence sesleniyordu; Belediye Sarayı'na saldırılar, az sayıdaki hoşnutsuzların karşı çıkışı Merkez Komite'nin afişlerinin hemen yanına asılmıştı. İnsanlar korku taşımadıkları için kızgın da değildiler. Tüfeklerin yerini oy pusulaları almıştı.

Picard'ın önerisi nüfusu ne olursa olsun her bölge için üç olmak üzere toplam altmış belediye meclisi üyeliği verdi. Böylece on birinci bölgenin 150.000 nüfusu on altıncı bölgenin 45.000 nüfusuyla aynı sayıda temsilciye sahip olacaktı. Merkez Komite her 20.000 nüfus ve 10.000'lik her kesim için birer tane olmak üzere toplam doksan üye olacağını bildirmişti. Seçimler Şubat listeleriyle ve alışıldık usülde gerçekleştirilecekti; yalnızca, Komite gelecekte açık oylamanın demokratik ilkelere en uygun biçim olarak değerlendirilmesi şeklinde bir istek belirtmişti. Varoşların tamamı buna uydu ve açık oy kullandı. St. Antoine bölgesi seçmenleri önlerinde kırmızı bayrak, şapkalarında oy pusulalarıyla uzun sıralar oluşturarak Bastille'de dizildiler ve aynı düzenle kendi bölgelerine yürüdüler.

Belediye başkanlarının sadakati ve çağrısı tüm şüpheleri ortadan kaldırarak kentsoylu kesimlerin de oy kullanmasını sağladı. Hükümetin üst düzey yetkililerinin rızalarını belirtmesinden sonra seçimler yasal hale geldi. Şubat seçimlerindekinden çok daha büyük bir katılımla iki yüz bin seksen yedi kişi oy kullandı; çünkü kuşatmadan sonra kapıların açılması üzerine işsiz sınıfların önemli bir bölümü bölgelere koşmuştu.

Seçimler özgür bir halka uygun bir biçimde gerçekleşti. Salon girişlerinde polis ya da entrikalar yoktu. Ama yine de M. Thiers bölgelere "Seçimler bugün özgürlük ve ahlâki yetkinlik olmadan gerçekleşecektir" diye telgraf yollama cüretinde bulundu. Özgürlük o kadar mutlaktı ki tüm Paris'te tek bir protesto gerçekleşmedi.

Ilımlı gazeteler delege Longuet'nin gelecekteki Komünal Meclis'in rolünü anlattığı *Resmi Gazete*'deki makaleleri bile övdüler: "Her şeyden önce yetkilerini tanımlamalı, sınırlarını belirlemelidir. İlk görevi kendi niteliğini tartışmak ve belirlemek olmalı. Bunu yaptıktan sonra merkez güç tarafından tanınmış ve güvenceye alınmış olan o kentsel özerklik statüsünü kazanmanın araçları üzerinde düşünmelidir." Tüm resmî eylemlere damgasını vuran açıklık, ılımlılık ve sağduyu en inatçı olanları bile etkilemeye başlıyordu. Yalnızca Versailles'ın nefreti yumuşamamıştı. Aynı gün M. Thiers kürsüden "Hayır, Fransa kendisini kana boğacak olan sefillerin kazanmasına izin vermeyecektir" diye haykırdı.

Ertesi gün 200.000 "sefil" tüfeklerinde kırmızı püsküller, üstünde zafer şapkalarının yükseldiği pankartlarla, trompetler çalarak seçilmiş temsilcilerini yerleştirmek üzere Belediye Sarayı'na geldi; Paris'e sadık muharip askerler, denizciler, topçularla gururlanan safları bir nehrin binlerce kolu gibi tüm sokaklardan akarak Greve meydanına geldi. Belediye Sarayı'nın ortasında, ana kapının önünde büyük bir platform kurulmuştu. Onun üstünde boynunda kırmızı fularla Cumhuriyet büstü yükseliyordu. Büyük kırmızı flamalar Fransa'ya iyi haberler veren alev dilleri gibi çan kulesi ve bina cephesine vuruyordu. Yüz tabur meydana toplandı ve Belediye Sarayı'nın önüne güneşin aydınlattığı süngülerini yığdı. Alana ulaşamayan diğer taburlar Sebastopol Bulvarı'na dek dizildiler. Platformun önünde bazıları Fransız bayraklı ama hepsi de halkın gelişini simgeleyen kırmızı püsküllü pankartlar toplandı. Meydan dolarken şarkılar yükseldi, orkestralar *Marseillaise* ve *Chant du Départ*'ı çaldı, hücum boruları öttü ve eski Komün topu gürledi.

Aniden sesler kesildi. Merkez Komite ve Komün üyeleri omuzlarında kırmızı fularlarıyla platformda belirdi. Ranvier "Hemşerilerim, yüreğim bir konuşma yapamayacak kadar neşeyle dolu. Yalnızca, dünyaya verdikleri büyük örnek için Paris halkına teşekkür etmeme izin veriniz" dedi. Bir Komite üyesi seçilenlerin

isimlerini okudu. Davullar çaldı ve iki yüz bin ses *Marseillaise*'de birleşti. Bir sessizlik anında Ranvier "Halk adına Komün ilân edilmiştir" diye haykırdı.

Binlerce ses "*Yaşasın Komün*!" sloganları attı. Şapkalar süngülerin ucuna geçirilmişti, bayraklar havada dalgalanıyordu. Binlerce el pencerelerden, çatılardan mendil sallıyordu. Hızlı top atışları, orkestralar, davullar heybetli bir titreşimde birbirine karışmıştı. Tüm kalpler neşeyle ve tüm gözler yaşla doluydu. Büyük Federasyon'dan beri Paris hiç bu kadar heyecanlanmamıştı.

Kutlama, meydanı bir yandan boşaltırken diğer yandan da dışarıda kalan ve Komün'ü selâmlamak için eşit ölçüde heyecanlı taburları içeri alan Brunel tarafından son derece akıllı biçimde düzenlenmişti. Cumhuriyet büstünün önünde bayraklar indiriliyor, subaylar kılıçlarıyla selâmlıyor, insanlar tüfeklerini kaldırıyordu. Geçiş saat yediye dek sürdü.

M. Thiers'in ajanları ümitsizlik içinde geri dönerek ona "Gerçekten de gösteride tüm Paris rol aldı" dedi. Artık Merkez Komite bu coşku içinde şunları söyleyebilirdi: "Paris, bugün tarih kitabında yeni bir sayfa açtı ve kendi güçlü ismini yazdı. Etrafımızda sinsice dolaşan Versailles casusları efendilerine gidip tüm nüfusun ortak hareketinin ne demek olduğunu anlatabilir. Bu casuslar egemenliğini yeniden kazanan bir halkın muhteşem imgesini onlara taşıyabilir."

Bu ışık patlaması körlerin gözünü açacaktı. 187.000 seçmen. Aynı sloganda birleşen 200.000 insan. On gündür söylendiği gibi bu, bir avuç bölücü asi ve hayduttan oluşan gizli bir komün değildi. Komünal bağımsızlık şeklinde kesin bir idealin hizmetindeki büyük bir güç, Fransa'nın entelektüel yaşamıydı — bu evrensel anemi çağında değer biçilemez bir güç, enkazdan kurtarılmış ve hayatta kalanları kurtaran bir pusula kadar değerli bir mucizeydi. Bu, bir halkın yeniden biçimlendirilebileceği o büyük tarihsel dönüm noktalarından biriydi.

Liberaller, İmparatorluk altında merkezden yönetilmemeyi istemeniz samimiydiyse; Cumhuriyetçiler, 1848 Haziranını ve 1851 Aralığını anladıysanız; Radikaller, eğer gerçekten halkın kendi kendisini yönetmesini istiyorsanız o zaman bu sesi dinleyin, bu müthiş fırsattan yararlanın.

Ama Prusyalılar! Ne fark eder ki? Neden düşmanın gözü önünde ordu oluşturulmasın? Kentsoylular, atanız Etienne Marcel Fransa'yı yeniden kurmayı yabancıların gözü önünde denemedi mi? Konvansiyonunuz bir kasırganın tam ortasında hızla eyleme geçmedi mi?

Yanıtları ne oldu? Paris'e ölüm!

Sivil itaatsizliğin kırmızı güneşi tüm yaldızları ve maskeleri eritir. O noktada Monarşistler, İlâhiyatçılar, Liberaller, Köktenciler 1791, 1794 ve 1848'de olduğu gibi, elleri halka kaldırılmış olarak yan yanadır — değişik üniformalar içinde tek bir ordu. Bunların devlet adamlarının tüm politik bilgisi yalnızca katliam ve kuşatma halinden oluştuğu gibi öz-yönetimleri bütçenin kendileri tarafından sömürülmesi ve merkezden yönetilmeme kavramları da köysel ve kapitalist federalizmdir.

Böylesine büyük felâketlerden sonra dünyadaki hangi kentsoyluluk böylesi bir yaşam gücü birikimine aldırmazlık ederdi?

Yeni bir dünya oluşturma gücüne sahip bu Paris'i, Fransa'nın en iyi kanıyla şişen kalbini gördüklerinde akıllarında yalnızca bir düşünce vardı — Paris'in kanını emmek.

9. BÖLÜM

LYON, SAİNT-ETİENNE VE CREUSOT'DA KOMÜN

Fransa'nın tüm kesimleri Meclis ve hükümet etrafında birleşmiş ve toplanmıştır. (23 Mart 71 sabahında M.Thiers'den bölgelere bildiri.)

BÖLGELERDE durum neydi?

Paris gazetelerinin ulaşmadığı birkaç gün boyunca M. Thiers'in yalan dolu gönderilerine göre yaşadıktan sonra Merkez Komite'nin bildirilerindeki imzalara baktılar ve ne Solun ne de demokrat örneklerin burada yer almadığını görerek "Kim bu tanınmamış adamlar?" diye sordular. Paris kuşatması sırasında olup bitenler konusunda yanlış bilgilendirilen Cumhuriyetçi kentsoylular kendi dönemlerinde güncel hareketleri anlayamadıkları zaman bu işin altında mutlaka "Pitt ve Cobourg" olmalı demiş olan babaları gibi "Bu tanınmayan insanlar Bonapartçıdan başka bir şey olmaz" diye bağırdılar.

Paris Komünü ilk yankısını Lyon'da buldu. Bu zorunlu bir yankılanmaydı. Meclis'in ortaya çıkışından sonra çalışanlar kendilerini gözetim altında bulmuştu. Bazıları zayıf insanlar olan belediye meclisi üyeleri "Direnişin onurlu bayrağı Fransa'nın utancını yaşamamalı" bahanesiyle kırmızı bayrağı indirmişti. Guillotière'de bayraklarının başında nöbet tutan insanlar bu kaba hileye kanmamıştı. Kaba olduğu kadar acımasız bir eski subay, bir tür Clément-Thomas olan yeni vali Valentin kendilerini nasıl bir cumhuriyetin beklediği konusunda insanları yeterince uyardı.

Mart'ın 19'unda ilk haberler gelince Cumhuriyetçiler Paris'e sempatilerini gizlememekle birlikte tetikteydiler. Ertesi gün Valentin kışkırtıcı bir bildiri yayımladı, Paris gazetelerini toplattı

ve gönderilen bildirileri yayımlamayı reddetti. 21 Mart'ta belediye meclisinde bazı üyeler giderek öfkelendi ve içlerinden biri "En azından Lyon Komünü olma cesareti gösterelim" dedi. 22'sinde, öğle saatlerinde Ulusal Muhafızların sekiz yüz delegesi Saint-Pierre'de toplandı. Paris ve Versailles arasında bir seçim yapmayı öneren bir hareket başlamıştı. Paris'ten yeni gelen birisi oradaki durumu açıkladı ve pek çok kişi bu toplantının acilen Paris'ten yana olduğunun bildirilmesini istedi. Sonunda meclis, belediyelerin özgürlüklerinin genişletilmesi, belediye başkanının Ulusal Muhafızların başı olması ve valinin işlevleriyle donatılmasını istemek üzere Belediye Sarayı'na temsilciler yolladı.

Belediye meclisi henüz toplanmıştı. 1848'in kalın kafalı kalıntılarından biri olan başkan Hénon, Versailles'ya karşı herhangi bir direnişe karşı çıktı. Ünlü bir Cumhuriyetçi olan Guillotière belediye başkanı Crestin en azından karşı çıkmalarını istedi. Diğerleri meclisin imtiyazlarını genişletmesini istedi. Hénon böyle devam ederlerse istifasını sunacağı tehdidinde bulundu ve o sırada gerici taburları toplamakta olan valiye gidilmesini önerdi.

Saint-Pierre temsilcileri geldi ve Hénon tarafından kaba bir biçimde karşılandılar. Heyetler birbirini izledi ve hepsi de aynı terslemelerle karşılaştı. Ancak, bu sırada Brotteaux ve Guillotière taburları hazırlanmaktaydı ve saat sekizde "*Yaşasın Komün*! Kahrolsun Versailles" diye bağıran yoğun bir kalabalık Belediye Sarayı'nın önündeki Terreaux meydanını doldurdu. Gerici taburlar valinin çağrısına yanıt vermedi.

Hénon'la birlikte diğerleri hâlâ delegelerle tartışırken meclisin bir bölümü saat dokuzda tekrar toplanmıştı. Belediye başkanının kendilerine hiçbir anlaşma umudu bırakmayan yanıtından sonra delegeler meclis salonunu ele geçirdi ve bunu duyan kalabalık Belediye Sarayı'na koştu. Masanın etrafında oturan delegeler Crestin'i Lyon belediye başkanı olarak seçtiler. Crestin görevi kabul etmedi ve bunun nedeni sorulduğunda hareketin yönünün onu başlatanlara ait olduğunu belirtti. Büyük bir kargaşadan sonra

Ulusal Muhafızlar, başına beş belediye meclis üyesini yerleştirdikleri bir Komün Konseyi'ni ilân ettiler — Crestin, Durand, Bouvatier, Perret ve Velay. Delegeler Valentin'e gittiler ve Versailles'dan yana olup olmadığını sordular. Kendi açıklamasının bu konuda hiçbir kuşku bırakamayacağı yanıtını vermesinden sonra tutuklandı. Sonra Komün'ün ilânına, belediye meclisinin kaldırılmasına, Ulusal Muhafızların generalinin ve valinin görevden alınmasına ve generalin yerine —ismi ve Vosges ordusundaki hizmetleriyle tanınan— Ricciotti Garibaldi'nin getirilmesine karar verdiler. Bu kararlar halka duyuruldu ve alkışlarla karşılandı. Balkonlarda bir kez daha kırmızı bayraklar dalgalanıyordu.

Ertesi gün, 23 Mart'ta, sabahın erken saatlerinde bir gece önce atanan beş meclis üyesi sözünden döndü ve böylece ihtilâlcileri Lyon ve komşu kentlerde kendisini tek başına temsil etmek zorunda bıraktı. "Komün Lyon için kendi vergilerini koyma ve yönetme, tüm görev ve savunma noktalarını üstlenecek olan kendi Ulusal Muhafızlarını devretme ve kendi polisine sahip olma hakkı istemelidir" dediler. Bir ölçüde kısıtlı olan bu program Ulusal Muhafızlar ve Cumhuriyetçi İttifak komiteleri tarafından biraz daha genişletildi: "Komün'le birlikte vergiler hafifletilecek, kamuya ait olan para artık çarçur edilmeyecek, çalışan sınıfın talebi olan sosyal kurumlar kurulacak. O korkunç sosyal kötülüğün, yoksulluğun nihai yok oluşu gerçekleşene dek sefalet ve acılar büyük ölçüde hafifletilecektir." Cumhuriyetçi ve ruhani komplolara sağır olduğu kadar bir sonuca da varmayan bu yetersiz bildiriler alt orta sınıfı ayaklandırabilecek biricik kaldıraçtı.

Böylece Komisyon kendisini yapayalnız buldu. Charpennes savunma noktasını ele geçirmiş, fişekleri toplamış, makineli tüfek ve topları Belediye Sarayı'nın etrafına yerleştirmişti; ama iki ya da üçü dışında halk taburları tek bir nöbetçi bile bırakmadan çekilmişti ve direniş örgütlenmekteydi. General Crouzat, Lyon'a dağılmış tüm askerleri, denizcileri ve seyyarları istasyonda topladı. Hénon,

Bouras'yı Ulusal Muhafızların generali olarak atadı. Düzenli taburların subayları Komüne karşı çıktı ve başkanın kabinesinde Komisyon'a yakın oturan belediye meclisinin hizmetine girdi.

Bir gece önce Konseyi dağıttığını unutarak onları her zamanki salonda toplantıya davet etti. Saat dörtte geldiler. Komisyon yerini onlara bıraktı ve Ulusal Muhafızlar için ayrılmış olan yere geçtiler. Bu orta sınıfta biraz enerji, Muhafazakâr kötülüklere yönelik birazcık sezgi olsaydı Cumhuriyetçi meclis üyeleri bu halk hareketinin önderliğini üstlenirdi; ama bunların bir bölümü hâlâ ulusal savunma savaşı boyunca altınlarını ve bireyselliklerini gözeten aynı tüccar aristokratlardı; diğerleri ise daima işçi sınıfının özgürleşmesi yerine boyun eğmesi için çabalamış olan aynı kibirli radikallerdi. Bir karara varamadan tartışırken sabırsızlanan asistanlar kibirlerine uymayan birkaç nida çıkardılar ve Hénon'la bir konuşma hazırlamak üzere kaba bir biçimde toplantıdan ayrıldılar.

Akşamüzeri Paris Merkez Komitesi'nin iki üyesi Duguesclin Sokağı kulübüne geldi. Buradan Belediye Sarayı'na götürüldüler ve büyük balkondan kalabalığa nutuk attıklarında "*Yaşasın Paris! Yaşasın Komün!*" haykırışlarıyla karşılandılar ve bir kez daha Ricciotti'nin adı dillendirildi.

Ama bu yalnızca bir gösteriydi. Delegeler bu hareketi canlı tutmak ve yönlendirmek için fazlasıyla deneyimsizdi. 24'ünde Terreaux Meydanı'nda birkaç aylak grubu kalmıştı. *Toplanma boruları* boşuna çaldı. Radikal, Liberal ve Ruhani, Lyon'un dört önemli gazetesi "Parisli, Lyonlu ve diğer isyancılarla her türlü işbirliğini şiddetle reddetti" ve General Crouzat düzen yeniden kurulmazsa Dijon'da kamp yapmakta olan Prusyalıların yirmi dört saat içinde Lyon'u işgal edecekleri söylentisini yaydı. Daha da yalnızlaşan Komisyon bir kez daha artık Bourse'da toplanan Meclise geri döndü ve yönetimi onlara devretmeyi önerdi. Meclis görüşmeyi reddetti ve Başkan "Hayır, Komünü asla kabul etmeyeceğiz" dedi. Belfort seyyarları anons edilirken Meclis onlara gösterişli bir kabul sergilemeye karar verdi. Bu bir savaş ilânıydı.

Görüşmeler tüm öğleden sonra ve gecenin geç saatlerine dek sürmüştü. Belediye Sarayı yavaş yavaş boşaldı ve Komisyon üyeleri ortadan kayboldu. Sabah saat dörtte orada kalmış olan iki kişi de görevlerinden istifa ederek valiye muhafızlık eden nöbetçileri gönderdiler ve Belediye Sarayı'ndan ayrıldılar. Ertesi gün Lyon kendi Komünü'nün gittiğini gördü.

Aynı akşam devrim hareketi Lyon'da ölürken Saint-Etienne'de ortaya çıktı. Sosyalistler Komünü resmi olarak ilân etmeyi başarmak üzere oldukları 31 Ekimden beri belediye meclisinin direnişine ve hattâ tehditlerine rağmen onu istemekten vazgeçmemişti.

İki Cumhuriyetçi odak vardı — Vierge Sokağı Devrimci Kulübü'nün teşvik ettiği *Ulusal Muhafızlar Komitesi* ve ileri Cumhuriyetçilerin başında *Cumhuriyetçi İttifak*. Bir ya da iki istisnayla belediye meclisi halkın tepkisi tarafından ezilmeden halka nasıl karşı konacağını bilmeyen Radikallerden oluşuyordu. *Komite* ve *İttifak* meclisin yenilenmesini isteme konusunda anlaştılar.

İşçi sınıfı 18 Martı coşkuyla karşıladı. Radikal *L'Eclaireur Gazetesi* herhangi bir sonuç çıkarmadan "Meclis kazanırsa Cumhuriyet hapı yutmuştur; öte yandan, Paris vekilleri Merkez Komite'den ayrılırsa bunun iyi bir nedeni olmalıdır" dedi. Halk dümdüz ilerledi. Ayın 23'ünde Club de la Vierge Komün istemek için Belediye Sarayı'na delegeler yolladı. Belediye başkanı sorunu meslektaşlarına sunmaya söz verdi. İttifak belli sayıda delegenin meclise eklenmesini de istemişti.

Ertesi gün, ayın 24'ünde delegeler geri döndü. Meclis istifalarını istemiş ve yalnızca en kısa zamanda toplantıya çağırılacak olan seçmenler tarafından yerleri belirlenene dek görev yapacaklarını bildirmişti. Bu bir yenilgiydi çünkü aynı gün vali Morellet, halkı Komün ilân etmemeye, Meclis otoritesine saygı duymaya zorlamıştı. Akşam saat yedide bir grup Ulusal Muhafız "*Yaşasın Komün!*" çığlıklarına muhafızlık nöbetini üstlendi. Merkez

Komite, İttifakı Belediye Sarayı'nı ele geçirmede kendilerine katılmaya çağırdı. Radikaller Meclisin sözünün yeterli, Paris ve Lyon hareketlerinin belirsiz özellikte ve düzenin ve toplumsal sükunetin sağlanmasının zorunlu olduğunu söyleyerek reddettiler.

Bu görüşmeler sırasında halk Vierge Kulübü'nde toplanarak ilk delegeleri güçsüzlükle suçlamış, yenilerini göndermeye ve vazgeçmemeleri için onlara eşlik etmeye karar vermişti. Saat onda her biri 400 kişilik iki insan kuyruğu Belediye Sarayı parmaklıkları önüne dizildi. Bu parmaklıklar bir demir işletmesinin yöneticisi olan ve karışıklık çıkaranları kontrol altına almaya hevesli yeni vali M. De l'Espée'nin emriyle kapatılmıştı. Ama insanlar parmaklıkları sökmeye başladı ve delegelerini içeri sokmak bir zorunluluk haline geldi. Belediye başkanım ve Morellet'yi buldular, Komünü ve geçici olarak bir halk komisyonunun toplanmasını istediler. Belediye başkanı reddetti ve eski vali de inatla Komünün bir Prusya icadı olduğunu göstermeye çalıştı. Delegeleri ikna etmekten umudunu keserek —başkanlık belediyesinin hemen yanında olduğundan— M. De l'Espée'yi uyarmaya gitti ve sonra ikisi bahçeden kaçarak garnizon komutanı General Lavoye a katılmayı başardılar.

Gece yarısı herhangi bir ilerleme kaydedemeyen delegeler hiç kimsenin Belediye Sarayı'ndan çıkmasına izin verilmeyeceğini bildirdi ve parmaklıklara gelerek göstericilere iyice düşünmelerini söyledi. Bazıları silah bulmak için uzaklaştı diğerleri ise Prudhommes Salonuna sızdı ve orada bir toplantı yaptı. Gece çalkantılı geçti. Lyon'daki hareketin başarısız olduğunu öğrenen delegeler kararsızlığa düştü. Halk tehdit oluşturuyor ve *toplanma borusu* çalıyordu. Belediye başkanı reddetti. Sonunda saat yedide bir bahane buldu ve Komün kurulması için bir halkoylaması önerme sözü verdi. Bir delege bu bildiriyi halka okudu ve onlar da hemen Belediye Sarayı'ndan uzaklaştılar.

Aynı anda M. De l'Espée insanların gece yarısından beri boşuna istedikleri *toplanma borusunu* çalmak gibi parlak bir fikir ortaya

attı. Düzenden yana olan bazı Ulusal Muhafızları seçti, artık boş olan Belediye Sarayı'na girdi ve zaferini ilân etti. Belediye meclisinin sabahki anlaşmayı kendisine bildirmesine rağmen seçim tarihini belirlemeyi reddetti. Bunun yanı sıra generalin kendisine garnizonun yardımını vaat ettiğini söyledi.

Saat on birde valinin askere çağrısı tüm halk birliklerini yeniden bir araya topladı. Belediye Sarayı önünde "*Yaşasın Komün!*" diye bağıran gruplar toplandı. De l'Espée'nin 250 piyade ve iki süvari bölüğünden oluşan birliklerini çağırması üzerinde onlar da uyuşuk bir biçimde alana geldiler. Kalabalık etraflarını sardı; Konsey karşı çıktı ve vali savaşçılarını boşlatmak zorunda kaldı. Bundan sonra kalabalığın karşısında yalnızca bir sıra ateşçi ve Belediye Sarayı'nda da içlerinden yalnızca biri düzen partisine uygun, iki grup kaldı.

Öğlene doğru delegeler sözünü tutması için Konseye başvurdu. Orada bulunan —az sayıdaki— konsey üyeleri her gruptan iki delegeyi yardımcı olarak kabul etmeye karşı değildi ama De l'Espée herhangi bir ayrıcalığa karşı olduğunu resmi olarak bildirdi. Saat dörtte Komiteden çok sayıda delege geldi. Vali savunma için kapıların azaltılması ve güçlendirilmesinden söz etti; ama ateşçiler tüfeklerinin dipçiğini kaldırarak bir geçit açtılar ve De l'Espée bazı delegeleri kabul etmek zorunda kaldı.

Bu yararsız görüşmelerden sabrı taşmış olan dışarıdaki kalabalık başa çıkılamaz ölçüde büyümüştü. Saat dört buçukta meydana bakan evlerden birinden atılan silah bir işçi olan Lyonnet'yi öldürdüğünde silah fabrikasının çalışanları geldi. Yüzlerce atışla yanıt verildi; davullar çaldı, trompetler hücum borusu çaldı ve diğerleri saldırının geldiği düşünülen evi ararken taburlar Belediye Sarayı'na koştu.

Silah sesleri üzerine vali toplantıya son verdi ve bir gece önceki gibi kaçmaya çalışırken yolunu şaşırdığı, kalabalık tarafından tanındı, *Cumhuriyet Savcısı*'nın temsilcisiyle birlikte yakalandı, büyük bir salona getirildi ve balkondan gösterildi. Kalabalık insan-

ların üstüne ateş açılması emrini onun verdiğine inanarak yuhaladı. Gerici bir muhafız olan M. De Ventavon belediyeden kaçarken Lyonnet'nin katili olarak yakalandı ve biraz önce cesedi hastaneye götürmek için kullanılan sedye üzerinde dolaştırıldı.

Vali ve savcı vekili büyük salonda kırgın insanların arasında bırakılmıştı. Pek çoğu De l'Espée'yi imparatorluk döneminde Aubin madencilerinin vurulmasını kışkırtmakla suçluyordu. Kendisinin Aubin değil Archambault madenlerinin yöneticisi olduğunu söyleyerek buna karşı çıktı Yavaş yavaş zaten yorgun olan kalabalık dağıldı ve saat sekizde salonda yalnızca yaklaşık kırk muhafız kalmıştı. Tutsaklara biraz yiyecek verildi ve yan odada oluşmakta olan Komünün başkanı da her şeyi serinkanlılıkla görerek çekildi. Saat dokuzda kalabalık "*Komün! Komün! İmzalayın!*" diye bağırarak geri döndü. De l'Espée istifasını imzalamayı önerdi ama bunu baskı altında yaptığını ekledi. Tutuklular Victoire ve oldukça şaşkın, bazen kalabalığa bazen de tutuklulara dönen ve eski bir sürgün olan Fillon adlı iki kişinin sorumluluğundaydı. Saat onda insan kalabalığından bunalan Fillon sanki bir düşteymişçesine geriye döndü, iki el ateş ederek arkadaşı Victoire'u öldürdü ve bir trampetçiyi yaraladı. Aynı anda tüfekler ona doğrultuldu ve Fillon ile De l'Aspée vurularak öldüler. Fillon'un cesedinin altında kalan temsilci vurulmaktan kurtuldu. Ertesi gün o ve M. De Ventavon serbest bırakıldı.

Gece boyunca Ulusal Muhafız subayları ve Club de la Vierge'in alışıldık hatipleri arasından seçilmiş bir Komisyon oluşmuştu. İstasyonu ele geçirdi, telgrafhanenin kontrolünü aldı, cephanelikteki malzemeye el koydu ve ayın 29'unu seçim tarihi olarak belirledi. "Komün pek çok insanın yaymaktan hoşlandığı gibi kundakçılık, hırsızlık, yağmacılık değil emperyal ve monarşik yasamanın bizden gasp ettiği ayrıcalık ve özgürlüklerin ele geçirilmesidir; Cumhuriyetin gerçek temelidir" Hepsi buydu. Binlerce La Ricamarie ve Firminy madencisiyle çevrelenmiş bu endüstri kovanında

sosyal sorunlar üzerine söyleyecek tek söz bulamamışlardı. Komisyon yalnızca tıpkı Lyon'da olduğu gibi yanıt bulmayan bir *toplan borusu* çalmayı biliyordu.

Ertesi gün, Pazar günü sakin ve meraklı biçimde uyanan kent, general ve savcının çağrılarıyla yan yana asılmış Komün bildirisini okudu. İyi bir Köktenci haline gelmiş olan savcı Bonapartçı bir komplodan söz ediyor ve general de Meclisi istifasını geri almaya çağırıyordu. Kışlalara saklanmış olan meclis üyelerine gitti ve onlara "Askerlerim savaşmaz ama bin tane tüfeğim var. Onlardan yararlanacaksanız, ileri!" dedi. Meclis üyeleri askerlik için uygun olmadıkları gerekçesiyle karşı çıktılar ama aynı zamanda, tıpkı Lyon'da olduğu gibi "insanın yalnızca dürüst insanlarla anlaşma yapabileceğini" düşünerek Belediye Sarayı'yla görüşmeyi reddettiler.

Mart'ın 27'sinde İttifak ve onun yayın organı *L'Eclaireur* birlikte çekildi ve Komisyon yavaş yavaş küçüldü. Akşam vakti hâlâ dayanmakta olan birkaç sadık insan Lyon'daki Merkez Komite'nin yollamış olduğu iki genç adamı karşıladı. Onlar direniş için ısrar ettiler ama Belediye Sarayı boşalıyordu ve 28 Mart'ın sabahında yalnızca 100 kişi kalmıştı. Saat altıda General Lavoye, Montbrison dan gelen bazı birlikler ve Vosges'nin akıncılarıyla birlikte ortaya çıktı. Kan dökülmesini önlemek için silahlarını indirmelerini istemesi üzerine Ulusal Muhafızlar belediyeyi boşaltmayı kabul ettiler.

Çok sayıda tutuklama gerçekleştirildi. Muhafazakârlar bildik suçlamalarıyla Komün'ü bunalttılar ve valinin katilleri arasında yamyamlar görüldüğünü anlattılar. *L'Eclaireur Gazetesi* hareketin tamamen Bonapartçı olduğunu göstermeyi unutmadı. İşçiler kendilerini yenik hissettiler ve M. De l'Espée'nin görkemli cenazesinde yüksek sesle değil ama derin lânetler okundu.

Emekçi sınıfı Creusot'da da yenilmişti. Ama yine de Sosyalistler 4 Eylül'den bu yana kenti eski bir demirci işçisi olan belediye başkanı Durnay'le yönetmişti. 25'inde Lyon'dan gelen

haberlerle Komün ilân etmekten söz ettiler. 26'sındaki değerlendirmelerinde Ulusal Muhafızlar "*Yaşasın Komün!*" diye bağırdı ve kalabalık zırhlı süvari albayı Gerhardt'ın savunduğu Mairie Meydanı'na dek onlara eşlik etti. Gerhardt piyadelere ateş emri verdi. Onlar reddetti. Sonra süvarilere hücum emri verdi ama muhafızlar silahlarını kaldırdı, belediye başkanı Dumay'ı Versailles Hükümetinin devrildiğini bildirmeye davet etti, Komün ilân edildi ve kırmızı bayrak göndere çekildi.

Ama her yerde olduğu gibi orada da halk harekete geçmedi. Creusot'un komutanı ertesi gün yanına destek alarak geldi, alanda sakin ve merakla bekleyen kalabalığı dağıttı ve belediyeyi ele geçirdi.

Dört gün içinde Komün, doğunun tüm devrimci merkezlerini, Lyon, Saint-Ettienne ve Creusot'yu kaybetmişti.

10. BÖLÜM

MARSEİLLE, TOULOUSE VE NARBONNE'DA KOMÜN

8 ŞUBAT seçimlerinden beri gericilerin ortaya çıkışı, M. Thiers'ın atanması, yamalı ve utanç verici barış, beklenen monarşi, meydan okumalar ve yenilgiler Paris'i olduğu gibi cesur Marseille kentini de üzmüştü. 18 Marta ilişkin haberler burada bir bomba etkisi yarattı. Bununla birlikte ayın 22'si Rouher-Canrobert'in ünlü gönderisini getirdiğinde daha fazla ayrıntı için beklendi.

Marseille'in coşkulu yaşamında büyük bir rol oynayan kulüpler hemen kalabalıklaştı. İhtiyatlı ve yöntemli Köktenciler Ulusal Muhafızlar kulübüne gitti; halk genelde El Dorado'da buluştu. Bordeaux'da ise Gambetta'nın imparatorluk döneminde Marseille'de seçilmesini ona borçlu olması gibi nükteli noktalardan mutlu olarak zarif ve efemine bir konuşmacı olan Gaston Crémieux'yi alkışladılar. Crémieux hemen Ulusal Muhafızların kulübüne koştu, Versailles'ı kınadı, Cumhuriyetin yok olmasına izin veremeyeceklerini, harekete geçmeleri gerektiğini söyledi. Kulüp gönderi karşısında oldukça kızgın olmasına karşın onu fazla aceleci olmama konusunda uyardı. Merkez Komite bildirilerinin net olarak tanımlanmış bir politikayı dile getirmediğini söylediler. Bilinmeyen isimler tarafından imzalandığından pekâlâ Bonapartçılardan çıkmış olabilirlerdi.

Bu Jakoben sav M. Thiers'ın gönderisinin kargaşa işareti vermiş olduğu Marseille'de komik oluyordu. Kim Bonapartçılık kokusu veriyordu — Versailles'a karşı ayaklanan bu tanınmamış

insanlar mı yoksa Rouher ve bakanlarını koruyan ve Canrobert'ın teklifiyle övünen M. Thiers mi?

Gaston Crémieux *Cumhuriyet savcısı* vekili Bouchet'nin bir konuşmasından sonra ilk dürtüsel adımını yeniden değerlendirdi ve kulüp temsilcileriyle birlikte El Dorado'ya geri döndü. Burada, validen almış olduğu Paris *Officiel*'i okudu, üstüne yorumlar yaptı ve heyecanı yatıştırdı. "Versailles Hükümeti Paris ayaklanması olarak adlandırdığı şeye karşı sopasını kaldırmıştır; ama bu sopa ellerinde kırılmış ve girişimleri Komünü ön plana çıkarmıştır. Tanıdığımız tek yönetim olan Paris Hükümetinin savunması için birleştiğimize yemin ederiz." Direniş için hazır ama zamanını bekleme konusunda kararlı olarak ayrıldılar.

Böylece, vali onu en aptalca kışkırtmalarla dürttüğünde bile bu heyecanlı topluluk kendisini tuttu. Ünlü bir deniz subayı ama politik açıdan yalnızca bir hiç olan ve yeni geldiği bu çevrelerde oldukça yabancılık çeken Amiral Cosnier, 4 Eylülden beri Komünü ilân etmiş ve Cizvitleri kovalamış olan Ulusal Muhafızlarla —yurttaşlar— defalarca bozuşmuş olan gericiliğin pasif aletiydi. Artık orada bulunmamakla birlikte muhterem Peder Tissier hâlâ Cizvitlerin lideriydi. Kentin ılımlılığını yanlış anlayarak korkaklık sandı. Ayın 17'sinde M. Thiers'ın yaptığı gibi başarılı bir hamle yapacak kadar güçlü olduğuna inandı.

O akşam amiral tüm ruhani-liberal koalisyonlarla ilgilenmiş bir 1848 enkazı olan belediye başkanı Bories, korkak bir çıkarcı olan *Cumhuriyet savcısı* Guibert ve Güney Amerika iç savaşlarıyla dolu olan o acımasız karikatürlerden biri, General Espivent de la Villeboisnet'le meclisi topladı. [Kalın kafalı bir Legitimist, kafası bulanık bir bağnaz, vücut bulmuş Müfredat, bir salon kahramanı ve 1851'in karma komisyonlarının eski bir üyesi. "Çağdaş Hatalar Toplamı" her türden liberalizmi mahkûm eden bir papalık belgesiydi. Karma komisyonlar Louis Napoleon'un bir önceki Aralık ayındaki darbesinden sonra Ocak 1852'de kurulmuştu. Valiler, savcılar ve kuşatma altındaki bölgelerde muhalifleri denemek için

seçilmiş görevlilerden oluşuyordu. Sanıkların tanık ya da hukuk danışmanı kullanmasına izin verilmiyordu. 20.000 insan mahkûm edildi ve bunların yaklaşık yarısı Güney Afrika ve Cayenne'e nakledildi.] Savaş sırasında katışıksız yetersizliği ve mazisinin öfkelendirdiği halk tarafından Lille'den sürülmüştü. Meclise rahipler ve gericilerin parolasını getirdi ve Ulusal Muhafızları Versailles adına silahlı bir gösteri yapmaya davet etme önerisini getirdi. Kuşkusuz daha fazlasını da isteyebilirdi ama garnizon yalnızca Doğu ordusunun kalıntılarından ve az sayıda terhis edilmiş topçudan ibaretti. Oldukça yanlış yönlendirilmiş olan Cosnier gösteriyi onayladı ve belediye başkanıyla Ulusal Muhafızların albayına bunu hazırlama emrini verdi.

23 Mart sabah saat yedide "silah başına" çağrısı duyuldu. Valinin dâhiyane fikri tüm kente yayılmıştı ve halk birlikleri bunu yapmak için hazırdı. Saat ondan itibaren Cours Chapitre'e ulaştılar ve tüm Cours Saint-Louis boyunca Ulusal Muhafızların topu çekildi. Saat on ikide akıncılar, Ulusal Muhafızlar, tüm orduların birbirine karışan askerleri Cours Belzunce'da toplandı. Kısa sürede Belle-de Mai ve Endourre'un tüm taburları toplanırken düzenli taburlar ortada yoktu.

Belediye meclisi korkarak gösteriyi inkâr etti ve Cumhuriyetçi bir bildiri yayımladı. Ulusal Muhafızlar kulübü oturuma katıldı ve Meclis'in Paris'e geri dönmesini ve İmparatorluğun tüm suç ortaklarının kamusal işlevlerden dışlanmasını istedi. Savcı vekili Bouchet istifasını sundu.

Tüm bu süre boyunca taburlar yürüyor ve "*Yaşasın* Paris!" diye bağırıyordu. Ünlü hatipler söylev verdi ve bir iç patlamadan endişe duyan kulüp ittifakı bozmasını ve Paris'ten haberleri aktarmasını istemek üzere Gaston Crémieux, Bouchet ve Frayssinet'yi valiye yolladı. Dışarıdan korkunç bir gürültü yükseldiğinde delegeler Cosnier'yle tartışıyordu. Valinin etrafı sarılmıştı.

Saat dörtte altı saattir ayakta olan taburlar başlarında trampetleriyle harekete geçtiler. Canebière ve Saint-Férreol'den yürüyen

on iki ya da on üç bin insan valiliğin önünde toplandı. Ateş açıldığında kulüp delegeleri anlaşmaya çalışıyordu ve kalabalık binaya girerek valiyi, iki sekreterini ve General Ollivier'yi tutukladı. Gaston Crémieux balkona çıktı, Paris'in haklarından söz etti ve düzenin korunmasını önerdi. Kalabalık bu konuşmayı alkışladı ama yine de içeri girdi ve silahları istedi. G. Crémieux iki sıra oluşturdu ve onları silahlarını teslim etmiş olan Menpenti maden işletmelerine yolladı.

Bu kargaşa sırasında altı üyeli bir Komisyon kurulmuştu: G. Crémieux, Job, hamal Etienne, ayakkabıcı Maviel, tamirci Gaillard ve kalabalık içinden seçilen Allerini. Crémieux biraz önce tutuklanmış olanların serbest bırakılmasını önerdi ama dört bir yandan "Güvence olarak tutalım" diye haykırdılar. Amiral yan odaya konmuş ve dikkatle gözleniyordu ama tüm bu türden durumların tuhaf alışkanlığıyla istifası istendi. Özgürlüğünden yoksun olan Cosnier kendisinden isteneni imzaladı.

Komisyon tüm güçlerin kendi elinde toplandığını, kendisini güçlendirme gereği duyarak belediye meclisi ve Ulusal Muhafızlar kulübünü üçer temsilci yollamaya davet ettiği şeklinde bir bildiri yayımladı. Meclis David Bosc, Desservy ve Sidore'un adını verdi; kulüp de Bouchet, Cartoux ve Fulgéras'yı yolladı. Ertesi gün ılımlı bir duyuru yayımladılar: "Marseille, Versaille çevrelerinin kışkırttığı iç savaşı önlemek istemiştir. Marseille başkent merkezli ve kurala göre oluşturulmuş bir Cumhuriyetçi Hükümeti destekleyecektir. Tüm Cumhuriyetçi grupların uzlaşısıyla oluşturulan Bölümsel Komisyon, Paris merkezli güvenilir Hükümetten gelen yeni bir otorite, nöbeti devir alana dek Cumhuriyeti koruyacaktır."

Belediye meclisi ve kulübün adı orta sınıfı rahatlattı. Gericiler isteklerini gizlemeye devam ettiler ve ordu gece vakti kenti boşalttı. Korkak Espivent valilik binasının kuşatılması üzerine, valiyi kendi itmiş olduğu tuzakta bırakarak Ulusal Muhafızların Spir adlı komutanının metresinin evine saklandı ve daha sonra bu komutana ahlâki düzenin sağlanmasına hizmeti nedeniyle Şeref

Nişanı verdi. Gece yarısı gizlice dışarı çıktı ve zaferlerinin verdiği güvenle önlem almaya gerek duymayan insanların engellemesiyle karşılaşmadan Marseille'den yaklaşık on yedi kilometre uzaktaki Aubagne köyüne ulaşan birliklere katıldı.

Böylece Marseille tamamen halkın elindeydi. Bayram yapmaya meyilli kafalar için bile zafer fazlasıyla kesindi. Bu "güneş kenti" yumuşak tonlara uygun değildir; göğü, kırları, insanları hep parlak renkleri sever. Ayın 24'ünde sivil muhafızlar kırmızı bayrağı çekti ve Komisyonu fazla ilgisiz buldular. Sidore, Desservy ve Fulgéras görevlerini göz ardı ederek valilikten uzak durdu; Cartoux bilgi alışverişi için Paris'e gitmişti ve böylece tüm yük Gaston Crémieux'yle birlikte hareketi düzenlemeye çalışan Bosc ve Bouchet'nin üzerine kaldı. Kırmızı bayrağın zamansız ve rehinelerin alıkonmasının yararsız olduğunu söylenmeleri üzerine kısa sürede şüpheli haline geldiler ve tehdit olarak görüldüler. 24'ü sabahında oldukça cesareti kırılan Bouchet istifasını verdi ama Crémieux'nün Ulusal Muhafız kulübüne şikayeti üzerine görevini sürdürmeye razı oldu.

Bu anlaşmazlıklar kente yayılmıştı ve ayın 25'inde Komisyon "belediye meclisiyle kusursuz bir uyum içindeyiz," demek zorunda kaldı. Ama aynı gün belediye meclisi kendisini mevcut tek güç ilân etti ve Ulusal Muhafızları uyuşukluktan kurtulmaya çağırdı. Halkla tepki arasında yelkeni rüzgâra göre ayarlayarak rezaletle sonuçlanacak olan o korkunç rolü oynamaya başladı.

Liberaller Tirardları ve Dufaure'un gönderilerinde sözünü ettiği aşırı solun temsilcilerini taklit ederken Espivent her alanda General Thiers'in kopyasıydı. Marseille'in tüm yönetim departmanlarını boşaltmıştı. Garnizonun hazine ofisi Aubagne'e aktarılmıştı. Vosges ordusunun bin beş yüz Garibaldicisi ve Afrika'daki merkezlerine katılmakta olan askerler parasız, tayınsız, harcırahsız, yol haritasız bırakılmıştı ve eğer Gaston Crémieux ve Bouchet konseyin geçici bir levazım subayı atamasını sağlamasaydı barınaksız da kalacaklardı. Komisyon sayesinde Fransa için kanını dökmüş olan-

lar yiyecek ve barınak bulmuştu. Gaston Crémieux bir söylevinde onlara "Zamanı geldiğinde siz uzattığımız kardeşlik elini hatırlayacaksınız" dedi. Crémieux devrimi daha ziyade pastoral bir açıdan gören nispeten ılımlı bir taraftardı.

26'sında Komisyon'un yalnızlaşması daha da belirgin hal aldı. Kimse ona karşı silahlanmadı ama kimse de katılmadı. Bölgedeki belediye başkanlarının neredeyse tümü bildirilerini asmayı reddetti ve Arles'de kırmızı bayrak lehine bir gösteri başarısızlıkla sonuçlandı. Valilikteki ateşli ruhlar açtıkları bayrağın indirilmesini açıklamak için hiçbir şey yapmadı ve bu donuk sakinlik içinde valilik çan kulesinden hareketsiz ve sessiz sallandı.

Güney-batının başkenti de kendi ayaklanmasının ölüşünü gördü. Toulouse 18 Mart'ın gök gürültüleriyle titremişti. Faubourg Saint Cyprien'de Ulusal Muhafızların gerçek gücünü oluşturan zeki ve cesur bir işçi nüfusu vardı ve ayın 19'undan beri nöbeti "*Yaşasın* Paris" çığlıklarına devretmişti. Birkaç devrimci vali Duportal'a Paris'ten yana olup olmadığını belirtmesi için çağrıda bulundu. Bir ay boyunca, onun yönettiği ***kurtuluş*** kırsal bölgelere karşı bir kampanya düzenlemiş ve kendisi bir mitingde bile Cumhuriyetçi görüşlerini vurgulamıştı. Ama inisiyatifi alacak biri değildi ve Versailles'la bozuşmayı reddetti. Ancak, kulüpler Ulusal Muhafız subaylarını Cumhuriyeti savunmaya yemin etmeye zorlayarak ona baskı yaptılar ve silahları istediler. M. Thiers, Duportal'ın önünde sonunda onların peşine takılacağını görerek 4 Eylül'ün polis şefi Kératry'yi vali olarak atadı. 21'i gecesi bölge generali Nansouty'nin evine ulaştı ve garnizonun yalnızca 600 terhis edilmiş insandan oluştuğunu ve tüm Ulusal Muhafızların Duportal'dan yana olacağını duyduktan sonra Agen'e geri çekildi.

23'ünde cephaneliğin yönetimini almak için Ulusal Muhafızlar bir gösteri düzenlediğinde Duportal ve belediye başkanı, hükümet binası olan Toulouse'un Belediye Sarayı'na koştu. Belediye başkanı amaçlanan görüşmenin gerçekleşmeyeceğini ve Duportal

da hareketten yana olmaktansa istifasını vereceğini bildirdi. Ama varoşların bu isyanından korkan generaller cephaneliğe saklandı. Belediye başkanı ve belediye meclisi kendi Platonik rollerini sürdürmenin artık işe yaramayacağını anlayarak gözden kayboldular ve yalnız kalan Duportal büyük bir devrimci olarak öne çıktı ve böylece Ulusal Muhafızların sempatisini kazandı. Generalleri rahatlatmak için çaba harcadı, cephaneliğe gitti, yasal kabul ettiği Versailles Hükümeti adına düzeni sağlama kararlılığını belirtti ve o kadar başarılı oldu ki M. Thiers'a onu bu görevde tutması için öneride bulundular. Onun bildirisinden yararlanan Kératry valiliğin ele geçirilmesi için yardımını istedi ve Duportal Ulusal Muhafızların ve seyyarların subaylarının önünde ona ertesi gün, yani 24'ü için bir randevu verdi. Kératry durumu anladı ve Agen'de kaldı.

Bu buluşmanın amacı Paris'e karşı Meclis'in istediği gönüllüleri bulmaktı. 60 seyyah subayından dördü Versailles'a bağlılığını belirtti. Ulusal Muhafız subayları valiliğe gelmediler ve tam aksine aynı saatte Kératry'ye karşı bir gösteri hazırladılar. Saat birde 2.000 insan Capitole Meydanı'nda buluştu ve pankartlarıyla Duportal'ın subaylarını kabul ettiği valiliğe gittiler. İçlerinden biri Meclisi desteklemek bir yana ona karşı yürüyüş yapmaya hazır olduklarını ve eğer M. Thiers Paris'le barış sağlamazsa Komün ilân edeceklerini bildirdi. Komün adının duyulmasıyla birlikte odanın her köşesinden "*Yaşasın Komün*!, *Yaşasın Paris*!" sloganları patladı. Giderek öfkelenen subaylar Kératry'nin tutuklanmasına karar verdi, Komün ilân etti ve Duportal'dan başlarına geçmesini istedi. Duportal sözünden dönmeye çalıştı ve yalnızca Komün şeflerinin yarı resmi sözcüsü olarak davranmayı önerdi; ama subaylar ihaneti şiddetle eleştirerek onu Ulusal Muhafızlar tarafından alkışlandığı valilik meydanına çıkmaya ikna ettiler ve Capitol'e yürüdüler.

Büyük salona yeni gelmiş olan liderler çok sıkıntılı görünüyordu. Başkanlığı sırasıyla belediye başkanına, sıvışıp giden diğer meclis üyelerine ve sonunda da büyük balkondan okunan bir manifesto hazırlayarak paçayı kurtaran Duportal'a sundular. "Toulouse Komünü Cumhuriyet'in tek ve bölünmez olduğunu bildirir,

Paris vekillerini Hükümet'le büyük kent arasında aracılık yapmaya çağırır ve M. Thiers'ı Meclisi dağıtmaya davet eder." Kalabalık, Solun temsilcilerine ve M. Thiers'ın kırsal belediye tarafından baskılandığına inanan bu tatsız Komünü alkışladı.

Akşam saatlerinde Ulusal Muhafızların bazı subayları bir ya da iki istisna dışında salt çene yapanlardan oluşan bir İcra Komitesi atadı; bunda hareketin belli başlı liderleri yer almıyordu. İcra Komitesi manifestoyu yayımlamakla yetindi ve en ufak önlemleri ve hattâ tren istasyonunun kontrolünü ele almayı bile ihmal etti. Yine de generaller ayın 26'sında mahkeme başkanını ve halkı kendi etraflarında toplanmaya çağıran bir bildiri yayımlamış olan başsavcıyla buluştukları cephaneliklerinden kıpırdamayı göze alamadı. Ulusal Muhafızlar cephaneliğe hücum ederek yanıt vermek istedi ve varoşlar zaten Capitol'e üşüşmüştü. Ama Komisyon pazarlık etmeyi yeğledi; cephaneliğe, eğer Hükümet Kératry'nin yerine Cumhuriyetçi bir vali atarsa dağılacakları haberini yolladı ve gerçekten de hiçbir şey yapmamış olan Duportal'ı tümüyle gözden çıkardı. Görüşmeler tüm gece boyunca devam etti ve yorgun ve her şeyin yoluna girdiğini sanan şefleri tarafından kandırılmış Ulusal Muhafızlar evlerine döndü

Tüm bu hatalardan haberdar olan Kératry ertesi gün üç süvari bölüğüyle istasyona geldi, cephaneliğe ilerledi, anlaşmaları bozdu ve ileri emri verdi. Saat birde 200 süvari ve 600 düzensiz askerden oluşan Versailles ordusu saldırısını başlattı. Kenti varoşlardan ayırabilmek için bir tabur Saint-Cyprien köprüsünü ele geçirdi, diğeri valiliğe geçti ve üçüncüsü de Nansouty, Kératry ve yargıçlarla birlikte Capitol'a yürüdü.

Yaklaşık 300 insan avlulara, pencerelere ve balkona doluştu. Versailles birliklerini konuşlandırdı ve binadan yaklaşık 55 metre uzağa sırayla altı makineli koydu ve böylece kendi piyade ve topçularını hiç çekinmeksizin isyancıların tüfekleriyle karşı karşıya bıraktı. Mahkeme başkanı ve başsavcı barış görüşmelerine başladı ama hiçbir şey elde edemediler. Kératry sert bir konuşma yaptı ama

sesi haykırışlarla boğuldu. Tek bir kurusıkı atış olasılıkla her iki kanattan da taciz edilen askerleri ve piyadeleri korkuturdu. Ama liderler Capitol'den kaçmıştı. Cumhuriyetçi İttifak araya girip, muhafızları çekilmeye ikna ettiği ve Kératry'i kurtardığında birkaç adamın cesareti hâlâ bir direniş yaratabilirdi. Valilik bu denli kolay alınmış ve aynı akşam Kératry oraya yerleşmişti. İcra Komitesi üyeleri ertesi gün kendilerini cezalandırmaktan kurtaracak rezil bir manifesto yayımladı ve içlerinden biri kendisinin Kératry tarafından belediye başkanı olarak atanmasını sağladı.

Böylece Toulouse'un "*Yaşasın Paris*!" sloganıyla ayaklanmış olan işçi sınıfı, ayaklanmayı başlatmış olanlar tarafından yüzüstü bırakılmıştı. Bu Paris için talihsiz bir denemeydi çünkü eğer başarılı olsaydı tüm güney bölgesi Toulouse örneğini izleyecekti.

Tüm bu hareketlerde eksik olan düşünceli ve enerjik adamlar Narbonne ayaklanmasında ortaya çıktı. Coşkusunda Galyalı, kararlılığında Romalı olan bu eski kent Aude bölgesinde gerçek bir demokrasi merkezidir. Savaş sırasında Gambetta'nın yetersizliklerine karşı burada olduğundan daha enerjik bir karşı çıkış olmamıştı. Tam da bu nedenle Carcassonne'unkiler silahlanalı uzun zaman geçmiş olmasına rağmen Narbonne Ulusal Muhafızları henüz silahlarını ele almamıştı. 18 Mart haberleri karşısında Narbonne hiç duraksamadan Paris'in yanında olduğunu bildirdi. Komün ilânı için eski bir İmparatorluk sürgünü, sağlam karaktere ve güçlü inanca sahip bir adam olan Digeon'a başvuruldu. Kararlı olduğu kadar alçakgönüllü de olan Digeon hareketin yönetimini Aude'de ünlü bir demokrasi lideri, savaş sırasında Gambetta'nın en inatçı karşıtlarından biri olan sürgündeki yoldaşı Marcou'ya önerdi. Kurnaz bir avukat olan Marcou kendisini tehlikeye atmaktan korkarak ve bölgenin en büyük kentinde Digeon'un enerjisinden çekinerek onu Narbonne'a gitmeye ikna etti. Digeon ayın 23'ünde Narbonne'a vardı ve ilk düşüncesi belediye meclisini Komün ilkelerine inandırmak oldu. Ama belediye başkanı Raynal'ın meclisi toplamayı reddetmesi üzerine artık sabrı taşmış olan halk 24'ü akşamı

Belediye Sarayı'nı istila etti ve belediye başkanlığı tarafından toplanmış olan silahları kuşanarak Digeon ve arkadaşlarını buraya yerleştirdi. Digeon balkona çıktı, Paris'inkine bağlı Narbonne Komünü'nü ilân etti ve hızla savunma önlemleri almaya başladı.

Ertesi gün Raynal garnizonunu ve Belediye Sarayı önünde oluşan bazı grupları toplamaya çalıştı ama halk, özellikle de Parisli kız kardeşlerine layık olan kadınlar askerleri silahsızlandırdı. Bir yüzbaşı ve bir teğmen rehine olarak tutuldu; garnizonun geri kalanı ayrıldı ve kendisini Saint-Bernard kışlalarına kapadı. Raynal direnişi canlandırmaya devam ettiğinden ayın 26'sında tutuklandı ve Digeon yanında üç rehineyle birlikte, bir Federal müfrezesinin başında valiliği teslim almaya giderken istasyona ve telgraf bürosuna gözcüler yerleştirdi. Silahları vermesi için cephaneliğe geldiğinde ateş açmalarını emreden teğmenlerine rağmen askerler silahlarını teslim ettiler. Aynı gün komşu komünlerden temsilciler geldi ve Digeon hareketi yaymak için işe koyuldu.

Komünlerin iyi birleştirilmemesi halinde bölgesel ayaklanmaların kısa sürede çökeceğini Digeon net olarak görmüştü; bu nedenle Toulouse ve Marseille ayaklanmalarına yardım etmek istiyordu. Béziers ve Cette kendisine destek sözü vermişti ve Montpellier, Toulouse ve Perpignan'dan yollanan diğer birliklerin izlediği iki Turcos(*) grubu ayın 28'inde buraya vardığında Bèziers'e gitmek için ayrılmak üzereydi. Bu andan itibaren Digeon savunmada kalmak zorundaydı. Aceleyle barikatlar inşa ettirdi, kritik noktaları destekledi ve Federallere her an saldırı beklemeleri emrini verdi.

Bu konuya daha sonra tekrar döneceğiz. Şimdi Paris bizi çağırıyor. Diğer bölgesel hareketler geçici titreşimlerdi. 28'inde Paris hâlâ zaferle coşarken Marseille ve Narbonne'dakiler dışında Fransa'nın tüm komünleri yok olmuştu.

(*)Fransız sömürge topraklarında Fransa adına savaşan Cezayirli ve Tunuslu askerlerden oluşan birliklere verilen isim. —*ed.*

11. BÖLÜM

KOMÜN KONSEYİ BOCALIYOR

KOMÜN'ÜN yeni seçilmiş üyeleri belediye meclisi salonunda toplandığında Belediye Sarayı hâlâ çalkalanıyordu.

Oylama sonucunda on altı belediye başkanı, yardımcısı ve her tondan Liberaller, birkaç Radikal ve her türden yaklaşık altmış devrimci vekil seçilmişti.

Bu sonuncular nasıl oldu da seçildi? Her şey söylenmeli ve sonunda kendisini "devrimci" olarak adlandıran eski romantik ekolün bayat dalkavukluğunun yerini en doğru şekilde hakikat almalı. Yenilgiden daha korkunç tek bir şey olabilir: nedenlerini yanlış anlamak ya da unutmak.

Sorumluluk seçilenler üzerinde yeterince ağırlık yapmaktadır ama her şeyi de tek bir yana yüklememeliyiz — seçenler de bundan payını almalı.

Merkez Komite 19'unda halka "Komünal seçimleriniz için hazırlanın" demişti. Dolayısıyla bir vekillik ve vekiller oluşturmak için bir haftaları vardı. Kuşkusuz belediye başkanlarının direnişi ve askeri görevleri çok sayıda devrimci seçmeni kendi bölgelerinden uzak tutmuştu ama yine de seçim işini gerçekleştirmek için yeterli sayıda yurttaş kalmıştı.

Söz konusu olan şey Paris'e tüm Fransa için kabul edilebilir bir komünal anayasa sağlamak olduğundan bundan daha vazgeçilmez bir vekâlet hiçbir zaman olmamıştı. Paris hiçbir zaman aynı anda hem dövüşebilen hem de anlaşma yapabilen, aydın ve pratik insan ihtiyacı içinde olmamıştı.

Ve hiçbir zaman bundan daha az hazırlık tartışması olmadı. Az sayıda adam yalnızca seçim meselelerinde böylesine aşırı titiz ve

temsilcilerinden kurtulmak için henüz bir devrim yapmış olan bir halkı sağduyuya çağırdı. Yirmi bölgenin Komitesi pek çok noktada çok yerinde olan ve bir çerçeve hizmeti görebilecek bir manifesto yayımladı; Genel Merkez'deki iki delege *Resmi Gazete*'de yayımlanan bir makaleyle Paris'i vereceği oyların önemiyle etkilemeye çalıştı. Tek bir kurul bile Paris'in genel programını oluşturmadı; yalnızca iki ya da üç bölge bir tür yetki verdi.

Programı oylamak yerine isimleri oyladılar. Komün talep edenler, Corderie'de ya da kuşatma sırasında bir iz bırakanlar daha fazla açıklama sorulmadan seçildiler; hattâ 31 Ekim'deki hatalarına rağmen Flourens gibi bazıları ikinci kez seçildiler. Merkez Komite'nin tanınmayan isimlerinden yalnızca yedi ya da sekizi seçildi ve bunlar da en iyileri değildi. Hattâ biri aday bile olmamıştı. Pek çok bölgedeki mitingler en ateşli konuşmacıları, kuşatma sırasında yeşeren ve pratik yaşam bilgisinden yoksun romantikleri yükseltti. Hiçbir yerde adaylar bir teste tabi tutulmadı. Mücadele hevesi içinde yarınlar için hiçbir fikirleri yoktu. İnsan söz konusu olan amacın yeni bir düzen kurmak değil sadece bir gösteri olduğunu sanabilirdi.

Yalnızca yirmi dört işçi seçilmişti ve bunların üçte biri Enternasyonal ya da işçi sendikalarından değil mitinglerden geliyordu. Halkın diğer delegeleri orta sınıftan ve sözde liberal mesleklerden, muhasebecilerden, gazetecilerden seçilmişti — on iki kadarı doktor ve avukattı. Birkaç gerçekten gayretli insan bir yana bırakıldığında ister tecrübeli ister acemi olsun bunlar kişiliklerinin olgunluğuna rağmen kentsoyluluğun politik ve yönetim düzeneğinin işçileri kadar cahildi. Merkez Komite'nin güvenliği, her biri kendi çözümüne sahip, büyük insanlarla süslenmemiş olmasına bağlıydı. Komün Konseyi bunun aksine şapeller, gruplar, yarı şöhretlerle ve dolayısıyla da sonsuz rekabet ve çekişmeyle doluydu.

Böylece devrimci seçmenlerin aceleciliği ve aldırmazlığı Belediye Sarayı'na çoğu adanmış ama özen gösterilmeden seçilmiş insanları yolladı ve üstüne üstlük, girişilen mücadelede onlara

rehberlik edecek ya da sınırlayacak belirli bir yetki olmadan onları kendi keyiflerine, kendi başlarına bıraktı.

Kuşkusuz zaman ve deneyim bu ihmali düzeltirdi ama zaman yoktu. Halk bir saat bile egemen olmamıştı ve o anda baştan ayağa silahlı, hazır değillerse yazık olacaktı. 26 Mart seçimlerinin tamiri mümkün değildi.

İlk oturumda seçilenlerden yalnızca altmışı mevcuttu. Açılışta, Merkez Komite Konseyi kutlamaya geldi. Kıdem gereği oturum başkanlığı yapan, düşmanla yakınlık kurmayı normal sayan bir düşünce yapısına sahip Beslay, açılış konuşmasını yaptı. Mutlu bir ruh haliyle bu genç devrimi şöyle tanımladı: "Paris Komünü'nün tanınması Cumhuriyet komünlerinin tanınmasıdır. Karşıtlarınız Cumhuriyete saldırdığınızı söylemişti. 1793 Cumhuriyeti ulusun tüm güçlerini merkezde buluşturmak isteyen bir askerdi; 1871 Cumhuriyeti barış oluşturmak için her şeyden önce özgürlük isteyen bir işçidir. Komün sadece yerel olanla, Bölge sadece bölgesel olanla ve Hükümet ulusal olanla ilgilenecektir. Bu sınırı aşmayalım ve o zaman ülke, Hükümet bu devrimi alkışlamaktan gurur ve mutluluk duyacaktır." Bu, uzun bir politik yaşam deneyimine sahip olmakla birlikte yaşlı bir adamın naif yanılsamasıydı. Biçim açısından son derece ılımlı olan bu program tam da bu oturumda görüldüğü üzere büyük kentsoyluluğun ölüm çanından başka bir şey değildi.

Daha başlangıçta bile bazı çatlak sesler vardı. Zorba ve sersemlemiş kafalı rastgele hareketlere kalkıştı ve Komün'ün kendisini erksiz ilân etmesini istedi. Kendi bölgesinden seçilen Tirard kendi yetkisinin sadece belediyeye ait olduğunu, Komün'ün siyasî niteliğini kabul edemeyeceğini söyleyerek bu olayı çekilme bahanesi olarak kullandı, istifasını verdi ve ironik bir biçimde Konseye veda etti: "Sizlere samimi iyi dileklerimi bırakıyorum; görevinizde başarılı olmanızı dilerim " vs.

Sekiz yıldır iç savaşı kışkırtmakla meşgul olan ve şimdi seçmenlere yaptığı konuşmada ısrarla istediği vekâletten vazgeçen bu

ikiyüzlü adamın küstahlığı genel bir kızgınlık uyandırdı. Daha sabırsız olanlar tutuklanmasını, diğerleri ise yetkisinin geçersiz kılınmasını istedi. Versailles kürsüsünde "Belediye Sarayı'na girdiğinizde oradan çıkacağınızdan emin olamazsınız" demiş olduğu için kazasız belâsız kaçtı.

Kuşkusuz bu olay, Konsey'in oturumların gizliliği için oylama yapmasına yol açtı, işe yaramaz bahaneleri ise Komün'ün bir parlamento olmamasıydı. 1792–93 Büyük Komünü'nün en iyi geleneklerini çiğneyerek Konsey'e bir gizli tertip görünümü veren bu karar çok kötü bir etki yarattı ve gizli oturumların doğal bir sonucu olarak gazetelerde fantastik raporlar bollaştığından iki hafta sonra bu kararı iptal etmek kaçınılmaz oldu. Anıa açıklık hiçbir zaman *Resmi Gazete*'de kısaltılmış raporların eklenmesinden başka bir şey içermedi. Konsey, varlığı pek çok hatayı önleyecek olan halkı hiçbir zaman kabul etmedi.

Ertesi gün Konsey kendisini çeşitli hizmetlerden sorumlu komisyonlara böldü. Askerî, Finansal, Adlî, Halk Güvenliği, İş ve Ticaret, Bölgeler, Dış İşleri, Kamu Hizmetleri ve Eğitim komisyonları seçildi. İcra Komitesi Lefrançais, Duval, Félix, Pyat, Bergert, Tridon, Eudes ve Vaillant'dan oluşuyor ve ayrıca Duval, Bergeret ve Eudes Askerî Komisyon'da da yer alıyordu.

Merkez Komite delegeleri ilân edildiğinde tüm bildirilerin *Komün* olarak imzalanması gerektiği henüz oylanmıştı — çok çabuk unutulan bir oylama. Yarım saat bekledikten sonra tanıtıldılar. Sözcüleri "Yurttaşlar, Merkez Komite devrimci güçlerini size devretmek için burada. Statülerimizin tanımladığı işlevleri sürdürüyoruz" dedi.

Bu, Konsey'in kendi otoritesini doğrulama anıydı. Halkın tek temsilcisi, tek sorumlu olarak şimdi, bir zamanlar bulunduğu önemli konumu her zaman anımsayacak ve onu yeniden elde etmeye çalışacak bir Komitenin ortaklaşa varlığını kabullenmeyerek, tüm güçleri kendinde toplamalıydı. Bir önceki oturumda Konsey Paris ve Cumhuriyete lâyık olduğunu oylayarak Merkez Komite'ye

adil davranmıştı ve şimdi onların sözüne güvenerek Komite'nin rolünün son bulduğunu ilân etmeliydiler. Bu anlamda güvenilir bir karar yerine karşılıklı suçlamalara başvuruldu.

Bir Konsey üyesi Merkez Komite'nin seçimlerden sonra dağılma sözünü anımsattı. Hedeflerinde gücü ele geçirmek yoksa örgütlenmelerinin devamına gerek yoktu. Varlin ve Beslay, Jourde ve Rigault'nun uğruna mücadele ettiği Komite'nin varlığını savundu. Olumlu bir sözcükle ikna olacak olan delegeler bu zayıflık karşısında direndiler. "Bu, Cumhuriyeti kurtarmış olan Federasyon'dur. Son söz henüz söylenmedi. Bu örgütü dağıtmak gücünüzü kırmaktır. Merkez Komite yönetimde pay iddiasında değildir. Sizler ve Devrimin sağ kolu olan Ulusal Muhafızlar arasındaki birliğin bağı olarak durmaktadır. Bir kez daha olduğumuz şey olduk: Ulusal Muhafızların büyük *aile konseyi*."

Bu benzetme belirgin bir etki yarattı. Oylama ertelendi ve hiçbir karara varılmaksızın Komite delegeleri çekildi.

Bunun üstüne, hiçbir giriş olmadan, tıpkı bir zıpçıktı gibi Felix Pyat ortaya çıktı ve mecburi hizmetin kaldırılmasını önerdi.

31 Ekim'de Belediye Sarayı'nı terk ettiği ve birkaç gün sonra hapisten kaçtığı gibi 3 Mart'ta Ulusal Meclis'ten sessizce sıvışmıştı. 18 Mart'ta Delescluze daha ilk günden devrime katılırken o yerinden kımıldamadı. Felix Pyat zaferi bekledi ve seçim akşamı "en gururlu isimlere alçak gönüllülüğü öğreten ve zeki insanlarda aşağılık duygusu uyandıran" Komite önünde davul çalmaya başladı. Onuncu bölgede yaklaşık 12.000 oyla seçildiğinden artık Belediye Sarayı'nda koltuğunu almak için öne çıkmıştı.

Yirmi yıldır beklenen an gelmişti; sahneye çıkmak üzereydi. Oyun yazarları, romantikler, mucizeciler, hayalperestler ve Jakoben kalıntılarından oluşan bir kalabalık içinde 1830'dan beri sosyal devrimin ayak izlerinden yürüyerek yaptığı tek şey kralın öldürülmesi ve devrimci isyan çağrıları, mektuplar, kinayeler, kutlamalar, yakarmalar, çağrışımlar, günün olayları üzerine abartılı konuşmalar, eski Montagnard takımını kurcalama ve birazcık

insanlık cilasıyla onları onarmak olmuştu. İmparatorluk döneminde öfkeli manifestoları polisin ve Bonapartçı basının eğlencesi, bunlardan pratik bir düşünce ya da bir sezgi zerresi çıkaramayan halkın önüne atılacak mükemmel rüşvetler olmuştu. Bu sarhoşluk yarırolden daha fazla bir şeydi. Sahnenin darmadağınık çılgın adamı perdenin arkasında kurnaz ve bir ölçüde uyanık birine dönüşüyordu. Temelde yalnızca kendine tapınması konusunda içten olan titiz bir kuşkucuydu. Komüne cepleri kararnamelerle dolu olarak geldi.

Dilekçesini okuduğunda romantikler tarafından şiddetle alkışlandı ve hemen kabul edildi. Ama Konsey sabah bu türden bir şey açıklamamış, yalnızca kendilerini Paris'e tanıtan bir bildiri açıklamıştı: "Bugün ev kiraları, yarın vadesi geçmiş borçlar konusunda karar, yeniden kurulan ve basitleştirilen kamu hizmetleri, yeniden örgütlenen Ulusal Muhafızlar bunlar ilk eylemlerimizdir." Ve şimdi aniden ulusal meselelere tecavüz ediyordu. Sabah Komün ve akşam Anayasal Meclis.

Devrimi komünalden ulusala çevirmek istiyorlardıysa bunu söylemeli, cesurca programlarını ileri sürmeli ve Fransa'ya bu girişimlerinin gerekliliğini göstermeliydiler. Ama gelişigüzel uydurulmuş, bir giriş açıklaması ve devamı olmayan bu dilekçe ne anlama geliyordu? Bu *bir şeyin yerine başka bir şey konması işlemi* daha başlamamıştı bile. Parlamentarizm'den kaçınma bahanesi altında meseleler aceleye getiriliyordu.

Sonra Konsey Ekim 1870 ve Temmuz 1871 arasındaki gecikmiş kiraların genel affını önerdi. Versailles yalnızca erteleme önermişti: bu, eşitliğe aykırıydı. Konsey mülkiyetin genel özverideki payını üstlenmesi gerektiği şeklinde iyi bir gerekçeyle kiraları affetti; ama kuşatma sırasında skandala varan kârlar elde eden pek çok sanayici bu aftan yararlanmadı. Bu adalete aykırıydı.

Son olarak, kendilerini Merkez Komite'nin fazlasıyla yalnız bıraktığı bölgelere tanıtmayı ihmal ettiler. Kuşkusuz bir bildiri hazırlamak üzere bir komite görevlendirilmişti ama yaptığı işten

hoşlanılmamış ve bir diğeri görevlendirilmişti: o komiteden diğerine Komün programı yirmi iki gün boyunca ertelenmiş ve Konsey onlara bir öğüt ya da fikir veremeden bölgelerdeki tüm ayaklanmaların ölmesine izin vermişti.

Bu sınır aşımları, bu düzensizlik Paris'in, yeni gücün duruma ilişkin ne net fikirlere ne de bir bilince sahip olmadığı düşüncesiyle rahatsız olmasına yol açtı. Konsey'in Liberal kanadı geri çekilmek için bu bahaneden yararlandı. 20'sindeki anlaşmaları samimi olsaydı, Paris'in yazgısını önemseseydiler seçilmiş olan belediye başkanları ve yardımcıları cesaretle yetkilerine sahip çıkarlardı. Bölgelerdekiler gibi onlar da terk ettiler ama kendi seçimlerine karşı çıkmamış olduklarından suçlanmayı daha fazla hak ediyorlardı. Pek çoğu Belediye Sarayı'nda hiç görünmedi; diğerleri "Nereye gidiyoruz?" diye ağlaşarak ellerini ovuşturdular. Bazıları ölümcül hastaymış gibi göründüler: "Görüyorsunuz ölmek üzereyim. Baştan beri en tacizkâr olanlar sonradan en sıradan kaytarmalara başvurdular.

Konsey ayın 30'unda yetki belgelerini incelediğinde bunların istifaları, çifte seçimler nedeniyle yirmi iki koltuğun boş olduğu görüldü. Fransız Cumhuriyetinin en iyi geleneklerine sadık kalarak Enternasyonal'in en zeki üyelerinden biri olan, on üçüncü bölgeden seçilmiş Macar Frankel'ı kabul etti. Altı aday 1849 yasasının gerekli gösterdiği sekizde birlik oyu almamıştı: Konsey bu usulsüzlüğe göz yumdu çünkü bu adayların gerici mahallelerdeki bölgeleri günden güne boşalıyordu.

Düzenin iki kez suçlanmış olan adamları yeniden kin ve böbürlenme depoladıkları Versailles'a göçmeyi sürdürdü. Kent savaştaymış görünümü veriyordu; herkes mücadelenin yakın olduğundan söz etmekteydi. M. Thiers zaten Paris'i Fransa'dan koparmıştı. 31 Mart'ta posta müdürü Rampont Merkez Komite delegesi Thiesz'e vermiş olduğu şeref sözünden dönerek posta hizmetini altüst ettikten sonra ortadan kayboldu ve M. Thiers tüm yük katarlarını yok etti ve Paris'e yönelik tüm iletişimi durdurdu.

1 Nisan'da resmi olarak savaş ilân etti. Valilere çektiği telgrafta "Meclis Fransa'nın sahip olduğu en iyi ordulardan birinin örgütlenmesinin tamamlandığı Versailles'da toplanmaktadır. İyi vatandaşlarımız üzücü ama kısa sürecek bir mücadelenin sonu için cesaretlenebilir ve umutlanabilir" diyordu. Prusyalılara karşı orduları toplamayı reddeden aynı kentsoyluluğun alaycı bir böbürlenmesi. "En iyi ordulardan biri" yalnızca 18 Mart'ın beş ya da altı bölgeyle güçlendirilmiş ayaktakımıydı: yaklaşık 35.000 adam, 3000 at ve 5000 jandarma ya da polis memuru.

Paris bu ordunun varlığına bile inanmayacaktı. Güncel gazeteler bir gezinti olarak Versailles'a gitmekten söz ederek hücum talep ettiler. En acelecileri Felix Pyat'nın çılgıncasına soytarı külâhını salladığı *Vengeur*'du. Komün'ü "Versailles'a saldırması için cesaretlendirdi. Zavallı Versailles! Artık sadece Komün kadınlarının kralını yakalamak için yeterli olduğu 5 ve 6 Ekim 1789'u hatırlamıyor." 2 Nisan Pazar sabahı İcra Komitesi'nin aynı üyesi Paris'e şu bildiriyi sundu: "Dün Versailles'da askerlerden Paris'e yürümek için *evet* ya da *hayır* oyu kullanmaları istendi, yanıt Hayır! idi."

12. BÖLÜM

VERSAİLLESLILAR KOMÜN DEVRİYELERİNİ GERİ PÜSKÜRTÜYOR VE MAHKÛMLARI KATLEDİYOR

2 NİSAN günü, saat birde Versailles hiçbir uyarı hiçbir çağrı yapmadan Paris'e ateş açtı.

Süvarileri birkaç gün boyunca Chatillon ve Putteaux'daki ileri karakollarımızla karşılıklı olarak silah attılar. Versailles'a uzanan yoldaki Courbevoie'yı işgal ettik ve bu da kırsal bölgeleri çok kızdırdı. Ayın 2'sinde sabah saat onda en iyi Versailles birliklerinden toplam 10.000 kişilik üç tugay Bergeres kavşağına geldi. Gallifet taburundan altı ya da yedi yüz süvari bu hareketi desteklerken Saint-Germain yolunda inşası bitmemiş bir barikat tarafından savunulan Courbevoie'da bizim yalnızca beş ya da altı yüz kişiden oluşan üç federal taburumuz vardı. Ancak, iyi bekçilik ettiler; keşif askerleri Versailles ordusunun bir jandarma albayı sandıkları baştabibini öldürdü.

Öğle saatlerinde Courbevoie baraka ve barikatlarını bombalayan Versailles fiili saldırılara başladı. Bizimkilerden gelen ilk silah atışıyla subayları ve topları yolda bırakarak hızla kaçtılar. Vinoy bizzat gelmek ve kaçakları toplamak zorunda kaldı. Bu arada 113. muharip sınıfı Courbevoie'yı sağdan kuşattı ve deniz piyadeleri sola dönerek Putteaux'dan ilerlediler. Sayıca çok az olan ve Paris'ten kopmaktan korkan federaller Courbevoie'yı boşalttı ve arkalarında on iki ölü ve bazı esirler bırakarak, bombaların önünde Neuilly Caddesi'ne geri çekildi. Jandarmalar biri on beş yaşında bir çocuk olmak üzere beş kişiyi yakaladı, acımasızca dövdü ve Mont-

Valérien eteğinde vurdu. Bu askerî sefer devam etti, ordu karargâhını geri aldı.

Bomba haberleri üzerine tüm Paris çalkalandı. Ayın 28'inden beri bir güven havası içinde yaşadıklarından kimse bir saldırıya inanmıyordu. Kuşkusuz bu en fazla bir yanlış anlama, bir kutlamaydı. Haberler ve hasta nakil araçları geldiğinde, "Kuşatma yeniden başlıyor" sözcükleri dile getirildiğinde tüm karargâhlar bir dehşet patlamasıyla sarsıldı. Paris korku içinde bir arı kovanı gibiydi. Aceleyle bir kez daha barikatlar inşa edildi, her yerde toplan boruları çalındı ve toplar Porte-Maillot ve Ternes siperlerine çekildi. Saat üçte insanlar "Versailles'a" diye bağırarak toplanmıştı. Kadınlar taburları heyecanlandırıyor ve öncü kıtada yürümekten söz ediyordu.

İcra Komitesi toplandı ve bir bildiri yayımladı: "Kraliyet komploculari saldırdı; ılımlı tavrımıza rağmen saldırdılar. Bizim görevimiz bu yanlış saldırılar karşısında bu büyük kenti savunmaktır." Komite'de generaller Duval, Bergeret ve Eudes saldırı konusunda görüş bildirdi. "Coşkumuz eşsiz ve karşı durulamaz. Versailles 100.000 kişi karşısında ne yapabilir? Saldırmalıyız" meslektaşları, özellikle de Félix Pyat buna karşı çıktı. Soytarılığı bir cankurtaran yerine geçiyordu. "Toplar, kurmaylar ve liderler olmadan rasgele işe başlanmaz" dedi ve birliklerin gücünün geri gelmesini önerdi. 19 Marttan beri güçlü bir saldırıdan yana olan Duval şiddetle onu azarladı: "O zaman neden üç gün boyunca 'Versailles'a' diye bağırdın?" Saldırının en güçlü karşıtı Lefrançais idi. Sonunda ---çoğunluğu oluşturan— dört sivil üye generallerin adam, silah, malzeme ve araç güçlerine ilişkin ayrıntılı bir rapor sunmasına karar verdi. Aynı akşam Komite sözde eylem grubunun bir üyesi olduğundan konumunu yalnızca eski dostlarının himayesine borçlu olan Eudes'le birlikte Cluseret'yi savaş temsilcisi olarak atadı.

Komite'nin çoğunluğuna rağmen generaller işe başladı. Aslında aksi yönde bir resmî emir de almamışlardı. Hattâ Félix Pyat konuşmasını "Önünde sonunda, eğer hazır olduğunuzu düşünüyorsanız.."

diyerek tamamlamıştı. Flourens'ı her zaman bir *büyük darbeye* hazır ve diğerlerini de eşit ölçüde maceracı görmüşlerdi ve kendi yetkilerine dayanarak Ulusal Muhafızların onları izleyeceğinden emindiler. *Lejyon şeflerine* kollar oluşturma emri verdiler. Sağ kıyının taburları Vendôme ve Wagram Meydanları'nda, sol kıyınınkiler ise Italie Meydanı ile Mars Alanı'nda yoğunlaşacaktı.

Kendilerine önderlik edecek olan kurmay subaylardan yoksun bu hareketler çok kötü bir biçimde uygulandı. Oraya buraya yürüyen çok sayıda adam yorgun düştü. Ama yine de gece yarısı olduğunda Seine Nehri'nin sağ kıyısında 20.000 ve solda yaklaşık 17.000 kişi vardı.

Meclis saat sekizden gece yarısına dek oturumdaydı. Her zaman ilgili olan yorulmak bilmez Félix Pyat, kilisenin bütçesinin iptal edilmesini istedi. Çoğunluk hemen onu mutlu etti. Pekâlâ Versailles ordusunun feshedilmesini de isteyebilirdi. Paris'i sağır eden askerî hazırlıklar hakkında Meclis'te kimse tek bir söz etmedi — hiç kimse savaş alanını generallerle tartışmadı.

Generallerin Cluseret'ye aktardığı plan Rueil yönünde güçlü bir gösteri yaparken iki kolun Meudon ve Chatillon platosu üzerinden Versailles'a yürümesiydi. Flourens'in yardımıyla Bergeret sağda görev yapacaktı; Eudes ve Duval merkez ve sol kollara komuta edecekti. Basit ve deneyimli subaylar ve yekpare kollarla kolay uygulanabilir bir düşünce. Ama taburların çoğu 18 Mart'tan beri lidersiz, Ulusal Muhafızlar kadrosuz ve 40.000 insana önderlik etme sorumluluğunu üstlenen generaller savaş alanına tek bir tabur bile götürmemiş insanlardı. En basit önlemleri bile ihmal ettiler. Topları, mühimmat vagonlarını ya da ambulansları nasıl toplayacaklarını bilmiyorlardı, günlük emir yayımlamayı unuttular ve etkili bir siste adamlarını saatlerce yemeksiz bıraktılar. Her federal en çok sevdiği lideri seçti. Pek çoğunun fişeği yoktu ve hücumun basit bir gösteri olduğuna inanıyordu. İcra Komitesi, Ulusal Muhafızlar'ın karargâhı olan Vendôme Meydanı'ndan gelen bir gönderiyi duyurmuştu: "Cephedeki askerler bize geliyor ve kimse savaşmak istemiyor, üst düzey subayları kurtarın diyor."

Sabah saat üçte Bergeret'nin yaklaşık 10.000 adama ve yalnızca sekiz topa sahip olan kolu Neuilly köprüsüne vardı. Bir önceki sabahtan beri hiçbir şey almamış olan adamlara kendilerini toplamaları için zaman vermek gerekiyordu. Şafakta Rued yönüne hareket ettiler. Taburlar öncüler olmadan, yolun ortasında sıralı mangalar olarak yürüdü ve Bergeres düzlüğünü neşeyle geçtiklerinde aniden bir bomba düştü ve onu ikincisi izledi. Mont-Valérien ateş açmıştı.

Ulusal Muhafızlar Mont-Valérien'i ele geçirmiş olduğumuza inandığından binlerce "hainlik" çığlıkları arasında taburlar korkunç bir panikle dağıldı. Komün'ün, Merkez Komite'nin Vendôme Meydanı'ndaki çok sayıdaki üyesi tam aksini biliyordu ve ateş açmayacakları umuduyla son derece aptalca bir biçimde bunu saklamıştılar. Ulusal Muhafızların hızlı bir hamleyle menzilinden kaçabileceği ve yalnızca kötü durumda iki ya da üç silâhları olduğu doğruydu ama kör bir güven durumundayken şaşkına düştüklerinden ihanete uğradıklarını sandılar ve dört bir yana kaçıştılar. Bergeret onları durdurmak için her yolu denedi. Bir bomba kurmay başkanının düzenli ordudan Komün'e geçmiş bir subay olan kardeşini ikiye biçti. Federallerin büyük bölümü tarlalara dağıldı ve Paris'e geri döndü. Yalnızca 91. ve az sayıda diğerleri olmak üzere 12.000 kişi Bergeret ile kaldı ve küçük gruplara ayrılarak Rueil'e ulaştı. Kısa süre sonra yanında bin kadar adamla Asnières yolu üzerinden Flourens geldi. Diğerleri Paris'te ya da yolda kalmıştı. Flourens ısrarla ilerleyerek Malmaison'a vardı, Gallifet'nin piyadelerini savaşa soktu ve Parisli öncü kolu Bougival'e dek ilerledi.

Bu saldırıyla şaşıran Versailles çok geç, saat ona doğru toparlandı. On bin adam Bougival'e gönderildi ve La Jonchere tepesine yerleştirilen bataryalar Rueil'i bombaladı. Sağda iki süvari tugayı ve solda Gallifet'ninkiler kanatları savundular. Parisli öncü kol –yalnızca bir avuç adam– köprübaşını güçlendirdikleri Neuilly'de saat bire doğru başlayan geri çekilişini gerçekleştirmesi için

Bergeret'ye zaman kazandırmak amacıyla kararlı bir direniş gösterdi. İnatla Rueil'de kalan bazı cesur adamlar büyük güçlükle Asnières köprüsünü aldılar ki oraya dek bazılarını da esir alan süvariler tarafından izlenmişlerdi.

Flourens Rueil'de şaşkına dönmüş ve bazı subaylarla birlikte işgal ettiği ev jandarmalar tarafından kuşatıldı. Kendini savunmaya hazırlanırken müfreze subayı yüzbaşı Desmarets öyle şiddetli bir kılıç darbesiyle kafasını yardı ki beyni dışarı aktı. Cesedi bir çöp arabasına atıldı ve zarif hanımefendilerin manzarayı seyretmek üzere toplandığı Versailles'a götürüldü. Devrimin sevgilisi, büyük yürekli adamın sonu böyle oldu.

Aşırı solda Duval geceyi altı yedi bin kişiyle Chatillon'da geçirmişti. Saat yediye doğru seçilmiş adamlardan bir grup oluşturdu, Petit-Bicetre'a yürüdü, General Du Barail'ın ileri karakolunu dağıttı ve güzergâha hâkim olan Villecoublay'yi incelemek üzere bir subay yolladı. Subay yolların serbest olduğunu bildirdi ve Federaller korkusuzca ilerlediler. Küçük köye geldiklerinde ateş açıldı. Askerler avcı erleri gibi yerleştirildi ve Duval onlara örnek oluşturarak yolun ortasında durdu. Saatlerce direndiler. Düşmanı yerinden sökmek için birkaç bomba yeterliydi ama Duval'in cephanesi yoktu. Fişekler bile yetersizdi, daha fazlası için Chatillon'a birilerini yollaması gerekiyordu.

Kaçınılmaz bir düzensizlikle kafaları karışmış olan tabyadaki Federaller her yandan sarıldıklarına inanıyordu. Duval'in habercileri oraya vardığında yalvardı, tehdit etti ama ne destek ne de malzeme alamadı. Hattâ bir subay geri çekilmeyi bile emretti. Tamamen yalnız bırakılan talihsiz Duval, Derroja tugayı ve tüm Pellé tümeninin 8.000 adamı tarafından kuşatılmıştı. Birlikleriyle Chatillon düzlüğüne geri çekildi.

Bizim merkezdeki çabalarımız da daha iyi durumda değildi. 10.000 adam Ranvier ve Avrial'le birlikte sabah saat üçte Mars Alanı'ndan ayrıldı. Savaş kıyafetlerini kuşanmış olan general

Eudes birliklere hareket emri vermişti. Saat altıda 61. birlik jandarmaların savunduğu Moulineaux'ya ulaştı; bunlar kısa süre sonra makineli tüfeklerle donatılmış ve evlerde siper almış bir Versailles tümeni tarafından tutulan Meudon'a geri çekilmek zorunda kaldı. Paris yüzlercesine sahipken Federallerin yalnızca sekiz topu vardı ve bunların her biri yalnızca sekiz atış yapabiliyordu. Saat altıda Molineaux'ya geri çekildiler. Ranvier silah aramak için ilerledi ve onları Issy'ye yerleştirerek Versailles'ın savunma haline geçmesini engelledi.

Her noktada yenilmiştik ve Komüncü gazeteler "Zafer" diye bağırıyordu. Generallerin adını bile bilmeyen personelin yanıltığı İcra Komitesi Courbevoie'da Flourens ve Duval'in buluştuğunu bildirdi. Yine dövüşkenliği tutan Félix Pyat altı kez "Versailles'a!" diye bağırdı. Sabahki firarlara rağmen toplumsal coşku azalmamıştı. 300 kadından oluşan bir grup kırmızı bayrak taşıyarak Elysées Meydanı'na yürüdü ve düşmana karşı öne çıkmak istedi. Akşam gazeteleri Flourens'in Versailles'ya gelişini bildirdi.

Siperlerde üzücü gerçek ortaya çıkmıştı. Tüm kapılardan uzun muhafız sıraları tekrar giriş yaptı ve saat altıda Paris dışındaki tek ordu Chatillon düzlüğündeki muhafızlardı. Tam ortalarına düşen birkaç bomba düzensizliği tamamladı. Adamlardan bazıları onları bir arada tutmak için umutsuzca çabalayan Duval'i tehdit etti. Bir avuç adamla kalmıştı ama kararlılığını korudu. Genellikle suskun olduğu halde tüm gece boyunca aralıksız olarak "geri çekilmeyeceğim" dedi.

Ertesi gün saat sekizde düzlük ve etrafındaki köyler Derroja birlikleri ve Pellé'nin bölüğü tarafından kuşatılmıştı. General Pellé onlara "Teslim olun, hayatlarınızı bağışlayalım" anonsunu yaptı. Parisliler teslim oldu. Versailles'lılar Federal saflarında savaşan askerleri hemen yakaladı ve vurdu. Mahkûmlar iki avcı dizisi arasında Versailles'a yollanırken subaylar rütbeleri sökülmüş olarak konvoyun başına yerleştirildi.

Petit Bicetre'da Başkomutan Vinoy ile buluştular. Subayların vurulmasını emretti ama eskort grubunun liderinin General Pellé'nin sözünü anımsatması üzerine "Burada bir komutan var mı?" diye sordu. Duval saflardan öne çıkarak "Ben varım" dedi. Bir başkası "Duval'in ekibinin başıyım" diyerek bir adım öne çıktı. Daha sonra Montrouge gönüllülerinin komutanı onların yanına geldi. Vinoy "Korkunç hainlersiniz" dedi ve subaylarına dönerek "vur" emri verdi. Duval ve arkadaşları cevap vermeye tenezzül etmedi, üzerinde "Bahçıvan Duval" yazılı bir duvarın önüne dizildiler. Resmî giysileri çıkarıldı ve "*Yaşasın Komün!*" diye bağırarak onun için öldüler. Bir süvari Duval'in çizmelerini çıkardı ve anı olarak aldı; *Figaro*'nun bir yazarı ise onun kanlı yakalığını aldı.

Böylece, düzenin ordusu mahkûmların katledilmesiyle iç savaşı başlattı. Ayın ikisinde başlamıştı; 3'ünde Chatou'da General Gallifet bir konaklama yerinde yemeklerini yiyen üç Federali öldürttü ve sonra da korkunç bir bildiri yayımladı: "Savaş Paris eşkıyaları tarafından ilan edilmiştir. Benim askerlerimi katlettiler. Bu, söz konusu katliamlara karşı açtığım acımasız bir savaştır. Bir örnek oluşturmalıydım."

Paris savaşçılarını "eşkıya" ve bu cinayetleri de "bir örnek" olarak adlandıran general aktrisler tarafından önce yıkılan sonra da el konulan bir lüks hayat haylazıydı. Meksika'da haydutluğuyla ünlü olan bu general İmparatorluk sarayının âlemlerinde öne çıkan karısının güzelliği sayesinde birkaç yıl içinde bir tugayın generalliğini kazanmıştı. Bu iç savaşta hiçbir şey "dürüst insan" bayraktarlarından daha öğretici değildir.

Bunlardan oluşan çete Chatillon mahkûmlarını karşılamak üzere hızla Versailles'daki Paris Bulvarı'na gittiler. Tüm Parisli göçmenler, görevliler, züppeler, dünyanın ve sokakların kadınları yumruklar, değnekler ve şemsiyelerle Federallere vurmak için bir sırtlan öfkesiyle geldiler ve onların kasketlerini, pelerinlerini çekiştirerek "Kahrolsun katiller! Giyotine" diye bağırdılar. Bu "katiller" arasında Duval'le birlikte alınan coğrafyacı Elisée Reclus

da vardı. Eskortlar öfkelerini taşırmak için onlara zaman kazandırmak amacıyla mahkûmları jandarma karargâhına götürmeden önce pek çok kez yürüyüşü durdurdu. Önce Satory doklarına atıldılar sonra da sığır vagonlarıyla Brest'e taşındılar.

Picard kırsalın tüm dürüst insanlarını bu oyunda birleştirmek istedi. Bu sivilceli suratlı Falstaff(*) telgrafında "alçak bir demagojinin daha alçak çehreleri hiçbir zaman dürüst insanların üzgün bakışlarıyla karşılaşmamıştı" dedi.

M. Thiers daha bir gece öncesinde, Mont-Valérien ve Chatou katliamlarından sonra valilerine yolladığı yazıda "Moral etkisi mükemmel" diyordu. Bu sözcüklerin iğrenç tekrarı "Varşova'da düzen egemen oldu" ve "Misket mucizeler yaratmıştır" şeklindeydi. "Benim elim dokunmadan Fransız kanının aktığını hiç görmedim" şeklindeki bu büyük sözcükleri dile getirenlerin Fransız kentsoylularının değil, bir halk kızının dile getirdiği iyi bilinir.

(*)Falstaff: Shakespeare'in dört oyununda yer alan ve İngiliz edebiyatında türünün belki de en ünlü örneği olan komik ve kötü kahraman. —*ed.*

13. BÖLÜM

MARSEİLLE VE NARBONNE'DA KOMÜN YENİLİYOR

İBRENİN PARİS'İN aleyhine döndüğünü gören güneş Marseille halkının yenilgisini de seyretti.

Ayın 26'sında Espivent kalk borusu çaldığı, bölgeyi bir kuşatma durumuna soktuğu ve Thiers tarzı bir bildiri yayımladığında uyuşuk Komite hâlâ horlamaya devam ediyordu. Belediye Meclisi titremeye başladı ve 27'sinde delegelerini geri çekti. Gaston Crémieux ve Bouchet, Komisyon'un geri çekilmeye hazır olduğunu belirtmek için belediyeye gitti. Konsey düşünmek için zaman istedi.

Akşam biter ve Komite dayanılmaz hale gelmiş olan bir durumdan çıkış yolu ararken Bouchet Versailles'a güçlerini Cumhuriyetçi bir valiye devredecekleri şeklinde bir telgraf çekmeyi önerdi. Büyük bir hareketin zavallı sonu! M. Thiers'ın Cumhuriyetçi valilerinin ne olduğunu biliyorlardı. Paris tarafından yollandıklarını söyleyen Landeck, Amouroux ve May geldiğinde yorgun, cesaretini yitirmiş Komisyon Bouchet'nin telgrafı kaleme almasına izin verdi. Gelenler büyük kent adına konuştular. Bouchet yetkilerini doğrulamak istedi ve geçerliliklerine itiraz etti ve bunun üzerine Komisyon üyeleri daha da öfkelendiler. Muzaffer Paris'in sihirli adı ilk saatlerin coşkusunu diriltti ve Bouchet buradan ayrıldı. Gece yarısı belediye meclisi kararını sürdürme konusunda anlaştı ve bunu Ulusal Muhafızlara iletti. Ulusal Muhafızlar da hemen onları izledi. Sabah saat bir buçukta Ulusal Muhafızlar kulübünün delegeleri Komisyon'a yetkilerinin son bulduğu bilgisini verdi. Li-

beral kentsoylular ortadan kayboldu, Köktenciler sözünden döndü ve tepkiyi karşılamak için geride yalnızca halk kaldı.

Bu, hareketin ikinci evresiydi. Üç delegeden en yüceltilmişi olan Landeck Komisyonun en yetkilisi haline geldi. Onun hakkında bir şeyler duyanlar ve geçmişte İmparatorluk polisinin hakkından nasıl geldiğini bilen soğukkanlı Cumhuriyetçiler fena halde cahil kabadayının altında bir Bonapartçı olduğundan kuşkulandılar. Gerçekten de her konuda cahil olduğu için hiçbir şeyden çekinmeyen, gülünç biçimde kibirli bir hokkabazdı. Bir lider olarak bu şarlatanla durum trajik hale geldi. Başka bir çıkış bulamayan Crémieux hâlâ bir önceki gecenin çözümünü destekliyordu. 28'inde belediye meclisine olayların sorumluluğunu onlara bırakarak Komisyon'un dağılmaya hazır olduğunu bildirdi ve arkadaşlarını rehineleri bırakmaya zorladı; bu, onu yalnızca ılımlılık konusunda daha da şüpheli kıldı. Yakından gözetlendiği ve tehdit edildiğinden bu tartışmalarda morali bozuldu ve aynı akşam valiliği terk etti. Onun ayrılması Komisyonu tümüyle yetkisiz kıldı. Komisyon onun çekilmesini fark etti, davaya sadakatine başvurdu ve aynı zamanda hem mahkûm hem de yetkili bir lider şeklindeki tuhaf rolünü oynamak üzere valiliğe geri getirdi.

Belediye meclisi Crémieux'nün mektubuna yanıt vermedi ve ayın 29'unda Komisyon önerisini yeniledi. Meclis yine sessiz kaldı. Akşam, Ulusal Muhafızların 400 delegesi müzede toplandı, taburları birleştirmeye karar verdi ve Hôtel-de-Ville ile valilik arasında görüşmeleri sürdürmekten sorumlu bir komisyon atadı. Ama bu delegeler yalnızca birliklerin devrimci öğesini temsil ediyordu ve Belediye Sarayı'na giderek daha fazla bir ümitsizlik batağına gömüldü.

Artık iki güç arasında savaş ilânları birbirini izliyordu. 30'unda meclis müze toplantısının kararlarına gerici birliklerin liderlerinden bir bildiriyle yanıt verdi. Komisyon Komün'ün özerkliğini ve valiliklerin feshedilmesini isteyen bir manifesto yayımladı; bundan kısa bir süre sonra meclis valinin genel sekreterini Hükümetin yasal

temsilcisi ilân etti ve onu görevini almaya davet etti. Sekreter sağır oldu ve *La Couronne* gemisine kaçtı; çok sayıda meclis üyesi de firkateyne gitmenin yolunu buldu — en ünlü gericiler hiç umursamadan bir ileri bir geri gittikleri için bu, lüzumsuz bir korkaklıktı. Komisyon'un enerjisi yalnızca bir gösteriydi; yalnızca iki ya da üç görevliyi, vekili, savcı Guibert'i ve kısa bir süreliğine de gümrük müdürüyle belediye başkanının oğlunu tutukladı. 1851 Karma Komisyonu'nun bir bölümünü oluşturmayı reddettiği öğrenilir öğrenilmez General Ollivier serbest bırakıldı. Valiliğe yakın bir noktayı Espivent tarafından unutulmuş olan avcılara bırakacak kadar gevşektiler. Dolayısıyla, meclisin sıvışması yalnızca daha utanç verici olarak göründü. Kent serinkanlı, neşeli ve dalgacı olmaya devam etti. Bir gün rıhtımda toplanan kalabalık Canebière'e topunu göstermek için gelen devriye botu *Le Renard*'ı öylesine yuhaladı ki halatını çözmek ve yeni limandaki firkateyne katılmak zorunda kaldı.

Komisyon kimsenin kendilerine saldıramayacağı sonucuna vardı ve bu nedenle hiçbir savunma önlemi almadı. Kente hâkim olan Notre-Dame-de-la Garde tepelerini kolayca silahlandırabilir ve son saldırının bazı subayları her şeyi örgütlemeyi teklif ettiğinden çok sayıda Garibaldiciyi askere alabilirlerdi. Komisyon birliklerin gelmeyeceğini ve eğer gelseler bile halkla dostluk kuracaklarını söyleyerek bu subaylara teşekkür etti. Siyah bayrak çekmek, askerlere bir bildiri yayımlamak ve uygun kalibrede mermileri olmayan silah ve topları valilikte toplamakla yetindiler. Kendini öne çıkarmak isteyen Landeck, Espivent'in rütbesini yükseltti ve onun yerine Pelissier adlı eski bir süvari çavuşunu atadı. Bildiride "Görevini üstlenene dek birlikler General Espivent'nin emri altındadır" deniyordu. Bu büyük komedi 1 Nisan tarihini taşımaktaydı. Pelissier kendisini sorgulayan askeri mahkemede "Hangi orduların generalisiniz?" sorusuna "Durumun generaliydim" yanıtını verdi ve aslında hiçbir zaman herhangi bir birliğin başına

geçmemişti. 24 Mart sabahında işçiler işlerinin başına döndüler çünkü bırakınız valilik muhafızlarını Ulusal Muhafızlara da maaşları ödenmemişti. Nöbet yerlerine yerleştirilecek adamlar güçlükle bulundu ve gece yarısı valilikte yalnızca yüz savunmacı vardı.

Bir *darbe* kolaylıkla gerçekleştirilebilirdi ve bazı zengin kentsoylular bunu denemek istediler. Adamlar hazırdı ve nasıl hareket edileceği konusunda anlaşıldı. Gece yarısı Komisyon uzaklaştırılacak ve Espivent gün doğmadan önce orada olmak için kente ilerlerken valilik ele geçirilecekti. Bir subay Aubagne'a gönderildi. General sağduyu bahanesiyle bunu reddetti ama beraberindekiler bu reddin gerçek güdüsünü açıkladı; "Marseille'den hırsızlar gibi sıvıştık, fatihler gibi girmek istiyoruz.

Kadrosu ve disiplini olmayan 600 ya da 700 kişilik Aubagne birliğiyle böyle bir şey yapmak oldukça zordu. Tek bir alay, 6. Avcı birliği daha mertçe bir duruş sergiledi. Ama Espivent *Couronne* denizcilerine, kendisiyle sürekli ilişki içinde olan düzenli Ulusal Muhafızlara ve hepsinden fazla da Komisyon'un ünlü lâkaytlığına güveniyordu.

Komisyon Ulusal Muhafızlardan delegelerin katılımıyla kendini güçlendirmeye çalıştı. Belediye meclisinin feshedilmesini oyladılar ve Komisyon seçimleri 3 Nisan olarak ilân etti. Bu önlem 24 Mart'ta alınsaydı her şeyi yoluna sokabilirdi ama 2 Nisan'da yalnızca boşluğa atılmış bir yumruktu.

Ayın üçünde Versailles'dan gelen haberler üzerine Espivent hazır durumda beklemeleri için tabur liderlerine emir yolladı. Gece saat on birde Garibaldi subayları Aubagne birliklerinin hareket ettiğini bildirmek üzere valiye geldiler. Komisyon eski nakaratını tekrarladı: "Bırakın gelsinler; karşılamaya hazırız." Saat bir buçukta çekilmeye karar verdiler ve saat dörde doğru bazı adamlar valilikte toplandı. Yaklaşık yüz kadar çeteci Komisyon'un bir batarya yerleştirmeyi bile düşünmediği istasyona yerleştiler.

Saat beşte Marseille alarma geçmişti. Bonaparte Caddesi ve Adalet Sarayı Meydanı'nda bazı gerici gruplar ortaya çıktı: *Couronne* denizcileri Borsa Binası önünde toplandı; ilk ateş ise istasyonda açıldı.

Espivent'nin birlikleri üç noktada ortaya çıktı: istasyonda, Castellane Meydanı'nda ve La Plaine Kapısı'nda. Silahlı savunmalarına rağmen çeteciler hemen kuşatıldı ve geri çekilmek zorunda bırakıldı. Versailleslılar Federasyon yandaşı istasyon şefini, babasının hayatı yerine kendisininkini alması için subayın ayaklarına kapanan on altı yaşındaki oğlunun gözü önünde vurdular. İstasyon şefinin yardımcısı Funel kırık koluna rağmen kaçmayı başardı. La Plaine ve L'Esplanade birlikleri ileri karakollarını valilikten 300 metre öteye taşıdılar.

Hâlâ bulutlar üstünde gezen Komisyon, Espivent'e bir elçi yolladı. Crémieux ve Pélissier peşlerinde *Yaşasın Paris!*" diye bağıran kalabalık bir erkek ve çocuk topluluğuyla yola çıktı. Kurmayların merkezi olan Castellane Meydanı'ndaki ileri karakollarında 6. Avcı birliğinin komutanı Villeneuve, delegelerin önüne çıktı. Crémieux "Niyetiniz nedir?" diye sordu. "Düzeni yeniden kurmak istiyoruz. Crémieux "Ne! Halka ateş mi açacaksınız?" diye bağırdı ve Versailleslı piyadelere ilerleme emri verme tehdidinde bulunduğunda nutuk attı. Bundan sonra delegeler Espivent'e döndüler. Espivent önce onları tutuklamaktan ama sonra valiliğin boşaltılması için beş dakika süre vereceğinden söz etti. Crémieux ise geri döndüğünde piyadelerin, silahlarını almaya çalışan halkla savaştığını gördü. Siyah bir bayrak taşıyan yeni bir insan grubu geldi ve askerleri şiddetle geri itmeye çalıştı. Espivent'ın kurmaylarından olan bir Alman subayı Pelissier'yi tutukladı ama Versailleslıların liderleri adamlarının bocaladığını görünce geri çekilme emri verdi.

Onların dağılacağına inanan kalabalık alkışladı. İki piyade birliği zaten ilerlemeyi reddetmişti ve Valilik meydanı başarıdan emin gruplarla doluydu. Aniden, saat on civarında Roma ve

Armény caddelerinde piyadeler ortaya çıktı. Tüfeklerinin dipçiğini kaldırdıklarında halk etraflarını kuşattı. Arkadaşının ısrarıyla süngüleri taktıran genç bir subay kafasından vuruldu. Adamları, kaçan ve sığındıkları valilikte tutsak edilen Federalleri suçladı. Ulusal Muhafızların düzenli yaylım ateşi ve Bonaparte Caddesi ve Freres Ignorantins'den(*) piyadelerin ateşleri Federaller tarafından valilik pencerelerinden yanıtlandı.

Ateş iki saat sürdü ve Federallere hiçbir destek gücü gelmedi. Kare bir bina olan valilikte dokunulmaz durumda olmalarına rağmen erzak ve cephaneleri olmadığından yenilmişlerdi ve kurşunları tükenene dek silahlar omuzda beklemek yeterliydi. Ama Sacré Coeur-generali böyle bir yarım zaferle yetinemezdi. Bu onun ilk çatışmasıydı; kan ve daha önemlisi gürültü çıkarmak istiyordu. Saat on birden beri yaklaşık 500 metre uzaktaki Notre-Dame-de-la-Garde Bazilikası'nın tepesinden valiliği bombalatmıştı. Saint Nicolas Hisarı'ndan da ateş açılmıştı ama görüş mesafesi Notre-Dame-de-la-Garde'ınkinden daha az olduğundan Bonaparte Caddesi'ndeki aristokrat evlerini vurmuş ve askerlerin arkasından ateş açan kahraman muhafızlardan birini öldürmüştü. Saat üçte valilik ateşkes bayrağı çekti. Espivent ateşe devam etti. Kendisine bir temsilci yollandı ama koşulsuz teslim olmalarında ısrar etti. Saat beşte binaya üç yüzden fazla kovan düşmüş ve pek çok federali yaralamıştı. Savunmadakiler desteklenmediklerini görerek yavaş yavaş binadan ayrıldılar. Espivent onu hâlâ bombalarken valilik çoktan ateşi kesmişti. Bu vahşinin korkusu o kadar büyüktü ki akşam çökene dek ateşe devam etti. Saat yedi buçukta *Couronne* ve *Magnanime* denizcileri tüm savunmacıların terk etmiş olduğu valiliğe cesaretle saldırdı.

Rehineleri ve sabah tutsak edilen avcıları sağlam ve sağlıklı olarak buldular. Ama Cizvitvari baskı korkunçtu. Düzenin adamları insanları rasgele tutukladı ve kurbanlarını istasyonun depolarına

(*)Gençlere din eğitimi veren bir Hıristiyan cemaati. —*ed.*

sürükledi. Orada bir subay mahkûmları dikkatle inceledi, içlerinden bazılarına öne çıkması için işaret etti ve beyinlerini uçurdu. İzleyen günlerde kışlalarda, istihkâmlarda ve hapishanelerde yargısız infaz söylentileri dolaştı. Kayıp ve ölü sayısı bilinmemekle birlikte kendilerini gizleyen çok sayıda yaralının dışında 150'yi aşıyordu. Versailleslılar'da otuz ölü ve elli yaralı vardı. 900'den fazla insan If Şatosu ve Fort Saint-Nicolas Kalesi koruganlarına atılmıştı. Crémieux, Yahudi Mezarlığı'nın girişinde tutuklandı. İyi niyetle ve hâlâ hâkimlere güvenerek kendisini arayanlara gönüllü olarak teslim oldu. Cesur Etienne yakalanmıştı. Kuşkusuz Landeck de doğru zamanda kaçmıştı.

Ayın beşinde Espivent muzaffer bir biçimde kente girdi ve gericiler tarafından vahşi bir coşkuyla karşılandı. Ama kalabalığın arka sıralarından katillere karşı çığlıklar ve ıslıklar yükseldi. Saint-Ferréol Meydam'nda bir yüzbaşıya ateş açılmış ve insanlar denizcilerin alkışlandığı bir evin pencerelerini taşlamıştı.

Belediye meclisi çatışmadan iki gün sonra *Couronne*'dan dönüşünde yenilenlere vurmak için sesini çıkardı.

Ulusal Muhafızlar silahsızlandırılmış, şiddetli bir tepki yükselmiş, bir kez daha buna Cizvitler sahip çıkmış ve Espivent "*Yaşasın İsa!, Yaşasın Kutsal Kalp!*" sloganlarına alkışlar alarak ortalıkta hava atmıştı. Ulusal Muhafızlar kulübü kapatılmış, Boucher tutuklanmış ve horlanan, eziyet edilen Köktenciler halkı terk etmenin neye mal olduğunu bir kez daha görmüştü.

Narbonne da kontrol altına alınmıştı. 30 Martta vali ve başsavcı "bir avuç bölücü adamdan" söz ettikleri bir bildiri yayımladılar, kendilerini gerçek Cumhuriyetin savunucusu olarak gösterdiler ve kırsal hareketlerin başarısızlığını telgrafla her yere bildirdiler. Digeon bir afişte "Bu, şehitlerin kanıyla boyanmış kırmızı bayrağı güç karşısında indirmek için bir neden midir? Bırakalım başkaları sonsuza dek baskı altında yaşamaya razı olsun" diyordu. Bunun üzerine çatışma için hazırlandı; Belediye Sarayı'na uzanan sokak-

lara barikat kurdu. Her zaman önde olan kadınlar kaldırım taşlarını söktü ve mobilyaları yığdı. Ciddi bir direnişten korkan yetkililer M. Marcou'yu arkadaşı Digeon'a yolladı. Carcassonne Brütüsü, binayı boşaltacak olanlara başsavcı adına eksiksiz bir af teklif etmek için yanında Limoux'lu iki cumhuriyetçiyle birlikte Belediye Sarayı'na doğru ilerledi. Digeon'a sınırı almak için yirmi dört saat verdiler. Digeon meclisini topladı ve hepsi de kaçmayı reddettiler. M. Marcou artık harekete geçebileceklerini bildirmek için hızla askerî yetkililere gitti. General Zentz hemen Narbonne'a yollandı.

Sabah saat üçte Turco'lardan oluşan bir müfreze Rue du Pont barikatlarını inceledi. Uzlaşma meraklısı Federaller barikatları temizledi ve iki kişiyi öldürüp üç kişiyi de yaralayan bir top atışıyla karşılandı. Ayın 31'inde saat yedide Zentz bir bildiriyle bombardımanın tekrar başlamak üzere olduğunu duyurdu. Digeon hemen "Böylesine vahşi bir tehdide aynı biçimde yanıt verme hakkına sahibim. Eğer kenti bombalarsanız elimde olan üç mahkûmun öldürüleceği konusunda sizi uyarıyorum" diye yanıtladı. Zentz haberciyi tutuklayarak yanıtladı ve yürüyebilecek tek birlik olan Turco'lara konyak dağıttı. Bu vahşiler yağmalama hevesiyle Narbonne'a vardı ve üç kafeyi talan etti. Başsavcı bir kez daha, ateş açılmadan önce Belediye Binası'nı boşaltacak olan herkese af önerdiğini ama rehinelerin infazının tüm işgalcilerin öldürülmesiyle cezalandırılacağını söyleyen iki haberciyi yolladığında çatışma başlamak üzereydi. Digeon habercilerden birinin dikte ettirmesiyle bu koşulları kâğıda döktü, bunu federallere okudu ve herkesi geri çekilme kararında serbest bıraktı. O anda başsavcı Turco'larla birlikte bahçede göründü. Digeon oraya koştu. Savcı kalabalığa nutuk çekmeye başladı ve hoşgörüden söz ederken Digeon biraz önce af vaat edildiğini söyleyerek karşı çıktı. Savcı tartışmanın trompet seslerinde boğulmasını sağladı, Belediye Sarayı önünde yasal *uyarıyı* okudu ve binayı terk etmiş olan askerlerin kendisine teslim etmiş olduğu rehineleri istedi.

Tüm bu görüşmeler savunmayı derinden zayıflattı. Bunun yanı sıra, Belediye Binası kente hasar verecek bir bombardıman karşısında hiçbir şey yapamazdı. Digeon binanın boşaltılmasını sağladı ve yaşamını pahalıya satmaya kararlı bir biçimde kendini belediye başkanının odasına kilitledi; ama direnişine rağmen halk onu alıp götürdü. Turco'lar geldiğinde Belediye Sarayı boştu. Her köşesini talan ettiler ve çalıntı mallarla süslenen subaylar görüldü.

Resmî af teklifine rağmen çok sayıda yakalama emri yayımlandı. Digeon kaçmayı reddetti ve başsavcıya kendisini tutuklayabileceğini yazdı. Toulouse'da böyle bir adam hareketi kurtarabilir ve tüm Güneyi ayağa kaldırabilirdi.

Ölümcül 4 Nisan gününde Limoges'un sadece bir umut ışığı vardı. Merkezin bu devrimci başkenti Paris'in çabalarına tepkisiz kalamazdı. 23 Martta Halk Topluluğu tüm demokratik güçleri merkezde toplamış ve 18'indeki tutumu için Paris ordusuna bir teşekkür kararı geçirmişti. Versailles gönüllüler için çağrı yaptığında Topluluk, belediye meclisinden iç savaşa yönelik böylesi bir kışkırtmayı engellemesini istedi. Komün ilânından sonra işçi sendikaları ilkelerini öğrenmek ve Limoges'a bir komiser yollanmasını istemek üzere Paris'e bir temsilci yolladı. Komün üyeleri bunun şimdilik imkânsız olduğunu, bunu ileride değerlendireceklerini söylediler ama hiçbir zaman birini yollamadılar. Dolayısıyla Halk Topluluğu tek başına hareket etmek zorunda kalmıştı. Versailles'a karşı bir gösteriyle sonuçlanacağından emin olduğundan belediye meclisini Ulusal Muhafızları yeniden değerlendirmeye zorladı. 3 Nisan haberleri duyulmaya başlandığında birkaç istisna dışında korkaklardan oluşan meclis zaman kazanmaya çalıştı. İşçiler 4 Nisan sabahı duvarlarda Versailles'dan gelen zafer telgraflarını okuyunca ayaklandılar. Beş yüz askerden oluşan bir müfreze Versailles'a hareket etmek üzereydi; kalabalık istasyona dek onları izledi ve işçiler onları halka katılmaya çağırdı. Etrafları çevrilen askerler çok heyecanlandı ve silahlarını teslim etti. Bu silahların büyük bölümü Halk Topluluğuna taşındı ve orada saklandı.

Bir kez daha askere çağrı yapıldı. Askerlerinin eşliğinde kentten geçen zırhlı süvari albayı Billet halk tarafından kuşatıldı ve "*Yaşasın Cumhuriyet!*" diye bağırmaya zorlandı. Saat beşte tüm Ulusal Muhafızlar silahlanmış olarak belediye meydanındaydı. Subaylar bir meclis üyesinin Komün ilân etmeyi önerdiği Belediye Sarayı'nda toplandı. Başkan itiraz etti ama her yanda haykırışlar yankılandı. Albay Coissac birliklerin ayrılması için hazır olan treni durdurmak için istasyona gitme görevini üstlendi. Diğer subaylar arkadaşlarına danıştılar ve hep bir ağızdan yükselen "*Yaşasın Paris! Kahrolsun Versailles!*" yanıtını aldılar. Kısa süre sonra, resmi giysiler içindeki iki belediye meclis üyesinin başını çektiği birlikler Belediye Sarayı önünde toplanarak generalden gün boyunca tutuklanmış olan askerlerin serbest bırakılmasını istemeye gitti. General onların serbest bırakılması emrini verdi ve aynı zamanda albay Billet'ye isyana karşı hazırlıklı olmasını söyledi. Federaller Tourny meydanından valiliğe gitti, Muhafazakâr Ulusal Muhafızların direnişine rağmen orayı işgal etti ve bazı barikatları dağıtmaya başladı. Prisons Sokağı yolundan bir miktar asker geldi ve çok sayıda yurttaş bir iç savaş başlatmamaları için subaylara baskı yaptı. Albay Billet, yaklaşık elli zırhlı süvarinin başında Eglise ve Saint-Michel Meydanı'na gelerek adamlarına ilerlemelerini ve kılıçlarını çekmelerini emrettiğinde kararsız olanlar geri çekildi. Billet'nin adamları silahlarını ateşledi. Federaller yanıt verdi ve albay ölümcül biçimde yaralandı. Atı geri dönerek sürücüsünü Saint-Pierre Meydanı'na kadar taşıdı ve diğer atlar da onu izledi; böylece Federaller meydanın efendisi olarak kaldı. Ama örgütlü olmadıklarından gece dağıldılar ve valiliği boşalttılar. Ertesi gün istasyonu işgal etmiş olan grup yalnız bırakıldıklarını görerek geri çekildiler. Tutuklamalar başladı ve pek çok kişi saklanmak zorunda kaldı.

Böylece, büyük kentlerin isyanları sönmüş bir volkanın kraterleri gibi teker teker yok oldu. Kırsalın devrimcileri tamamen örgütsüz, gücü kullanma konusunda tümüyle yetersiz olduklarını her

yerde gösterdi. Başlangıçta her yerde zafer kazanan işçiler yalnızca Paris için ne söyleneceğini biliyordu. Ama en azından bir hayat belirtisi, onur ve fedakârlık göstermişlerdi. Seksen yıllık kentsoylu egemenliği onları bir paralı asker ulusuna dönüştürememişken onlarla ya dövüşmüş ya da uzak durmuş olan Radikaller işçi sınıfını "üst" sınıflara satmaya her zaman hazır olan orta sınıfın bencilliğini, düşkünlüğünü bir kez daha kanıtladı.

14. BÖLÜM

KONSEY'İN ZAFİYETİ

YEDİ GÜNLÜK bir ateşkesten sonra Paris bir kez saha Fransa için tek başına mücadeleye başladı. Artık uğruna mücadele ettiği şey yalnızca toprak değil ulusun temeliydi. Muzaffer olursa, zaferi savaş alanındakiler gibi sonuçsuz olmayacaktı; yeniden doğarsa, halk sosyal yapıyı yeniden kurma şeklindeki büyük göreve koyulacaktı; yenilirse, tüm özgürlük bastırılacak, kentsoylular kamçılarını akreplere dönüştürecek ve bir kuşak mezara girecekti.

Böylesine cömert, böylesine dostluk yüklü Paris yaklaşan iç savaş karşısında titremedi. Taburlarını coşturan bir düşüncenin yanında yer aldı. Kentsoylular "bir ailem var" diyerek savaşmayı reddederken işçiler "çocuklarım için savaşıyorum" dedi.

18 Mart'tan bu yana üçüncü kez Paris tek bir ruh olmuştu. Versailles'da yerleşmiş kiralık gazeteciler, resmî gönderiler hırsızlıkları, *toplu* tutuklamaları, sonsuz sefahat âlemlerini, ayrıntılı yekûn ve isimleri anlatarak onu Avrupa'nın tüm grev kırıcılarının toplantı yeri olarak betimledi. Onlara göre namuslu kadınlar artık sokağa çıkmaya cesaret edemiyordu; 20.000 kabadayının baskı altında tuttuğu 1.500.000 insan Versailles için coşkuyla dua ediyordu. Ama Paris'e gitmeyi göze alan yolcular sokakları ve bulvarları sakin, her zamanki halini korur buldular. Yağmacılar yalnızca on birinci bölge belediyesinin önünde törenle yakılmış olan giyotini yağmalamışlardı. Mahkûmların katledilmesi ve Versailles'daki alçakça sahneler karşısında her bölgeden aynı lânet homurtuları yükseliyordu. Versailles vahşeti günün konusuyken Konsey'in ilk eylemlerinin tutarsızlığı pek dikkat çekmedi.

Paris'e karşı tam bir kızgınlıkla buraya gelen insanlar bu sakinliği, kalplerin bu birleşmesini, "*Yaşasın Komün*" diye bağıran bu yaralı insanları, bu coşkulu birlikleri —orada ölüm kusan burada kardeşçe yaşayan insanlar— görerek birkaç saat içinde Paris hastalığına yakalandı.

Bu, inanç, kör bir sadakat ve —her şeyden çok— umut ateşiydi. Hangi isyan böyle silahlanmıştı? Artık birkaç kaldırımda savaşan, silahlarını saçma ya da taşla dolduracak kadar düşmüş bir avuç umutsuz insan değildiler. 1793'ten çok daha iyi silahlanmış olan 1871 en azından 60.000 insan, 200.000 tüfek, 1.200 top ve beş tabyaya sahipti; Montmartre, Belleville, Panthéon'u kapsayan bir bölge tüm kentin üstünde yükseliyordu, cephaneler yıllarca yetecek miktardaydı ve milyarlar emrindeydi. Galip gelmek için başka ne lâzımdı? Biraz devrimci içgüdü. Belediye Sarayı'nda buna sahip olmakla övünmeyen bir kişi bile yoktu.

Savaş sırasında 3 Nisan'daki oturum fırtınalı geçti. Pek çok kişi bu çılgın saldırıya yüksek sesle karşı çıktı. Kandırılmasına içerleyen Lefrançais açıklama istendiğinde tüm suçu generallere yükleyen Komisyon'dan çekildi. Generallerin savunmasını arkadaşları üstlendi ve haberlerin beklenmesini istediler. Kısa sürede felâket haberleri geldi ve daha fazla kararsız kalamadılar. Böylesine bir yetki gaspı için olası tek bir telâfi vardı. Flourens ve Duval bunu gönüllü olarak gerçekleştirmişti. Diğerlerinin de onları izlemesi gerekiyordu. Böylece ölüm hafifletilecek, benzer çılgınlıklar tümüyle durdurulacaktı ve Komün otoritesi en vurdum duymaz olanları bile silkeleyecekti.

Ama Belediye Sarayı'ndaki adamlar bu kadar esnek değildi. Pek çoğu İmparatorluk düzeninde birlikte savaşmış, birlikte hareket etmiş, aynı hapishanelerde yaşamış, Devrimi arkadaşlarıyla özdeşleştirmişlerdi. Bunun yanı sıra, tek suçlu olanlar generaller miydi? Pek çok birlik, Konsey'in bundan haberi olmadan bütün gece boyunca harekete geçmiş olamazdı. Kör ya da sağır yine de

sorumluydular. Adil olmaları için kendilerini kandırmaları lâzımdı. Kuşkusuz bunu hissettiler ve generallere vurmayı göze alamadılar.

En azından onları uzaklaştırabilirlerdi. Bunun yerine İcra Komitesi'nde onları değiştirmekle yetindiler ve bu önlemi en saygın biçimde duyurdular. "Komün askerî operasyonların gerçekleştirilmesinde onları serbest bırakmaya istekliydi; bu, yetkilerini zayıflatmayı istemekten olduğu kadar onları kırmaktan da uzaktı." Ama yine de aymazlıkları, yetersizlikleri ölümcül olmuştu. Bilgisizlikleri onları yalnızca ihanet kuşkusundan kurtarmıştı. Bu hoşgörü gelecek açısından fazlaydı.

Bu gelecek Cluseret anlamına geliyordu. İlk günlerden itibaren elleri belediye başkanlarına karşı planlarla dolu olarak, bir generallik arayışı içinde Merkez Komite'yi, Bakanlıkları rahat bırakmadı. Komite'nin onunla bir ilgisi olamazdı. Bunun üzerine, 2 Nisan'da sabah saat yedide görevine hemen başlaması emriyle birlikte onu savaş temsilcisi olarak atayan İcra Komitesi'ne yapıştı. O anda ölümcül saldırı için çağrı başlamıştı. Cluseret görevini üstlenmemeye özen gösterdi, generallerin kendilerini mahvetmelerine yol açtı ve Nisan'ın 3'ünde onların çocukluklarını kınamak için Konsey'in önüne çıktı. 1871 Sosyalistlerinin kendi Devrimlerini savunma sorumluluğu verdiği insan, üç ayaklanmada kukla oynatan, 1848 Sosyalistlerine karşı kazandığı madalyadan başka teminatı olmayan bir asker ve broşür tüccarıydı.

Seçim çok kötüydü; çürük bir delegeyi atamak. Konsey savunmada kalmaya henüz karar vermişti. Sınırları korumak, hizmetleri düzenlemek, taburları hazırlamak ve yönetmek için en iyi temsilci sağduyu olurdu. Az sayıda etkin ve çalışkan adamdan oluşan bir Komisyon tüm güvenlik güvencelerini verebilirdi.

Dahası, Konsey akıllarında nasıl bir savunma olduğunu belirtmemişti. İstihkâmları, tabyaları, yan pozisyonları korumak binlerce insanı, deneyimli subayları, tüfekle olduğu kadar kazmayla da bir savaşı gerektiriyordu. Ulusal Muhafızlar böyle bir askerlik için uygun değildi. Tam aksine, siperlerin ardında yenilmez hale gel-

mişti. Güney istihkâmlarını uçurmak, Montmartre, Panthéon ve Buttes-Chaumont'u güçlendirmek, siperleri güçlü bir biçimde silahlandırmak, ikinci, üçüncü bir kuşatma yaratmak, Paris'i düşmana ulaşılmaz kılmak yeterli olurdu. Konsey bu sistemlerden hiçbirine işaret etmedi ama temsilcilerinin ikisiyle oyalanmasına izin verdi ve sonunda birini diğeriyle iptal etti.

Bir temsilci atayarak askeri gücü tek noktaya yoğunlaştırmak istedilerse Merkez Komite'yi neden dağıtmadılar? Komite kendisini Belediye Sarayı'ndan dışlamış olan Konsey'den daha cesur davrandı, konuştu. Komite, kendisine daha yakın olan Gümrük Binası'nın arkasındaki Entrepôt Sokağı'na yerleşmişti. 5 Nisan'da buradan bir bildiri yayımladı: "İşçiler mücadelenin yer değiştireceği konusunda kendinizi aldatmayın. Bu asalaklık ve emek, sömürü ve üretim arasında bir meseledir. Cehaletle ot gibi yaşamak ve sefalet içinde debelenmekten yorulduysanız, çocuklarınızın yalnızca fabrika ve savaş alanları için eğitilmiş hayvanlar değil de emeklerinin karşılığının keyfini süren insanlar olmasını istiyorsanız, eğitemediğiniz ve arzu ettiğiniz gibi bakamadığınız kızlarınızın para aristokrasisinin elinde haz araçları olmasını istemiyor, sonunda adaletin hüküm sürmesini istiyorsanız akıllı olun, ayaklanın!"

Komite bir başka bildiride herhangi bir politik güç iddiasında olmadığını ama devrim dönemindeki güçlerin onu tanımlayanlara ait olduğunu belirtti. Sekiz gün boyunca Konsey Komün'ü nasıl yorumlayacağını bilememişti ve tüm bavulu iki önemsiz karardan oluşuyordu. Bunun tam aksine Merkez Komite, sosyal bir boyut kazanmış ve politik çerçeveyi aşarak belediyeye ilişkin özgürlükler için mücadelenin ardındaki emekçi sorununa işaret eden, bu rekabetin niteliğini son derece net olarak ileri sürdü.

Konsey bu dersten kârlı çıkabilir, gerekliyse bu manifestoyu destekleyebilir ve sonra da Komite'nin itirazlarına dayanarak onu kendini feshetmeye zorlayabilirdi. Seçimler nedeniyle çok zayıflayan Komite'nin yalnızca dört ya da beş üyesi ve eşsiz sözcüsü Moreau sayesinde varlığını sürdürmesi bunu daha da kolaylaştırı-

yordu. Ama Konsey 5'indeki oturumda hafif bir itirazla ve alışılmış olduğu üzere işleri kendi haline bırakmakla yetindi.

Zaten bir zafiyetten diğerine sürüklenmekteydi ama yine de eğer kendi enerjisine inandığı tek bir gün varsa o da bugündü. Versailles'ın vahşeti, mahkûmların, Flourens ve Duval'in katledilmesi en serinkanlı olanları bile heyecanlandırmıştı. Bu cesur dostları ve dava arkadaşları üç gün önce yaşam dolu bir biçimde oradaydılar. Boş koltukları intikam için haykırıyor gibiydi. O halde, Versailles bir yamyam savaşı açtığına göre göze göz, dişe diş yanıtı verebilirlerdi. Bunun yanı sıra eğer Konsey harekete geçmezse halkın kendi başına ve çok daha korkunç bir intikam alacağı söyleniyordu. Versailles'la suç ortaklığı yapmakla suçlanan herkesin kırk sekiz saat içinde yargılanacağı ve suçlu bulunursa rehin olarak tutulacağı kararını verdiler. Versailles'ın bir Komite savunucusunu infaz etmesini bir rehinenin infazı izleyecekti — kanun üç ama bildiri eşit ya da iki katı sayıda rehine diyordu.

Bu farklı okumalar akıllarının karışık olduğunun göstergesiydi. Versailles'ı korkuttuğuna inanan yalnızca Konsey'di. Kentsoylu gazeteler "Nefret" diye bağırdı ve hiçbir karar olmadan ateş eden M. Thiers Komün'ün gaddarlığını kınadı. Gerçekte ise içlerinden gülüyorlardı. Her türden gerici çoktan tüymüştü; Paris'te yalnızca çoluk çocuk ve gerek olduğunda Versailles'ın kurban etmeye hazır olduğu birkaç adam kalmıştı. Konsey üyeleri çocuksu aceleciliklerıyle gözlerinin önündeki gerçek rehineleri görememişti — banka, nüfus müdürü, tapu ve davacı kaynakları. Bunlar kentsoyluları zapt etmenin yumuşak noktalarıydı. Tek bir insanı tehlikeye atmadan Komite'nin yapması gereken tek şey elini uzatmak ve Versailles'la anlaşma ya da intihar etme teklifini sunmaktı.

26 Mart'ın korkak delegeleri buna cesaret edebilecek insanlar değildi. Merkez Komite Versailles ordusunun yürümesine izin vererek ağır bir hata yapmıştı; Konsey'inki ise kıyaslanamayacak ölçüde daha zararlı oldu. Tüm ciddi isyanlar düşmanın sinir uçlarına, hazinesine saldırarak gerçekleştirilmiştir. Komün Konseyi

bunu yapmayı reddeden tek devrimci hükümettir. Versailles'daki kilise bütçesini iptal ederken kendi ellerindeki kentsoylu bütçesinin önünde diz çöktüler.

Bunu büyük bir komedi sahnesi izledi; tabi bu kadar kan dökülmesine yol açmış olan ihmalciliğe gülünebilirse. 19 Mart'tan beri banka yöneticileri her gün hazinenin infaz edilmesini bekleyerek ölüme mahkûm adamlar gibi yaşadılar. Onun Versailles'a taşınmasını hayal edemezlerdi. Bu işlem altmış ya da yetmiş vagon ve bir ordu birliği gerektirirdi. 23'ünde üst düzey yönetici Rouland buna dayanamadı ve ortadan kayboldu. Yerini vekil müdür De Ploeuc aldı. Belediye Sarayı temsilcileriyle ilk görüşmesinden başlayarak korkaklıklarını görmüş, mücadele etmiş, sonra yumuşamış görünerek yavaş yavaş teslim olmuş ve parayı kuruş kuruş dağıtmıştı. Versailles'ın boş olduğunu sandığı bankada 77 milyon metal para, 166 milyon banknot, 899 milyon indirimli senet vardı; avans teminatları 120 milyon, külçe 11 milyon, emanet mücevher 7 milyon, kamu alacakları ve emanetteki diğer alacaklar 900 milyon tutuyordu ve bu da 2 milyar 180 milyon frank demekti; banknot halindeki 800 milyon yalnızca kasiyerin kolayca alınabilecek olan imzasına bağlıydı. O halde Komün'ün elinde bir milyarından fazlası tahakkuk edilmiş üç milyar vardı ki bu da Versailles'ın tüm general ve memurlarını satın almaya yeterdi; teminat olarak 90.000 tasarruf senedi mudisi ve garantisi Vrillière Sokağı kasalarında yatan dolaşımda iki milyar.

29 Mart'ta yaşlı Beslay tapınağın önünde belirdi. De Ploeuc mermisiz tüfeklerle donatılmış 430 memurunu toplamıştı. Beslay bu savaşçı saflarına yöneldi, Ulusal Muhafızların maaşlarını ödemesi için müdüre yalvardı. De Ploeuc kendini savunmaktan söz ederek kibirli bir yanıt verdi. Beslay "Ama kan dökülmesini önlemek için Komün bir vali atadı... dedi. De Ploeuc "Bir vali mi? Asla! Sadece bir delege. O delege siz olsaydınız anlaşabilirdik" yanıtını verdi ve acıklı bir surat takınarak "M. Beslay bunu koru-

mak için bana yardım edin. Bu ülkemizin, Fransa'nın geleceğidir" dedi.

Derinden etkilenen Beslay hızla İcra Komitesi'ne gitti, aldığı dersi tekrarladı ve finansal bilgisiyle övündü. "Banka ülkemizin geleceğidir; o olmadan sanayi, ticaret olmaz. Onu çiğnerseniz tüm banknotları atık kâğıt olur." Bu saçmalık Belediye Sarayı'nda dolanıp durdu ve Konsey Proudhonistleri efendilerinin bankanın kontrol altına alınmasını devrimci programının başına koyduğunu unutarak yaşlı Beslay'i desteklediler. Kapitalist kalenin Belediye Sarayı'ndakilerden daha köklü bir savunucusu Versailles'da olmamıştı. Keşke içlerinden biri olsun "En azından bankaya el koyalım" diyebilseydi — ama İcra Komitesi'nde bunu yapacak cesaret yoktu ve Beslay'i görevlendirmekle yetindi. De Ploeuc onu kolları açık karşıladı, onu en yakın ofiste görevlendirdi ve hattâ bankada uyumaya ikna ederek rehinesi yaptı ve bir kez daha rahat nefes aldı.

Böylece Belediye Sarayı Meclisi daha ilk haftadan itibaren kararlarında, Savunma Bakanlığı temsilcisi seçiminde saçmalayarak saldırıyı planlayanlar, merkez Komite ve banka karşısında kendisini zayıf gösterdi; askerî bir planı, bir programı, genel bir fikri yoktu ve rasgele tartışmalara giriyordu. Konsey'de kalmış olan Köktenciler bunun nereye sürüklendiğini gördü ve kurban olmaya niyetleri olmadığından istifalarını yolladılar.

Ahh Devrim! Doğru günü ve zamanı beklemedin. Aniden, bir çığ gibi kör ve ölümcül biçimde geldin. Halkın gerçek askeri kaderin onu koyduğu her yerde savaşı kabul eder. Gaflar, kusurlar, taviz veren yoldaşlar onun moralini bozmaz. Yenilginin kesin olmasına rağmen yine de savaşır; zaferi gelecekte hayal gibi belirmiştir.

15. BÖLÜM

KOMÜN'ÜN İLK ÇATIŞMALARI

3 NİSAN bozgunu ürkek olanların cesaretini kırdı ama coşkulu olanları ateşledi. O ana dek hareketsiz olan taburlar ayaklandı; istihkâmlar hiç oyalanmadan silahlandırıldı. Daha fazla zarar görmüş olan Issy ve Vanves dışında istihkâmlar sağlamdı. Kısa süre sonra tüm Paris Trochu'nun küçümsediği topların 4 Nisan akşamında Versailles'ı, Chatillon düzlüğünü boşaltmak zorunda kalacağı kadar şiddetle ve tam isabetle ateşlendiğini işitti. İstihkâmları koruyan hendeklere adamlar yerleştirilmişti. Les Moulineaux, Clamart ve Le Val Fleury mahallelerinde silah sesleri yankılanıyordu. Sağ tarafta Courbevoie'yi ele geçirdik ve Neuilly köprüsüne barikat kurduk.

Sonra Versailles'yı tehdit etmeyi sürdürdük. Vinoy'a Neuilly'yi alma emri ulaştı. 6 Nisan sabahı 24 libreliklerle silahlanmış olan Valérien tepesinden Courbevoie'ye ateş açıldı. Altı saatlik bombardımandan sonra Federaller kavşakları boşalttı ve Neuilly Köprüsü'nün büyük barikatlarının arkasında konumlandı. Maillot Kapısı tarafından korunurken Versailles burayı bombaladı.

Bir efsane haline gelen bu Maillot Kapısı, Valérien Dağı tepelerinden ateşe maruz kalan az sayıda topa sahipti. Komün kırk sekiz günde bu savunulamaz noktayı tutacak adam bulmuştu. Onların cesareti herkesi canlandırdı. Kalabalıklar onları görmek için Zafer Takı'na gitti ve oğlanlar bomba parçacıklarının peşinden koşmak için güçlükle patlamayı bekledi.

Parisli cesareti ilk çatışmalarda tekrar ortaya çıktı. Kentsoylu gazeteler Prusyalılar karşısında bu kadar çaba gösterilmemesine üzüntülerini belirttiler. 3 Nisan paniği kahramanca eylemlere şahit

olmuştu ve bundan mutluluk duyan Komün kendi savunmacılarına kendilerine layık bir cenaze düzenlemek istedi. Bu, halkın hoşuna gitti. 6'sında saat ikide sınırsız bir kalabalık, ölülerin tutulduğu Beaujon Hastanesi'ne koştu. Çoğu çatışmadan sonra vurulanların kollarında hâlâ iplerin bıraktığı izler vardı. Yürek parçalayıcı sahnelerdi. Anneler ve eşler bu bedenlerin üstüne kapanarak intikam yeminleri ve öfke çığlıkları seslendirdi. Her birinde siyah kumaşla kaplanmış, kırmızı bayraklarla süslenmiş otuz beş tabutun bulunduğu ve sekizer at tarafından çekilen üç büyük katafalk, trompetler ve *Paris İntikamcıları* eşliğinde ağır bir tempoyla bulvarlardan geçirildi. Delescluze ve Komün'ün beş üyesi boyunlarında kırmızı eşarpları ve çıplak başlarıyla baş yasçılar olarak yürüdü. Onları kurbanların akrabaları ve yarınınkiler tarafından desteklenen bugünün dulları izliyordu. Binlerce erkek, kadın, çocuk, yakalarında ölümsüz çiçeklerle sessiz, vakur davulların sesine doğru yürüdü. Aralarda, bastırılmış müzik nameleri uzun süredir içte tutulan kendiliğinden yas mırıltıları gibi patladı. Büyük bulvarlarda 200.000 kişiydik ve 100.000 solgun yüz bizi pencerelerden izledi. Kadınlar hıçkırıyordu ve çok sayıda bayılan oldu. Pek çok keder ve neşenin sahnelendiği Devrim'in bu *Kutsal Yolu* kuşkusuz yüreklerin böylesine bütünleşmesine tanık olmamıştır. Delescluze coşku içinde "Hayranlık duyulası bir halk! Hâlâ bir avuç tatminsiz olduğumuzu söyleyebilecekler mi?" diye haykırdı. Père-Lachaise Mezarlığı'na doğru yürüdü. Yüzü kırışmış, omuzları çökmüş, yalnızca yılmaz inancının ayakta tuttuğu bu ölmek üzere olan adam ölüleri selâmladı. "Artık sizlere nutuk atmayacağım, bunlar bize çok pahalıya mal oldu... Kurbanların aileleri için adalet, beş aylık kuşatmadan sonra Hükümeti'nin ihanet etmesine rağmen insanlığın geleceğini hâlâ elinde tutan büyük kent için adalet... Kahramanca yere düşen kardeşlerimiz için gözyaşı dökmeyelim, onların görevini sürdürmek ve Özgürlüğü, Komün'ü, Cumhuriyet'i kurtarmak için ant içelim!"

Ertesi gün Versailles, barikatı ve Neuilly Caddesi'ni bombaladı. Önceden uyarma insanlığı göstermedikleri için kent sakinleri mahzenlere sığınmak zorunda kaldı. Saat dört buçuğa doğru Versailles ateşi durdu ve askerler *topluca* köprüde ortaya çıktığında Federaller fırsattan istifade dinlenmekteydi. Şaşıran Federaller ilerleyişlerini durdurmaya çalıştı, bir generali yaraladı, ikisini öldürdü. Bu iki generalden biri olan Besson, Sedan'a yürüyüş sırasında Beaumont L'Argonne bölgesi sürprizinin sorumlusuydu. Ama ezici güce sahip askerler Neuilly'nin eski parkına dek ilerlemeyi başardı.

Bu çıkış noktasının kaybedilmesi *Resmi Gazete*'de yayımlanan bir mektupta Neuilly adına Bergeret'in sorumlu tutulması açısından da ciddiydi. İcra Komitesi onun yerine Vosges savaşı sırasında Garibaldi'nin genel kurmay başkanı olarak istediği Pole Dombrowski'yi getirdi. Bergeret'in subayları buna karşı çıktı ve onların çekişmeleri şeflerinin giderek kuşkucu hale gelen Konsey tarafından tutuklanmasına yol açtı. Ulusal Muhafızlar da yeni generale pek güvenmiyordu. Komisyon'un onu Paris'e tanıtması gerekiyordu ve yanlış bilgilendirmeyle onun lehine bir söylence uydurdu. Dombrowski'nin bunu gerçek kılması uzun sürmeyecekti.

Aynı gün yoğun ateş altında, gösterişsiz bir üniforma içinde öncü kolunu izleyen ufak tefek genç bir adam Neuilly Federallerinin dikkatini çekti. Bu Dombrowski idi. Fransız cesaretinin patlamaya hazır ateşliliği yerine Slavların soğuk, deyim yerindeyse bilinçsiz cesaretini görmüşlerdi. Birkaç saat içinde yeni şef tüm adamlarını fethetti. Yetenekli subay kısa sürede kendini gösterdi. Nisan'ın 9'unda Vermorel'in eşlik ettiği Dombrowski, Montmartre'dan iki taburla Asnières'de Versailles'ı gafil avladı, onları kaçırttı, toplarını ele geçirdi ve zırhlı tren vagonlarından Courbevoie ve Neuilly Köprüsü'nü bombaladı. Aynı anlarda kardeşi Asnières'den Courbevoie'ye uzanan yollara hâkim olan Bécon Kalesi'ne saldırmıştı. Nisan'ın 12'sini 13'e bağlayan gece

Vinoy bu noktayı geri almaya çalıştığında adamları utanç verici biçimde geri püskürtüldü ve bacaklarının izin verdiği hızla Courbevoie'ye kaçtılar.

Genelkurmayın işleyişi o kadar bozuktu ki Paris'in bu başarıdan haberi olmadı. Tıpkı istihkamların savunmasının Ulusal Muhafızların kendiliğinden bir çalışması olduğu gibi bu parlak saldırı da tek bir kişinin eylemiydi. O sırada henüz bir yönetim yoktu. Maceraya atılmaya cesareti olanlar bunu yaptı; top ya da takviye isteyenler bunlar için başkomutan Cluseret'nin Belediye Sarayı'na, Vendôme Meydanı'na, Merkez Komite'ye başvurdu.

Cluseret sahneye ilk çıkışını büyük bir hatayla gerçekleştirmişti. Yalnızca on yedi ile otuz beş yaş arasındaki evli olmayan erkekleri göreve çağırmış böylece Komün'ü tüm ayaklanmalarımıza hep ateş altında olan en enerjik savunucularından, kır saçlı adamlardan yoksun bırakmıştı. Üç gün sonra bu kararın geri alınması gerekecekti. Ayın 5'inde Konsey'e verdiği raporda bu büyük stratejist, Versailles saldırısının o sırada Prusyalıların elinde olan sağ kanadın istihkâmlarını ele geçirme hareketini maskelediğini söylüyordu. Trochu gibi o da son birkaç gündür süren bombardımanları cephanenin çarçur edilmesi olarak görüyordu. Bunları da Paris barut ve bombayla dolu olduğu; genç birliklerin cephaneyle güçlendirilebildiği; ateşimizin peşini bırakmadığı Chatillon Versailles'lıları her gece geri çekilmek zorunda kaldığı; tek başına kesintisiz bir top atışının Neuilly'i kurtarabildiği bir zamanda söylüyordu.

Konsey savunma önlemlerinde de daha akıllı değildi. İtaatsizlerin silahsızlandırılmasına ve mecburi hizmete karar vermişti; ama polisin yardımı olmadan ender olarak gerçekleştirilen aramalar bir adam ya da yüz tüfeğin sayısını arttırmıyordu. Savaşta ölen federallerin dullarına, ebeveynlerine ömür boyu maaş ve çocuklarına on sekiz yaşına kadar yıllık ödenek kararı almış ve yetimlere sahip çıkmıştı. Bunlar ancak Komün'ün galip geleceğini varsaymaları halinde savaşanların moralini yükselten eşsiz önlemlerdi. Duval ve

Dombrowski örneğinde olduğu gibi hak sahibi olanlara hemen birkaç bin frank vermek daha iyi değil miydi? Aslında bu talihsiz dul ve yetimler Komün'den sadece elli frank aldılar.

Bu yetersiz, kötü düzenlenmiş önlemler düşünce ve çalışma eksikliğine işaretti. Üyeler Konseye herhangi bir hazırlık olmadan bir mitinge gelir gibi geliyor, bir yöntemle ilerlemiyorlardı. Bir gün öncesinin kararları unutuluyor, sorunlara yarım çözümler getiriliyordu. Konsey savaş ve savaş mahkemeleri konseyleri kurmuş ve Merkez Komite'nin yordam ve cezaları belirlemesine izin vermişti; tıp hizmetlerinin yarısını o ve diğer yarısını da Cluseret düzenledi. Konsey, general ünvanını kaldırdı, ancak üst düzey görevliler, savaş delegesinin müdahalesiyle kendi ünvanlarını korudular. Bir toplantının ortasında Dombrowski destek için umutsuzca yalvarırken Félix Pyat, Vendôme kolunun feshedilmesini istemek için sandalyesinden fırladı.

Versailleslılar kendisine karşı en iyi birliklerini toplarken Neuilly'nin, Asnières ve tüm Gennevilliers yarımadasını tutmak için sadece 2.500 adamı vardı. 14 ve 17 Nisan arasında Bécon kalesini bombaladılar ve 17 Nisan sabahı bir tugayla ona saldırdılar. Orayı işgal eden 250 Federal altı saat direndi ve hayatta kalanlar kendileriyle birlikte paniğe sürükledikleri Asnières'e saldırdılar. Dombrowski, Okolwitz ve birkaç güçlü adam hızla oraya ilerledi, birazcık olsun düzen kurmayı başardı ve köprünün başını güçlendirdi. Savaş Bürosu destek isteyen Dombrowski'ye yalnızca birkaç adam yolladı. Ertesi gün öncü kolumuz güçlü müfrezelerle şaşkına uğradı ve Courbevoie topları Asnières'i vurdu. İyi bir mücadeleden sonra saat ona doğru perişan durumda çeşitli taburlar köyün güney kısmını terk etti. Kuzey kısmında savaş umutsuzdu. Telgraf üstüne telgraf yollamasına rağmen Dombrowski sadece 300 adam temin edebildi. Akşamüstü saat beşte Versailleslılar büyük bir çaba sergiledi, geri çekilmekten korkan tükenmiş Federaller kendilerini düzensiz bir biçimde geçtikleri yüzen köprüye attılar.

Gerici gazeteler bu geri çekilme hakkında büyük gürültü kopardı. Paris bununla çalkalandı. Bu çılgın çatışma inadı iyimserlerin gözünü açmaya başlamıştı. O ana dek pek çok insan korkunç bir yanlış anlamayla ona inanmış ve uzlaşma grupları oluşturmuştu. Son katliam gününe kadar Paris'te kaç bin insan M. Thiers ve koalisyonun planını anlamıştı ki! 4 Nisanda bazı üretici ve tüccarlar Ulusal Sendika Odaları Birliğini kurmuş ve Cumhuriyetin tanınma ve korunmasını ve Paris'in belediye ayrıcalıklarının tanınmasını programlarına almıştı. Aynı gün, Okullar Bölgesinde profesörler, doktorlar, avukatlar, mühendisler ve öğrenciler demokratik, laik bir cumhuriyet, özerk bir Komün ve komünler federasyonu talep eden bir manifesto yayımladı. Benzer bir grup da M. Thiers'a bir mektup gönderdi: "Bir ayaklanmaya inandınız ve kendinizi kesin ve evrensel inançlarla karşı karşıya buldunuz. Paris'in büyük çoğunluğu tüm tartışmaların üstünde bir hak olarak Cumhuriyeti istiyor. Paris, meclisin yaptığı her şeyde önceden tasarlanmış bir monarşiyi yeniden kurma planını görmüştür." Özgür Mason localarının bazı ileri gelenleri hemen Versailles ve Konsey'e başvurdu: "Böylesine değerli kanın akmasına engel olun.

Sonunda, on birinci saate kadar teslim olmamış olan Floquet, Corbon, Bonvalet gibi belli sayıda belediye başkan ve yardımcıları kibirli bir biçimde Paris'in Hakları için Cumhuriyetçi Birliği örgütledi. Artık Cumhuriyetin tanınmasını; Paris'in kendisini yönetme hakkını ve kentin sorumluluğunun yalnızca Ulusal Muhafızlara teslim edilmesini. Komün'ün istemiş olduğu ve Mart'ın 19'undan 25'ine dek karşı çıktıkları her şeyi istiyorlardı.

Başka gruplar da oluşuyordu. Hepsi de iki noktada anlaşmıştı — Cumhuriyetin sağlamlaştırılması ve Paris'in haklarının tanınması.

Neredeyse tüm Komüncü gazeteler bu programı tekrarladı ve Cumhuriyetçi gazeteler de kabul etti. Paris temsilcileri en son ve yalnızca Paris'e çatmak için konuştu. Cücelerin kralı Louis Blanc

kalbinin çoraklığı ve aklının güdüklüğünü maskelemeye hizmet eden o bitmek bilmez içli süreçlerde, tarihi gülünçleştirdiği o sulu gözlü ve düzenbaz tonla meslektaşları adına şunları yazdı: "Çoğunluğun tek bir üyesi bile şimdiye dek Cumhuriyetçi ilkeyi sorgulamadı.. Ayaklanmaya katılanlara gelince, ona bir de sivil itaatsizlik belâsını ekleyerek yabancı istilâsı belâsını uzatma, şiddetlendirme düşüncesiyle titremeleri gerektiğini söylüyoruz."

8 Mayıs'ta kendisine başvuran ilk arabuluculara, *Birleşik Sendika* temsilcilerine M. Thiers'ın söyledikleri harfi harfine şunlardı: "İsyan silahsızlansın, Meclis silahsızlanamaz. Ama Paris Cumhuriyet istiyor. Cumhuriyet var; ben iktidarda olduğum sürece yenilmeyecektir. Ama Paris belediye ayrıcalıkları istiyor. Senato komünler için bir yasa hazırlıyor; Paris daha az ya da daha çoğunu almayacak." Temsilciler genel aftan ve bir ateşkesten söz eden bir uzlaşma projesi okudular. M. Thiers onların okunmasına izin verdi, resmî olarak tek bir maddeye bile karşı çıkmadı ve temsilciler bir düzenlemenin temelini keşfettiklerine ikna olmuş durumda Paris'e geri döndüler.

Onlar ayrıldıktan hemen sonra M. Thiers tüm komünlere kendi başkanlarını seçme hakkını henüz vermiş olan Meclise koştu. Kürsüye çıktı ve bu hakkın 20.000 az nüfusu olan yerlerle sınırlı kalmasını talep etti. "Oylandı ve bitti" diye bağırdılar. "Bir cumhuriyette Hükümet'in çok daha silahlanmış olması gerekir çünkü düzenin sürdürülmesi çok daha zordur" diyerek ısrar etti; istifasını vermekle tehdit etti ve Meclisi oylamayı iptale zorladı.

Ayın 10'unda Paris Hakları Birliği borazanı çaldı ve ciddi bir bildiri yayımladı: "Hükümet 18 Mart'ta yapılanlara dil uzatmaktan vazgeçsin. Komün'ün genel yeniden seçimi gerçekleşsin... Versailles Hükümeti bu yasal taleplere sağır kalırsa onları savunmak için tüm Paris'in ayaklanacağı iyi anlaşılsın. Ertesi gün Birlik temsilcileri Versailles'a gitti ve M. Thiers "Paris silahsızlansın" şeklindeki eski nakaratına başladı ve ne af ne de ateşkese dair

hiçbir şey işitmedi. "Af, Clément-Thomas ve Lecomte'un katilleri hariç, silah bırakacak olanları kapsayacaktır" dedi. Bu, birkaç bin kişinin seçimini kendine saklamak demekti. Kısacası, 18 Mart'taki konumuna, üstelik de zaferle geri gelmek istiyordu. Aynı gün Mason localarının temsilcilerine "Komün'le konuşun; istenen şey yasal gücün istifası değil isyancıların teslim olmasıdır" dedi. Ertesi gün Versailles'ın *Resmi Gazete*'yi bu teslimiyeti hızlandırmak için Paris'i bir "eşkıya ve katil" çetesi tarafından kuşatılmış olan Marathon ovasıyla karşılaştırdı. Ayın 13'ünde vekil Brunet'nin Hükümetin Paris'le barış yapıp yapmayacağını sorması üzerine Meclis bu gensoruyu bir aylığına erteledi.

Böylesine kamçılanan Birlik ayın 14'ünde Belediye Sarayı'na gitti. Tüm bu görüşmelere yabancı kalan Konsey onları tamamen özgür bıraktı ve yalnızca kötü kılık değiştirmiş Tirardların, Bourse'da gerçekleşeceğini duyurduğu toplantıyı yasakladı. Yalnızca ayın 10'undaki bildirisiyle Birliğe karşı çıkmakla yetindi: "Versailles sağır kalırsa tüm Paris'in ayaklanacağını söylediniz. Versailles sağır kaldı. Ayaklanın." Ve Paris'in hakemliği için kendi *Resmi Gazete*'sinde arabulucuların raporunu sadakatle yayımladı.

16. BÖLÜM

MANİFESTO VE YENİLGİNİN TOHUMLARI

İKİNCİ KEZ durum net olarak ortadaydı. Konsey Komün'ü nasıl tanımlayacağını bilmiyorsa bu en şaşmaz biçimde ve tüm Paris'in gözü önünde Versailles'ın öfkesi, bombardımanı, savaşına göre bir isyankârlar kampı ve uzlaşmacıların başarısızlığı anlamını kastetmek için söylenmiş değil miydi? 16 Nisan ara seçimleri —ölüm, çifte seçim sonuçları ve istifalar otuz bir boş koltuk yaratmıştı— isyanın etkin güçlerini açığa çıkardı. 26 Mart yanılsaması yok olmuştu; bu oylar ateş altında alınmıştı. Komün gazeteleri ve Sendika Birliği'nin temsilcileri de boşuna bir çabayla seçmenleri sandık başına çağırdı. 26 Mart seçiminde bu bölgelerde toplanmış olan 146.000 oydan şimdi yalnızca 61.000 gelmişti. Koltuklarını bırakan uzlaşmacıların bölgeleri 51.000 yerine 16.000 oy verdi.

Programlarını Fransa'ya açıklamak için bundan başka şansları yoktu. İcra Komitesi ayın 6'sında taşraya yönelik bir bildirisinde Versailles iftiralarına karşı çıkmış ama Paris'in tüm Fransa için savaştığı açıklamasıyla yetinmiş ve bir program ileri sürmemişti. M. Thiers'ın Cumhuriyetçi protestoları, aşırı Solun düşmanlığı, tutarsız kararlar kırsal bölgeleri tamamıyla yoldan çıkarmıştı. Onları hemen doğru yola çekmek şarttı. 19'unda bir program hazırlamakla görevli komisyon çalışmasını ya da daha doğrusu bir diğer komisyonun çalışmasını sundu. Üzücü ve tipik bir simge olarak Komün'ün bildirisi on iki yayıncısına rağmen Konsey'den çıkmamıştı. Taslağı hazırlamakla görevli beş üyeden yalnızca Delescluze bazı bölümlere katkı yaptı; teknik bölüm bir gazeteci olan Pierre Denis'in çalışmasıydı.

Vauxhall toplantılarının ilk tutku patlamasında ortaya çıkan *özgür bir kent olarak Paris* arzusunu *Halkın Çığlığı* gazetesinde ele almış ve bir yasa olarak formüle etmişti. Yasama organına göre Paris özgürlüklerle taçlanmış bir Hansa kenti olacak ve gururlu kalesinin yükseklerinden zincire vurulmuş Fransız komünlerine "Yapabilirseniz beni taklit edin; ama önemli değil, sizler için bir örnek oluşturmaktan başka bir şey yapmayacağım" diyecekti. Bu çekici plan Konsey üyelerinin dikkatini çekmişti ve pek çok izi de deklarasyonda mevcuttu.

Deklarasyon "Paris ne istiyor? Cumhuriyetin tanınmasını. Komünün mutlak özerkliği Fransa'nın her yerine yayıldı. Komün'ün doğal hakları: komün bütçesinin oylanması; vergilerin koyulması ve yeniden dağıtılması; yerel hizmetlerin yönetilmesi; yasamasının, polisinin, eğitiminin örgütlenmesi; komün varlıklarının yönetilmesi; komün yargıçları ve yüksek memurlarının seçimi ve üzerlerinde kalıcı kontrol hakkı; birey, vicdan ve çalışma özgürlüğü mutlak güvencesi; Ulusal Muhafızlar ve kentsel savunmanın örgütlenmesi; toplantı yapma ve propaganda hakkının özgür ve adil işeyişinin güvence ve gözetiminin yalnızca Komün'ün sorumluluğunda olması... büyük merkezî yönetimde birleşik komünler delegasyonunun, aynı ilkenin pratik uygulaması ve gerçeklenmesinin yer alması şartıyla Paris başka hiçbir şey istememektedir" diyordu.

Bu merkezî delegasyonun gücü, Komünlerin karşılıklı yükümlülükleri neler olacaktı? Deklarasyon bunları belirtmemişti. Bu metne göre her yerel kuruluş bu özerklik içinde kendisini kapama hakkına sahip olacaktı. Ama Paris deklarasyonu en temel hakları çiğnese, birlik oluşturma hakkından söz etmeyi unutarak Komüne toplantı ve propaganda hakkının adil uygulanmasını gözetme sorumluluğunu verse bile yarısından fazlası 600 nüfusa sahip olmayan Fransız Komünleri'nin onda dokuzundaki, Aşağı Britanya'daki özerklikten ne beklenebilirdi? Bunun yanlış olduğu kanıtlanmıştır. Kentsel özerk komünler Devrimin kanatlarına yapışmış bin kadar emiciyle bir canavar olurdu.

Hayır! Binlerce kör ve dilsiz sosyal bir anlaşmayı tamamlamaya uygun değildir. Zayıf, düzensiz, bin ayak bağıyla bağlı ülke halkı yalnızca kentler ve Paris'in rehberliğindeki kent halkları tarafından kurtarılabilirdi. Tüm kırsal bölge ayaklanmaları ve hattâ büyük kentlerinkiler bunu yeterince doğrulamıştı. Deklarasyon "Bugüne dek İmparatorluk, monarşi ve parlamentarizm tarafından bize dayatılan birlikler yalnızca despotik, aptalca merkezileştirmelerdir" dediğine Fransa'yı kemiren kanser göz önüne serdi ama "Paris'in anladığı politik birlik yerel inisiyatifin gönüllü birliğidir" diye eklediğinde kırsal bölgeler hakkında hiçbir şey bilmediğini gösterdi.

Deklarasyon bir söylev üslubuyla bazen şu noktaya dek uzadı: "Paris entelektüel, ahlâki, yönetsel ve ekonomik uyanışını, acıları ve mücadeleleriyle hazırladığı tüm Fransa için çalışmakta ve eziyet çekmekte... 18 Mart halk inisiyatifinin başlattığı komünal devrim yeni bir çağ açmaktadır." Ama tüm bunlarda kesin olan hiçbir şey yoktu. 28 Mart'ın "Komünal olan komüne ulusal olan ulusa" formülünü benimseyerek onu politik yaşam katacak kadar genişletip, yurttaşlarına kolayca sosyal eylemlerine katılabilecekleri kadar sınırlayarak gelecekteki komünü, 15.000-20.000 ruhun komününü, kanton komününü belirlememek ve hem onun hem de Fransa'nın haklarını ileri sürmemek neden? Ortak oy haklarının kazanılması için büyük kentleri birleştirmekten bile söz etmediler. Belirsiz, eksikli, pek çok noktada olanaksız haliyle bu program bazı olumlu fikirlerine rağmen kırsal bölgelerin aydınlanmasına fazla bir şey katamazdı.

Yalnızca bir taslaktı bu. Kuşkusuz Konsey'de tartışılacaktı. İlk okunmasından sonra oylandı. Tartışma olmadan, görüş bildirilmeden. Vadesi geçmiş borçların tartışılmasına dört gün harcayan bu meclis bu deklarasyonun incelenmesi, zafer durumunda programı ve yenilgi durumunda vasiyeti için bir oturum bile ayırmamıştı.

İşleri daha da kötüleştirmek için tohumları birkaç gün önce atılan, seçimlerin tamamlanmasıyla tam olarak olgunlaştırılan yeni

bir hastalık Konsey'i etkiledi. Romantikler safsatacılara yol açtı ve bu iki grup yeni vekillerin onaylanması konusunda birbirlerine girdiler.

30 Mart'ta Konsey altı seçimi göreli bir çoğunlukla onaylamıştı. 16'sındaki seçimin raportörü mutlak çoğunluğun oyunu almış olan tüm adayların seçilmiş olarak ilân edilmesini önerdi. Safsatacılar buna kızdı ve "Bu, bir hükümetin evrensel oy hakkına en kötü darbesi olur" dediler.

Ama sürekli olarak seçmenleri çağırarak ilerlemek olanaksızdı. En sadık bölgelerin üçü hiçbir sonuç vermemişti; onlardan biri olan on üçüncü bölge o sırada ileri noktalarda savaşmakta olan en iyi adamlarından yoksundu. Yeni bir oylama yalnızca Komün'ün yalnızlığını daha kalın harflerle ortaya koyacaktı; taburun büyük kısmının yok edildiği, liderinden yoksun kaldığında savaş anı, terfi konusunda ısrar etmek için uygun bir zaman haline gelmiştir.

Tartışma çok hararetliydi çünkü yasadışı ilân edilmiş bu Belediye Sarayı'nda rezil yasallık tüccarları oturuyordu. Paris onların kurtarıcı ilkeleriyle boğulacaktı. İcra Komitesi insanın komşusunun özerkliğine müdahaleyi yasaklayan kutsal özerklik uğruna, Versailles'a yürümek isteyen Paris etrafındaki komünlerin silahlanmasını zaten reddetmişti.

On üçe karşı yirmi altı ses raporun sonuçlarını oyladı. Mantıksız bir biçimde yalnızca yirmi seçim sonucu geçerli ilân edildi; 1.100 oydan az alan biri kabul edilirken 2.500 oy reddedildi. Ya tüm seçim sonuçları ya da hiçbiri geçerli sayılmalıydı. Yeni temsilcilerden dördü gazeteci, yalnızca altısı işçiydi. Mitinglerden çıkan on bir kişi Romantikleri güçlendirmeye gelmişti. Konsey tarafından seçimleri onaylananlardan ikisi oyların sekizde birini almadıkları gerekçesiyle koltuklarına oturmayı reddetti. İkinci İmparatorluk döneminin zulümlerini ele alan mükemmel bir kitap olan *Propos de Labiénus*'un yazarı Rogeard sahte bir yasallık vicdanının kendisini

kandırmasına izin verdi — saf ve parlak hitabet sanatını Komüne adamış olan bu cömert adamın tek zayıflığıydı. Onun istifası Konsey'i sağduyulu bir insandan yoksun bıraktı ama bir kez daha anlaşılmaz bir insan olan Félix Pyat'nın maskesini düşürmeye hizmet etti.

1 Nisan'dan beri Félix Pyat gelecek olan fırtınanın kokusunu alarak ve dalgalanmalar karşısında Panurge'yle aynı dehşeti sergileyerek Paris'ten ayrılmaya kalkmış, İcra Komitesi üyesi olarak Konseye istifasını yollamış ve Versailles'daki varlığını vazgeçilmez ilân etmişti. Versailles süvarilerinin saldırıyı son derece tehlikeli kılmasıyla kalmaya tenezzül etmiş ama aynı zamanda biri Belediye Sarayı diğeri ise halk için olmak üzere iki maske takmıştı. Konsey'deki gizli toplantılarda vahşi bir kedinin canlılığıyla şiddet dolu önlemler konusunda ısrar etmiş; *Vengeur*' Gazetesi'nde kır saçlarını savurup "Versailles'a değil seçim sandığına" diyerek gururla ortaya çıkmıştı. Kendi gazetesinde bile iki yüzü vardı. Gazetelerin baskı altına alınmasını isterse "*Vengeur*" diye, birilerini kandırmak istediğinde ise Félix Pyat olarak imza atıyordu. Asnières yenilgisi bir kez daha korkuya kapılmasına yol açtı ve yine bir açık kapı aradı. Bu kapıyı Rogeard'ın istifası açtı. Bu isme sığınarak istifasını verdi. "Komün yasayı çiğnemiştir. Suç ortağı olmak istemiyorum" diye yazdı. Konsey'e dönüşünü engellemek için de onun saygınlığını işe kattı. Bu durum devam ederse büyük bir üzüntüyle de olsa istifasını "*zaferden önce*" yollamak zorunda kalacağını söyledi.

Bordeaux Meclisi'nde olduğu gibi sessizce sıvışmaya güvenmişti; ama dönekliği Konseyi bezdirmişti. Vengeur, Félix Pyat defalarca talep etmiş olduğu çok sayıda gerici gazetenin baskı altına alınmasını daha yeni lanetlemişti. Vermorel bu ikiyüzlülüğü dile getirdi. Bir üye "Burada istifaların vatan hainliği olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenmiştir" bir diğeri ise "O tehlikeli ve onurlu bir görev olduğunda kişi görevini bırakmamalıdır" dedi.

Üçüncü bir üye resmi olarak Félix Pyat'nın tutuklanmasını istedi. Bir başkası "istifanın yalnızca seçmenlere sunulabileceğinin açık olarak belirtilmemiş olmasına üzülüyorum" dedi ve Delescluze ekledi: "Hiç kimsenin kendi kişisel kini ya da herhangi bir önlem kendi ülküsüne uymadığı için çekilme hakkı yoktur. Burada yapılan her şeyi herkesin onayladığını mı sanıyorsunuz? Evet: bize yağdırılan iftiralara rağmen kalmış ve sonuna kadar kalacak olan üyeler vardır. Kendi adıma, görevimde kalmaya kararlıyım ve eğer zaferi görmezsek Belediye Sarayı basamaklarında ya da siperlerinde düşecek son kişiler biz olmamalıyız.

Bu erkekçe sözler uzun alkışlarla karşılandı. Kimsenin sadakati daha değerli değildi. Ciddi ve çalışkan Delescluze'un alışkanlıkları, yüksek tutkuları onu kişisel çekişmelere meyilli sersemlemiş aylaklara arkadaşlarının çoğundan daha fazla yabancılaştırmıştı. Bir gün bu karmaşadan bıkarak istifa etmek istedi. Çekilmesinin halkın davası için sakıncalı olacağını söylemek onu kalmaya ve zaferi değil —Félix Pyat gibi o da bunun imkânsız olduğunu biliyordu— geleceği yararlı kılan ölümü beklemeye ikna etmek için yeterliydi.

Dört bir yandan darbe yiyen Félix Pyat, Delescluze'a bulaşmayı göze alamadığı için "casus" olarak adlandırdığı Vermorel'e döndü; Vermorel Kamu Güvenliği Komitesi üyesi olduğundan *Vengeur*'da onu polis müdürlüğünde kendisine karşı toplanan delilleri yok etmekle suçladı. Tavşan familyasından olan bu üye Vermorel'e "solucan" diyordu. Tartışma biçimi buydu. Edebî bir kibarlık örtüsü altında Billingsgate konforunda pusuya yattı. 1848'de *Constituante*'da Proudhon'a "*domuz*" demiş ve 1871'de *Komün*'de Tridon'u "*çöp yığını*" olarak adlandırmıştı. Kaba mesleklerden insanların yer aldığı bu Meclis'te tartışmalara terbiyesiz sözcükleri sokan tek üye oydu.

Halkın Çığlığı gazetesinde yanıt veren Vermorel onu kolayca yere serdi. Félix Pyat'ın seçmenleri görevinde kalması için ona üç çağrı yolladı: "Sen bir askersin; boşluğu doldurmalısın. Görevini

geçersiz kılmak sadece bizim hakkımızdır." Yükümlülüklerinin ortaya çıkardığı, Konsey tarafından tutuklanma tehdidi altında olan bu Yunanlı daha az tehlikeli olanı seçti ve çıtkırıldım bir tavırla yeniden Belediye Sarayı'na girdi.

Versailles bu korkunç zırvalıklar karşısında sevinçten uçuyordu. Toplum ilk kez Konsey'in içyüzüyle, salt kişisel sempati ya da antipatilerle oluşmuş sınırsız ölçüde küçük gruplarıyla tanışıyordu. Hataları ne olursa olsun böyle bir gruba dahil olan herkes tam destek buluyordu. Dahası; Komün'e hizmet etmesine izin verilmesi için böyle bir kardeşlik grubuna ait olması şarttı. Çok sayıda içtenlikle sadık insan, güvenilir demokratlar, akıllı çalışanlar, Hükümet'ten ayrılanlar ve hattâ Cumhuriyetçi subaylar hizmete talip oldu. Ama sadakatleri 28 Mayıs'a kadar uzanmayacak olan geçmişin bazı beceriksiz sonradan görmelerinin kibriyle yolları kesildi. Personel yetersizliği ve beceri eksikliği her gün daha da ezici hal alıyordu. Konsey üyeleri hiçbir ilerleme olmadığından yakınmaktaydı. İcra Komitesi nasıl yöneteceğini ve altındakiler de nasıl itaat edileceğini bilmiyordu; Konsey yetkiyi aynı anda hem devretti hem de kendinde tuttu, her an en küçük detaylara bile karıştı; hükümeti, idareyi ve 3 Nisan saldırısı gibi bir savunmayı yönetti.

17. BÖLÜM

KOMÜN'ÜN KADINLARI VE DİRENEN ORDULAR

YİNE DE PARİS'İN şanlı ateşi bu hataları gizledi. Onu tanımlamak için onunla yanmak gerekiyordu. Buna rağmen, tüm romantizmiyle Komün gazeteleri onu solgun ve sönük gösterdi. Hazırlanan sahne gerçekten alçakgönüllüydü. Sokaklarda, sessiz bulvarlarda savaş için yola çıkan ya da oradan dönen yüz askerlik bir birlik ve onları izleyen bir kadın — hepsi bu. Ama bu, bir Aiskhylos oyunu gibi basit ve devasa Devrim oyunuydu.

Sırmaları kopmuş, tozlu *asker ceketiyle* komutan ve onun 1848 gazisi ya da Mart öğrencileri olan, sıklıkla oğlunun babasıyla birlikte yürüdüğü genç ya da yaşlı adamlardı sahnede yer alan.

Onları selâmlayan ya da eşlik eden bu kadın gerçek bir Parislidir. İmparatorluk batağında doğmuş, pornograficilerin madonnası, Dumas ve Feydeaux kızı, günahkâr erkekleşmiş kadın, patronlarını Versailles'a ya da Saint-Denis'deki Prusya madenlerine dek izlemiştir. Şimdi en tepede olan kadın ise sevdiği gibi ölmeyi de bilen, güçlü, sadık, üzücü Parislidir. Emekte can yoldaşı olduğu gibi ölüm savaşında da yanınızda olacaktır. Bu, kentsoyluluğun karşısında müthiş bir eşitliktir. Emekçiler iki kat güçlüdür — bir kalp ve dört el. 24 Mart'ta bir Federal şu soylu sözcükleri birinci bölgenin kentsoylu birlikleri karşısında dile getirdiğinde onların silahlarını bırakmalarını sağladı: "İnanın bana direnemezsiniz; sizin karılarınız gözyaşı içinde ama bizimkiler ağlamıyor."

Bu kadın kocasını geride tutmaz. Tam aksine, onu savaşmaya zorlar, tıpkı daha önce işyerine yaptığı gibi çorbasını ve örtüsünü götürür. Pek çoğu geri gelmeyecektir ama silâhlarına sarılırlar. Chatillon ovasında ateşin karşısında en son onlar vardır. İşçi gibi

giyinmiş mataracı kadınlar onar onar yere düştüler. 3 Nisan'da Meudon'da, 66. taburun erzakçısı Yurttaş Lachaise tek başına, yanında bir doktor olmadan yaralarını sararak tüm gün savaş alanında kaldı.

Geri döndüklerinde bu silah başına çağırmak içindi. Onuncu bölge *belediyesinde* bir merkez komite oluşturarak ateşli bildiriler yayımladılar: "Kazanmalı ya da ölmeliyiz. 'Sevdiklerimi kaybedeceksem davamızın zaferinin ne önemi var' diyenler sevdiklerinizi kurtarmanın tek yolunun kendinizi mücadeleye atmak olduğunu biliniz." Komiteleri giderek çoğaldı. Silahlar, tehlikeli görevler isteyerek ve görevden kaçan korkaklardan yakınarak Komün'e kendilerini önerdiler. Eşsiz kalemiyle Madam André Léo Komün'ün anlamını açıkladı, Savaş Bürosu temsilcisini "kadınların kalplerinde yanan kutsal ateşten" yararlanmaya çağırdı. Elisabeth Dimitrieff adlı soylu, iyi eğitimli, güzel, zengin, genç bir Rus hanımefendisi bu devrimin Théroigne de Méricourt'u idi. Komün'ün emekçi karakteri on yedinci bölgede öğretmen olan Louise Michel'de cisimlenmişti. Kendisine hayran olan küçük çocuklara karşı nazik ve sabırlı bu anne halkın davasında dişi aslan kesilmişti. Ateş altında bile yaraları saran bir ambulans hemşireleri birliği oluşturdu. Orada hiç rekabet yaşamadılar. Sevgili yoldaşlarını kaba rahibelerden korumak için hastanelere de gittiler ve ölmek üzere olanların gözleri kendilerine Cumhuriyetten ve umuttan söz eden bu zarif seslerin mırıltısıyla parladı.

Bu sadakat yarışında çocuklar da kadınlar ve erkeklerle birlikte savaştı. Galip gelen Versailles onlardan 660 tanesini aldı ve pek çoğu sokak savaşlarında yok oldu. Binlercesi kuşatına sırasında hizmet etti. İstihkâmlarda toplara tırmanarak taburları siperlere dek izlediler, Porte-Maillot nişancılarından bazıları 13-14 yaşları arasında çocuklardı. Açık alanda sığınaksız konumda çılgınca kahramanlık içeren patlamalar gerçekleştirdiler.

Bu Paris ateşi şehrin dışına yayıldı. Sceaux ve Saint-Denis belediyeleri bombardımanı protesto etmek, belediye ayrıcalıklarını

ve Cumhuriyetin kurulmasını talep etmek için Vincennes'de birleşti. Bunun ateşi kırsal bölgelerde bile hissedildi.

Paris'in ele geçirilemez olduğuna inanmaya başladılar ve M. Thiers'ın 3 Nisan'da "Bugün isyanın yazgısının belirleyicisidir;" ayın 4'ünde "İsyancılar bugün kesin bir yenilgi yaşadılar;" 7'sinde "Bugün belirleyicidir;" 11'inde "Versailles'da karşı koyulamaz çareler hazırlanmakta;" 12'sinde "Belirleyici anı bekliyoruz" diyen gönderilerine çok güldüler. Bu kadar belirleyici başarı ve karşı koyulmaz araçlara rağmen Versailles ordusu ileri noktalarımızda şaşkına dönmüştü. Tek belirleyici zaferleri varoş ve kent sınırındaki evlere karşıydı.

Porte-Maillot mahallesi, Grande Armée Caddesi ve Ternes sürekli olarak yangınlarla aydınlanıyordu. Asnières ve Levallois yıkıntılarla doluyor, Neuilly sakinleri mahzenlerinde açlık çekiyordu. Versailles yalnızca bu noktalara günde 1.500 bomba attı ama yine de M. Thiers valilerine "Birkaç bomba sesi duyulduysa bu hükümetin değil, burunlarını uzatmaya bile cesaret edemezken bizi savaştıklarına inandırmaya çalışan birkaç isyancının işidir" diye yazdı.

Komün Paris'in bombalanan halkına yardım etti ama iki ateş arasında kalan Neuilly halkı için yapabileceği bir şey yoktu. Tüm basından bir acıma çığlığı yükseldi. Gazetelerin hepsi Neuilly'nin boşaltılması için bir ateşkes istedi; Serbest Masonlar ve *Ligue des Droits de Paris* (Paris Hakları Birliği) araya girdi. Generaller bir ateşkes istemediği için temsilciler çok büyük güçlüklerle sekiz saatlik bir ateşkes sağladılar. Konsey bombalanan halkı almak üzere beş üye atadı: belediyeler onlara bir barınak hazırladı ve bazı kadın komiteleri onlara yardımcı olmak üzere Paris'ten ayrıldı.

25'inde sabah saat dokuzda Porte-Maillot'dan Asnières'e dek silahlar sessizdi. Binlerce Parisli taş, toprak ve bomba parçalarından harç haline gelen bu enkazı görmeye gitti: en ünlü silahlarına eğilmiş topçuların karşısında hareketsiz ve derinden etkilenmiş biçimde kaldılar ve sonra Neuilly'nin her yanına dağıldılar. Bir

zamanlar çok baştan çıkarıcı olan bu küçük kasaba güneşin parlak ışıkları altında yıkılmış evlerini sergiledi. Üzerinde anlaşılan sınırlarda biri muharip askerlerinin diğeri ise Federallerin olan ve birbirinden yaklaşık yirmi metre uzakta iki bariyer vardı. En güvenilir birliklerden seçilmiş olan Versailles'lılar sinsi görünüşlü subaylar tarafından gözleniyordu. Parisliler askerlere yaklaşıp onlarla konuştular. Subaylar çılgınca bağırarak koştu. Bir asker iki kadına nazik bir yanıt verdiğinde bir subay üzerine atıldı, tüfeğini elinden aldı ve süngüsünü Parislilere çevirerek "Onlarla böyle konuşulur" dedi. Belirlenmiş olan sınırı geçen bazı insanlar tutuklandı. Yine de saat beşi çaldığında herhangi bir ölüm olayı gerçekleşmemişti. Cadde boşaldı. Her Parisli eve döndüğünde kendi toprak dolu torbasını sanki sihirle yeniden kurulmuş olan Porte-Maillot istihkâmlarına taşıdı.

Akşam Versailleslılar tekrar ateş açtı. Güney tarafında atışlar hiç kesilmemişti. Aynı gün düşman on beş gündür bu tarafta kurmakta olduğu bataryaları açığa çıkardı — General Thiers'ın planının ilk bölümüydü bu.

Ayın 6'sında tüm birlikleri Sedan lekesini hâlâ üzerinde taşıyan MacMahon'un emrine sokmuştu. O sırada ordu ciddi bir eyleme girişemeyecek durumda, çoğunluğu depo artığı olan 46.000 kişiden oluşuyordu. M. Thiers onu güçlendirmek ve asker bulmak için Jules Favre'ı Bismarck'a sızlanmaya yolladı. Daha sert barış koşullarına göre Prusyalılar 60.000 mahkûmu serbest bırakmış ve barışa hazırlık görüşmelerine göre 40.000'i geçmemesi gereken Paris civarındaki asker sayısını 130.000 kişiye arttırmak için müttefikleri Thiers'ı yetkili kılmıştı. 25 Nisanda Versaillese ordusu Douai ve Clinchant'ın komutasındaki ikisi Almanya'dan serbest bırakılan mahkûmlardan ve biri de Vinoy'un komuta ettiği ihtiyatlardan oluşan beş birlikte toplam 110.000 adam gücündeydi. Sayısı artarak 130.000'i muharip olan 170.000 kişiye yükseldi. M. Thiers onu Paris'e karşı kışkırtmakta gerçek bir yetenek sergiledi. Asker-

ler iyi giyimli, iyi beslenmişti ve sıkı gözetim altındaydılar; disiplin yeniden kurulmuştu. Bu kardeş savaşı karşısında duydukları dehşeti dillendirmekle suçlanan subaylar gizemli bir biçimde ortadan kayboldu. Düzenli bir direniş karşısında adamları daima kaçtığından bu henüz bir saldırı ordusu değildi. Resmî böbürlenmeye rağmen generaller yalnızca Courbevoie ve Asnières bölgelerindeki başarılarını borçlu oldukları topçulara güveniyordu. Paris ancak ateşle yenilecekti.

İlk kuşatmada olduğu gibi Paris süngülerle kuşatılmıştı; ama bu kez yarı Fransız yarı yabancı süngüler. Alman ordusu doğu ve kuzey istihkâmlarını içine alan Marne'dan Saint-Denis'e bir yarım daire oluşturmuş ve Versailles ordusu Saint-Denis'ten Villeneuve Saint-Georges'a dek daireyi tamamlamıştı. Bu durumda Versailleslılar Komün'e yalnızca batı ve güneyden saldırabilirdi. O sırada Federaller kendilerini savunmak için hendekler ve onları birbirine bağlayan ileri karakollarla Ivry, Bicetre, Montrouge, Vanves ve Issy'deki kalelere ve Neuilly, Asnières, Saint-Ouen köylerine sahipti.

Versailleslıların karşısındaki korumasız bölge güney-batıda, Issy istihkâmıyla savunulan Point du Jour ucuydu. Sağ taraftan park, Issy kalesi ve onu hücumbotlarımızın kontrolündeki Seine'e bağlayan bir hendekle yeterince korunan bu bölge ön ve sol cephelerde Bellevue, Meudon ve Chatillon tepeleriyle üstünlük sağlıyordu. M. Thiers onları Toulon, Cherbourg, Douai, Lyon ve Besancon'dan yollanmış kuşatma silahlarıyla donatmıştı —293 ağır silah— ve etkileri öyle güçlüydü ki daha ilk günden Issy istihkâmları sallanmıştı. Bu operasyonlardan sorumlu olan General Cissey vakit kaybetmeden manevrayı başlattı.

M. Thiers'ın planı Issy ve onu destekleyen Vanves istihkâmlarını geçmek, sonra da birliklerin Paris'e açılabileceği Point du Jour'u zorlamaktı. Saint-Ouen'den Neuilly'e uzanan operasyonların tek hedefi bizim Courbevoie'den saldırmamızı engellemekti.

Komün hangi güçlere ve plânlara karşı durdu?

Raporlar yaklaşık 96.000 kişi ve etkin Ulusal Muhafızlar için 4.000 subay rakamlarını veriyordu; yedekte ise 100.000 asker ve 3.500 subay vardı. Otuz altı serbest birliğin sayısının 3.450 adam olduğu ıddia ediliyordu. Nasıl yapacaklarını bilselerdi 60.000 savaşçı sağlanabilirdi. Ama Konseyin zafiyeti, gözetim ve bastırmanın güçlüğü daha az cesur ve paraya daha az ihtiyacı olanların denetimden kaçmasına yol açtı. Çoğu hizmetlerini Paris'in içiyle sınırlamayı başardı. Dolayısıyla, bir düzen olmaması nedeniyle etkin güçler çok zayıf kaldı ve Saint-Ouen'den Ivry'ye uzanan hattâ hiçbir zaman 15.000 ya da 16.000 Federal'den fazlası yer almadı.

Süvariler sadece kâğıt üstünde vardı. Silah ya da vagonları çekmek, subayları ve habercileri taşımak için yalnızca 500 at vardı. Bu konuda alınmış en iyi kararlara rağmen mühendislik bölümü en ilkel haliyle kalmıştı. Paris'in sahip olduğu 1.200 toptan yalnızca 200'ü kullanılıyordu. Resmî raporlar 2.500 sayısı verirken hiçbir zaman 500'den fazla topçu olmadı.

Dombrowski 4.000 ya da en fazla 5.000 adamla Neuilly, Levallois ve Asnières köprüsünü tuttu. Bu mevkileri korumak için Clichy ve Asnières'de yaklaşık otuz ağır silahının yanı sıra 15 Nisan'dan 22 Mayıs'a kadar, hattâ Versailleslıların girişinden sonra bile hatlar boyunca durmaksızın işleyen iki zırhlı demiryolu vagonu ve Levallois'de bir düzine topu vardı. Kuzey surları ona yardımcı oldu ve yiğit Maillot Kapısı birlikleri ise, Neuilly bölgesinde onu korudu.

Sol kanatta, Issy'den Ivry'ye dek uzanan köylerde, kalelerde ve hendeklerde 10.000-11.000 Federal vardı. Issy kalesinde ortalama 600 adam, üçte ikisi etkisiz olan 7 ve 12 santimlik 50 top bulunuyordu. Point du Jour viyadükünde kurulan dört zırhlı lokomotifin desteklediği 72. ve 73. kuleler onu biraz rahatlattı. Aşağıda yeniden silahlanmış hücumbotları Breteuil, Sevres, Brimborion'u bombaladı ve hattâ bombalama Chatillon ve korumasız Meudon'a dek gitti. Birkaç yüz piyade eri parkı, Issy kalesini, Moulineaux'yu, Le

Val ve Issy kalesini Vanves'e bağlayan hendekleri ele geçirdi. Issy gibi açıkta kalan Vanves, çabalarım 500 adamlık bir garnizon ve yaklaşık 20 topla cesurca destekledi. İstihkâm tabyaları çok az destek sağladı.

Montrouge istihkâmının 350 adam ve 10-15 ağır silahla yalnızca Vanves istihkâmını desteklemesi gerekiyordu. 500 adam ve 20 topuyla Bicetre görüş alamna girmeyen hedeflere ateş etmek durumundaydı. Onu üç önemli tabya korudu — 500 adam, 20 topla Hautes-Bruyeres; 700 adam ve yaklaşık 14 topla Moulin Saquet; 300 adam ve az sayıda havan topuyla Villejuif. En uç solda Ivry istihkâmı ve ona bağlı olan yerlerde 500 adam ve 40 top vardı. Aradaki köyler olan Gentilly, Cachan ve Arcueil 2.000-2.500 Federal tarafından ele geçirilmişti.

Güney istihkâmlarının komutası önce Garibaldi'nin eski bir subayı olan La Cecilia'mn asistanlığıyla Eudes'e verildi ve 20 Nisan'da Loire ordusunun subayı olan Alsace'lı Wetzel'in eline geçti. Wetzel, Issy'deki karargâhından Issy ve Vanves siperlerinin yam sıra istihkâmların savunmasım kontrol edecekti. Gerçekte, sıklıkla değişen komutanlar yine canlarının istediğini yaptı.

Nisan ortalarına doğru Issy'den Arcueil'e uzanan bölgenin komutası genç, savaş bilimini iyi bilen, cesur, sistemli, uyamk, herkes ve her şeyden yararlanan, genç birlikler için mükemmel bir lider olan Polonya isyanının en iyi subaylarından birine, General Wroblewski'ye teslim edilmişti.

Tüm bu generaller hiçbir zaman "Kendinizi savunun" dışında bir emir almadılar. Genel bir plan hiçbir zaman olmadı. Ne Cluseret ne de Rossel savaş konseylerini topladı.

Adamlar da önemsenmeden ve denetlenmeden kendi hallerine bırakıldı. Ateş altındaki birliklere destek sağlanması neredeyse hiç söz konusu olmadı. Tüm zorluklar aym insanlara düştü. Bazı taburlar yirmi, otuz gün siperlerde kalırken diğerleri sürekli olarak yedekte tutuldu. Bazı adamlar eve dönmeyi reddedecek kadar ateşe alıştıysa da diğerleri cesaretini kaybetti, haşaratla kaplı giysilerini

gösterdi ve dinlenmek istedi. Yerlerine koyacak kimse olmadığı için generaller onları yerlerinde tutmak zorundaydı.

Bu özensizlik kısa sürede tüm disiplini bozdu. Cesurlar yalnızca kendilerine güvenmek ve diğerleri hizmetten kaçmak istedi. Bazıları tehlikeli bir yerde savaşa yardımcı olmak için görevlerini bırakarak ve diğerleri kente dönerek subaylar gibi aynı şeyi yaptı. Askerî mahkeme birkaç tanesini ağır biçimde cezalandırdı. Konsey mahkûmiyetleri kaldırdı ve bir ölüm kararını üç yıllık hapis cezasına çevirdi.

Onlar sertlikten, olağan savaş disiplininden geri çekildiklerine göre yöntem ve taktiklerini değiştirmeleri gerekiyordu. Ama artık Konsey kendi iradesini gösterme konusunda ilk gün olduğundan daha yetersizdi. Her zaman işlerin duraksadığından yakınıyor ama onları nasıl harekete geçireceğini bilmiyordu. 26'sında askeri komisyon karar ve emirlerin uygulanmadığını belirterek belediyeleri, Merkez Komite'yi ve *tugay komutanını* Ulusal Muhafızların yeniden örgütlenmesiyle görevlendirdi. Bunlardan hiçbiri sistemli olarak çalışmadı; Konsey Paris'i bölgelere göre örgütlemeyi bile düşünmedi; Merkez Komite dolap çevirdi; tümen komutanları tedirgin oldu; bazı Konsey üyeleri ve generaller askerî bir diktatörlük hayali kurdu. Bu ölümcül dövüşün ortasında pek çok oturum boyunca Konsey gereksiz bir biçimde sahiplerine geri verilecek olan rehin makbuzlarının yirmi mi yoksa otuz franklık mı olmasını ve *Resmi Gazete*'nin beş sente mi satılması gerektiğini tartıştı.

Nisan sonuna doğru birazcık kafası çalışan her gözlemci savunmanın olanaksız hale geldiğini görebilirdi. Paris'te dinamik ve sadık insanlar tek bir silah elde edebilmek için sıklıkla bir gün kaybederek güçlerini bürolar, komiteler, alt komiteler, bin tane gösterişli rakip idarecilerle moral bozucu mücadelelerde yitirdiler. Siperlerde bazı topçular Versailles hattını deldiler, ekmek ve demirden başka bir şey istemeden bombalar tarafından parçalanana dek silahlarını bırakmadılar. İstihkâmları, kazamatları delinmiş, maz-

galları zarar görmüş halde tepelerden gelen ateşe şiddetle karşılık verdiler. Korunmasız durumdaki cesur avcılar pusuya yatmış askerleri şaşkına uğrattı. Tüm bu sadakat ve büyüleyici kahramanlıklar tıpkı bir makinenin yüzlerce delikten kaçan buharı gibi boşa harcandı.

18. BÖLÜM

KOMÜN'ÜN ÇALIŞMASI

İCRA KOMİTESİNİN yetersizlik ve zayıflığı o kadar şaşırtıcı hale geldi ki 20'sinde Konsey onu farklı görevlerini aralarında dağıttığı dokuz komisyonun temsilcileriyle değiştirmeye karar verdi. Bu komisyonlar aynı gün yenilenmişti. Genelde bir ölçüde ihmal edilmişlerdi ve bir insan Belediye Sarayı komisyonuna ve *belediyenin* günlük oturumlarına nasıl katılabilirdi? Çünkü Konsey kendi bölgelerinin idarî görevini üyelerine vermişti ve çeşitli komisyonların gerçek işi çoğunlukla 20 Nisanda değiştirilmemiş olan ve kökenleri nedeniyle üzerlerinde etkileri olan temsilcilere kalmıştı. Öncesinde olduğu gibi neredeyse tek başına davranmaya devam ettiler. Anlatımımıza geçmeden önce yaptıklarına daha yakından bakacağız.

İki delegasyon yalnızca iyi niyet gerektiriyordu: levazımcılarla kamu ya da belediye hizmetleri şubelerinde çalışanlar. Kentin gereksinimlerinin karşılanması Paris'i aç bırakmayı çok istese de M. Thiers'ın düzenli yemek tedarikini engelleyemediği tarafsız bölge yoluyla sağlanıyordu. Tüm başkanlar görevlerinde kaldığından beri belediye hizmetlerinde sorun yaşanmadı. Dört delegasyon —Maliye, Savaş, Kamu Güvenliği, Dışişleri— özel yetenek gerektiriyordu. Eğitim, Adalet ve Ticaret delegasyonlarının bu devrimin felsefi ilkelerini ortaya koyması gerekiyordu. Bir işçi olan Frankel dışında tüm delegeler alt orta sınıfa mensuptu.

Mali Komisyon sınırsız gevezeliğiyle mütevazı Varlin'i gölgede bırakan Jourde etrafında toplandı. Verilen görev hizmetlerin sürdürülmesi, 250.000 kişinin beslenmesi için her sabah 675.000 frank sağlamak ve savaş gereksinimlerini bulmaktı. Hazinenin

kasasındaki 4.658.000 frankın yanı sıra Maliye'de 214 milyonluk hisse senedi ve diğer menkul değerler vardı ama Jourde onları nakde çeviremedi ya da çevirmedi ve hazinesini doldurmak için tüm idarelerin —telgraf ve posta hizmetleri, oktruvalar, doğrudan katkılar, gümrük büroları, borsalar, tütün, ruhsat ve pullar, belediye fonları ve demiryolu hizmetleri— gelirlerine el koydu. Banka kentin hak ettiği 9.400.000 frankı parça parça geri ödedi ve hattâ 7.290.000 frankı kendi başına serbest bıraktı. Böylece 20 Marttan 30 Nisan'a kadar yirmi altı milyon toplandı. Aynı zaman diliminde yalnızca Savunma Bakanlığı yirmi milyondan fazlasını çekmişti. İdare Memurluğu 1.813.000, tüm belediyeler toplanı 1.446.000, İçişleri 103.000, Deniz Kuvvetleri 29.000, yargı 5.500, Ticaret 50.000, Eğitim yalnızca 1.000, Dışişleri 112.000, İtfaiye 100.000, Milli Kütüphane 80.000, Barikatlar Komisyonu 44.500, Milli Matbaa 100.000, Terziler ve Ayakkabıcılar Birliği 24.882 frank aldı. Bu oranlar 1 Mayıs'tan Komün'ün düşüşüne dek hemen hemen aynı kaldı. İkinci dönem harcamaları yaklaşık yirmi milyona yükseldi. Komün harcamalarının toplamı yaklaşık 46.300.000 franktı ve bunun 16.696.000 frankı bankadan, gerisi de başta, yaklaşık 12.000.000 frank getiren gıda vergileri olmak üzere çeşitli hizmetlerden sağlanmıştı.

Bu hizmetlerin büyük bölümü işçilerin ya da eski ikinci derece görevlilerin denetimi altındaydı ve hepsi de normal sayısal güçlerinin dörtte biriyle yürütülüyordu. Posta idaresinin müdürü Theisz burayı oldukça düzensiz, büroları kapalı, pulları saklanmış ya da götürülmüş, malzemeleri, mühürleri kaçırılmış ve kasaları boş durumda buldu. Salonlara asılan bildiriler işten çıkarılmaları durumunda görevlilerin Versailles'a geçmesini emrediyordu ama Theisz hızla ve büyük bir enerjiyle işe koyuldu. Önceden uyarılmayan ikinci derece görevliler her zamanki gibi posta hizmetlerini düzenlemek için geldiğinde onlarla konuştu, tartıştı ve kapıların kapanmasını sağladı. Yavaş yavaş vazgeçtiler. Sosyalist olan bazı memurlar da yardımcı oldu ve çeşitli servislerin yönetimi baş kâ-

tiplere emanet edildi. Bölge büroları açıldı ve kırk sekiz saat içinde Paris'e gidecek mektupların toplanması ve dağıtılması yeniden düzenlendi. Akıllı dağıtıcılar kırsala gidecek mektupları Saint-Denis ve on mil uzaklıktaki ofislere atarken mektupların Paris'e ulaştırılması için her bölgeye özel inisiyatif verildi. Postacı, tasnifçi ve ofis hademelerinin ücretlerini arttıran, hizmet süresini kısaltan ve çalışanların yeteneğinin testler ve sınavlar yoluyla sınanmasına karar veren bir üst konsey oluşturuldu.

Enternasyonal'in en etkin üyelerinden biri, bronz kurgucusu Camélinat'nın yönettiği Darphane posta pullarını üretti. Posta idaresinde olduğu gibi Darphanede de Versailles yanlısı müdür ve baş çalışanlar önce barışçı görüşmeler yaptı ve sonra sıvıştı. Camélinat bazı arkadaşlarının desteğiyle cesurca burayı ele aldı, işlerin devamını sağladı ve herkesin profesyonel deneyimini katmasıyla makine parkurunda gelişmelerin yanı sıra yeni yöntemler uygulamaya sokuldu. Külçelerini saklayan banka beş franklık bozukluklar halinde 110.000 frank bulmaya zorlandı. Yeni bir madeni para kalıbı yapıldı ve Versailles Paris'e girdiğinde kullanıma sokulmak üzereydi.

Sosyal Yardım hizmetleri de Finansa bağlıydı. Eski bir 1851 sürgünü, son derece erdemli bir adam olan Treilhard darmadağınık halde bulduğu bu hizmeti yeniden düzenledi. Bazı doktorlar ve hizmetliler hastaneleri terk etmişti; Issy'deki Petits-Ménages Huzur Evi'nin müdür ve kâhyası kaçmış ve böylece orada kalanların çoğu dilenmek için çıkmak durumunda kaldığından sayı azalmıştı. Bazı çalışanlar yaralılarımızı hastane kapıları önünde beklemeye zorlarken gönüllü rahibeler onların şerefli yaralarından utanmalarını sağladı; ama Treilhard kısa sürede her şeyi düzene soktu ve 1792'den beri ilk kez hastalar ve acizler bakıcılarında dostlarını gördü ve Komün'e minnettar kaldı. 24 Mayıs'ta Panthéon'da bir Versailles subayı tarafından katledilen bu iyi kalpli, entelektüel adam fakirleri Hükümet'e ve ruhban sınıfına zincirleyen hayır işleri bürosunun baskısıyla ilgili ayrıntılı bir rapor

bırakmıştır. Söz konusu raporda bunların yerini her bölgede komünal bir komite yönetimi altındaki sosyal yardım bürolarının almasını önermişti.

Telgraf Ofisi, Nüfus İdaresi ve Tapu dürüst Fontaine tarafından akıllıca yönetildi; Yardım Hizmetleri Faillet ve Combault tarafından tümüyle yenilendi; Debock'nun büyük bir ustalıkla örgütlediği ve yönettiği Ulusal Matbaa ve normalde büyük kentsoylulara ayrılan Finansla bağlantılı diğer hizmetler çalışanlar ve ikinci derece görevliler tarafından ustalıkla ve ekonomik biçimde —en üst düzey maaş olan 6.000 franka hiçbir zaman ulaşılmadı— yönetildi ve bu Versailles kentsoylularının gözünde hiç de kendi suçları değildi. Finans departmanıyla kıyaslandığında Savaş Müdürlüğü tam bir karmaşa ve karanlık bölgesiydi. Bazıları cephane ve erzak talep eden ve diğerleri değiştirilmemekten yakınan subay ve muhafızlar Bakanlık bürolarını dolduruyordu. Bunlar sağduyunun aksine sürdürülen ve şüpheli bir albay olan Henri Prudhomme tarafından yönetilen Vendôme'a geri yollandı. Cluseret'nin alt kattaki büroda yerleştirdiği Merkez Komite sonsuz oturumlarda koşuşturdu, zaman harcadı, savaş delegasyonunda suç buldu, kendini yeni rütbeler bulmakla oyaladı, Bakanlıktan şikayetçi olanları kabul etti, genel kurmaydan geri dönüşleri sordu, askeri operasyonlarda öğür verdiğini iddia etti. 18 Mart'ta kurulan Topçu Komitesi, cephanenin devri konusunda Savunma Bakanlığıyla mücadele etti. Savunma Bakanlığı Mars Alanı'nın ve Montmartre Komitesi'nin silahlarına sahipti. Merkezî bir top parkı kurma ve hattâ silahların tam sayısını öğrenme doğrultusundaki girişimler bir sonuç vermedi. Uzun erimli toplar son dakikaya dek siperlerde yatar vaziyette kalırken Deniz Kuvvetleri'nin büyük topuna yanıt vermek için savunma mevkilerinde yalnızca yedi ve on iki santimlik silahlar vardı ve sıklıkla da yollanan cephane uygun kalibrede değildi. Her türden maceracının üzerine saldırdığı levazım bürosu, depolarını rasgele bir biçimde teslim aldı. 9 Nisan'da kararlaştırılmış olan ikinci ve üçüncü bir askerî bölge oluştura-

cak barikatların inşası her yerde işlere bir yöntem olmaksızın ve üstlerinin planlarına aykırı olarak başlayan garip birine bırakılmıştı. Tüm diğer hizmetler aynı biçimde, sabit ilkeler olmadan, her biri kendi bölgesiyle sınırlanmadan, çarkın dişlileri birbirine uymadan yerine getirildi. Bir şefin olmadığı bu konserde her çalgıcı kendi notasını komşununkiyle karıştırarak canının istediği müziği çaldı.

Sağlam ve uyumlu bir el kısa sürede uyumu sağlayabilirdi. Merkez Komite "kızımızdır ve hata yapmasına izin verilmemelidir" dediği Komüne ders verme havalarına rağmen şimdi yalnızca hiçbir otoritesi olmayan gevezeler kalabalığıydı. Komün'ün kurulmasından bu yana büyük ölçüde yenilenmiş ve çok karşı çıkılan seçimleriyle büyük bir hercai, pervasız insan çoğunluğu yaratmıştı. Mevcut haliyle bu Komite tüm önemini Konsey'in kıskançlığından alıyordu. Kavgacıların tekeline aldığı Topçu Komitesi en ufak bir baskıya hemen teslim olurdu. Levazım müdürlüğü ve diğer servisler tamamen Savaş delegasyonunun eylemine dayanıyordu.

Hayalet general sedirine uzanıyor, bazen melankoliye kapılıp bazen dizginleri alarak emirler, genelgeler planlıyor ama hiçbir zaman bu emirlerin uygulanması için parmağını kıpırdatmıyordu. Konsey'in bir üyesi "Ne yapıyorsun? Falanca yer tehlikede" diyerek kendisini harekete geçirmek için geldiğinde heybetli bir tavırla "Tüm önlemleri aldım; kombinasyonlarımın gerçekleşmesi için zaman verin" diyor ve yine geri dönüyordu. Bir gün Merkez Komite'ye efelendi ve Entrepôt Sokağı'na gidip somurtmak için Bakanlıktan ayrıldı; bir hafta sonra Savunma Bakanlığı'nda görevini iade ederek aynı Komite'nin peşinden gitti. Hiç utanmadan Todleben'den gelen ve savunma planları öneren sahte mektuplar gösterdi ve zamanını yabancı gazetelerin muhabirlerine poz atarak geçirdi. Sözde bir gurur numarasıyla o sırada emekçi sınıfının gerçek giysisi olan üniformayı hiç giymedi. Bu içi boş övüngenin yenilikçi havalarına rağmen yalnızca daimi birliğin hayal kırıklığı yaratan bir subayı olduğunu anlaması Konsey'in bir ayını aldı.

Umutlar onun kurmay başkanı, yirmi sekiz yaşında genç bir Köktenci, devrimci gençlik çılgınlıkları yaşayan, kendine hâkim. tutucu biri olan Rossel'a döndü. Metz ordusunda istihkâm bölüğünün başındayken Bazaine'a direnmeye çalışmış ve Prusyalılardan kaçmıştı. Gambetta onu Nevers kampındaki istihkâmcıların albayı olarak görevlendirdi ve 18 Mart'ta hâlâ burada oyalanıyordu. Gözleri kamaşmıştı; Paris'te Fransa'nın ve kendisinin geleceğini görüyordu; görevinden ayrıldı ve hızla oraya gittiğinde bazı arkadaşları onu 17. Lejyona yerleştirdi. Çok kibirliydi, kısa sürede gözden düştü ve 3 Nisan'da tutuklandı. Konsey'in iki üyesi Malon ve Charles Gérardin onu serbest bıraktı ve kendisini kurmay başkanı olarak kabul eden Cluseret'e takdim etti. Merkez Komite' nin güçlü olduğunu sanan Rossel ona yaranmaya çalıştı, öğüt sorar gibi göründü ve popüler olduğunu düşündüğü adamları aradı. Serinkanlılığı, teknik sözcük dağarcığı, konuşmasındaki berraklık, büyük adam izlenimi veren dış görünüşü bürolardakileri büyüledi ama onu daha yakından inceleyenler tedirgin bir ruhun şaşmaz işareti olan huzursuz bakışlarını fark etti. Genç devrimci subayın güncelliği rütbelerle arttı ve konsolos edası Cluseret'nin ruhsuzluğundan sıkılmış olan halkı rahatsız etmedi.

Ancak, bu abartılı görünüşü doğrulayan hiçbir şey yoktu. 5 Nisan'dan beri genel kurmay başkanı olarak tüm servisleri kendi başlarının çaresine bakmak üzere yalnız bıraktı; bir ölçüde organize tek birim olan Genel Bilgi Denetimi, her sabah askeri operasyonlar ve Paris'in moral durumu üzerine Savunma Bakanlığı ve Komün'e ayrıntılı ve sıklıkla son derece canlı raporlar sunan Moreau'nun başarısıydı.

Bu, Komün'ün sahip olduğu tüm polisler için geçerliydi. En gizli noktalara ışık tutması gereken Kamu Güvenliği Komisyonu yalnızca kesintili bir parıltı yaydı.

Merkez Komite yirmi dört yaşında, devrimci hareketlerde fazlasıyla yer almış genç bir adam olan Raoul Rigault'u Duval'ın

sert yönetimi altındaki emniyet müdürlüğünde sivil temsilci olarak görevlendirmişti. Rigault çok iyi bir ast olabilirdi ve Duval yaşadığı sürece hata yapmazdı. Konsey'in bağışlanamaz yanlışı onu en ufak hatanın ileri görevlerdekinden daha tehlikeli olduğu bir servisin başına koymasıydı. Ferré, Regnard ve diğer bir iki kişi gibi az sayıda istisnayla arkadaşları en az kendisi kadar genç ve pervasızdı ve en hassas görevleri çocuksu bir biçimde yerine getirdiler. Rigault'yu denetlemesi gereken Kamu Güvenliği Komisyonu yalnızca onu örnek aldı. Bu görevde 100.000 yaşamın sorumluluğunu ve bekçiliğini üstlendiklerinin farkında olmadan eğlence arkadaşları olarak yaşadılar.

Kısa sürede Emniye Müdürlüğü etrafında farelerin oynadığını görmek şaşırtıcı olmadı. Sabah baskısı durdurulan gazeteler akşam sokaklarda satılıyordu; komplocular Rigault ya da arkadaşlarından korkmadan servislere sokuluyordu. Hiçbir zaman bir şey bulamadılar; bu yalnızca yapmaları gereken bir şeydi. Ulusal Muhafızların büyük desteğiyle askerî yürüyüşler gibi güpegündüz tutuklamalar yaptılar. Rehinelerle ilgili kararnameden sonra yapmaları gereken tek şey dört ya da beş ünlü din adamını ele geçirmekti: Bunlar da sırasıyla, katıksız bir Bonapartçı olan Gal Başpiskoposu Darboy; yardımcısı Lagarde; rahip yardımcısı Madeleine, cüppe giymiş bir tür De Morny olan Deguerry; Surat piskoposu Abbé Allard ve birkaç Cizvit daha. Temyiz Mahkemesi başkanı Bonjean ve Mexico seferini icat eden Jecker'ı onların eline teslim edense sadece şanstı.

İnsanların kanlarıyla ödediği bu aymazlık suçluların kurtuluşuydu. Bazı Ulusal Muhafızlar Picpus manastırının gizemlerini açığa çıkarmış, kafeslere kapatılmış üç talihsiz kadın, Engizisyonu tokat gibi surata çarpan tuhaf aletler, demirden korseler, kayışlar, işkence sehpaları, bir kürtaj araştırması ve hâlâ üzerinde saçların olduğu iki kafatası bulmuştu. Aklını hâlâ yitirmemiş tek tutuklu on yıldır bu kafeste olduğunu söyledi. Polis, rahibeleri Saint-Lazare'a

göndermekle yetindi. Bazı onuncu bölge sakinleri Saint-Laurent Kilisesi'nin mağaralarında dişi iskeletler bulmuştu. Müdürlük yalnızca hiçlikle sonlanan bir soruşturma gösterisi yaptı.

Ancak, bu devrim o kadar sağlamdı ki tüm bu hataların ortasında insancıl düşünce ortaya çıktı. Kamu Güvenliği Bürosu'nun şefi savaş kurbanları için halka seslenerek "Komün bizi öldüren doksan iki kişinin eşine ekmek yollamıştır. Dullar hiçbir gruba dahil değildir. Cumhuriyet'in her sefillik için ekmeği ve her yetim için özeni mevcuttur" dedi. Bunlar Chalier ve Chaumette'e lâyık güzel sözlerdi. İhbarlar altında boğulan Emniyet Müdürlüğü isimsiz olanları dikkate almayacağını duyurdu. *Resmi Gazete* "Bir ihbarı imzalama cesareti olmayan insan kamu yararına değil kişisel kinine hizmet eder" diyordu. Rehinelerin dışarıdan yiyecek, çamaşır, kitap, gazete almasına, arkadaşları tarafından ziyaret edilmesine, yabancı gazetelerin muhabirlerini kabul etmesine izin verildi. Blanqui'ye karşılık olarak ünlü rehineler Başpiskopos, Deguerry, Bonjean ve Lagarde'la takas edilmesi için M. Thiers'e teklif bile götürüldü. Piskopos yardımcısı başarısızlık durumunda hapishanesine geri döneceğine dair Başpiskopos ve delegeler üzerine yemin ettikten sonra bu pazarlığı sürdürmek üzere Versailles'a yollandı. Ama Paris'in piskoposluk beşiğine göz diken Ultramontanlar(*) ölümü ile kendilerine zengin bir miras bırakarak ve küçük bir bedelle bir şehitlik sağlayarak iki kat kârlı olacak olan Galli Darboy'u kurtarmamaya özen gösterirken M. Thiers, Blanqui'nin harekete önderlik edeceğini düşündü. M. Thiers reddetti ve Lagarde Paris'te kaldı. Konsey Başpiskopos'u cezalandırmadı ve birkaç gün sonra kız kardeşini serbest bıraktı. Umutsuzluk günlerinde bile kadınların ayrıcalığı hiç unutulmadı. Picpus'un suçlu rahibeleri ve Saint-Lazare'a gönderilen diğer dinî şahsiyetler binanın özel bir bölümüne hapsedilmişti.

(*)Ultramontan: Katolik Kilisesi'nde Papa'nın gücüne öncelik veren akıma mensup olanlara verilen isim. —*ed.*

Emniyet Müdürlüğü ve Adalet delegasyonu hapishanelerin hizmet koşullarını iyileştirerek de insanlıklarını gösterdiler. Bireysel özgürlüğü güvenceye alma çabası içindeki Konsey ise her tutuklamanın zaman yitirmeksizin adalet delegasyonuna bildirilmesi ve yasal bir yetki olmadan hiçbir soruşturma yapılmaması konusunda bir hüküm yayımladı. Yanlış bilgilenen Ulusal Muhafızlar şüpheli sayılan bazı insanları tutukladığından Konsey *Resmi Gazete*'de her keyfi hareketin ardından görevden almanın ve acil kovuşturmanın geleceğini bildirdi. Gaz şirketinde silah arayan bir tabur kasaya el koymaya yetkili olduğunu düşündü; Konsey hemen miktarı iade ettirdi. 22 Ocak'taki çatışmaya komuta etmekle suçlanan Gustave Chaudley'i tutuklayan polis komiseri tutsağın parasına da el koymuştu; Konsey, komiseri görevden aldı. Gücün kötüye kullanımını engellemek için tutukluların durumlarının ve alıkoyulmalarının nedenlerinin incelenmesini emretti ve aynı zamanda tüm üyelerini mahkûmları ziyaret etmek için yetkilendirdi. Bunun üzerine Rigault istifasını verdi ve herkesi bezdirmeye başladığından bu istifa kabul edildi; Delescluze onu azarlamak zorunda kalmıştı. Gösterişli görünümü, her zaman skandallara meraklı olan Versailles gazetelerinin sütunlarını doldurmuştu. Bu çocuksu polisi Paris'e korku salmakla suçladılar ve askerî-mahkemenin verdiği mahkûmiyet kararlarını onaylamayı reddeden Konsey üyelerini katiller olarak gösterdiler. Figarist (fırsatçı) tarihçiler bu söylenceyi sürdürmüştür. Aralık'taki 30.000 tutuklama, *İmparatorluğun mühürlü mektupları* karşısında başını eğen ve Mayıs'taki 50.000 tutuklamayı alkışlayan o alçak kentsoylular Komün'ün gerçekleştirdiği 800-900 tutuklama konusunda hâlâ ulumaktadır. İki aylık çekişmede bu sayıyı hiç aşmadılar ve tutuklananların üçte ikisi yalnızca birkaç gün, pek çoğu da sadece birkaç saat içeride kaldı. Ama yalnızca Versailles basınından haberlerle beslenen kırsal bölgeler, yetkililere telgraf çeken M. Thiers'ın genelgelerinde abartılan bu uydurmalara inandı: "İsyancılar mobilyalarını satmak için Paris'in önemli evlerini boşaltıyor."

Yanlış seçilmiş bir unvanla Savunmadan sonra ikinci derecede öneme sahip Dışişlerinin görevi kırsal bölgeleri aydınlatmak ve katılımlarını sağlamaktı. 4 Nisan'dan bu yana çalışma grupları kaynamaktaydı (bunları daha ileride açıklayacağım). Kısmen silahsızlanmış olan Marseille dışında Ulusal Muhafızlar her yerde silahlıydı. Merkezde, doğu, batı ve güneyde güçlü saptırmalar gerçekleştirmek kolaydı; istasyonlar işgal edildi ve Versailles'a yollanacak olan takviye ve silahlar ele geçirildi.

Delegasyon, yollandıkları yerlere ait bilgileri olmayan, yetkisiz ve yeteneksiz birkaç özel görevli yollamakla yetindi. Parasını cebe atan ve emirlerini Versailles'a aktaran hainler tarafından bile sömürüldü. Kırsal bölge alışkanlıklarına aşina olan ünlü Cumhuriyetçiler nafile bir çabayla yardım önerdiler. Başka yerlerde olduğu gibi burada da gözde biri olmak önemliydi. Son olarak, aydınlanma ve Fransa'yı ayaklandırma işi için yalnızca 100.000 frank ayrılmıştı.

Delegasyon yalnızca birkaç manifesto yayımladı. Biri Paris Devrimi'nin gerçek ve dokunaklı bir özetiydi, diğer ikisiyse köylülere hitap ediyordu. Bunlardan biri Madam André Léo tarafından basit, ateşli, köylülerin anlayabileceği bir dilde kaleme alınmıştı: "Kardeşim, aldatılmaktasın. Seninle çıkarlarımız aynı. Benim talep ettiğimi sen de istiyorsun. İstediğim özgürleşme senindir... Paris'in önünde sonunda istediği şey köylü için toprak, işçi için araçtır." Bu güzel tohum ustaca tasarlanmış bir düzenekle zaman zaman basılı kâğıtlar bırakan uçan balonlarla taşındı. Kaybolanlar çalılara düştü!

Yalnızca dışişler için kurulan bu delegasyon dünyanın geri kalanını tamamen unuttu. Heyecanla Paris'ten haber bekleyen, artık başkentleri haline gelen bu büyük kentin yoldaşı olduklarını yüreklerinde hisseden tüm Avrupa'daki işçi sınıfları mitinglerini, yürüyüşlerini ve söylevlerini arttırdı. Çoğunlukla yoksul olan gazeteleri kentsoylu basının iftiralarına karşı cesurca mücadele verdi. Delegasyonun görevi bu paha biçilmez desteklere el uzat-

maktı; hiçbir şey yapmadı. Bu gazetelerden bazıları son kuruşlarını Komün savunmasında tükettiler ve bu da onların ekmek parası uğruna yenik düşmelerine neden oldu.

Deneyimsiz, kaynaksız delegasyon M. Thiers'ın kurnaz aklıyla savaşamazdı. Yabancıları korumada büyük bir azim sergiledi ve Bakanlığın gümüş tabağını darphaneye yolladı ama gerçek anlamda neredeyse hiçbir iş yapmadı.

Şimdi can alıcı öneme sahip delegasyonlara gelelim. Olayların gücüyle Komün, Devrim'in lideri haline geldiğinden çağın isteklerini öne sürmesi ve eğer ölecekse en azından mezarında bunların tanıklığını bırakması gerekiyordu. Devrimci grup tarafından kırk yıldır istenen kurumları açıkça belirtmek bile yeterliydi.

Adalet delegasyonundan bir avukatın yapması gereken tek şey tüm Sosyalistler tarafından uzun zamandır talep edilen reformların bir özetini vermekti. Napoleon Yasaları'nın despot ve çağdışı öğretilerini yargı sistemimizin aristokrasisine göstermek bir Proleter Devrim'in göreviydi; ender olarak kendilerini yargılayan ama kendilerininki dışında bir otoriteden beslenen bir sosyal sınıf tarafından yargılanan egemen halk, ulusal serveti yüzlerce milyon tutarında emen yargıç ve hâkim kürsülerinin saçma hiyerarşisi, noter katipleri, savcılar, 40.000 noter, dava vekilleri, mübaşirler, görevliler, kayıt memurları, icra memurları, avukatlar. Hepsinin ötesinde Komün adına yapılmış bir devrimin Komün'e, haklarına kavuşan halkın jüri yoluyla sivil ve ticari suçların yanı sıra kabahatlere ilişkin tüm davaları yargılayacağı bir kürsü sağlaması gerekiyordu; dava vekillerinin kayıt memurlarının, mübaşirlerin nasıl gereksiz kılınabileceğini ve noterlerin yerini basit memurlarının alabileceğini göstermek için temyizi olmayan nihai bir kürsü. Delegasyon çoğunlukla kendisini sabit bir gelire sahip noterler, mübaşirler, memurlar ve icra memurları atamakla sınırlandırdı — bir savaşın ortasında son derece yararsız atamalar olmasının yanı sıra bu türden memurlar için gereklilik ilkesini kutsama hatasını da içeriyordu. Bu delegasyondan ilerici bir şey

çıkmadı. Tutuklama hallerinde zabıtlarda nedenlerinin ve başvurulacak tanıkların adlarının belirtilmesi ve mahkûmların evraklarının, değerli eşyalarının Davacı Fonunda emanete alınması emrini verdi. Bir diğer emir akıl hastanesi yöneticilerinin dört gün içinde hastalarıyla ilgili isim ve açıklamaların bulunduğu raporu yollamalarını söylüyordu. Konsey pek çok suçun üstünü örten bu kurumlara biraz ışık tutsaydı insanlık ona borçlu kalırdı. Ancak, bu emirler hiçbir zaman yerine getirilmedi.

Pratik içgüdü delegasyonun bilimsel eksikliğini telafi ediyor muydu? Picpus mağaralarının, Saint-Laurent iskeletlerinin gizemlerini aydınlattı mı? Bunları dikkate almış görünmedi ve gericiler bu beklenen keşiflerle eğlendi. Delegasyon bir günlüğüne de olsa Fransa'nın tüm Cumhuriyetçilerinin desteğini alma fırsatını bile kaçırdı. Jecker ellerindeydi. Kentsoylu meşruluk Meksika seferi gibi suçlara hiçbir ceza uygulamadığından daima belli bir dokunulmazlık yaşamış, zengin, cesur, gözü pek biriydi. Onu yalnızca devrim cezalandırabilirdi. Ona dava açmaktan kolay bir şey yoktu. İmparatorluk tarafından kandırılmış numarası yapan Jecker itirafta bulunmak için can attı. Bir halk mahkemesinde, rasgele seçilmiş on iki jüri ve dünyanın gözü önünde Meksika seferi soruşturulabilir, kilisenin oyunları açığa çıkarılabilir, hırsızların cepleri boşaltılabilirdi; Empress, Miramon ve Morny'nin bu kumpası nasıl kurduğu, Fransa'nın kimler için ve hangi davada kan denizleri ve yüzlerce milyon kaybettiği gösterilebilirdi. Sonrasında cezalandırma Concorde Meydanı'nda Tuileries önünde herkese açık olarak uygulanabilirdi. Ender olarak vurulan şairler iç çekebilirdi ama ebedi kurban olan halk alkışlar ve "Yalnızca Devrim adaleti uygular" diyebilirdi. Jecker'ı sorgulamayı bile ihmal ettiler.

Eğitim Bakanlığı delegasyonu Komün'ün en iyi sayfalarından birini yazmalıydı çünkü bunca yıllık inceleme ve deneyimlerden sonra bu sorun gerçek anlamda devrimci bir beyinden yeşermeliydi. Bir doktordan, Alman üniversitelerinden bir öğrenciden oluşan

delegasyon gelecekte tanıklık edecek herhangi bir anı, bir taslak, bir bildiri, bir satır bırakmamıştır. Sınıflarda haçları yasaklamak ve eğitim sorunu üzerine araştırma yapmış olanlara çağrıda bulunmakla yetindi. Temel ve mesleki eğitimi örgütlemekle görevlendirilen bir komisyonun görevi 6 Mayıs'ta bir okul açılışını duyurmaktan oluşuyordu. Kadınların eğitimiyle ilgili bir diğer komisyon Versailles'ın Paris'e girdiği gün ilân edildi.

Delegasyonun idari eylemi uygulanamaz kararlar ve birkaç atamayla sınırlıydı. İki sadık adam olan Elisée Reclus ve B. Gastineau Milli Kütüphane'nin düzenlenmesiyle görevlendirilmişti. Kitapların ödünç verilmesini yasaklayarak ayrıcalıklı birkaç kişinin kamusal koleksiyonlardan özel bir kütüphane oluşturmasına yol açan bu rezil uygulamaya son verdiler. Corbet'nin kontrol ettiği sanatçılar federasyonu 16 Nisan'da Konsey üyesini seçti, müzelerin yeniden açılması ve denetlenmesiyle meşgul oldu.

Belediyelerin az sayıda genelgesi olmasaydı bu devrimin eğitimle ilgili düşünceleri hiç bilinmeyecekti. Bu genelgelerden pek çoğu Cemaatçilerin ve belediye öğretmenlerinin terk ettiği okulları yeniden açıyor ya da geride kalmış olan rahipleri uzaklaştırıyordu. Yirminci bölge belediyesi çocukları giydirdi ve besledi; dördüncü bölgeninki "Çocuklara diğer yaratıkları sevmeyi ve saygı duymayı öğretmek, onlarda adalet duygusu uyandırmak, kendilerini herkesin çıkarlarına uygun olarak yetiştirmeleri gerektiğini anlatmak; geleceğin komünal eğitimi bu ahlâk ilkelerine dayalı olacaktır" diyordu. On yedinci bölge belediyesi "Okulların ve çocuk sığınma evlerinin öğretmenleri gelecekte yalnızca her zaman fiziksel, ahlâki, entelektüel olgulardan yola çıkan "deneysel ve bilimsel yöntemi kullanacaktır" bildirisinde bulundu. Ama bu muğlak formüller eksiksiz bir program gereksinimini gideremiyordu.

O halde, halk adına kim konuşacaktı? İş ve İşçi Bulma delegasyonu. Devrimci sosyalistlerden oluşan bu delegasyonun amacı "Komün'ün tüm sivil hizmetlerine ya da işçilerin işverenle ilişki-

lerine dahil edilecek tüm reformların araştırılması; ticaret yasası ve gümrük vergileriyle tüm doğrudan ve dolaylı vergilerin gözden geçirilmesi, emek istatistiklerinin tutulması" idi. Komün'e önerilecek kararların malzemesini bizzat yurttaşlardan toplamayı amaçlıyordu.

Bu komitenin delegesi Leo Frankel işçilerden derlenmiş bir inisiyatif komitesinin yardımını sağladı. Tüm bölgelerde iş arz ve taleplerinin kaydı tutuldu. Çok sayıda ustanın talebi üzerine ahlâki olmanın yanı sıra hijyenik bir önlem olarak fırıncıların gece mesaisi durduruldu. Delegasyon rehinci dükkânlarının yasaklanması için bir proje, ücret kesintileriyle ilgili bir karar hazırladı ve kaçan sahiplerinin terk ettiği dükkânlarla ilgili bir kararı destekledi.

Planları el koyulmuş olan nesneleri savaş kurbanlarına ve düşkünlere geri döndürdü. Düşkün olduğunu beyan etmeyi reddedebilecek olanlar beş yıl içinde geri ödeme vaadiyle rehindeki nesnelerini geri alacaktı. Rapor şu sözcüklerle son buluyordu: "Rehineci dükkânlarının yasaklanmasını işten atılmış çalışanlara ciddi destek garantisi veren bir sosyal örgütlenmenin izlemesi gerektiği anlaşılmıştır. Komün'ün yaşama geçmesi çalışanları sermaye sömürüsünden koruyan kurumları gerekli kılar."

Bu cezalar sıklıkla en saçma bahanelere dayanarak hem hâkim hem de savcı rolü üstlenen işveren tarafından bizzat uygulandığından ücret ve maaşlardan kesilen stopajı kaldıran karar kapitalist rejimin en önemli haksızlıklarından birine son verdi.

Terk edilen işyerleriyle ilgili karar yüzyıllardır kendi işlerine sahip olma şansından mahrum olan kitlelerin zararını karşıladı. Ticaret Odaları'nın belirlediği bir araştırma komisyonu terkedilmiş dükkânların çalışanların eline verilmesi için istatistikleri ve envanteri hazırlayacaktı. Böylece "kamulaştırılanlar kamulaştırılacaktı. On dokuzuncu yüzyıl bu devrimi başlatmadan sonlanmayacak; makineleşmedeki her yenilik onu daha da yakınlaştırmaktadır. Emek sömürüsünün giderek daha az sayıda elde toplanması arttıkça emekçi çoğunluk o kadar çok bir araya gelir ve disiplin kazanır.

Kısa süre sonra, bilinçli ve birleşmiş üreten sınıf 1789'un genç Fransa'sı gibi yalnızca bir avuç ayrıcalıklı zimmetçiyle uğraşmak zorunda kalacaktır. En bağımlı devrimci sosyalistler tekelcidir.

Kuşkusuz bu karar boşluklar içeriyor ve özellikle dükkânların devredileceği kooperatif birlikleri konusunda ayrıntılı açıklama gerektiriyordu. Bu karmaşa döneminde diğer uygulamalardan öte bir şey değildi ve bir dizi tamamlayıcı karar gerektiriyordu; ama en azından işçi sınıfının talepleri hakkında bilgi veriyordu ve 18 Mart devrimi başka hiçbir şey olmasa bile salt İş ve İşçi Bulma Komisyonunun kurulmasıyla işçi sınıfı için 5 Mayıs 1789'dan beri Fransa'nın tüm kentsoylu Meclislerinin yaptığından daha fazlasını yapmış olacaktı.

Emek delegasyonu levazım anlaşmalarına yakından bakmak istedi. Bu araştırma ihalenin en düşük fiyatı verene verilmesi durumunda fiyat düşüşünün üstlenicinin kârından değil ücretlerden karşılandığını gösterdi. Rapor "Tam da işçinin bu sömürüye boyun eğmektense ölümü göze aldığı bu noktada Komün bu türden oyunlara teslim olacak kadar kör" diyordu. Komisyon üyeleri ücret değerlendirmesinde emek maliyetini belirtmesini, siparişlerin öncelikli olarak işçi kuruluşlarına verilmesini ve sözleşme bedellerinin levazım, Ticaret Odası ve emek temsilcileri arasında uzlaşma yoluyla belirlenmesini istedi.

Konsey tüm delegasyonların mali yönetimine hâkim olabilmek için Mayıs ayında bunların hesaplarını incelemekten sorumlu bir üst komisyon kurdu. Üst komisyon zimmet ya da hırsızlıktan suçlu bulunan memur ya da yüklenicilerin ölümle cezalandırılmasına karar verdi.

Kısacası, Emek komitesi dışından temel komiteler görevlerine uygun değildi. Hepsi de aynı hataya düştü. Kentsoyluların 1789'dan bu yana olan tüm arşivleri iki aylığına ellerindeydi. Resmî soygunculuğun sırlarını ortaya dökmek için Sayıştay; karanlık despotizm görüşmeleri için Devlet Şurası; sosyal gücün rezil gizli akımları için Emniyet Müdürlüğü; tüm sınıfların en

baskıcısının suçları ve yaltakçılığı için Adalet Bakanlığı. İlk devrimin, 1815, 1830, 1848'in hâlâ açıklanmamış kayıtları Belediye Sarayı depolarında durmakta ve Avrupa'nın tüm diplomatları Dışişlerindeki dosyaların açılmasından çekindi. Devrim'in, Beşler Heyeti'nin, ilk İmparatorluğun, 1848 Temmuz ve III. Napoleon monarşisinin gizli tarihini halkın gözleri önüne serebilirlerdi. Yalnızca iki ya da üç bölüm yayımladılar. Temsilciler onların değerinden habersiz olarak bu hazinelerin yanı başında uyudular.

Jecker'ın sessiz ve Sayıştay'ın kapalı kalmasına izin veren bu avukatları, doktorları, yayıncıları gören Radikaller böyle bir cehalete inanmayarak bilmeceyi "Bonapartçılık" sözcüğüyle çözmeye çalışacaktı. Binlerce kanıtla yalanlanan aptal bir suçlama. Temsilcilerin bile onuru adına acı gerçek dile getirilmelidir. Cehaletleri sahte değil fazlasıyla gerçekti. Büyük ölçüde, geçmişteki baskının ürünüydü.

19. BÖLÜM

KAMU GÜVENLİĞİ KOMİTESİ'NİN OLUŞUMU

M. THİERS Komün'ün başarısızlıklarını gayet iyi biliyordu ama aynı zamanda kendi ordusunun güçsüzlüğünü de biliyordu. Bunun yanı sıra, Prusyalılar önündeki asker rolünü oynamakla övünüyordu. Paris'e saldırmaya hevesli arkadaşlarını sakinleştirmek için, sakat birleşmelerini ve tekliflerini arttıran arabulucuları kabul etmede kibirli davranıyordu.

İyi ve ileri görüşlü Considérant'dan kinik Girardin'e, 24 Mart savaş planını bir uzlaşma planıyla değiştiren, Saisset'nin eski yaveri, Schoelcher'e dek herkes burnunu soktu. Bu karşılaşmalar alay konusu haline geldi. Paris Hakları Birliği, görkemli "Tüm Paris Ayaklanacak" bildirisinden beri tümüyle gözden kaybolmuştu. Bu Köktencilerin tehlikeden kaçmak için makul oyunlar içinde olduğu gayet iyi anlaşılmıştı. Nisan sonunda sahte hareketleri yalnızca Özgür Masonların cesur eylemini ateşleyecek bir fitil olarak hizmet gördü

21 Nisan'da ateşkes görüşmeleri için Versailles'a giden Özgür Masonlar Meclis tarafından yeni oylanmış olan belediye yasasından yakındılar. M. Thiers "Anlamadım, bu sekiz yıldır Fransa'da sahip olduğumuz en liberal yasa" diye yanıtladı. "Özür dileriz ama 1791 Komünal kurumlarına ne diyeceksiniz?" "Ah! Babalarımızın çılgınlıklarına geri dönmek istiyorsunuz. "Ama önünde sonunda Paris'i feda etmeye kararlı mısınız?" "Bazı evler delik deşik olacak, bazı insanlar öldürülecek ama yasa zorla uygulanacak." Özgür Masonlar bu korkunç yanıtı Paris sokaklarına yapıştırdılar.

26'sında Châtelet'de buluştular ve pek çoğu gidip bayraklarını siperlere dikmeyi önerdi. Bu öneri binlerce alkışla yanıt buldu.

Geleceği görerek vekil olarak istifasını yollamış olan M. Floquet, M.M. Lockroy ve Clémenceau ile birlikte orta sınıfın halkla bu işbirliğine karşı çıktı. Tiz sesi salondaki coşkulu haykırışlarda boğuldu. Ranvier'in yasa teklifi üzerine Masonlar önde bayraklarıyla Belediye Sarayı'na gitti ve Konsey tarafından Haysiyet Divanı'nda karşılandı. Sözcüleri olan Thirifocq "Masonlar başlangıçta harekete geçmek istemediyse bunun nedeni Versailles'ın uzlaşma çabasına girmediğinin kesin kanıtına sahip olmak istemeleridir. Bugün bayraklarını siperlere dikmeye hazırdırlar. Ona bir top dokunursa Masonlar tıpkı sizin gibi gayretle ortak düşmana karşı yürüyecektir," dedi. Bu açıklama hararetle alkışlandı. Jules Vallès Komün adına, bayrağa tutturulan kırmızı fularını verdi ve Konsey'in temsilcilerinden oluşan bir grup Cadet Sokağı'ndaki Mason mabedine dek biraderlere eşlik etti.

Üç gün sonra sözlerini yerine getirmek için geri geldiler. Bu katılımın duyurulması Paris'te büyük umutlar yeşertmişti. Sabahın erken saatlerinden itibaren tüm locaların buluşma yeri Carrousel'e uzanan yollarda büyük bir kalabalık toplandı ve saat onda protesto eden posterler asan az sayıda gerici Mason dışında elli beş locayı temsil eden 10.000 birader toplanmıştı. Konseyin altı üyesi kalabalığın ve tabur sıralarının arasından onları Belediye Sarayı'na götürdü. Alayın önünde ağırbaşlı ve törensel bir müzik çalan orkestra yer alıyor, onun arkasından üst düzey görevliler, büyük üstatlar, konsey üyeleri ve rütbelerine göre geniş mavi, yeşil, beyaz, kırmızı ya da siyah kurdeleleriyle daha önce kamuda hiç sergilenmemiş olan altmış beş flamanın etrafında toplanmış biraderler geliyordu. Alayın başında kırmızı harflerle kardeşçe ve devrimci "*Birbirinizi sevin*" yazısını barındıran Vincennes'ın beyaz flaması taşınıyordu. Bir kadın locası özel tezahüratla karşılandı.

Bayraklar ve temsilciler Belediye Sarayı'na ulaştığında Konsey üyeleri şeref merdiveninin balkonunda onları karşılamak üzere bekliyordu. Bayraklar basamaklara yerleştirildi. Kırmızı bayrak yanında bu barış sancakları, Cumhuriyetin gururlu imgesi altında

emekçi sınıfıyla orta sınıfın bu el ele vermesi, bu kardeşlik çığlıkları en üzgün olanları bile aydınlattı, gözlerini kamaştırdı. Félix Pyat bir sözcükler ve etkileyici karşısavlar rapsodisine başladı. Yaşlı Beslay'in gerçek gözyaşlarıyla kesilen bazı sözcükleri çok daha dokunaklıydı. Bir birader, büyük federasyonlar dönemi olan 1790'da kurulan locası *Persévérance*'ın flamasını sipere diken ilk kişi olma onurunu istedi. Bir Konsey üyesi kırmızı bayrağı takdim ederek "Sizin flamalarınıza eşlik etsin; bundan böyle hiçbir elin bizi birbirimize düşürmesine izin vermeyelim" dedi. Delegasyonun konuşmacısı Thirifocq, Vincennes flamalarına işaret ederek: "Düşman saflarının önüne ilk olarak bu flama çıkacaktır. Onlara 'Anavatanın askerleri, bizimle kardeş olun, gelin ve bizi kucaklayın' diyeceğiz. Başaramazsak gidip savaş birliklerine katılırız."

Delegeler Belediye Sarayı'ndan ayrıldığında üç simgesel noktayı taşıyan bir uçan balon Masonların manifestolarını atarak yükseldi. Bastille ve caddelerde gizemli flamalarını göstererek yürüyen büyük kortej kardeşçe alkışlandı ve saat iki civarında Champs-Elysées kavşağına geldi. Valérien Tepesi bombaları onları Zafer Takı'na varmak için ara sokaklara girmek zorunda bıraktı. Orada tüm muhteremlerden oluşan bir heyet Maillot Kapısı'ndan Bineau Kapısı'na dek en tehlikeli noktalara flamalarını dikmeye gitti. Maillot Kapısı ileri karakoluna beyaz bayrak çekildiğinde Versailleslılar ateşe son verdi.

Mason temsilcileri ve onlara eşlik etmekle görevlendirilen bazı Konsey üyeleri başlarında flamalarıyla Neuilly Caddesi'ne ilerlediler. Versailles barikatından önceki Courbevoie köprüsünde onları kendisi de bir Mason olan General Montaudon'a götüren bir subay buldular. Parisliler gösterilerinin amacını açıkladı ve bir ateşkes istedi. General Versailles'a bir temsilci heyeti göndermelerini önerdi. Üç temsilci seçildi ve diğerleri kente geri döndü. Dombrowski ateşkesi sürdürmeyi bizzat üstlendiğinden akşam Saint-Ouen'den

Neuilly'e dek sessizlik hüküm sürdü. Yirmi beş gündür ilk kez Paris'in uykusu top sesleriyle bölünmedi.

Temsilciler ertesi gün geri döndüler. M. Thiers zorlukla onları kabul etmeye tenezzül buyurmuş, kendisini sabırsız, sinirli, hiçbir şey vermemeye ve daha fazla heyet kabul etmemeye kararlı göstermişti. Bunun üstüne Masonlar kendi sembolleriyle savaşa gitmeye karar verdi.

Akşamüstü *Alliance Républicaine des Départements* (Cumhuriyetçi Eyaletler Birliği) Komün'e bağlılık eylemi gerçekleştirdi. Belediye Sarayı'nın güvenini kazanmayı başaramayarak harekete katılmış olan Millière Paris'e bağlı olan kırsal bölgeleri birleştirmek için çabaladı. Kırsal bölgelerin büyük kente ne kadar kan ve güç kattığını bilmeyen var mı? Versailles'ın resmi raporlarında belirtilen 35.000 Fransız kökenli mahkûmdan yine kendi açıklamalarına göre yalnızca 9.000'i Paris doğumluydu. Her bölgesel grup kendi yerel bölgesini aydınlatmak, genelgeler, bildiriler, temsilciler yollamak için çaba gösterecekti. Ayın 30'unda tüm gruplar bölümlere bir bildiriyi oylamak için Louvre Sarayı'nda toplandılar ve Millière başkanlığında yaklaşık 15.000 kişi "Paris Komünü'nün yurtsever çalışmasına bağlılıklarını tazelemek için" Belediye Sarayı'na gitti.

Tekinsiz bir söylenti yayıldığında kortej hâlâ geçiş yapıyordu: Issy savunması boşaltıldı.

Versailleslılar, bataryalarının koruması altında ilerleyerek 26'sını 27'sine bağlayan gece Issy parkına ulaşımı sağlayabilecek olan Moulineaux'yu şaşırttı. Ertesi gün diğerleri Vanves, Montrouge, hücumbotları ve surların içini ele geçirirken güçlü kalibrelerde altmış topun gülleleri tabyada yoğunlaştı. Issy cesurca yanıt verdi ama Wetzel'in hazır bulunması gereken siperlerimiz kötü durumdaydı. 29'unda bombardıman iki katına çıktı ve mermiler parkı dövdü. Akşam saat 11'de Versailleslılar ateşe son verdi ve gecenin sessizliğinde Federalleri şaşırtarak siperleri ele geçirdi.

30'unda, sabah saat beşte bu olayla ilgili hiçbir uyarının ulaşmadığı kale kendini Versailleslılar'ın yarı-çemberinde buldu. Komutan Megy telaşlandı, destek istedi ama hiçbir şey gelmedi. Garnizon alarma geçti ve bomba yağmuruna neşeyle karşı koymuş olan Federaller birkaç nişancı karşısında korkuya kapıldı. Megy bir konsey topladı ve tahliyeye karar verildi. Toplar aceleyle sabitlendi ama bu öylesine kötü yapıldı ki aynı akşam söküldü. Farklı görev kavramı olan bazı insanlar görevlerinde kalmayı onur meselesi yaptı. Bir Versailleslı subayı onları vurulmamak için on beş dakika içinde teslim olmaya çağırdı. Yanıt bile vermediler.

Saat üçte Cluseret ve La Cecilia aceleyle seçilmiş birkaç arkadaşlarıyla birlikte Issy'ye vardı. Avcı konumunda yerleştiler, Versailleslıları parktan sürdüler ve saat altıda Federaller burayı yeniden ele geçirdiler. Girişte fişekler ve hartuçlarla dolu bir el arabasının yanında kendini uçurmaya hazır bir çocuk, Dufour'u gördüler. Akşama doğru Vermorel ve Trinquet başka destekler getirdi ve tüm pozisyonlarımızı yeniden ele geçirdik.

İlk tahliye söylentisinde Ulusal Muhafızlar İcra Komitesi'ni sorgulamak için hızla Belediye Sarayı'na gitmişti. Komite istihkâmı boşaltma emrini verdiğini kabul etmedi ve hainleri cezalandırmaya söz verdi. Tabi ki eğer varsa. Akşam Issy kalesinden döndüğünde Cluseret'yi tutukladı. Onun hakkında tuhaf söylentiler dolaştı ve yararlı bir iş yaptığına ilişkin en ufak bir iz bırakmadan Bakanlığı bıraktı. İç savunmaya gelince yaptığı tek şey kendi ifadesiyle Mont-Valérien'i yarmak için Trocadero'daki topu gömmekti. Daha ileride, Komün'ün düşüşünden sonra İngilizce makalelerde onları boş ve cahil aptallar olarak değerlendirerek, Delescluze gibi bir adama rezillikler atfederek, kendi tutuklanmasının her şeyi mahvettiğini belirterek ve kendini "halkın vücut bulması" olarak adlandırarak tüm beceriksizliklerini arkadaşlarına yüklemeye çalıştı.

Kamu Güvenliği Komitesi'nin kökeni işte bu Issy paniğiydi. 28 Nisan'da, toplantının sonunda 1848'in en cesur adamlarından biri

olan Miot "süslü cümleler olmadan" tüm komisyonlar üzerinde yetkisi olan bir Kamu Güvenliği Komitesi kurulmasını istemek için yerinden kalkmıştı. Nedenlerini açıklaması için ısrar edildiğinde görkemli bir biçimde yalnızca bu Komitenin gerekliliğine inandığını söyledi. Merkezi kontrol ve eylemi güçlendirme gereksinimine ilişkin yalnızca tek bir görüş vardı çünkü her temsilcinin kendi yolundan ilerlemesi ve kendi hesabına karar vermesiyle ikinci İcra Komitesi'nin de ilki gibi güçsüz kaldığı görülmüştü. Ama geçmişin bu parodisi ve ahmakların bostan korkuluğu, bu Kamu Güvenliği Komitesi sözcüğü ne anlama geliyordu? Orijinal Kamu Güvenliği Komitesi Chaumette'i, Jacques Roux ve halkın en iyi dostlarını ayırdığından bu proleter devrimle, bu Belediye Sarayı'yla ters düştü. Ama Konsey'in Romantiklerinin Devrim tarihi hakkında çok az bilgisi vardı ve bu cafcaflı unvan hoşlarına gitti. Hemen oracıkta bunu oylayabilirlerdi ama bir tartışma konusunda ısrar eden bazı arkadaşlarını dinlediler. Bu ikinci grup "Evet güçlü bir Komisyon istiyoruz ama bize devrimci bir opera sunmayın. Komün'ün iyileştirilmesine izin verin; bir gün önce yarattığını kafasına estiğinde ertesi gün kaldıran küçük bir geveze parlamentosu olmasın" dedi ve bir İcra Komitesi önerdi. Oylar eşit bölünmüştü.

Issy olayı ibreyi tersine döndürdü. 1 Mayısta 28 *Hayır*'a karşı 34 *Evet* oyu Kamu Güvenliği Komitesi unvanını getirdi. Projenin tamamı için 48 olumlu ve 23 karşı oy kullanıldı. Pek çoğu yalnızca güçlü bir oluşum yaratma amacıyla unvanına rağmen Komite için oy kullanmıştı. Pek çoğu oylarını açıkladılar. Bazıları sözde seçmenlerinin *mandat imperatif*'ine(*) uyduklarını ileri sürdü. Bir bölümü korkakların ve hainlerin titremesini istedi; bir diğer grup tıpkı Miot gibi bunun "karşı koyulamaz bir önlem" olduğunu açıkça belirtti. Miot'yu tahrik etmiş ve uçtakilerin saygısını geri kazanmak için öneriyi şiddetle desteklemiş olan Félix Pyat şu

(*)Güç sahibi kişilerin tüm yetkisini bir vekile bırakması işlemi. —*ed.*

inandırıcı nedeni ileri sürdü: "Kamu Güvenliği sözcüklerinin Fransız Cumhuriyeti ve Paris Komünü sözcükleriyle kesinlikle aynı dönemi simgelediğini düşünerek: Evet. Ama Tridon: "Hayır: çünkü eski giysilerin yararsız ve komik biçimde çıkarılıp atılmasından hoşlanmıyorum." Vermorel: "Hayır: Bunlar yalnızca sözcükler ve insanlar çok uzun süredir sözcükle oyalandılar." Longuet: "Artık kurtuluş sözcüklerine tılsımlardan ve muskalardan daha fazla inanmadığımdan Hayır oyu verdim." On yedi kişi ortak olarak, bir diktatörlük yaratacağını söyledikleri bir Komite kurulmasına karşı olduklarını belirtti ve diğerleri yeterince çocuksu olan aynı motifi savundu. Konsey o kadar tarafsız kaldı ki yedi gün sonra Komite'yi devirdi.

Bu oylamayla karşı çıkmış olan muhaliflerin daha sonra durumdan en iyi biçimde yararlanması gerekiyordu. Tridon "Böyle bir Komite'ye koyacak adam bulamıyorum" demişti ama bundan önemlisi yeri Romantiklere bırakmak için neden yoktu. Muhalifler bir cesedi canlandırmak değil gücü yoğunlaştırmak isteyen arkadaşlarıyla uzlaşmaya varmak yerine kollarını kavuşturdular: "Yararsız ve ölümcül olduğunu düşündüğümüz bir kuruma kimseyi atayamayız... Çekimserliği tek mantıklı, onurlu ve politik tavır olarak görüyoruz.

Bu şekilde daha başından çarmıha gerilen oylama, yetkisi olmayan bir güç verdi; yalnızca 37 oy vardı. Ranvier, A. Arnaud, Leo Meillet, Charles Gerardin, Félix Pyat seçildi. Etrafı telaşa verenler rahatlayabilirdi. Gerçek anlamda enerjik, dürüst ve yumuşak kalpli Ranvier kör iyiliğinin eline kalmıştı.

Komün dostları, siperlerin, istihkâmların cesur askerleri Belediye Sarayı'nda bir azınlık olduğunu o zaman öğrendiler. Bu azınlık tam da Versailles bataryalarını ortaya çıkardığı zaman boy gösterdi. Yaklaşık on kişi dışında Konseyin en donanımlı ve en çalışkan üyelerinden oluşan bu azınlık hiçbir zaman kendini duruma uyduramamıştı. Komün'ün bir hükümet değil bir barikat olduğunu anlayamadılar. Hükümet yaşamlarının uzun süreceğine

ilişkin batıl inanç genel hatalarıydı; bu nedenle, örneğin rehinci dükkânlarındaki malların iade tarihini yedi aylığına erteleldiler. Çoğunlukta olduğu gibi azınlıkta da pek çok hayalci vardı. Bazıları ilkelerini bir Medusa başı gibi ileri sürdü ve zafer uğruna bile ödün vermediler. Otorite ilkesine karşı tepkiyi intihar noktasına dek taşıdılar. "İmparatorlukta özgürlükten yanaydık ama gücü ele geçirdiğimizde bunu yadsımayacağız," dediler. Sürgünde bile Komün'ün otoriter eğilimleri yüzünden yok olduğunu sanıyorlardı. Birazcık diplomasiyle, koşulları ve meslektaşlarının zayıflıklarını kabullenerek gerçekten değerli herkesi çoğunluktan çekip alabilirlerdi. Tridon davetsiz bir biçimde onlara gelmişti ama onunki üstün bir akıldı; salt böbürlenenlerin keskin fikirlerine karşı çıkarak başkalarına adım atmaları ve gerçek bir enerjiyle çalkantıyı azaltmaları gerekiyordu. Boyun eğmez ve kararlı kaldılar ve güçlü protestolarla yetindiler.

Bundan sonra ayrılıklar düşmanlıklara dönüştü. Konsey odası küçüktü, havalandırması kötüydü; kısa sürede fazla ısınan hava sinirleri bozdu. Tartışmalar sertleşti ve Félix Pyatt bunları saldırılara dönüştürdü. Delescluze barış ve birleşmeden başka hiçbir şey söylemedi. Diğeri, kin duyduklarından biri tarafından kurtarılmasındansa Komün'ün ölmesini yeğlerdi ve deliliğine gülen herkesten nefret ediyordu. Konsey'in saygınlığına zarar vermeyi, en sadık üyelerine iftira atmayı hiç umursamamasına rağmen kibrine dokunan her şeye kızıyordu. Mükemmel bir yüzsüzlükle yalan söyleyebiliyor, alçakça bir karalama uydurabiliyor, bir meslektaşına dalkavukluk edebiliyor, sonra da aniden duygusal bir edayla kollarını açarak "kucaklaşalım" diyebiliyordu. Şimdi de onu önce Orleancılara teklif ettikten sonra gazetesini İmparatorluğa satmakla suçluyordu. Kâh üstü kapalı imalarla kâh köpürerek, kâh babaca bir tavırla lobilerde, komisyonlarda süzülüyordu. "Komün neden benim çocuğum! Yirmi yıl boyunca ona baktım, besledim, salladım. Ona kalırsa 18 Mart onun sayesindeydi. Halk mitinglerinin Konsey'e taşıdığı naif, aklı karışmış olanların desteğini aldı ve ilk

icra komitesinin üyesiyken görülen mutlak beceriksizliğine, kaçma girişimlerine rağmen Kamu Güvenliği Komitesi seçimlerinde yirmi dört oy aldı.

Konsey içindeki bölünme ölümcüldü. Bu bölünme —insanlar hatalarını olduğu gibi, bunları da bilmeli— halkı düşündüklerinde, sefil kişisel kavgalarının üstüne çıktıklarında kesintiye uğradı. Haziran 1848 isyancılarını savunmuş olan Pierre Leroux'un cenazesinin ardından yürüdüler; haklı olarak cezalandırılmış bir hainin anısına inşa edilen Brea Kilisesi'nin, Devrim'e hakaret anlamı taşıyan bir anıtın yıkılmasını emrettiler; hâlâ Bagnio'da olan politik mahkûmları unutmadılar ve İtalya Meydanı'nı Duval'in adıyla yücelttiler. Tüm Sosyalist kararlar oybirliğiyle geçti; çünkü farklı da olsalar hepsi Sosyalistti. Daha eski bir konu nedeniyle suçlu bulunan iki üyesinin azledilmesine ilişkin oylamada Konsey'de yalnızca bir oy çıktı ve tehlikenin en büyük olduğu anda bile hiç kimse teslim olma sözcüğünü dile getirmedi.

20. BÖLÜM

CLUSERET'İN YERİNİ ROSSEL'İN ALMASI

İKİNCİ İCRA KOMİTESİ'NİN son eylemi Rossel'ı Savaş temsilciliğine atamak oldu. Aynı akşam (30 Nisan) onu çağırdı. Hemen geldi, ünlü kuşatmaların tarihini anlattı ve Paris'i ele geçirilmez kılmaya söz verdi. Kimse ondan yazılı bir plan istemedi ve hemen oracıkta sanki sahnedeymiş gibi atama imzalandı. Hiç zaman yitirmeden Konsey'e şunları yazdı: "Bu zorlu görevleri kabul ediyorum ama mevcut koşulların ağırlığı altında yenilmemek için tüm desteğinizi istiyorum.

Rossel bu koşulları tam anlamıyla biliyordu. Yirmi beş gündür genel kurmay başkanı olarak askeri kaynaklar konusunda Paris'teki en bilgili adamdı. Konsey'in, Merkez Komite'nin üyelerini, subayları, etkin güçleri, liderliğini üstlendiği birliklerin karakterini tanıyordu.

Başlangıçta Rossel, Issy istihkâmını teslim olmaya çağıran Versailles subayına yanıtında hata yapmıştı. "Sevgili yoldaşım, bize böylesine aşağılayıcı bir çağrı yollama cüreti gösterdiğiniz ilk anda beyaz bayrağınıza ateş açacağız. Sadık dostunuz. Paralı askerin alaycı, ciddiyetsiz tokadı. Masum bir askeri vurmakla tehdit eden ve Galliffet işbirlikçisine *sevgili*, *sadık* yoldaşlık bahşeden Rossel Paris'in büyük kalbine ve onun iç savaşına yabancıydı.

Hiç kimse Paris'i, Ulusal Muhafızları, Rossel'dan daha az anlamamıştır. *Père Duchesne*'in işçi sınıfının gerçek sözcüsü olduğunu sandı. Bakanlığa daha yeni yükselmişken Ulusal Muhafızları kışlalara koymaktan, kaçakları topa tutmaktan söz etti; lejyonları dağıtmak ve onları kendi atadığı albayların yönetimi altında alaylar

haline getirmek istedi. Tümen komutanlarının bağlı bulunduğu Merkez Komite buna karşı çıktı ve taburlar Rossel'ı getiren Konsey'e şikayette bulundu. Projesini Pyat-usulü nutuklardan o kadar farklı bir biçimde ağırbaşlı, kesin sözcüklerle ve profesyonelce ileri sürdü ki Konsey bir adam yakaladığına inandı ve büyülendi. Yine de projesi Ulusal Muhafızların parçalanmasıydı ve Konsey de İcra Komitesi de ondan genel bir savunma planı almamıştı. Belediyelerin, silahların, atların toplanması ve itaatsizlerin kovuşturulması görevini üstlenmesini de istedi ama hiçbir şartı kesinlik kazanmadı.

Askeri durum hakkında herhangi bir rapor yollamadı. Barikatlar ve Montmartre, Trocadero, Pantheon'daki üç kaleden oluşan ikinci bir askeri bölge inşa edilmesini emretti ama bu emrin uygulanmasıyla hiç ilgilenmedi. General Wroblewski'nin komutasını sol kanattaki tüm birlik ve istihkâmları kapsayacak biçimde genişletti ama üç gün sonra bu yetkiyi üst düzey bir komutanda gerekli niteliklerin hiçbirine sahip olmayan La Cecilia'ya vermek için tekrar kısıtladı. Generallere saldırı ya da savunma için herhangi bir emir hiç vermedi. Belli ani sıçramalara rağmen gerçekte enerjisi o kadar düşüktü ki tam da resmi emirlerin aksine ikinci kez ele geçirildiğinden beri komuta ettiği Issy tabyasını terk ettiği anda Eudes'i ikinci etkin yedeklerin komutanı olarak atadı.

Versailleslılar tam bir çılgınlıkla ateş emri vermişti. Bombalar, toplar siperleri dövdü, misketler siperleri demirle kapladı. Mayıs'ın 1'ini 2'sine bağlayan gece daima gece sürprizleriyle ilerleyen Versailleslılar neredeyse hiçbir direniş olmadan alınan Clamart istasyonuna ve adım adım almak zorunda kaldıkları Issy kalesine saldırdı. 2'si sabahında kale kendisini bir kez daha üç gün önceki durumda buldu. Issy köyünün bir bölümü bile askerlerin elindeydi. Gün boyunca Paris'in akıncı neferleri süngü ucunda onları kovaladı. Nafile bir çabayla destek isteyen Eudes, Wetzel görevden alınmazsa kendisinin de kalmayacağını bildirmek için Savunma Bakanlığı'na gitti. Wetzel'in yerine La Cécilia getirildi ama Eudes siperlere geri dönmedi ve komutayı kurmay subayına bıraktı.

Dolayısıyla, Mayıs'ın üçünden itibaren her şeyin Cluseret yönetiminde olduğu gibi devam edeceği açıktı ve Merkez Komite'nin cesareti arttı. Savaş Komitesi onunla arasına mesafe koyduğundan giderek daha fazla gölgede kalmıştı. Giderek daha karmaşık ve hükümsüz hal alan toplantılarına yaklaşık on kişiden fazlası katılmıyor ve bazen bu sayı daha da düşüyordu.

Lejyonlara karşı Rossel girişimi bu Komite'ye biraz otorite ve cesaret kazandırdı. Ayın üçünde tümen komutanlarıyla anlaşarak Konsey'den Savunma Bakanlığı'nın yönetim ve idaresini istemeye karar verdiler; Rossel işin kokusunu aldı ve üyelerinden birini tutuklattı; çok sayıdaki diğerleri, yanlarında kılıçlarıyla tümen komutanları Belediye Sarayı'na gittiler ve burada kendisini yakalamak için geldikleri şeklinde saçma bir kendini beğenmişliğin heyecanlandırdığı Félix Pyat tarafından karşılandılar. "Savunma Bakanlığı'nda hiçbir şey halledilmiyor. Tüm hizmetler düzensiz. Merkez Komite bunları yönetmeyi öneriyor. Operasyonları delegeler gerçekleştirecek, Komite yönetime bakacak" dediler. Félix Pyat fikri onayladı ve Konsey'e sundu. Komite'nin hak iddiası karşısında azınlık öfkelendi ve hattâ onları tutuklattırmaktan söz etti. Çoğunluk konuyu Kamu Güvenliği Komitesi'ne götürdü ve o da Merkez Komite'nin işbirliğini kabul eden bir karar yayımladı. Rossel durumu kabullendi ve birliklerin başındakilere duyurdu. Tüm bunlara rağmen Savaş Komisyonu Komite'yle dalaşmayı sürdürdü.

Adamlarımız bu küçük ofis devrimlerinin bedelini ağır ödediler. Yorgun, kötü yönetilmiş olduklarından etrafı iyi gözetleyemiyor ve bu nedenle sürprizlere maruz kalıyorlardı. Bu sürprizlerden en kötüsü 3-4 Mayıs akşamında, o sırada 500 adamın koruduğu Moulin Saquet mevkiinde gerçekleşti. Gözcüleri etkisiz hale getiren Versailleslılar buraya girdiği ve yaklaşık 50 Federali doğradığında çadırlarında uyuyorlardı. Askerler cesetleri parçalayarak süngüleriyle çadırları kesti ve sonra beş top ve 200 tutsağı kaçırdı. 55. birlik subayı parolayı vermekle suçlandı. İnanılmaz bir

şey ama gerçek bilinmemektedir — Konsey olayı hiçbir zaman soruşturmadı.

M. Thiers 200 adam öldürdüklerini; "Komün'ün bültenlerinde bildirmesi gereken zaferin aslında böyle olduğunu" konu alan alaylı bir gönderide bu "mükemmel yardımı" bildirdi. Versailles'a götürülen tutsaklar şimdi lüks hayat fahişeliğinin karargâhı haline gelmiş olan Saint Germain kahvelerinde zaman öldüren ya da bombaların Parislileri ve duvarları dövüşünü izlemek için tepelere çıkan kibar kalabalık tarafından karşılandı. Ama Matho işkencelerini binlerce kez yineleyerek vurdukları, tükürdükleri ve sövdükleri bir esir konvoyunun yanında bu yavan eğlenceler ne anlama geliyordu?

Askerlerin basit hayvansı vahşiliği çok daha az dehşet vericiydi.

Bu zavallı sefiller Federallerin hırsız ya da Prusyalı olduğuna ve onların tutsaklarına işkence ettiklerine şiddetle inanıyordu. Aralarında, Paris'e götürüldüğünde zehirlenme korkusuyla uzun süre beslenmeyi reddedenler vardı. Subaylar bu korkunç öykülerin propagandasını yaptı; hattâ bazıları inandı. Almanya'dan Paris'e karşı aşırı bir sinirle gelen daha büyük bölümü açıkça şunları söyledi: "Bu alçaklara aman vermemeliyiz" ve yargısız infaz örneğini verdiler. 25 Nisan'da Villejuif beldesi yakınında Belle-Epine bölgesinde atlı süvarilerin hazırlıksız yakaladığı dört Ulusal Muhafız teslim olmaya çağrıldı ve silahlarını bıraktı. Bir subay ortaya çıkarak silahını hemen üzerlerine boşalttığında askerler tarafından götürülmekteydiler. İkisi öldü; ölmeye bırakılan diğer ikisi yakındaki siperlere dek kendilerini sürükleyebildi ama burada biri daha öldü. Dördüncüsü ambulansa taşındı. Zamanında Prusyalılar tarafından kuşatılan Paris şimdi kana susamışlar tarafından izleniyordu.

Yenenlere ilişkin bu kötü kader habercileri Konsey'i öfkelendirdi ama aydınlatmadı. Düzensizlik tehlikeyle birlikte arttı. Rossel hiçbir şeyi yoluna koyamadı. Sıklıkla bir sözcükle susturduğu Pyat ondan tiksiniyordu ve otoritesinin altını oymaktan hiç

vazgeçmedi. Romantiklere "Bu adamı görüyor musunuz? O bir hain, bir Sezardır! Trochu planından sonra Rossel planı" dedi. 8 Mayıs'ta Rossel'a yalnızca küçük çaplı görevleri bırakarak askerî operasyonların yönetiminin Dombrowski'ye devredilmesini sağladı. Bundan aynı akşam haberdar olan Rossel Kamu Güvenliği Komitesi'ne koştu ve Komite'yi bu kararı iptal etmeye zorladı. Ayın 4'ünde Pyat, Rossel'ı bilgilendirmeden General Wroblewski'ye emirler yolladı. Ertesi gün Rossel her şeyi karıştıran bu fesat müdahaleyi Kamu Güvenliği Komitesi'nin Konseyi'ne şikâyet etti. "Bu koşullar altında sorumluluğu alamam" dedi ve her zaman özel olarak kabul edildiği oturumların açık yapılmasını istedi. Onu planını açıklamaya zorlamak yerine bir tür Mason sınavından geçirmekle yetindiler. Nuh devrinden kalma Miot demokratik önceliklerinin ne olduğunu sordu. Rossel kendini çok akıllıca kurtardı. "Sosyal reformlar sorununu derinlemesine incelediğimi değil ama son derece alçakça Fransa'ya ihanet etmiş olan bu toplumdan iğrendiğimi söyleyeceğim. Yeni Sosyalizm düzeninin ne olacağını bilmiyorum. Belli bir krediyle onu seviyorum ve her koşulda eskisinden iyi olacaktır." Herkes ona kişisel olarak seçtiği soruları sordu ve bunu başkan aracılığıyla yapmadı. Bunları ölçülü ve soğukkanlı bir biçimde, tüm şüphelerini ellerinden alarak yanıtladı ve alkışları kaptı ama hepsi bu.

Kendisine atfedilen kadar akıllı olsaydı uzun zaman önce durumu kavrar, bu mücadele için benzeri olmayan yeni taktiklere gerek olduğunu anlar, doğaçlama toplanmış bu askerler için bir savaş alanı bulur, iç savunmayı örgütler ve Montmartre, Trocadero ve Mont-Valérien tepelerinden Versailles'ı beklerdi. Ama savaş hayalleri kurdu, ama salt konuşma ve stil açısından özgün olan özünde kitabi bir askerdi. Daima disiplin ve insan eksikliğinden yakınırken Paris'in en iyi kanının kısır çatışmalarda, Neuilly, Vanves ve Issy'deki kahramansı meydan okumalarda akmasına izin verdi.

En çok da Issy'de. Artık bir istihkâm, güçlü bir pozisyon değil ama bombaların dövdüğü bir toprak ve moloz yığınıydı. İsabet

gören kazamatlardan manzara görünüyordu, hendeğinde 3. Burcun koridorlarını açığa çıkaran cephanelikler hendekte yatıyordu ve insan bir arabayla hendek üstünden oraya ulaşabilirdi. Altmış Versailles ağır topuna en fazla on top yanıt verirken siperlerin mazgalları hedefleyen yaylım ateşi neredeyse tüm topçularımızı öldürdü. Ayın üçünde Versailleslılar teslim çağrısını yineledi ve Cambronne'nun sözleriyle yanıtlandı. Eudes tarafından bırakılan komutan da sıvışmıştı ama ne mutlu ki kale on birinci bölgenin 14. taburunun komutanı Julien ve mühendis Rist'in cesur ellerine kaldı. Bu müthiş savunmanın onuru onlara ve yanlarında duran Federallere aittir. Onların askeri raporlarından birkaç notu aşağıda aktarıyoruz.

4 Mayıs — Kapsül sesiyle patlayan toplar yağıyor. Vagonlar gelmedi; yiyecek kıt ve en iyi cephanemiz olan yedi santimlik bombalar yakında bizi yolda bırakacak. Her gün söz verilen destek ortada yok. Taburların iki komutanı Rossel'a gitmiş. Onları çok kötü karşılamış ve görev yerlerini terk ettikleri için onları vurma hakkı olduğunu söylemiş. Durumumuzu açıklamışlar. Rossel bir kalenin kendisini süngüyle savunduğunu yanıtını vermiş ve Carnot'nun yaptıklarını aktarmış. Yine de destek vaat etmiş. Masonlar kendi flamalarını bizim siperlere diktiler. Versailles onu bir anda yıktı. Ambulanslarımız dolu; hapishane ve ona uzanan koridor cesetlerle dolu. Akşam bir ambulans otobüsü geldi. Olabildiğince çok sayıda yaralımızı koyduk. Kaleden Issy'ye geçerken Versailleslılar ona bomba yağdırdı.

5 Mayıs — Düşman ateşi bir an bile susmuyor. Artık mazgallarımız yok; öndeki toplar hâlâ cevap veriyor. Saat ikide on vagon yedi santimlik cephane geldi. Rossel geldi. Uzun süre Versailles'ın yaptıklarına baktı. 5. Kulenin toplarında hizmet gören kayıp çocuklar çok sayıda adam kaybediyor ama gene de direniyorlardı. Artık zindanlarda iki metre derinde cesetler var. Ağır silahlarla delik deşik olan tüm siperlerimiz boşaltıldı. Versailles siperi 6 metre uzakta. Giderek daha fazla bastırıyorlar. Bu gece olası bir saldırı için gerekli önlemler alındı. Tüm yan toplar misket güllesiyle doldurul-

du. Hendek ve bayırı hemen temizlemek için platformun üstünde iki makinelimiz var.

6 Mayıs — Fleury bataryası her beş dakikada bir, altı atımını üstümüze boşaltıyor. Ambulansa kasığının sol tarafından yaralanmış bir kadın gönüllü getirildi. Dört gündür yaralılarla ilgilenmek için üç kadın en ağır ateş bölgesine gitti. Bu kadınlardan biri ölmek üzere ve iki çocuğunu hatırlamamızı diliyor. Artık yiyecek kalmadı. Yalnızca at eti yiyoruz. Akşam: siper savunulamaz halde.

7 Mayıs — Dakikada on kadar bomba yağıyor. Siperler tamamen doldu. İki ya da üçü dışında tüm toplar söküldü. Versailleslılar neredeyse bize yetişmek üzere. Otuz kişi daha öldü. Etrafımız çevrilmek üzere.

21. BÖLÜM

PARİS BOMBALANDI: ROSSEL KAÇIYOR

Yaşayan anılardaki en büyük rezillik artık sahnelenmekte. Paris bombalanmakta. (Ulusal Savunma Hükümeti'nin Prusya bombardımanı üzerine bildirisi.) Tüm Paris bölgesini ezdik. (Thiers'dan Ulusal Meclise, 5 Ağustos 1871 Oturumu.)

KONSEY VE MERKEZ KOMİTE'NİN kavgalarına geri dönmek için bu kahramanlık atmosferinden ayrılmak zorundayız. Neden oturumlarını Muette'de ya da halkın gözü önünde yapmadılar? Güçlü bataryasını henüz ortaya çıkarmış olan Montretour bombaları ve halkın sert tutumu kuşkusuz onların düşman karşısında birleşmelerini sağlayabilirdi. Düşman, saflarında bir gedik açmaya başlamıştı.

8 Mayıs sabahı yetmiş denizci silahı 60. kuleden *Point du Jour* Mahallesi'ne uzanan askerî bölgeye saldırmaya başladı. Clamart mermileri zaten Quai de Javelle'e ulaşmış ve Breteuil bataryası Grenelle bölgesini fırlatıcılarla kuşatmıştı. Birkaç saatlik duraksamada Passy yaşanmaz hale geldi.

M. Thiers bir bildiriyle bombalarına eşlik etti: "Parisliler, Komün üyelerinin size söylemezlik etmeyeceği gibi, Hükümet Paris'i bombalamayacaktır. Hükümet topunu devredışı bırakacak... Siz böyle söylemiş olmasanız bile askerler kuşatmayı geçer geçmez ulusal bayrak etrafında toplanacağınızı bilir, anlar." Ve Parislileri kapıları kendisine açmaya çağırdı. Bu ihanet çağrısına yanıt olarak Konsey ne yaptı?

Ayın 8'inde oturum tutanakları ve bunların açıklanması üzerine bir tartışmaya girdi; çoğunluk üyelerinden biri tutanakların yasak-

lanmasım istiyordu. Azınlık ise Savaş Komitesine rağmen tüm hizmetlere yayılan Merkez Komiteden yakındı; Varlin'i tamamen kendisinin organize etmiş olduğu levazım hizmetlerinden uzaklaştırmıştı. Hükümetin kendisini Merkez Komite mi yoksa Komün olarak mı adlandırdığını sordular. Félix Pyat Rossel'ı suçlayarak kendini akladı. "Rossel Merkez Komite'yi kendi işlevi içinde tutmak için ne güce ne de zekâya sahip değilse bu Kamu Güvenliği Komitesi'nin hatası değil. Rossel'ın arkadaşları ise Pyat'ı sürekli olarak salt askerî sorunlara bile karışmakla suçlayarak yanıtladı. Moulin Saquet baskına uğradıysa bunun nedeni oraya komuta eden Wroblewski'nin Félix Pyat'dan Issy'e geçmesi için resmî emir almasıydı. Pyat "Bu doğru değil, asla böyle bir emir vermedim" dedi. Kendini tümüyle zora sokmasını beklediler ve sonra tamamen kendi el yazısıyla yazılmış emri gösterdiler. Aldı, evirdi çevirdi, şaşırmış numarası yaptı ve sonunda itiraf etmek zorunda kaldı. Bundan sonra tartışma Merkez Komite'ye geri döndü — onu dağıtsınlar mı, üyelerini mi tutuklasınlar yoksa Savunma Bakanlığı yönetimine mi teslim etsinler? Her zaman olduğu gibi Konsey karar vermeye cesaret edemedi ve karmaşık bir görüşmeden sonra 3 Mayıs kararını onayladı — Merkez Komite Askerî Komisyon'a tabi kılınacak.

Tam da o anda Savunma Bakanlığında tuhaf sahneler sergileniyordu. Rossel'a karşı giderek daha fazla kıpırdanan tümen komutanları o gün, Ulusal Muhafızlarla ilgili olarak almak üzere olduğu kararların raporunu sormayı kararlaştırmıştı. Rossel onların projesini biliyordu. Akşam Bakanlığa vardıklarında avluda silahlı bir müfreze gördüler ve kendilerini pencereden izleyen Rossel'ı fark ettiler. "Çok cesursunuz, bu müfrezenin sizi vurmak için burada olduğunu biliyor musunuz" dedi. Önemsemiş görünmeden: "Cesarete gerek yok, yalnızca sizinle Ulusal Muhafızların örgütlenmesini konuşmak için geldik" dediler. Rossel rahatladı, pencereye gitti, müfrezeye tekrar girmesini emretti. Bu komik gösteri etkisiz kalmadı. Tümen komutanları imkânsızlığını göstererek birlikler

üzerine projeyi noktası noktasına tartıştı. Rossel tartışmaktan yorgun düşerek "Elimde yeterli güç olmadığının farkındayım ama sizde de olmadığını söylüyorum. Varsa söyleyin? Bana kanıt verin. Yarın saat on birde Concorde Meydanı'na 12.000 adam getirin ve bir şeyler yapmaya çalışayım" dedi. Clamart istasyonundan bir saldırı yapmak istedi. Tümen komutanları adamlarını bulmaya koyuldu ve tüm geceyi onları arayarak harcadı.

Bu çekişmeler sürerken Issy kalesi boşaltılmaktaydı. Sabahtan beri son noktasına dek dövülmüştü. Silahlara uzanan savunmacıları artık birer ölüydü. Akşam subaylar toplandı ve artık tutunamayacaklarına karar verdiler. Bunun üstüne, her yönden bombalarla kovalanan adamlar giriş tonozunun altında toplandı ama Moulin de Pierre'den gelen bir bomba tam ortalarına düşerek on altısını öldürdü. Rist, Julien ve inatla bu yıkıntıları savunmaya kararlı diğerleri sonunda boyun eğmek zorunda kaldı. Saat yedide boşaltma başladı. İlk Merkez Komitesi'nin üyelerinden biri ve olağanüstü cesarete sahip bir adam olan komutan Lisbonne bir kurşun yağmuru altında geri çekilmeyi gerçekleştirdi.

Birkaç saat sonra Versailleslılar Seine Nehri'ni geçerek Boulogne'da Point du Jour tabyalarının önüne yerleşti ve üç yüz metre ötede bir siper açtı. Tüm gece boyunca ve sabahın 9'unda Savunma Bakanlığı ve Kamu Güvenliği Komitesi kalenin boşaltıldığından haberdar değildi.

9 Mayıs'ta, öğle saatlerinde Rossel'ın istediği taburlar Concorde Meydanı'nda hazırdı. Rossel at sırtında geldi, ön saflara bir göz attı ve sonra tümen komutanlarına "Burada bana yetecek kadar adam yok" dedi ve hemen geri dönerek Issy kalesinin boşaltılması haberini aldığı Savunma Bakanlığı'na gitti. Kalemini aldı, "Fransız bayrağı dün akşam garnizon tarafından terk edilen Issy kalesinde dalgalanıyordu," diye yazdı ve Konsey ya da Kamu Güvenliği Komitesi'ni bilgilendirirken, normalde altı bin baskı yapılırken bu iki satırın on bin kopya basılarak her yere asılması emrini verdi.

Daha sonra istifasını sundu: "Yurttaşlarım, Komün üyeleri, herkesin plan yaptığı ve kimsenin uymadığı bir yerde komutanlığın

sorumluluğunu artık taşıyamayacağımı hissediyorum. Topçuların Merkez Komitesi plan yapmış ve hiçbir şey önermemiştir. Komün plan yapmış ve hiçbir karara varmamıştır. Merkez Komite plan yapıyor ama nasıl davranacağını hâlâ bilmiyor. Bu gecikme sırasında düşman, elimde en ufak bir askerî güç olsaydı cezasız bırakmayacağım kör saldırılarla Issy kalesini kuşatmıştır." Sonra kalenin boşaltılmasını, Concorde Meydanı'ndaki denetimi kendi tarzıyla ve son derece yanlış olarak anlattı; söz verilen 12.000 adam yerine yalnızca 7.000 kişi olduğunu söyledi ve şöyle tamamladı: "Dolayısıyla, Topçu Komitesi'nin iptali topçuların örgütlenmesini engelledi; Merkez Komite'nin kararsızlığı yönetimi kesintiye uğrattı; tümen komutanlarının saçma endişeleri birliklerin harekete geçirilmesini felce uğrattı. Benden önce gelen bu saçma durumla mücadele etme hatasına düştü. Ben çekiliyor ve sizden Mazas Hapishanesi'nde bir hücre isteme onurunu yaşıyorum.

Böylelikle askerî şöhretini temizleyeceğini düşündü ama noktası noktasına kesin bir biçimde sorgulanabilirdi. Tümüyle aşina olduğun bu "saçma" durumu neden kabul ettin? 1 Nisan'da Bakanlığa girerken ve 2 ve 3 Mayıs'ta Konseye neden hiçbir şart koymadın? Elinde "en ufak bir askeri güç" olmadığını iddia ederken bu sabah 7.000 adamı neden gönderdin? Sıkıntılarını saat saat izlemenin görevin olduğu bir kalenin boşaltılması konusunda on beş saat boyunca neden hiçbir şey bilmiyordun? İkinci savunma hattın nerede? Montmartre ve Panthéon'da neden hiçbir şey yapılmadı?

Rossel elbette suçlamalarını Konseye yöneltebilirdi ama mektuplarını gazetelere yollayarak bağışlanamaz bir suç işledi. Böylece, iki saatten az bir süre içinde 8.000 savaşçının moralini bozmuş, panik yaymış, Issy beldesinin cesur adamlarını lekelemiş, savunmanın zayıflığını düşmana ilân etmiş ve bunu tam da Versailleslıların Issy'yi almanın sevincini yaşadığı anda yapmıştı.

Orada herkes neşeliydi. M. Thiers ve MacMahon kalede bulunan birkaç topu şarkı söyleyerek geri getiren askerlere nutuk çekti.

Meclis oturumlarını erteledi ve kendilerinin galip olduğunu düşünen halk, çocuklarını alkışlamak için mermer avluya çıktı. M. Thiers bir ay sonra kürsüden "Sıklıkla insanı yücelten bir eğitime yabancı, sizin için, bizim için ölen, toprağımızın bu çocuklarını gördüğümde derinden etkileniyorum" diye seslendi. Kurt sürüsü başındaki avcının dokunaklı duygusallığı. Toprağın çocukları, bu itirafı ve uğruna öldüğünüz bu insan tipini unutmayın!

Ve Belediye Sarayı'nda hâlâ tartışıyorlardı! Rigault karşı suçlamada bulundu. Konsey'in çoğunluğu Polis Müdürlüğü'ndeki laubaliliğine rağmen onu Komün savcısı olarak görevlendirmişti. Delescluze aceleyle içeri girip "Fransız bayrağının Issy kalesinde dalgalandığı ilân edilirken siz tartışıyorsunuz. Hepinizin dikkatini çekerim. Fransa'nın Paris tarafından ve Avrupa'nın da Fransa tarafından kurtarılacağını ummuştum. Komün, ülkeyi kurtarmaya muktedir devrimci bir içgüdü gücüyle dolu. Bugün tüm ayrılıklarınızı bir yana atın. Ülkemizi kurtarmak zorundayız. Kamu Güvenliği Komitesi beklentilerimize cevap vermedi. Bir uyarandan çok bir engel oldu. Neyle meşgul oluyor? Genel önlemler yerine bireysel atamalarla. Meillet imzalı bir karar bizzat bu yurttaşı Bicetre kalesinin yöneticiliğine atıyor. Orada çok sert olduğu düşünülen bir adamımız, bir asker vardı. Herkesin onun kadar sert olması arzu edilir. Sizin Kamu Güvenliği Komitesi'nin işi bitti, kendisine özgü anıların ağırlığı altında ezildi. Onun yok olması gerektiğini söylüyorum" dediğinde tartışma giderek kızışmıştı.

Böylece görev duygusuna geri döndürülen Meclis, Kamu Güvenliği Komitesi'ni geniş bir biçimde tartışarak gizli bir komite'ye karar verdi. Geçen hafta içinde ne yapmıştı? Merkez Komite'yi Savunma Bakanlığı'na bağlamış, karmaşayı arttırmış, iki felaketi sürdürmüştü. Üyeleri detaylarda kaybolmuş ya da amatör işler yapmıştı. İçlerinden biri bir kalede kendini vurmak için Belediye Sarayı'ndan ayrılmıştı: bu kale en azından Issy ya da Vanves olsaydı! Félix Pyat zamanının büyük bölümünü hırsını uzun ve sıkıcı makalelerden çıkararak *Vengeur* ofisinde geçirdi.

Kamu Güvenliği Komitesi üyelerinden biri niteliklerinin belirsizliğini ileri sürerek onu savunmaya çalıştı. Kararnamenin 3. maddesinin Komite'ye tüm Komisyonlar karşısında tam yetki verdiği şeklinde yanıtlandı. Uzun saatlerden sonra sonunda Komite'yi hemen yenilemeye, Savunma Bakanlığına sivil bir temsilci atamaya, bir bildiri hazırlamaya, acil durumlar dışında haftada yalnızca üç kez toplanmaya, Konseyin diğer üyeleri kendi bölgelerinde kalacakken yeni Komite'yi sürekli olarak Belediye Sarayı'na yerleştirmeye karar verdiler. Delescluze Savaş Temsilcisi olarak atandı.

Akşam saat 10'da yeni Komite'nin adaylarının belirlenmesi için ikinci bir toplantı yapıldı. Çoğunluk, öğleden sonraki saldırılarda oldukça çileden çıkan Félix Pyat'ı başkanlığa seçti. Oturumu Rossel'ın tutuklanması talebiyle açtı. Şüpheli hakkında kanıtlar olarak görünen şeyleri akıllıca gruplayarak Konsey'in öfkesini ona çevirerek Rossel'ı Komite'nin yanlışlarının günah keçisi yaptı. Yarım saat boyunca yüzüne karşı saldırmaya cesaret edemeyeceği, orada olmayan Rossel'ı kötüledi. "Yurttaşlarım onun bir hain olduğunu size söyledim. Siz inanmadınız. Siz gençsiniz, tıpkı Konvansiyon'un kusursuzluk örnekleri gibi, askeri güce güvensizlik göstermeyi bilmiyordunuz. Bu anımsatma Romantikleri mest etti. Onların tek bir hayali vardı — Konvansiyoncular olmak. Bu emekçi devriminin kendisini kentsoylu cici-bicilerden kurtarması çok zordu.

Meclisi ikna etmek için eksik olan şey Pyat'nın öfkesi değildi. En az önyargılı olanların gözünde bile Rossel'ın davranışı suç içeriyordu. Tutuklanması oybirliğiyle onaylandı ve Savaş Komitesi bunu gerçekleştirme emri aldı.

Bundan sonra Komite adaylarının belirlenmesine geçtiler. Delescluze ve Jourde'un seçilmesiyle biraz rahatlayan ve Konsey'in temsilci atama hakkını kabul etmiş görünen azınlık, oylamada yer almaya karar verdi ve çoğunluğun listesinde bir yer istedi. Bu, tüm farklılıkları unutturmak, Versailles'a karşı birliği yeniden

kurmak için mükemmel bir fırsattı. Ama Félix Pyat'nın kalleş kışkırtmaları Romantiklerin azınlıktaki meslektaşlarına gerçek gericiler olarak bakmalarına neden olmuştu. Onun konuşmasından sonra oturuma ara verildi; yavaş yavaş azınlık üyeleri kendilerini konsey salonunda yalnız buldular. Meslektaşlarını aradılar ve onları yandaki bir odada ayrı olarak tartışırken buldular. Şiddetli bir münakaşadan sonra Konsey'e geri döndüler.

Bir azınlık üyesi bu utanç verici bölünmelere son verilmesini istedi. Bir Romantik, hizipçi azınlığın tutuklanmasını isteyerek yanıt verdi ve Malon kendisine "Susun! siz bu devrimin kötü ruhusunuz. Zehirli şüphelerinizi yaymaya, anlaşmazlıkları kışkırtmaya son verin. Komün'ü yıkan şey sizin etkinizdir" diye bağırdığında Başkan Pyat öfkesini boşaltmak üzereydi. Merkez Komite'nin kurucularından biri olan Arnold "Devrimi tersine çevirecek olanlar yine bu 1848'lilerdir" dedi.

Ama artık bir mücadeleye girmek için çok geçti ve azınlık, kuramcılık ve beceriksizliğinin cezasını çekecekti. Çoğunluğun listesi eksiksiz olarak geçti; Ranvier, Arnaud, Gamlon, Delescluze ve Eudes. Delescluze'un Savunma Bakanlığı'na seçilmesi bir boşluk yarattığından iki gün sonra ikinci bir oylama oldu ve azınlık Varlin'i önerdi. Zaferlerini kötüye kullanan çoğunluk en değersiz üyelerden biri olan Billioray'ı yeğleme yanlışlığını yaptı.

Konsey sabah saat birde dağıldı. Felix Pyat başkanlıktan ayrılırken arkadaşlarına "Onları halletmedik mi? İşi halletme biçimi hakkında ne düşünüyorsunuz?" dedi. Dikkatini tümüyle meslektaşlarını "halletmeye" vermiş olan bu dürüst mandacı, Issy kalesinin ele geçirildiğini doğrulamayı unutmuştu. Aynı akşam, tahliyeden yirmi altı saat sonra Belediye Başkanlığı, belediyelerin kapılarına şu posterleri astı: "Issy kalesinde Fransız bayrağı dalgalandığı doğru değil. Versailleslılar onu işgal etmedi ve edemez. Bu çelişki Trochu'nün Metz çelişkisi kadar iyiydi.

Belediye Sarayı'ndaki bu fırtınalar sırasında Merkez Komite Rossel'ı çağırttı, onu akşamki afişle ve alışılmadık sayıda kopya

baskısıyla suçladı. Kendini sert bir biçimde savundu: "Bu benim görevimdi. Tehlike ne kadar büyükse onu halka bildirme görevi o kadar büyük olur" Yine de Moulin-Saquet baskınıyla ilgili olarak hiçbir şey yapmamıştı. Onun ayrılmasından sonra Komite uzun uzun tartıştı. Birisi "Başımızda diktatör olmadığında kayboluyoruz" dedi. Birkaç günlüğüne bu düşünce Komitede desteklendi. Komite gayet ciddi bir biçimde bir diktatör olması ve diktatörün de Rossel olması gerektiğini oyladı. Beş üyeli bir temsilci heyeti ciddi bir biçimde onu almaya gitti, Rossel Komite'ye geldi, düşünür gibi yaptı ve sonunda "Çok geç. Artık delege değilim. İstifamı yolladım" dedi. Bazıları ona öfkelendi, onları azarladı ve ayrıldı. Ofisinde henüz gelmiş olan Savaş Komisyonu'nu, Delescluze, Tridon, Avrial, Johannard, Varlin ve Arnold'u buldu.

Delescluze misyonlarını açıkladı. Rossel serinkanlı bir biçimde dinledi, kararın adil olmamasına rağmen ona uyacağını söyledi. Sonra askeri durumu, kendisini sürekli olarak engelleyen her türden çekişmeyi, Konseyin zayıflığını anlattı. "Merkez Komite'den yararlanmayı da onu zamanında dağıtmayı da bilmiyor. Kaynaklarımız oldukça yeterli ve ben tüm sorumluluğu üstlenmeye hazırım ama güçlü ve homojen bir güç tarafından desteklenme şartıyla. Komün'ün onayı ve desteği olmadan tarih önünde belli zorunlu baskıların sorumluluğunu üstlenemem" dedi. Konseyde iki kez en kararlı karşıtları karşısında zafer kazandığını o net ve sinirli üslubuyla uzun uzun anlattı. Savlarından çok etkilenen Komisyon başka bir odaya çekildi. Delescluze Konsey kendisini dinleyene dek Rossel'ı tutuklama kararını veremeyeceğini söyledi. Meslektaşları da aynı görüşteydi ve eski delegeyi ertesi sabah onu Belediye Sarayı'na götüren Johannard ve Avrial'ın gözetiminde bıraktı. Johannard, Konsey'e geldiklerini bildirmek için giderken Avrial hazine yöneticisinin odasında Rossel'la kaldı.

Bazıları Rossel'ın dinlenmesini istediler; kendinden emin olmayan çok sayıda üye ise onun sesinin Konseyi ikna edeceğinden

korkarak dinlenmesinin eşitliğe aykırı olduğunu ileri sürdü ve sanki bir haksızlık diğerine izin verirmiş gibi, dinlenmeden tutuklanan Cluseret örneğini verdi. Rossel'ın toplantıya alınması reddedildi.

Konsey üyesi Charles Gérardin hazine yöneticisinin ofisine döndü. Avrial "Komün neye karar verdi?" diye sordu. Toplantıdan henüz ayrılmış olan Gérardin "Henüz hiçbir şeye" yanıtını verdi ve Avrial'ın masa üstündeki tabancasını görünce Rossel'a "Gardiyanın görevini özenle yerine getiriyor" dedi. Rossel aceleyle "Bu önlemin benimle ilgili olduğunu sanmıyorum. Ayrıca Yurttaş Avriel, kaçmaya çalışmayacağıma dair bir asker olarak sana şeref sözü veririm" dedi.

Nöbetçilik görevinden çok sıkılan Avriel zaten Konseye onu bırakmayı önermişti. Olumsuz yanıt alınca tutsağını Kamu Güvenliği Komitesinin bir üyesinin gözetiminde bırakabileceğini düşündü —çünkü Gérardin henüz görevden alınmamıştı— ve Konsey'e gitti. Geri döndüğünde Rossel ve Gérardin gitmişti. Hırslı genç adam düşüncesizce kendini attığı bu iç savaştan bir sansar gibi sıvışmıştı.

Pyat'nın kaçak için kullandığı sıfatlarda tutumlu mu davrandığı düşünülebilir. İki komplonun ortaya çıkarıldığını öğrenen yeni Komite umutsuz bir bildiri yayımladı: "Vatan hainliği saflarımıza sızmıştır. Issy kalesinin terk edilmesinin onu teslim eden sefil tarafından saygısız bir posterle bildirilmesi oyunun yalnızca birinci perdesiydi. Bunu, kapılarımızdan birinin teslim edilmesiyle kesişen, kendi içimizde monarşik bir isyan izleyecekti. Karanlık planın tüm ipuçları artık elimizde. Suçlulardan çoğu tutuklandı. Tüm gözler açılsın, tüm eller hainlere vurmaya hazır olsun!"

Bu, serinkanlılık ve hassasiyet olmadığında melodrama kaçmaktan başka bir şey değildi. Komite, "hainlerin çoğu tutuklandı" ve "karanlık planın tüm ipuçları elimizde" derken tuhaf bir biçimde övünüyordu.

22. BÖLÜM

KOMÜN'E KARŞI KOMPLOLAR

KOMÜN ÇEŞİTLİ komplo tacirleri, kapı hainleri ve tuzak simsarları ticaretine yol açmıştı. Bir polis gölgesinin kaçırtabileceği adi üçkâğıtçıların, bataklığın Jonathan Wilds'inin —Henry Fielding'in romanındaki karakter— polis müdürlüğünün zayıflığından ve temsilcilerin dikkatsizliğinden başka bir gücü yoktu. Onlarla ilgili kanıtlar belli ölçüde hâlâ Versailleslıların elindedir; ama bizzat kendileri önemli ölçüde yayın yapmış, sıklıkla birbirleri aleyhine tanıklık ettiler. İşte şimdi özel bilgilerimiz ve sürgünlerimizin sağladığı fırsatlar sayesinde bu alçaklık diyarına girebileceğiz.

Mart sonundan başlayarak birkaç kuruşa Paris kapılarından bazılarını teslim etme ya da Konsey üyelerini kaçırma teklifiyle tüm Versailles Bakanlık'larım haraca kestiler. Rütbelerine göre iyi kötü sınıflandırılmışlardı. Albay Corbin hâlâ Paris'te olan sadık Ulusal Muhafızların örgütlenmesiyle görevlendirilmişti. Gerici bir taburun komutanı ve Saint Cyr'den eski bir eğitim subayı olan Charpentier, yardım teklifinin kabul edilmesinden sonra yakın arkadaşları Durouchoux, Demay ve Gallimard'ı Corbin'le tanıştırdı. Genel saldırı tüm Federalleri istihkâmlara çağırdığı gün kentin stratejik noktalarını tutacak olan gizli taburları toplamakla görevlendirildiler. Bir deniz subayı olan Domalain o anda, elinde olduğunu iddia ettiği birkaç bin gönüllüyle Montmartre, Belediye Sarayı ve karakola baskın yapmayı önerdi. Charpentier'le işbirliğine girdi.

Tüm güçleriyle harekete geçtiler, inanılmaz sayıda insanı resmî görevler etrafında topladılar ve kısa sürede makinelilerle donatılmış 6.000 adam ve 150 topçu bildirdiler. Tüm bu cesur insanlar

yalnızca bir işaret bekliyordu. Bu arada, kuşkusuz azimlerini sürdürmek için para gerekiyordu ve Durouchoux aracılığıyla Charpentier ve Domalain Versailleslılardan yüz binlerce frank çekmişti.

Nisan sonuna doğru eski bir deniz subayı ve geçici Cayenne valisi Le Mere de Beaufond'da güçlü bir rakip gördüler. Beaufond komik olduğunu söylediği bir düşünceyle kentsoylu acemileri çağırmak yerine hizmetleri bozacak ve başarısızlıklara yol açacak akıllı ajanlar aracılığıyla direnişi durdurmayı önerdi. M. Theirs'ın kavramlarıyla oldukça uyumlu olan planı tüm gücünü aldığı Versailles tarafından olumlu bulundu. Kararlı iki adam olan banka memuru Laroque ve Schoelcher lejyonunun eski subayı Lasnier'i kendine yardımcı olarak aldı.

Bunların yanı sıra Bakanlığın ayrıca burnu iyi koku alan köpekleri de vardı: örneğin Tours'da onu hırsızlıkla suçlayan kendi adamları tarafından işten uzaklaştırılan, savaş sırasında serbest birliklerin albayı Alsatian Aronshonne; daha ileride İngiltere tarafından suçu işlediği ülkeye iade edilen ve dolandırıcılıktan suçlu bulunan Franzini; cesaretle kendini Savunma Bakanlığı'na takdim eden ve kendine güveni sayesinde yedinci lejyon şefliğine getirilen Barral de Montaut; Jules Simon'ın himayesindeki ve hangi filoya ait olduğu bilinmeyen askerî papaz Abbé Cellini; son olarak, devrimin küçümsediği büyük generaller, soylu komplocular Lullier, Du Bisson ve Ganier d'Abin. Bu dürüst Cumhuriyetçiler Komün'ün Cumhuriyeti yıkmasına izin veremezdi. Versailles'dan para kabul ettilerse bu yalnızca Paris'i ve Cumhuriyetçi partiyi Belediye Sarayı'ndaki adamlardan kurtarmak içindi. Komün'ü devirmek istediler ama ona ihanet etmeyi asla ve asla!

Yalnızca Briere de Saint-Lagier bu şövalyeler hakkında kapsamlı raporlar hazırladı ve üç yıl sonra dolandırıcılıktan suçlu bulunan M. Thiers'ın sekreteri Troncin-Dumersan, Paris ve Versailles arasında gidip gelerek parayı taşıdı; sıklıkla bir diğerinden habersiz olarak gerçekleştirilen bu çeşit çeşit komploları yönetti ve tüm iplerini elinde tuttu.

Sonraki çarpışmalar hep bundan kaynaklandı. Baldırı çıplaklar karşılıklı olarak birbirini ihbar etti. Briere de Saint Lagier şunları yazdı: "İçişleri Bakanı'ndan M. Le Mere de Beaufond'a dikkat etmesini rica ediyorum. Onun bir Bonapartçı olmasından şüpheleniyorum. Kendisine ödenen para büyük ölçüde borçlarının ödenmesi için kullanılmıştır." Bir başka rapor şunları söylüyordu "MM Domalain, Charpentier ve Briere de Saint-Lagier'den kuşkulanıyorum. Sık sık Peter'de buluşuyorlar ve büyük kurtuluş davasıyla ilgilenmek yerine Pantagruel'i [Rabelais'nin kitabındaki haz düşkünü bir karakter] taklit ediyorlar. Orleancı(*) olarak biliniyorlar."

Bu girişimcilerden en gözü pek olanı Beaufond, Albay Henri Prodhomme'un kurmayıyla, Vonot'nun yönetimindeki Askeri Okulla ve Topçuların şefi Guyet'nin levazım hizmetini karıştırmanın bir yolunu bulduğu Savunma Bakanlığıyla ilişkiler kurmayı başarmıştı. Ajanları olan Lasnier ve Laroque, Merkez Komite'yi atlattıktan sonra kendini on yedinci lejyon şefliğine tayin ettiren ve bir ölçüde onu engelleyen bildik Muley üstünde çalıştı. Bakanlık tarafından emirlerine verilen topçu subayı Piguier, barikatların planının izini sürdü ve çete üyelerinden biri 8 Mayıs'ta şunları yazabildi: "Hiç bomba yerleştirilmemiş; ordu davul çalarak girebilir." Artık doğrudan bağlılığa başvurmuşlardı; görevlilerin tedbirsizliği işlerini özellikle kolaylaştırırken ateşli Komüncü rolü oynayarak nasıl bilgi alacaklarını biliyorlardı. Önemliymiş havası takınmaya meraklı kurmay subaylar, servis şefleri en hassas meseleleri ajanlarla dolu bulvar kahvelerinde tartıştı. Rigault'nun ardından polis şefi olan Cournet ağır duruşuna rağmen genel güvenlik hizmetini iyileştirmedi. İki kez tutuklanan ve hepsinde de kaçmayı başaran Lullier kahvelerde açıkça Komün'ün silinip süpürülmesinden söz etti. Yirmi yıldır İçişleri Bakanlığı'nın polis ajanı olarak bilinen

(*)Orleancı: Adını Orleans dükü, kral. Louis-Philippe'den alan Orleancılar. Fransa'da 1789 Devrimi sonrası kurulan merkez-sağcı bir partidir. —*ed.*

Troncin-Dumersan avanslarını açıkça vererek bulvarlarda serbestçe dolaştı. Montmartre'ın tahkimatından sorumlu müteahhitler işlerin başlamasını engellemek için her gün yeni bir bahane buldu; Bréa Kilisesi'ne el sürülmedi; kefaret anıtının yıkılmasını üstlenen kişi birliklerin gelişine dek bunu ertelemeyi başardı. *Brassard* (kol bandı) planı yalnızca şans eseri ortaya çıktı ve Vaysset'inkini Dombrowski'nin sadakati açığa çıkardı.

Bu ticari ajan, Bakanlığa bir ele geçirme operasyonu önermek için Versailles'a gitmişti. Kendisine kapı gösterildikten sonra bu kez Dombrowski'yi ayartma teklifiyle geri geldi. Her zamankinden daha çılgın durumdaki Amiral Saisset'nin koruması altında işletmesini ticari dermek biçimine soktu, ortaklar buldu ve daha ileride Versailles polisi tarafından Londra'daki sürgünler arasında ajan olarak kullanılan Dombrowski'nin yaveri Hutzinger'le iletişime girdi. Vaysset ona generalin kendi komutası altındaki üsleri teslim etmesi halinde Versailles'ın Dombrowski'ye bir milyon vereceğini söyledi. Dombrowski hemen Kamu Güvenliği Komitesi'ni bilgilendirdi, bir ya da iki Versailles birliğinin kente girmesine izin verilmesini ve sonra da pusuda bekleyen taburlar tarafından ezilmesini önerdi. Komite bunu göze alamadı ama Dombrowski'ye görüşmeyi sürdürmesi emrini verdi. Hutzinger Versailles'a dek Vaysset'e eşlik etti, Dombrowski'ye verilen sözlerin yerine getirilmesinin güvencesi olarak kendini rehin etmeyi öneren Saisset'yi gördü. Hattâ amiral bir gece gizlice Vendôme Meydanı'na gidecekti ve Barthélemy Saint Hilaire, Saisset'yi bu yeni hatadan vazgeçirdiğinde önceden uyarılan Kamu Güvenliği Komitesi onu tutuklamaya hazırlanıyordu.

Sonradan M. Thiers kenti baskınla alma umudunu terk etti. Bu, Mayıs'ın ilk günlerinin hobisiydi. M. Thiers, on altıncı lejyon şefi olan arkadaşı Laporte'un teslim ettiği Dauphine girişini almayı vaat eden bir icra müdürüne inanarak MacMahon ve ordunun isteksizliğine rağmen muzaffer bir giriş hevesiyle eksiksiz bir plan

kurmuştu. 3 Mayıs gecesi boyunca tüm ordu ve yedeklerin bir bölümü harekete hazırdı ve General Thiers uyumak için Sevres'e gitti. Gece yarısı birlikler gözleri kapalı kapılara sabitlenmiş olarak Bois de Boulogne'da aşağı gölde toplandı. Kapılar, eski komutanı Lavigne'nin vekili olarak davranan otuz sekiz yaşındaki teğmen Wéry'nin emriyle Passy'de oluşturulan gerici bir grup tarafından ardına kadar açılacaktı. Ama akıllı komplocular Lavigne'yi uyarmayı unutmuş ve Federallerin nöbetini devralacak olan grup, üstlerinden herhangi bir emir almadığından bir pusudan şüphelendi ve yardım etmeyi reddetti. Böylece güvenilir nöbet değişimi gerçekleşmedi. Saatlerce boşuna bekledikten sonra şafakta birlikler karargâhlarına geri döndüler. İki gün sonra Laporte tutuklandı ve çok kısa sürede yeniden serbest bırakıldı.

Beaufond icra müdürünün planını benimseyerek 12 Mayısı 13'üne bağlayan gece Auteuil ve Dauphine kapılarının teslim olmasını garanti etti. M. Thiers bir kez daha inandı, tüm donanımı gönderdi ve çeşitli müfrezeler Point du Jour'a yöneltilirken ordu onları izlemeye hazır durumda bekledi. Ama son dakikada komplocuların derin birliği bozuldu ve ayın 3'ünde olduğu gibi gerisin geri kaçmak zorunda kaldılar. İlki hakkında hiçbir şey bilmeyen Kamu Güvenliği Komitesi bundan haberdardı.

Lasnier ertesi gün tutuklandı. Komite, ordunun girişte düzenli Ulusal Muhafızların takacağı üç renkli kol bantlarına henüz el koymuştu. Onları yapan bayan Legros yanında çalıştırdığı kızlara ödeme yapmayı ihmal etmişti. İçlerinden bu işin Komün hesabına yapıldığını sanan biri ücretini sormak için Belediye Sarayı'na gitti. Bayan Legros üzerinde yaptıkları soruşturma onları Beaufold ve suç ortaklarına götürdü. Beaufold ve Laroque saklanmayı başardı. Troncin-Dumersan Versailles'a gönderildi. Böylece Charpentier alanın patronu olarak kaldı. Corbin onu adamlarını onarlı, yüzerli gruplar halinde düzenlemeye ve birliklerin girişinden hemen sonra Belediye Sarayı'nı ele geçirmeye yönelik bir plan hazırlamaya zor-

ladı. Her zaman soğukkanlı olan Charpentier yeni fetih haberleriyle onun dikkatini gün be gün dağıttı, 20.000 acemiden söz etti, evleri uçurmak için dinamit istedi ve gerçek Pantagruelci biçimde Durouchoux tarafından kendisine aktarılan önemli miktarda parayı silip süpürdü.

Önünde sonunda tüm komplocu çetesi tek bir girişi ele geçirmeyi başaramadı ama hizmetlerin altüst olmasına önemli katkıda bulundular. Yine de, ceplerine attıkları yüz binlerce frankın harcamalarını haklı kılmak için sıklıkla hayali başarıyla şişirilmiş raporlarından yararlanmak için büyük dikkat gösterilmesi gerekir.

23. BÖLÜM

"SOLCULARIN" PARİS'E İHANETİ

Paris'i toplar ve politikayla aldık.
(Thiers, 18 Mart Soruşturması.)

PARİS'İN en büyük suikastçısı kimdi? Aşırı Sol.

19 Mart'ta Fransa'yı yönetmek için M. Thiers'ın elinde ne kalmıştı? Ne ordusu, ne topu, ne de büyük kentleri vardı. Büyük kentler ordulara sahipti ve çalışanları tetikteydi. Kırsalın metropollerin devrimlerini kabullenmesini sağlayan o alt orta sınıf hareketin peşine takılmış, Paris'teki akrabalarını taklit etmiş olsaydı M. Thiers onların karşısına tek bir alay çıkaramazdı. Kırsal bölgeleri geçindirmek, elinde tutmak ve onları Paris'i düşürmek için asker ve top sağlamaya ikna etmek için kentsoylu liderin kaynakları neydi? Bir sözcük ve bir avuç adam. Sözcük Cumhuriyet'ti; adam ise Cumhuriyetçi partinin tanınmış liderleri.

Kırsaldakilerin salt Cumhuriyet adından hoşlanmamalarına ve bildirilerine onu katmayı reddetmelerine rağmen daha kurnaz olan M. Thiers onu şehvetle dillendirdi ve Meclisin oylarını çarpıtarak astlarına parola olarak verdi. Kırsalın ilk ayaklanmalarından beri resmî görevliler aynı nakaratı tekrarlıyordu: "Hizipçilere karşı Cumhuriyeti savunuyoruz."

Elbette bu önemliydi; ama kırsalın oyları, M. Thiers'ın geçmişi bu Cumhuriyetçi protestolarla uyuşmuyordu. Ulusal Muhafızların eski kahramanları artık kırsal bölgeler için bile güvenilir kabul edilmiyordu. M. Thiers bunun pekâlâ farkındaydı ve safın en safı olan, sürgünden dönmüş deneyimli adamları çağırdı. Kırsalın

demokratlarının gözünde onların saygınlığı hâlâ bozulmamıştı. M. Thiers onları lobilerde karşıladı, Cumhuriyetin kaderini ellerinde tuttuklarını söyledi, bunak kibirlerini pompaladı ve onları o kadar başarılı biçimde kandırdı ki ayın 23'ünden başlayarak yardakçı olarak ona hizmet ettiler. Kırsalın orta sınıf cumhuriyetçileri ciddi Louis Blanc, akıllı Schoelcher ve radikal öncü birliklerin en ünlü mızmızcısının Versailles'a kaçmasını engelleyip Merkez Komiteyi küçük düşürdüğü ve diğer yandan da Paris'ten ne bir program ne de yetenekli elçiler alamadığında uzaklaştılar ve işçilerin yaktığı kandili sönmeye bıraktılar.

3 Nisan bombardımanı onları bir ölçüde ayaklandırdı. 5'inde ünlü Cumhuriyetçilerden oluşan Lille Belediye Konseyi uzlaşmadan söz etti ve M. Thiers'ı Cumhuriyeti onaylamaya çağırdı. Lyon Konseyi de benzer bir bildiri hazırladı; Saint-Omer, Versailles'a temsilciler yolladı; Troyes, kalplerinin "cumhuriyetçi inançları için savaşan kahraman yurttaşların" yanında olduğunu bildirdi. Mâcon Hükümet ve Meclisi cumhuriyetçi kurumları tanıyarak bu savaşa son vermeye çağırdı. Drôme, Var, Vaucluse, Ardeche, Loire, Savoy, Herault, Gers ve Doğu Pyrénées'in dahil olduğu 20 bölge benzer bildiriler yayımladılar. Rouen işçileri Komün'e bağlılıklarını ilân ettiler; kentsoylu Cumhuriyetçilerin reddettiği Havre emekçileri bağımsız bir grup oluşturdu. 16 Nisan'da Grenoble'da 600 erkek, kadın ve çocuk; askerî birlik ve levazımatların Versailles'a gitmesini engellemek için istasyona gitti. 18'inde Nimes'de kırmızı bayrak taşıyan halk "*Yaşasın Komün! Yaşasın Paris!* Kahrolsun Versailles!" haykırışlarıyla kentte yürüdü. 16, 17 ve 18'inde Bordeaux'da karışıklıklar oldu. Bazı polis ajanları tutuklanmış, bazı memurlara kötü davranılmış, piyade kışlaları taşa tutulmuştu ve insanlar "*Yaşasın Paris! Hainlere ölüm!*" diye bağırıyordu. Hareket çiftçi sınıfına bile yayılmıştı. Silahlı muhafız birlikleri Cher bölgesine bağlı Saincoin'de, Charité-sur-Loire'da ve Nievre bölgesine bağlı Pouilly'de kırmızı bayrağı dolaştırdılar. Bunları ayın 18'inde Cosne ve 19'unda Fleury-sur-Loire izledi. Kırmızı bayrak

Ariege'de kalıcı olarak göndere çekilmişti; Foix'de topların nakledilmesini durdurdular; Varilhes'de levazım trenlerini raylardan çıkarmaya çalıştılar. Périgueux'de demiryolu istasyon işçileri makineli tüfeklere el koydu.

15 Nisan'da Lyon belediye konseyinden beş temsilci M. Thiers'a gittiler. Cumhuriyete bağlılığını iddia etti, Meclis'in bir Kurucu Meclis'e dönüşmeyeceğine yemin etti. Görevlilerini Cumhuriyetçilerden seçmiyorsa bu, bizzat Cumhuriyetin çıkarları için tüm gruplara dikkatle yaklaşmak içindi. En kötü düşmanları olan Belediye Sarayı karşısında cumhuriyeti savunduğunu söyledi; temsilciler Paris'te bile bundan emin olabilirdi ve onlara geçiş belgesi sağlamaya hazırdı. Bunun yanı sıra, Lyon kaynamayı göze alırsa 30.000 adam onu bastırmak için hazırdı. Bu onun tipik konuşmasıydı. Tüm temsilci heyetleri böyle bir güler yüzlü havayla ve kırsal bölgeleri ezme konusunda böyle kayıtsız bir laubalilikle aynı yanıtı aldılar.

Başkanlıktan çıkarak M. Thiers'ın sözcüklerini onaylayan Aşırı Solun ünlü isimleri Louis Blanc, Schoelcher, Adam ve diğer belli başlı demokratlara gittiler. Bu beyefendiler Paris davasının tümüyle yalnız olmadığını kabul etmeye tenezzül buyurdularsa da kötü başladığını ve suç içeren bir kavgayla geri gittiğini belirttiler. Paris silahsızlandığında ne yapılabileceğine bakacaklardı. Fırsatçılık dünün ürünü değildir. Dünyaya 19 Mart 1871'de geldi, vaftiz babaları Louis Blanc ve ortaklarıydı ve 30.000 Parislinin kanıyla vaftiz edildi. Louis Blanc "Paris'te kiminle anlaşma yapacaklar? Bonapartçılar ve Prusyalıların entrikalarından söz etmeden, orada hükümeti ele geçirmeye çalışan insanlar fanatikler, aptallar ya da serserilerdi" dedi ve tüm Radikaller homurdandı: "Paris haklı olsaydı biz orada olmaz mıydık?" Delegelerin çoğunluğu, avukatlar, doktorlar, iş adamları bu parlayan ışıklara saygıyla baktıktan, piskoposlar gibi konuşan genç adamları dinledikten sonra kırsal bölgelere geri döndü ve Sol kendilerine seslendikçe Cumhuriyeti kurtarmak için Komün'ü terk etmek gerektiği yanıtını verdiler.

İçlerinden birkaç tanesi Paris'e gitmişti; ama Belediye Sarayı'nın bölümlerini gördükten, sıklıkla düşüncelerini formüle edemeyen adamlar tarafından kabul edildikten, *Vengeur* Gazetesi'nde Félix Pyat tarafından tehdit edildikten sonra bu karmaşadan hiçbir şey çıkamayacağından emin olarak kırsala geri döndüler. Yeniden Versailles'dan geçerken Sol'un temsilcileri zafer kazanmıştı. "Size ne demiştik?" Martin-Bernard bile seçmenlerini sattı.

Paris'te Solun böylesine yüzsüz ihanetine inanamayan ve hâlâ onlara yalvaranlar vardı. Nisan sonundaki bir duyuru "Versailles, Paris'i bombalarken orada ne işiniz var?" diyordu. "Seçmenlerinizi katledenler arasından hangi figürü çıkarabilirsiniz? Paris düşmanları arasında kalmakta ısrar ediyorsanız en azından sessizliğinizle kendinizi onların suç ortağı yapmayın. M. Thiers'ın bölümlere '*İsyancılar mobilyaları satmak için Paris'in belli başlı evlerini boşaltıyorlar*' diye yazmasına izin verdiniz ve itiraz etmek için kürsüye çıkmadınız. Tüm Bonapartçı ve kırsal basın Paris'te şiddet, cinayet ve hırsızlığın kol gezdiğini doğruladıkları makalelerle bölgeleri doldurabiliyor ve siz sessiz kalıyorsunuz! M. Thiers jandarmalarının tutsakları katletmediğini iddia edebiliyor; bu rezil infazları bilmiyor olamazsınız ve susuyorsunuz! Kürsüye çıkın; bölgelere Komün düşmanlarının onlardan sakladığı gerçeği söyleyin. Ama bizim düşmanlarımız sizin de düşmanlarınız mı acaba?"

Solun korkaklığının paçayı nasıl kurtaracağını bildiği boşuna bir çağrı. Louis Blanc o bildik Tartuffe üslubuyla "İç savaş! Çirkin bir mücadele! Top gümbürtüsü! İnsanlar birbirini öldürüyor ve ölüyorlar, bu kanlı sorunun barışçı yollarla çözüldüğünü görmek için hayatlarını vermeye hazır olan Meclistekiler bir şey yapamama, bir çığlık atamama, bir söz söyleyememe işkencesine mahkûmlar." Fransız Meclisleri'nin en başından beri böylesine alçaltıcı bir Sol hiç görülmemişti. Vurulmuş, sövülmüş, üstüne tükürülmüş tutsakların görüntüsü bu sefil Paris vekillerinde bir itiraz uyandıramamıştı. İçlerinden yalnızca biri, Tolain, Belle-Epine katliamı için bir

açıklama istedi. Louis Blanc, Schoelcher, Greppo, Adam, Langlois, Brisson ve diğerleri, Gérontes ve Scapin'ler tepeden bakan bir biçimde, bombalanan seçmenlerini seyrettiler ve Paris'in kolay unuttuğunun gayet iyi farkında olduklarından gelecekteki seçimlerin hayalini kurdular.

İftiraları kırsal bölgelerin kederine değil ama eylemi boğmayı başardı. Fransa emekçileri kalpleri ve ruhlarıyla Paris'in yanındaydı. Demiryolu istasyonlarındaki işçiler geçişleri sırasında askerlere söylev verdi, silahlarının dipçiklerini kaldırmalarını istedi, geceleri resmî posterler söküldü; büyük merkezler yüzlerce bildirileri yolladı; barış isteyen tüm Cumhuriyetçi gazeteler Paris ve Versailles arasında bir uzlaşma yöntemi aradı.

Paris ve Versailles! Gerginliğin kronik hale gelmesiyle M. Thiers, çağdaş kentsoyluluğun [grevleri yasaklayan bir 1791 yasasının yazarı] Chapelier'i, kirli işlerinin en iğrenç uygulayıcılarından biri olan Dufaure'u devreye soktu. Polis şeflerine "yabancılar ve şartlı tahliye mahkûmları tarafından gasp edilen, yönetimi hırsızlıkla ün kazanan, gecenin köründe ve silâh zoruyla özel mülklerin kapılarını kıran o diktatör" Komün'ü destekleyen tüm yazarları kovuşturmalarını ve "Meclis'in soylu elini düşmanlarının kanlı eline uzatmasını isteyen arabulucuları" yakalamalarını emretti. Versailles böylelikle 30 Nisan'da gerçekleşecek belediye seçimleri ile anında korku yaratmayı umdu.

Her yerde cumhuriyetçiydiler. 1848 Haziranı'nda ve 1849 seçimlerinde Paris'e karşı ayaklanmış olan bölgeler 1871'de 100 gönüllü yollamamış ve yalnızca Meclisle savaşacaklardı. Thiers'da (Puy-de-Dome) insanlar Belediye Sarayı'nı işgal etti, kırmızı bayrak çekti ve telgrafları ele geçirdi. Souppe, Nemours, Fontainebleau bölgesinde Château-Landau'da karışıklıklar çıktı. Dordives'de (Loiret) Komüncüler belediye önüne üstünde kırmızı bayrak olan bir kavak ağacı diktiler. Montargies'de kırmızı bayrak çektiler, Komün'ün kırsal bölgelere çağrısını taşıyan posterler astılar ve bu posterleri yırtmaya çalışan bir görevliyi dizleri üstünde

özür dilemeye zorladılar. Coulommiers'da (Seine-et-Marne) "*Yaşasın Cumhuriyet! Yaşasın Komün!*" çığlıklarıyla bir gösteri gerçekleşti.

Lyon isyanla ayaklandı. 24 Mart'tan beri halkın kırmızı olanı koruduğu Guillotière dışında burada Fransız bayrağı hâkimdi. Konsey Belediye Sarayı'na döndüğünde Paris'in haklarının tanınmasını, bir Kurucu Meclis seçilmesini istemiş ve Ulusal Muhafızların başına akıncı subayı Bourras'ı getirmişti. Konsey bildirilerini ve M. Thiers'a çağrılarını arttırırken Ulusal Muhafızlar yine kaynıyordu. Belediye konseyine bir program sunmuş ve bu resmi olarak reddedilmişti. Versailles'a yollanan temsilcilerin karşı karşıya kaldığı olumsuz muamele gerginliği arttırdı. 30 Nisan için komünal seçimler ilân edildiğinde devrimci öğe, Meclis tarafından oylanan belediye yasasının boş ve geçersiz olduğunu ileri sürdü çünkü Meclis bir kurucu meclisin haklarına sahip değildi. Paris'ten iki delege seçimleri ertelemek için belediye başkanı Hénon'a başvurdu ve 28 Eylül kavgasının aktörlerinden biri olan Gaspard Blanc tekrar sahneye çıktı. Her zaman Bonapartçılık izi üzerinde olan Köktenciler bu şahsın varlığı hakkında çok gürültü çıkarmıştı. Ancak, Blanc o sırada henüz bir delifişekti ve yalnızca sürgünde Emperyalist üniforması giydi. 27'sinde Brotteaux'daki büyük bir mitingde çekimser kalma kararı verildi. Tüm Guillotière komiteleri bunu izledi ve 29'undaki halka açık bir toplantıda seçime karşı çıkmayı kararlaştırdı.

Seçim günü olan 30'unda sabah saat altıdan itibaren Guillotière'de toplanma çağrıları başladı, silahlı yurttaşlar seçim sandıklarını götürdü ve salon girişine gözcüler dikti. Kız kardeşi, kahraman Paris şehrinin boğazı sıkılırken "Lyon kenti bunu seyredemezdi. Lyonlu devrimciler hep birlikte bir Bölgesel Komisyon atadı. Üyeleri yenilgiyi sürdürmekten çok, Paris ve Cumhuriyetin katledilmesine izin verecek kadar korkak bir kenti enkaz yığınına dönüştürmeye kararlıdır" yazılı bir bildiri asıldı. Belediye Meydanı

heyecanlı bir kalabalıkla dolmuştu; belediye başkanı Crestin ve müdahale etmeye kalkışan yardımcısına kulak asılmadı ve belediyede bir Devrimci Komisyon göreve başladı.

Bourras, Guillotière komutanlarına taburlarını birleştirme emri verdi. Saat ikiye doğru Des Brosses meydanında dizildiler. Muhafızların çoğu hareketi onaylamıyor ama yine de kimse Versailles askeri olmak istemiyordu. Kalabalık etraflarına toplandı ve sonunda safları yardı; bölük komutanı önderliğinde yaklaşık yüz kişi kırmızı zeminli bayrağı asmaya gitti. Belediye başkanı çağrıldı ve Komisyon onu harekete katılmaya davet etti ama o, 22 Mart'ta yaptığı gibi reddetti. Aniden top patladı.

Valentin ve Crouzat, Espivent'i hayal ederken Hénon ve konseyi bir ay önce yaptığı gibi uygun zamanı kollamayı tercih ederdi. Saat beşte Guillotière köprüsünden 38. muharipler geldi; kalabalık onları ateş etmemeye çağırarak asker saflarına girdi ve subaylar adamlarını kışlalara geri götürmeye zorlandı. Bu sırada Guillotière kendini güçlendiriyordu. Nouveau-Monde depolarından belediye köşesine dek uzanan büyük bir barikat Grande Sokağı'nı kesti; bir diğeri Trois Sokağı'nın girişine inşa edildi; üçüncüsü ise Chabrol Sokağı'yla aynı hizada yapıldı.

Saat altı buçukta 38. muharipler kışlalarından çıktı ama bu kez bir avcı taburunun gözetiminde. Önlerinde Valentin, Crouzat ve Cumhuriyet Savcısı yürüyordu. Belediyenin önünde isyancıları dağılmaları için uyaran kanun okundu; Valiyi yaralayan birkaç el ateşle yanıtlandı. Süvariler Des Brosses Meydanı ile Belediye Meydanı'nı temizledi; bu arada iki top binaya ateş açtı. Kapıları hemen yıkıldı ve içindekiler binayı terk etti. Birlikler sonuna kadar dayanmaya kararlı olan gözcüyü öldürdükten sonra içeri girdi. Binanın iç kısmında baskına uğrayan beş isyancının bir Versaillesli subayın tabancasından çıkan kurşunlarla öldürüldüğü söylendi.

Mücadele gecenin bir bölümünde yakındaki sokaklarda devam etti ve karanlıkta yanılan askerler kendi adamlarından yaklaşık yüz

kişiyi öldürdü. Komüncülerin kayıpları daha azdı. Sabah saat üçte her şey bitmişti.

Croix-Rousse'da bazı yurttaşlar belediyeyi istila etti ve oy pusulalarını dağıttı; Guillotière freni direnişlerinin kısa kesilmesine neden oldu.

Versailleslı Guillotière taburlarını silahsızlandırmak için bu zaferden yararlandı; ama halk galiplerin etrafında yeniden toparlanarak bunu reddetti. Gündüz bazı monarşistler seçilmişti ama herkes 30'undaki seçimleri geçersiz kabul ettiğinden ikinci bir oylamayı kabul etmek zorunda kaldılar ve içlerinden hiçbiri yeniden seçilmedi. Paris lehine hareket devam etti.

Bu yeni seçilmiş cumhuriyetçi üyeler Versailles'ın otoritesini etkin biçimde dengeleyebilirdi; ileri basın onları yüreklendirdi. Bordeaux'nun *Tribune Gazetesi* iç savaşı sonlandırma, belediye imtiyazlarını garantiye alma ve Cumhuriyeti sağlamlaştırma amacıyla Fransa'nın tüm kentlerinin bir kongresini ilk öneren olma onuruna sahipti. Lyon belediye meclisi tüm belediyeleri buraya temsilci yollamaya davet eden benzer bir program yayımladı. 4 Mayıs'ta Herault'un belli başlı kentlerinin konsey temsilcileri Montpellier'de buluştu. Hérault'un *Liberté*'si elli gazete tarafından da yayımlanan sıcak bir çağrıyla bölgesel basını bir kongreye davet etti. Son birkaç haftanın anlamsız çalkantıları şimdi yerini ortak bir eyleme bırakmak üzereydi. Taşra bölgeleri kendi güçlerini, zamanı, kendi isteklerini anlamış, duruma uygun bir grup adam bulduysa; Paris ve diğer bölgeler arasında kalan Versailles, Cumhuriyetçi Fransa'ya teslim olmak zorunda kalırdı. M. Thiers tehlikeyi güçlü bir biçimde sezerek güçlü bir Hükümet havası takındı ve kongreleri şiddetle yasakladı. 8 Mayıs tarihli *Resmi Gazete* "Eğer Hükümet evrensel oy hakkından kaynaklanan olağan gücün yanında Komünizm ve isyan hükümlerinin yerleşmesine izin verirse Meclise, Fransa'ya, uygarlığa ihanet etmiş olur" diyordu. Kongre önerisi üzerine kürsüden konuşan Picard "Onlarınkinden daha fazla suç

içeren bir girişim hiç olmadı. Meclis dışında hiçbir hak yoktur" dedi. Savcılar ve valiler tüm toplantıları engelleme emri aldılar. Paris Hakları Birliği'nin bazı üyeleri Bordeaux'ya giderken tutuklandı.

Köktencileri korkutmak için daha fazlasına gerek yoktu. Bordeaux kongresinin düzenleyicileri sessiz kaldı; Lyon'unkiler yalnızca bir ileri gelenler meclisi toplamayı amaçladıkları konusunda acıklı bir metin yazdı. Amacına ulaşmış olan M. Thiers onlara dava açmayı küçümsedi, hattâ on sekiz bölgenin temsilcilerinin dertlerini dile getirmesine izin verdi ve ciddi bir biçimde "şartlarını reddeden iki savaşçıdan birini sorumlu tuttuklarını" söyledi. Ama yine de gurur duyabilirlerdi. Liderleri bu kadarını bile yapmamıştı; Gambetta İspanya'da Saint Sebastian'a çekilmiş ve burada sessiz, Cumhuriyet için kendilerini feda edenlere karşı herhangi bir sempati işareti göstermeksizin kınık bir boşvermişlik içinde iç savaş çıkmasını beklemişti.

Böylece kırsalın orta sınıfları özgürlüklerini ele geçirme, 1792'deki büyük rollerini yeniden üstlenme gibi nadir bir şansı kaçırdı. Uzun bir politik kulluğun ve kentsel bir yaşam olmayışının aklını ve kanını ne kadar zayıflattığı anlaşılmıştı. Çabalarını destekleyerek Cumhuriyeti kurtarabilecek ve sürdürebilecekken 19 Mart'tan 5 Nisan'a kadar işçileri terk etmişlerdi. Sonunda fikirlerini dile getirmek istediklerinde kendilerini yalnız, düşmanlarının oyuncağı ve alay konusu olarak buldular. Robespierre'den sonraki öyküleri böyledir.

10 Mayıs'ta M. Thiers duruma tamamen hâkimdi. Yurtseverliğin yanı sıra yozlaşmadan, tüm silahlardan yararlanarak, telgraflarında yalan söyleyerek, gazetelerinin yalan söylemesini sağlayarak, velilerle dönüşümlü olarak dostça ve kibirli görüşmelerinde bazen jandarmalarını bazen Sol vekillerini öne sürerek tüm uzlaşma girişimlerini saptırmayı başarmıştı. Frankfort barış anlaşmasını daha yeni imzalamıştı ve bu açıdan serbest kalarak bölgelerden kurtuldu, yalnızca Paris'le yüz yüze kaldı.

Zamanı gelmişti. Beş haftalık kuşatma kırsal bölgelerin sabrını tüketmişti; ilk günlerin kuşkuları yeniden canlanıyordu; "küçük burjuvanın" Paris'i kurtarmak için işleri ertelediğini sandılar. *Sendikalar Birliği* M. Thiers'ın rahatlamış göründüğü yeni bir görüşmenin raporunu yayımlamıştı. Bir Sağcı vekil hemen kürsüye çıktı ve M. Thiers'ı Paris'e girmekten vazgeçmekle suçladı. Thiers de ters bir biçimde "Ordumuzun Paris'ten yalnızca 600 metre uzakta siperler açması buraya girmek istemediğimizin göstergesi değildir" yanıtını verdi. Ertesi gün, 12 Mayıs'ta Sağ suçlamaya devam etti. M. Thiers'ın Bordeaux belediye başkanına "İsyancılar düşmanlığa son verirse Paris kapıları generallerin katilleri dışında herkes için bir haftalığına açılır mı?" diye sorduğu doğru muydu? Hükümet bazı Parislileri Meclis'in pençelerinden almaya niyetlenmiş olabilir miydi? M. Thiers azarladı, sızlandı "Evimin yıkıldığı, sürgünde olduğum günü seçtiniz. Bu bir hakaret. Korkunç olayları yönetmek zorundayım; yönetiyorum. Bir güven oyu sağlamalıyım. Sonunda, sabrı taşarak kırsal homurdanmalara bir hırlamayla karşılık verdi. "İçinizde büyük bir telaş içinde olan ihtiyatsız insanlar olduğunu söylüyorum. Bir sekiz günü daha beklemeliler. Bu sekiz günün sonunda artık tehlike kalmayacak ve görev onların cesaret ve kapasiteleriyle orantılı olacaktır."

Sekiz gün! Komün üyeleri bunu duydunuz mu?

24. BÖLÜM

YENİ KOMİTE İŞBAŞINDA

10 MAYIS'TA yeni Komite geldiğinde her iki tarafın da birbirini aynı düzeyde gördüğü Saint-Ouen'den Neuilly'ye uzanan hattaki askeri durumumuz değişmemişti; ama La Muette'de durum ciddileşiyordu. Montretout, Meudon, Mont-Valérien'in güçlü bataryaları Passy'yi bombayla kapladı ve siperlere büyük ölçüde zarar verdi. Versailleslıların hendekleri Boulogne'dan Seine Nehri'ne uzanıyordu. Avcı erleri Issy köyünü zorluyordu ve kaleyle Montrouge'dan koparmaya çalıştıkları Vanves kalesi arasındaki hendekleri ele geçirmişlerdi. Savunmanın ihmalkârlığı hâlâ aynıydı. La Muette'den Vanves kalesine kadar olan istihkâmlar güç belâ silahlandırılmıştı; hücumbotlarımız Meudon, Clamart ve Val-Fleury ateşini neredeyse tek başına deliyordu.

Yeni Komite'nin ilk eylemi M. Thiers'ın evinin yıkılmasını emretmek oldu. Bu akılsız eylem Meclis'in ertesi gün oyladığı bir konak bombardımanına yardımcı oldu. Sonra komite bildirisini yayımladı: "Vatan hainliği... kaydı" vb.

Delescluze kendi adına bir bildiri yayımladı. Nefes almak için can atarak kendisini geri çekti ve şunları söyleyebildi: "Yalnızca kendi gücümü düşünseydim bu görevi reddederdim. Durum vahim; ama çocuklarımızı bekleyen muhteşem geleceği düşündüğümde ektiklerimizin ürünü olarak bize verilmeyecek olsa bile 18 Mart devrimini heyecanla selâmlarım.

Bakanlığa girerken Merkez Komite'yi de bir bildiri hazırlarken buldu. "Merkez Komite çok iyi başlamış olan bu 18 Mart devriminin yenilmesine izin vermemenin kendi görevi olduğunu bildirir.

Ayrım gözetmeden tüm direnişleri yıkacaktır. Tüm anlaşmazlıklara bir son vermeye, kötü niyetleri bastırmaya, rekabet, cehalet ve beceriksizliği engellemeye kararlıdır." Bu, Konsey'inkinden daha otoriter bir söylem ve daha da önemlisi kendini tuhaf bir biçimde abartmaktı.

İlk geceden başlayarak bir felâketi onarmak gerekiyordu. Önceden Issy'ye yöneltilen tüm ateşlerin şimdi yoğunlaşmış olduğu Vanves kalesi neredeyse savunulamaz hale gelmiş ve komutanı ayrılmıştı. Bunu öğrenen Wroblewski hastalanmış olan La Cécilia'dan komutayı devraldı. Mayıs'ın 10'unu 11'ine bağlayan gece, son güne dek savunmaya adam sağlayan ünlü 11. lejyonun 187. ve 105. taburlarının başında oraya koştu. Sabah saat dörtte Wroblewski Versailleslıların yerleştiği setin önünde belirdi, süngüyle onlara hücum etti, kaçırttı, bazılarını esir aldı ve kaleyi kurtardı. Cesur Federallerimiz doğru biçimde komuta edildiklerinde neler yapabileceklerini bir kez daha göstermişti.

Gündüz Versailleslılar bir bombardıman gerçekleştirdi. Des Oiseaux manastırını ve ana caddenin artık bir enkaz yığını haline geldiği tüm Issy köyünü bombalar ve potasyum pikrat doldurulmuş el bombalarıyla şaşkına çevirdiler. Mayıs'ın 12'sini 13'e bağlayan gece Vanves Lisesi'ne baskın yaptılar ve 13'ünde Issy ruhban okuluna saldırdılar. Brunei bu köyün savunmasına birazcık düzen getirebilmek için beş gün boyunca kendini perişan etti. Rossel grupların kıskançlığının uzakta tuttuğu bu cesur Konsey üyesini çağırmış ve ona "Issy istasyonunu neredeyse kaybettik; bu savunmayı üstlenir misin?" demişti. Brunei kendini vakfetti, barikatlar hazırladı, toplar (yalnızca dört tane vardı) ve kırk bir gündür orayı tutan 2.000 adamın yerini alacak yeni taburlar istedi. Yalnızca iki ya da üç yüz adam yolladılar. Bunlarla bir şey yapmaya çalıştı ve bomba yağmuru altında Federallerin koruyamadığı ruhban okulunu takviye etti. Köy evlerinde ikinci bir savunma hattı düzenledi ve akşam Delescluze'un Savaş Konseyi'ne katılmasını istediği Savunma Bakanlığı'na geri döndü.

Bu, Komün'deki ilk ve son Savaş Konseyi'ydi. Dombrowski, Wroblewski ve La Cécilia oradaydı. Dombrowski son derece ateşli bir biçimde 100.000 adamı harekete geçirmekten söz etti. Wroblewski daha pratik bir biçimde Neuilly'de boşuna harcanan tüm çabaları güney siperleri karşısında toplamayı önerdi. Uzun tartışmalardan sonra bir sonuca varılmadı. Brunei geldiğinde toplantı son bulduğu için Belediye Sarayı'na giderek Delescluze'u aramak zorunda kaldı ve sonra da Issy'ye geri döndü. Versailles kapısında siperin diğer yanında taburlarını gördü. Şeflerin emrini dinlemeyerek köyü boşaltmış ve yeniden kente girmek istemişlerdi. Brunel asma köprünün indirilmesini yasakladı ve geçmesine izin verilmeyen Vanves kapılarından dışarı çıkmaya çalıştı. Savunma Bakanlığı'na geri döndü, durumu açıkladı, adam istedi, tüm gece boyunca birini arayarak dolaştı ve sabah saat dörtte 150 Federalle yola çıktı ama köyü tümüyle Versailles tarafından işgal edilmiş olarak buldu. Issy subayları askeri mahkemede yargılandı. Brunel tanıklık etti ve savunmayı felce uğratan özensizlikten şikayet etti. Yanıt olarak tutuklandı.

Fazla doğru konuşmuştu. Savunma Bakanlığı'nın düzensizliği tüm direnişi boşa çıkardı. Delescluze yalnızca sadakatini getirmişti. Görünüşteki katılığına rağmen zayıf bir karakteri olduğundan, hâlâ tüm şeflerini atlatarak vazgeçilmez olduğunun düşünülmesini sağlamayı başaran Prodhomme tarafından yönetilen genel kurmayın ocağına düşmüştü. Konsey'in ürkekliğinden cesaret bulan Merkez Komite zorla her yere girdi, kararnameler yayımladı, Askerî Komisyon'un kontrolüne tabi tutmadan harcamaların ödenmesini emretti. Zeki adamlar olan ama azınlığa ait olan Komisyon üyeleri kendilerinin yerine Romantikleri yerleştiren Kamu Güvenliği Komitesi'ne şikayette bulundu. Tartışma olduğu gibi devam etti ve o kadar şiddetlendi ki lejyonlarda Konsey'le Merkez Komite arasında ilişkilerin koptuğu söylentisi yayıldı.

Versailleslılar ise hâlâ bastırıyordu. 13-14 Mayıs gecesi artık yalnızca rasgele yaylım atışı yapan Vanves kalesi tükenmişti ve

yeniden canlanması güçtü. Her taraftan çevrilen garnizon Montrouge madenlerine geri çekilmiş ve Versailleslılar kaleden geri kalanı işgal etmişti. Versailles'da yine bir alkış yağmuru vardı.

16 Mayıs'ta La Cécilia ve Lisbonne komutası altındaki 2.000 Federalin yerleştiği sol kanattan küçük Vanves'e uzanan bölgede tek bir adam bile yoktu. Issy köyünü geri almaya çalıştık ama geri püskürtüldük. Bundan sonra düşman ilerlemeye devam edebilir ve kentin karşısındaki Issy kalesinin iki tabyasını silahlandırabilirdi. Bir anlığına siperlerden karşılık bulan ateşi artık belirgin bir üstünlük gösteriyordu ve on altıncı bölgeyi ezen bataryalar buna katıldı. Ön ve yan cepheden yaklaşık 100 ağır topla saldırılan bu talihsiz askerî bölge artık ele geçirilmişti. Gerçekten de iç savunmayı düşünmenin zamanıydı. Delescluze üç generalin etki alanını yetki alanlarına bitişik bölgelere genişletti, hiçbir yararı görülmeyen barikat taburlarını dağıttı; işleri askeri mühendislerle sınırladı ve demiryolu işçilerine çağrı yaptı. Ama tüm kararları ya atık kâğıt olarak kaldı ya da üstü çizildi. Temsilciler heyeti demiryolu işçilerine 3 frank 50 sent önerdiğinde Officiel'in aynı sütununda Kamu Güvenliği Komitesi 3 frank 75 sent teklif etti.

Kamu Güvenliği Komitesi tüm Parislileri, üretimini bir Ulusal Muhafızın isteyebileceği bir kimlik kartı edinmek zorunda bırakan bir kararla savunmaya katkıda bulundu — yanıt bulmayan askere çağırmalar gibi uygulanamaz ve geçersiz bir karardı bu. Belediye Sarayı kimseyi etkilemedi; büyük sözlerinin arkasındaki erksizlik kendini hissettiriyordu. 12'sinde bazı taburlar kıyıyı kuşatmış ve bir araştırma yapmak istemişti; Yaşlı Beslay bunu yapmalarını engelledi ve Kamu Güvenliği Komitesi'nin diktatörleri kendi ajanını inkâr etti. Halk savruldu — korkunç bir şey! Bu son darbeydi ve tamamen Komün'ün yetkisiyle gerçekleşti; ve bu darbe azınlıktan gelmişti.

Azınlık, en yetenekli üyelerinin hizmetten uzaklaştırıldığını görmekten çok öfkelenmiş —Vermorel Kamu Güvenliği Komisyonu'ndan, Longuet *Officiel*'den, Varlin Levazımdan— ve Savun-

ma Bakanlığı'nın dağınıklığı karşısında umutsuzluğa düşmüştü. Kendi sorumluluğunu yadsıma gibi talihsiz bir düşüncesi vardı, bir manifesto hazırladı ve 15'indeki oturuma getirdi. Önceden haberdar olan çoğunluk dört ya da beş üyesi hariç olmak üzere uzak kaldı. Azınlık onların olmadığını kayda geçirtti ve bir sonraki oturumu beklemek yerine bildiriyi gazetelere yolladı. "Komün kendi gücünü Kamu Güvenliği Komitesi adını verdiği bir diktatörlüğün ellerine bırakmıştır. Çoğunluk, verdiği oyla kendisini sorumsuz ilân etti. Azınlık ise bunun tam aksine, Komün'ün tüm sorumluluğunu üstlenmeyi devrimci harekete borçlu olduğu yönünde görüş bildirir. Bize gelince, bir üst diktatörlüğün ardına saklanmadan eylemlerimiz için yanıt verecek tek kişiler olma hakkını istiyoruz. Bölgelerimize geri çekiliyoruz. Savaş sorununun tüm diğerlerinden önde geldiğine inanarak belediye görevlerimizden kalan zamanı Ulusal Muhafız kardeşlerimizin arasında geçireceğiz.

Bu büyük ve bağışlanamaz bir hataydı. Açık bir çekince koymadan ikinci Komite için oy kullanmış olduğundan azınlığın bir diktatörlükten yakınmaya hakkı yoktu. Halkın seçilmiş delegelerinin onun egemenliğini çiğnediğini söylemeye hakkı yoktu çünkü bu güç odaklanması savaşın zorunlu kıldığı ve olağan koşullarda halkın egemenliği ilkesini bozmayan oldukça rastlantısal bir şeydi. Komite'nin eylemlerini açıkça dile getirmeleri ve sonra kendilerinin daha iyi bir şey önermeleri daha onurlu olurdu. "Savaş sorunu tüm diğerlerinden önce geldiğinden" Belediye Sarayı'nı terk ederek savunmayı moral açıdan zayıflatmamak daha mantıklı olurdu. Bölgeler, Konsey'e temsilcileri kendi bölgelerinde dursunlar diye yollamamıştı.

Azınlık üyeleri halk toplantılarında sorunu ileri sürdü ve onlardan görevlerine geri dönme yanıtı aldı. Dördüncü bölge temsilcilerinin Lirik Tiyatro'da verdikleri açıklama şöyleydi: "Rehber ilkemiz, sürekli olarak kendini ifade eden ve devrimin zaferi için ne yapılması gerektiğini her gün gösteren kamu iradesinin tek icra

aracının Komün olmasıydı." Bu ilkenin doğru olduğu ve devrimin yalnızca doğrudan halkın yasamasıyla güvenli kılınabileceği tartışılmazdı. Ama topların üstünlüğü ele geçirdiği bir zamanda mı? Bu "İcra aracı" ateşin tam ortasında kendisi için savaşan askerden aynı zamanda fikirler getirmesini mi bekleyecekti?

Versailles gazeteleri bu manifesto etrafında toplandı. İmzalayanlardan çoğu hatalarını anladılar ve on beşi 17'sindeki oturuma katıldı. Konsey hiç bu kadar kalabalık olmamıştı: isim yoklaması altmış altı üye tarafından yanıtlandı. Konsey önce bir hainin harekete geçirdiği bir öneriyi ele aldı. 7. Lejyon komutanı Barral de Montaut, Vanves'deki Versailleslıların Komün'e bağlı bir ambulans hemşiresini vurduğunu yaymıştı. Arkadaşlığını kazanmış olan Montaut'ın baskısıyla Urbain, bir misilleme olarak Paris içinde beş ve ileri karakollarda beş rehinenin vurulmasını istedi. Konsey normal gündeme geçti. Bundan hemen sonra bir çoğunluk üyesi azınlık üyelerine meydan okudu. Manifestolarında başvurdukları nedenlerin abesliğini hiç güçlük çekmeden sergiledi ve daha da ateşlenerek karşıtlarını Girondist(*) olarak adlandırdı. Frankel, "Ne! Girondist mi! Akşam yatağa 1793 *Moniteur Gazetesi*'yle yatıp sabah onunla kalktığın görülebiliyor, aksi taktirde biz Sosyalist Devrimcilerle Girondist'ler arasındaki farkı bilirdin" diye yanıtladı. Tartışma alevlendi. Manifestoyu imzalamış olan Vallès "Çoğunlukla bir uzlaşmaya varmamız gerektiğini söyledim; ama onlar da bir güç olan azınlığa saygı göstermeli" dedi ve tüm güçlerin düşmana yöneltilmesini istedi. Yurttaş Miot kalbinin derinliklerinden sert biçimde yanıtladı. Bir çoğunluk üyesi uzlaşmadan söz etti; hemen ardından Félix Pyat öfkelerini kızıştırmak için manifestonun okunmasını istedi. Vaillant sağduyu ve adaletle "Arkadaşlarımız programlarını yadsıyarak bize geri geldiklerinde onları hata-

(*)Adını Fransa'nın Gironde bölgesinden alan Jirondenler, Fransız Devrimi boyunca mecliste kentsoyluların sesi olarak algılanmış, krala yakın bir grup. —*ed.*

larında ısrar etmeye zorlamak için bu programı gözlerine sokmamalıyız" dedi ama azınlığa bir saldırı olarak hazırlanmış olan Miot'unki uzlaşmacı gündemi yendi.

Ansızın bu tartışma korkunç bir patlamayla bölündü. Billioray odaya daldı ve Rapp Bulvarındaki fişek fabrikasının havaya uçtuğu haberini verdi.

Tüm doğu Paris sarsılmıştı. Mars Alanı'nda yükselen alev, erimiş kurşun, insan kalıntıları, yanan tahta ve mermilerden oluşan bir yığın, inanılmaz yüksekliğe ulaşmış ve bölgenin üstüne yağmıştı. Dört ev yıkılmıştı; kırktan fazla yaralı vardı ve Komün itfaiyecileri alevlerin ortasından barut fıçıları ve mermi sandıklarını çekip almasaydı felâket daha korkunç boyutlara ulaşabilirdi. Çıldırmış bir kalabalık toplandı ve bir suç olduğuna karar verdi; birkaç kişi ve bir topçu tutuklanarak Askeri Okula götürüldü.

Suçlunun kim olduğunu bilen yoktu. Ne Konsey ne de Komün savcısı olayı incelemedi. Yine de Kamu Güvenliği Komitesi bir bildiride suçlulardan dördünü yakaladığını ve Delescluze ise davanın askeri mahkemeye götürüleceğini söyledi. Bu olaya ışık tutmanın Komünün görevi olduğu kadar kendi yararına da olmasına rağmen bu konuda başka hiçbir şey duyulmadı. Ciddi bir araştırma bir suçluyu ortaya çıkarabilirdi. Genellikle saat yedide fabrikayı terk eden kadın o gün saat altıda paydos etmişti. Charpentier'in Corbin'den dinamit istediği görülmüştü; her zaman birkaç Federalin koruduğu Savunma Bakanlığında, Askeri Okulda, ağır silah parkında ve Mars Alanı barakalarında tek darbeyle panik yaymak komplocular için çok yararlı olabilirdi. Paris bir komploya sıkı sıkıya inanıyordu. Gericiler "Bu, Vendôme anıtının intikamıdır" dedi [1805'te Napoleon'un zaferleri şerefine dikilen anıt Bonapartçılığın simgesi haline gelmişti.]

Bu anıt bir gün önce büyük bir törenle yıkılmıştı. İlk kuşatma sırasında ağırlık kazanan düşünceyle yıkım kararı 12 Nisan'da alınmıştı. Popüler, insani, derin ve ulusların savaşının yerini bir sınıf savaşının alacağını gösteren bu esinlenme aynı zamanda

Prusyalıların geçici zaferine bir darbe vurmayı amaçlıyordu. Yaklaşık 15.000 frank tutan oldukça pahalı hazırlıklar mühendisin ilgisizliği ve işçileri ayartma doğrultusundaki sürekli çabalar sayesinde çok uzun sürmüştü. 16 Mayısta saat ikide büyük bir kalabalık işlemin sonucu hakkında oldukça endişeli olarak yan sokakları doldurdu. Gericiler her türden felâket haberciliği yaptı; bunun tam aksine mühendis herhangi bir şok olmayacağını, anıtın yıkılma sırasında parçalara ayrılacağını belirtti. Kaidenin biraz üstünden enlemesine kesmişti; eğimli bir oluk onun Paix Sokağı yönünde toplanmış olan geniş bir çalı çırpı, kum ve gübre yatağına düşmesini kolaylaştıracaktı.

Anıtın tepesine bağlanan bir ip caddenin başına yerleştirilen bir bocurgatdan geçirildi. Meydan Ulusal Muhafızlarla, pencere ve çatılar ise meraklı izleyicilerle doluydu. M. Glais-Bizoin, bu işlemin eskiden beri ateşli yandaşları MM. Jules Simon ve Ferry yerine, henüz Cournet'nin yerini almış olan yeni polis şefi Ferre'yi tebrik etti ve kefaret sütununun yıkıldığını görmenin kırk yıllık inatçı arzusu olduğunu itiraf etti. Bando *Marseillaise*'i çaldı, bocurgat döndürüldü, makara kırıldı ve bir kişi yaralandı. Kalabalık arasında ihanet söylentisi dolaşmaya başladı ama hemen ikinci bir makara bulundu. Beşi çeyrek geçe korkulukların üstünde kısa süreliğine bir subay göründü, Fransız bayrağı salladı ve onu parmaklıklara yerleştirdi. Beş buçukta bocurgat bir kez daha döndürüldü, birkaç dakika sonra anıtın bacağı yavaşça yerinden ayrıldı, gövde yavaş yavaş eğildi sonra aniden ileri geri sallanarak kırıldı ve hafif bir sesle düştü. Bonapart'ın kafası yerde yuvarlandı ve kardeş katili kolu gövdeden ayrıldı. Boyunduruktan kurtulmuş bir halkın sesi gibi büyük bir tezahürat patladı. Yıkıntıların üstüne tırmandılar ve heyecanlı çığlıklarla kutladılar; o gün insan ırkının sunağı haline gelmiş olan bu Kaideden temizlenmiş alanda kırmızı bayrak dalgalandı.

İnsanlar anıtın parçalarını kendi aralarında paylaşmak istediler ama orada bulunan Konsey üyelerinin yersiz müdahalesiyle durdu-

ruldular. Bir hafta sonra Versailleslılar onları topladı. Galip gelen kentsoylulugun ilk eylemlerinden biri egemenliklerinin simgesi olarak bu büyük bloğu yeniden dikmek olacaktı. Sezar'ı kaidesi üstünde ayağa kaldırmak için 30.000 cesetten oluşan bir iskeleye ihtiyaçları vardı. İlk İmparatorluk döneminin anneleri gibi bizim dönemimizinkiler de ağlamadan bu bronza bakamaz olmuştu.

25. BÖLÜM

ÖLÜMÜN ARİFESİNDE PARİS

PARİS KOMÜNÜ'NÜN üç günlük ömrü kalmıştı; onun o ışık saçan çehresini tarihe kazımak gerekiyor.

Ey Paris, çağdaş tarihin çılgın ateşini senin yaşamından solumuş, bulvarlarında nefes nefese kalmış, varoşlarda ağlamış, devrimlerin sabahında şarkılar söylemiş ve birkaç hafta sonra barikatların arkasında ellerindeki barutu temizlemiş, kaldırım taşlarının altından dava şehitlerinin seslerini duyabilen ve sokaklarını, her birinde insanoğlunun ilerlemesinin tarihini okuyarak selâmlayan biri bile seni Komün günlerinde görmediyse değerini anlayamazdı. İsyancı Paris'in çekimi o kadar güçlüydü ki insanlar dünya tarihinde benzeri olmayan bu manzarayı yani işçi sınıfının ellerinde yüceleşen, Avrupa kıtasının en büyük kentini görmek için Amerika'dan koşup geliyorlar, korkaklar bile bu çekime dayanamıyordu.

Mayıs'ın ilk günlerinde korkak bölgelerin en korkak adamlarından biri olan bir arkadaşımız geldi. Akrabaları onu gözlerinde yaşlarla, adamı sanki cehenneme gönderiyorlarmış gibi uğurlamışlardı. Bize "Söylenenler ne kadar doğru?" diye sorunca biz de ona, "Eh, o zaman gel de, mağaranın her köşesini araştır," dedik.

Bastille'den başladık. Sokak çocukları Rochefort'un *Parola* ve *Duchesne Baba* gazetelerini, Jules Vallès'ın *Halkın Çığlığı*'nı, Félix Pyat'nın *İntikamcı, Komün, Halk Meydanı, Özgür, Öncü, Muhbir Avcısı* gibi gazete adlarını bağırıp duruyorlardı. *Resmi Gazete*'yse çok az aranıyordu; Konsey gazetecileri rekabetleriyle onu bastırmıştı. *Halkın Çığlığı*'nın 100.000'lik baskısı vardı. Ho-

rozlarla birlikte çıkıyor ve en erken o tükeniyordu. Bu sabah Vallès'ın bir makalesi varsa şanslıyız; ama onun yerine Pierre Denis, adını sık sık duyuruyor. 60.000'den fazla tirajına rağmen *Duchene Baba*'yı hemen alın. Félix Pyat'nın *İntikamcı*'daki makalesini yazınsal sarhoşluğun iyi bir örneği olarak alın. Kentsoyluluğun, bu kendini beğenmiş ve cahil palavra-tacirlerinden daha iyi yardımcısı yoktur. İşte, ara sıra Milliere'in yazdığı ve Georges Duchêne'nin kendisininkinden farklı bir karaktere daha uygun olacak bir sertlikle görevlendirmek için Belediye Sarayı'nın yaşlı ve genç adamlarının aldığı kuramsal *Komün* gazetesi. Romantikler ne derlerse desin *Parola*'yı unutmayın. 18 Mart Devrimi'ni ilk destekleyenlerden biriydi o ve Versailleslıların korkunç oklarını göze aldı.

Büfelerde karikatürler var. Thiers, Picard ve Jules Favre birbirinin göbeğine sarılan Üç Tanrıça olarak çizilmiş. Bir imparatorluk tacıyla yatağı toplayan mavi-yeşil pullu bu uskumru balığı Marquis de Gallifet'dir. *Yüzyıl* ve *Birlik*'in sözcüsü *olan Gelecek*, Gustave Chaudey'nin tutuklanmasından sonra bize düşman oldu; Amerikalı Portalis'in gazetesi *Hakikat* el değmemiş olarak melankolik bir biçimde üst üste dizilmiş. Pek çok gerici gazete valilik tarafından yasaklandı ama buna rağmen yok olmadılar; hakkında hiçbir bilgi olmayan bir genç onları bize sağlıyor.

Savaşın heyecanlandırdığı tüm bu Komünal gazetelerde cinayete, yağmaya ilişkin tek bir çağrı, bir tek acımasız satır aramayın, bulun, okuyun ve sonra da bu gazeteleri, birlikler Paris'in hakkından gelir gelmez *toplu* infaz ateşi isteyen Versailleslıların gazeteleriyle karşılaştırın.

Roquette Sokağı'na götürülen bu katafalkları izleyelim ve onlarla birlikte Père la Chaise mezarlığına girelim. Paris için ölen herkes törenlerle bu sonsuz dinlenme yerine gömüldü. Komün kendi cenazeleri için ödeme yapma onurunu istedi; kırmızı Komün bayrağı bazı tabur arkadaşlarının izlediği cenaze arabasının dört köşesinde parlıyor. İşte şurada ölen kocasına eşlik eden bir eş. Bir

Konsey üyesi tabutun peşinde; mezarda üzüntüden değil umuttan, intikamdan söz ediyor. Bir dul, çocuğunu göğsüne bastırıyor ve onlara "Hatırlayın ve benimle birlikte bağırın; *Yaşasın Cumhuriyet! Yaşasın Komün!*"

Geri dönerken on birinci bölge belediyesinin önünden geçiyoruz. Burada Paris halkının masum olduğu ve kurbanı haline geldiği son Emperyalist halkoylamasının yası olan siyah bayrak asılı. Neşeli, zencefilli ekmek fuarıyla canlanmış Bastille Meydanı'ndan geçiyoruz. Paris toplara hiçbir şey teslim etmeyecek.

At arabaları ender görülüyor çünkü ikinci kuşatma kırsal bölgeleri atlar için kısalttı. 4 Eylül Caddesi'nden kırmızı bayrağın yükseldiği Borsaya ve okurların uzun masalar etrafında oturduğu Ulusal Kütüphane'ye ulaşıyoruz. Kemer altları her zaman gürültülü olan Palais-Royal'i geçerek Louvre Müzesi'ne geldik; duvarlarında resimler asılı odaları halka açık. Versailles gazeteleri yine de Komün'ün ulusal koleksiyonları yabancılara sattığını söylüyor.

Rivoli Sokağı'ndan indik. Sağda, Castiglione Sokağı'nda büyük bir barikat Vendôme Meydanı'na girişi engelliyor. Concorde Meydanı'nın çıkışı sekiz metre genişliğinde üç kötü yönlendirilmiş mazgalla, sağda Denizcilik Bakanlığı'na ve solda Tuileries bahçesine uzanan Saint Florentin tabyasıyla kapatılmış. Yeraltı yaşamının tüm arterlerini açığa çıkaran büyük bir kanal, Meydanı tabyadan ayırıyor. İşçiler son şeklini veriyor ve setleri çimle örtüyor. Oradan geçen insanlar merakla izliyor. Ustaca oluşturulmuş bir koridor bizi Concorde Meydanına götürüyor. Strasbourg heykelinin gururlu profili kırmızı bayraklar karşısında öne çıkıyor. Fransa'yı ihmal etmekle suçlanan Komüncüler saygılı bir biçimde ilk kuşatmanın solmuş taçlarını taze bahar çiçekleriyle değiştirmiş.

Artık çatışma bölgesine giriyoruz. Elysées Meydanı bulvarı Mont-Valérien ve Courbevoie'den gelen bombaların kasvetli patlamasıyla kesilen, çoktan terkedilmiş çizgisini göz önüne seriyor. Bu kesintiler Komün çalışanlarının hazinelerini cesurca koruduğu Sanayi Sarayı'na kadar uzanıyor. Uzakta Zafer Takı'nın büyük

kütlesi yükselmekte. İlk günlerin turistleri ortadan kaybolmuş çünkü Etoile Meydanı'ndaki istihkâm kadar ölü. Bombalar M. Jules Simon'ın Prusyalılara karşı zırh olmalarına yol açtığı yarımkabartmaları parçalamış. Ana kemer kendisine yöneltilmiş roketleri durdurmak için duvarla çevrilmiş. Bu barikatın arkasında Mont-Valérien kadar yüksek olan platforma bazı silahları yerleştirmeye hazırlanıyorlar.

Faubourg Saint Honoré'den Elysées Meydanı boyunca yürüyoruz. Grande Armée Caddesiyle Ternes, siperler ve Wagram Caddesi arasındaki dik açıda sağlam tek bir ev yok. Gördüğünüz gibi M. Thiers "Komün halkının söylemezlik etmeyeceği üzere Paris'i bombalamıştır." Bazı poster şeritleri yarı yıkılmış bir duvardan sarkıyor; bu, bir grup arabulucunun çoğaltacak kadar akıllı davrandığı M. Thiers'ın Kral Bomba'ya karşı söylevidir. 1848 kentsoylularına "Beyler Palermo'da ne olduğunu biliyorsunuz. Büyük bir kentin kırk sekiz saat boyunca bombalandığını işitmek hepinizi dehşetle ürpertti. Kimin tarafından? Savaş haklarını uygulayan yabancı bir düşman mı? Hayır beyler, kendi hükümeti tarafından. Ve neden? Çünkü bu talihsiz kent kendi haklarını talep etti. Haklarını talep etmenin karşılığında kırk sekiz saat bombalandı!" demişti. Şanslı Palermo! Paris kırk gündür bomba altında.

Ternes Caddesi'nin sol tarafından Péreire Bulvarı'na ulaşma şansımız oldu. Oradan Maillot kapısına, her nokta tehlikeyle dolu. Geçici bir sakinliği izleyerek kapıya ya da daha doğrusu kapının yerindeki enkaz yığınına ulaştık. Artık istasyon yok, tünel doldurulmuş, siperler hendeklere kayıyor. Ama yine de bu yıkıntıların ortasında dolaşmaya cesaret eden insan semenderler var. Kapının tam karşısında Yüzbaşı La Marseillaise'in komutasında üç parça top; sağda beş parçayla Yüzbaşı Rouchat; solda dört topla Yüzbaşı Martin var. Son beş haftadır bu noktaya komuta eden Monteret bu bomba atmosferinde onlarla birlikte yaşıyor. Mont Valérien, Courbevoie ve Bécon sekiz yüzden fazla bomba atmıştı. On iki top beline kadar çıplak, bedeni ve kolları barutla kararmış, bir ter

denizi içinde ve sıklıkla her elinde bir ateşleyici olan on adam tarafından çalıştırılıyordu. İlk ekipten sağ kalan tek kişi olan denizci Bonaventure yirmi kez arkadaşlarının parçalandığını görmüştü. Ama yine de dayanmışlar ve sürekli olarak sökülen bu toplar sürekli olarak yenilenmişti; topçu erleri yalnızca artık vagonlar yaklaşmaya cesaret edemediği için cephanenin eksik kaldığından yakınıyordu. Versailleslılar son derece sık olarak sürpriz baskınlar denemişti ve deneyebilirdi. Monteret gece gündüz gözlüyordu ve hiç böbürlenmeden Kamu Güvenliği Komitesi'ne kendisi orada olduğu sürece Versailleslıların Maillot Kapısı'ndan girmeyeceğini yazabildi.

La Muette'ye doğru her adım ölüme bir meydan okumadır. Ama arkadaşımız Paris'in büyüklüğünün tamamına tanıklık etmelidir. La Muette kapısı yakınında, siperlerde bir subay kasketini Bois de Boulogne'a doğru sallıyor; etrafında mermiler ıslık çalıyor. Bu kişi siperlerdeki Versailleslıları azarlayarak eğlenen Dombrowski'dir. Onunla birlikte olan bir Konsey üyesi onu bu silahşor çılgınlığından vazgeçirmeyi başarıyor ve general bizi karargâhlarından birini yerleştirdiği kaleye götürüyor. Tüm odalar bombalarla delinmiş. Yine de orada kalıyor ve adamlarının kalmasını sağlıyor. Yaverinin ortalama sekiz gün yaşadığı hesaplanmış. O anda Belvedere gözcüsü ürkmüş bir yüz ifadesiyle içeri girdi; görev yerinden bir bomba geçmişti. Dombrowski "Orada kal, yazgında orada ölmek yoksa korkacak bir şeyin de yok" dedi. Böyle bir cesareti vardı — tamamen yazgıcılık. Savunma Bakanlığı'na gönderdiği raporlara rağmen hiçbir destek almadı; oyunun kaybedildiğine inandı ve dile getirdi, hem de sık olarak.

Bu benim tek suçlamam çünkü Komün'ün yabancıların onun uğruna ölmesine izin verdiği için özür dilememi beklemeyin. Bu tüm proleterlerin devrimi değil mi? Tüm Fransız hükümetlerinin ihanet ettiği o büyük Polonya ırkına sonunda hakkını vermek halkın işi değil mi?

Dombrowski Passy boyunca Seine Nehri'ne kadar bize eşlik ediyor ve neredeyse terkedilmiş durumdaki siperleri gösteriyor.

Bombalar istasyona giden tüm çıkışları ezmiş ya da biçmiş; büyük viyadük yüz noktada çökmüş; zırhlı lokomotifler devrilmiş. Billancourt Isle'in Versailles bataryası hücumbotlarımıza yakın mesafeden atış yapıyor ve gözümüzün önünde birini, *L'Estoc*'u batırıyor. Bir römorkör tam zamanında geliyor, mürettebatı topluyor ve Jena Köprüsü'ne dek onu izleyen ateş altında Seine Nehri'ni geçiyor.

Bu nehri, bu gemi enkazını, bu etrafa saçılmış bombaları açık bir gökyüzü, parlak bir güneş, barışçı bir sessizlik kuşatıyor. Doğanın dinginliği içinde ölüm daha acımasız görünüyor. Gidelim ve Passy'deki yaralımızı selâmlayalım. Bir Konsey üyesi olan Lefrançais yaralının durumu hakkında sorular sorduğu doktor Demarquay'nm ambulansını ziyaret ediyor. Doktorun yanıtı ise: "Görüşlerinize katılmıyorum ve davanızın zaferini isteyemem ama yaralı bir adamın operasyonlar sırasında sakinlik ve soğukkanlılığını korumasını daha önce hiç görmedim. Bu cesareti inançlarının enerjisine bağlıyorum." Sonra yatakları ziyaret ettik; hastaların çoğu heyecanla görevlerine ne zaman dönebileceklerini sorguluyor. Sağ eli henüz kesilmiş olan genç bir adam "Komün'e hizmet etmek için hâlâ bu var" diye bağırarak diğer elini uzatıyor. Ölümcül yara almış olan bir subaya Komün'ün maaşını karısına ve çocuklarına teslim ettiği söyleniyor. "Ona hiç hakkım yoktu" yanıtını veriyor. "İşte dostum, Versailleslılara göre Komün'ü oluşturan uygarlıktan yoksun ayyaşlar bunlardır."

Mars Alanı'ndan geri döndük, kulübelere adamlar kötü bir biçimde yerleştirilmiş. Oradaki taburları kaybetmemek için başka kadrolara, farklı bir disipline gerek olacaktır. Okulun önünde, siperlerden 1.500 metre ve Savunma Bakanlığı'ndan birkaç adım uzakta yüz parça ağır top çamura batmış olarak, hareketsiz duruyor. Savunma Bakanlığı'nı, o uyumsuzluk merkezini sağımızda bırakarak bir atölyeye dönüştürülmüş olan Yasama Meclisine girelim. 1500 kadın orada sınır tecavüzünü durduracak olan kum torbalarını dikiyor. Uzun boylu ve güzel bir kadın olan Marthe belinde yoldaşlarının kendisine verdiği gümüş püsküllü kırmızı eşarpla işi

dağıtıyor. Çalışma saatleri neşeli şarkılarla kısalıyor. Her akşam ücretler ödeniyor ve daha önceki üstleniciler zorlukla iki santim verirken kadınlar torba başına sekiz santimlik ücretin tamamını alıyor.

Şimdi temkinli bir sükunetle uyuşmuş olan iskelelerden geçiyoruz. Bilimler Akademisi'nde Pazartesi toplantılarından biri var. "Cumhuriyet bilginler istemiyor" demiş olanlar işçiler değil. M. Delaunay başkanlık koltuğunda. M. Elie de Beaumont yazışmalara bakıyor ve Saint Germain'e kaçmış olan arkadaşı M. J. Bertrand' dan gelen bir notu okuyor. Raporu Komün'ün *Resmi* gazetesinde göreceğiz.

Askerî hapishaneyi ziyaret etmeden sol kıyıdan ayrılmamalıyız. Askerlere Paris'te tek bir tehditle, bir aşağılamayla karşılaşıp karşılaşmadıklarını; kendilerine arkadaş gibi davranılıp davranılmadığını, istisnai kurallara maruz kalıp kalmadıklarını, Parisli kardeşlerine yardım etmek istediklerinde serbest bırakılıp bırakılmadıklarını sorun.

Bu arada akşam indi. Tiyatrolar açılıyor. Lyrique yaralılar yararına büyük bir performans sergiliyor ve Komik Opera bir diğerini hazırlamakta. Opéra bir sonraki Pazartesi için bize Gossec'nin devrimci ilâhisini dinleyeceğimiz özel bir gösteri sözü veriyor. Müdürlerinin terk ettiği Gaieté oyuncuları tiyatroyu kendi başlarına yönetiyor. Gymnase, Châtelet, Thaétre-Français, Ambigu-Comique, Délassements her gece çok sayıda izleyiciyle buluşuyor. Şimdi de, Paris'in 1793'ten beri benzerine tanık olmadığı daha güçlü görüntülere geçelim.

On kilise açık ve Devrim kürsülere çıkıyor. Eski Gravillers bölgesinde Saint Nicholas des Champs kilisesi pek çok sesin güçlü mırıltılarıyla doluyor. Az sayıda gaz lambası, dolup taşan kalabalığı zorlukla aydınlatıyor; en uçta, tonozların gölgesinde, sancağa sarılı İsa figürü asılı. Tek aydınlık odak vaaz kürsüsüne bakan, kırmızı örtülü okuma masası. Org ve insanlar *Marseillaise*'i söylüyor. Bu

büyüleyici ortam karşısında aşırı heyecanlanan konuşmacı, yankının bir tehdit gibi yinelediği esrik nutuklara başlıyor. İnsanlar günün olaylarını, savunma yollarını tartışıyor; Konsey üyeleri ağır biçimde eleştiriliyor ve ertesi gün Belediye Binası'na sunmak üzere güçlü kararlar oylanıyor. Bazen kadınlar söz almak istiyor; Batignolles'da kendilerine ait bir kulüpleri var. Kuşkusuz, bu ateşli toplantılardan az sayıda net fikir öne çıkıyor ama pek çok kişi orada bir enerji ve cesaret ortamı buluyor.

Saat henüz dokuz buçuk ve hâlâ Tuileries konserine yetişebiliriz. Girişte görevlilerin eşlik ettiği yurttaşlar Komünün dul ve yetimleri için yardım topluyor. Geniş odalar saygın ve neşeli bir kalabalıkla canlanmış. İlk kez olarak güzel giyimli kadınlar salondaki sıralara oturmuş. Galerilerde üç orkestra çalıyor ama eğlencenin ruhu Matmazel Agar'ın Victor Hugo'nun *Cezalar* isimli şiir kitabından okuduğu, on ay önce Bonaparte ve çetesinin tahta çıkarıldığı yer olan Mareşaller Salonu'nda, Mozart, Meyerbeer, Rossini gibi büyük bestecilerin sanat eserleri İmparatorluğun müzikal ayıplarını uzaklaştırmış. Büyük ana pencereden ahenkli sesler bahçeye yayılıyor; neşeli ışıklar çimlerde yıldızlar gibi parlıyor, ağaçların arasında dans ediyor ve fıskiyeli çeşmeleri renklendiriyor. Çardaklarda insanlar gülüyor; ama karanlık ve ıssız durumdaki soylu Elysées Alanı hiçbir zaman kabul etmediği bu güncel efendileri protesto eder gibi. Versailles da yorgun bir yansımanın karanlık kütlesi, sürmekte olan iç savaşa tepeden bakan Zafer Takı'nı aydınlattığı o alevlenmeyle karşı çıkıyor.

Saat on birde kalabalık çekilirken şapel tarafından bir ses duyuyoruz. M. Schoelcher yeni tutuklanmış. Emniyet Müdürlüğü'ne götürülmüş ve birkaç saat sonra savcı Rigault onu serbest bırakmış.

Bulvarlar tiyatrolardan çıkmış insanlarla dolu. Café-Peters'da kurmay subaylarla fahişelerin skandal buluşması var. Aniden bir Ulusal Muhafız müfrezesi geliyor ve onları dışarı çıkarıyor. O sırada görev başında olan Ranvier tarafından karşılandıkları

Belediye Sarayı'na dek onları izliyoruz. Mesele hızla çözülüyor: kadınlar Saint Lazare'a, subaylar kazma küreklerle siperlere.

Sabah saat birde Paris sakince uyuyor. İşte dostum eşkıyanın Paris'i böyle. Bu Paris'i düşünürken, ağlarken, savaşırken, çalışırken, coşkulu, kardeşçe, ahlâksızlığa karşı acımasız olarak gördün. Gündüz özgür olan sokakları gecenin sessizliğinde daha mı az güvenli? Paris kendi polisine kavuştuğundan beri suç yok oldu. Herkes kendi içgüdüleriyle baş başa bırakıldı ve bir ahlâksızlığın galip geldiğini nerede gördün? Milyarlar çekebilecek olan bu Federaller normal maaşlarıyla kıyaslandığında komik kalan bir ücretle yaşıyor. 1789'dan beri yedi kez yıkılan ve Fransa'nın kurtuluşu için her zaman ayağa kalkmaya hazır olan bu Paris'i sonunda tanıdın mı? Programı nerede mi dedin? Neden, o programı bocalayan Belediye Sarayı'nda değil kendi önünde ara. Bu duman tüten istihkâmlar, bu kahramanlık patlamaları, bu kadınlar, her meslekten, birleşmiş olan bu adamlar, mücadelemizi alkışlayan dünyanın tüm işçileri, bize karşı birleşmiş olan tüm monarşistler, kentsoylular ortak düşüncemizi ve hepimizin eşitlik için, emeğin özgürleşmesi için, sosyal bir toplumun ortaya çıkması için savaştığını, yeterince yüksek sesle dile getirmiyor mu? Eğer bunu anlamıyorsa vah Fransa'ya! Hemen git, Paris'in ne olduğunu anlat. Eğer o ölürse geride size nasıl bir yaşam kalır? Paris dışında kimin Devrimi sürdürmeye yetecek gücü olacak? Paris dışında kim ruhanî canavarı boğacak? Git ve Cumhuriyetçi bölgelere "Yarının sürgünü olabilecek bu emekçiler sizin için de savaşıyor" de. O sınıfa, dönemsel katliamlarla hüküm süreceğini sanan o imparatorluk tedarikçilerine gelince; git ve yaygaralarını bastıracak kadar yüksek sesle onlara de ki "Halkın kanı devrimci toprağı zenginleştirecektir. Paris'in düşüncesi onun yanmakta olan iç organlarından yükselecek ve katledilenlerin çocuklarıyla sönmez bir meşale haline gelecektir."

26. BÖLÜM

DÜŞMAN PARİS'E GİRİYOR

Saint Cloud kapısı henüz aşılmıştı. General Douai oraya fırladı. (Thiers'den savcılara 21. Mayıs.)

BÜYÜK SALDIRI YAKLAŞTI; Meclis savaş düzenine göre ayarlandı. 16 Mayıs'ta Fransa Hükümeti, Cumhuriyet'i tanımayı reddetti; 420 kişiden 417'sinin onayladığı kamu dilekçelerini oyladılar. 17 Mayıs'ta ordunun gedik açma bataryaları La Muette, Auteuil, Saint Cloud, Point du Jour ve Issy kapılarına yerleştirildi. Gerideki bataryalar Point du Jour istihkâmını dövmeye ve Passy'yi şaşırtmaya devam ediyordu. Château de Brécon topları Montmartre mezarlığını harabeye çevirdi ve Saint Pierre Meydanı'na dek ulaştı. Beş bölgemiz bombalar altındaydı.

18 Mayıs akşamı Versailleslılar "*Yaşasın Komün!*" haykırışlarıyla yaklaşarak Cachan Federallerini şaşırttı. Ancak, Hautes-Bruyeres'e doğru ilerlemelerini engellemeyi başardık. Manastırlarından düşmana işaret veren Dominikan rahipleri tutuklandı ve Fort de Bicetre'a götürüldü.

19 Mayıs — Versailleslıların yaklaşmasına rağmen savunmamız daha gayretli bir hal almamıştı. 72. ve 73. kuleler Issy köyü ve kalesine az sayıda bomba attı. Yüz Versailleslı topuna yanıt vermek ve Boulogne Ormanı'ndaki çalışmalarını denetlemek için Point du Jour'dan Maillot Kapısı'na dek uzanan bölgede yalnızca Dauphiné geçidinde bir topumuz kalmıştı. Bineau ve Asnieres geçitleri ile İtalya Bulvarı'nda birkaç barikat, Concorde Meydanı ve Castiglione Sokağı'nda da iki tabyamızla Royale Sokağı ile Trocadero'da birer hendek kalmıştı; yedi haftada Konsey'in iç savunma için yaptıkları sadece bu kadardı. Yalnızca Lavallois'de kendi

adamlarımızı öldürmek için 14'ünde ateşlenen iki ya da üç topun olduğu Buttes Montmartre, Panthéon, Mont-Parnasse'de hiçbir şey yapılmamıştı. Tuileries terasında yaklaşık yirmi denizci üzgün bir biçimde işe yaramaz bir siper kazdı. Kamu Güvenliği Komitesi işçi bulamadığını söylüyordu ama Prens Eugene kışlalarında 1.500 gezgin 100.000 yerleşik muhafız bulunuyordu; ayrıca milyonlarca franka sahipti. Çelik bir irade ile sağlam bir yönetim hâlâ her şeyi kurtarabilirdi ve artık bir şok, büyük bir bitkinlik dönemindeydik. Çekişmeler, rekabetler, entrikalar tüm enerjiyi emmişti. Konsey ayrıntılarla, ıvır zıvır şeylerle meşguldü. Kamu Güvenliği Komitesi kimseyi harekete geçirmeyen romantik bildirilerini arttırdı. Merkez Komite yalnızca kullanamadığı bir gücü ele geçirmeyi düşündü ve ayın 19'unda kendini Savaş Bakanlığı'nın yöneticisi ilân etti. Üyeleri egemenliklerinden o kadar emin kılınmıştı ki içlerinden biri *Resmi Gazete'ye* eklenen bir kararnameyle Tüm Parislilerin "kırk sekiz saat içinde evlerinde bulunmalarını" emretti "aksi taktirde kira belgeleri yakılacaktı. Bu, kimlik kartının bir benzeriydi.

En iyi taburlarımız kendi başlarına bırakılmış, önemli ölçüde azaltılmış ve bir enkaz halindeydi. Nisan başından beri ölü ya da yaralı 4.000 adam ve 3.500 mahkûm kaybetmiştik. Artık elimizde Ansieres'den Neuilly'ye 2.000 ve La Muette'den Petit Vanves'ye 4.000 adam kalmıştı. Passy karakollarına atanan taburlar orada değildi ya da istihkâmlardan uzak olan evlerde kalıyordu; subaylarından çoğu ortadan kaybolmuştu. Tam da saldırı noktası olan 36'dan 70'e kadar olan kulelerde yirmi topçu bile yoktu; nöbetçi bulunmuyordu.

Bu ihanet miydi? Komplocular birkaç gün sonra bu bölgeleri boşaltmakla övündü ama korkunç bombardıman bu sahipsizliği açıklamak için yeterliydi. Ama yine de bir gaflet söz konusuydu. Savunma Bakanlığı'nın uyuşukluğuyla mücadele etmekten yorgun düşen Dombrowski cesaretini yitirmiş biçimde çok sık olarak Vendôme Meydanı'ndaki karargâhına giderken istihkâmların terk

edildiği haberini alan Kamu Güvenliği Komitesi hızla yardıma koşmak ve duruma el koymak yerine Savunma Bakanlığı'nı uyarmakla yetindi.

20 Mayıs Cumartesi günü gedik açma bataryaları ortaya çıktı; 300 denizci silahı ve abluka topu, birbirine karışan patlamalarla sonun başlangıcını ilân etti.

Aynı gün, Lasnier tutuklamasının gözünü korkutmadığı *De Beaufond, Montrouge, Vanves, Vaugirard, Point du Jour* ve *Dauphine* kapılarının bomboş olduğu konusunda Versailles genel kurmay başkanını uyarmak için her zamanki casusunu yolladı. Hızla, birlikleri toplama emirleri yayımlandı. 21'inde Versailleslılar tıpkı ayın 3 ve 12'sinde olduğu gibi kendini bir isteklilik içinde buldu ama bu kez başarı kesin görünüyordu; Saint Cloud kapısı parçalara ayrıldı.

Bir süredir bazı Konsey üyeleri bu gediği genel kurmay başkanına belirtmişti. O da Cluseret üslubuyla önlemleri aldığını; hattâ bu kapının önüne korkunç bir zırhlı barikat kuracağını söyledi ama yerinden bile kıpırdamadı. Pazar sabahı Lefrançais asma köprünün enkazı üzerinden hendeği geçerek Versailleslıların siperlerine koştu. Tehlikenin yakınlığı karşısında şaşırarak Delescluze'a bir not yolladı ama bu not kayboldu.

İki buçukta Tuileries koruması altında Komün dul ve yetimleri için muazzam bir konser veriliyordu. Binlerce insan gelmişti; kadınların parlak bahar giysileri bahçeyi aydınlattı; insanlar büyük ağaçların taşıdığı temiz havayı soludu. İki yüz metre uzaktaki Concorde Meydanında, orkestraların neşeli seslerinin ve canlandırıcı bahar havasının ortasında kendi uyumsuz notalarını dile getiren Versailleslıların bombaları patladı.

Konserin sonunda bir kurmay subay orkestra şefinin platformuna çıktı ve şunları söyledi "Yurttaşlar, M. Thiers dün Paris'e girme sözü verdi. M. Thiers Paris'e giremez, giremeyecektir. Gelecek pazar sizi buraya, dul ve yetimler için verilecek ikinci konserimize davet ediyorum.

Tam o saatte, tam o anda, neredeyse atış menzili içinde Versailleslı bir keşif kolu Paris'e giriyordu.

Beklenen işaret sonunda Saint Cloud kapısından gelmişti ama bu işaret tescilli komploculardan değildi. Amatör bir casus olan Ducatel bu bölgeden geçerken her yerin, kapılar ve siperlerin oldukça boş olduğunu gördü. Bunun üstüne 64. kuleye tırmandı, beyaz bir mendil salladı ve siperlerdeki askerlere "Girebilirsiniz; burada kimse yok" diye bağırdı. Bir denizci subayı öne çıktı, Ducatel'i sorguladı, köprünün enkazından geçti, kuleler ve çevresindeki evlerin tamamen terk edilmiş olduğuna ikna oldu. Hemen siperlere geri dönerek haberleri en yakındaki generallere telgrafla bildirdi. Gedik açma bataryaları ateşi kesti ve yakınlarda bulunan siperlerdeki askerle küçük takımlar halinde korumalı bölgeye sızdı. Tam o sırada Mont-Valérien'de olan M. Thiers, MacMahon ve Amiral Pothuan Versailles'a tüm tümenlerin harekete geçirilmesi için telgraf çekti.

Birkaç saattir Muette karargâhından uzak olan Dombrowski saat dörtte geri geldi. Onu bir komutan karşıladı ve Versailles'ın girişi hakkında bilgilendirdi. Dombrowski subayın raporunu bitirmesini bekledi sonra kritik durumlarda abarttığı bir soğuklukla yaverlerinden birine dönerek "Denizcilik Bakanlığı yedi topluk bir batarya yollasın; falan filan taburları uyar. Komutayı ben alıyorum" dedi. Kamu Güvenliği Komitesi ve Savunma Bakanlığına bir yazı da hazırladı ve gönüllüler birliğini Auteuil kapısını tutmaya yolladı.

Saat beşte kasketleri, silahları olmayan Ulusal Muhafızlar Passy sokaklarında alarm çığlıkları attı; bazı subaylar kılıçlarını çekerek onları durdurmaya çalıştı; bazıları silahlarını doldurarak, diğerleri de bunun yanlış alarm olduğunu ileri sürerek Federaller de evlerinden çıktılar. Gönüllülerin komutanı kendisini izlemek üzere olabildiği kadar çok sayıda adamı seçti ve yol gösterdi.

Bu gönüllüler ateşe alışkın birliklerdi. Demiryolu istasyonu yakınında kırmızı ceketlileri gördüler ve onları yaylım ateşiyle

karşıladılar. Çekilmiş kılıçla askerlerini cesaretlendirmeye çalışan atlı bir Versailles subayı atışımız karşısında düştü ve askerleri geri çekildi. Aynı zamanda Jena Köprüsü hizasındaki iskelede barikat kurulurken Federaller viyadüke ve Murat bulvarının çıkışına sağlam biçimde yerleşti.

Dombrowski'nin gönderisi Kamu Güvenliği Komitesine ulaşmıştı. O sırada görev başında olan Billioray hemen Konseye gitti. Meclis o anda Cluseret'i yargılamaya başlamıştı ve konuşmacı da Vermorel'di. Bir sandalyede oturan eski delege konuşmacıyı, saf olanların bir marifet sandığı o umursamasızlığıyla dinledi. Billioray son derece solgun bir biçimde içeri girdi ve bir anlığına oturdu; sonra, Vermorel konuşmasına devam ederken "Kes! Kes! Meclise çok önemli bir aktarımda bulunmam gerek: gizli oturum talep ediyorum" diye bağırdı.

Vermorel: "Yurttaş Billioray'ın konuşmasına izin verelim, dedi.

Billioray ayağa kalktı ve elinde hafifçe titreyen bir kâğıdı okudu.

"Dombrowski'den Savaş ve Kamu Güvenliği Komitesi'ne. Versailleslılar Saint Cloud kapısından girdi. Onları geri püskürtmek için önlemler alıyorum. Destek yollayabilirseniz her şeyin sorumluluğunu üstlenirim."

Önce kederli bir sessizlik oldu ama hemen sonra bu sessizlik sorularla bozuldu. Billoray "Bazı taburlar yola çıktı ve Kamu Güvenliği Komitesi seyrediyor" diye yanıtladı.

Tartışma yeniden ele alındı ve doğal olarak kısa kesildi. Konsey Cluseret'i suçsuz buldu; Miot tarafından ileri sürülen ve yalnızca dedikodudan ibaret komik suçlama biricik suçlayıcı olguyu ihmal etmişti: temsilciliği sırasında Cluseret'in eylemsizliğini. Sonra gruplar oluşturdular ve gönderiyi yorumladılar. Dombrowski'nin inancı ve Billioray'ın güvencesi romantiklere yeterli geldi. İstihkâmların sağlamlığı, davanın ölümsüzlüğü genel inancı ve Kamu Güvenliği Komitesi'nin sorumluluğu sayesinde konu

geçiştirildi; herkes bilgi toplamak için etrafa yayılsın, gerek olursa kendi bölgesine gitsin.

Gevezelikle zaman kaybedilmişti; saat sekizi vurduğunda ne bir hareket ne de bir görüşme vardı ve başkan oturumu sonlandırdı. Konsey'in son oturumu! Kalıcı bir komite isteyecek, arkadaşlarını haberleri burada beklemeye çağıracak, Kamu Güvenliği Komitesi'ni Konsey kürsüsüne davet edecek kimse yoktu. Bu kritik belirsizlik anında ani bir savunma planı hazırlamanın ya da bir felâket halinde büyük bir karar almanın gerekli olması durumunda Paris muhafızlarının görev yerinin kendi bölgeleri değil de Belediye Sarayı olması gerektiği konusunda ısrar edecek kimse yoktu.

Böylece Versailleslılar Paris'e girdiğinde, büyük bir tehlike anında Belediye Sarayı ve Komün Konseyi tarihten silindi.

Aynı bezginlik haberlerin saat beşte ulaştığı Savunma Bakanlığı'nda da egemendi. Merkez Komite son derece serinkanlı görünen Delescluze'a gitti ve pek çok kişinin inandığı gibi sokak savaşlarının Komün lehine olacağını söyledi. Temsilciler ciddi hiçbir şey olmadığını rapor etmek için gelen Point du Jour bölgesi komutanının ifadelerini hiç sorgulamadan kabullendi. Genel kurmay başkanı oraya gidip gözüyle görmeyi bile aklına getirmedi ve saat sekize doğru bu inanılmaz bildiriyi yayımladı: "Zafer Takı gözlem merkezi Versailleslılar'ın girişini yalanlıyor; en azından, buna benzer bir şey görmüyor. Bölge komutanı (Renaud) henüz ofisimden ayrıldı ve ortada yalnızca bir panik olduğunu ve Auteuil kapısının zorlanmadığını; birkaç Versailleslı gücü girmişse bile geri püskürtüldüğünü bildirdi. Görev yapacakları karakollara ulaştırana dek onları bırakmayacak olan çok sayıda subay eşliğinde on bir taburluk destek gönderdim.

Aynı saatte M. Thiers müdürlerine şu telgrafı yolladı: "Saint Cloud kapısı top atışımız altında düştü. General Douai kente girdi." İkili yalan. Saint-Cloud kapısı Versailleslılar'ın onu geçmeye cesaret edemediği üç gün boyunca sonuna kadar açıktı ve General

Douai ihanetin refakatinde, son derece mütevazı bir biçimde, teker teker içeri süzülmüştü.

Gece boyunca Bakanlık biraz uyanmış gibiydi. Subaylar emirleri sormak için buraya üşüştü. Genel kurmay halkın telaşa verilmemesi bahanesiyle tehlike çanının çalmasına izin vermeyecekti. Bazı Konsey üyeleri sonunda Paris planına yoğunlaştı, altı haftadır unutulmuş olan stratejik noktaları inceledi. Ne zaman hemen bir fikir, bir yöntem bulmak ve kesin talimatlar vermek gerekse temsilciler bir bildiri hazırlamak için odalarına kapanmıştı.

Vekillerinin güvencesindeki Paris'in ortasında ne askeri ne de bilgisi olmayan birkaç adam ilk direnişi hazırlarken Versailleslılar siperlerdeki gediklerden içeri sızmaya devam etti. Sessiz, karanlığın gizlediği istilaları dalga dalga büyüdü. Azar azar demiryolu hattıyla tahkimatlar arasında toplandılar. Saat sekizde biri sola dönerek 66 ve 67. kulelere ulaşırken diğeri sola, Versailles yoluna yürüyen iki kola ayrılacak kadar çoktular. İlki Saint Périne barınağı, kilise ve Auteuil meydanını işgal ederek Passy'nin merkezine yerleşti; Guillon Sokağı'nın tepesindeki iskele üstüne inşa edilen ilkel barikatı yıkarak sabah saat bire doğru Raynouard Sokağı üzerinden geçip güçlendirilmemiş ve adam yerleştirilmemiş durumdaki Trocadero'ya tırmandılar ve hemen ele geçirdiler.

Belediye Sarayı'nda Kamu Güvenliği Komitesi sonunda toplanabilmişti. Yalnızca Billioray ortada yoktu. Birliklerin sayısı ve konumu hakkında hiçbir şey bilmiyor ama gecenin gizlediği düşmanın Passy'ye girdiğini biliyorlardı. Muette'ye yollanan kurmay subaylar en rahatlatıcı haberlerle geri döndüler. Bunun üstüne, saat on birde Konsey üyesi Assi ışıkların söndürüldüğü Beethoven Sokağı'na girdi. Aniden atı ilerlemeyi reddetti; büyük bir kan denizinde kaymıştı ve Ulusal Muhafızlar duvarların önünde uykuya dalmış gibiydi. Aniden adamlar ileri fırladı. Bunlar, pusuda bekleyen Versailleslı askerlerdi ve o uyuyanlar da öldürülmüş Federallerdi.

Versailleslılar Paris surları içinde katliam yapıyor ve Paris bunu bilmiyordu. Gece berrak, yıldızlı, ılık, mis kokuluydu; tiyatrolar kalabalıktı, bulvarlar yaşam ve neşeyle parlıyor, kahveler ziyaretçilerle doluyordu ve her yerde toplar susmuştu — üç haftadır yaşanmamış bir sessizlik. "Fransa'nın sahip olduğu en iyi ordu" hiçbir barikatın olmadığı rıhtım ve bulvarlardan saldıracaksa tek bir el ateş etmeden, bir sıçramayla Paris Komününü ezecekti.

Gönüllüler gece yarısına dek demiryolu hattını tuttular; sonra yorgun, desteksiz Muette'e geri çekildiler. General Clinchant onları takip etti, Auteuil kapısını ele geçirdi, Passy kapısından geçti ve Dombrowski karargâhına yürüdü. Yine de elli gönüllü Şato'da bir süreliğine çatışmayı sürdürdü ama doğudan kuşatıldığı, Trocadero'dan da kapatılmak üzere olduğundan sabah saat bir buçukta Elysées Alanı'na geri çekildiler.

Sol kıyıda General Cissey tüm sabah boyunca güçlerini korunan bölgeden 200 metre uzakta toplamıştı. Gece yarısı, istihkâmcıları tek bir nöbetçiyle bile karşılaşmadan hendeği geçti, siperlere tırmandı ve Sevres ve Versailles kapılarını açtı.

Sabah saat üçte Versailleslı güçler Passy, Auteuil, Saint Cloud, Sevres ve Versailles kapılarının açık kalmış aralarından bir sel gibi akarak Paris'e girdi. On beşinci bölgenin büyük bölümü işgal edilmiş, Muette alınmıştı; tüm Passy ve Trocadero tepeleri ele geçirilmişti ve Beethoven Sokağı'nın cephaneliği, on altıncı bölgenin altından geçen büyük yer altı mezarlıkları 3.000 fıçı barut, milyonlarca mermi, binlerce bombayla doluydu. Saat beşte ilk Versailleslı bombası Paris'in ünlü otellerinden biri olan Légion d'Honneur'e düştü. 2 Aralık sabahında olduğu gibi Paris yine uykudaydı.

27. BÖLÜM

İSTİLÂ DEVAM EDİYOR

"Paris'e girişe komuta eden generaller büyük askerlerdir." (M. Thiers'dan Ulusal Meclis'e, 22 Mayıs 1871.)

DOMBROWSKİ solgun, kederli, atışlardan fırlayan taşlarla yaralı olarak saat ikide Belediye Sarayı'na ulaştı. Kamu Güvenliği Komitesi'ne Versailleslılar'ın girişini, Passy baskınını, adamları toplamak için nafile çabalarını anlattı. Askerî durum hakkında çok az şey bilen Komite haberler için onu sıkıştırdıkça, böylesine hızlı bir işgale şaşırmış göründükçe Dombrowski onları yanlış anlayarak "Ne! Kamu Güvenliği Komitesi beni hain mi sanıyor? Benim hayatım Komün'e ait" diye haykırdı. Duruşu, sesi acı umutsuzluğunu doğruluyordu.

Bir gün öncesi gibi o sabah da ılık ve güneşliydi. Silah başına çağrısı, tehlike çanı hızla Tuleries, Belediye Sarayı ve Savunma Bakanlığı'na koşan üç ya da dört bin adamı ayağa kaldırdı; ama tam da o anda yüzlercesi görev yerlerini terk etmiş, Passy'den ayrılmış ve on beşinci bölgeyi boşaltmıştı. Petit-Vanves Federalleri saat beşte Paris'e geri geldi ve Trocadero'nun Versailleslılar tarafından işgal edildiğini görerek direnmeyi reddetti. Sol kıyıda, Saint-Clothilde Meydanı'nda bazı subaylar onları durdurmaya çalıştı ama muhafızlar tarafından geri çevrildi. "Artık bu bir barikat savaşıdır, herkes kendi bölgesine" dediler. Légion d'Honneur'de güçlükle yol aldılar; Delescluze'un bildirisi onları serbest bırakmıştı.

Duvarlara asılan ölümcül bildiri şöyle başlıyordu:

"Militarizm artık yetti! Artık altın sırmalı üniformalarıyla kurmay subaylar yok! Halka, silahsız savaşçılara yol verin! Devrimci

savaş saati geldi! İnsanlar bilimsel manevralar hakkında bir şey bilmiyor. Ama ellerinde bir silah, ayaklarının altında bir kaldırım taşı olduğunda monarşik okulun stratejistlerinden korkmazlar!

"Savaş Bakanlığı tüm disiplini böyle lekelediğinde bundan sonra ona kim itaat edecek? Tüm yöntemi reddettiğinde aklı kim dinleyecek? Bu durumda, sokaklarının kaldırım taşlarından ayrılmayı reddeden, ıstırap içindeki komşu bölgelere aldırmayan, ordunun gelmesi ve onları ezmesi için son dakikaya dek hareketsiz kalan yüzlerce adam görürüz.

Sabah saat beşte resmî geri çekilme başladı. Genel kurmay başkanı Henri Prodhomme evrakları taşımadan ya da yok etmeden Savaş Bakanlığını aceleyle boşalttırdı. Ertesi gün bu evraklar Versailleslıların eline geçti ve askerî mahkemelere binlerce kurban sağladı.

Delescluze Bakanlıktan ayrılırken en korkunç haksızlık karşısında bile sarsılmayacak kadar güçlü inanca sahip adamlardan biri olduğu için bir gece önce serbest bırakılınca hemen lejyonuna katılan ve şimdi de görev almak için gelen Brunel'le karşılaştı. Delescluze ona Concorde Meydanını savunma emri verdi. Brunel hızla oraya ulaştı ve Tuileries terasıyla nehrin kıyısına 150 nişancı, 3 tane 4 santimlik, bir 12'lik ve iki 7'lik top yerleştirdi. Saint-Florentin tabyasına bir makineli tüfek ve bir 4'lük top; Concorde Meydanı'nın girişinde Royale Sokağı'na 2 tane 12'lik sağladı.

Brunel'in önünde, Beauvan meydanında 8. lejyonun bazı adamları Pasy ve Auteuil kaçaklarını durdurmak için boşuna çabalıyordu ve sonra karargâhı sağlam bir savunma konumuna sokmayı üstlendiler. Versailleslılar göründüğünde Faubourg Saint Honoré'de İngiliz Elçiliği'ne dek, Suresne Sokağı'nda ve Ville-Leveque'de aceleyle barikatlar hazırlanmış; Haussmann Bulvarı'nın başına, Saint-Augustin'e ve Malesherbes Bulvarı'nın önüne engeller yığılmıştı.

Sabahın erken saatlerinden itibaren ileri yürüyüşlerine başlamışlardı. Beş buçukta Douai, Clinchant ve Ladmirault siper-

lerinden geçerek Grande Armée Caddesi'ne ayak bastılar. Maillot girişinin adamları olan topçular arkalarını dönerek komşularını, Versailleslıları on saat kadar görmezden geldi. Tek bir gözcü bile onları ihbar etmedi. Monteret adamlarını Ternes'den indirdi; sonra yalnızca tek bir çocukla Porte-Maillot toplarından birini doldurdu, düşmana son atışını yaptı ve Batignolles'dan kaçmayı başardı.

Douai kolu, Federallerin buraya yerleştirmeleri gereken topu götürmek için güçbelâ zaman bulmasıyla, hiç çatışmasız ele geçirdikleri Zafer Takı'nın önündeki barikata kadar ilerledi. Askerler rıhtıma indi, ve sessizce Concorde Meydanı'na geldi; aniden Tuileries terası aydınlandı; yakın ateşle karşılanan Versailleslılar çok sayıda ölü bırakarak Sanayi Merkezi'ne dek kaçtı.

Solda, askerler terkedilmiş Elysée'yi işgal etti ve Morny ve Abbatucci üzerinden daha yeni başlamış olan barikatların direnemediği Saint-Augustin Meydanı'nda ortaya çıktı ve Versailleslılar saat yedi buçuk civarında Pepiniere Kışlası'na yerleşti. Federaller Boissy d'Anglas Sokağı'nın üstünde Malesherbes Bulvarı'nı kesen ikinci bir hat oluşturdu.

Douai'nin solunda Clinchant ve Ladmirault siperleri boyunca hareketlerini sürdürdüler. Bineau, Courcelles, Asnieres ve Ternes kapılarında istihkâmlara yönelik önemli çalışmalar işe yaramadı ve Ternes fiske vurmadan alındı. Aynı zamanda Clinchant kollarından biri dış siperlerden geçti. Neuilly, Levallois-Perret ve Saint-Ouen'de görevli Federal taburları geriden gelen top yağmurları altında kaldı —(bu, Versailleslıların Paris'e girişinden ilk haber alışlarıydı)— ve pek çok Federal tutsak alındı. Diğerleri on yedinci bölgede panik ve ihanet söylentileri yayarak Bineau, Asnieres ve Clichy kapılarından Paris'e geri dönmeyi başardı.

Batignolles'da tüm gece boyunca silah başına çağrısı yapılmış ve yerleşik muhafız ve gençleri göreve çağırmıştı. Bir mühendis taburu Clinchant'ın öncülerini karşılamak için ileri fırladı ve kırmızı pantolonları karşısında yanılan Ulusal Muhafızlar üzerlerine ölümcül bir ateş açtığında Monceaux parkı ve Wagram Mey-

danı önünde ateşe başlamışlardı. Geri çekilerek boş bıraktıkları parkı Versailleslılar işgal etti ve sonra da Batignolles'a ilerlediler.

Burada dört yandan yükselen barikatlarla durduruldular; solda Clichy Meydam'ndan Lévis Sokağı'na; merkezde Lebouteux, Condamine ve Des Dame sokaklarında; sağda Clichy Meydanı'nın rakip konumu, Fourche güçlendirilmişti ve kısa sürede Batignolles ana korunma mevziimiz olan Montmartre için ciddi bir siper oluşturdu.

Montmartre on yedi saattir sessizce Versailles birliklerinin girişini izlemişti. Sabah Douai ve Ladmirault kolları, onların topları ve vagonları ile karşılaşmış ve Trocadero Meydam'nda birbirine karışmıştı. Montmartre'dan birkaç top atışı bu karmaşayı bir bozguna dönüştürebilir ve bu giriş sırasında birliklerin karşılaşacağı en ufak bir engel Paris için ikinci bir 18 Mart olabilirdi; ama Buttes topları suskun kaldı.

Konseyi, Savunma Bakanlığı'nı ve Montmartre delegelerini suçlamak için tek başına bu korkunç ihmal yeterliydi. Orada pislik içinde, karmakarışık halde seksen beş top ve yaklaşık yirmi makineli tüfek yatıyordu ve bu sekiz hafta boyunca hiç kimse onları temizlemeyi düşünmemişti.

7 santimlik roketler bol miktarda mevcuttu ama hiç mermi yoktu. Moulin dela Galette'de yalnızca 24'lük üç topun cephanesi vardı ama bunların ne platformu ne zırhı ne de korkuluğu vardı. Sabah dokuzda henüz ateşlenmemişlerdi; ilk ateşlemeden sonra, geri tepmeli top cephaneyi devirdi ve onları tekrar yerleştirmek çok zaman gerektirdi. Bu üç topun da çok az cephanesi vardı. Metris ve istihkâmlara gelince bir tane bile yoktu; yalnızca, dış bulvarların altında birkaç barikat çalışması henüz başlamıştı. Saat dokuzda La Cécilia, Montmartre'a geldi ve bu utanç verici haliyle savunmayı gördü. Hemen Belediye Sarayı'na rapor yolladı ve Konsey üyelerini bizzat gelmeye ya da en azından adam ve mühimmat desteği yollamaya davet etti.

Aynı anda, sol kıyıdaki Askerî okulda da benzer şeyler oluyordu. Top parkının tam karşısında, sabah birden beri Versailleslılar üzerlerine tek bir ateş açılmadan Trocadero'da manevra yapıyordu. O sırada Okul müdürü neyle meşguldü?

Şafak vaktinde Langourian birliği Mars Alanı'ndaki barakalara saldırdı. Federaller saatlerce kendilerini savundu ve ancak büyük bir yangın başlatan Trocadero toplarıyla yerlerinden ayrıldılar. Sonra Okula el attılar ve birliklerin çabasını uzun süre engelleyerek on yedinci bölgeye ayaklanmak için zaman kazandırdılar. Légion-d'Honneur'a dek rıhtım, Lille ve Université sokaklarıyla Solferino sokaklarına dek Saint-Germain Bulvarı'nda barikatlar oluşturuluyordu. Durouchoux ve Vrignault'nun başını çektiği yarım düzine kol-bantlı komplocu hızla Bac Sokağı'na gelirken Konsey üyesi Siscard onları Petit Saint-Thomas önünde tutukladı. Bir mermi Durouchoux'ya isabet etti, yardımcıları onu götürdü ve bir daha ortaya çıkmamak için fırsattan yararlandı. Beaune, Verneuil ve Saint Pères sokakları savunma konumuna sokulmuş ve Abbaye-au-Bois bölgesindeki Sevres Sokağı'nda da bir barikat oluşturulmuştu.

Sağda Cissey'in askerleri hiçbir engelle karşılaşmadan Maine Sokağı'na dek Vaugirard Sokağı'ndan indi; bir başka kol demiryolu boyunca yürüdü ve saat altı buçukta Montparnasse istasyonuna ulaştı. Üstün önem taşıyan bu nokta fena halde ihmal edilmişti; yaklaşık yirmi adam onu savundu ve kısa süre sonra cephanelerinin bitmesi üzerine Rennes Sokağı'na geri çekilmek zorunda kaldı; burada, Versailles birliklerinin ateşi altında Vieux Colombier Sokağı'nda da bir barikat oluşturdular. Cissey en sağındaki Vanves kapısını ele geçirdi ve tüm batı demiryoluna dizildi.

Paris top sesleriyle uyandı ve Delescluze'un bildirisini okudu. Dükkânlar hızla kapatıldı, bulvarlar boş kaldı ve eski isyancı Paris tekrar savaşçı görünümüne büründü. Ulaklar aceleyle sokakları geçti ve taburlardan geri kalanlar Merkez Komite, Topçu Komitesi ve tüm askeri hizmetlerin toplandığı Belediye Sarayı'na geldi.

Saat dokuzda yirmi Konsey üyesi toplandı. Bir mucize! Tam da o sabah gazetesinde "Silahlara!" diye haykıran Félix Pyat da oradaydı. Babacan tavrını takındı ve "Dostlarım, son saatimiz geldi. Benim için hiç fark etmez! Saçlarım ağardı ve kariyerim bitti. Barikatlarınkinden daha parlak bir son bekleyecek değilim. Ama etrafımda gençliğinin baharında bu kadar çok insanı gördüğümde Devrimin geleceği için heyecanla titriyorum!" dedi. Sonra görevlerine sadık olanları net olarak saptamak için orada bulunan üyelerin isimlerinin kaydedilmesini istedi. Adını imzaladı ve yaşlı komedyen bu son korkaklığıyla tüm eski kötülüklerini geride bırakarak gözünde yaşlarla bir deliğe saklandı.

Bu, günün haberlerini tartışarak geçirilen verimsiz bir toplantıydı; hiçbir itki verilmedi, hiçbir savunma sistemi önerilmedi. Federaller kendi başlarına kalmıştı. Geçmiş gece boyunca ne Dombrowski, ne Savunma Bakanlığı ne de Belediye Sarayı kent dışındaki birlikleri düşünmemişti. O andan itibaren her birliğin kendi inisiyatifinden, yaratabileceği kaynaklardan ve liderlerinin zekâsından başka bekleyecek bir şeyi yoktu.

Yönerge yerine bildiri yağdı. "İyi yurttaşlar ayaklansın! Barikatlara! Düşman duvarlarımızın içinde. Duraksamayalım. Komün ve özgürlük için ileri. Silah başına!"

"Paris barikatlarla ayağa kalksın ve bu eğreti barikatların arkasında düşmanlarıyla savaşsın, gurur duysun, meydan okusun ama aynı zamanda zafer çığlığını haykırsın; çünkü barikatlarıyla Paris yok edilemez.

Büyük sözler; ama sadece sözler.

Öğlen — General Cissey Askerî okula dönmüş ve son savunmacılarına saldırmıştı. Askerler Esplanade des Invalides'i ele geçirdi ve Grenelle Sokağı Saint-Germain'e girdiklerinde Fransız Askerî Okulu infilak etti ve onları kaçırttı. İki topumuz Université Sokağı'nı destekledi; Pont-Royal'de demirlemiş olan dört hücumbotu Trocadero'ya ateş açtı. Merkezde sekizinci bölgede Ver-

sailleslılarla çatışmaya girildi. Batignolles'da ilerleyemediler ama bombaları Lévis Sokağı'nı yakıp yıktı. Çocukların çılgınca savaştığı Cardinet Sokağı'nda çok adam kaybettik.

Savunmanın bu bölümünü yöneten Malon ve Jaclard sabahtan beri nafile bir çabayla destek için Montmartre'a başvurmuştu; saat bire doğru bizzat kendileri gittiler. Kurmay subaylardan hiçbiri onlara en ufak bir bilgi veremiyordu. Federaller sokaklarda dolaşıyor, küçük gruplar halinde konuşuyorlardı. Malon onları kendisiyle birlikte götürmek istedi ama kendi bölgelerinin savunmasında görev alacaklarını söyleyerek reddettiler. Cephanesi olmadığından Buttes topu suskundu; Belediye Sarayı yalnızca sözcükler yollamıştı.

Yine de yükseklerde iki general vardı. Eski delege Cluseret melankolik bir biçimde uyuşuk yetersizliğini yayarken bu bölgede tanınmayan La Cécilia kendini bir anda güçsüz halde buldu.

Saat iki — Belediye Sarayı bir kez daha Marttaki o büyük havasına bürünmüştü. Sağda Kamu Güvenliği Komitesi ve solda Savunma Bakanlığı istila edilmişti. Merkez Komite emirlerini arttırıyor ve kendisi tek bir açık fikir ileri süremezken Konsey üyelerinin yetersizliğini haykırıyordu. her zamankinden daha sıkışmış olan Topçu Komitesi hâlâ silahlarını düzenleyememişti, onları kime vereceğini bilmiyordu ve sıklıkla en önemli konumlara silah vermeyi reddediyordu.

Jules Amigues ve Larroque'nin yönlendirdiği Lyon Kongresi delegeleri aracılık yapmak için geldiler ama yetkileri yoktu ve M. Thiers'ın kendilerini kabul edip etmeyeceğini bilmiyorlardı. Oldukça soğuk bir biçimde karşılandılar. Bunun yanı sıra, Belediye Sarayı'ndaki pek çok kişi zafere inanıyordu ve Versailleslılar'ın girişine neredeyse sevinmişlerdi; çünkü gerçekten de Paris ayağa kalkmış gibiydi.

Barikatların sayısı hızla arttırıldı. Belediye Sarayı'nı koruyacak olan Rivoli Sokağı barikatı Saint Jacgues Meydanı'nın girişinde

Saint Denis köşesine kuruldu. Elli çalışan, duvar örme işini üstlenirken çocuk grupları meydandan toprak dolu el arabaları taşıdılar. Metrelerce derinlikte, altı metre yükseklikte, hendekleri, mazgalları ve bir tabyasıyla altı haftada yapılmış olan Florentin tabyası kadar sağlam olan bu barikat sadece birkaç saat içinde bitirilmişti — doğru zamanda akıllı bir çabanın Paris savunması için neler yapabileceğinin bir örneği. Dokuzuncu bölgede Auber, De la Chaussée d'Antin, De Châteaudun, Faubourg Montmartre kavşakları, Notre Dame de Lorette, De la Trinité ve Martyrs sokaklarının kaplamaları sökülüyordu. Geniş girişleri olan Chapelle, Buttes Chaumont, Belleville, Méndmontant, Roquette, Bastile, Voltaire ve Richard Lenoir bulvarları, Chiteau d'Eau Meydanı; özellikle Porte Saint Denis'den geniş bulvarlar; sol kıyıdaki Saint Michel bulvarı, Panthéon, Saint Jacques Sokağı, Gobelins ve on üçüncü bölgenin ana caddelerine barikat kuruluyordu. Bu savunma çalışmalarının büyük bölümü hiçbir zaman bitirilemedi.

Paris son mücadeleye hazırlanırken Versailles keyiften deliye dönmüştü. Meclis erken bir saatte toplanmıştı ve M. Thiers Paris'teki ilk katliamları bildirme şerefini Bakanlarından birine bırakmayacaktı. Kürsüye çıkınca çılgın tezahüratlarla selâmlandı. Küçük adam "Adalet, düzen, insanlık ve uygarlık davası galip gelmiştir. Paris'e girişi gerçekleştirenler büyük askerlerdir. Kefaret ödenecektir. Bu, yasa adına, yasa yoluyla, yasayla gerçekleşecektir" diye bağırdı. Yasama Meclisi bu kan dökme sözünü anlayarak, oybirliğiyle alınan bir kararla Sağ, Sol, Merkez, Ruhaniler, Cumhuriyetçiler, Monarşistler kısacası herkes "Versailles ordusu ve icra gücünün başı ülkenin iyiliğine sadıktır" diye yemin etti. Oturum hemen sonlandı, vekiller Lanterne, Diogène, Châtillon ve Mont-Valérien'e, kısacası Paris'in katledilmesini sanki büyük bir stadyumdaymış gibi en ufak tehlikeye maruz kalmadan izleyebilecekleri tüm yüksekliklere koştular. Onlara aylaklar eşlik etti ve bu Versailles yolunda aynı arzuyla yanan vekiller, fahişeler, görmüş

geçirmiş kadınlar, memurlar, bazen aynı arabaya tıkışarak, Prusyalılarla Fransızların önünde bir kentsoylu sefahat âlemi görüntüsü sergilediler.

Saat sekizden sonra İngiliz Elçiliği önündeki barikatın bahçelerle çevrili sekizinci bölgesi dışında ordunun ilerlemesi durdu. Faubourg Saint Germain hattımız Seine Nehri'nden Mont-Parnasse istasyonuna dek direndi.

Akşamüzeri ateş yavaşladı ama bombalama devam etti. Tuileries'de kırmızı bir ışık parladı; Maliye Bakanlığı yanıyordu. Gün boyunca Tuileries terasına nişanlanan Versaillesli bombalarının bir kısmı ona isabet etmiş ve üst katlarında saklanan kâğıtlar ateş almıştı. Komün itfaiyecileri Saint Florentin tabyasının savunmasını engelleyen bu yangını söndürmüştü ama kısa sürede tekrar alevlendi ve söndürülemez duruma geldi.

Sonra, top gümbürtülerinin ortasında, yanan evlerin ışığında insanların kan gölleri içinde birbirini aradığı o dehşet geceleri başladı. İsyanın Paris'i sonunda uyanmıştı. Taburları başlarında bandolar ve kırmızı bayraklarla Belediye Sarayı'na indi. Sayıca az (yaklaşık 200 kişilik taburlar) ama kararlı Federaller sessizce yürüdüler; Sosyal Devrim'e sadık ama kişisel kıskançlığın uzakta tutmuş olduğu adamlar da omuzlarında tüfekleriyle oradaydı. Ama o anda hiç kimse karşılıklı suçlamaları aklına getirmedi. Şeflerinin beceriksizliği yüzünden askerler bayraklarını bırakır mıydı? 1871 Paris'i Versailles karşısında Sosyal Devrimi ve ulusun yeni yazgılarını temsil ediyordu; insan onun karşısında ya da yapılan hatalara rağmen yanında olmalıydı. Yalnızca korkaklar çekimser kaldı. Tüm gerçek devrimciler, hattâ mücadelenin sonucuna ilişkin olarak hiç hayale kapılmayanlar bile ölümsüz davalarının hizmetinde ölüme meydan okuyarak ayaklandı.

Saat on — Belediye Sarayı'na yürüdük. Sinirli bir Federal grubu Dombrowski'yi henüz tutuklamıştı. Sabahtan beri hiçbir

emrin gitmediği general, subaylarıyla birlikte Saint Ouen ileri mevkilerine gitmiş ve kendi rolünün son bulduğuna inanarak gece Prusya saflarına süzülmek ve sınırı geçmek istemişti. Daha sonra hain olarak vurulan bir komutan kendilerine ihanet ettiği bahanesiyle adamlarını generale karşı kışkırtmıştı. Kamu Güvenliği Komitesi'ne çıkarılan Dombrowski öfkeyle haykırdı: "İhanet ettiğimi söylüyorlar!" Komite üyeleri onu sevgiyle karşıladı ve bu olayın daha ileri sonuçları olmadı.

Tüm savaş noktalarından Savunma Bakanlığı'na haberciler geliyordu. Çok sayıda muhafız ve subay sürekli bir koşuşturma içinde emirler ve mesajlar yolladı. İç avlular vagon ve arabalarla doluydu, atlar şimdiden koşumluydu; savaş malzemeleri çıkarılıyor ya da sokuluyordu ve en ufak bir kaygı ya da cesaret kırıklığı işareti görülmediği gibi her yerde neredeyse neşeli bir hareketlilik vardı.

İşgal edilmiş bölgeler dışında sokaklar ve bulvarlar her zamanki gibi ışıklıydı. Faubourg Montmartre girişinde ışık ansızın kesilerek buraya büyük bir kara delik görüntüsü verdi. Bu karanlık arada sırada "Açık yerlerde durun" diye bağıran Federal nöbetçilerle korunuyordu. Bunun ardında ise sadece tehdit edici bir sessizlik. Gece ortalıkta dolaşan bu gölgeler dev şekiller almış gibi görünüyordu; insan kendini uğursuz bir düşe yakalanmış gibi hissediyordu; en cesur olanlar bile ürktü.

Yangınlar ve bombardımanlar Paris'i kuşattığında daha gürültülü, daha ışıltılı, daha görkemli geceler oldu ama hiçbiri daha hüzünlü bir izlenim bırakmadı. Bu, bir derin düşünceler, savaş nöbeti gecesiydi. Karanlıkta birbirimizi aradık, birbirimizi rahatlatarak yavaşça konuştuk. Kavşaklarda konumlarımızı anlamak ve sonra çalışmak için birbirimize danıştık! Şimdi kaldırım taşları ve top arabası frenleri için! Bombalar onun karşısında foslayabilsin diye toprağı yığalım; pencerelerden atılan şilteler savaşçılara siper olsun. Bundan sonra durmak yok; nefretle çimentolanan taşlar savaş alanı için dizilmiş adamların omuzları gibi birbirine

yaslansın. Düşman bizi savunmasız, şaşkınken yakaladı. Umarız yarın bir Saragossa ya da bir Moskova'yla karşılaşırlar!

Gelip geçen herkesten katılması istendi. "Gel yurttaş, Cumhuriyete bir el ver!" Bastille ve iç bulvarlarda, bazıları toprağı kazan, diğerleri kaldırım taşlarını taşıyan, çocukların kendileri kadar büyük kazma kürekler kullanarak çalıştığı kalabalık gruplarla karşılaşılıyordu. Kadınlar erkekleri cesaretlendirdi; genç bir kızın nazik eli keskin bir sesle kıvılcımlar saçarak inen ağır bir kazmayı kaldırdı. Toprağı delmek bir saat sürdü. Ne önemi var ki, geceyi bu iş için harcayacaklar. Salı akşamı Saint Jacques Meydanı'yla Sebastopol Bulvarı'nın kesiştiği yerde çok sayıda pazarcı kadınlar uzun bir süre çuvalları toprakla doldurmak ve sepet örmek için çalıştı.

Artık bunlar iki kat yükseklikte geleneksel tabyalar değildi. Saint-Honoré ve Rivoli Sokaklarındaki dört ya da beş tanesi hariç olmak üzere Mayıs barikatları insan boyuna ulaşmayan birkaç kaldırım taşından oluşuyordu; bunların arkasında bazen bir top ya da makineli tüfek ve ortada birkaç taşla sıkıştırılmış, intikamın rengi olan kırmızı bayrak vardı. Bu istihkâm parçacıklarının ardında otuz adam bölgeleri kontrol altında tutuyordu.

Eğer bu genel çaba en küçük bir birleşme düşüncesiyle yönetilseydi, eğer Montmartre ve Panthéon onların ateşlerini engelleseydi Versailles ordusu Paris'te erirdi; ama yönergeleri, askerî bilgisi olmayan Federaller kendi bölgelerinden ve hattâ kendi sokaklarından ötesini görmedi; bu nedenle 7-8 bin adamla savunulması kolay 200 stratejik, sağlam barikat yerine yeterince silahlandırmanın olanaksız olduğu yüzlercesi oraya buraya dağıtıldı. Genel hataları önden saldırıya uğrayacaklarını düşünmeleriydi; oysa sayıları sayesinde Versailleslılar her yerde yandan saldırıyorlardı.

Akşam Versailleslıların hattı Batignolles İstasyonu'ndan başlayarak Saint Lazare İstasyonu, Pépiniere Kışlası, İngiliz Elçiliği, Endüstri Sarayı ve Yasama Meclisi binaları Bourgogne Sokağı ile Invalides Bulvarı ve Montparnasse istasyonunu da

geçerek sol kıyıda Batı Demiryolu'nun ucuna kadar uzandı. İstilâcıyı karşılamak için orada yalnızca ilkel barikatlar vardı. Hâlâ çok zayıf olan bu hattı bir çabayla geçseydi oldukça silahsız merkeze baskın yapabilirdi. Ama bu 130.000 adam buna cesaret edemedi. Askerler ve şefler Paris'ten korkuyordu. Kararsızlıklarını haklı çıkarmak için daha ileride uydurulan torpido, kanalizasyon altında mayınlar masalının gösterdiği gibi sokakların açılacağını, evlerin üzerlerine çökeceğini sandılar. Pazartesi sabahı çeşitli bölgelerin galipleri kötü bir sürprizden korkarak hâlâ titriyordu. Böbürlenmelerine rağmen Savunma Komitesi'nin herhangi bir şey hazırlamadığına ya da öngörmediğine kendilerini inandırmak ve yenilgilerini atlatmak için gecenin tüm sakinliğine ihtiyaçları vardı.

28. BÖLÜM

SOKAK SAVAŞLARI SÜRÜYOR

BARİKATLARI SAVUNANLAR kaldırım taşlarının üzerinde uyudu. Düşmanın ileri karakolları nöbette onları izliyordu. Batignolles'da Versailleslıların keşif kolu bir gözcümüzü kaçırmayı başardı. Gözcü tüm gücüyle "*Yaşasın Komün!*" diye bağırınca bu şekilde uyarılan arkadaşları savunmaya geçebildi. Gözcümüz hemen oracıkta vuruldu. D'Assas ve Barra benzer biçimde düştü.

Saat ikide Konsey üyeleri Lefrançais, Vermorel, Johannard ve gazeteci Alphonse Humbert ve G. Maroteau'nun eşlik ettiği La Cécilia Batignolles'a 100 adamlık bir destek getirdi. Malon'un tüm gün boyunca bölgeyi yardımsız bırakma suçlamaları karşısında General "Beni dinlemediler" yanıtını verdi.

Saat üç — Barikatlara! Komün ölmedi! Taze sabah havası yorgun yüzleri yıkıyor ve umutları canlandırıyordu. Tüm hat boyunca düşman ateşi gün doğumunu selâmlıyordu. Mont-Parnasse' dan Buttes Montmartre bölgelerine dek uyanık görünen Komün topçuları ellerinden geldiğince onları yanıtladılar.

Bir gün önce neredeyse hareketsiz olan Ladmirault şimdi adamlarını istihkâmlara yolladı ve Neuilly'den en gerideki Saint Ouen'e dek tüm kapıları aldı. Sağında Clinchant, aynı hareketlerle Batignolles'un tüm barikatlarına saldırdı. Önce Cardinet Sokağı teslim oldu sonra da Noblet, Truffaut, Condamine caddeleri ve Clichy Bulvarı'nın aşağı kısmı. Aniden Saint-Ouen kapısı açıldı ve Versailleslılar Paris'e aktı. Bu, akşamdan beri saldırmaya hazırlanan Montaudon tümeniydi. Prusyalılar tarafsız bölgeyi teslim etmiş ve böylece Bismarck'ın yardımıyla Clinchant ve Ladmirault iki yandan Buttes'yi alabilmişti.

On yedinci bölge belediyesinde kuşatılan Malon, yurttaş Dimitrieff ve Louise Michel rehberliğinde yirmi beş kadından oluşan bir grubun da göreve talip olmak için geldiği Montmartre'a geri çekilmeyi emretti.

Rotasını izleyen Clinchant, Clichy Meydanı barikatında tutuklandı. Ardında en fazla elli adamın savaştığı bu kötü yerleştirilmiş barikat taşlarını zayıflatmak için, Saint Pétersbourg Sokağı'ndaki Versailleslılarla Chaptal Koleji nişancılarının birlikte çalışması gerekiyordu. Artık bombası kalmadığından katran ve taşla silahlanan Federallerin barutu da bittikten sonra Carrierès Sokağı'na saldırdılar ve Saint Ouen Caddesi'nin komutanı Ladmirault, Montmartre Mezarlığı üzerinden onların barikatlarına döndü. Yaklaşık yirmi muhafız teslim olmayı reddetti ve hemen Versailleslılar tarafından vuruldu.

Geride kalan Epinettes bölgesi bir süre daha dayandı: sonunda tüm direniş son buldu ve saat dokuz civarında tüm Batignolles ordunun eline geçti.

Vermorel, Montmartre'a malzeme bulmak için aceleyle geldiği için Belediye Sarayı'ndakiler birliklerin ilerleyişi hakkında henüz hiçbir şey bilmiyordu. Vagonların başında yola koyulurken Ferrê'e rastladı ve onun iyi bildiği bir gülümsemeyle "Pekâlâ Ferê, azınlık üyeleri savaşıyor" dedi. Ferrê "Çoğunluk üyeleri de görevlerini yapacaktır" diye yanıtladı. Her ikisi de halka sadık kalan ve son derece soylu bir biçimde ölecek olan bu adamların yüce yarışmasıydı bu.

Versailleslılar tepeleri zaten kuşatmış olduğundan Vermorel vagonlarını Montmartre'a kadar götüremedi. Montmartre'ı ele geçirmeleri için Batignolles'un sahiplerinin ellerini uzatmaları yeterdi. Buttes ölü görünüyordu; gece paniğinde el altından çalışmasını sürdürmüştü; taburlar birbiri ardına küçülmüş, yok olmuştu. Daha sonra ordu saflarında insanların firarı kışkırttığı, yanlış haberler yaydığı ve ihanet ettikleri gerekçesiyle her an sivil ve askerî liderleri tutukladığı görüldü. Tepenin kuzeyini yalnızca yüz adam çevir-

mişti; gece birkaç barikat yapılmıştı ama coşku yoktu; yalnızca kadınlar çaba göstermişti.

Cluseret her zamanki alışkanlığına uygun olarak bir kırgınlık içindeydi. Kendi raporlarına ve Belediye Sarayı'nın sözlerine rağmen La Cécilia ne destek ne de malzeme alamamıştı. Saat dokuzda artık Buttes toplarını duymaz olunca hızla oraya gitti ve nişancıların gitmiş olduğunu gördü. Saat onda Batignolles'dan kaçıp gelenler beraberlerinde yalnızca panik getirdi. Versailleslılar önümüzde belirebilirdi; onları karşılamak için 200 savaşçı bile yoktu.

Ancak, bu konum o kadar önemli, Montmartre'ın şanı o kadar büyüktü ki yalnızca en iyi birlikleriyle MacMahon saldırı girişimini göze aldı. İki kolordu Lepic, Mercadet ve Chaussée Clignancourt caddelerinden saldırıya geçti. Zaman zaman birkaç evden ateş açıldı; korkan müfrezeler duraksadı ve olağan kuşatmalar başladı. Montmartre'ın etrafını tamamen saran bu 20.000 adam topçuların yardımıyla askerî bölgenin platformuna yerleşti ve bir avuç avcı tarafından yöntemsiz bir biçimde savunulan bu noktalara tırmanmaları üç saat sürdü.

Saat on birde mezarlık alınmıştı ve kısa süre sonra birlikler Château-Rouge'a ulaştı. Çevrede bazı silah atışları duyuluyordu ama hâlâ dövüşen birkaç inatçı adam öldürüldü ya da yalnızlıkları karşısında cesaretlerini yitirerek geri çekildiler. Oraya uzanan her yokuştan Buttes'ye tırmanan Versailleslılar öğle saatlerinde Moulin de la Galette'a yerleşti, Saint Pierre Meydanı'ndan belediyeye indi ve hiçbir direnişle karşılaşmadan on sekizinci bölgenin tamamını ele geçirdi.

Birkaç yüz kararlı adamın tüm Versailles ordusunu durdurabileceği ve Meclisi anlaşmaya zorlayabileceği bu ele geçirilemez kale bir çatışma, bir saldırı ve hattâ bir umutsuzluk protestosu olmadan terk edildi.

Versailles subayları Montmartre'a gelir gelmez Lecomte ve Clément-Thomas'ın savaşçılarına bir soykırım teklif etti. Kırk iki

adam, üç kadın ve dört çocuk Rosiers Sokağı'nda Numara 6'ya götürüldü, 18 Mart'ta generallerin infaz edildiği duvarın önünde diz çökmeye zorlandı ve sonra öldürüldü. Kucağında çocuğunu taşıyan bir kadın diz çökmeyi reddetti ve yanındakilere "Bu sefillere ayakta ölmeyi bildiğinizi gösterin" diye bağırdı.

Bu katliamlar ertesi gün de devam etti. Her tutuklu topluluğu kurşun delikleri olan bu duvarın önünde bir süre durdu ve sonra Saint Denis yoluna hâkim Buttes yokuşuna yollandı.

Batignolles ve Montmartre ilk toplu katliamlara tanıklık etti. Üniforma ya da resmî bot giyen herkes soru sorulmadan, açıklama alınmadan, doğal bir uygulama olarak vuruldu. Versailleslılar sabahtan beri Batignolles ile Belediye Sarayı meydanlarında ve Clichy kapısında katliam yapıyordu. On yedinci bölgede en önemli katliam yeri Monceaux Parkı idi. Montmartre'daki toplu kıyım merkezleri ise her adımında cesetlerin yayıldığı Elysée ve Buttes'nin yanı sıra dış bulvarlardı.

Montmartre'ın birkaç adım ötesinde bir yıkım söz konusu değildi. Blanche Meydanı'nda kadınların barikatı saatlerce Clinchant askerlerine direndi; daha sonra, yaklaşık iki sıralarında düşen Pigalle barikatına doğru geri çekildiler. Liderleri bir Versailleslı tabur komutanının önüne götürüldü. Subay "Kimsin?" diye sordu "Léveque, mason, Merkez Komite üyesi" diye yanıtladı. Versailleslı subayı tabancasını yüzüne boşalttı, işi askerler tamamladı.

Seine Nehri'nin diğer yakasında direnişimiz daha başarılıydı. Versailleslılar sabahtan itibaren Babylone Kışlası ve L'Abbaye-au-Bois'yi ele geçirmeyi başarmıştı ama Varlin, Croix-Rouge kavşağında onları durdurdu. Bu kavşak Paris savunmasında çok ünlü bir yer olarak kalacaktır. Buraya açılan tüm sokaklara güçlü barikatlar kurulmuştu ve bu korunaklı yer ancak ateş ve bombalar onu bir harabe yığını haline getirdiği zaman terk edildi. Nehrin kıyısında Université, Saint Dominique, Saint Germain ve Grenelle caddelerindeki *kayıp çocuklar* ve *sömürge askerleri* tarafından desteklenen 67, 135, 138 ve 147 taburlar inatla direndi. Rennes

Sokağı ve bitişik bulvarlarda Versailleslılar tüm gücünü tüketti. Savunmayı Lisbonne'un üstlendiği Saint Vavin Sokağı'nda direniş muazzamdı; bu ileri karakol Luxembourg'dan gelecek istilâyı iki gün boyunca engelledi.

Aşırı solda bu kadar güvende değildik. Versailleslılar günün erken saatlerinde bir avuç adamla koruduğumuz Mont-Parnasse Mezarlığı'nı kuşattı. Richefeu restoranının yakınında Federaller düşmanın yaklaşmasına izin verdikten sonra makineli tüfeklerini ortaya çıkardılar; ama işe yaramadı çünkü Versailleslılar mezarlığı savunanları dört bir yandan kuşatacak kadar kalabalıktı ve kısa süre sonra saldırdılar. Buradan sonra, on dördüncü bölge siperlerini geçerek Saint Pierre Meydanı'na geldiler. Uzun zaman önce dikkatle hazırlanan ama yine siperlerin karşısında olan Route de Châtillon ve İtalya Bulvarı istihkâmları geride Chausée du Maine'den ele geçirildi ve Quatre-Chemins kavşaklarının tüm savunması kilise etrafında yoğunlaştı. Çan kulesinin tepesindeki yaklaşık bir düzine Montrouge Federali saatlerdir otuz adam tarafından korunan ve Chaussée du Maine'ın üçte ikisini çevreleyen barikatı destekledi. Sonunda mermileri tükendi, üç renkli bayrağın Buttes Montmartre üzerinde dalgalanmasıyla aynı saatte belediyeye de Fransız bayrağı çekildi. Bundan sonra Enfer Meydanı'nın yolu açılmıştı ve Versailleslılar bazı Federallerin direndiği Observatoire'den açılan ateşten geçtikten sonra buraya vardı.

Böylesine zorlanan bu hatların ardında Wroblewski'nin dikkatı sayesinde başka savunmalar hazırlanmıştı. General bir gün önce istihkâmları boşaltma emri aldıktan sonra "Bu bir yanlış anlama mı yoksa ihanet mi? Boşaltmayacağım" yanıtını verdi. Montmartre alınmıştı ve general savunmayı sol kıyıya aktarmaya zorlamak üzere Delescluze'a gitti. Ona göre Seine Nehri, istihkâmlar, Panthéon, Bievre bir geri çekilme için açık alanlarıyla güvenli bir hisar oluşturuyordu; bu düzenli birliklerle çok doğru bir düşünceydi ama insan ayaklanmanın kalbinin yerini kafasına göre değiştiremezdi ve

Federaller kendi bölgelerinde kalma konusunda giderek daha ısrarcı olmaya başlamıştı.

Wroblewski karargâhına döndü, istihkâmların komutanlarını topladı, savunmaları için alınması gereken tüm taktik düzenlerini anlattı ve daha eski kararlarla kendisine verilmiş olan sol kanat komutanlığını üstlenmek için geri gitti. Ama Panthéon'a emirler yollaması üzerine buradaki komutanın Lisbonne'a verildiğini öğrendi. Kararlı olan Wroblewski solundaki tümeni savunma durumuna geçirdi. Panthéon ve istihkâmlar arasında egemen bir nokta olan Butte-aux-Cailles'e iki dörtlük ve bir sekizlik batarya yerleştirdi; İtalya ve Hôpital Bulvarları'nı ve Gare kapısını güçlendirdi. Karargâhı Mairie des Gobelins'de ve yedekleri ise İtalya Bulvarı Jeanne d'Arc Meydanı ve Bercy'deydi.

Paris'in diğer *uçlarında* on dördüncü ve yirminci bölgeler de savunma için hazırdı. Cesur Passedouet kendisini hâlâ Villette'nin *tümen komutanı* olarak takdim etme cüreti gösteren Du Bisson'un yerine geçmişti. Yan taraftaki bulvarlar ve tahkimatlarla korunan beş savunma hattı oluşturmak için La Strasbourg Demiryolunun arkasında Büyük Chapelle Sokağı ile Aubervilliers'le Flandre caddelerine ve kanala barikat kurmuşlardı. Riquet Sokağı'ndaki gazhaneye top yerleştirilirken siper silahları adamlar tarafından Buttes Chaumont'a, diğerleri de Puebla Sokağı'na taşındı. Paris'i gümbürdeyen silah seslerine boğan Pére la Chaise tepelerine ise altılık bir batarya yerleştirilmişti.

Sessiz ve ıssız bir Paris. Bir gün öncesinde olduğu gibi dükkânlar kapalı kaldı; güneşle sararan sokaklar boş ve tehdit edici görünüyordu. Bu yalnızlığı yalnızca son hızla giden atlı ulaklar, yerleri değiştirilen toplar, yürüyen savaşçılar bozuyordu. Bu sessizlik yalnızca "Kepenkleri açın!" "Panjurları ayarlayın!" sesleriyle bölünüyordu. Aboukir Sokağı'ndaki matbaaya düşen Versailles bombalarına rağmen iki gazete, *Le Tribun du Peuple* ve *Le Salut Public* yayımlanmıştı.

Belediye Sarayı'nda birkaç adam ayrıntıları kaçırmamak için ellerinden geleni yapıyordu. Bir kararnameyle barikat şeflerine gerekli donanım ve yiyeceklere el koyma yetkisi verildi; ayrıca Federallere ateş açılan her evin yakılması emredilmişti. Akşam üstü Kamu Güvenliği Komitesi askerlere bir çağrı yayımladı:

"Paris halkı hiçbir zaman onlara el kaldırabileceğinize inanmayacak. Sizinle karşılaştıklarında elleriniz, gerçek bir kardeş katliamı olacak olan bir eylemden irkilerek geri çekilecek. Bizim gibi sizler de emekçisiniz. 18 Martta yaptığınızı yine yapacaksınız. Bize gelin kardeşler, bize gelin; bizim kollarımız sizi karşılamak için açık.

Aynı anda Merkez Komite de benzer bir bildiri astı —çocukça ama yüce gönüllü bir hayal— ve bu noktada Paris halkı, temsilcileriyle tamamen aynı fikirdeydi. Meclisin çılgınlığına, yaralıların kurşuna dizilmesine, altı haftadır mahkûmlara uygulanan muameleye rağmen işçiler halkın çocuklarının kendileri için savaşan o Paris'in iç organlarını parçalayabileceğini kabul etmedi.

Saat üçte M. Bonvalet ve *Paris Hakları Birliği*'nin diğer üyeleri bazı Konsey ve Kamu Güvenliği Komitesi üyeleri tarafından karşılandıkları Belediye Sarayı'na geldi. Bu savaşa üzüldüler, kuşatma sırasında başarılı bir biçimde yaptıkları gibi aracılık etmeyi ve M. Thiers'a üzüntü ifadelerini iletmeyi önerdiler; dahası, Belediye Sarayı'nın hizmetinde olduklarını söylediler. Aldıkları yanıt şu şekildeydi: "Pekâlâ, bir silah alın ve barikatlara gidin!" Bu kesin emir karşısında, onları dinleme zafiyeti içinde olan Merkez Komite'ye başvurdular.

Savaşın ortasında anlaşma görüşmeleri yapmak söz konusu değildi. Versailles, Montmartre'daki başarısını sürdürerek o anda Ornano Bulvarı ve Kuzey Demiryolu istasyonuna ilerliyordu. Saat ikide Chaussée Clignancourt barikatları terk edildi ve Myrrha Caddesi'nde, Dombrowski, Vermorel'in yanı başında ölümcül biçimde yaralandı. Sabah Delescluze ondan Montmartre civarında elinden geleni yapmasını istemişti; umudu ve askeri olmayan. Versailles'ın

girişinden beri şüpheli olan Dombrowski'nin yapabildiği tek şey ölmekti. İki saat sonra Lariboisière Hastanesi'nde son nefesini verdi. Hemen Belediye Sarayı'na götürüldü, son yolculuğuna taşınırken barikatlardaki adamlar selâm durdu. Görkemli ölümü şüpheleri bertaraf etmişti.

Bunun üzerine, sol tarafı serbest kalan Clinchant dokuzuncu bölgeye ilerledi. Bir müfreze Fontaine, Saint Georges ve Notre Dame de Lorette caddelerinden yürüdü ve kavşakta durdu; o sırada bir diğer müfreze akşama kadar kontrol altında tuttuğu Trudaine Sokağı'na sızmadan önce Rollin Koleji'ni bombaladı.

Daha merkezde, Haussmann Bulvarı'nda Félix Douai, Printemps mağazasının barikatına saldırdı ve açtıkları ateşle Trinité Kilisesi'ndeki Federalleri yerlerinden söktü. Bunun üstüne, kilise sundurmasının altındaki beş parça silah bulvar girişinde Chaussée d'An-tin'i koruyan çok önemli barikata yöneltildi. Bir müfreze Châteaudun ve Lafayette Caddelerine girdi ama Faubourg Montmartre kavşağında yirmi beş adamın savunduğu en fazla bir metre yükseklikteki bir barikat onları engelledi.

Douai'nin sağ yanı Royale Sokağı'nın karşısında hâlâ zayıftı. Dört gün boyunca Brunel burada yalnızca Butte-aux-Cailles, Bastille ve Château d'Eau'nunkiyle kıyaslanabilecek bir mücadeleyi sürdürdü. Caddeyi enine kesen ana barikatı, Versailleslıların Federalleri katlettiği çevre evlerden görülüyordu ve kendisine verilen görevin öneminden etkilenen Brunel bu katil evlerin yakılması emrini verdi. Ona itaat eden bir Federal gözünden vuruldu, ölmek üzereyken Brunel'in yanına geldi ve "Bana verdiğin emri hayatımla ödüyorum. *Yaşasın Komün!*" dedi. 13. caddeyle Faubourg Saint Honoré arasındaki tüm evler ateşe verildi ve dehşete düşen Versailleslılar kaçtı ve bazıları da Federallere geçti. İçlerinden biri Parisli üniforması giydi ve Brunel'in emir eri oldu.

Sağda Malesherbes Bulvarı ve solda Bergeret'nin bir gün öncesinden beri elinde tuttuğu Tuileries terası Brunel'in çabalarını

destekledi. Bombaların dövdüğü Malesherbes Bulvarı dev sabanlarla sürülmüş bir tarla gibiydi. Quai d'Orsay, Passy, Mars Alanı, Barriére de l'Etoile'deki seksen parça topun ateşi Tuileries terası ve Saint Florentin'de kesişti. Yaklaşık bir düzine Federal topu bu ateş yağmuruna dayandı. Bu çapraz ateşler arasında alınan Concorde Meydanı, çeşme ve sokak lambası parçalarıyla kaplıydı. Lille heykelinin kafası kopmuş, Strasbourg heykeli de misketlerle delik deşik olmuştu.

Solda Versailleslılar evden eve ilerledi. Bölgede oturanlar onlara yardım etti ve kapalı panjurlarının ardından Federallere ateş ettiler; buna kızan Federaller hainlerin evlerini ateşe verdi. Versailles zaten yangını başlatmıştı ve bölgenin geri kalan bölümü kısa sürede alevler içindeydi. Birlikler ilerlemeye devam etti, telgraf ofisini, Savunma Bakanlığını işgal etti, Bellechasse Kışlaları ve l'Université Sokağı'na ulaştı. Rıhtım ve Bac Sokağı barikatları bombalarla yıkılmıştı; iki gündür Légion d'Honneur'de direnen Federal taburlarının artık rıhtımdan başka geri çekilecek yeri yoktu. Saat beşte önce ateşe verdikten sonra bu kötü yeri boşalttılar.

Saat altıda Chaussee d'Antin barikatını kaybetmiştik; yan sokaklardan ilerleyen düşman tamamen boşaltılmış Nouve Opera'sını ele geçirmişti ve çatıların üstünden denizciler barikata hâkimdi. Federaller onları taklit etmek, evleri de işgal etmek yerine başka yerlerde olduğu gibi burada da inatla barikatın arkasını tuttular.

Saat sekizde bulvar girişindeki Yeni Capucines Sokağı barikatı Caumartin Sokağı'na yerleştirilmiş 4 santimlik topların ateşi altında çöktü. Versailleslılar Vendôme Meydanı'na yaklaşmıştı.

Ordu her noktada belirgin ilerleme kaydetmişti. Kuzay Demiryolu İstasyonundan başlayan Versailles hattı Rochechouart, Cadet, belediyesi alınmış olan Drouot caddelerini, İtalya Bulvarı'm izleyerek Vendome ve Concorde Meydanları'na uzandı, Bac Sokağı, Abbaye-au-Bois ve d'Enfer Bulvarlarından geçerek 81. Kulede son buldu. Yanlardan çevrilmiş olan Concorde ve Royale Sokakları bir

fırtınanın ortasında bir çıkıntı gibi duruyordu. Ladmirault, La Villette'in karşısındaydı; sağında Clinchant, dokuzuncu bölgeyi ele geçirdi; Douai, Vendôme Meydanı'nda ortaya çıktı; Vinoy, sol kanatta çalışan Cissy'yi destekledi. Bu anda bile Paris'in en fazla yarısı hâlâ Federallerin elindeydi.

Diğer yarısı katliama teslim edilmişti. Bir sokağın ele geçirilen bölümü yağmalanırken sokağın öbür ucunda insanlar hâlâ savaşıyordu. Silahı ya da üniforması olanlarla umutsuzluğunu açıkça belli edenlerin ve politik ya da kişisel bir düşman tarafından ihbar edilenin hiç şansı yoktu! Sürükleyerek götürülüyordu. Her birliğin kendi infazcısı, inzibatı vardı; ama işi hızlandırmak için sokaklarda ilâve inzibatlar dolaşıyordu. Kurbanlar oraya götürülüyor, vuruluyordu. Askerlerin kör öfkesi nefretlerine hizmet eden ve borçlarından kurtulan düzenin adamları tarafından cesaretlendirildi. Katliamı hırsızlık izledi. Komün'e malzeme veren ya da rakip esnaf tarafından suçlanan tüccarların dükkânları yağmalandı; askerler onların mobilyalarını parçaladı ve değerli ne varsa alıp götürdü; mücevherler, şarap, likör, erzak, kumaş, parfümler sırt çantalarında kayboldu.

M. Thiers Montmartre'ın düştüğü haberini aldığında savaşın bittiğine inandı ve valilere telgraf çekti. Altı haftadır siperlerin alındığını, isyancıların kaçacağını bildirmeye ara vermemiş ama Paris, Sedan ve Metz ve Ulusal Savunma adamlarının alışkanlığının aksine sokak sokak, ev ev direnmiş ve onları teslim etmektense yakmıştı.

Akşam inerken kör edici bir parıltı ortaya çıktı. Tuileries ve aynı zamanda Légion d'Honneur Müzesi, Danıştay ve Sayıştay Binaları da yanıyordu. Duvarları yıkılan, geniş kubbeleri çöken kralların sarayından korkunç patlamalar duyuldu. Yüzlerce pencereden bazen yavaş bazen ok gibi hızlı alevler parladı; Seine Nehri'nin kırmızı gelgiti anıtları yansıtırken alevleri de ikiye katlıyordu. Bir doğu rüzgârı esintisiyle alevler Versailles'a döndü ve Paris'in gali-

bine artık burada kendi yerini bulmayacağını, bu monarşik anıtların bir kez daha bir monarşiyi barındırmayacağını haykırdı. Bac, Lille, Croix-Rouge Sokakları havaya parlak sütunlar püskürttü; Saint Sulpice'e dek Royale Sokağı Seine'in böldüğü ateşten bir duvar gibiydi. Duman girdapları tüm batı Paris'i kapladı ve bu fırınlardan fırlayan spiral alevler komşu bölgelere düşen kıvılcım yağmurlarına neden oldu.

Saat on bir — Belediye Sarayı'na gittik. En ileri noktalardaki gözcüler herhangi bir baskına karşı onu koruyordu; uzun aralıklarla karanlıkta bir gaz ışığı titriyordu; çeşitli barikatlarda meşaleler ve hattâ kamp ateşleri vardı. Sebastopol Bulvarı'nın karşısında, St. Jacques Meydanı'nın barikatı dalları rüzgârda sallanan, korkunç bir kasvetle mırıldayan ve titreyen büyük ağaçlardan oluşturulmuştu.

Belediye Sarayı'nın cephesi uzaktan alevlerle kızarmış gibi görünüyordu; yansımanın hareket eder gibi gösterdiği heykeller yerlerinde canlanmıştı. İç avlular kalabalık ve kargaşa doluydu. Top cephanesi vagonları, arabalar, malzeme dolu omnibüsler büyük bir gürültüyle tonozların altından geçiyordu. Baron Haussmann şenlikleri böyle gür yankılar uyandırmamıştı. Yaşam ve ölüm, ıstırap ve neşe aynı parlak gaz ateşiyle aydınlanan her katta ve bu merdivenlerde birbirini dürtükledi.

Alt lobiler battaniyelerine sarılmış Ulusal Muhafızlarla doluydu. Yaralılar kıpkırmızı kesilmiş minderleri üzerinde inleyerek yatıyordu; duvarlara yaslanmış sedyelerden kan damlıyordu. Artık insanlıktan çıkmış bir komutan getirdiler; çenesinden bir misket mermisi geçmiş. dudaklarını götürmüş, dişlerini kırmıştı. Ses çıkaramayan bu cesur adam hâlâ kırmızı bir bayrak sallıyor ve dinlenenleri savaşta kendi yerini almaya çağırıyordu.

Ünlü Valentine Haussmann'ın odasında mavi satenden bir yatağın üstünde Dombrowski'nin cesedi yatıyordu. Kahraman askerin üstüne tek bir fitilin kızıl ateşi düşmüştü. Kar gibi beyaz olan yüzü sakin, burnu iyi, ağzı narindi, küçük sarı sakalı sivri

biçimde ileri çıkıyordu. Karanlık köşelerde iki yaver sessizce izliyor, biri generalinin son yüz hatlarını aceleyle resmediyordu.

İki mermer merdiven nöbetçilerin temsilciler odasından güç belâ uzak tutabildiği girip çıkan insanlarla doluydu. Delescluze bir hayal kadar sessiz ve solgun biçimde emirler imzaladı. İlerideki günlerin kederi son yaşamsal gücünü alıp götürmüştü; sesi yalnızca bir can çekişme hırıltısıydı; bu can çekişen atletin hâlâ canlı olan tek yeri gözleri ve kalbiydi.

İki üç subay sakince emirleri hazırladı, mühürledi ve sevkleri yaptı; masanın etrafında çok sayıda subay ve muhafız vardı. Çeşitli gruplar arasında hiçbir şey konuşulmadı. Umut azalmıştı ama direnç eksilmemişti.

Üniformalarını bir yana bırakan bu subaylar, bu Konsey üyeleri, sakallarını kesen bu memurlar kimler? Bu cesur adamların içinde işleri ne? Ranvier, kuşatma sırasında en dik duran ama şimdi bu şekilde kılık değiştirmiş iki arkadaşına rastladığında onlara nutuk çekti, hemen bölgelerine dönmezlerse onları vurmakla tehdit etti.

İyi bir örnek işe yarayabilirdi. Her saat başı disiplin daha da çöktü. Aynı anda, Konsey'in çekilmesiyle gücün kendine geçtiğine inanan Merkez Komite şartları belirttiği bir manifesto hazırladı: "Meclis ve Komün'ün dağıtılması; ordunun Paris'ten ayrılması; Hükümetin geçici olarak, bir anayasal meclisin seçilmesini sağlayacak olan büyük kentlerin temsilcileriyle sınırlandırılması; karşılıklı af." Bir galibin ültimatomu. Bu hayal birkaç duvara asıldı ve direnişe yeni bir karmaşa kattı.

Zaman zaman meydandan bazı büyük gürültüler yükseliyordu. Victoria Caddesi barikatının karşısında bir casus vurulmuştu. Bazıları en gizli konseylere sızacak kadar küstahtı. O gece Belediye Sarayı'nda Bergeret, Tuileries'yi yakmak için sözlü yetki almıştı ama tam o anda onun tarafından gönderilmiş gibi davranan biri bu emri yazılı olarak istedi. Bergeret geri döndüğünde o hâlâ

konuşuyordu. O kişiye "Seni kim yolladı?" diye sordu. "Bergeret" diye yanıtladı. "Onu ne zaman gördün?" "Bir dakika önce, burada," dedi.

O gece Raoul Rigault yalnızca kendisinden emir alarak ve meslektaşlarının hiçbirine danışmadan Sainte Pélagie hapishanesine gitti ve Chaudey'ye öleceğini ifade etti. Chaudey karşı çıktı, bir Cumhuriyetçi olduğunu söyledi ve 22 Ocak'ta ateş emrini kendisinin vermediğine yemin etti. Ancak, o sırada Belediye Sarayı'ndaki tek yetkili oydu. İtirazları Rigault'nun kararlılığı karşısında işe yaramadı. Chaudey, Sainte Pélagie talim alanına götürüldü ve 18 Mart'ta tutsak alınan üç jandarmayla birlikte vuruldu. Kuşatma sırasında Chaudey, bazı Komün partizanlarına "En güçlü olan diğerlerini vuracak" demişti. Belki de bu sözler için öldü.

29. BÖLÜM

BARİKATLARDA

Cesur askerlerimiz yabancı ülkelerde en yüksek saygı ve hayranlığı uyandıracak şekilde davrandılar. (Thiers'in Ulusal Meclise konuşması. 24 Mayıs 1871.)

BARİKATLARIN destek ve malzemesi zaten bulunmayan savunmacıları artık yemeksiz de kalmış ve tamamen komşu kaynaklara yönelmişti. Oldukça bitkin durumdaki pek çoğu birazcık olsun yiyecek aramaya gitti; onların geri dönmediğini gören arkadaşlarının umutsuzluğu artarken barikat liderleri onları yerlerinde tutmakta zorlandı.

Saat dokuzda Brunel, Royale Sokağı'nı boşaltma emrini aldı. Yine de tutunabileceğini Bergeret'ye söylemek için Tuileries'e gitti ama gece yarısında Kamu Güvenliği Komitesi geri çekilmesi için tekrar resmî bir emir yolladı. İki gündür böylesine iyi savunduğu noktayı terk etmeye zorlanan cesur komutan önce yaralılarını ve sonra da topunu Saint Florentin Sokağı'na taşıdı. Onu Federaller izledi; Castiglione Sokağı'ndayken açılan ateşle öldürüldüler.

Bunlar, Paix ve Yeni Capucines Sokağı hâkimleri olarak tamamen boşaltılmış Vendôme Meydanı'nı istilâ eden ve Rhin Oteli'nin önünden Castiglione Sokağı'na dönen Versailleslı güçleriydi. Brunel'in Federalleri Rivoli Sokağı'nı terk ederek bahçe demirlerine yürüdü, rıhtıma çıktı ve Belediye Sarayı'nı geri aldı. Düşman onları izlemeyi göze alamadı ve ancak şafak sökerken çoktan terkedilmiş olan Denizcilik Bakanlığı'nı işgal etti.

Gecenin devamında toplar sessizdi. Belediye Sarayı canlılığını yitirmişti. Federaller meydanda uyudu; ofislerde komitelerin

üyeleri ve subaylar fırsattan istifade birkaç dakika uyudular. Saat üçte bir Federal müfrezesi tarafından alınan Notre Dame'dan bir subay geldi. Kamu Güvenliği Komitesi'ne Dieu Oteli'nde çatışmanın yaklaşmasından zarar görebilecek olan altı yüz hasta barındığını söylemek için gelmişti ve Komite bu talihsiz insanların korunması için katedralin boşaltılmasını emretti.

Artık yangınların parıltısını bastırarak güneş doğuyordu; gün ışıltılarla doğdu ama Komün için bir umut ışığı söz konusu değildi. Artık Paris'in bir sağ kanadı yoktu; merkez dağılmıştı; saldırı gerçekleştirmek imkânsızdı. Artık direnişi uzatmak yalnızca onun yazgısına tanıklığa yarayabilirdi.

Sabahın erken saatlerinde Versailleslılar her noktadan ilerledi. Louvre, Kraliyet Sarayı, Comptoir d'Escompte Bankası, Montholon Meydanı, Ornano Bulvarı ve Kuzey Demiryolu hattına yürüdüler. Saat dörtten itibaren çevresinde umutsuz çatışmaların sürdüğü Kraliyet Sarayı'nı bombaladılar. Saat yediye doğru Banka ve Bourse' daydılar, buradan inatçı bir direnişle karşılaştıkları Saint Eustache'a indiler. Erkeklerin yanında çok sayıda çocuk da savaştı ve Federallerin etrafı çevrildiği ve öldürüldüklerinde bu çocuklar hariç tutulmama şerefini yaşadılar.

Sol kanatta birlikler zorlukla rıhtımlara ve altıncı bölgenin Seine Nehri sınırındaki bölümüne yürüdü. Merkezde iki gündür otuz adamın tuttuğu Rennes Sokağı barikatları gibi Croix-Rouge barikatı da gece boyunca boşaltılmıştı. Versailleslılar ancak bundan sonra Assas ve Notre-dame Alanı caddelerine girebildi. Sağ kanattakiler de Val de Grace'a ulaştılar ve Panthéon'a ilerlediler.

Saat sekizde yaklaşık on beş Konsey üyesi Belediye Sarayı'nda toplandı ve orayı boşaltmaya karar verdi. Yalnız iki kişi itiraz etti. Dar ve iyi barikatlanmış sokaklarla bölüneni, üçüncü bölge ön cephe ve rıhtımlardan gelen her saldırıyı savuşturan Belediye Sarayı'nın yan tarafını koruyordu. Bu savunma koşulları altında geriye kalan tek şey kaçmak ve Komün'ü hâlâ birazı kalmış olan

saygınlıktan mahrum bırakmaktı; ama iki sağlam fikir toplama konusunda günler öncesinde olduğundan daha başarılı değildiler. Her şeyden habersiz oldukları için her şeyden korktular. Palais-Royal komutanı ateşe verdikten sonra bu binayı boşaltma emrini almıştı bile. Bu emre karşı çıkmış ve hâlâ burayı savunabileceğini belirtmişti ama emir yinelendi. O kadar şaşkındılar ki bir üye Belleville'e geri çekilmeyi önerdi. Eau Şatosu ve Bastille'i de hemen terk edebilirlerdi. Her zaman olduğu gibi zaman önemsiz konuşmalarla geçti. Belediye Sarayı yöneticisi sabırsızca ileri geri yürüdü.

Aniden, çan kulesinin üstünden alevler fışkırdı; bir saat sonra Belediye Sarayı yalnızca bir ateş yığınıydı. İnsanların sıklıkla daha sonradan kendilerini vuran güçleri yerleştirdiği, pek çok yalancı şahitliğe tanıklık etmiş olan yaşlı bina şimdi çatırdamış ve gerçek efendisiyle birlikte devrilmişti. Parçalanan pavyonların, yıkılan tonoz ve bacaların, ağır patlamalar ve infilakların seslerine Rivoli Sokağı'nı silip süpüren geniş Saint Jacques barikatındaki topun keskin gürültüsü karışıyordu.

Savunma Bakanlığı ve tüm servisler on birinci bölge belediyesine taşındı. Delescluze Belediye Sarayı'nın terk edilmesine karşı çıktı ve bu geri çekilmenin pek çok savaşçının cesaretini kıracağını tahmin etti.

Ertesi gün Komün'ün resmî gazetesinin Mayıs'ın 24'ünde son kez basıldığı Ulusal Matbaa'dan ayrıldılar. Kendisine saygısı olan bir *gazete* gibi zamanın bir gün gerisindeydi; bir gün öncesinin bildirisini ve birkaç savaş ayrıntısını içeriyordu ama Salı sabahının ilerisinde değildi.

Savunmayı ikiye bölen Belediye Sarayı'ndan bu kaçış iletişim güçlüğünü arttırdı. Henüz ortadan kaybolmamış olan kurmay subaylar yeni karargâhlarına büyük zorluklarla ulaştı; her barikatta durmuş ve kaldırım taşlarını taşırken zorlanmışlardı. Öncelik isteyen yazılarına "Bugün artık apolet yok" yanıtını aldılar. Uzun süre-

dir yarattıkları kızgınlık tam da bu sabah patladı. Sedaine Sokağı'nda, Voltaire Meydanı yakınında genel kurmaydan genç bir subay olan Kont de Beaufort birkaç gün önce Savunma Bakanlığı'nda tehdit etmiş olduğu 166. taburun nöbetçileri tarafından tanındı. Komuta merkezinin emirlerini çiğnemeye çalışmaktan tutuklanınca kontrolünü kaybederek taburu temizleme tehdidi savurmuştu. Tabur bir önceki gün Madeleine yakınında altmış adam kaybetmişti ve bunun Beaufort'un intikamı olduğuna inanıyordu. Bu subay tutuklandı ve Voltaire Bulvarı'nda bir dükkâna yerleşmiş olan bir askerî mahkemeye çıkarıldı. Beaufort öyle belgeler getirdi ki suçlamadan vazgeçildi. Yine de hâkimler taburda basit bir muhafız olarak hizmet etmesine karar verdi. Mevcut bulunanlardan bazıları itiraz etti ve onu yüzbaşı yaptı. Mahkemeden galip olarak çıktı. Açıklamalarından habersiz olan kalabalık onu serbest görünce homurdandı. Bir muhafız ona doğru atıldı ve Beaufort silahını çekecek kadar tedbirsizdi. Hemen yakalandı ve dükkâna geri sokuldu. Genel kurmayın başı subayının yardımına gitmeyi göze alamadı. Delescluze aceleyle geldi, infazın ertelenmesini istedi, Beaufort'un yargılanması gerektiğini söyledi; ama kalabalık dinlemedi ve korkunç bir arbedeyi engellemek için boyun eğmek zorunluydu. Beaufort belediyenin önündeki açık alana götürüldü ve vuruldu.

Pere Lachaise Mezarlığı'ndaki bu öfke patlamasına yakın bir anda Dombrowski son şeref payelerini alıyordu. Cesedi gece oraya nakledilmiş ve Bastille'e geçiş sırasında dokunaklı bir sahne yer almıştı. Bu barikatların Federalleri korteji durdurmuş ve cesedi Temmuz sütununun ayağına yerleştirmişti; bazı adamlar ellerinde meşalelerle bir halka oluşturmuş ve Federaller sırayla gelip generalin alnına son bir öpücük kondururken davullar son bir selâm için çalıyordu. Sonra, kırmızı bir bayrağa sarılı cenaze tabuta kondu. General'in kardeşi, Vermorel, yaveri ve yaklaşık 200 muhafız başları açık olarak duruyordu. Vermorel "İşte burada, ihanetle suçlanmıştı! Şimdi Komün için yaşamını veren ilklerden biri oldu.

Ve bizler, onun gibi yapmak yerine burada ne işimiz var?" diye haykırdı. Korku duyup ürkenleri kınamaya devam etti. Genelde karmaşık olan konuşması şimdi tutkuyla ısınmış olan yüreğinden erimiş metal gibi akıyordu. "Buradan yalnızca ölümü aramak için ayrılacağımıza yemin edelim!" Son sözleri bunlardı; sözünü tutacaktı. Birkaç adım ötedeki top aralıklarla konuşmasını bastırmıştı; pek azı hariç orada bulunanlar gözyaşlarını tutamadı.

Böyle cenazeleri olanlara ne mutlu! Savaş sırasında topların selâmı ve arkadaşlarının gözyaşlarıyla gömülenlere ne mutlu.

Aynı anda Dombrowski'yi satın alabileceği iddiasıyla övünmüş olan bir Versailleslı ajan vurulmaktaydı. Öğlene doğru, sol kanada azimle saldıran Versailleslılar Güzel Sanatlar Okulu, Enstütü ve müdürü Camélinat'nın son dakikada ayrıldığı Darphane'ye saldırdı. Ferré, Ile Notre Dame'da tam vurulma noktasında Emniyet Müdürlüğü'nün boşaltılması ve yıkılması emrini vermişti. Ancak, önce hafif suçlardan tutuklu olan 450 mahkûm serbest bırakılacaktı; içlerinden yalnızca biri, Vaysset tutuldu ve Pont-Neuf'de IV. Henry heykelinin önünde vuruldu. Ölmeden hemen önce şu tuhaf sözleri söyledi; "Kont Fabrice'e ölümümün cevabını vereceksiniz.

Versailleslılar Emniyet Müdürlüğü'nü atlayarak Tarranes Sokağı'na ve yan sokaklara girdi. Bölge sakinlerinin uzatılmasına yardımcı olduğu Abbaye Meydanı'nın barikatı önünde iki saat durduruldular. On sekiz Federal vuruldu. Daha sağda birlikler altıncı bölge belediyesini ele geçirdikleri Saint Sulpice Meydanı'na doğru sızdı; buradan sonra bir yandan Saint Sulpice Caddesi'ne ve diğer yandan Vaugirard Caddesi üzerinden Luxembourg bahçesine girdiler. İki günlük mücadeleden sonra cesur Vavin Caddesi Federalleri yenildiler ve geri çekilirken Luxembourg bahçesinin barut deposunu uçurdular. Kargaşa bir anlığına çatışmayı durdurdu. Luxembourg Sarayı savunmasızdı. Bazı askerler bahçeyi geçti, Soufflot Caddesi'ne bakan parmaklıkları yıktı, bulvarı geçti ve o sokaktaki ilk barıkata ani baskın yaptı.

Panthéon önünde üç barikat kurulmuştu; —henüz ele geçirilen— ilki Soufflot Caddesi üzerinde; ikincisi merkezde ve üçüncüsü beşinci bölge belediyesinden Hukuk Fakültesi'ne uzanan caddedir. Kızıl Haç'dan güçlükle kaçan Varlin ve Lisbonne düşmanla yeniden karşılaşmak için koşmuştu. Ne yazık ki Federaller hiçbir astı dinlemeyecek, savunmada kalacak ve Soufflot Caddesi girişinde açıkta olan bir avuç askere saldırmak yerine onlara destek gelmesi için zaman verecekti.

Versailleslı kadınların savunduğu Sağlık Okulu ve Racine Caddeleri'nden Saint Michel Bulvarı'na ulaştı. Saint Michel köprüsü cephanesizlikten ateşe son vermişti ve böylece askerler hep birlikte bulvarı geçebildi ve Maubert Meydanı'na kadar ilerledi; aynı anda sağda Mouffetard Caddesi'ne tırmanmışlardı. Saat dörtte, neredeyse terkedilmiş durumdaki Sainte Genevieve tepesi tüm yokuşlarından kuşatılmış ve birkaç savunucusu ortadan kaybolmuştu. Böylece, Montmartre gibi Panthéon da neredeyse hiçbir direniş göstermeden düştü. Yine Montmartre'da olduğu gibi katliamlar vakit yitirmeden gerçekleştirildi. Saint Jacques Caddesi'nde bir albayın emriyle ve onun gözü önünde kırk mahkûm teker teker vuruldu.

Rigault bu bölgede öldürülmüştü. Gay-Lussac Caddesi'nde bir evin kapısını çalan bir Federal gören askerler ona ateş etti ama vuramadı. Kapı açıldı ve Rigault içeri girdi. Askerler hızla onu takip etti, eve girdi, kimliğini kanıtlayan ve Rigault'u teslim etmek için acele eden ev sahibini yakaladı. Royal-Collard Caddesi'nde bir Versailleslı kurmay albay onlara rastlayıp mahkûmun adını sorduğunda askerler onu Luxembourg'a sürüklüyordu. Rigault cesurca "Yaşasın Komün! Kahrolsun katiller" yanıtını verdi. Hemen bir duvara götürüldü ve vuruldu. Bu onurlu sonla anılsın!

1848 Haziran'ında yiğitçe savunulan Panthéon'un düşüşü on birinci bölge belediyesinde duyulduğunda hemen hainlere karşı slogan attılar ama Konsey ve Kamu Güvenliği Komitesi bu en önem-

li noktanın savunması için ne yapmıştı? Belediye Sarayı'nda olduğu gibi burada da tartışıyorlardı.

Saat ikide Konsey, Merkez Komite üyeleri, üst düzey subaylar ve servis şefleri kütüphanede toplanmıştı. Önce, derin bir sessizliğin ortasında Delescluze konuştu; çünkü en küçük bir fısıltı ölgün sesini bastıracaktı. Her şeyin kaybedilmediğini, büyük bir çaba göstermeleri ve sonuna kadar direnmeleri gerektiğini söyledi. Sözleri alkışlarla kesildi. Herkesi görüş bildirmeye davet etti. "Fularlarını kuşanmış Komün üyelerinin Voltaire Bulvarı'nda toplanabilecek tüm taburların bir değerlendirmesini yapmasını öneriyorum. Bundan sonra o taburların başında ele geçirilecek noktalara ilerleriz.

Bu fikir parlak göründü ve katılanları heyecanlandırdı. Halkın temsilcilerinin görev başında ölmeyi bileceğini söylediği oturumdan beri tüm kalpleri hiç bu kadar heyecanlandırmamıştı. Uzak atışlar, Père Lachaise topunun sesi, belediye çevresindeki taburların karmaşık gürültüsü onun sesine karıştı ve bazen de bastırdı. Bu yenilginin ortasında gözleri pırıl pırıl, sağ eli umutsuzluğa meydan okur biçimde yüksekte, dimdik duran bu yaşlı adama, mezardan yükselir gibi gelen bu sesi dinlemek için nefeslerini tutan, savaştan yeni gelmiş bu silahlı adamlara iyi bakın. O günün binlerce trajedisi içinde bundan daha görkemli bir sahne yoktu.

Ortalık en güçlü kararlarla dolup taşıyordu. Masanın üstünde büyük bir dinamit kasası açık olarak duruyordu; düşüncesiz bir hareket belediyeyi havaya uçurabilirdi. Köprüleri kesmekten, kanalizasyonları yükseltmekten söz ettiler. Bu uzun konuşmaların ne faydası vardı? Şimdi çok farklı malzemelere ihtiyaç vardı. Bir emriyle bir uçurum açılacağını ve düşmanı yutacağını söylemiş olan baş mühendis nerede? Gitti. Genel kurmay başkanı da gitti. Beaufort'un infazından beri apoletleri için kötü bir rüzgârın estiğini hissetmişti. Daha fazla hareket yapılmıştı ve sonuna kadar da

yapılacaktı. Merkez Komite kendisini Kamu Güvenliği Komitesi emrine sokacağını ilân etme lütfunda bulundu. Sonunda on birinci lejyon şefinin on birinci bölgeye sığınmış olan tüm Federalleri toplaması kararlaştırılmış gibiydi; belki de Delescluze'un sözünü ettiği müfrezeleri oluşturmayı başarabilirdi.

Daha sonra Savaş delegasyonu savunma yerlerini ziyaret etti. Bastille'de somut hazırlıklar yapılıyordu. Saint Antoine Caddesi'nde, meydanın girişinde üç topla desteklenmiş bir barikat tamamlanmak üzereydi; banliyö girişindeki bir diğeri Charenton ve Rouquette'i kapsıyordu; ama her yerde olduğu gibi burada da yanlar kontrol altında değildi. Her türlü rokete açık halde, evlerin önüne mermi ve bombalar dizilmişti. On birinci bölgeye çıkışlar aceleyle silâhlandırılmıştı; Voltaire ve Richard-Lenoir Bulvarları'nın kesişme noktasında kasklar, kaldırım taşları ve büyük kâğıt balyalarından bir barikat yapılıyordu. Önden erişilmesi olanaksız olan bu istihkâm da geçilecekti. Ondan önce, Voltaire, Şato Eau Meydanlarının girişinde kaldırım taşlarından, iki metre yükseklikte bir duvar örülmüştü. Bu ölümcül siperin arkasında, iki topun desteğiyle Federaller Şato Eau Meydanı'na adım atan tüm Versailleslı kollarını yirmi dört saat boyunca durdurdu. Sağda Oberkampf, d'Angouleme ve du Faubourg du Temple, Fontaine-au-Roi caddeleri ve Amandiers Bulvarı zaten savunmadaydı. Daha yukarıda, onuncu bölgede o sabah Royale Sokağı'ndan gelmiş olan Brunel, tıpkı Lisbonne ya da Varlin gibi yeni tehlikelere hazır bir biçimde yine öndeydi. Magenta ve Strasbourg bulvarlarının birleşme noktası büyük bir barikatla kesilmişti; Şato Eau yolu kapatılmış ve gece gündüz üzerinde çalıştıkları Porte Saint Martin ve Saint Denis istihkâmları savaşçılarla doluyordu.

Saat ona doğru Versailleslılar Stephenson Caddesi ve Dunkerque Sokağı barikatlarını geçerek Kuzey Demiryolunu ele geçirebilmişti; ama Villette'nin ikinci savunma hattı Strasbourg Demiryolu onların baskısına dayandı ve topçularımız büyük ölçüde zarar verdi. Buttes Chaumont'a, bu bölgelerin savunmasına komuta eden

Ranvier 12'lik üç havan topu, Sybille tapınağının yakınlarına iki tane 7'lik ve alttaki tepeye de iki tane 7'lik yerleştirmişti; beş top da Puebla yolunu yandan destekliyor ve Rotonde'u koruyordu. Carrières d'Amérique'de üç parçalık iki batarya vardı; 24. kulede büyük kalibre bir topun desteklediği Père la Chaise topları istila edilmiş bölgeleri aralıksız ateşe tutuyordu.

Dokuzuncu bölge ateş sesleriyle inliyordu. Faubourg Poissinnière'de çok zemin kaybettik. Halles'deki başarısına rağmen Versailleslılar uzun Sebastopol Bulvarı'nın koruduğu üçüncü bölgeye girmeyi başaramamıştı ve Prince Eugène kışlaları üzerinden Turbigo'ya egemendik. Neredeyse tamamen işgal edilmiş olan ikinci bölge Seine Nehri kıyısında hâlâ tutunuyordu; Pont-Neuf'den Victoria Bulvarı ve Quai de Gevres barikatları geceye kadar direndi. Hücumbotlarımız terk edilmiş olduğundan düşman onları ele geçirdi ve yeniden silahlandırdı.

Savunmamızın başarılı olduğu tek nokta Wroblewski'nin baskısıyla saldırı konumuna geçmiş olan Butte aux Cailles'deydi. Versailleslılar gece boyunca konumlarımızı sınamış ve gün doğarken saldırıya girişmişti. Federaller onları beklemedi ve karşılamak üzere ileriye fırladı. Versailleslılar dört kez püskürtüldü, dört kez geri geldi; dört kez geri çekildi ve cesaretini kaybeden askerler bundan sonra subaylarına itaat etmedi.

Böylece, savunmamızın iki ucu olan Villette ve Butte aux Cailles yerlerini korudular; ama hattaki boşluklara ne demeli! Pazar günü tamamına sahip oldukları Paris'ten Federallere şimdi yalnızca on bir, on iki, on dokuz ve yirminci bölgeler ve üçüncü, beşinci ve on üçüncü bölgelerin yalnızca bir bölümü kalmıştı.

O gün katliamlar birkaç saat içinde Saint Barthelemy Günü'nü çok geride bırakacak kadar azdı. O zamana dek yalnızca Federaller ya da hakkında ihbar olan insanlar öldürülmüştü; şimdi ise askerler ne dost ne de düşman ayırt etmiyordu. Versailleslılar size gözünü diktiğinde ölmek zorundaydınız; bir ev arandığında elinden hiçbir şey kurtulmuyordu. Muhafazakâr *France* gazetesi "Bunlar artık bir

görevi yerine getiren askerler değil" diyordu. Gerçekten de kan ve yağmaya susamış sırtlanlardı. Bazı yerlerde vurulmak için bir saatinizin olması yeterliydi. Cesetler aranıyor ve yabancı gazetelerin muhabirleri bu hırsızları son bir aramaya çağırıyordu. Aynı gün M. Thiers Meclis'e şunları söyleyecek kadar yüzsüzdü: "Cesur askerlerimiz yabancı ülkelerde en büyük saygı ve hayranlık uyandıracak şekilde davranmıştır."

Korkudan doğan ve basın tarafından kışkırtılarak yüzlerce talihsiz kadının hayatına mal olan petrolcüler efsanesi de bu sırada uydurulmuştur. Öfkeli kadınların çatılara yanan petrol attığı şeklinde bir söylenti yayılmıştı. Kötü giyinmiş ya da bir süt güğümü, bir kova, boş bir şişe taşıyan her kadın petrolcü olarak damgalandı, giysileri parçalandı, en yakın duvarın önüne götürüldü ve öldürüldü. Söylencenin en aptalca yanı petrolcülerin ordu tarafından ele geçirilmiş bölgelerde eylem yaptığını varsaymasıydı.

İstilâ edilen bölgelerden kaçanlar bu katliam haberlerini on birinci bölge belediyesine taşıdı. Belediye Sarayı'ndaki karmaşa daha küçük çapta ve daha korkutucu biçimde burada da egemendi. Dar avlular yük arabaları, cephaneler ve barutla doluydu; ana merdivenin her basamağı barikatlar için torba diken kadınlar tarafından işgal edilmişti. Ferré'in Kamu Güvenliği ofisini taşıdığı Salle des Mariages'de iki sekreterin eşlik ettiği bir delege emirler veriyor, geçiş kartlarını imzalıyor, önüne getirilen insanları büyük bir serinkanlılıkla sorguluyor ve kibar, yumuşak ve hafif bir sesle kararlarını bildiriyordu. Daha ileride, Savaş Bakanlığı'nın yer aldığı odalarda bazı subaylar ve servis şefleri sevkiyatları alıyor ve yolluyor; içlerinden bazıları ise Belediye Sarayı'nda olduğu gibi görevlerini mükemmel bir soğukkanlılıkla yerine getiriyordu. O anda özellikle de hareketin ikincil aktörleri arasından bazı adamlar olağanüstü bir kişilik gücü sergiledi. Her şeyin kaybedildiğini, kuşku ateşi en yüksek kriz noktasına ulaştığından belki de kendi halkından insanların elinde ölmek üzere olduklarını anladılar ama

yine de yürekleri dingin, akılları berrak halde bu fırında kaldılar. Ulusal Savunma hariç olmak üzere hiçbir Hükümetin elinde Komün Konseyi'nde olduğundan daha fazla kaynak, kahramanlık, akıl olmamıştı; seçmenlerinden daha aşağıda bir hükümet de hiç olmamıştı.

Saat yedi buçukta, o güne dek Mazas'da tutulan üç yüz rehinenin bir gün önce nakledildiği Roquette hapishanesinin önünde büyük bir gürültü işitildi. Katliamların çileden çıkarttığı bir muhafız grubunun ortasında, Kamu Güvenliği Komitesi'nin bir üyesi "Adamlarımızı vurdukları için altı rehine öldürülecektir. Ekibe kimler katılacak?" diyordu. Dört bir yandan "Ben! Ben!" sesleri yükseldi. Biri ileri çıktı "Ben babamın öcünü alıyorum," bir diğeri "Ben kardeşimin" dedi. Muhafızlardan biri "Bana gelince, karımı vurdular" dedi. Her biri kendi intikam hakkını ileri sürdü. Otuz adam seçildi ve hapishaneye girdiler.

Delege hapishane listesine baktı, Başpiskopos Darboy, Başkan Bonjean, banker Jecker, Cizvitler Allard, Clerc ve Ducoudray'ı seçti; son dakikada Jecker'in yerini Curé Deguerry aldı.

Avluya götürüldüler. Darboy "Ben Komün'ün düşmanı değilim. Yapabileceğim her şeyi yaptım. İki kez Versailles'a yazdım" diye kekeledi. Ölümün kaçınılmaz olduğunu görünce biraz toparlandı. Bonjean ayaklarının üstünde duramıyordu. "Bizi kim suçluyor?" dedi. "Halk Mahkemesi." "Doğru olan bu değil" dedi Başkan. Rahiplerden biri nöbetçi kulübesine koştu ve göğsünü açtı. Biraz daha yürütüldüler, bir köşeyi döndükten sonra atış mangasının önüne geldiler. Bazıları onlara nutuk çekti; delege hemen sessizlik emretti. Rehineler duvarın önüne yerleştiler, manganın subayı "Ölümünüz için suçlamanız gerekenler biz değiliz, mahkûmları vuran Versailleslılar" dedi. Sonra işareti verdi ve silahlar ateşlendi. Rehineler birbirlerinden eşit uzaklıkta yere yıkıldı. Yalnızca Darboy başından yaralı ve bir eli havada ayakta kaldı. İkinci bir atışla diğerlerinin yanına düştü.

Devrimlerin kör adaleti, sınıflarının birikmiş suçlarını, önüne çıkan ilk kişilerde cezalandırır.

Saat sekizde Versailleslılar Porte Saint-Martin barikatını kuşattı. Bombardımanları uzun zaman önce tiyatroyu ateşe vermiş ve bu yangınla sıkışan Federaller geri çekilmek zorunda kalmıştı.

O gece Versailleslılar Strasbourg Demiryolu, Saint Denis Caddesi, (saat dokuza doğru Vinoy birlikleri tarafından işgal edilen) Belediye Sarayı, Politeknik Okulu, Madelonnettes ve Monsouris Parkı önünde geceledi. Sabit noktasını Pont-au-Change, sağ tarafını on üçüncü bölge, solu Fauborg Saint Martin ve Flandre Caddeleri ve yayını istihkâmların oluşturduğu bir yelpaze görünümündeydiler. Yelpaze, merkezi oluşturan Belleville'de kapanmak üzereydi.

Paris çılgınca yanmaya devam etti. Saint Martin kapısı, Saint Eustache Kilisesi, Royale ve Rivoli Sokakları, Tuileries, Palais-Royale, Belediye Sarayı, Lirik Tiyatro; Légion d'Honneur Müzesi'nden Adalet Sarayı ve Emniyet Müdürlüğü'ne dek sol kıyı gecenin karanlığında parlak kırmızıydı. Alevden kapriçyolar parlak kemerlerle, kubbelerle bir ışınsal mabetler mimarisi sergiliyordu. Büyük duman kütleleri, havada uçuşan kıvılcım bulutları korkunç patlamalar oluşturuyordu; her dakika ufukta yıldızlar parladı ve söndü. Bunlar istilâ edilen bölgelere ateş açan Bicêtre, Père la Chaise ve Buttes Chaumont toplarıydı. Versailles bataryaları Panthéon, Trocadéro ve Montmartre'dan yanıt verdi. Bazen düzenli aralıklarla patlama sesleri birbirini izliyor bazen de tüm savaş hattında kesintisiz bir gümbürtü duyuluyordu. Rasgele, delicesine ve kör atışlar yapılıyordu. Bombalar sıklıkla yarı yolda patlıyordu; tüm kent alev ve dumandan bir girdapla kuşatılmıştı.

Liderleri, umutları, geri çekilecek yerleri olmadan sanki zafer imgesiymiş gibi son kaldırım taşlarıyla karşı koyan bu bir avuç savaşçıya ne demeli? Sanki savaşta ateş yasal bir silah değilmiş; sanki Versailleslıların bombaları en azından Federallerinki kadar

binayı ateşe vermemiş; sanki rütbeli insanların özel spekülasyonlarının bu harabede hiçbir payı yokmuş gibi iki yüzlü gericilik onları kundakçılıkla suçlamıştı. "Prusyalılardan önce her şeyi yakmaktan" söz eden aynı kentsoyluluk kaderlerini, mallarını, ailelerini yabancılardan binlerce kez daha acımasız ve daha kalıcı bir despotlar koalisyonuna bırakmaktansa kendilerini enkazlara gömmeyi yeğleyen bu insanları hain olarak adlandırdı.

Saat on birde iki subay Delescluze'un odasına girdi ve rehinelerin infaz edildiğini bildirdi. Raporu yazmaya ara vermeden dinledi ve sonra yalnızca "Nasıl öldüler?" diye sordu. Subaylar çıktıktan sonra kendisiyle birlikte çalışan arkadaşına döndü ve elleriyle yüzünü saklayarak "Nasıl bir savaş! Nasıl bir savaş" dedi. Ama devrimleri kendini boş düşüncelerde kaybetmeyecek kadar iyi biliyordu ve duygularına hâkim olarak "Nasıl öleceğimizi bilmeliyiz!" dedi.

Tüm gece boyunca hepsi de falanca konumu terk etme tehdidi altında adam ve silah isteyen gönderiler aralıksız olarak birbirini izledi.

Ama silah nereden bulunacaktı? Ve adamlar bronz kadar ender bulunmaya başlamıştı.

30. BÖLÜM

SOL KANAT DÜŞÜYOR

MİLLERCE UZUNLUKTAKİ bir savaş hattını birkaç bin adam sonsuza dek savunamazdı. Gece çöktüğünde Federaller birazcık dinlenebilmek için barikatlarından ayrıldı. Seyir halinde olan Versailleslılar onların savunmalarını ele geçirdi; şafak sökerken gece kırmızı bayrağın olduğu yerde Fransız bayrağı dalgalanıyordu.

Gecenin karanlığında Federaller onuncu bölgenin önemli bir bölümünü boşaltmış ve toplarını Château d'Eau'ya nakletmişti. Brunel ve cesur *Komün'ün Savaşçı Çocukları* hâlâ Mangan Sokağı'nda konumlarını koruyor ve Quai Jemappes'de birlikler Magenta Bulvarı'nın üst bölümünü tutuyordu.

Sol kıyıda Versailleslılar Enfer Meydanı'na, Luxembourg ve 81. kuleye bataryalar yerleştirmişti. Elliden fazla top ve makineli tüfek Butte aux Cailles'e yöneltilmişti; çünkü onu bir saldırıyla alma umudunu kaybeden Cissey silahlarıyla yok etmek istiyordu. Wroblewski tepkisiz kalmadı. 175. ve 176. taburların yanı sıra İtalya ordusu için 32. tugay neyse Komün birlikleri için de aynı anlama gelen efsanevi 101. tabur da emri altındaydı. 3 Nisandan beri 101 tabur durup dinlenmemişti. Gece gündüz, aleve dönen silahlarıyla siperler, köyler, tarlalarda dolaşmışlardı; Neuilly, Asnières'ın Versailleslıları on kez önlerinden kaçmıştı. Sadık çoban köpekleri gibi her yerde kendilerini izleyen üç top almışlardı. On üçüncü bölge ve Mouffetard bölgesinin disiplinsiz ve disipline sokulamaz, vahşi, kaba, giysileri ve bayrakları yırtık, ateşten yeni çıkmışken ona tekrar dalmalarını gerektiren bir biçimde hareketsizken isyan eden sakinleri yalnızca "ileri" emrine uyuyordu. Onlara Sérizier komuta

ya da daha doğrusu eşlik etti; çünkü aslında tek komutanları öfkeleriydi. Onlar cephede baskınlara girişir, karakolları ele geçirir, askerleri alarmda tutarken Wroblewski, Panthéon'un alınmasından beri sağ tarafa açılmış, Austerlitz Köprüsü'nde bir barikat sayesinde Seine Nehri ile iletişimini güvenceye almış ve demiryolu istasyonundan ilerleyebilecek birlikleri denetlemek için Jeanne d'Arc Meydanı'nı topla desteklemişti.

O gün M. Thiers kırsal bölgelere Mareşal MacMahon'un son kez Federalleri teslim olmaya çağırdığı şeklinde bir telgraf çekti. Bu diğerlerine eklenen pek çok iğrenç yalanlardan biriydi. M. Thiers bunun tam aksine 1848'de Cavaignac gibi savaşı uzatmak istiyordu. Bombalarının Paris'i ateşe verdiğini, mahkûmların, yaralıların katledilmesinin sonunda rehinelerin öldürülmesini gerektireceğini biliyordu. Ama birkaç rahip ve jandarmanın kaderi onun umurunda mıydı? Enkazlar üzerinde zafer kazanması —bu enkazların üzerinde "Paris ayrıcalıklılara karşı savaş açmıştı; ama artık Paris yok!" yazabildikleri sürece— kentsoyluluk için önemli miydi?

Belediye Sarayı ve Pantheon birliklerin elinde olduğundan tüm güçlerini Şato Eau, Bastille ve Butte aux Cailles'de yoğunlaştırdılar. Saat dörtte Clinchant, Şato Eau'ye yürüyüşünü sürdürdü. Paradis Sokağı'ndan yola çıkan bir kol Şato Eau ve De Bondy Caddeleri'ne gitti; bir diğeri Magenta ve Strasbourg Bulvarları'nın barikatına ilerledi; bu arada Jeuneurs Sokağı'ndan çıkan üçüncü bir kol, bulvarlar ve Turbigo Sokağı arasına saldırdı. Sağdaki Douay birlikleri bu harekete destek verdi ve Charlot ve de Saintonge Caddeleri üzerinden üçüncü bölgeye çıkmaya çalıştı. Vinoy, Saint Antoine'ya. sağ ve sol kıyıdaki rıhtımlara bitişik olan küçük caddelerden Bastille'e doğru ilerledi. Cissey daha alçakgönüllü bir stratejiyle adamlarının pek çok kez önünden kaçtığı Butte aux Cailles'ı bombaladı.

İstihkâmlarda acı dolu sahneler canlanıyordu. Sol tarafından kuşatılmış olan Wroblewski, temsilci işlevleri üstlenmiş olan Kon-

sey üyesinin enerjisine güveniyordu. Bir gece önce Montrouge komutanı o bölgeyi terk etmiş ve garnizonuyla birlikte Bicêtre'a geri çekilmişti. Bicêtre istihkâmı da daha uzun süre dayanamadı. Taburlar kendi bölgelerini korumak için kente dönmek istediklerini bildirdi ve tüm tehditlerine rağmen temsilci onları alıkoyamadı; böylece garnizon bütün planları bozarak Paris'e geri döndü. Versailleslılar boşaltılmış olan iki sipere el koydu ve burada Ivry ve Butte aux Cailles mahallesine karşı bataryalar yerleştirdi.

Butte'ya genel saldırı öğle saatlerine dek başlamadı. Versailleslılar, Gobelins Caddesi ile İtalya Meydanı'ndan emin olmak için İtalya Bulvarı'ndan Route de Choisy'ye dek siperleri izledi. İtalya ve Choisy Caddeleri saldırmayı hayal edemeyecekleri kadar güçlü barikatlarla korunuyordu; ama bunların yanında büyük Gobelins yangınıyla korunan Saint Marcel Bulvarı'ndaki barikatsa, bu bölgeyi kesen çok sayıda bahçe yolundan gidilerek alınabilirdi; Versailleslılar da bunu başardı. Önce, teslim olmayı reddeden yirmi Federalin katledildiği Cordillières Sokağı'nda Saint Marcel'i ele geçirdiler ve sonra da bahçelere girdiler. Üç saat boyunca uzun ve inatçı bir ateş, Wroblewski'nin altı katından fazla sayıdaki Versailleslı topuyla dövülen, Butte aux Cailles mahallesini sardı.

Ivry garnizonu saat bire doğru geldi. Siperden ayrılırken iki kuleyi uçuran bir mayın bırakmışlardı. Kısa bir süre sonra Versailleslılar terk edilmiş istihkâma girdi ve M. Thiers'ın yalan ve gerçeği akıllıca birbirine karıştırdığı o bildirilerden birinde iddia etmeye çalıştığı gibi bir çatışma olmadı.

Saat ona doğru Versailleslılar sağ kıyıda Faubourg Saint Denis barikatına ulaştı, Saint Lazare hapishanesinin yakınlarında on yedi Federali kuşattı ve öldürdü. Buradan Sebastopol Bulvarı kavşağında Saint Laurent barikatını ele geçirmek için ilerlediler, Château d'Eau'ya karşı bataryalar yerleştirdiler ve Rècollets Sokağı üzerinden Quai Valmy'i elde ettiler. O gece Saint Martin bulvarına ilerleyişleri Ambigu Komedi Tiyatrosu'ndan ateş ettikleri Lanery

Sokağı tarafından engellendi. Üçüncü bölgede Meslay, Nazareth, Vert-Bois, Charlot, Saintonge sokaklarında durduruldular.

Her yandan kuşatılmış olan ikinci bölge hâlâ Montorgueuil Sokağı için mücadele ediyordu. Seine Nehri'nin daha yakınında Vinoy. dolambaçlı sokaklardan Grenier d'Abondance'a girmeyi başarmış ve Federaller onu çıkarmak için Bastille'e bakan binasını ateşe vermişti.

Saat üç — Versailleslılar giderek daha fazla on üçüncü bölgeye girdi. Bombalarının İtalya Bulvarı'ndaki hapishaneye düşmesi üzerine Federaller Bicêtre garnizonuyla birlikte Paris'e geri getirilen Arcu-eil Dominikanlarının da aralarında bulunduğu mahkûmları dışarı çıkardıktan sonra burayı boşalttı. Bu adamların sefil görüntüsü deyim yerindeyse silahları kendiliğinden bir biçimde ateşlenen savaşçıları çileden çıkardı ve bir düzine engizisyon havarisi caddeden kaçarken mermilerle yere düştü. Tüm diğer mahkûmlara gereken saygı gösterildi.

Wroblewski sabahleyin on birinci bölgeye geri çekilme emri almıştı. Burada kalmakta ısrar etmiş ve direniş merkezini biraz daha geriye Jeanne d'Arc Meydanı'na taşımıştı. Ama Gobelins Bulvarı'na hâkim olan Versailleslılar on üçüncü bölgede Choisy ve İtalya Bulvarlarındaki kollarla buluştu. Müfrezelerinden biri siper boyunca ilerlemeye devam ederek Orleans Demiryolu bendine ulaştı ve kırmızı ceketliler Saint Marcel Bulvarı'nda görünmeye başladı. Neredeyse her yönden kuşatılmış olan Wroblewski sonunda geri çekilmeyi kabul etmek zorunda kaldı. Ayrıca, ast subaylar da generalleri gibi geri çekilme emri almıştı; böylece Butte aux Cailles mahallesinin yetenekli savunucusu Austerlitz Köprüsü'nün ateşiyle korunarak topları ve binlerce adamıyla birlikte düzenli bir biçimde Seine Nehri'ni geçti. İnatla on üçüncü bölgede kalan belli sayıda Federal kuşatıldı ve tutsak edildi.

Saint Marcel Bulvarı'nın bir bölümünü, Orleans İstasyonu'nu ele geçirmiş olmasına ve hücumbotları Seine Nehri'nde ilerleme-

sine rağmen Versailleslılar Wroblewski'nin geri çekilmesini engellemeyi göze alamadı. Hücumbotları Saint Martin kanalının girişinde bir anlığına durdu ama sonra son hızla engeli aştı ve akşam vakti on birinci bölgeye saldırıya geçerek destek verdiler.

Artık tüm sol kıyı düşmana aitti; Bastille ve Château d'Eau çatışmanın merkezi haline geldi.

Artık Voltaire Bulvarı'nda henüz can vermemiş ya da varlığı kendi bölgeleri için vazgeçilmez olmayan tüm vefalı insanlar görülebilirdi. Bunların en etkinlerinden biri de tüm savaş boyunca ateş ve serinkanlılık bileşimi bir cesaret sergileyen Vermorel'di. Atının sırtında ve boynunda kırmızı fularıyla barikattan barikata koşmuş, adamlarını yüreklendirmiş, takviye bulup getirmişti. Saat on ikiye doğru belediyede bir başka toplantı gerçekleştirildi. Toplantıya Konsey'in yirmi iki üyesi katıldı; yaklaşık on üye kendi bölgelerini savunuyordu ve diğerleri ortadan kaybolmuştu. Arnold, bir gece önce Birleşik Devletler elçisi Mr. Washburne'ün sekreterinin Almanların arabuluculuğunu teklif etmek için geldiğini söyledi. Artık Komün'ün yapması gereken tek şeyin ateşkes şartlarını düzenlemek için Vincennes'e temsilciler yollamak olduğunu belirtti. Toplantıya kabul edilen sekreter söylediklerini yineledi ve tartışma başladı. Delescluze bu planı kabullenme konusunda büyük bir isteksizlik sergiledi. Yabancıları müdahil olmaya yönlendiren şey neydi? Yangına son vermek ve güvencelerini korumak yanıtını aldı. Ama güvenceleri zaferi artık tartışılmaz olan Versailles Hükümeti'ydi. Diğerleri ciddi bir tavırla Paris'in köklü savunmasının Prusyalılarda hayranlık uyandırdığını ileri sürdü. Bu duygusuz teklifin bir tuzak içerip içermediğini; sözde sekreterin basit bir casus olup olmadığını kimse sorgulamadı. Boğulmak üzere olan adamlar gibi bu son kurtuluş şansına yapıştılar. Arnold Merkez Komite'ninkine benzer bir ateşkesin temellerini bile dile getirdi. Mevcut üyelerden dördü ve Delescluze Amerikalı sekretere Vincennes'e dek eşlik etmekle görevlendirildi.

Saat üçte Vincennes kapısına geldiler ama polis komiseri geçmelerine izin vermedi. Fularlarını, Konsey üyesi kartlarını gösterdiler. Komiser Kamu Güvenliği Komitesi'nden bir geçiş izni için ısrar etti. Tartışma sürerken bazı Federaller geldiler. "Nereye gidiyorsunuz?" diye sordular "Vincennes'e" "Neden?" "Bir görevle. Bunu acı verici bir tartışma izledi. Federaller Konsey üyelerinin kaçmak istediğini düşündü ve içlerinden biri Delescluze'u tanıdığında onları hırpalamak üzereydiler. Onun adı diğerlerini de kurtardı ama komiser hâlâ geçiş izni için ısrar ediyordu.

Delegelerden biri bunu sağlamak için on birinci bölge belediyesine koştu ama Ferre'nin emrine rağmen muhafızlar açılır kapanır köprüyü indirmeyi reddettiler. Delescluze onlarla konuşmaya çalıştı ve herkesin ortak çıkarının tehlikede olduğunu söyledi; ama ne ricalar ne de tehditler kaçma fikrinin aşılmasını sağlamadı. Delescluze baştan ayağa titreyerek geri gitti. Bir anlığına kendisinin korkak olduğundan şüphelenilmişti; bu onun için öldürücü bir darbeydi.

Belediye önünde kalabalığın biraz önce Versailleslılardan alındığı söylenen bazı bayraklara bağırdığını gördü. Bastille'den yaralılar getiriliyordu. Kendisi de yaralı olan matmazel Dimitrieff, Faubourg Saint Antoine barikatında yaralanan Frankele de destek oluyordu. Delescluze, Butte aux Cailles'den yeni gelmiş olan Wroblewski'ye başkomutanlığı önerdi. Wroblewski "Birkaç bin kararlı askerin var mı?" diye sorduğunda delege "En fazla birkaç yüz" yanıtını verdi. Wroblewski böylesine elverişsiz koşullar altında herhangi bir komuta sorumluluğunu kabul edemezdi ve basit bir asker olarak savaşmaya devam etti. Komün'ün, birliklerin başı olma özelliği gösteren tek generaliydi. Her zaman, herkesin reddettiği taburların kendisine verilmesini istemiş, onlardan faydalanma sorumluluğunu üstlenmişti.

Saldırı giderek Château d'Eau Meydanı'na yaklaşıyordu. Banliyöleri denetlemek amacıyla inşa edilen ve sekiz büyük bulvara açılan bu meydan gerçek anlamda güçlendirilmemişti. Folies Dram

Tiyatrosu ve Şato Eau Sokağı'na hâkim olan Versailleslılar, Prens Eugène Kışlası'nın çevresinden dolaşarak buraya saldırdı. Magnan Sokağı'nı ev ev *Komün'ün Savaşçı Çocukları*'ndan ayırdılar. Brunel dört gün düşmanla yüz yüze kaldıktan sonra kalçasından yaralandı. *Çocuklar* kurşun yağmuru altında onu bir sedye üstünde Château d'Eau Meydanı'na taşıdılar.

Versailleslılar Magnan Sokağı'ndan sonra hemen kışlaya ulaştı ve bu büyük anıtı korumak için sayıları yetersiz olan Federaller orayı boşaltmak zorunda kaldı.

Bu noktanın düşmesi Turbigo yolunu açtı; böylece Versailleslıların üçüncü bölgenin tüm üst bölümünü işgal etmesine ve Sanat ve Meslek Yüksekokulunu kuşatmasına olanak sağladı. Oldukça uzun bir mücadeleden sonra Federaller, arkalarında dolu bir makineli tüfek bırakarak Yüksekokul barikatını terk etti. Bir kadın da geride kalmıştı. Askerler menzile girer girmez kadın makineli tüfeği üzerlerine boşalttı.

Bundan böyle Magenta, Saint Martin bulvarları, Temple ile Turbigo Sokakları ve Prens Eugène Kışlası'nın tüm ateşini Voltaire Bulvarı ile Virginie Déjazet Tiyatrosu Bulvarları'ndaki barikatların arasında sürdürmesi gerekiyordu. Federaller zayıf barikatlarının ardında bu salvoları cesurca karşıladılar. O günlerde Paris'te binlerce yerde parlayan bir tarih, herhangi bir duygu sömürüsü olmadan bu cesaretin yüzde birini bile hiçbir zaman göstereememiş kaç kişi kahraman olarak adlandırılmıştır! Château d'Eau'da güzel ve çekici, siyah dalgalı saçlı, denizci gibi giyinmiş on dokuz yaşında bir kız tüm gün boyunca umutsuzca savaştı. Aynı noktada barikatın önünde bir teğmen öldürüldü; on beş yaşında bir çocuk olan Dauteuille kurşunların ortasında onun kasketini almak için gitti ve arkadaşlarının tezahüratları arasında geri getirdi.

Çünkü açık alanda olduğu gibi sokak çatışmalarında da çocuklar kendilerinin erkekler kadar cesur olduğunu kanıtlıyordu. Faubourg du Temple barikatında en yorulmaz atıcı bir çocuktu. Barikat alındı, tüm savunmacılar vuruldu ve sıra çocuğa geldi. "*En azından*

her şeyini kaybetmiş olmasın diye karşıda yaşayan annesine gümüş saatini götürebilmek için" üç dakikalık izin istedi. İstemeden duygulanan subay onu bir daha görmeyeceğini düşünerek izin verdi; ama üç dakika sonra çocuk "buradayım" diye bağırdı, kaldırıma atladı ve arkadaşlarının cesetlerinin yakınındaki duvara yaslandı. Böyle insanlar yetiştirdikçe Paris asla ölmeyecektir.

Château d'Eau Meydanı sanki bir kasırgayla yıkılmıştı. Duvarlar bomba ve kovanlar altında un ufak oldu; büyük bloklar etrafa saçıldı; çeşmelerin aslanları delik deşik oldu ya da devrildi, üstünde duran havuzcuk kırıldı. Yirmi evden ateş kusuluyordu. Ağaçlar yapraksız kalmıştı ve kırık dalları bedenden kopmuş kollar gibi sallanıyordu. Bahçelerden toz bulutları yayılmaktaydı. Ölümün görünmez eli her taşa dokunmuştu.

Yediye çeyrek kala on birinci bölge belediyesi yakınında Delescluze, Jourde ve yaklaşık yüz Federalin Château d'Eau Meydanı yönüne yürüdüğünü gördük. Delescluze günlük giysilerini giymişti; siyah şapka, ceket ve pantolon ve alışkanlığı olduğu üzere bileğine bağlanmış bir de kırmızı fular. Silâhsızdı ve bir bastona dayanmıştı. Château d'Eau'da korkudan endişelenerek onu izledik. Bazılarımız silahları almak için Saint Ambrose Kilisesi'nde durdu. Sonra, ülkesine ihanet edenlere kızarak beş gündür savaşan ve biraz önce ağır biçimde yaralanmış olan Alsaceli bir tüccara rastladık; daha ileride, Brunel gibi pek çok kez ölüme meydan okumuş olan Lisbonne, sonunda Château d'Eau'da devrilmişti; yarı ölü durumunda geri getiriliyordu ve son olarak da Lisbonne'un yanında yaralanan Vermorel, ardında geniş kan izleri bırakarak Theisz ve Jaclard tarafından sedyeyle taşınıyordu. Bu yüzden Delescluze'un biraz ardında kaldık. Roketler bulvarın girişini belirsiz kıldığı için ona eşlik eden muhafızlar barikattan yaklaşık sekiz metre uzakta durdu.

Delescluze yine de ileri doğru yürüdü. Bu sahneye dikkatle bakın; bizler buna tanıktık; tarihin kroniğine kazılsın. Güneş batıyordu. Eski sürgün, caddedeki canlı tek varlık, izlenip izlenme-

diğini umursamadan aynı tempoyla yürüdü. Barikata ulaştı, sola eğildi ve kaldırım taşlarının üstüne çıktı.

Beyaz sakalın çevrelediği sert yüzünü ölüme çevrilmiş olarak son kez gördük. Aniden ortadan kayboldu. Yıldırım çarpmış gibi Château d'Eau Meydanı'nda devrilmişti.

Bazıları onu kaldırmaya çalıştı. Dördünden üçü vuruldu. Artık düşünülecek tek şey barikat ve onun savunmacılarının bir araya toplanmasıydı. Bir Konsey üyesi olan Johannard, bulvarın neredeyse ortasında silahını havaya kaldırarak ve öfkeden ağlayarak, duraksamış olanlara "Hayır! Sizler Komünü savunmaya lâyık değilsiniz!" diye haykırdı. Akşam çöktü. Arkadaşımızın ölüye saygısı olmayan bir rakibin öfkesine terkedilmiş bedenini geride bırakarak, kalplerimiz kırık, geri döndük.

Kimseyi, en yakın arkadaşlarını bile uyarmamıştı. Delescluze sessizce, yalnızca kendi vicdanına danışarak eski Montagnardların darağacına gittiği gibi barikata yürüdü. Olaylarla dolu bir yaşam, gücünü tüketmişti; geriye yalnızca bir nefesi kalmış ve onu da vermişti. Versailleslılar onun bedenini çaldı ama Fransa devrimin ana yurdu olmaya devam ettiği sürece insanların yüreğinde anısı kutsal bir emanet olarak duracaktır. Yalnızca adalet için yaşadı. Becerisi, bilimi, yaşamının kutup yıldızı yalnızca buydu. Otuz yılık sürgün, hapis, aşağılanma boyunca kendisini ezen zulümleri küçümseyerek adaleti haykırdı. Bir Jakoben olarak adaleti savunmak için halkın insanlarıyla birlikte yere düştü. Elleri silahsız, gün ışığında, kendi belirlediği zamanda, bir infazcının görüntüsüyle sarsılmadan onun için ölmenin ödülü.

Komün'ün Savunma Bakanı'nın tutumunu, kılıçlarını teslim ederek ölümden kaçan Bonapartçı Bakan ve generallerinkiyle karşılaştırın.

Tüm gece boyunca Versailleslılar köşedeki iki evin ateşiyle korunan Voltaire Bulvarı'na saldırdı. Bastille tarafında Royale'in ötesine geçemediler ama yirminci bölgeye girmek üzereydiler. Rıhtım duvarının koruması altında gün boyunca Austerlitz

Köprüsü'nün altına sızmış, akşam da hücumbotları ve Jardin des Plantes'in bataryalarının korumasıyla Mazas'a kadar ilerlemişlerdi.

Sağ kanadımız daha iyi direnmişti. Versailleslılar Doğu Tren Yolu hattından öteye geçemedi. Rotonde ateşinin desteğiyle buradan Aubervilliers Sokağı'na saldırdı. Kamu Güvenliği Komitesi'nden gelen bir yazışma kırmızı bayrağın Moulin de la Galette'de dalgalandığını bildirdiğinde Ranvier azimle Montmartre'ı savunuyordu. Buna inanmayan Ranvier ateşi kesmeyi reddetti.

Akşam olduğunda Versailleslılar Federallerin önünde Doğu Demiryolundan başlayan, Bastille ve Château d'Eau Meydanı'ndan geçen ve Lyon Demiryolunda son bulan parçalı bir hat oluşturmuştu. Komün'e sağlam durumda iki bölge, dokuzuncu ve yirminci bölgelerin yanı sıra on bir ve on ikinci bölgelerin yaklaşık yarısı kalmıştı.

Versailles'ın Paris'i artık uygar bir görünüm sunmuyordu. Korku, nefret ve şeytani vahşilik tüm insani duyguları boğmuştu. 26'sının *Siècle*'ı bunun evrensel bir "azgın delilik" olduğunu yazdı. "Artık haklı olan haksız olandan, masum olan suçludan ayırt edilemez durumda. Kent sakinlerinin yaşamı bir saç telinden daha değerli değil. İnsan bir sözcük, bir çığlık için tutuklanıyor ve öldürülüyor." Kilerlerin havalandırmaları petrolcüler söylencesine kredi vermek isteyen ordunun emriyle kapatılmıştı. Düzenli Ulusal Muhafızlar kol bantlarından gurur duyarak saklandıkları yerlerden çıktılar, subaylarının emrine girdiler, evleri yağmaladılar, infazlarda yer alma şerefinin bahşedilmesini istediler. Onuncu bölgede eski başkan Dubail 19. tabur komutanının yardımıyla askerleri eskiden kendi yönetimi altında olanları yakalamaya yolladı. *Kol-bantçılar* sayesinde tutuklu dalgası öylesine kabardı ki kıyımı merkezileştirmek zorunlu hale geldi. Kurbanlar askerî mahkemelerin kurulduğu belediyelere, kışlalara, kamu binalarına götürüldü ve toplu olarak vuruldu. İnfaz mangalarının yetersiz olduğu durumlarda makineli tüfeklerle biçildiler. Hepsi hemen ölmedi ve gece bu kanlı tepelerden korkunç ıstırap çığlıkları yükseldi.

Gecenin gölgeleri yangın manzarasını geri getirdi. Güneş ışınlarının yalnızca duman bulutlarını gösterdiği noktalarda şimdi alev piramitleri görünüyordu. Grenier d'Abondance istihkâmların ötesine dek Seine Nehri'ni aydınlatıyordu. Taç ve bayrak kaplamalarını ateşe veren bombalarla darmadağın olan Bastille sütunu dev bir meşale gibi parlıyordu. Voltaire Bulvarı Şato Eau bölgesinde yanıyordu.

Delescluze'un ölümü o kadar basit ve o kadar hızlı olmuştu ki on birinci bölge belediyesinde bile bu ölümden kuşku duyuluyordu. Gece yarısına doğru bazı Konsey üyeleri belediyeyi boşaltmaya karar verdi.

Ne! Her zaman ateş ve baruttan önce kaç!. Bastille alındı mı? Voltaire Bulvarı hâlâ direnmiyor mu? Kamu Güvenliği Komitesi'nin tüm stratejisi, tüm savaş planı geri çekilmekti. Sabah saat ikide Şato Eau barikatını desteklemek için bir Komün üyesi arandığında yalnızca bir köşede uyuklayan Gambon bulundu. Bir subay onu uyandırdı ve özür diledi. Değerli Cumhuriyetçi şöyle yanıtladı "Başkasının yerine benim gitmem daha iyi olur; çünkü ben yaşayacağım kadar yaşadım, dedi ve ayrıldı. Ama bombalar Saint Ambrose Kilisesi'ne dek Voltaire Bulvarı'nı yıkmış ve barikat terk edilmişti.

31. BÖLÜM

KOMÜN'ÜN SON DİRENİŞİ

Belediye Başkanı Ségoyer, Bastille'i savunan hainler tarafından yakalandı ve savaş kurallarını hiçe sayarak hemen öldürüldü. (Thiers'den Valilere, 27 Mayıs.)

GECE BASKINLARINA devam eden askerler Aubervilliers Sokağı ile Chapelle Bulvarı'nın terk edilmiş barikatlarını ele geçirdi. Bastille tarafında Castex Sokağı'nın köşesinde Saint Antoine Caddesi barikatını, Lyon Garını ve Mazas Hapishanesi'ni; üçüncü bölgede Temple Meydanı ve pazarın terk edilmiş tüm savunmalarını işgal ettiler. Voltaire Bulvarı'nın ilk evlerine ulaştılar ve Magasins Réunis'de yerleştiler.

Gecenin karanlığında bir Versailleslı subayı Bastille'deki ileri karakolumuzda yakalandı ve vuruldu; ertesi gün M. Thiers "savaş kurallarını hiçe sayarak" diyordu. Sanki binlerce mahkûm, yaşlı adam, kadın ve çocuğu acımasızca öldürdüğü dört gün boyunca M. Thiers vahşilerinkinden farklı bir kurala uymuş gibi.

Saldırı şafakta yeniden başladı. Aubervilliers Sokağı'nı geçen Versailleslılar La Villete'de geri döndü ve terkedilmiş havagazı fabrikasını işgel etti; merkezde Napoleon Sirki'ne dek ele geçirdiler; sağda yirminci bölgede hiç mücadele etmeden nehre en yakın kuleleri aldılar: Bir müfreze Vincennes Demiryolu bendine dek giderek istasyonu ele geçirirken bir diğeri Mazas Bulvarı ile Lacuée Caddesi'ni aldı ve Faubourg Saint Antoine'a sızdı. Bastille sağ tarafından baskına uğrarken Royale Meydanı birlikleri solda Beaumarchais Bulvarı üzerinden saldırıyordu.

Güneş çok parlak değildi. Beş günlük bombardıman genelde büyük savaşlara eşlik eden yağışlara neden olmuştu. Ateş eski

keskin, hızlı sesini yitirmiş ama boğuk seslerle devam ediyordu. Yorgun, ıslanmış adamlar puslu örtünün içinden saldırının geldiği noktayı seçmekte güçlük çekiyordu. D'Orléans garına yerleştirilen Versailles bataryasının bombaları Faubourg Saint Antoine girişini taciz ediyordu. Saat yedide bölgenin tepesinde askerlerin varlığı duyuruldu. Federaller toplarıyla oraya koştu. Direnmezlerse Bastille alınacaktı.

Direndiler. Aligre Sokağı ve Lacuée Caddesi özveri konusunda birbiriyle yarış etti. Evlerde siper alan Federaller düştü ama hiçbiri ne teslim oldu ne de geri çekildi ve özverileri sayesinde Bastille altı saattir yıkılmış evleriyle parçalanmış barikatlarını koruyordu. Bu Devrim rüzgârında her taşın kendi efsanesi vardı. Şurada, duvarın içindeki 1789'da sipere atılan bir kurşun. Aynı duvarın önünde babaları gibi aynı kaldırım için savaşan Haziran savaşçılarının oğulları duruyor. Şurada 1848 muhafazakârları öfkelerini saldı ama 1871'le kıyaslandığında o kızgınlıkları neydi ki? Roquette Sokağı'nın köşesindeki ev, Charenton Sokağı'nın köşesi bir tiyatro sahnesi gibi yok oldu ve bu yıkıntıların ortasında, bu yakıcı ışıkların altında bazı adamlar toplarını ateşledi ve Versailles güllerleriyle düştükçe, yirmi kez kırmızı bayrağı kaldırdı. Tüm ordu karşısında zafer kazanmak için güçsüz olduğunu kendisi de iyi bilen bu eski muzaffer yer en azından onurlu bir biçimde yenildi.

Öğlen orada kaç kişi vardı? Gece, ana barikatın etrafında yüzlerce ceset yattığına göre yüzlerce insan vardı. Crozatier Sokağı'nda ölüydüler; Aligre Sokağı'nda da ölüydüler; çatışma sırasında ya da sonrasında öldürülmüşlerdi. Ve nasıl öldüler! 18 Mart'ta halkın tarafına geçen bir ordu topçusu Crozatier Sokağı'nda kuşatılmıştı. Askerler "Seni vuracağız" diye bağırdılar. Topçu omuzlarını silkerek "Yalnızca bir kere ölebiliriz" diye yanıtladı. Daha ileride yaşlı bir adam savaşıyordu; subay bir acımasızlık örneğiyle onu bir pislik yığını üstünde vurmak istedi. Yaşlı adam "Cesurca dövüştüm, pislik içinde ölmemeye hakkım var" dedi.

Gerçekten de her yerde ölümleri onurlu oldu. Aynı gün, Seine Nehri'nin sol kıyısında tutuklanan Millière, Cissey'in karargâhına götürülmüştü. Rezil bir ayyaşlığın mahvettiği ve bakanlık kariyeri ihanetle son bulan bu Emperyalist general, Luxembourg'daki karargâhını sol kıyının mezbahalarından biri haline getirmişti. Komün süresince Millière'in tek rolü uzlaşma olmuştu ve gazetelerdeki tartışması yalnızca en seçkin türden bir doktrin tartışmasıydı; ama subayların her sosyaliste yönelik nefreti, Jules Favre nefreti onu bekliyordu. Suçunu okurken katil, kurmay yüzbaşı Garcin'in başı dikti. Tarih önünde bırakalım o konuşsun.

"Millière getirildiğinde Luxembourg yakınında Tournon restoranında generalle kahvaltı ediyorduk. Bir gürültü duyduk ve dışarı çıktık. Bana getirilen kişinin Millière olduğu söylendi. Kalabalığın adaleti kendi elleriyle uygulamamasına özen gösterdim. Luxembourg'a gelmemiş, kapıda durdurulmuştu. Kendimi ona tanıttım ve 'Millière misin?' diye sordum. 'Evet ama biliyorsun ki bir vekilim. 'Olabilir ama vekillik özelliğini kaybettiğini düşünüyorum. Ayrıca, aramızda seni tanıyacak olan M. De Quinsonnas gibi bir vekil de var.'

"Sonra Millière'e generalin emrinin kendisinin vurulması şeklinde olduğunu söyledim. 'Neden?' diye sordu.

"Yalnızca senin adını biliyorum. Beni isyan ettiren makalelerini [olasılıkla Jules Favre'la ilgili makaleler] okudum. Ayaklar altında ezilmesi gereken bir yılansın. Toplumda nefret uyandırıyorsun' diye yanıtladım. Durdu, anlamlı bir havayla 'Evet! Aslında bu toplumdan nefret ediyorum' dedi. 'Pekâlâ o toplum seni bağrından koparacak; vurulacaksın' dedim. 'Bu vahşilik, barbarlık, kestirme adalettir.' 'Yaptığın onca acımasızlık karşısında bu da bir şey mi? Her koşulda, Millière olduğunu söylediğinden yapacak başka bir şey yok.

"General Panthéon'da, yaptığı her kötülük için toplumdan özür dilemek için dizlerinin üstünde vurulmasını emretmişti. Dizleri

üstünde çökerek vurulmayı reddetti. 'Emir böyle; dizlerinin üstünde çökerek vurulacaksın' dedim. Ceketini açarak ve infaz kıtasına göğsünü göstererek biraz komiklik sergiledi. 'Rol yapıyorsun, nasıl öldüğünü anlatmalarını istiyorsun; sessizce öl, en iyisi bu olur' dedim. 'Davamın uğruna ve kendi adıma istediğimi yapmakta serbestim' dedi. 'Yap o zaman; diz çök' Sonra bana döndü ve 'Ancak iki adamla zorlarsan öyle diz çökerim, dedi. Zorla dizleri üstüne çöktürdüm ve infazı başladı. '*Yaşasın İnsanlık!*' diye bağırdı. Yere düştüğünde başka bir şey söylemek üzereydi."

Bir subay merdivenleri çıktı, cesede yaklaştı ve silahını sol şakağına boşalttı. Millière'in başı sıçradı ve yarılmış, barutla simsiyah olmuş biçimde geri düştüğünde anıtın ön cephesine bakar gibiydi.

"*Yaşasın İnsanlık!*" Bir Federal'in bir gericiye karşı söylediği bu iki sözcük iki anlam ifade eder. Birincisi "Başka halkların özgürlüğünü de Fransa'nınki kadar önemsiyorum," ikincisi: "1793'te olduğu gibi 1871'de de Paris, tüm ezilenler için savaştı."

Bastille saat iki civarında yenik düştü. Villette hâlâ savaşıyordu. Sabah olduğunda bulvarın ve Flandre Sokağı'nın köşesindeki barikat, kendi komutanı tarafından teslim edilmişti. Federaller kanal hattı boyunca geride toplanmış ve Crimée Sokağı'nda barikat kurmuştu. Ana şoku desteklemesi planlanan Rotonde, Loire rıhtımında bir barikatla güçlendirildi. İki gündür düşmanı engelleyen 269. birlik, mücadeleyi yeni konumlarda başlattı. Villette'den başlayan bu hat çok geniş olduğundan Ranvier ve Passedouet tüm taburlardan geride kalanların sığındığı yirminci bölgeden destek almaya gitti.

Konaklama yeri ve yiyecek için karneleri dağıtan belediye etrafında toplandılar. Kilisenin yakınında el arabaları ve atlar duruyordu. Karargâh ve farklı hizmetler, bahçelerin böldüğü bir dizi binanın olduğu Vincennes kentindeki Haxo Sokağı'nda yerleşmişti.

Ménilmontant'ın karmaşık caddelerindeki çok sayıda barikatın neredeyse tamamı bulvara dönüktü. Bu noktada Père la Chaise,

Buttes Chaumont ve dış bulvarlara bakan stratejik rotada gözcü bile yoktu.

Siperlerin üstünden silahlı Prusyalılar seçilebiliyordu. Versailles ve Saksonya Prensi arasında daha önce varılan bir anlaşmanın şartlarına göre Pazar gününden beri Alman ordusu kuzey ve doğudan Paris'i kuşatmıştı. Kuzey Demiryolunu kesmiş, Saint Denis'den başlayarak kanal hattına adamlar dizmiş, Saint Denis'den Charenton'a dek nöbetçiler yerleştirmiş, tüm yollarda barikatlar kurmuştu. Perşembe akşamı saat beşten itibaren 5000 Bavyeralı Marne'den Montreuil'e dek bölünmez bir kordon oluşturarak Fontenay, Nogent ve Charenton'dan yürüdü; gece boyunca 5000 kişilik bir diğer birlik seksen topla Vincennes'i aldı. Saat dokuzda tabyayı kuşattılar ve Paris'e geri dönmek isteyen Federallerin silahlarını aldılar. Oyunu Versailles için daha da elverişli hale getirdiler. Kuşatma sırasında bile Prusyalılar Versailles ordusuna dolaylı bir destek vermişti; Fransız muhafazakârlarıyla danışıklı dövüşleri Mayıs'ın sekiz gününde kendisini apaçık ortaya koydu. M. Thiers'ın tüm suçları içinde en iğrenci kuşkusuz Fransa'yı işgal edenleri iç anlaşmazlıklarımıza dahil etmek ve Paris'i ezmek için onlardan yardım istemek olacaktır.

Öğlene doğru büyük bir petrol, yakıt ve patlayıcı maddeler deposu olan La Villette doklarının batı kesiminde her iki yandan gelen bombaların yol açtığı bir yangın başladı. Bu yangın bizi Flandre ve Riquet Caddeleri'ndeki barikatları terk etmek zorunda bıraktı. Kanalı botlarla geçmeye çalışan Versailleslılar Crimée ve Rotonde barikatlarıyla durduruldu.

Vinoy Bastille'deki infaz ve zulümler için gerekli olan birkaç bin adamı serbest bıraktıktan sonra yirminci bölgeye çıkmaya devam etti. Faubourg Saint Antoine köşesindeki Reuilly barikatı onu Mazas Bulvarı'ndan bombalayan askerler karşısında birkaç saat dayandı. Aynı zamanda Versailleslılar Mazas Bulvarı ve Picpus Caddesi'nden ilerleyerek siperlerden çevirmeye çalıştığı Trône Meydanı'na doğru yöneldi. Topçular en ufak hareketlerini hazırladı

ve korudu. Genellikle toplarını, zayıflatmak istedikleri yolların köşesine yönelttiler, ateşlediler ve sonra tekrar korunağa geri çektiler. Federaller yalnızca bu görünmez düşmana ulaşamamakla kalmadı; her barikat nereye götürüldüğünü önemsemeden kendi silahına sahip olmak istediğinden Komün'ün toplarını merkezde toplamak da imkânsızdı.

Artık otoritenin hiçbir şeklinden söz edilemezdi. Karargâhlarda şaşkın subaylar curcunası yaşanıyordu. Düşmanın ilerleyişi yalnızca taburlardan hayatta kalanların gelişiyle anlaşılıyordu. Karmaşa o kadar büyüktü ki burada ölülerden hainlere dek herkesi ve Villette'den geri döndürülen general üniforması içindeki Du Bisson'u görebilirdiniz. Yirminci bölgede rastlanacak olan birkaç Konsey üyesi ara sıra boş boş ortada dolandı ama görüşmeleri sürdürmekten vazgeçmemişlerdi. Cuma günü Merkez Komite gelip, diktatörlük istediğinde bunlardan yirmisi Haxo'daydı. Karşı çıkanlara rağmen Varlin'in de onlara katılmasıyla bu istekleri yerine getirildi. Bir daha Kamu Güvenliği Komitesi'nin adı duyulmadı.

İçlerinden herhangi bir rol oynayan tek üye çatışmalarda müthiş enerjik olan Ranvier'di. O günlerde adamlarını motive ederek, her şeyi denetleyerek Villette ve Belleville'in ruhuydu. 26'sında bir bildiri yayımladı: "Yirminci bölge yurttaşları! Eğer yenilirsek sizi bekleyen kaderi biliyorsunuz. Silahlara! Özellikle geceleri tetikte olun. Sizden emirlerimizi sadakatle yerine getirmenizi istiyorum. On dokuzuncu bölgeden desteğinizi esirgemeyin; düşmanı püskürtmesi için ona yardım edin. Güvenliğiniz oraya bağlıdır. Belleville'e saldırılmasını beklemeyin. O zaman ileri. *Yaşasın Cumhuriyet!*"

Ama bu bildiriyi çok az kişi okudu ya da itaat etti. Bir gün öncesinde Belleville ve Ménilmontant'ı ezen Montmartre merkezli bombalar, çığlıklar, yardım arayarak kendilerini evden eve sürükleyen yaralıların görüntüsü, yaklaşan sonun çok belirgin işaretleri

yenilgi görüngüsünü hızlandırdı. İnsanlar kızgın ve şüpheli bir ruh haline girdi. Üniformasız herhangi biri, kendisine kefil olacak tanınmış bir isim yoksa vurulma riski taşıyordu. Paris'in her noktasından gelen haberler umutsuzluk ve kederi arttırdı. Askerlerin aman vermediği, yaralıları yok ettikleri, doktorları bile öldürdükleri; Ulusal Muhafız üniformasıyla ya da askerî botla yakalanan ya da giysileri yeni sökülmüş rütbe izleri taşıyan herkesin sokakta ya da bir evin avlusunda vurulduğu; yaşamlarının bağışlanacağı vaadiyle teslim olanların katledildikleri; binlerce erkek, kadın, çocuk ve yaşlının Versailles'a götürüldüğü ve sıklıkla yolda öldürüldüğü; bir savaşçıyla ilişkilendirilme ya da onu barındırmanın onunla aynı yazgıyı paylaşmak için yeterli olduğu; sözde petrolcülerin yüzlerce infazının anlatıldığı biliniyordu.

Saat altıya doğru kırk sekiz jandarma, rahip ve sivil bir Federal müfrezesi arasında Haxo'ya yürüdü. Başlangıçta bunların yeni tutsaklar olduğu ve tam bir sessizlik içinde yürüdüğü düşünüldü. Ama daha sonra Roquette'in rehineleri oldukları ve öldürülmek için götürüldükleri söylentisi yayıldı. Kalabalık büyüdü, onları izledi, öfkelendi ama hiçbirine vurmadı. Saat altı buçukta kortej Vincennes'e ulaştı; kapılar üzerlerine kapandı ve kalabalık dağıldı.

Nöbetçi, rehineleri bir duvar dibindeki hendeğe doğru itti. Silahlar doğrultulduğunda bir Konsey üyesi "Ne yapıyorsunuz? Burada cephanelik var, hepimizi havaya uçuracaksınız" diye bağırdı. Böylece infazı erteleyeceğini ummuştu. Oldukça şaşırmış olan diğerleri öfkeyi dindirmek, tartışmak için bir gruptan diğerine gitti. Geri çevrildiler, tehdit edildiler ve onları ölümden ancak şöhretleri kurtarabilecekti.

Silahlar her yönden ateş aldı; rehineler birer birer yere düşerken dışarıda kalabalık alkışlıyordu. İki gündür tutsak alınan askerler hiçbir heyecan gösterisi olmadan Belleville'den geçirilmişti ama yirmi yıldır Paris'i ayaklarının altında çiğneyen bu jandarmalar, bu ajanlar, bu rahipler İmparatorluğu, kentsoyluluğu, onların en nefret dolu biçimleri altında işlenen katliamları temsil ediyordu.

Aynı sabah Morny'nin suç ortağı Jecker vurulmuştu. Konsey onu nasıl cezalandıracağını bilmiyordu; halkın adaleti onun yakasına yapıştı. Dört Federalden oluşan bir ekip onu almak için La Roquette'e gitti. Sessizce teslim olmuş gibiydi ve hattâ yolda sohbet bile etti. "İyi bir iş yaptığımı düşünüyorsanız yanılıyorsunuz. O insanlar beni aldattı." Charonne tarafından Père Lachaise Mezarlığı'na bitişik olan açık alanda infaz edildi.

O gün birlikler büyük bir hareket gerçekleştirmedi. Douai ve Clinchant birlikleri Richard-Lenoir Bulvarı'nda konuşlanmıştı. Bataclan'ın arkasındaki çifte barikat Voltaire Bulvarı'nın ele geçirilmesini engelledi; Saint Sébastian Sokağı'nda bir Versailleslı generali öldürülmüştü; Philippe-Auguste barikatı sayesinde Trone Meydanı hâlâ direniyordu. Rotonde ve Villette dokları da direnişlerini sürdürmüştü. Akşama doğru yangın, belediyeye en yakın doklara doğru yayıldı.

Akşam ordu, istihkâmlar ve Villette mezbahalarından Saint Martin Kanalı, Richard-Lenoir Bulvarı ve Faubourg Saint Antoine-Ladmirault'u geçerek Vincennes kapısına uzanan bir eğri arasında savunmayı kuşattı. Vinoy, iki ucu ve Douai ile Clinchant da merkezi tutuyordu.

Cumayı cumartesiye bağlayan gece bombalarla yıkılan Belleville ve Ménilmontant'da kasvetli ve heyecanlı geçti. Her sokağın başında nöbetçiler parola (Bouchotte-Belleville) istedi ama sıklıkla bu bile yeterli olmadı ve kişilerin bir iş için geldiklerini kanıtlamaları gerekti. Her barikat lideri geçişi durdurma hakkı istedi. Taburlardan geri kalanlar düzensiz bir biçimde gelmeye devam etti ve tüm evlere doluştular. Hiçbir sığınak bulamadığı için açık havada bombalar arasında dinlenen çoğunluk "*Yaşasın Komün!*" sloganlarıyla selâmlandı.

Belleville'de bazı Ulusal Muhafızlar çaprazladıkları tüfekleri üstünde tabutları taşırken insanlar meşalelerle onları izledi. Bombalar arasında sessizce arkadaşlarını defneden bu savaşçılar dokunaklı bir ihtişam içinde görünüyordu. Bizzat kendileri de ölümün kapısındaydılar.

Gece Allemagne barikatları terk edilmişti. En fazla bin adam iki gündür Ladmirault'nun 25.000 askerini durdurmuştu. Bu cesur adamların neredeyse hepsi bölgede oturan muhafızlar ve çocuklardı.

Cumartesinin nemli ışıltısı kötü bir manzarayla karşılaştı. Sis yoğundu ve her şeyi kaplıyordu, toprak nemle ıslanmıştı. Beyaz duman bulutları yavaşça yağmuru bastırdı, ateş açılıyordu. Federaller ıslanmış pelerinleri altında titriyordu.

Gün doğumundan bu yana stratejik rotanın barikatları, Montreuil ve Bagnolet kapıları hiçbir direnişle karşılaşmadan Charonne'u ele geçiren birlikler tarafından alındı. Saat yedide savunma noktaları terk edilmiş olan Trône Meydanı'na yerleştiler. Voltaire Bulvarı'nın girişinde Versailleslılar on birinci bölge belediyesinin karşısına altı parçalık bir batarya yerleştirdi. Bundan sonra zaferden emin olan subaylar gürültülü bir biçimde galip gelmek istedi. 27'sinde tüm gün boyunca ateşe tuttukları bu barikat yalnızca eğri menzilli iki topa sahipti. Çok sayıda Versailles bombalarından biri alaycı gülümsemesiyle kentsoylu torunlarına vaat ettiği güzel gürültüyü anımsatır gibi duran Voltaire heykelinin bacaklarına isabet etti.

Villette'de hattın her yanından ayrılan askerler istihkâmları geçti ve Puebla ve De Crimée Caddelerine saldırdı. Hâlâ onuncu bölgenin yukarı kısmında çatışan sol kanat, Villette Bulvarı'na uzanan tüm sokaklarını ele geçirmeye çalıştı. Flandre, siperler ve Rotonde bataryaları ateşlerini Montmartre barikatına karşı birleştirdi ve Buttes Chaumont'u bombalarla bunalttı. Puebla barikatı saat ona doğru teslim oldu. Tek başına kalarak kaldırım taşlarının arkasına saklanan bir denizci Versailleslıları bekledi, tabancasını üstlerine boşalttı ve sonra elinde baltayla aralarına daldı. Düşman, nişancılarımız tarafından azimle korunan Ménadier'e uzanan tüm yan sokaklara dağıldı. Fêtes Meydanı'ndaki iki topumuz Crimée Sokağı'nı kapsıyor ve sağ kanadımızı koruyordu.

Saat on birde Konsey'in dokuz ya da on üyesi Haxo'da buluştu. Komün süreci boyunca arkadaşlarının deli olduğu için susturmak

zorunda kaldığı Jules Allix göz alıcı bir biçimde geldi. Ona göre, her şey yolundaydı; merkez karargâhlar boşaltılmıştı, yapmaları gereken tek şey oraya inmekti. Diğerleri, kendilerini Versailles'a götürecek olan Prusyalılara teslim olarak katliamlara bir son verebileceklerini düşündüler. Bir ya da iki üye bu umudun saçma olduğunu ve ayrıca Federallerin hiçbirinin Paris'ten ayrılmasına izin vermeyeceğini gösterdi. Onları dinlemediler. Buttes Chaumont'un savunması için her köşeden tek tek adam toplamak için etrafta dolaşan Ranvier, tartışmalarının arasına girerek "Tartışmak yerine neden savaşmıyorsunuz!" diye bağırdığında resmî bir bildiri kaleme alınmaktaydı. Bunun üstüne farklı yönlere dağıldılar ve bu sonsuz tartışmalar adamların son toplantısı oldu.

O anda Versailleslılar 16. Kuleyi işgal etti. Öğlen, birliklerin Paris Sokağı ve siperler yoluyla ilerlediği söylentisi yayıldı. Bombaların evlerinden çıkardığı kalabalık bir kadın ve erkek grubu komşu bölgelere kaçmalarına izin verilmesi için yalvararak Romainville kapısına yığıldı. Saat birde kaçanların geçmesi için asma köprü indirildi. Kalabalık dışarı fırladı ve Lilas Köyü'nün evlerine yayıldı. Bazı kadın ve çocuklar daha ileri gitmeye ve yolun ortasına kurulan barikatı geçmeye kalkıştığında Romainville jandarmasının çavuşu Prusyalılara "Ateş! Gelin ve bu sefillere ateş edin!" diye bağırarak kendini onların önüne attı. Bir Prusya askeri ateş açarak bir kadını yaraladı.

Bu arada asma köprü kaldırılmıştı. Saat dört civarında bir borazancının ardından atının üstünde ilerleyen Albay Parent Prusya birliklerinden geçiş izni istemeye cesaret etti. Boşuna küçük düşmüştü. Subay, böyle bir emir olmadığı, Saint Denis'e başvuracağı yanıtını verdi.

Aynı gün hâlâ Amerika'nın müdahale edeceğine inanan Konsey üyesi Arnold, Mr. Washburne için gelen bir mektubu almak için Alman ileri karakoluna gitti. Bir memurdan diğerine yollandı, oldukça kaba davranıldı ve mektubunun büyükelçiye iletileceği vaadiyle geri yollandı.

Saat ikiye doğru çok sayıda Versailleslı taburu stratejik rotayı yerle bir ettikten sonra Lilas yolu ve istihkâmların açık alanları üzerinden Crimée'a ulaştı ama Belleville'de durduruldu. Buttes Chaumont'u korumak için Marché'dan üç top ateşlerini Fêtes'ninkiyle birleştirdi. Tüm gün boyunca bu toplarda yalnızca kolları çıplak, ne bir lidere ne de emre ihtiyaç duymayan beş topçu görev yapmıştı. Saat beşte cephanesi kalmadığı için Buttes topu sessizdi ve nişancıları yeniden Mêandier, Fessart ve Des Annelets caddelerindeki avcılara katıldı.

Saat beşte Ferrê Çarşamba gününden sonra yeni boşaltılan Küçük ve Büyük Roquette hapishanesine taşınmış olan Prens Eugène Kışlası'nın muharip askerlerini Haxo'ya getirdi. Kalabalık tek bir kötü söz söylemeden onlara baktı çünkü kendileri gibi halktan olan askerlere karşı nefret duymuyorlardı. Belleville kilisesine yerleştiler. Gelişleri ciddi bir şaşkınlık yarattı. İnsanlar geçişlerini izlemek için koştular, Fêtes Meydanı boşaltılmıştı. Versailleslılar geldi, Meydanı işgal etti ve Buttes'nin son savunmacıları Faubourg Tapınağı'yla ve Paris Sokağı'na geri çekildi.

Öndekiler teslim olurken arkadan saldırıya uğradık. Akşam üstü saat dörtten beri Versailleslılar, kararlı ama disiplin ya da öngörüsü olmayan en fazla 200 Federali barındıran Père Lachaise Mezarlığı'na kuşatma uyguluyordu. Subaylar onları duvara sıkıştırmayı başaramamıştı. Beş bin Versailleslı her yönden bölgeye yaklaşırken kulenin topu iç kısmı talan ediyordu. Akşam üstünden beri Komün silahlarının çok az cephanesi kalmıştı. Sayılarına rağmen bölgeye çıkmayı göze alamayan Versailleslılar saat altıda kısa sürede yıkılan büyük mezarlık kapısını ve onu destekleyen barikatı bombaladı. Sonra umutsuz bir mücadele başladı. Mezarların arkasını siper alan Federaller sığınaklarını adım adım korudu; düşmanla yüz yüze korkunç bir boğuşmaya girdi; mezarlarda yedek silahlarla savaştılar. Düşmanlar aynı mezarda yuvarlandı ve öldü. Erken çöken karanlık umutsuzluğa son vermedi.

Cumartesi akşamı Federallerin elinde yalnızca on birinci ve yirminci bölgelerin bir bölümü kalmıştı. Versailleslılar, Fête Mey-

danı'nda, Fessart ve Pradier Sokaklarında olduğu gibi, aşağılandıkları Rebeval Sokağı'na uzanan bölgede kamp kurdu. Faubourg Tapınağı, Folie Méricourt, Roquette Sokakları arasında oluşan dikdörtgen alanla dış bulvar kısmen Federallerin elindeydi. Douai ve Clinchant Richard-Lenoir bulvarında, Vinoy ve Ladmirault Federalleri tepelere ve böylece silahlara doğru süreceği anı bekliyordu.

Son saatlerin az sayıdaki savaşçısı için ne gece! Sağanak yağmur yağdı. Villette yangını kör edici parıltısıyla bu hüznü daha da coşturdu. Bombalar Belleville'i dövmeye devam etti; bombalar Bagnolet'ye bile ulaştı ve bazı Prusya askerlerini yaraladı.

Yirminci bölge belediyesine çok sayıda yaralı geldi. Ne doktor, ne ilaç, ne battaniye, ne şilte vardı ve zavallı insanlar hiçbir yardım alamadan öldüler. Ulusal Muhafız giysileri içinde yakalanan bazı subaylar da oradaydı ve sonra avluda vuruldular. Eğerinin üstünde sendeleyen genç, yakışıklı komutanlarının öncülüğünde *Flourens İntikamcıları* taburu geldi. Kanayan alnına bir mendil sarmış heyecan içindeki erzakçı kadın küfretti ve yaralı bir dişi aslan çığlığıyla adamları bir araya gelmeye çağırdı. Kasılan ellerde silahlar gelişi güzel bir biçimde ateş alıyordu. El arabalarının, tehditlerin, feryatların, yaylım ateşinin, bomba ıslıklarının sesleri çıldırtıcı bir gürültüyle birbirine karışıyordu ve bu dehşet saatlerinde aklını kaçırdığını düşünmeyen biri olabilir miydi? Her an yeni bir felâketi getirdi. Birbirini izleyen muhafızlar koşarak geliyor "Pradier barikatı terk edildi!," "Rebeval'de adama ihtiyacımız var!" "Près'de kaçıyorlar!" diyordu. Bu ölüm haberlerini duymak için aralarında Trinquet, Ferré, Varlin ve Ranvier'nin yer aldığı birkaç Konsey üyesi vardı. Güçleri konusunda umutsuzluğa düşen, bu sekiz günle yıkılan, uykusuz, umutsuz grubun içinde en güçlü olanlar bile kedere boğulmuştu.

Saat dörtten itibaren Vinoy ve Ladmirault, birliklerini savunmasız stratejik rotadaki siperler boyunca ilerlettiler ve kısa sürede Romainville kapısında bir kavşağa ulaştılar. Saat beşte birlikler Villette Bulvarı'ndaki Rebeval barikatını ele geçirdi ve Vincent Cad-

desi ve Renard Pasajı üzerinden Paris barikatlarına arkadan saldırdılar. Yirminci bölge belediyesi saat sekize dek direndi. Bulvarın köşesindeki Paris barikatı tüm cephaneleri tükenene dek direnen 191. birlik komutanı ve beş-altı muhafız tarafından savunuluyordu

Philippe-Auguste Bulvarı'ndan ilerleyen bir kol saat dokuza doğru Roquette'e girdi ve oradaki rehineleri serbest bıraktı. Bir gün önce Père-Lachaise Mezarlığı'nı almış olan Versailleslılar en azından akşam saat dokuzdan sonra terkedilmiş hapishanelere girebilirdi. Bu on iki saatlik gecikme rehinelerin yaşamlarını önemsemediklerini gösterir. Cumartesi akşamüstü kaçmış olan —aralarında piskopos Surat'nın da— bulunduğu dördü komşu barikatlarda yeniden ele geçirilmiş ve Roquette'de vurulmuştu.

Saat dokuzda direniş Faubourg, Bornes, Couronnes caddeleri ve Belleville Bulvarı'nın oluşturduğu küçük alana indirgenmişti. Yirminci bölgenin iki ya da üç caddesi hâlâ mücadele ediyordu. Varlin, Ferré ve Gambon'un önderliğinde elli adamlık bir askeri birlik boyunlarında kırmızı fularları, omuzlarında tüfekleriyle Champs Sokağı'ndan aşağı yürüdü ve yirminci bölgeden bulvara çıktı. Başlarındaki dev cüsseli Garibaldici, büyük bir kırmızı bayrak taşıyordu. On birinci bölgeye girdiler. Varlin ve arkadaşları Faubourg ve Fontaine barikatlarını savunacaktı. Önden erişilmez olduğundan Saint Louis Hastanesi'ni ele geçiren Versailleslılar bu bölgeyi Saint Maur ve Bichat Caddeleri'nden kuşatmayı başardı.

Saat onda Federallerin neredeyse hiç topu kalmamış ve ordunun üçte ikisi onları kuşatmıştı. Bunun ne önemi vardı? Faubourg Sokağı'ndaki Oberkampfı, Saint Maur, Parmentier'de hâlâ savaşmak istiyorlardı. Yıkılmayacak barikatlar ve çıkışı olmayan evler vardı. Federaller tüm cephanelerini kullanana dek Versailles topçuları onları bombaladı. Son mermilerini harcadılar, bombalar altında bunalarak etraflarında kendilerine yöneltilmiş tüfeklerin önüne atladılar.

Ateş kademe kademe sustu, artık sessizlik hakimdi. Saat on civarında Versailleslıların almış olduğu Paris Sokağı'nda son Federal topu atıldı. İki mermi sürülen top korkunç bir gürültüyle Paris Komünü'nün son nefesini yüceltti.

Mayıs günlerinin son barikatı Ramponeau'da yer alıyordu. On beş dakikalığına tek bir Federal tarafından savunuldu. Paris Sokağı barikatında salınan Versailles bayrağının gönderini üç kez yıktı. Cesaretinin ödülü olarak Komün'ün bu son askeri kaçmayı başardı.

Saat on birde her şey bitmişti. Komün, Concorde Meydanı'nda iki, Butte'de iki, Villette'de üç, Voltaire Bulvarı'nda iki buçuk gün dayanmıştı. 21 Mayıs'ta görevli olan yetmiş dokuz Konsey üyesinden yalnızca Delescluze barikatlarda ölmüş; J. Durand ve R. Rigault kurşuna dizilmiş; birkaç gün sonra Versailles'da ölen Brunel ve Vermorel ağır, Oudet, Protot, Frankel ise hafif yaralanmıştı. Versailleslılar çok az adam kaybetti. Bizim 3000 yaralı ya da ölümüz vardı. 1848 Haziran'ında ordu kayıpları ve isyancıların direnişi göreli olarak daha ciddiydi. Ama Haziran ihtilâlcileri yalnızca 30.000 askerle karşı karşıya kalırken Mayıs ihtilâlcileri 130.000 askere karşı savaştı. Haziran çatışması yalnızca üç gün sürdü; Federallerinki sekiz hafta. Haziran arifesinde devrimci ordu bozulmamıştı; 21 Mayıs'ta ise katledilmişti. En cesur savunmacılar ileri karakollarda vurulmuştu. Kent dışında boş yere harcanan bu 15.000 adam Paris içinde neler başarmazdı? Neuilly. Asnières, Issy, Vanves, Cachan'ın cesur adamları Panthéon ve Montmartre'da neler yapmazdı?

Vincennes kalesinin alınması 29 Mayıs Pazartesi günü gerçekleşti. Barış anlaşması hükümlerine uygun olarak silahsızlandırılan bu kale çatışmada rol alamamıştı. 18 Martın en etkin adamlarından bir olan, Polonya ve Garibaldi savaşları gazisi Faltot'nun komutasındaki garnizonu 350 adam ve yirmi dört subaydan oluşuyordu. Kendisine tümüyle güvenli bir sığınma hakkı önerilmişti ama onurunun silahlı arkadaşlarını terk etmesine izin vermediği şeklinde yanıtladı.

Cumartesi günü ateşkes şartlarını görüşmek üzere bir Versailleslı kurmay albayı geldi. Faltot kendisi için değil ama yabancı uyruklu bazı subayları için serbest geçiş izni istedi ve Versailles'ın bunu reddetmesi üzerine Almanlara başvurma yanlışını yaptı. Ama MacMahon bir kuşatma olacağını öngörerek Saksonya Prensi'nin yardımını istemişti ve bu Alman, kardeş subayından yanaydı. Görüşmeler sırasında General Vinoy birkaç onursuz insanın inatçı Federalleri kıstırmayı önerdiği yerle iletişimi sürdürmeyi başarmıştı. Bu inatçı Federaller arasında yetenekli, enerjik, mekânı teslim etmektense havaya uçurmaya oldukça kararlı eski bir astsubay olan mühendislik ve topçu *muhafız generali* Merlet de vardı. Cephanelikte 1.000 kilo barut ve 400.000 mermi bulunuyordu.

Pazar sabahı saat sekizde Merlet'nin odasından bir silah sesi duyuldu. Odasına girildiğinde kafası bir kurşunla dağılmış olarak yerde yatar durumda bulundu. Odanın dağınıklığı bir mücadele gerçekleştiğini gösteriyordu; ve daha sonra Versailleslılar tarafından serbest bırakılan 99. birlikten bir yüzbaşı Merlet'nin kaleyi havaya uçurmaya niyetlendiği elektrik bataryasının parçalarını dağıttığını kabul etti.

Pazartesi günü öğleye doğru Versailleslı albay teslim olma çağrısını yineledi. Yirmi dört saattir Paris'te savaş bitmişti. Subaylar tartıştılar; kapıların açılmasına karar verildi ve saat üçte Versailleslı içeri girdi. Silahlarını bırakan askeri birlik avlunun ucuna sürüldü. Dokuz subay ayrı olarak hapsedildi.

Akşam Enghien dükünün vurulduğu noktadan yüz metre uzaktaki hendeklerde bu dokuz subay bir infaz mangasının önüne dizildi. İçlerinden biri, Yüzbaşı Delorme komutayı üstlenen Versailleslı askere döndü ve "Nabzıma bakın ve korkup korkmadığımı görün" dedi.

32. BÖLÜM

VERSAİLLESLILARIN GAZABI

Bizler dürüst insanlarız: olağan yasalara uygun olarak adalet sağlanacaktır. (Thiers Ulusal Meclise, 22 Mayıs 1871.)

Dürüst, dürüst İago! (Shakespeare)

PARİS'TE düzen kuruldu. Her yerde enkazlar, ölüler, meşum hırıltılar vardı. Subaylar kılıçlarını şakırdatarak kışkırtıcı bir biçimde ortada dolanıyor ve resmî görevli olmayan askerler de onların kibrini taklit ediyordu. Askerler tüm büyük caddelerde geceyi açıkta geçirmişti. Yorgunluk ve kan dökmekten sersemleyenler kaldırımların üstünde uyumuş, diğerleri ise memleketlerinin şarkılarını söyleyerek cesetlerin yanında çorbalarını hazırlamıştı.

Ev aramalarını engellemek için her pencereye Fransız bayrağı asılmıştı. Silahlar, fişeklikler, üniformalar bildik bölgelerin hendeklerine yığılmıştı. Kapıların önünde başını elleri arasına almış kadınlar, sabit biçimde önlerine bakarak asla geri dönmeyecek bir oğul ya da kocayı bekliyordu.

Zengin bölgelerde sevincin sınırı yoktu. İki kuşatmanın kaçakları, Vendôme Meydanı göstericileri, çok sayıda Versailles göçmeni tekrar bulvarları ele geçirmişti. Perşembeden beri bu yumuşak kitle konvoyları götüren jandarmaları alkışlayarak, kanla kaplı arabaların görüntüsü karşısında tezahürat yaparak mahkûmları izlemişti. Siviller laubali askerleri bastırmaya çalıştı. İçlerinden, Helder Kafe'den ötesine geçmeye cesareti olmayan biri Château d' Eau'yu alma masalını anlatıyor, bir düzine mahkûmu vurmakla övünüyordu. Şık ve neşeli kadınlar sanki bir keyif yolculuğundaymış gibi cesetlerin başında toplandı ve yürekli ölülerin görün-

tüsünün keyfini çıkarmak için şemsiyelerinin ucuyla üstlerindeki son örtüyü kaldırdı.

Mayıs'ın 28'inde öğle saatlerinde MacMahon "Parisliler, kentiniz kurtarıldı. Bugün savaş sona erdi. Düzen, hizmet ve güvenlik yeniden kurulmak üzere" dedi.

"Kurtarılan Paris" General Vinoy, Ladmirault, Cissey, Douay komutası altında dört bölgeye ayrıldı ve tekrar Komün tarafından kaldırılmış olan kuşatma hali düzenine sokuldu. Artık Paris'te Paris'i katletmiş olan ordudan başka bir hükümet yoktu. Yoldan geçenler barikatları kaldırmaya zorlanıyor ve herhangi bir hoşnutsuzluk işareti beraberinde tutuklamayı ve herhangi bir lanet ise ölümü getiriyordu. Silahı olanların acilen askerî mahkemeye yollanacağı; ateş açılan evlerin yargısız infaz edileceği ilân edilmişti. Saat on birde tüm mekânlar kapanıyordu. Bundan sonra yalnızca üniformalı subaylar özgürce dolaşabilirdi. Atlı devriyeler sokakları doldurdu. Kente giriş güçleşti. Tüccarların ileri ya da geri gitmesine izin verilmediğinden erzak tükenme noktasına geldi.

"Savaş sona erdi" ve ordu kendisini büyük bir infazcı timine dönüştürdü. Pazar günü Chaise bölgesinde ele geçirilen 5.000 mahkûm Roquette hapishanesine götürülmüştü. Girişte duran bir tabur komutanı mahkûmları inceledi ve "sağa" ya da "sola" geçmelerini emretti. Sola ayrılanlar vurulacaktı. Cepleri boşaltıldı, uzun bir duvarın önüne götürüldüler ve sonra da katledildiler. Duvarın karşısında dua kitaplarının üzerine eğilmiş iki ya da üç rahip ölenler için dualar mırıldandı.

Pazardan Pazartesi sabahına dek yalnızca Roquette'de 1.900' den fazla mahkûm öldürüldü. Kan, hapishanenin geniş oluklarından aktı. Aynı katliam Askerî Okul ve Monceaux Parkı'nda da gerçekleşti.

Kelimenin tam anlamıyla kasaplıktı. Diğer bölgelerde mahkûmlar Paris'in Pazartesi gününden beri dolup taştığı askerî mahkemelere çıkarıldı. Bunlar kendiliğinden ve herkesin sandığı gibi savaş çılgınlığı içinde ortaya çıkmış değildi. Bu askerî mahkemelerin

yargılama alanları, sayıları ve konumları Versailles tarafından daha birliklerin kente girişinden önce belirlendiği askerî mahkeme önünde kanıtlanmıştır. Bunların en ünlülerinden biri Albay Vabre'ın görev yaptığı Châtelet Tiyatrosu'ndaydı. Oraya götürülen binlerce mahkûm öncelikle askerlerin silahları altında kafeslere hapsedilir ve sonra mezbahaya götürülen koyunlar gibi sırayla, ordu subayları ve dürüst Ulusal Muhafızların bacak arasında kılıçları ve ağızlarında sigaralarıyla büyük bir masanın etrafına dizildiği salona sokulurdu. Sorgulama 15 saniye kadar sürerdi. "Silah kuşandın mı? Komün'e hizmet ettin mi? Ellerini göster." Bir mahkûmun kararlı tutumu onun savaşçı olduğunu gösterir, yüzü hoşnutsuz olursa adını, işini sormadan, hiçbir kayıt düşmeden *sınıflandırılırdı.* Sonra da "sıradaki" denir ve kadınlar, çocuklar ve yaşlılar da dahil olmak üzere sıranın sonuna dek bu sahne sergilenirdi. Bazen bir mahkûm bu kaderden kurtulduğunda onun *sıradan* biri olduğu söylenir ve Versailles için ayrılırdı. Hiç kimse serbest bırakılmadı.

Sınıflandırılanlar hemen infazcılara teslim edilir ve onlar da bu insanları en yakın bahçe ya da avluya götürürdü. Örneğin, Châtelet'den Lebau Kışlası'na götürülürlerdi. Daha kapılar kapanmadan, jandarmalar kurbanlarını bir tim önüne bile dizmeden ateşe başlardı. Yalnızca yaralanan bazıları duvarların önünde koşar, jandarmalar peşlerinden koşar ve ölene dek ateş ederlerdi. Merkez Komite'den Moreau bu çetelerden birinin önünde öldü. Perşembe akşamı Rivoli Sokağı'nda yakalanmış, bahçeye getirilmiş ve bir setin önüne yerleştirilmişti. O kadar çok kurban vardı ki yorgun düşen askerler silahlarını mahkûmların önünde dinlendirmek zorunda kalıyordu. Set duvarı beyinle kaplıydı; infazcılar kan havuzları içinde yürüyordu.

Metodik biçimde düzenlenen katliamlar Dupleix Kışlası, Bonaparte Lisesi, Kuzey ve Güney Demiryolu İstasyonları, Plantes Bahçeleri, çok sayıda belediye ve kışlanın yanı sıra mezbahalarda da devam etti. Cesetleri toplamak için büyük açık kamyonetler

geldi ve onları yakınlardaki meydanlara ya da herhangi bir açık alana boşalttı.

Kurbanlar sessizce öldü. Pek çoğu silahların önünde kollarını kavuşturdu ve bizzat kendileri ateş emri verdi. Kadın ve çocuklar askerlere "Bizi de onlarla birlikte vurun" diye haykırarak kocalarını ve babalarını izlediler. Ve onlar da vuruldu. O zamana dek savaşa yabancı olan kadınların sokaklara çıktıkları, bu katliamlar karşısında deliye dönerek subaylara vurduğu ve sonra da ölümü bekleyerek kendilerini bir duvarın önüne attıkları görüldü.

Haziran 1848'de Cavaignac af sözü vermiş ve katliam yapmıştı. M. Thiers yasa önünde yemin etmiş ve orduya açık çek vermişti. Almanya'dan dönen subaylar şimdi teslim olmayarak kendilerini küçük düşüren Paris'e karşı öfkelerini yatıştırabilir; Bonapartçılar İmparatorluğun eski düşmanları Cumhuriyetçilerden intikamını alabilir; Saint Cyr'den gencecik çocuklar küstahlık stajlarını siviller üzerinde tamamlayabilirdi. Bir general (olasılıkla Cissey) suçu 1870'deki halkoylaması karşıtı kampanyaya 100.000 frank vermekten ibaret olan M. Cernuschi'nin vurulması emrini verdi. Biraz tanınmış herkesin ölmesi kesindi. Komün süresince hiçbir rolü olmayan ama İmparatorluk döneminde pek çok siyasî davada yargılanan Dr. Tony Moilin birkaç dakikada yargılandı ve ölüme mahkûm edildi; hâkimler lütfedip "ölümü hak eden bir suç işlediği için değil ama öngörülü ve akıllı Hükümet'in yasal fırsatını bulduğunda kurtulmak zorunda olduğu adamlardan biri, Sosyalist partinin başı olduğu için" öldürüldüğünü söyledi. Komün'e duydukları nefretin en açık biçimde ifadesini bulduğu Radikaller katliamlara dahil olma korkusuyla Paris'e adım atmayı göze alamadılar.

Ordu, polisten gelen ya da net bir bilgi bile olmadan rasgele öldürdü. Yoldan geçen birinin bir devrimcinin adını taşıması ödül meraklısı askerler tarafından vurulmasına neden oluyordu. Grenelle'de ümitsiz, çaresiz karşı çıkışlarına rağmen sözde bir Billioray'ı vurdular; Vendôme Meydanı'nda Madam Fould apartmanlarında

bir sözde-Brunel'e ateş açtılar. *Gaulois* Gazetesi, Vallès'i *tanıyan* ve infazında orada olan bir askerî doktorun beyanını yayımladı. Bir görgü tanığı Lefrançais'in Perşembe günü Banque Sokağı'nda vurulduğunu gördüğünü bildirdi. Gerçek Billioray Ağustos ayında yargılandı; Brunel, Vallès ve Lefrançais Fransa'dan kaçmayı başardı. Komün üyeleri ve görevlileri böyle ve sıklıkla da kendilerine iyi kötü benzeyen insanların şahsında defalarca vuruldu.

Ne yazık ki Varlin kaçamayacaktı. 28 Mayıs Pazar günü Lafayette Caddesi'nde tanındı ve komuta generalinden önce Buttes Montmartre Mahallesi'nin eteğine sürüklendi. Versailleslılar vurulması için onu Rosiers Sokağı'na yolladı. Ölümcül bir saat boyunca Varlin elleri arkadan bağlı olarak darbe ve aşağılamalar yağmuru altında Montmartre sokaklarında sürüklendi. Kardeşlikten başka bir düşünce barındırmamış olan genç, nazik başı kısa sürede kılıçlarla yarılarak bir kan yığını haline geldi; gözleri yuvasından fırlamıştı. Rosiers Sokağı'na vardıklarında artık yürümüyor, taşınıyordu.

Onu vurmak için yere çökelttiler. Sefiller, tüfeklerinin dipçiğiyle cesedini parçaladılar.

Şehitler Dağı'nın Varlin'den daha şanslı bir üyesi yoktu. O da işçi sınıfının büyük yüreğinde kutsal yere yerleşti! Varlin'in tüm yaşamı bir örnekti. İşten sonra akşam kendine kalan ender saatleri çalışmaya ayırarak; pek çoklarının yaptığı gibi kentsoyluluğa sızmak için değil halkı eğitmek ve kurtarmak için öğrenerek neredeyse yalnızca kendi irade gücüyle kendisini yetiştirmişti. İmparatorluk sonunda işçi sınıfı birliklerinin kalbi ve ruhuydu. Yorulmaz, alçakgönüllü, az ve her zaman tam yerinde konuşan ve sonra da karmaşık bir tartışmayı tek bir sözcükle aydınlatan biri olarak eğitimli işçilerde sıklıkla körleşen o devrimci içgüdüyü korumuştu. Tüm Komün sürecindeki ilklerden bir olarak 18 Mart'tan başlayarak sonuna dek barikatlardaydı. Ölümü tamamen işçilerin onurunadır. Eğer ön sayfada Paris dışında bir isim için bir yer varsa bu öykü Varlin ve Delescluze'e adanmalıdır.

Versailleslı gazeteciler cesedine tükürdüler; üzerinde yüz binlerce frank bulunduğunu söylediler. Ordunun arkasında Paris'e geri getirilirken çakallar gibi onu izlediler. Lekeli gazeteciler kana susamış bir histeriyle deliye dönmüştü. 21 Mart koalisyonu yeniden kuruldu. Yenilmiş işçilere karşı hepsi de birlikte uludular. Katliamı engellemek bir yana onu cesaretlendirdiler; kentsoyluluğun çılgın terörünü ayakta tutma amaçlı sonsuz tezgâhlarla öldürülecek olanların saklandıkları yerleri, isimleri yayımladılar. Her infazdan sonra yenisini istediler.

Rasgele alıntılıyorum ve bu sayfalar sürebilir: "Komün avı başlatmalıyız" (*Bien Public*). "Aylardır Paris'i elinde tutan suçlulardan hiçbiri politik bir kimlik olarak kabul edilmeyecek. İnsanlık tarihinde görülmüş en korkunç canavarlar, eşkiyalar olarak muamele görecektir. Pek çok gazete 'onlara vurulma şerefini vermemek için' onlar tarafından yıkılan darağacının 'yeniden kurulmasından söz ediyor'" (*Moniteur Universal*). "Dürüst insanlar, bu uluslararası demokratik parazitleri yok etmeye gelin" (*Figaro*). "Öldürme ve çalma uğruna öldürmüş olan bu insanlar ele geçirildi ve biz Merhametle yanıt vermeliyiz! Ölmekte olan subayları göğsünden hançerleyen bu iğrenç kadınlar yakalandı ve biz Merhamet diyeceğiz!" (*Patrie*).

Basın (tabi eğer gerekliyse) cellatları yüreklendirmek için önlerine çelenkler fırlattı.

Figaro "Subay ve askerlerimizinki nasıl da hayranlık uyandıracak bir tutum. Bu kadar hızlı ve bu kadar iyi toparlanmak yalnızca Fransız askerine bahşedilmiştir" diyordu. *Journal des Débats* "Ordumuz uğradığı felâketlerin öcünü paha biçilmez bir zaferle aldı" diye haykırdı.

Ordu yenilgilerinin intikamını Paris'ten böyle aldı. Paris, Prusya gibi bir düşmandı ve ordunun yeniden ele geçirme saygınlığından kurtarılacak çok az şey vardı. Benzetmeyi tamamlamak için galibiyetten sonra bir de zafer yaşanmalıydı. Romalılar sivil savaş-

lardan sonra hiçbir zaman onu mahkûm etmemişti. M. Thiers yabancıların gözü önünde, hâlâ dumanlar tüten Paris'in önünde birliklerini görkemli geçit töreniyle yürütmekten utanmadı. O halde Federaller Prusyalıları yendikten sonra, kim onları Versailles ordusuna karşı direnmiş olmakla suçlayabilir?

Ve yabancılar ne zaman böyle bir öfke sergilediler? Ölüm bile onların kinini bileyliyor gibiydi. 28 Mayıs Pazar günü on birinci bölge belediyesi yakınında yaklaşık elli mahkûm daha yeni vurulmuştu. Değersiz bir merakla değil ama gerçeği öğrenme arzusuyla tanınma riskini göze alarak kaldırımlar üzerinde yatan cesetlerin yanına dek gittik. Etekleri açılmış, bir denizci askerin süngüsünün ucuyla ikiye ayırarak eğlendiği yarılmış bedeninden iç organları fırlamış bir kadın yatıyordu. Birkaç adım ötedeki subaylar onun bunu yapmasına izin vermişti. Galipler bu cesetleri itibarsızlaştırmak için göğüslerine "hırsız," "ayyaş," "katil" yazıları koymuş ve bazılarının ağzına şişe sokmuştu.

Bu vahşet nasıl haklı çıkarılabilir? Resmî raporlar Versailles ordusu içinden yalnızca az sayıda ölümden söz ediyordu —3 Nisan'dan 28 Mayıs'a dek tüm operasyonlar boyunca 877 O zaman Versailles öfkesinin bu misillemeler için bir bahanesi yoktu. Bir avuç çileden çıkmış adanı binlerce kardeşinin öcünü almak için ellerinde bulundurdukları yaklaşık 300 kişiden en köklü düşmanları olan altmış üç kişiyi vurduğunda ikiyüzlü bir tepki kendini gösterir ve adalet adına karşı çıkar. Çatışma konusuyla ilgili hiçbir kaygı duymadan ve hepsinden önemlisi savaş bittikten sonra dörtte üçü mücadelede yer almamış olan 20.000 kişiyi metodolojik olarak öldürenler yargılandığında bu aynı adalet ne diyecek? Yine de askerler bazı insanlık belirtileri gösteriyor ve bazıları infazlardan başları öne eğik dönüyordu; ama subaylar vahşiliklerine bir an bile ara vermediler. Pazar gününden sonra bile hâlâ mahkûmları katlediyor, infazlarda "bravo" diye bağırıyorlardı. Kurbanların cesaretini küstahlık olarak adlandırdılar. Bırakalım da bu ağır suç eylemleri için Paris, Fransa, yeni kuşaklar önünde sorumlu olsunlar.

Sonunda ceset yığınlarının kokusu en çıldırmış olanları bile boğmaya başladı. Merhamet değilse bile veba geliyordu. Parçalanmış cesetlerden sürülerle leş sineği uçuyordu. Sokaklar ölü kuşlarla doluydu. MacMahon'un bildirilerine övgüleri şakıyan *Avenir Libéral* Gazetesi Flechier'in sözlerini kullandı; "Kendini saklıyor ama zaferi gene de onu buluyor." 1871 Turenne'inin zaferi Seine Nehri'ne varmadan onu ele veriyordu. Bazı sokaklarda cesetler ölü gözleriyle geçenlere bakarak yolları kesmişti. Faubourg Saint Antoine'da kalsiyum kloritten yarı beyazlamış yığınlar halinde her yerdeydiler. Politeknik Okulu'nda 100 metre uzunlukta ve 3 metre derinlikte bir alanı işgal ediyorlardı. Büyük infaz merkezlerinden biri olmayan Passy'de, Trocadero yakınında 1.100 ceset vardı. İnce bir toprak örtüsüyle kaplanan bu cesetlerin solgun yüzleri de görünüyordu. *Temps* Gazetesi, "Meydanı, hayır Saint Jacques mezarlığını yalnızca bir anlığına bile olsa gören biri onu unutabilir mi? Kürekle yeni kazılmış olan bu nemli toprağın ortasından başlar, kollar, ayaklar ve eller görünüyor. Ulusal Muhafız üniformaları giymiş cesetlerin yüzleri toprağa dönük. Bu bahçeden çürük, hasta edici bir koku yükseliyor ve bazı yerlerde cesetler kokuşmuş" diye yazdı. Yağmur ve sıcak kokuşmayı hızlandırdığından şişmiş cesetler tekrar ortaya çıktı. MacMahon'un zaferi kendini gayet güzel gösteriyordu. Gazeteler korkmaya başlamıştı. İçlerinden biri "Yaşamları boyunca bize büyük zarar veren bu sefillerin ölümden sonra da aynı şeyi yapmasına izin verilemez" diyordu. Ve katliamı kışkırtmış olanlar "Yeter" diye haykırdı.

2 Haziran tarihli *Paris Journal* Gazetesi "Kundakçıları, katilleri bile artık öldürmeyelim. Artık öldürmeyelim. Onlardan bağışlamalarını değil ama bir ara vermelerini istiyoruz" diyordu. 1 Haziran tarihli *Nationale* "Yeterince infaz, yeterince kan, yeterince kurban" diye yazmıştı. Aynı günün *Opinion Nationale*'inde şu satırlar yer alıyordu: "Sanığın ciddi bir biçimde sorgulanması şarttır. İnsan yalnızca gerçekten suçlu olanların öldüğünü görmek ister."

İnfazlar hafifledi ve temizlik başladı. Her türden arabalar, kamyonetler, otobüsler cesetleri almak için geldi ve kentin içinden geçip gitti. Büyük Londra ve Marseilles salgınından beri böyle arabalar dolusu insan bedeni görülmemişti. Bu mezardan çıkarma işlemi çok sayıda insanın canlı olarak gömüldüğünü kanıtladı. Yaralanmış ve ölü yığınlarıyla toplu mezara atılmış bu insanlar toprak yemişti ve şiddetli bir ıstırabın göstergesi olan bükülmeler sergiliyorlardı. Bazı cesetler parçalar halinde alındı. Olabildiğince hızlı bir biçimde kapalı vagonlara alınmaları ve süratle, büyük kireçli mezarların bu kokmuş yığınları yuttuğu mezarlıklara götürülmeleri gerekiyordu.

Paris mezarlıkları alabileceğinin hepsini aldı. Giysilerinden başka örtüsü olmayan, yan yana dizilmiş kurbanlar insanların dinsel bir anma olarak her yıl ziyaret edecekleri Père la Chaise, Montmartre, Mont-Parnasse'daki büyük hendekleri doldurdu. Daha şanssız olan diğerleri kent dışına götürüldü. Charonne, Bagnolet, Bicêtre'de vb. ilk kuşatma sırasında kazılmış olan hendeklerden yararlanıldı. *Liberté* "Kadavraların çıkarılmasında korkulacak bir şey yok, kirli bir kan, işçinin toprağını sulayarak onu bereketlendirecek. Ölmüş olan savaş delegesi gece yarısında sadık izleyicilerini teftiş edebilecek; parola ***Kundakçılık ve katliam*** olacak" dedi. Hüzünlü hendeğin yanındaki kadınlar bu kalıntıları tanımaya çalıştı. Polis bu "isyancı kadınlarını" tutuklayabilmek için yaslarını ele vermelerini bekledi.

Bu kadar çok sayıda cesedin gömülmesi kısa sürede çok güç bir hal aldı ve kazamatlarda yakıldılar; ama cereyan olmadığı için yanma tamamlanamadı ve bedenler bir lapaya döndü. Buttes Chaumont'da büyük tepeler halinde yığılan cesetler petrole bulandı ve açıkta yakıldı.

Toplu katliamlar Haziran'ın ilk günlerine ve yargısız infazlar ayın ortasına dek sürdü. Uzun bir süre Boulogne Ormanı'nda gizemli oyunlar sahnelendi. Kanlı haftanın kurbanlarının net sayısı

asla bilinemeyecek. Askerî yargının başı 17.000 infaz bildirdi, Paris belediye konseyi 17.000 cesedin gömülme giderini ödedi; ama çok sayıda insan Paris dışında öldürüldü ya da yakıldı. En azından 20.000 kişiden söz etmek abartılı olmaz.

Pek çok savaş alanı daha fazla ölüm bildirdi ama bunlar en azından savaş çılgınlığı içinde vurulmuştu. Savaşın arkasından böyle bir katliam bütün yüzyılda görülmemişti; sivil mücadeleler tarihimizde buna eş değerde bir şey yoktur. Saint Barthelmy Günü, 1848 Temmuzu, 2 Aralık yalnızca Mayıs katliamlarının bir bölümünü oluşturur. Roma'nın ve modern zamanların büyük cellatları bile Magenta Dükü karşısında solar gider. Bu proleter katliamı hakkında bir fikri yalnızca Asyalı galiplerin toplu katliamları, Dahomey şenlikleri verebilir.

"Yasa yoluyla ve yasalarla" bastırmak işte buydu. Bulgarlarınkinden kıyaslanamayacak ölçüde kötü olan bu vahşet süresince kentsoyluluk kanlı ellerini göğe yükselterek tüm dünyayı, iki aylık egemenlikten ve kendi içlerinden binlerce kişinin katledilmesinden sonra altmış üç mahkûmun kanını dökmüş olan, bu insanlara karşı kışkırtma görevini üstlendi.

Tüm sosyal güçler kurbanların can çekişme hırıltısını alkışlarıyla bastırdılar. Katliamın büyük kutsayıcıları olan rahipler zaferi tüm Meclis'in hazır bulunduğu büyük bir ayinle kutladı. *İsa'nın* egemenliği başlamak üzereydi.

33. BÖLÜM

MAHKÛMLARIN KADERİ

Adalet, düzen, insanlık ve uygarlık davası galip gelmiştir. (Thiers, Ulusal Meclise.)

NE MUTLU ÖLÜLERE! Mahkûmların Golgota'sına tırmanmaları gerekmedi.

Toplam infaz sayısına bakarak tutuklamaların sayısı tahmin edilebilir. Çılgın bir avdı; erkekler, kadınlar, çocuklar, Parisliler, kırsaldakiler, yabancılar, her cinsten, yaştan, gruptan ve her durumdan insan kalabalığı. Bir evin tüm kiracıları, bir sokağın tüm sakinleri toplu olarak götürülmüştü. Bir kuşku, bir sözcük, şüpheli bir davranış insanın askerler tarafından alınması için yeterliydi. Mayıs'ın 21'inden 30'una dek bu şekilde 40.000 insanı yakaladılar.

Bu mahkûmlar bazen serbest bazen de 1848 Haziranında olduğu gibi tek bir grup oluşturmak üzere bağlanmış olarak uzun zincirler oluşturdu. Yürümeyi reddedenler süngüyle dürtülüyor ve ısrar edenler oracıkta vuruluyor ve bazen atın kuyruğuna bağlanıyordu. Tutsaklar zengin bölgelerin kiliselerinin önünde "Ölüm! Ölüm! Daha fazla ilerlemeyin, onları burada vurun" diye bağıran rezil yalakalar, fahişeler ve sosyetik ahalinin ortasında diz çökmeye zorlanıyordu. Elysées Alanı'nda kanı tatmak için safları yarmaya çalıştılar.

Mahkûmlar Versailles'a yollandı. Gallifet onları Muette'de bekledi. Alkış ve övgü toplamak için aristokrat kulüplerin pencerelerinin altında mola vererek kentte onlara eşlik etti. Paris kapılarında kendi payını topladı, saflarda yürüdü ve aç bir kurt görüntüsüyle birine "Akıllı birine benziyorsun, sıradan çık" dedi. Bir diğerine

"Senin saatin var. Komün görevlisi olmalısın" dedi ve onu ayrı bir yere koydu. Ayın 26'sında tek bir kafilede seksen üç adam ve 3 kadını seçti, onları tahkimatların dibine yerleştirdi ve vurdurdu. Sonra onların arkadaşlarına "Benim adım Gallifet. Paris'teki gazeteleriniz beni yeterince lekeledi. İntikamımı aldım" dedi. 28 Mayıs Pazar günü "Beyaz saçlılar sıradan çıksın" dedi. Yüz on bir esir öne çıktı. Gallifet "Siz 1848 Haziranı'nı gördünüz; diğerlerinden daha suçlusunuz" dedi ve cesetlerini tahkimatlarda bıraktı.

Bu temizlikten sonra kafileler iki süvari birliği arasında Versailles yoluna koyuldu. Kızgın sürüler tarafından kovalanan bir kent halkına benziyordu. Her durumda delikanlılar, ak sakallı adamlar, askerler, züppeler; en kabası ve en zarifi aynı girdapta birbirine karışmıştı. Bazılarının eli kelepçeli, birinin kucağında korkmuş küçük elleriyle annesinin göğsüne bastıran çocuk, bir diğerinin kolu kırık, bluzu kan lekeli; tükenmiş olan bir diğeri daha güçlü olan komşusunun koluna yapışmış; bir başkası acıya ve hakaretlere meydan okuyan bir heykel gibi duran çok sayıda kadın vardı; her zaman, siperlere ekmek taşıdıktan ve ölmekte olanları teselli ettikten sonra umutsuz —"mutsuz ruhlar doğurmaktan yorgun"— bir biçimde kurtarıcı ölümü bekleyen o halk kadınları.

Yabancı basında hayranlık uyandıran tutumları Versailleslıların gazabını arttırdı. *Figaro* "İsyankâr kadın kafilelerini görünce insan her şeye rağmen bir acıma hissediyor; ama başkentin tüm genelevlerinin onları koruyan Ulusal Muhafızlar tarafından ardına kadar açıldığını ve bu kadınlardan büyük çoğunluğunun o evlerden geldiğini düşününce rahatlıyorsunuz" diye yazdı.

Nefes nefese, pislik içinde, yorgunluk, açlık ve susuzluktan sersemlemiş, güneşten kavrulmuş kafileler tezahüratlardan, atlı piyadelerin darbelerinden bunalmış halde yolların kızgın tozlarında saatlerce sürüklendiler. Birkaç ay önce Sedan ya da Metz'den götürüldüklerinde Prusyalılar bu askerlere bu kadar acımasız davranmamıştı. Yere düşen tutsaklar bazen vuruluyor bazen de onları izleyen arabalara fırlatılıyordu.

Versailles girişinde her zaman Fransız sosyetesinin *elitleri* olan vekiller, resmî görevliler, rahipler, subaylar, her türden kadından oluşan kalabalık onları bekliyordu. 4 Nisan gazabı ve izleyen kafileler ekinoks gelgitlerindeki deniz kabuklarını gölgede bırakmıştı. Paris ve Saint Cloud Caddeleri bağırıp çağırarak kafileleri izleyen, onlara pislik ve kırık şişe parçaları atan vahşilerle doluydu. 30 Mayıs tarihli Liberal-Muhafazakâr gazete *Siècle*'da şunlar yazılıydı: "Fahişelerin değil ama zarif bayanların geçerken mahkûmlara saldırdığı ve hattâ şemsiyeleriyle onlara vurduğu görüldü." Yenilmiş olanı aşağılamayana yazık! Onu kurtarmak için bir merhamet hareketine izin verene yazık! Hemen yakalandı, kazığa yollandı ya da kafileye sokuldu. İnsan doğasının korkunç gerilemesi kostümün şıklığıyla kıyaslandığında daha da iğrençleşir! Karşı karşıya kalacakları egemen sınıfları bir kez daha görmek için Saint Denis'den Prusyalı subaylar geldiler.

İlk kafileler Versailles sokaklarında bir merasim olarak gezdirildi; diğerleri kavurucu sıcaklıktaki Armes Meydanı'nda, gölgesi kendilerinden esirgenen büyük ağaçların birkaç adım ötesinde saatlerce bekletildi. Daha sonra tutsaklar dört noktaya dağıtıldı; Grandes-Ecuries mahzenleri, Kale Limonluğu, Satory dokları ve Ecole de Saint Cyr'in binicilik okulu. Işık ve havanın yalnızca bazı dar açıklıklardan içeri sızdığı bu rutubetli, mide bulandırıcı mahzenlere ilk günlerde yanlarına hiçbir şey verilmeden bazıları on yaşından küçük çocuklar, adamlar dolduruldu. Sonradan bir şeyler verildiyse de bunlar yalnızca çöptü. Yıkanmak için su; giysi getiren yakınlar kaba bir biçimde geri yollandığından paçavralarını değiştirme şansı yoktu. Günde iki kez sarımsı bir sıvı, yulaf peltesi veriliyordu. Jandarmalar fahiş fiyata tütün satıyor ve bunu tekrar satabilmek için el koyuyordu. Doktor yoktu. Yaralılar kangren oluyordu; göz iltihabı salgını başladı; delilik kronik hale geldi. Geceleri delirenlerin ve yüksek ateşlilerin çığlıkları duyuluyordu. Karşıda, jandarmalar silahları dolu vaziyette hareketsiz bekliyordu.

Bu dehşet bile büyük kırmızı mermer merdivenin altında havasız karanlık bir yer altı mezarı olan Fosse-aux-Lions'un gerisinde kalmıştı. Tehlikeli kabul edilen ya da onbaşıyı kızdıran biri buraya atılıyordu. En güçlüsü bile buna ancak birkaç gün dayanabilirdi. Buradan ayrılırken sersemlemiş, aklı boşalmış, gün ışığından gözü kamaşmış olarak kendilerinden geçerlerdi. Karısını görebilenler şanslıydı. Tutsakların karıları belirsiz biçimde görünen kalabalığın içinde birini ayırt etmeye çalışarak Limonluğun dış parmaklıklarına dayanırdı. Saçlarını yolar, kendilerini geri iten, vuran, onlara kötü isimler takan jandarmalara yalvarırlardı.

Açık hava cehennemi, duvarlarla çevrili geniş bir paralelkenar olan Satory düzlüğünün doklarıydı. Toprak killiydi ve en ufak bir yağmur onu balçık haline getirirdi. İlk gelenler bin üç yüz kişi barındırabilen binalara yerleştirildi; şapkaları Paris ya da Versailles'da alındığı için başı açık durumda olan diğerleri dışarıda kaldı. Jandarmalar askerlerden daha güvenilir, daha sert olarak görev başındaydı.

Perşembe günü saat sekizde ağırlıklı olarak kadınlardan oluşan bir kafile doklara geldi. İçlerinden bir *lejyon şefinin* eşi olan biri bana şunları nakletti: "Çoğumuz yolda öldü; sabahtan beri bir şey yememiştik.

"Hava hâlâ aydınlıktı. Çok sayıda mahkûm gördük. Kadınlar girişteki bir kulübede ayrı duruyordu. Onlara katıldık.

"Bize bir gölcük olduğu söylendi ve susuzluktan ölmek üzere olduğumuzdan oraya koştuk. İlk yudumu alan kişi bir çığlık attı ve istifra etti. 'Reziller, kendi halkımızın kanını içirdiler.' Çünkü akşamdan beri yaralılar yaralarına pansuman yapmak için oraya gitmişti; ama susuzluk öylesine ağır bir işkenceydi ki bazılarımız ağızlarını bu kanlı suyla çalkalamayı göze alabildi.

"Kulübe zaten doluydu ve yaklaşık 200 kişilik gruplar halinde toprağın üzerine uzanmamız söylendi. Bir subay geldi ve 'Rezil yaratıklar! Verdiğim emri dinleyin. Jandarmalar, ilk hareket edene ateş açın!'

"Saat onda oldukça yakından silah sesleri duyduk. Ayağa sıçradık. Jandarmalar 'Uzanın sefiller!' diye bağırdı. Birkaç adım ötemizde bazı mahkûmlar vuruluyordu. Kurşunların kafamızdan geçeceğini düşündük. Biraz önce ateş etmiş olan jandarmalar bizim muhafızları rahatlatmak üzere geldi. Tüm gece boyunca vagonda ısınan birinin gözetimi altında kaldık. Soğuk ve korkudan kıvrananlara bağırdılar: 'Sabırsızlanma; senin de sıran geliyor.' Gün doğarken ölüyü gördük. Jandarmalar birbirlerine 'keyifli bir model değil mi?' dedi.

"Akşam mahkûmlar güney duvarında kazma kürek sesi duydu. İnfazlar, tehditler onları çıldırtmıştı. Her yandan ve her biçimde gelecek olan ölümü bekliyorlardı; bu sefer havaya uçurulacaklarını düşündüler. Delikler açıldı ve bazıları ateşlenen makineli tüfekler çıktı."

Cuma akşamı kampta saatler süren bir fırtına patladı. Mahkûmlar vurulma tehdidiyle tüm gece boyunca çamurda yatmaya zorlandı. Yaklaşık yirmi kişi soğuktan öldü.

Satory kampı kısa sürede Versailles lüks hayatının Longchamp'i haline geldi. Komutan Aubrey çamurda sürünen, bir iki bisküviyi yiyip yutan, jandarmaların kendilerini rahatlatma konusunda hiç de resmî davranmadığı gölcükten bardakla su alan kölelerini göstererek hanımefendilere, vekillere, yazarlara ev sahipliği yaptı. Bazıları çıldırarak kafasını duvarlara vurdu; diğerleri saç ve sakallarını yolarak uludu. Bu canlı dehşet ve paçavra yığınından kokuşmuş bir bulut yükseldi. *Indépendence Française* şunları yazıyordu: "Bir kilometrelik çevreye enfeksiyon yayan parazitler ve pislikten zehirlenen binlerce insan var. Vahşi hayvanlar gibi kapatılmış bu zavallılara silahlar doğrultulmuş. Paris sakinleri kentte öldürülen isyancıların gömülmesinden kaynaklanan salgından korkmakta. Paris Belediyesi'nin köylü olarak adlandırdıkları ise Satory'deki canlı isyancıların varlığından kaynaklanan salgından daha çok korkmakta."

Bunlar "adalet, düzen, insanlık ve medeniyet davasının" zafer kazanmasına neden olmuş olan dürüst Versailles insanlarıdır. Bu *dürüst insanların* yanında, kuşatmanın bombardıman ve acılarına rağmen o Paris haydutları ne kadar iyi ve insani! Paris Komünü'nde kim bir mahkûma kötü davrandı? Hangi kadın öldürüldü ya da aşağılandı? Versailles'ın gün ışığında kendilerini gösteren binlerce işkencesinden biri bile Paris hapishanelerinin karanlık bir köşesinde saklandı mı?

24 Mayıs'tan Haziran'ın ilk günlerine dek kafileler bu cehenneme akmaya devam etti. Tutuklamalar gece ve gündüz devam etti. Polis memurları askerlere eşlik etti ve arama bahanesi altında kilitleri zorladı, değerli eşyaları iç etti. Çok sayıda subay sonradan el koyulan nesnelerin zimmete geçirilmesi suçuyla mahkûm edildi. Yalnızca son olaylarda açığa çıkmış, üniformalarının, ya da belediyeler ve Savunma Bakanlığı'nda bulunan belgelerin ele verdiği insanları değil ama cumhuriyetçi görüşleri bilinen herkesi tutukladılar. Komün tedarikçilerini ve hattâ siperlere hiçbir zaman yaklaşmamış müzisyenleri bile aldılar. Ambulans görevlileri de aynı yazgıyı paylaştı. Oysa kuşatma sırasında bir Komün temsilcisi ambulansları denetledikten sonra personele "Çoğunuzun Versailles Hükümetinden yana olduğunu biliyorum ama hatanızı anlayacak kadar uzun yaşamanızı dilerim. Yaralıların hizmetindeki neşterin kralcı ya da cumhuriyetçi olmasıyla ilgilenmiyorum. Görevini layıkıyla yerine getirdiğinizi gördüm. Bunun için teşekkür ederim. Bunu Komün'e bildireceğim" demişti.

Bazı zavallılar Katakomplara saklanmıştı. Meşale ışığıyla yakalandılar. Polis görevlileri yanlarındaki köpeklerin yardımıyla şüpheli her gölgeye ateş ettiler. Paris yakınındaki ormanlarda da avlar düzenlendi. Polis Fransa'nın her istasyonunu, tüm limanları kontrol altına aldı. Pasaportların yenilenmesi ve Versailles'da denetlenmesi gerekiyordu. Tekne sahipleri gözetim altındaydı. Ayın 26'sında Jules Favre, sokak savaşlarının politik bir eylem olmadığı bahanesiyle yabancı güçlerden kaçakların iadesini istedi.

Suçluların iadesi Paris'te meyvesini verdi. Korku tüm kapıları kapadı. Orada kaçaklar için hiçbir sığınak yoktu. Pek az arkadaş kalmıştı — hiç yoldaş yoktu. Her yerde sert reddetmeler ya da ele vermeler vardı. Doktorlar 1834 rezilliklerini yineledi ve yaralıları teslim etti. Tüm korkak içgüdüler yüzeye çıktı ve Paris İmparatorluk yönetiminde bile varlığından kuşkulanmadığı rezil bataklıkları ortaya çıkardı. Dürüst insanlar, sokakların galipleri rakiplerini, alacaklılarını Komüncü olarak tutuklattı ve kendi bölgelerinde soruşturma komiteleri oluşturdu. Komün ihbarcıları reddetmişti; düzenin polisi onları bağrına bastı. İhbarlar içlerinden yirmisi imzalı olan 399.823 sayısına ulaştı.

Bu ihbarların önemli bölümü basında yayımnlandı. Basın haftalar boyunca kentsoyluların öfke ve korkusunu canlı tuttu. M. Thiers Haziran 1848 saçmalıklarından birini yeniden canlandırarak bir bültende "askerleri zehirlemek üzere hazırlanan zehirli içeceklerin toplandığından" söz etti. O dönemin tüm icatları yeniden ele alındı, güne uyarlandı ve dehşet verici biçimde zenginleştirildi; kanalizasyonlarda kabloları hazır odalar, kayıtlı 8.000 kundakçı, yakmak üzere işaretlenmiş evler, petrol dolu pompalar, enjektörler, yumurtalar, zehirli gülleler, kavrulmuş jandarmalar, asılmış denizciler, tecavüz edilmiş kadınlar, el koyulmuş fahişeler, sonsuz soygunlar gazetelerde basılıyor ve budalalar bunlara inanıyordu. Bazı gazeteler sahte kundaklama emirleri, orijinalleri hiçbir zaman üretilemeyen ama askeri mahkemeler ve dürüst tarihçiler tarafından kesin kanıt olarak kabul edilen sahte imzalar konusunda uzmandı. O hayal kurduğunda kentsoyluluk gevşiyor. her gazetenin kötülükte diğerini geride bırakmasıyla basın onu yeniden canlandırıyordu. *Bien Public* "Biliyoruz ki Paris tekrar uyumaktan başka bir şey istemiyor; ona rahatsızlık versek bile onu uyandırmalıyız" diyordu. 8 Haziran'da *Figaro* hâlâ katliam planları yapıyordu. 1871 Mayıs ve Haziran tarihleri arasındaki gerici basından, Parlamento soruşturmaları, kentsoylu broşürler ve Komün kayıtlarından alıntıları —cadı kazanı kadar dehşet verici bir bileşim— bir ciltte

toplama zahmetine girecek olan bir devrimci yazar halkın gelecekteki adaleti ve aydınlanması için tüm karamsar kışkırtmacılar çetesinden daha faydalı olacaktır.

Bu korkaklık salgını içinde Fransa'yı onurlandıran bazı soyluluk ve hattâ kahramanlık işaretleri de vardı. Yaralı olan Vermorel birkaç saatliğine ona gözü gibi bakan bir kapıcı karısı tarafından içeri alınmıştı. Bir Versailleslı subayının annesi pek çok Komün Konseyi üyesine sığınak oldu. Çok sayıda isyancı, bilinmeyen insanlar tarafından kurtarıldı; ama yine de ilk günlerde yenilenleri barındırmak bir ölüm kalım, sonraları ise nakliye sorunuydu. Bir kez daha kadınlar engin yüreklerini gösterdiler.

Haziran ve Temmuz'da günlük tutuklama sayısı yüze ulaştı. Belleville, Ménilmontant, on üçüncü bölge ve belli sokaklarda yalnızca yaşlı kadınlar kalmıştı. Versailleslı uydurma raporlarında 38.568 mahkûm bulunduğunu ve sanki gizli bir yöntemle yalaklarda beslediklerı sürüleri saymış gibi bunlardan 1.058'inin kadın ve kırk sekizi on üç, yirmi biri on iki, dördü on ve biri yedi yaşında olmak üzere 651'inin çocuk olduğunu kabul etti. Büyük bir olasılıkla tutuklananların sayısı 50.000 kişiye ulaşmıştı.

Sayısız hata vardı. Burun delikleri genişlemiş olarak Federallerin cesetlerini seyretmeye giden bazı sosyete kadınları toplama işlemine dahil edilmiş ve haşerelerin kemirdiği perişan giysileriyle gazetelerinin hayali petrolcüleri kadar iyi göründükleri Satory'ye götürülmüştü.

Binlerce insan saklanmak zorundaydı; binlercesi sınıra ulaştı. Temmuz ara seçimlerinde Şubatta'kinden 100.000 daha az seçmen olması kayıplara ilişkin genel bir fikir verebilir. Parisli sanayi çökmüştü. Bu üretim dalına sanatsal *damgasını* vuran işçilerin çoğu tutuklanmış ya da kitleler halinde göç etmişti. Ekim ayında belediye meclisi bir resmî raporunda belli endüstri kollarının usta eksikliği nedeniyle siparişleri reddetmek zorunda kaldığını söylüyordu.

Soruşturmaların vahşiliği, tutuklamaların sayısı yenilginin umutsuzluğuyla birleşti ve son damlaya dek kan dökmek gibi bazı

acı çırpınmaları bu kentten çekip aldı. Belleville, Montmartre ve on üçüncü bölgede evlerden ateş açıldı. Helder Kafe'de, Rennes ve Paix Sokakları'nda, Madeleine Meydanı'nda askerler ve subaylar görünmeyen eller tarafından vuruldu; Pépinière Kışlası'nda bir general vuruldu. Versailles gazeteleri çocuksu yüzsüzlükle öfkenin neden yatışmadığını merak etti ve "Dünyadaki en zararsız bakışa sahip askerlerden neden nefret edilebileceğini" anlayamadı (*La Cloche*).

Sol, 19 Mart'ta kendisi için seçtiği çizgiyi izledi. Kırsal bölgelerin Paris'i kurtarmaya gelmesini engelledikten ve orduya teşekkürlerini bildirdikten sonra iftiralarını da taşralılarınkiyle birleştirdi. 1877'de kırmızı bayrağı savunacak olan Louis Blanc, *Figaro*'ya yenilenlerin damgalanmasını, onların yargıçlarının önünde eğilmesi gerektiğini yazdı ve "halkın öfkesinin yasal" olduğunu belirtti. Beş yıl sonra affın ateşli taraftarı olan bu Aşırı Sol, kendilerinden yalnızca 100 metre uzaktaki Orangerie'den gelen çığlıkları da, 20.000 infazın ölümcül iniltilerini de duymayacaktı. 1848 Haziran'ında katliamların üstüne adeta yazar Lammennais lâneti düşmüştü ve Pierre Leroux bile isyancıları savundu. Köylü Meclisi'nin Katolik ya da Olgucu olsun büyük filozofları hep beraber işçi sınıfına karşıydı. Sosyalistlerden kurtulduğuna sevinen Gambetta, Saint Sebastien' den geri döndü ve Bordeaux' daki bir söylevinde Paris'i ezmeyi başarmış olan hükümetin "bununla kendi yasallığını bile kanıtladığını" bildirdi.

Kırsal bölgelerde bazı cesur adamlar da vardı. Montpelier'nin *Droits de l'Homme*'u (İnsan Hakları), Toulouse'un *Emancipation*'u (Özgürleşme), *National du Loiret (Ulusal Loiret Gazetesi)* ve birçok öncü yayın galip gelenlerin cinayetlerini anlattı. Bu yayınların çoğu soruşturmaya uğradı ve yasaklandı. Bazı hareketler de yer aldı; Pamiers'de (Ariège) ve Voiron'da (Isère) bazı isyan başlangıçları. Lyon'da ordu kışlasına çekilmiş ve Vali Valentin Paris kaçaklarını yakalamak için kenti kapatmıştı. Bordeaux'da tutuklamalar oldu.

Brüksel'de Victor Hugo Belçika hükümetinin kaçakları teslim etme taahhüdünde bulunan bildirisine karşı çıktı. Louis Blanc ve Schoelcher ona hakaret dolu bir mektup yazdı ve evi kibar bir kalabalık tarafından taşa tutuldu. Alman Parlamentosu'ndan Bebel ve Avam Kamarası'ndan Whalley Versailleslıların gazabını kınadı. Garcia Lopez, İspanya Meclis kürsüsünden şunları söyledi: "Bugün kimsenin hakkıyla taktir edemeyeceği bu büyük devrime hayranız."

Yabancı ülkelerin işçileri Paris'teki kardeşlerinin cenaze törenlerini selâmladı. Londra, Brüksel, Zürih, Cenevre, Leipzig ve Berlin'de kendilerinin Komün'den yana olduğunu söyleyen dev mitingler yaparak katliamcıları evrensel olarak lânetlediler ve hiçbir itirazda bulunmayan Hükümetleri bu suçların ortağı ilân ettiler. Tüm Sosyalist gazeteler yenilenlerin mücadelesini onurlandırdı. Enternasyonal'in gür sesi dokunaklı bir söylevde onların mücadelesini anlattı ve onların anısını tüm dünyanın işçi sınıfına emanet etti.

Moltke'nin muzaffer Prusya ordusunun başında Berlin'e zafer girişi sırasında işçiler onları yaşasın Komün sloganlarıyla karşıladı ve çeşitli yerlerde insanlar süvariler tarafından gözaltına alındı.

34. BÖLÜM

KOMÜNCÜLERİN YARGILANMASI

Uzlaşma fırtınadan sonra inen melektir. (Dufaure, Ulusal Meclis, 26 Nisan 1871.)

VERSAİLLES VE SATORY kısa sürede tutuklularla dolup taşmıştı. Haziran'ın ilk günlerinden itibaren tutuklular limanlara yığıldı ve ışıklıkları sıkı biçimde kapalı olduğundan içeri hava geçirmeyen hayvan arabalarına dolduruldu. Bir köşede bir bisküvi yığını vardı; ama mahkûmlar bu yığının üzerine atıldığından kısa sürede yalnızca kırıntı haline geldi. Yirmi dört ve bazen de otuz iki saat içeceksiz kaldılar. Bu izdihamda bir parça hava, birazcık yer için savaştılar. Aklını yitirenler kendilerini yoldaşlarının üstüne attı. Bir gün La Ferté-Bernard'da bir arabadan çığlıklar geldi. Muhafızların başı kafileyi durdurdu; polisler ışıklıktan tabancalarını içeri boşalttı. Sessizlik sağlandı ve tekerlekli tabutlar tam gaz yola devam etti.

Haziran'dan Eylül'e dek 28.000 tutuklu bu şekilde Cherbourg'dan Gironde'a dek limanlara, kalelere, adalara taşındı. Yirmi beş ponton(*) 20.000 adamı, kaleler ve adalar da 8.087 kişiyi aldı.

Pontonlarda resmî olarak işkence yapılıyordu. Haziran ve Aralık gelenekleri titiz bir biçimde 1871 kurbanlarına da uygulandı. Ahşap döşeme ve demir çubuklardan yapılmış kafeslere kapatılan tutuklular yalnızca lombarların çivi deliklerinden azıcık ışık alabiliyordu. Havalandırma yoktu. İlk saatlerden itibaren koku dayanılmazdı. Nöbetçiler en ufak bir alarmda ateş etme emriyle bu

(*)Ponton: Batmış gemileri askıya almak işinde kullanılan büyük duba. —*ed.*

hayvanat bahçesinde bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Misket yüklü top bataryalara hâkim konumdaydı. Ne hamak ne de battaniye vardı ve tüm yemekleri biraz bisküvi, ekmek ve fasulyeden ibaretti ama şarap ya da tütün yoktu. Brest ve Cherbourg sakinleri biraz erzak ve basit malzeme yolladı ama subaylar bunları iade etti.

Bu gaddarlık bir süre sonra hafifledi. Tutuklulara iki kişiye bir hamak, gömlek, pantolon ve ara sıra da şarap verildi. Yıkanmalarına, biraz temiz hava almak için güverteye gelmelerine izin verildi. Denizciler biraz insanlık gösterdi ama bahriyeliler Mayıs günlerindeki gibi hayduttular ve mürettebat sık sık tutukluları onların elinden almak zorunda kaldı.

Ponton düzeni subaylarına göre değişiyordu. Brest'de *Ville de Lyon* komutanı ikinci zabit tutuklulara kötü davranılmasını yasaklarken *Breslau*'nun gemi polis şefi onlara suçlu gibi davrandı. Cherbourg'da *Tage* teğmenlerinden biri olan Clémenceau kudurmuş gibiydi. *Bayard* komutanı gemisini ufak bir Orangerie'ye (Limonluk) çevirdi. Bu gemi Fransız donanması tarihini lekeleyen en korkunç hareketlere tanıklık etmiştir. Gemide mutlak sessizlik kuralı vardı. Kafeslerde birisi konuşur konuşmaz nöbetçi gözdağı verir ve pek çok kez de vururdu. Bir şikayet ya da bir kuralın unutulması halinde tutuklular el ve ayak bileklerinden kafeslerin demirlerine bağlanırdı.

Kıyıdaki zindanlar pontonlardaki kadar kötüydü. Quélern'de yaklaşık kırk tutuklu aynı kazamata kapatılmıştı. Altta olanlar ölü gibiydi. Üzerlerine foseptik boşaltıldı ve sabah zemini yaklaşık beş santim yüksekliğinde dışkı kaplamıştı. Bu kazamatların hemen yakınında uygun ve boş bir mekân vardı ama tutukluları oraya taşımadılar. Bir gün Jules Simon geldi, eski seçmenlerinin kötü göründüğünü düşündü ve şiddete karşı çare aramaya karar verdi. Elisée Reclus bir okul açmış ve okuma yazma bilmeyen yüz elli bir tutukluyu eğitmeye çalışmıştı. Eğitim Bakanlığı bu çalışmayı durdurdu ve tutukluların büyük özverilerle derledikleri küçük kütüphaneyi kapattı.

Pontondakiler gibi kalelerdeki tutuklular da jambon ve bisküviyle besleniyordu; daha sonra Pazar günleri çorba ve et suyu eklendi; çatal bıçak yasaktı; kaşık elde etmek günler süren mücadeleyle mümkün oldu. Giderler listesine göre yüzde onla sınırlı olması gereken satıcı kârı yüzde beş yüzlere dek yükseldi.

Boyard Kalesinde kadın ve erkekler aynı yerde tutuluyor, onları yalnızca bir perde ayırıyordu. Kadınlar nöbetçilerin gözü önünde yıkanmaya zorlandı. Bazen kocaları yan bölmede oluyordu. Bir tutuklu "Soyunmaya zorlandığı her keresinde bayılan yirmi yaşlarında genç ve güzel bir kadın vardı" diye yazdı.

Elde ettiğimiz çok sayıda kanıta göre en acımasız hapishane Saint Marcouf'du. Tutuklular hava, ışık ve tütünden yoksun; konuşması yasak ve yalnızca kahverengi bisküvi kırıntıları ve küflü yağla beslenerek altı ayı aşkın bir süre burada kaldılar. Hepsi de iskorbüt hastalığına yakalandılar.

Bu aralıksız şiddet en sağlam bünyeleri bile yendi; sonuçta hastanelerde 2.000 hasta vardı. Resmî raporlar 33.665 sivil tutukludan 1.179'unun öldüğünü kabul etti. Bu rakamın gerçeğinin çok altında olduğu açıktır. Versailles'da ilk günlerde belli sayıda insan öldürüldü ve diğerleri sayılmadan öldü. Pontonlara nakilden önce bir istatistik yoktu. Versailleslıların elinde 2.000 tutsağın öldüğünü söylemek abartılı değildir. Çoğu tutsaklıklarını kısaltan kansızlık ve hastalıkların ardından yok oldu.

Versailles'da Hükümetin, Meclisin ve Radikallerin gözü önünde açıkça sergilenenler kamuoyunun gözünden uzak kaleler ve pontonlardaki işkencelere ilişkin bir fikir verebilir. Askerî hâkimlerin başı Albay Gaillard, Chantiers tutsaklarına muhafızlık eden askerlere "Hareket eden, kolunu kaldıran birini görür görmez ateş edin; size emri ben veriyorum," demiştir.

Batı Demiryolunun Grenier d'Abondance deposunda sekiz yüz kadın vardı. Haftalar boyunca çarşaflarını değiştirmeden samanların üzerinde uyudular. En ufak bir ses ya da tartışmada muhafızlar

üstlerine atladı ve özellikle göğüslerine olmak üzere onlara vurdu. Bu pisliğin yöneticisi, eski bir muhafız olan Charles Mercereau hoşlanmadıklarını bağlatır ve sonra sopasıyla döverdi. Versailles hanımefendilerine kendi bölgesini gezdirdi ve onların önünde kurbanlarına "Gelin şıllıklar, gözlerinizi indirin" dedi. Aslında bizim Federal kadınlarımızın bu değerli şahsiyetler karşısında yapabileceği en küçük şey buydu.

Baskınlarda alıp götürülen ve diğer tutsaklara casusluk yapmaları için orada tutulan fahişeler alenen kendilerini muhafızlara teslim etti. Komün kadınlarının itirazları ip darbeleriyle cezalandırıldı. Versailleslılar kötülüğü daha da geliştirerek bu cesur kadınları diğerlerinin seviyesine indirmek istedi. Tüm tutuklular denetime maruz bırakıldı.

Asalet ve öfkeli ruhlar korkunç çığlıklarla intikamını aldı. "Babam nerede? Kocam nerede? Oğlum nerede? Tüm bu korkakların karşısında yalnızca ben! Ben, anne, çalışkan eş, özgürlüğü savunduğum için bu pis eller tarafından kamçılandım, aşağılandım ve lekelendim!" Çoğu çıldırdı. Hepsi de çılgınlık saatleri yaşadı. Hamile olanlar düşürdü ya da ölü doğum yaptı.

Rahipler infazlarda olduğu gibi hapishanelerde de eksik değildi. Richemont papazı tutuklulara "Burada bir Bondy ormanında olduğumu biliyorum ama görevim" vb. dedi. Saint Magdalene gününde Algiers piskoposu günün azizine ince bir imada bulunarak onlara "Hepsinin Magdalene olduğunu ama tövbekâr olmadıklarını; O Magdalene'nin ne yakıldığını ne de öldürüldüğünü;" söyledi ve diğer İncilsel hoşluklardan söz etti.

Çocuklar kadınların olduğu hapishanenin bir bölümünde tutuluyor ve aynı kaba davranışı görüyordu. Mercereau'nun sekreteri olan bir onbaşı bir çocuğun midesini tekmeledi; bir diğeri falakaya çekildi ve uzun bir süre revirde kaldı. Ranvier'nin on iki yaşındaki oğlu babasının saklandığı yeri söylemediği için feci şekilde dövüldü.

Pontonların, kalelerin, ıslah evlerinin bu talihsiz tutsakları davaları soruşturulmaya başlanmadan önce aylarca parazitler tarafından kemirildi. Versailleslılar Moloch'u hazmedebileceğinden fazla kurbana sahipti. Haziranın ilk günlerinden sonra gericiler tarafından iadesi istenen 1.090 kişiyi geri kustu. Ama 36.000 tutsağa nasıl iddianame hazırlanabilir? İmparatorluğun tüm polis ajanlarını hapishanelere salmak Dufaure için sorun değildi; Ağustos ayında yalnızca 4.000 tutuklu sorgulanmıştı.

Yine de sansasyonel bir yargılama bekleyen kentsoyluluğun öfkesini doyurmak gerekiyordu. Katliamdan kurtulmuş olan birkaç ünlü isim; Komün Konseyi'nin, Merkez Komite'nin bazı üyeleri, Rossel, Rochefort vd. tutuklanmıştı. M. Thiers ve Dufaure büyük bir gösteriye başladı.

Tutuklular kendilerini yenmiş olan askerler tarafından yargılanacağından duruşma askerî mahkeme içtihatları için bir model oluşturacaktı. Yaşlı savcı ve onun başkanı tartışmanın düzeyini düşürmek için tüm kurnazlıklarını kullandılar.

Suçlanacak kişinin politik kişiliğini reddettiler ve isyanı adi suça indirgediler; böylece etkin savunmaları kısa kesme hakkını ve ikiyüzlü kentsoyluluğun politik davalarda kaldırmış gibi yaptığı sürgün ve ölüme mahkûmiyet avantajını ellerinde tuttular. Üçüncüsü askerî mahkeme özenle seçilmişti. Komiser olarak zihinsel dengesizlik belirtileri gösteren ve Versailles sokaklarında tutukluları dövmüş olan kaba fanatik Gaveau seçildi; Bazaine ordusunun kapitülasyoncularından biri olan başkan Merlin mühendis albaydı; gerisi de güvenilir Bonapartçılardan bir karışım. Sedan ve Metz Paris'i yargılayacaktı.

Tören 7 Ağustos'ta iki bin kişilik büyük bir salonda başladı. Rütbeli şahsiyetler kırmızı kadife koltuklara yayıldı; vekiller üç yüz sandalyeye yerleşti; geri kalanı önemli kentsoylulara, "değerli" ailelere, fahişelik aristokrasisine ve uluyan basına aitti. Konuşan gazeteciler, parlak giysiler, gülen yüzler, taraftarlarla oynaşmalar, çiçekleri her yöne çevrilmiş opera dürbünleri insana en şık gala

gösterilerini hatırlatıyordu. Üniformalı görevliler vazgeçilmez reveransı yapmayı unutmayarak bayanları koltuklarına götürdü.

Tutuklular göründüğünde tüm bu köpükler taştı. On yedi kişiydiler: Komün Konseyi üyeleri Ferré, Assi, Jourde, Paschal, Grousset, Régere, Billioray, Courbet, Urbain, Victor Clément, Trinquet, Champy, Rastoul, Verdure, Decamps, Parent; Merkez Komite üyeleri Ferrat ve Lullier.

Gaveau suç fiilini okudu. Bu devrim iki komplodan doğmuştu; devrimci parti ve Enternasyonal; Paris birkaç alçağın çağrısına yanıt vererek 18 Mart'ta ayaklanmıştı; Merkez Komite Lecomte ve Clément-Thomas'ın infazını emretmişti; Vendôme Meydanı gösterisi silahsız bir gösteriydi; ordunun baş cerrahı uzlaşma çağrısı yaparken öldürülmüştü; Komün her türden soygun yapmıştı; Picpus rahibelerinin aletleri ortopedi gereçleri haline dönüştürülmüştü; Rapp cephaneliklerinin patlaması Komün'ün işiydi; Federallerin kalplerinde şiddetli düşman nefreti yaratmak isteyen Ferré, La Roquette rehinelerinin infazına başkanlık etmiş ve kendi el yazısıyla yazılmış "*Maliye'yi Yakın*!" emrinin kopyasının da kanıtladığı gibi Maliye Bakanlığı'nı ateşe vermişti. Komün Konseyi'nin her üyesi kendi özel görevleriyle ilgili olgular için ve yayımlanan kararlar için toplu olarak yanıt verecekti. Önceden M. Thiers'a aktarılan bu iddianame aslında davayı basit bir hırsızlık ve kundakçılık meselesi haline çevirmişti.

Uzun bir oturum oldu. Ertesi gün ilk olarak sorgulanan Ferré yanıt vermeyi reddetti ve son savunmasını masaya koydu. Gaveau "*Kundakçı Ferré*'in son savunması zamansızdır" diye bağırdı ve karşı tanıklar çağırıldı. Yirmi dört tanıktan on dördü polis ve diğerleri de rahip ya da Hükümet çalışanıydı. Mahkemelerde hatalarıyla ünlü bir el yazısı uzmanı "*Maliye'yi Yakın*" emrinin kesinlikle Ferré'nin elinden çıktığını doğruladı. Sanık boşuna bir çabayla bu emirdeki imzanın hapishane kaydında yer alan kendisininkiyle karşılaştırılmasını: en azından kopyanın değil orjinalinin geti-

rilmesini istedi. Gaveau içerlemiş bir biçimde bağırdı "Neden, bu güvensizliktir!"

Yargıçlarının kişiliği ve komplosuyla daha başından bu şekilde hakları belirlenen sanıklar her türlü tartışmayı reddedebilirdi; onlar kabul etme hatasında bulundular. Hiç olmazsa gururla politik kişiliklerini belirtselerdi! Ama öyle olmadı; bazıları bunu ret bile etti. Neredeyse hepsi kişisel savunmalarıyla sınırlı kalarak vekâletini istedikleri ya da kabul ettikleri 18 Mart Devrimi'ni terk etti. Kendi güvenliklerine öncelik verdikleri üzücü ihanetlerle açığa çıktı. Ama bu şekilde yadsınan halkın sesi bir sanığın koltuğundan intikam almak üzere yükseldi. O cesur Parisli soydan bir işçi, emekte, çalışmada ve mücadelede öncü, Komün Konseyi'nin bir üyesi, zeki ve inanmış, alçakgönüllü, savaşta en önde yer alanlardan biri olan ayakkabı ustası Trinquet, vekâletini sonuna dek yerine getirme onurunu dile getirdi. "Komün'e yurttaşlarını tarafından yollandım; masraflarımı kendim karşıladım; barikatlara yollandım ve orada ölmediğime üzülüyorum; harekette yer aldıktan sonra artık sorumluluklarını yüklenmeyen arkadaşlarımın bu hazin görüntüsüne yardımcı olmayacağım. Ben bir isyancıyım; bunu inkâr etmiyorum" dedi.

Sorgulamalar on yedi oturum boyunca süren titiz bir yavaşlıkla gerçekleştirildi. Sanığı ıslıklayan aynı asker, kentsoylu, sosyete güruhu, aynı tanıklar, rahipler, polis ajanları ve görevliler; aynı suçlama öfkesi, kürsüde aynı alaycılık, basının aynı uluması. Katliamlar onu doyurmamıştı. Sanıklara bağırdı, ölmelerini istedi ve her gün onları raporlarının batağına sürükledi. Yabancı muhabirler isyan etmişti. Büyük bir Komün düşmanı olan *The Standard* "Basının bu yargılama sırasındaki şirret tonundan daha rezil bir şey hayal edilemez" diye yazdı. Bazı sanıkların başkanın korumasını istemeleri üzerine Merlin gazetelerin savunmasını üstlendi.

Daha sonra savcı konuşmasını yaptı. Gaveau kendisine verilen talimatlara sadık kalmak için altı hafta boyunca Paris'in birkaç kişinin hazinenin geri kalanını soymasını, bazı evleri yakmasını ve

birkaç jandarmayı vurmasını sağlamak için savaştığını gösterecekti. Yasanın bu apoletli kolu yargıç olarak oluşturduğu her savı asker olarak yıktı. "Komün Hükümet gibi davranmıştır" dedikten birkaç dakika sonra Komün Konseyi üyelerinin politik kimliğini reddetti. Farklı sanıkları değerlendirirken Ferré için "Ona yöneltilen çeşitli suçlamaları tartışarak hem sizin hem de kendimin zamanını boşa harcamış olurum;" Jourde, için "Size verdiği rakamlar hayali. Onları tartışarak zamanınızı almayacağım" dedi. Sokak savaşları sırasında Jourde Kamu Güvenliği Komitesi'nden her Konsey üyesine bin frank gönderilmesi emrini almıştı. İçlerinden yalnızca otuzu bu parayı aldı. Gaveau "Milyonları aralarında bölüştüler" dedi ve böyle bir adam buna inanırdı. Hangi iktidar milyonları götürmeden gücü bırakırdı? Grousset'yi gazetesini basmak için kâğıt çalmakla suçladı; bir diğerini metresi olmakla. Bu insanları alçalttıkça Devrimi daha da yücelttiğini anlamaktan aciz bu kaba paralı asker tüm hata ve yetersizliklerine rağmen can alıcı önem taşıyordu.

Dinleyiciler bu suçlamayı coşkulu alkışlarla karşıladı. Sonuç bölümünde tıpkı bir tiyatroda olduğu gibi çağrılar vardı. Merlin, Ferré'nin avukatına konuşma izni verdi ama Ferré kendi kendini savunmak istediğini belirtti ve okumaya başladı:

Ferré: "Paris'in utanç verici teslimiyetinin sonucu olan barış anlaşmasından sonra Cumhuriyet tehlikedeydi, İmparatorluğun yerine geçenler kan ve çamurun ortasına düştü." —

Merlin: Kan ve çamurun ortasına düştü! Burada sizi durdurmak zorundayım. Sizin hükümetiniz aynı durumda değil miydi?

Ferré: "İktidara yapıştılar ve halkın küçümsemesi altında ezilmelerine rağmen karanlıkta bir darbe hazırladılar; Paris'in kendi belediye meclisini seçmesini reddetmekte ısrarcı oldular." —

Gaveau: Bu doğru değil.

Merlin: Ne diyorsunuz? Ferré yalan söylüyor. Devam edin ama üçüncüsünde sizi durduracağım.

Ferré: "Dürüst ve içten gazetelerin yayını yasaklandı, en iyi yurttaşlar ölüme mahkûm edildi." —

Gaveau: Tutuklu bunu okumaya devam edemez. Yasanın uygulanmasını talep ediyorum.

Ferré: "Kralcılar Fransa'nın bölünmesine hazırlanıyordu. Sonunda, 18 Mart akşamı kendilerini hazır hissettiler ve Ulusal Muhafızları silahsızlandırmaya ve Cumhuriyetçileri toptan tutuklamaya kalkıştılar." —

Merlin: Oturun. Avukatınızın konuşmasına izin veriyorum.

(Ferré'nin avukatı müvekkilinin açıklamasının son cümlelerini okumasına izin verilmesini istedi ve Merlin izin verdi.)

Ferré: "Bir Komün üyesi olarak onu yenenlerin ellerindeyim. Kafamı istiyorlar; alabilirler. Hayatımı korkaklıkla kurtarmayacağım. Özgür yaşadım ve öyle öleceğim. Tek bir söz eklemek isterim. Talih kaprislidir; intikam ve hatıramı geleceğe emanet ediyorum."

Merlin: Bir katilin hatırası.

Gaveau: Bu türden manifestolar sürgün yerine yollanmalı.

Merlin: Tüm bunlar burada olmanıza neden olan eylemlere yanıt değil.

Ferré: Bu, beni bekleyen kaderi kabul ettiğim anlamına gelir.

Merlin ve Ferré arasındaki bu düello sırasında salon sessiz kaldı. Ferré konuşmasını bitirdiğinde öfkeli ıslıklar patladı. Başkan oturumu sonlandırmak zorunda kaldı ve bir avukat başkanın Ferré'yi "katil" olarak adlandırmasının savunma için dikkate alınmasını istediğinde hâkimler dışarı çıkıyordu.

Yanıtı izleyicilerin ıslıkları verdi. Avukat umursamadan kürsüye, basın koltuklarına ve halka döndü. Salonun her yerinden yükselen öfke çığlıkları avukatın sesini boğdu. Işıltılar saçan Merlin sonunda sessizliği sağladı ve laubali bir biçimde "Avukatın dile getirdiği sözcüğü kullandığımı kabul ediyorum. Mahkeme uyarınızı dikkate alır" dedi.

Bir gün önce bir avukat "Yalnızca günümüzün kamu oyuna değil bizi yargılayacak olan tarihe karşı da sorumluyuz" dediğinde Merlin alaycı bir biçimde "Tarih! O çağda artık burada olmayacağız!" yanıtını vermişti. Fransız kentsoyluları kendi Jeffries'sini bulmuştu.

Ertesi gün salon erkenden doldu. Halkın merakı, yargıçların heyecanı uç noktadaydı. Gaveau karşıtlarına tüm suçları birden yüklemek için iki gündür politika, tarih, sosyalizmden bahsetmişti. Tutuklulardan birinin sonunda ayağa kalkıp, kendi kişiliğini Komün'den daha geride tutup suçlamayı adım adım izleyerek Gaveau'nun savlarından her birini yanıtlaması; ayrıcalıklı sınıfların ezeli provokasyonu olan komik komplo teorilerine karşı çıkması; kendini Ulusal Savunma Hükümeti'ne sunan, onun tarafından ihanete uğrayan, sonra Versailles'ın saldırısına uğrayan, terk edilen Paris'i; bu büyük kentin tüm hizmetlerini organize eden ve bir savaş hali içinde polis ajanları, infazlar olmadan, bankadaki milyarlara rağmen fakir kalarak ve ihanetle kuşatılmış olarak hükümet eden işçi sınıfını anlatması; altmış üç rehineyi katledilen 20.000 kişiyle karşılaştırması, 40.000 talihsiz insanla dolup taşan pontonları, hapishaneleri açığa çıkarması; hakikat, adalet ve gelecek adına dünyayı tanıklığa çağırması ve suçlanan Komün'ü suçlayan haline getirmesi, davaya onun reddettiği siyasal özelliği vermek için yeterliydi.

Başkan onun sözlerini kesebilir, halkın çığlıkları sesini boğabilir, ilk birkaç sözcükten sonra mahkeme onu yasadışı ilân edebilirdi. Sessizliğe mahkûm edilen böyle bir adam ağzı tıkanan Danton gibi duvarları delecek ve lânetini kürsünün başına fırlatacak bir mimik, bir çığlık bulurdu.

Yenilenler bu intikam fırsatını kaçırdılar. Ortak bir savunma hazırlamak ya da onurlarını kurtaracak bir sessizliği sürdürmek yerine kendilerini avukatlara emanet ettiler. Bu beylerden her biri avukat kardeşleri pahasına da olsa kendi müşterisini kurtarmak için bir noktayı uzattı. Bir dava vekili aynı zamanda *Figaro*'nun da ve-

kili ve İmparatoriçenin sırdaşıydı; Vendôme Meydanı göstericilerinden biri olan diğeri kendi davasının yanındaki haininkiyle karıştırılmaması için mahkemeye yalvardı. Skandal niteliğinde başvurular vardı. Bu alçalma ne kürsüyü ne de halkı yumuşatmadı. Gaveau her an koltuğundan fırladı. Bir avukata "Küstah bir adamsın. Burada saçma olan bir şey varsa o da sensin" diye bağırdı. Her an tutuklulara saldırmaya hazır olan izleyiciler alkışladılar. 31 Ağustos'ta kızgınlık o kadar yükseldi ki Merlin salonu boşaltma tehdidinde bulundu.

2 Eylül'de mahkeme bütün gün tartışmış numarası yaptı. Akşam saat dokuzda oturum başladı ve Merlin kararı okudu. Ferré ve Lullier ölüme; Trinquet ve Urbain yaşam boyu ağır cezaya; Courbet altı ay ve Victor Clément üç ay hapse mahkûm edilmişti; Assi, Billioray, Champy, Regere, Grousset, Verdure, Ferrat bir kaleye nakledilecekti. Decamps ve Parent beraat etti. Dinleyiciler yalnızca iki ölüm cezası karşısında hayal kırıklığı yaşadı.

Aslında bu yargılama gösterisi hiçbir şey kanıtlamamıştı. 18 Mart Devrimi ikincil aktörlerin tutumuyla; Delescluze, Varlin, Vermorel, Tridon, Moreau ve çok sayıda diğerleri ise Lullier, Decamps, Victor Clément ya da Billioray'ın davranışıyla değerlendirilebilir mi? Ferré ve Trinquet celsesi Komün Konseyi'nde adamlar olduğunu kanıtlamadıysa bile çoğunluğun ihaneti bu hareketin birkaç büyük aklın değil herkesin ürünü olduğunu; bu krizde yalnızca halkın büyük, yalnızca onların devrimci olduğunu; Devrimin Komün Hükümeti'nde değil halkta bulunduğunu değil de neyi gösterir?

Bunun tam aksine kentsoyluluk tüm çirkinliğini sergiledi. Dinleyiciler, kürsü hep aynı düzeydeydi. Bazı tanıklar yalancı şahitliklerini açıkça gösterdiler. Komün'ü kandırmaya çalışmış olan tüm baldırı çıplaklar kafelerdeki, lobilerdeki tartışmalar sırasında ordunun başarısını utanmazca kendilerine bağladılar. Ducatel için bir bağış kampanyası açan *Figaro* onun adına 100.000 frank ve bir

Légion d'Honneur madalyası kazandı. Bu başarıyla aklı başından giden tüm komplocular nişan ve madalyalarını istediler. Beaufond-Lasnier'in, Charpentier-Domalain'in partizanları birbirine girdi; her biri diğerlerinden daha iyi ihanet ettiğine yeminler ederek kendi kahramanlıklarını anlattı.

Toplum Versailles'da intikâm alırken Paris Özel Mahkemesi Jules Favre'ın onurunun intikamını alıyordu. Komün'den hemen sonra Dışişleri Bakanı *Vengeur* (İntikam) gazetesinde yayımlanan belgeleri Millière'e iletmekle suçlanan M. Laluyé'yi tutuklatmıştı. Düşmanının bir Komüncü olarak vurulmasını sağlayamayan dürüst bakan onu karalama suçuyla özel mahkeme önüne getirdi. Burada Ulusal Savunma Hükümeti'nin eski üyesi, eski Dışişleri Bakanı, Paris vekili onun sahtecilik yaptığını açıkça itiraf etti ama o bunu çocuklarına bir gelecek sağlamak için yaptığını belirtti. Bu dokunaklı itiraf jürinin *aile babalarını* eritti ve Laluyé bir yıl hapse mahkûm oldu. Birkaç ay sonra Sainte Pélagie'de öldü. Jules Favre çok şanslıydı. Altı aydan kısa bir süre içinde infaz ekibi ve zindan onu iki güçlü düşmandan kurtarmıştı.

Üçüncü askerî mahkeme avukatlarla dalaşırken dördüncüsü fazla gürültü çıkarmadan hızla işini yaptı. 16 Ağustosta açılışından neredeyse hemen sonra iki ölüm cezası kararı verdi. Bir mahkemenin kendi Jeffries'i varsa diğerini her şeyi kırmızı gören, ara sıra zeki olabilen, bir tür yaban domuzu, bir ayyaş ve *Figaro* muhabiri Albay Boisdenemetz'ın şahsında kendi Trestaillon'u vardı. 4 Eylül'de Légion d'Honneur'u yakmakla suçlanan bazı kadınlar getirildi. Bu petrolcülerin yargılamasıydı. Düzen gazetelerinin bildirdiği sekiz bin kayıtlı şirret kadın sayısı beşe inmişti. Çapraz sorgu bu sözde petrolcülerin yalnızca övgüye değer, iyi kalpli ambulans hemşiresi olduğunu kanıtladı. İçlerinden biri, Rétiffe "Bir Ulusal Muhafıza olduğu gibi bir Versailles askerine de iyi bakardım" dedi. Bir diğerine "Tüm tabur kaçtığında sen neden kaldın?" diye soruldu. Sadece "Yaralılar ve can çekişenler vardı" yanıtını verdi. Bizzat savcılık tanıkları bile bunlardan hiç birini ateş

yakarken görmediğini söylediler; ama kaderleri önceden belirlenmişti. İki oturum arasında Boisdenemetz bir kafede "Tüm bu pasaklılara ölüm!" diye bağırdı.

Beş avukattan üçü ayrılmıştı. Başkan "Neredeler?" diye sordu. Komiser "Memlekete gitmek için ayrılmalarına izin verilmesini rica ettiler" diye yanıtladı. Mahkeme zavallı kadınları savunması için askerleri görevlendirdi. İçlerinden biri olan Levazım Subayı Bordelais şu güzel konuşmayı yaptı: "Mahkemenin erdemine teslim oluyorum."

Bu subayın müvekkili Suétens de arkadaşları Rétiffe ve Marchais gibi "Hükümet biçimini değiştirme girişimi" nedeniyle ölüm, diğer ikisi ise sürgün ve hapis cezasına çarptırılmıştı. Mahkûm edilenlerden biri kararı okuyan subaya döndü ve yürek titreten bir sesle "Çocuğumu kim besleyecek?" diye ağladı.

"Senin çocuğun! Bak işte burada!"

Birkaç gün sonra aynı Boisdenemetz'nin önüne Paris'in on beş çocuğu geldi; en büyükleri on altı, sanık bölmesinde güçlükle görülebilecek kadar küçük olan en gençleri ise on bir yaşındaydı. Mavi gömlek ve asker kepi giymişlerdi.

Asker Druet, "Baban ne iş yapar?" diye sordu.

"Teknisyendi."

"Neden onun gibi çalışmadın?"

"Bana iş yoktu."

"Bouverat, neden *Komün Çırakları*'na katıldın?"

"Yiyecek bir şeyler almak için."

"Serserilikten tutuklandın mı?"

"Evet, iki kez; ikincisi bir çift çorap çalmaktan.

"Cagnoncle, *Komün Çocuğu* muydun?"

"Evet efendim."

"Ailenden neden ayrıldın?"

"Ekmekleri olmadığı için.

"Çok ateş ettin mi?"

"Elli kez kadar."

"Lescot, neden anneni terk ettin?"

"Bana bakamazdı."

"Kaç çocuktunuz"

"Üç"

"Yaralandın mı?"

"Evet başımdan."

"Leberg, sen bir ustayla beraberdin ve para kutusunu alırken yakalandın. Ne kadar aldın?"

"On metelik."

"O para elini yakmadı mı?"

Ve sen, suçüstü yakalanan adam! Bu sözcükler senin dudaklarını yakmadı mı? Eğitimsiz, umutsuz biçimde sokağa atılan bu çocuklardan önce onları buna mecbur bıraktığınız için suçlunun siz olduğunu anlamayan fesat aptallar; sen dantellerle süslü asker, suçlu sensin; çalışmak isteyen ve yetenekli çocukların bir çift çorap için çalmaya zorlandığı ve kurşun altında ya da açlıktan ölmekten başka seçenek bırakılmadığı bir toplumun bakanı, sensin suçlu!

35. BÖLÜM

İNFAZLAR

Versailles'da davaların en ciddi ve en dikkatli bir biçimde görülmesini sağlamak için her araç kullanıldı... Dolayısıyla, verilen kararların yalnızca tüm yasalarımıza göre tartışılmaz biçimde doğru olduğunu değil, en kuşkucu vicdanlar için bile hakikati dile getiren kararlar olduğunu düşünüyorum. ("Doğru, Doğru!") Dufaure'un genel af karşıtı konuşması, 18 Mayıs 1876 oturumu.)

Askerî yargıçların kararının en iyisi olduğunu kabul etmeliyim. (Gambetta yanlısı vekil Allain-Targé, 19 Mayıs 1876 tarihli oturum.)

VERSAİLLES. Mont-Valérien, Paris, Vincennes, Saint Cloud, Sevres, Saint Germain, Rambouillet, Chartres'de yirmi altı askerî-mahkeme, yirmi altı adlî makineli tüfek görev başındaydı. Bu mahkemelerin oluşumunda yalnızca adalete ilişkin her şey değil tüm askerî kurallar da küçümsenmişti. Meclis bunların yetkilerini belirleme zahmetine bile girmemişti. Savaş kızgını ve en yasal direnişi bile suç olarak gören bu subaylar kendi hayallerinden başka içtihatları, kendi insanlıklarından başka denetimleri, kendi görevlerinden başka bilgileri olmadan yorgun düşmanlarının üzerine salındılar. Böyle destekler ve esnek belirsizliğinde her şeyi içeren böyle ceza yasaları varken tüm Paris'in vatandaşlık haklarını kaldırmak için başka yasalara gerek yoktu. Kısa süre sonra bu yargı batakhanelerinde en abartılı kuramların uydurulduğu ve yayıldığı görüldü. Böylece suç mahallinde olmak yasal suç ortaklığı oluşturdu; bu yargıçlarla bu bir dogmaydı.

Askerî-mahkemeleri rıhtımlara taşımak yerine tutuklular bir kez daha denizden Versailles'a acılı yolculuğa zorlandılar. Elisée

Reclus gibi bazıları böylece on dört hapishaneden geçmek zorundaydı. Pontonlardan elleri kelepçeli olarak demiryolu istasyonuna yürüdüler; ama Brest'de zincirlerini göstererek caddelerden geçerken yoldan geçenler onların önünde şapkalarını çıkardı.

Duruşmalarını kısaca anlatacağım birkaç ünlü tutuklu hariç, tutsak yığınları sıklıkla kimliklerini bile kesinleştirmeyen bir sorgulamadan sonra hâkimlerin önüne itiliyordu. Bir avukat tutmak için çok fakir olan bu zavallı insanlar bir rehberleri, savunma tanıkları olmadan —çağırdıkları tanıklar tutuklanma korkusuyla gelmeyi göze alamıyordu— hâkimin önünde bir belirip bir kayboluyordu. İddianame, sorgulama, karar birkaç dakika içinde baştan savılıyordu. "Issy'de, Neuilly'de Savaştın mı? Sürgün." "Ne! Yaşam boyu mu? Karım, çocuklarım ne olacak?" Bir diğerine: "Komün taburlarında görev yaptın mı?" "Fabrika ve dükkânlar kapalı olduğunda ailemi kim besleyecekti?" Yine sürgüne. "Ve sen? Yasadışı tutuklamadan suçlu. Sürgün yerine." İki aydan kısa bir süre içinde, 14 Ekim'de birinci ve ikinci mahkemeler altı yüzden fazla karar bildirmişti.

Bu kırıp geçirilmiş, hüzünlü sıralar halinde kent sokaklarında yürüyüp giden binlerce Ulusal Muhafız, kadın, çocuk, yaşlı, hemşire, doktor, ve memurunun şehitliğini anlatabilmek isterdim! Tüm adsız kahramanlar, belirsizlikler içinde görevinizi yerine getirdiğiniz barikatlardaki çalışmanızda olduğu gibi ilk yeri size vermek, sizi onurlandırmak isterdim. Askerî-mahkemelerin dramı, suçlanan mahkeme heyeti ve avukatların halk gösterisi için hazırlandığı o ağırbaşlı oturumlarda değil, yalnızca tüfek kadar sert bir mahkeme heyeti karşısındaki, tüm dünya tarafından göz ardı edilen mutsuz insanları gören salonlarda yatar. Bu sıradan Komün savunmacılarından kaçı başlarını şeflerden daha büyük bir gururla kaldırır! Komplocu yargıçların saygısızlığı, suçlamaları ve komik savları bilindiğinde adı bilinmeyen sanıkların bu yeni askerî mahkemelerin gölgesinde nasıl bir rezillik altında ezildiği tahmin edilebilir.

Gecenin karanlığında Père la Chaise katliamlarının intikamını kim alacak?

Gazeteler onların yargılanmasına dair hiçbir iz bırakmamıştır; ama kurbanların adları olmadığı için onların yerine bazı yargıçlarınkini tarihin her yerine saçabilirim.

Önceleri, Quiberon'dan sonra 1795'de Fransız ordusunun şerefli günlerinde Vendéens'i yargılayacak askerî-mahkemeleri oluşturmak için Cumhuriyet subaylarını ölümle tehdit etmek gerekiyordu. Ama yine de bu yenilenler, müttefik kuvvetler onu önden vururken İngiliz ordusuyla birlik olup kendi ülkelerine arkadan saldırdılar. 1871'de Bazaine'nın suç ortakları ulusal onura siper olan Paris'in mağlûplarını yargılama şerefini istedi. Uzun aylar boyunca düzeltilmesi ve incelenmesi için bir saati bile olmayan bu düşmüş ordunun 1.509 subayı, 14 general, 266 albay ve yarbay, 284 binbaşı yargıç ve komiserleri seslendirdi. Bu hayvanlık derlemesinden hangi birini seçsek? Rasgele birkaçından söz ettiğimde —Merlin, Boisdenemetz, Jobey, Delaporte, Dulac, Barthel, Donnat, Aubert— yüzlerce diğerine haksızlık yapmış olurum.

Merlin ve Boisdenemetz biliniyor. Albay Delaporte, Gallifet türlerinden biriydi. Yaşlı, bezgin, hastalıklı biri olarak yalnızca bir ölüm kararından sonra canlanıyordu. Kararları önceden hazırlayan ve sonradan en rezil sahtecilikleri dakikalar içinde gerçekleştiren mahkeme kâtibi Duplan'ın yardımıyla en çok sayıda ölüm kararını o vermiştir. Jobey'in Komün'le savaşta bir oğul kaybettiği ve şimdi intikamı aldığı söyleniyordu. Küçük, kırışık gözleri mahkûm ettiği talihsizin yüzünde kederi arardı. Sağduyuya her çağrı ona göre bir hakaretti. Onun için "Avukatları suçlularla birlikte pişirmekten mutlu olurdu," denir.

Ama yine de ne kadar az sayıda avukat görevlerini yerine getirdi! Pek çoğu böyle tutuklulara hakkıyla yardım edilemeyeceğini bildirdi. Diğerleri resmî olarak çağırılmak istedi. Dört ya da beş istisnayla bu değersiz savunma avukatları subaylarla birlikte oturup kalktı. Avukat ve komiserler kullanacakları saldırı ya da savunma

yollarını birbirine aktardı; memurlar hükümleri önceden açıkladı. Avukat Riché, Rossel'a karşı iddianameyi hazırlamakla övündü. Resmî olarak görevlendirilmiş avukatlar çağrıya yanıt vermedi.

Bir şiddet resmi geçidi yapan, tutukluları, tanıkları ve avukatları aşağılayan bu cahil yargıçlar komiserler tarafından destekleniyordu. Bunlardan biri olan Grimal ünlü tutukluların gazetelerini açık saçık dergilere sattı. Hiçbir yetenek belirtisi olmayan vahşi budala Gaveau birkaç ay sonra bir tımarhanede öldü. Gösteri meraklısı Bourboulon hatip etkisi bırakmayı amaçlıyordu. Şişman bir biracı olan Barthelemy sanıkların kellesini isterken sözcük oyunları yapıyordu. Elli yaşında hâlâ yüzbaşılıkta kalan, bir tür vahşi kedi, bir aptal ve fiyakalı bir yalancı olan Charrière, Sezar'a acımasızlık yemini ettiğini söyledi. Orduda aptallığıyla ünlü Jouesne bunu inatçı düşmanlığıyla telafi etti. Bu türden mahkemelerde fazla şeye gerek yoktu. Bütün olarak bakıldığında en acımasızları üçüncü, dördüncü, altıncı ve açıkça kimseyi beraat ettirmemekle övünen Saint Cloud'daki on üçüncü mahkemelerdi.

Kentsoyluluğun öldürmediği bu işçilere sunduğu adalet ve yargıçlar bu kadardı. Palavracı yargılamalarını adım adım izlemek, davaları tek tek ele almak, çiğnenen yasaları, küçümsenen en temel yordam kurallarını, tahrif edilen belgeleri, çarpıtılan kanıtları, ciddi bir jüride kanıtın zerresi bile olmayacak şeylerle ağır cezaya ve ölüme mahkûm edilen tutukluları; kendi kastının intikamını alan askerin acımasızlığı üstüne dikilen Restorasyon ve Aralık Karma Komisyonlarının askerî mahkemelerinin kinikliğini göstermek isterdim. Böyle bir çalışma uzun ve teknik bir emek gerektirir. Ben sadece temel çizgileri göstereceğim. Bunun yanı sıra, bu kararlar zaten yargılanmadı mı?

1871'de Versailles Hükümeti İsviçre'den —her ikisi de katliam ve kundakçılıktan ölüme mahkûm olan— Askerî Okul müdürünün ve 1876'da Macaristan'dan vekil Frankel'ın iadesini istedi. Söz konusu kişiler hemen tutuklandı. Liberal İsviçre ve köylü Macaris-

tan Komün eylemlerini sıradan suçlar kabul ederek, Versailles'ın iade anlaşmalarının gerektirdiği gibi bu kişilerin suçlandıkları eylemleri gerçekleştirdiklerine dair yasal kanıtı sağlaması halinde tutukluları teslim etmeye hazırdı. Versailles Hükümeti yalnızca askerî-mahkemenin kararını verdi ve "suçu belirleyen kesin bir kanıt ya da kanıt izi" ekleyemedi. Tutukluların serbest bırakılması gerekiyordu.

8 Eylül'de Rossel üçüncü mahkemeye çıktı. Savunması, isyanın Prusyalılara karşı savaşı başlatacağı umuduyla Komün'e hizmet ettiğini söylemekten ibaretti. Merlin tutukluya çok düşünceli davrandı ve o da orduya en derin saygılarını sundu. Ama romantik askerler için bir örnek lazımdı ve Rossel ölüme mahkûm edildi.

21'inde Rochefort bir kaleye sürgüne mahkûm edildi. Mahkemenin Bonapartçılarının gözü özellikle *Lanterne* Gazetesi yazarının üzerindeydi. Merlin, Pierre Bonaparte'ı savunmuştu. Gaveau tutukluyu İmparator'un şahsına hakaretle suçladı. Rochefort'un savunma tanığı olarak çağırdığı Trochu kuşatma sırasında kendisi için ününü feda eden adama aşağılayıcı bir mektupla yanıt verdi!

Devrimci gazetecilik bazı kurbanları kendi safında listeleme şerefine nail oldu. Genç Maroteau *Salut Public*'deki iki —yalnızca iki— makalesi yüzünden ölüme mahkûm edildi; Alphonse Humbert *Père Duchesne*'deki üç ya da dört yazısı yüzünden yaşam boyu ağır hapis cezası altı.

Diğer gazeteciler sürgüne mahkûm oldu. Suçları neydi? Komünü savunmak. Ama Komün Versailles'ı savunan gazeteleri bastırmakla yetinmişti. Aslında askerî-mahkemeler devrimci grubu yok etmekle yükümlüydü.

Gelecek korkusu onları amansız kıldı. Rosiers Sokağı'nda sayısız katliamdan sonra onlar da Lecomte ve Clément-Thomas'ın ruhlarına bir soykırım sunmak istediler. Gerçek infazcılar bulunmayacaktı. İki generalin hayatına mal olan öfke patlaması kendiliğinden ve 1789'da Flesselles, Foulon ve Berthier'i öldüren

kadar ani idi. Oyunun aktörleri kalabalığın kendisiydi ve tüm izleri kayboldu. Askerî yargıçlar, meslektaşlarının Buttes Montmartre'de ilk gelenleri vurması gibi sanığı rasgele seçti.

Rapor "Simon Mayer son dakikaya kadar tutukluları savunmaya çalıştı ve Kazdansky ölüm tehditlerinin gerçekleştirilmesine karşı çıkmak için elinden geleni yaptı. Kalabalık ona saldırdı ve sırmalarını söktü" diyordu. Herpin Lacroix nafile çabalarda bulunmuştu; infaz taburu oluşturmayı reddeden Lagrange masumiyetinden o kadar emindi ki kendi özgür iradesiyle yargıçlara teslim oldu. Rapor Simon Mayer, Kazdansky, Herpin-Lacroix ve 18 Martta dipçiğini kaldıran ordu çavuşu Verdagnier'le birlikte onu baş suçlu yaptı.

Yargılama alaycı, fazla heyecanlı bir bağnaz olan Albay Aubert tarafından yürütüldü. Onun ve komiserin çabalarına rağmen tutuklulara karşı en ufak bir kanıt ileri sürülemedi. Ordu subayları, General Lecomte'un arkadaşları bile onlar lehine tanıklık etti. Komutan Poussargue "Simon Mayer bizi kurtarmak için mümkün olan her şeyi yaptı" dedi. Bu subay "Yargılamadan hainleri bile öldürmeyin; bir askerî-mahkeme oluşturun" diye bağıran bir ses duymuştu ve bunlar Herpin-Lacroix'nin sözleriydi. Sanıklar arasından sadece Mayer'i tanıdı. Başka bir subay da benzer ifade verdi. Verdagnier infaz sırasında Courcelles barakalarında olduğunu kanıtladı. Savcılık hepsini reddetti ama tek bir tanık bile getiremedi. Ribemont, Rosiers Sokağı'nda saldırganlara karşı koyduğunu kanıtladı. Masselot'ya karşı onun generallere ateş etmekle övündüğünü söyleyen bazı düşman kadınların ifadesinden başka bir şey yoktu. Bakanın yaveri ve infazda yer alan yüzbaşı Beugnot bunun tam aksine generallerin askerler tarafından kuşatıldığını; M. De Maillefu da müfrezenin ön kısmında bağlı bulundukları birliğin adını verdiği dokuz asker yer aldığını doğruladı.

Komün üyelerinin yargılanmasında olduğu gibi resmî görevli yalancı tanıklar bile yoktu ama yine de savcılık pençesinden kaç-

malarına izin vermek bir yana, generalleri kurtarmak için hayatlarını tehlikeye atan bu adamlara karşı çok acımasızdı. Komiser ılımlı bir biçimde bir tutuklunun lehine ifade veren tanığı tutuklamakla tehdit etti. Sayısız oturumdan sonra birini başkasının yerine yargıladıklarını anladılar. Başkan basına olayın üstünü örtmesini emretti. Her celse, her yeni ifade tutukluları akladı ve bir mahkûmiyeti daha da imkânsız kıldı. Yine de 18 Kasımda Verdagnier, Mayer, Herpin-Lacroix, Masselot, Leblond ve Aldenhoff ölüme mahkûm edildi; diğerleri ağır cezadan hapse dek değişen cezalar aldı. Ölüme mahkûm edilenlerden biri olan Leblond yalnızca on beş buçuk yaşındaydı.

Sadık mahiyet olarak ordunun, mahkemelerin yaşadığı bu doyum M. Thiers'a karşı suçlamaların intikamını aldı. M. Thiers'ın yüzlerce ev yıkmasına rağmen Komün tarafından onun evini yıkmakla suçlanan Fontaine, bir hırsız olarak görünmesini sağlamak için her şeyi yapan beşinci askerî-mahkemeye çıktı. M. Thiers'ın mobilya ve gümüş takımlarının Garde-Meuble'e, sanat eserlerinin müzelere, kitapların halk kütüphanelerine, çarşafların ambulanslara yollandığını ve birliklerin girişinden sonra bu küçük adamın bu nesnelerden çoğunu geri aldığını herkes biliyordu. Bazıları Tuileries yangınında yok olduğundan evinde yalnızca iki değersiz madalya bulunmasına rağmen iddianame Fontaine'i onları aşırmakla suçluyordu. Dürüst ve onurlu uzun yaşamının kendisini koruduğuna inandığı bu suçlamaya yalnızca gözyaşlarıyla yanıt verebildi. Figaristler buna çok güldü ve yirmi yıl ağır hapse çarptırıldı.

28 Kasım'da Meclis infazlara başladı. Akıllıca bir hamleyle cezaları hafifletme hakkını vekillerin üstüne atan M. Thiers Meclis'in bir Af Komisyonu atamasını sağladı. Komisyon on beş üyeden oluşuyordu: 1852 Karma Komisyonu'nun tedarikçileri, büyük mülk sahipleri, kronik Kralcılar. Bunlardan biri olan Quinsonnas Markisi sokak savaşları sırasında Luxembourg'daki infazlara

nezaret etmişti. Başkan Martel bağışlama hakkını güzel fahişelere satan yaşlı bir şehvet düşkünüydü.

Ele aldıkları ilk davalar Rossel ve Ferré'inkiydi. Liberal basın genç subay için içten ricada bulundu. Kentsoyluluk onun sağlam politik görüşlerden yoksun, sırtını kolayca Komün'e dönmüş olan çalkantılı aklında kendi mirasyedi çocuklarından birini gördü. Ayrıca bir *özür ve telafide* bulunmuştu. Basın Komün ve Federalleri kötülediği anılarını yayımladı. Günbegün tutuklunun yaşamını; bir Protestan rahiple asil diyaloglarını; ailesiyle yürek parçalayıcı görüşmelerini anlattılar. Ferré'e gelince; onun "korkunç" olduğundan başka tek bir sözcük yoktu. Annesi delirerek ölmüş; erkek kardeşi delirerek Versailles zindanlarına kapatılmıştı; babası Fouras kalesinde mahkûmdu; sessiz, kaderine boyun eğmiş, soğukkanlı on dokuz yaşındaki kız kardeşi her hafta abisine yolladığı yirmi frangı kazanmak için gece gündüz çalışıyordu. Dindar görevini yerine getirme onurunu kimseyle paylaşmak istemediğinden arkadaşlarının yardımını reddetmişti. Aslında bundan daha "korkunç!" bir şey düşünülemezdi.

Yirmi hafta boyunca ölüm mahkûmların kafasında asılı kaldı. Sonunda 28 Kasım sabah saat altıda ölmeleri gerektiği söylendi. Ferré en ufak bir duygu belirtisi göstermeden yataktan çıktı, rahip ziyaretini reddetti, askerî hâkimlerden babasının serbest bırakılmasını isteyen bir yazı yazdı ve kız kardeşine yazarak kendisini gömmesini ve böylece arkadaşlarının onu yine bulabileceğini söyledi. Başlangıçta şaşıran Rossel sonradan din görevlisiyle görüştü. Ölümünün intikamının alınmamasını isteyen bir mektup yazdı —çok gereksiz bir önlem— ve İsa'ya birkaç teşekkür etti. Ölüm yolculuğunda arkadaş olarak taraf değiştirerek Komün'e geçen ve Ferré'yle aynı soğukkanlılığı sergileyen 45. ordudan çavuş Bourgeois vardı. Kelepçeleri taktıklarında Rossel kızgındı; Ferré ve Bourgeois karşı çıkmaya tenezzül etmedi.

Şafak yeni söküyordu ve hava çok soğuktu. Satory Tepesi'nin önünde silahlı 5.000 adam her biri on iki infazcının gözetimindeki

üç beyaz direğin etrafına toplanmıştı. Galip, yargıç ve cellat şeklindeki üç görevini birleştirerek Albay Merlin komuta ediyordu.

Tüm kalabalık bazı meraklı izleyiciler, subaylar ve gazetecilerden oluşuyordu.

Saat yedide mahkûmları getiren araba göründü; davullar çaldı. Mahkûmlar jandarma eşliğinde arabadan indi. Rossel bir grup subayın önünden geçerken onları selâmladı. Cesur Bourgeois tüm sahneye aldırmaz bir edayla bakarak ortadaki direğe ilerledi. En son siyahlar giyinmiş ve sigara içen Ferré geldi; yüzündeki tek bir kas bile oynamıyordu. Sağlam ve düzgün bir adımla yürüdü ve üçüncü direğe dayandı.

Avukatı ve din görevlisinin eşlik ettiği Rossel ateş emrini kendi vermek istedi. Merlin reddetti. Rossel kararına saygı göstermek için onunla el sıkışmak istedi. Bu da reddedildi. Bu görüşmeler sırasında Ferré ve Bourgeois hareketsiz, sessiz kaldı. Bir subay, Rossel'ın dışavurumlarına bir son vermek için onun diğer iki kişinin işkencesini uzattığını söylemek zorunda kaldı. Sonunda gözlerini bağladılar. Ferré bandı geri çevirdi ve gözlüklerini yerleştirerek doğrudan askerlerin yüzüne baktı.

Karar okundu, emir subayları kılıçlarını indirdi, silahlar boşaltıldı. Rossel ve Bourgeois geriye düştü. Ferré ayakta kaldı; yalnızca yan taraftan vurulmuştu. Bir kez daha ateş edildi ve düştü. Bir asker silahını onun kulağına dayayarak beynini uçurdu.

Merlin'in bir hareketiyle trompetler çalmaya başladı ve birlikler yamyamlarınkini andıran bir gelenekle cesetlerin önünde zafer yürüyüşü yaptı. İnfaz edilmiş rehinelerin önünden Federaller müziğe uygun olarak yürüseydi kentsoyluluk dehşet çığlıkları atardı!

Rossel ve Ferré'in bedenleri aileleri tarafından istendi; Bourgeois'nınki Saint-Louis toplu mezarında kayboldu. Halk onun anısını Ferré'ninkinden ayırmayacaktır çünkü her ikisi de aynı sadakatle hizmet ettikleri dava için aynı cesaretle öldüler.

Liberal basın gözyaşlarını Rossel'a ayırdı. Bazı cesur kırsal bölge gazeteleri tüm kurbanlara saygı gösterdi ve Af Komis-

yonu'nu —vekil genç Ordinaire'in Meclis'teki ifadesiyle "Suikastçılar Komisyonu"— Fransa'nın nefretine teslim etti. Jüriler önünde yargılanan bu gazeteler beraat etti.

Satory'nin infazından iki gün sonra Af Komisyonu Gaston Crémieux'nun öldürülmesini emretti. Mahkûm edilmesinden bu yana altı ay geçmişti ve bu uzun gecikme öldürülmesini imkânsız kılacak gibi göründü. Ama Komisyon Bordeaux'daki ünlü konuşmasının intikamını almak istiyordu. 20 Kasımda sabah saat yedide Gaston Crémieux, Prado'ya, deniz kıyısındaki geniş bir düzlüğe götürüldü. Muhafızlarına "Bir Cumhuriyetçinin nasıl ölmesi gerektiğini göstereceğim" dedi. Bir ay önce er Paquis'nin taraf değiştirerek isyana katıldığı için vurulduğu aynı kazığın önüne yerleştirildi.

Gaston Crémieux gözlerinin bağlanmamasını ve ateş emrini kendi vermeyi istedi. Kabul ettiler. Sonra askerlere seslenerek "Göğsüme nişan alın; kafama dokunmayın. Ateş! *Yaşasın Cumhuriyet!*" Son sözünü tamamlayamadı. Satory'de olduğu gibi cesedin etrafında askerlerin dansı başladı.

Bu genç taraftarın ölümü kentte derin etki bıraktı. Evinin kapısına koyulan defterler birkaç saat içinde binlerce imzayla doldu. *Marseilles* devrimcileri evladını unutmayacak.

Aynı gün altıncı mahkeme Chaudey'ın ölümünün intikamını aldı. Bu yalnızca Raoul Rigault tarafından emredilmiş ve yönetilmişti. İnfaz timini oluşturan adamlar ülke dışındaydı. O sırada adi bir suçtan Saint-Pélagie'da tutuklu olan baş sanık Préau de Védel yalnızca fener tutmuştu. Ama subaylardan oluşan mahkeme heyeti basit görevlilere işin başındakilerle aynı sorumluluğu yükledi. Préau de Védel ölüme mahkûm edildi.

4 Aralık'ta üçüncü mahkeme salonuna solgun ama sempatik yüzlü bir tür hayalet girdi. Bu, altı aydır Château d'Eau Savaşı'nın yaralarını taşıyan Lisbonne'du. Cesurların en cesuru olan bu adam Komün sırasında olduğu gibi askerî-mahkeme önünde de savaşmış olmakla iftihar etti ve yalnızca yağma suçlamasını reddetti. Başka

hâkimler böyle bir düşmanı bağışlamaktan gurur duyardı; Versailleslılar onu ölüme mahkûm etti.

Birkaç gün sonra aynı askerî-mahkeme bir kadın sesi işitti. Louise Michel "Kendimi savunmayacağım; savunulmayacağım" diye bağırdı. "Tamamıyla sosyal devrime bağlı olduğumu ve tüm eylemlerimin sorumluluğunu kabul ettiğimi bildiririm. Bunları tamamen ve çekincesiz olarak kabul ediyorum. Beni generallerin infazına ortak olmakla suçladınız. Buna 'evet' yanıtını veriyorum. Montmartre'da olsaydım, halkın üzerine ateş açmak istediklerinde bu tür emirler verenlere ateş emrini bizzat vermekte durakSamazdım. Paris yangınlarına gelince evet onlara da katıldım. Versailles istilacılarına alevlerden bir duvarla karşı koymak istedim. Suç ortaklarım yoktur; kendi başıma hareket ettim."

Komiser Dailly ölüm cezası istedi.

Louise Michel: Kendine askerî-mahkeme diyen, benim yargıcım olduğunu iddia eden, Af Komisyonu gibi kendini saklamayan sizlerden kardeşlerimizin vurulmuş olduğu Satory alanını istiyorum. Benin toplumdan uzaklaştırılmam gerekir; bunu yapmanız söylendi. Pekâlâ, Cumhuriyet Komiseri haklı. Öyle görünüyor ki özgürlük için çarpan her kalbin yalnızca küçük bir rol hakkı var, ben de kendiminkini istiyorum. Yaşamama izin verirseniz intikam diye bağırmaktan vazgeçmem ve kardeşlerimin öcünü Af Komisyonu katillerine bırakmam.

Başkan: Devam etmenize izin veremem.

Louise Michel: Bitti. Korkak değilseniz beni öldürün.

Onu bir darbede öldürmeye cesaretleri yoktu. Bir kaleye sürgün cezası aldı.

Louise Michel cesur tutumunda yalnız değildi. Lemel ve Augustine Chiffon'un da aralarında olduğu çok sayıda insan yenilmiş, zincire vurulmuş olsalar bile bu Parislilerin ne müthiş kadınlar olduğunu Versailleslılara gösterdi.

Roquette infazları 1872 başında gündeme geldi. Clément-Thomas ve Chaudey davalarında olduğu gibi burada da emri

taşıyan Genton hariç gerçek aktörler yoktu. Neredeyse tüm tanıklar, eski rehineler korkudan titremiş insanlar için doğal olan bir öfkeyle ifade verdiler. Savcılık bir öfke patlamasına inanmayı reddederek, mahkûmların ölümünü tartışan ve emreden bir askerî-mahkemenin darağacını inşa etmişti. Sanıklardan birinin ateş emrini verdiğini iddia etti ve Genton'ın ciddi itirazlarına rağmen mahkûm edilmek üzereyken infaz taburunun bir hapishanede ölmek üzereyken bulunan gerçek şefi getirildi. Genton ölüme mahkûm edilmişti. Avukatı iğrenç bir biçimde onu karaladı ve sonra kaçtı ve mahkeme ona ikinci bir avukat vermedi.

Bunu izleyen en önemli olay Arcueil Dominikanlarıydı. Hiçbir infaz bu kadar önceden planlanmış değildi. Bu keşişler İtalya Caddesi'ni geçerken 101. taburun adamları tarafından vurulmuştu. Rapor o sırada o caddede bile olmayan Sérizier'i suçluyordu. Ona karşı konuşan tek tanık "Kendi başıma hiçbir şeyi doğrulamıyorum; öyle söylendiğini işittim" dedi. Ama orduyla ruhbanlar arasındaki bağın ne kadar güçlü olduğunu biliyoruz. Sérizier, kendisine karşı hiçbir tanık çıkarılamayan teğmenlerinden biri olan Bouin'le birlikte ölüme mahkûm edildi. Mahkeme, o sırada Butte-aux-Cailles'da olan Wroblewski ve Bastille'de savaşmakta olan Frankel için ölüm kararlarını açıklamak için bu fırsattan yararlandı.

12 Mart'ta hâlâ Delaporte'un yönettiği altıncı mahkemenin önüne Haxo Sokağı olayı geldi. Rehinelerin infazcıları Rosiers Sokağı'ndakilerden daha belirgin değildi. Suç, uzun bir süre mahkûmlarını teslim etmemek için tartışan hapishane müdürü Francois'nın ve duruşma sırasında yalan olduğu anlaşılan dedikodular yoluyla ihbar edilen yirmi iki kişinin üstüne kaldı. Tanıklardan hiçbiri sanığı teşhis edemedi. Delaporte tehditlerini öyle bir alaycılıkla arttırdı ki daha önceki yargılamalarda düşmanlığını kanıtlamış olan Komiser Rustaud bile "Hepsini mi mahkûm etmek istiyorsunuz?" diye bağırmaktan kendini alamadı. Ertesi gün yerine aptal Charrière getirildi. Tüm bunlara rağmen, iddianame tanıkların

itirazları karşısında parça parça oldu. Yine de mahkûmlardan hiçbiri kurtulamadı. Yedi kişi ölüme, dokuz kişi ağır cezaya ve diğerleri sürgüne mahkûm edildi.

Af Komisyonu elinde tüfekle askerî-mahkemenin kendi önüne atacağı avı bekledi. 22 Şubat 1872'de Clément-Thomas ve Lecomte'un, masumiyetleri yargılama sırasında en açık biçimde ortaya çıkmış olan sözde katillerinden üçünü vurdu — Herpin-Lacroix, Lagrange ve Verdagner. 28 Kasım kazıkları önünde dimdik durarak "*Yaşasın Komün!*" diye haykırdılar ve yüzleri ışıl ışıl öldüler. 19 Martta Préau de Védel infaz edildi. 30 Nisan'da sıra Genton'a gelmişti. Mayısta aldığı yaralar yeniden açılmıştı ve koltuk değnekleriyle kendini sürükledi. Kazığa ulaştı, koltuk değneklerini fırlattı, "*Yaşasın Komün!*" diye bağırdı ve düştü. 25 Mayıs'ta üç kazıkta yine Sérizier, Bouin ve Richelieu barikatlarının kurulmasını engellemeye kalkışan bir Versailleslıyı Tuileries önünde infaz eden timin lideri olmaktan hüküm giyen Boudin vardı. İnfaz taburunun askerlerine "Biz halkın çocuklarıyız ve sizler de öyle. Paris'in evlatlarının ölmeyi bildiğini size göstereceğiz!" dediler. Ve onlar da "*Yaşasın Komün!*" diye bağırarak öldüler.

Böylesine cesaretle mezara giden, bir mimikle tüfeğe kafa tutan, ölürken davalarının ölmediğini haykıran bu adamlar, bu çınlayan sesler, bu kararlı bakışlar askerleri derinden endişelendirdi. Tüfekler titredi ve yakın mesafe atışında bile ender olarak ilk atışta vurabildiler. Bu nedenle 6 Temmuz'da bir sonraki infazda infaza nezaret eden Komutan Colin kurbanların gözlerinin bağlanmasını emretti. Kurşuna dizilecek olanlar iki kişiydi: Saint Eloi Kilisesi'ni ateşe vermekle ve Federallere ateş eden birini öldürmekle suçlanan Baudoin ve Federallere ateş açan bir kentsoyluyu vuran isyancı Rouilhac. Her ikisi de gözlerini bağlamak için gelen çavuşları geri ittiler. Colin direklere bağlanmalarını emretti. Baudoin üç kez ipleri kopardı; Rouilhac umutsuzca direndi. Askerlere yardım etmek için gelen rahip göğsünden darbe aldı. Sonunda yorgun düşerek "İyi bir nedenle ölüyoruz" diye bağırdılar.

Kurşunlarla parçalanmışlardı. Yürüyüş gerçekleştikten sonra ruhbilimsel zihniyette bir subay, botunun burnuyla yere saçılan beyinleri dürterek "Bununla düşünmüşlerdi" dedi.

Haziran 1872'de tüm ünlü davalar bittiğinden askerî-mahkeme bir Federalin, Albay Beaufort'un ölümünün hesabını sordu. Bu tuhaf durumun tek bir açıklaması olabilir ve o da Beaufort'un Versailles'a bağlı olduğu. Buna ilişkin önemli kanıtlar elde ettik. Her koşulda, Delescluze ya da Varlin Federaller tarafından vurulsaydı Versailles onların ölümünün hesabını sormazdı.

Suçlanan dört kişiden üçü mahkemedeydi; Deschamps, Denivelle ve 66. Tabur'un ünlü hemşiresi Madam Lachaise. Voltaire Bulvarı'nda toplanan konseye dek Beaufort'u izlemiş olan Lachaise, açıklamaları duyduktan sonra onu korumak için elinden geleni yapmıştı. Buna rağmen iddianame onu Beaufort'un ölümünün baş kışkırtıcısı yapmıştı. Kendisi bulunamayan ve onunla hiç karşılaşmamış olan bir tanığın yazılı ifadesine dayanarak Lachaise'ı Beaufort'un cesedini kirletmekle suçladılar. Bu soylu kadın bu iğrenç suçlama karşısında gözyaşlarına boğuldu. Onun yanı sıra Deschamps ve Denivelle ölüme mahkûm edildi.

Cezayirli alışkanlıklarıyla askerlerin müstehcen hayal gücü sanıkları kirletmeyi yüklendi. Albay Dulac, Rigault'nun yakın bir arkadaşını yargılarken arkadaşlıkları yüz kızartıcı türdenmiş gibi davrandı. Tutuklunun öfkeli itirazlarına rağmen bu sefil subay suçlamasında ısrar etti.

Kentsoylu basın bunları kınamak yerine alkışladı. Askerî-mahkemelerin başlamasından itibaren ara vermeden ve yorulmadan aynı beddua korosu ve aynı iftiralarla tüm duruşmalara katıldı. Bazı insanların savaştan bu kadar uzun süre sonra bu infazların devam ediyor olmasına itiraz etmesi karşısında Francisque Sarcey şunları yazdı: "Balta celladın eline perçinlenmelidir."

O zamana dek Af Komisyonu bir seferde yalnızca üç kişiyi öldürmüştü. 24 Temmuz'da dört kişiyi katletti —Haxo Sokağı olayından mahkûm olan Saint Omer, Aubry, Dalivoust ve Roquette

müdürü Francois. Saint Omer şüpheliden öteydi ve hapishanede arkadaşları ondan uzak durdu. Tüfeklerin önünde "*Yaşasın Komün!*" diye bağırdılar ama o "*Kahrolsun!*" diye yanıt verdi.

18 Nisan'da (Başpiskoposun infazına katılmakla suçlanan) Lolive, Denivelle ve Deschamps infaz edildi. Son sözleri "Yaşasın Evrensel ve Sosyal Cumhuriyet! Kahrolsun korkaklar!" oldu. Sokaklardaki savaştan on dokuz ay sonra 22 Ocak 1873'de Af Komisyonu üç mahkûmu daha kazıklara bağladı — Bercy'yi coşkuyla savunmakla suçlu Komün Konseyi üyesi Philippe; Tuileries'yi ateşe veren Benot ve aleyhine hiçbir kanıt getirememelerine rağmen Lille Sokağı yangınından hüküm giyen Decamps. "Masum ölüyorum" diye haykırdı. Philippe ve Benot: "Kahrolsun Thiers! Yaşasın Sosyal Cumhuriyet! *Yaşasın Komün!*" 18 Mart devriminin askerlerinin cesaretine leke düşürmeden öldüler.

Yirmi beş kurbanın kanı Af Komisyonu'nun kazıklarını kızıla boyamıştı. Satory'deki son infaz, komisyonun 1875'te Vincennes'de, Bastille nümayişi sırasında yüzlerce el tarafından Seine Nehri'ne atılan dedektif Vizentini'nin ölümüyle suçladığı genç bir askerdi.

Kırsal bölgelerdeki hareketler bölgenin kuşatma altında olması ya da olmamasına bağlı olarak askerî-mahkemeler de ya da ağır ceza mahkemelerinde yargılandı. Her yerde Parisli mücadelesinin sonucu bekleniyordu. Paris'in yenilgisinden hemen sonra gericiler azdı. Espivent'nin askerî-mahkemesi yargılamaları başlattı. Yargıç Gaveau'nun görevini 4 Nisan bombacılarından biri olan Komutan Villeneuve, yargıçlar Merlin ve Boisdenemetz'in görevini ise Albay Thomassin ile Albay Douat üstlenmişti. 12 Haziran'da Gaston Crémieux, Etienne, Pélissier, Roux, Bouchet ve 23 Mart hareketiyle ilişkilendirilebilecek herkes askerlerin önüne çıktı. Villeneuve'nin gösterişli ahmaklığı Fransa'yı boğan bir tür askerî savcılık nutukları olarak hizmet etti. Crémieux, Etienne, Pélissier, Roux ölüme mahkûm edildi. Ancak kentsoylu gericilik için bu yeterli değildi. Espivent, Temyiz Mahkemesi kanalıyla Bouches-

du-Rhône bölgesinin ne resmî tebliğ olarak yayımlanan ne Senato tarafından onaylanan ne de resmi olarak duyurulan bir İmparatorluk kararı gereği 9 Ağustos 1870'den beri bir kuşatma halinde olduğunu bildirdi. Bu destekle cemaatin işaret ettiği herkese eziyet etti. Bir polisten gümüş bir saat çalmakla suçlanan eski komisyon delegesi, milyoner bir armatör olan belediye meclis üyesi David Bosc yalnızca küçük bir oy farkıyla beraat etti. Ertesi gün, albaybaşkanın yerine 4. Piyade taburunun yarbayı, apsent içmekten yarı delirmiş olan Donnat getirildi. Yetmiş beş yaşında bir işçi 1852 yılında kendisini Cayenne'e yollamış olan bir polisi 4 Eylül'de yarım saatliğine tutukladığı için on yıl ağır işçilik ve yirmi yıl sivil ve politik hak mahrumiyeti cezasına çarptırıldı. 4 Eylül'de birkaç dakikalığına tutuklanan Cizvitlerin tedarikçisi deli bir yaşlı kadın bu tutuklama için Sivil Muhafızların komutanını suçladı. Suçlaması kendi tarafından çürütüldü ve sayısız kanıtın yanı sıra sanığın o anda başka yerde olduğu gerçeğiyle yıkıldı. Eski komutan beş yıl hapse ve 10 yıl hak mahrumiyetine çarptırıldı. Bu suçu işledikten sonra dışarı çıkan askerî hâkimlerden biri "İnsanın benzer olaylarda mahkûm etmesi için çok derin siyasî inançları olması gerekir" dedi. Espivent bu utanmaz ortaklarla tüm nefretini tatmin edebilirdi. Versailles mahkemelerinden Komün Konseyi üyesi, bir süreliğine Marseille delegesi Amouroux'nun kendisine verilmesini istedi. "Onun hakkında askerleri kandırmak suçundan dava açıyorum, bu ölümle cezalandırılan bir suçtur ve bu cezanın ona uygulanacağına ikna oldum" diye yazdı.

Lyon askerî-mahkemesi bundan aşağı kalmıyordu. 22 Mart olayları için kırk dört kişi yargılandı ve otuz ikisi sürgünden hapse kadar değişen cezalara çarptırıldı. 30 Nisan ayaklanması Versailles'da alışıldık olduğu üzere Lyon'dan rasgele seçilen yetmiş tutuklu sağladı. Tanıklığa çağırılan Guillotière belediye başkanı Crestin bunlar arasında o gün belediyesinde gördüklerinden hiçbirini tespit edemedi. Mahkeme başkanları Albaylar Marion ve Rébillot idi.

Limoges'da tüm kentin saygı duyduğu demokratlar olan Dubois ve Roubeyrol 4 Nisan hareketinin baş aktörleri olarak gıyabında ölüme mahkûm edildi; iki kişi Albay Billet'yi vuranı bilmekle övündükleri için yirmi yıl hapse mahkûm edildi. Bir başkası mühimmat dağıtmaktan on yıl aldı.

Jürinin kararları değişkendi. Basses-Pyrénées jürisi 8 Ağustos'ta Duportal'ı ve Toulouse hareketiyle suçlanan dört ya da beş kişiyi suçsuz buldu. Aynı aklama Digeon ve Narbonne sanıklarının sekiz aylık bir hapisten sonra çıktığı Rhodez'de de gerçekleşti. Sempatik bir kalabalık salonu ve kürsü girişlerini doldurdu ve sanıklar ayrılırken onlara tezahürat yaptı. Digeon'ın canlı tutumu bir kez daha kişiliğinin gücünü gösterdi.

Riom jürisi Saint Etienne olayları için yalnızca iki delege yollamış olan Amouroux'nun da aralarında bulunduğu yirmi bir tutukluyu suçladı. Genç bir işçi olan Caton zekâsı ve kararlılığıyla öne çıktı.

Orléans jürisi hepsini hapse mahkûm ettiği Montargis sanıkları karşısında acımasız ve hiçbir direnişin olmadığı Cosnes ve Neury-sur-Loire sanıklarına karşı zalimdi. Üçü kadın olmak üzere toplam yirmi üç sanık vardı. Tüm suçları kırmızı bir bayrak taşımak ve "*Yaşasın Paris! Kahrolsun Versailles!*" diye bağırmaktı. Gösteriden yalnızca bir gün önce oraya varan ve hiçbir rol almayan eski bir halk temsilcisi Malardier on beş yıl hapse mahkûm edilmişti. Suçlananlardan hiçbiri masum bulunmadı. Loiret'nin mülk sahipleri Nievre'dekilerin korkusunun intikamını almıştı.

Coulommiers, Nimes, Dordives ve Voiron hareketleri bazı mahkûmiyetlere yol açtı.

1872 Haziran'ında bastırma çalışmasının önemli bölümü tamamlanmıştı. Versailles'ın kabul ettiği 5000 askerî mahkûm hariç 36.309 kadın, erkek ve çocuk mahkumdan onların ifadesine göre 1.179'u hapishanede öldü, 22.326'sı pontonlar, kaleler ve hapishanelerde uzun bir kıştan sonra serbest bırakıldı, 10.488'i

askerî mahkemelere çıkarıldı ve 8.525'i mahkûm edildi. İşkenceler bununla son bulmadı. MacMahon'un 24 Mayıs 1873'de gelişiyle yeniden başladı. 1 Ocak 1875'de yeniden başlayan Versailles adaleti sanıkların huzurunda 10.137 ve gıyabında 3.313 mahkûmiyet kararı verdi. Cezaların dağılımı şöyleydi:

	Toplam	Kadın	Çocuk
Ölüm	270	8	
Ağır iş	10	29	
Kaleye sürgün	3989		
Adi sürgün	3507	16	1
Alıkoyma	1269	8	
Tutukluluk	64	10	
Kamu hizmetinde ağır iş	29		
Üç aya kadar hapis	432		
Üç ay-bir yıl arası hapis	1622	50	1
Bir yıldan fazla hapis	1344	15	4
Uzaklaştırma	322		
Polis gözetimi	117	1	
Para cezası	9		
Islah evine yollanan çocuk			56
Toplam	13.440	157	62

Bu özet ne askerî-mahkemelerin ardındaki Versailles yargısı önünde ilân ettiği hükümleri ne de ağır ceza mahkemelerininkini içermemektedir. Bu nedenle 15 ölüm, 22 ağır iş, 28 kaleye sürgün, 29 basit sürgün, 74 alıkoyma, 13 tutukluluk ve belli sayıda hapis cezaları da buna eklenmelidir. Paris ve kırsalının toplam sayısı aralarında 170'i kadın ve 62'si çocuk olmak üzere 13.700'ü aşar.

Huzurda mahkûm edilen 10.000 kişinin dörtte üçü 10.137'den 7.418'i -- muhafız ya da resmî görevi olmayan subaylar, 1942'si ast subaydı. Yalnızca 225 üst düzey subay, 29 Komün Konseyi

üyesi, 49 Merkez Komite üyesi vardı. İlkel yargısına, soruşturmalara ve yalancı tanıklara rağmen askerî-mahkemeler suçlananların onda dokuzuna —9.285— silâhlanmak ve kamu işlevleri görmekten başka bir suç öne süreme mişti. Sözde suçlar için mahkûm edilenlerden 766 kişiden 276'sı basit tutuklamalar, 171'i sokakta savaşmak, 132'i raporun "diğer" olarak sınıflandırdığı nedenlerdendi. Bu kovuşturmalara kasıtlı olarak dahil edilen çok sayıdaki şartlı tahliyeli bir yana bırakıldığında mahkûm edilenlerin yaklaşık dörtte üçünün —7.119— sabıkası yoktu; 524'ü kamu düzenine karşı cürümden (politik ya da basit polisiye davalar); 2.381'i raporun belirtmediği cürüm ve suçlardan hüküm giymişti. Kentsoylu basına göre yabancılar tarafından kışkırtılan ve gerçekleştirilen bu ayaklanma yalnızca 396 yabancı kökenli mahkûm bulabilmişti.

1874'ün bilançosu budur. İzleyen yıllar yeni mahkûmiyetler getirdi. Mahkeme sayısı azaltıldı ama kurum korundu ve kovuşturmalar sürmekte. Yenilgiden yedi yıl sonra, şimdi bile tutuklamalar ve mahkûmiyetler son bulmadı.

36. BÖLÜM

KENTSOYLU İNTİKAMIN BİLANÇOSU

Sınır dışı edilenler askerlerimizden daha mutlu çünkü onlar bahçelerinde çiçekler arasında otururken askerlerimizin vermesi gereken bir savaş var. (Denizcilik Bakanı Amiral Fourichon'un af karşıtı konuşması, 17 Mayıs 1876 oturumu.)

Herkesten önce Cumhuriyetçiler affa karşı çıkmalıdır. (Victor Lefranc, 18 Mayıs 1876 oturumu.)

FRANSA'DAN iki gün yolculukla binlerce aileyi refaha kavuşturacak kadar zengin, el uzatmaya hevesli bir koloniye varılır. Kentsoyluluk Paris karşısında her zaferden sonra kurbanlarını Cezayir'e atmayı yeğlemiştir. 1848 Cumhuriyetinin Nouka-Hiva ve Versailles Meclisi'nin Yeni Kaledonya'sı vardı. Yaşam boyu mahkûmiyet alanları ana vatandan altı bin fersah uzaktaki bu kayaya nakletmeye karar verdi. Raportör "Hükümet Konseyi her sürgüne bir aile ve bir ev vermektedir" diyordu. Makineli tüfek daha dürüsttü.

Sürgüne mahkûm edilenler dört sürgün noktasında toplandı; uzun aylar boyunca politik kurbanları asla terk etmeyen umut ve umutsuzluk arasında gidip geldikleri Fort Boyard, Saint Martin de Ré, Oléron ve Quélern. Tamamen unutulduklarını sandıkları bir gün sert bir çağrı yankılandı. Ameliyathaneye! Bir doktor onlara baktı, sorguladı, yanıtlarını dinlemedi bile ve "Yolculuk için uygun!" dedi. Sonrasında aileye, ülkeye, topluma, insanca yaşama elveda ve dünyanın zıt kutbundaki mezar için *sefere*. Ve yalnızca sürgüne mahkûm olan biri şanslıydı. Son bir kez bir dost eli sıkabilir, iyi gözlerde yaşları görebilir, son bir öpücük verebilirdi.

Ama Komün'ün kürek mahkûmu yalnızca şefini görecekti. Düdük çalınca soyunmak, aranmak, kendisine fırlatılan yol kıyafetini giymek ve bir veda bile etmeden yüzen hapishaneye binmek zorundaydı.

Sürgün gemisi yüzen bir pontondu. Mahkûmlar silah rampasına kurulan geniş kafeslere kapatıldı. Geceleri bu kafesler enfeksiyon merkezi haline geliyordu. Gündüz kafesten çıkarılan insanların güverteye çıkmak ve birazcık temiz hava almak için yalnızca yarım saati vardı. Kafeslerin etrafında gardiyanlar homurdanarak dolaşıyor ve en ufak kural ihlalinde kara delik cezası veriyordu. Bazı bahtsızlar bir kaprise boyun eğmeyi reddettiği için tüm yolculuğu kimi kez neredeyse tamamen çıplak ambarın dibinde geçirdi. Kadınlar da erkekler gibi kara deliğe yollandı; onları gözetleyen rahibeler gardiyanlardan daha beterdi. Komşularının pisliği içinde, sıklıkla jambon, küflü bisküviler ve neredeyse tuzlu suyla beslenerek, bazen tropik iklimde yanarak bazen de Güneyin soğuğunda ya da silah rampasının üstünden saçılan su serpintisinden donarak beş ay boyunca bu kafeste karmakarışık biçimde yaşamak zorunda kaldılar. Ne korkunç hayaletler karaya çıktı! *Orne* gemisi Melbourne'a demir attığında 588 mahkûmdan 360'ı iskorbüt hastalığına yakalanmıştı. Avusturalya'nın kaba sömürgecilerinde bile acıma duygusu uyandırdılar. Melbourne halkı birkaç saat içinde 40.000 frank toplayarak onların yardımına koştu. *Orne* komutanı giysi, araç ve basit gereksinimler biçiminde de olsa bu miktarı mahkûmlara aktarmayı reddetti

Danaé 3 Mayıs 1872'de yola çıkan ilk gemiydi; onu *Guerrière, Garonne, Var, Sibylle, Orne, Calvados, Virginie* vd. izledi. 1 Temmuz 1875'te 3.859 mahkûm Yeni Kaledonya'ya inmişti.

Bu Kaledonya mezarının üç çemberi vardır: bir kaleye sürgün edilenler için —805 erkek ve 6 kadın— Yeni Kaledonya'nın başkenti Noumea'dan uzak olmayan Ducos yarımadası; basit sürgüne mahkûm edilenler için —2.795 erkek ve 13 kadın— ana adanın

otuz mil güney doğusunda Ile des Pins; 240 kürek mahkûmu için oldukça arkalarda, ölümden daha kötü Ile Nou açık cezaevi.

Bir topun hâkim olduğu, çıkışını askerlerin denetlediği, su yatağı, yeşilliği olmayan dar kara parçasından ibaret Ducos yarımadasını tepeler ve bataklıklar kesiyordu. Mahkûmların bulabildiği tek barınak az sayıda yıkık dökük kulübeler, tek mobilya, bir tencere ve hamaktı. Bir plato olan Ile des Pins'in ıssız olan merkezi yerli emeğini sömüren Marist keşişlerinin elindeki verimli topraklarla çevriliydi. Mahkûmların gelişi için hiçbir şey hazırlanmamıştı. Oraya ilk gelen ormanda dolaştı ve ancak çok sonra kötü durumda çadır ve hamaklar alabildiler. Misyonerlerin kışkırttığı yerliler onlardan kaçtı ve erzakları çok yüksek fiyatlara sattı.

Giysileri yönetimin sağlaması gerekiyordu. Belirlenen kurallardan hiçbirine uyulmadı. Şapka ve botlar kısa sürede eskidi ve mahkûmların büyük çoğunluğunun elinde para olmadığından güneşli ve yağmurlu mevsimlere yalın ayak başı kabak katlanmak zorundaydılar. Tütün ya da sabun da yoktu; tuzlu suya karıştıracak konyak da.

Bu başlangıç mahkûmların moralini bozmadı. Parisli işçilerin evrensel yeteneği olan çalışkanlık ve enerjiyle ilk güçlükleri yeneceklerini hissettiler. Raportör Yeni Kaledonya balıkçılık, hayvancılık, madencilik gelirlerini göklere çıkarmış ve bu zorunlu göçü Pasifik'te yeni bir Fransız İmparatorluğunun kuruluşu olarak göstermişti. Mahkûmlar bu uzak topraklarda kendilerine bir yuva kurmayı umdular. Bu emekçiler sürgün edilmiş kentsoyluluğun esiri olduğu sahte üstünlük duygusundan uzaktı; çalışmayı reddetmek bir yana onu arıyorlardı. Ile des Pins'de bitirilmesi gereken bir hastane, bir su kemeri, depolar ve yapılması gereken geniş bir yol vardı; 2000 mahkûm aday oldu; yalnızca 800'ü kabul edildi ve ücretleri günde 85 santimi hiç geçmedi. Yönetimin reddettiği mahkûmlardan bazıları kendilerine toprak verilmesini isteyince onlara küçük araziler ve fahiş fiyata biraz tohum ve alet verildi.

Büyük çabalarla toprağın yalnızca birkaç sebze vermesini sağlayabildiler. Hiçbir şeyi olmayan diğerleri özel sektöre başvurdu ve Noumea esnafının hizmetine girdi. Ama askerî rejimle bastırılan, bürokratik memurlarla kösteklenen ve tüm bunların yanı sıra kısıtlı kaynaklara sahip olan koloni en fazla 500 kişiye iş sağlayabilirdi. Ayrıca, çiftçiliğe başlayanların çoğu kısa sürede vazgeçmek ve Ile des Pins'e dönmek zorunda kalmıştı.

Bu, sürgünün altın çağıydı. 1873'ün ortalarında Noumea'ya Denizcilik Bakanlığı'nın bir bildirisi ulaştı. Versailles Hükümeti devlet işlerini yürütebilmek için tüm idari kredileri askıya almıştı. "Mahkûmun çalışma hakkını kabul ederseniz kısa sürede 1848'in skandal ulusal işlikler örneğinin yeniden ortaya çıkışını görürsünüz" diyordu. Oldukça mantıklı. Versailles'ın çalışma özgürlüğünden yoksun bıraktıklarına hiçbir emek aracı borcu yoktu. Böylece işlikler kapandı. Ile des Pins ormanları marangozlara değerli malzeme sunuyordu ve mahkûmlardan bazıları Noumea'da çok aranan mobilya imalâtına başladı. Bu işleri de yasaklandı. 13 Aralıkta Denizcilik Bakanı kürsüden mahkûmların çoğunun her türlü işi reddettiğini söyleme cüreti gösterdi.

Yönetimin sürgünlerin yaşamını kısaltmasıyla aynı anda eşlerini Denizcilik Bakanlığı'na çağırarak yeni Kaledonya'nın en çekici fotoğraflarını gösterdi. Oraya geldiklerinde bir ev, bir toprak parçası ve aletler bulacaklardı. Çoğu bir tuzaktan kuşkulanarak kocaları tarafından davet edilmedikçe oraya gitmeyeceklerini söylediler. Ancak, altmış dokuzu bunlara kandı ve Sosyal Yardım Bürosu'nun kolonicilere eş olarak yolladığı kadınlarla birlikte *Fénélon*'a bindi. Bu talihsiz mahkûm eşleri karaya ayak bastıklarında yalnızca kocalarının umutsuzluk ve sefaletiyle karşılaştı. Hükümet onları geri yollamayı reddetti.

Böylece çalışmaya, düşünmeye alışkın binlerce adam giysisiz, yiyeceksiz, eli tabancalı vahşilerin verdiği emirler altında, Noumea'da en az üç hafta bekleyen mektuplar dışında dünyayla ilişkileri kopuk, aylak ve sefil durumda bu dar yarımadada ve Ile

des Pins'de kapana kısılmıştı. Başlangıçta sonsuz hayaller, sonra hayal kırıklığı ve kasvetli bir umutsuzluk; delirme örnekleri ve sonunda ölüm. Serbest kalan ilk kişi Komün Konseyi üyesi öğretmen Verdure idi. Askerî-mahkeme komiseri onu tek bir şeyle suçlamıştı: "İyiliksever bir ütopyacı." Yarımadada bir okul açmak istedi; izin verilmedi. Karısından ve kızından uzakta, işe yaramaz halde kendini saldı ve öldü. 1873'de bir sabah rahipler ve gardiyanlar mezarlığa uzanan kavisli yolda bazı mahkûmlar tarafından taşınan çiçeklerle kaplı bir tabut gördü. Arkalarında 800 kadar dostları derin bir sessizlik içinde yürüyordu. İçlerinden biri bize "Tabut mezara indirilmişti. Bir arkadaş veda sözcükleri söyledi; herkes küçük bir kırmızı çiçek attı ve '*Yaşasın Cumhuriyet! Yaşasın Komün!*' diye bağırdı ve hepsi bu" diye anlattı. Kasımda Ile des Pins'de *Rappel* askerlerinden biri olan Albert Grandier öldü. Kalbi Fransa'da taptığı kız kardeşinde kalmıştı. Onu beklemek için her gün deniz kıyısına gitti; ve sonunda delirdi. Yönetim onu ruh sağlığı merkezlerine kabul etmedi. Kendisine gözcülük eden arkadaşlarından kaçtı ve bir sabah denize uzanan yolun yakınındaki bataklıkta donmuş olarak bulundu.

Bunlar en azından kendileri gibi olanlarla birlikte acı çekiyordu. Ama alçakların pislik çukuruna zincirlenenler! Cumhuriyetçi Bakan Victor Lefranc oğlu için yalvaran bir anneye "Ben tek bir ceza kolonisi biliyorum" diye yanıt verdi. Ve gerçekten de bazılarının tek suçu bir tutuklama emrini uygulamak olan, Trinquet ve Lisbonne gibi kahramanların, Fontaine, Roques, Puteaux belediye başkanı (o kadar çok isim öne çıkıyor ki birkaç tane vermekten utanıyorum) gibi sadakat ve namusla bağlı adamların, Brissac ve Humbert gibi yüksek karakterli gazetecilerin onların aşağılamalarına katlanarak ve geceleri aynı kamp yatağına bağlanarak beş yıl boyunca katil ve hırsızların zincirlendiği tek bir ceza kolonisi vardı. Versailleslılar bedenden fazlasını istiyordu; onu yıkmak ve çökertmek için isyancı aklı kirletmesi, onu pislik ve ahlâksızlıkla sarıp

sarmalaması gerekiyordu. Suçlularla birleştirilerek aynı işe, aynı kırbaç ve sopa kuralına tabi tutulan Komün "suçluları," mahkûmları onlara karşı kışkırtan gardiyanların özel nefretiyle kuşatılmıştı. Zaman zaman bir mektup her nasılsa bize ulaşıyor. Bir zamanlar son derece sağlıklı olan otuz üç yaşında bir Komün üyesi şöyle yazıyor:

"Saint Louis.

...En ağırı kamp işi. Kayaları kazmayı, hafriyatı vb. içeriyor. Yalnızca Pazar günleri ayin için ara veriliyor. Yiyecek olarak sabah saat beşte şekersiz kahve, 700 gram ekmek ve 100 gram fasulye alıyoruz; akşam küçük bir et parçası ve son olarak da haftada bir kez 69 santilitre şarap. Bir çeyrek ekmek alabildiğimde sağlığım istenecek başka bir şey bırakmıyor. Aramızdan çoğu artık yok. Kansızlığa yakalandılar. Saint Louis'de altmış kişiden on beşi hastanede. Uğursuz hırslara sahip adamlarla birleştirilmek olmasaydı bunlar önemli değildi. Bir bölmede on beş kişiyiz. İş, dükkân ve ofislere gelince; Komüncüler bunların dışında tutuluyor."

Bir diğeri şöyle yazmış:

"Ile Nou, 15 Şubat.

Mümkün olduğunca kendimi izole ediyorum ama ölüm tehdidi yüzünden yerleşkede olmam gereken zamanlar var. Erzaklarımı arkadaşlarımın oburluğundan korumam, bir Mano ya da bir Lathauer'in yakınlığına teslim olmam gereken zamanlar var. Bu korkunç bir şey. Ama tüm bu rezilliğe neredeyse duyarsız hale geldiğimi düşündüğümde utançla kızarıyorum. Bu sefiller birer korkak ve işkencecilerimizden kalır tarafları yok. İnsanı delirtmek için yaptıkları yeterli ve aramızdan çoğunun delireceğine inanıyorum. Sekiz yıldır çok fazla acı çeken zavallı Berezowski neredeyse çıldırdı ve ona bakmak acı veriyor. Korkunç bir durum ve bunu düşünmeye cesaretim yok. Bu ceza kolonisinde kaç ay, kaç yıl daha geçireceğiz? Düşüncesi bile ürpertiyor. her şeye rağmen beni ezmelerine izin vermeyeceğime inanıyorum; bilincim sakin ve

ben güçlüyüm. Yalnızca sağlığım bana ihanet edip iflas edebilir ama kendimden eminim ve hiçbir zaman sapmayacağım.

Bir üçüncüsü:

"Çok acı çektim; Toulon açık cezaevi, zincirler, mahkûm elbisesi ve daha da kötüsü sabıkalılarla aşağılayıcı temas — tüm bunlara katlanmam gerekiyor. Bu kadar acı karşısında tek bir tesellim var — huzurlu vicdanım, yaşlı ebeveynlerimin sevgisi ve sizin gibi insanların saygısı... Kaç kez cesaretimi yitirdim! Ne kuşkular, ne umutsuzluklarla kıvrandım! İnsanoğluna inandım ve tüm yanılsamalarım teker teker kayboldu; büyük bir değişim yaşadım ve bu kadar çok hayal kırıklığı karşısında neredeyse yıkılıyordum."

Başkası:

"Kendimi kandırmıyorum; bu yıllar tümüyle kayıp; yalnızca sağlığım bozulduğu için değil ama her gün daha da düştüğümü hissediyorum. Bu açık cezaevinde (Marne kütüphanesininkiler hariç) kitaplar olmadan, kafeslere kapatılıp her türlü aşağılamaya, darbeye maruz kalarak, işliklerde hayvan muamelesi görerek yaşamak gerçekten katlanılamayacak kadar zor; en ufak bir karşı gelme korkunç cezalara yol açtığından —hücre, çeyrek tayın ekmek, prangalar, parmak sıkma işkencesi, kamçı— gardiyanlarımız ve zincir arkadaşlarımız tarafından aşağılandığımızda buna hiç homurdanmadan boyun eğmeliyiz. Bunlar çok küçültücü davranışlar ve düşüncesi karşısında bile ürperiyorum. Arkadaşlarımızdan çoğu en ağır işlere koşularak, açlıktan ölerek, sopa darbeleri ve şıklıkla tabanca atışlarıyla sürüklenerek, onlara bir lokma ekmek bile aktaramayan bizlerle iletişim kuramadan ıslah takımında çifte zincire vurulmuş durumda. Korkunç şeyler ve kısa sürede bitmeyeceğinden korkuyorum. Ama itirazlar yapılacak; bizleri terk etmeyecekler; burada bırakılsaydık korkunç olurdu. Ben çalışamıyorum, dolayısıyla bu yılların tümüyle kayıp olduğunu söylemekte haklıyım ve bu da beni umutsuzluğa sürüklüyor; yine de öğrenmeye istekliydim ama kitaplar ve bir rehber olmadan ne yapılabilir? Neredeyse hiç haber almıyoruz. Buna rağmen Cumhuriyetin

günden güne öne çıktığını biliyoruz; umudumuz orada ama buna inanmaya cesaretim yok; çok fazla aldandık.

"Bugün kaçı yaşıyor? Bu bilinmemekte. Maroteau 1875 Martı'nda ayrıldı. Af Komisyonu cezasını arttırmıştı; Satory'yi Ile Nou ile değiştirdi. Her satırı katliam isteyen ve kazanan Versailles basınının çakalları bizim Paris'imizde egemenken Maroteau iki makale için yirmi beş yaşında ceza kolonisinde öldü. Cesareti son dakikaya kadar ona ihanet etmedi. Ölüm yatağında başında bekleyen arkadaşlarına 'Ölmek büyük bir iş değil ama Satory'nin sopasını bu pis mindere tercih ederdim. Dostlarım beni anımsayın! Anneme ne olacak?'" dedi.

Mahkûmlardan birinin çaldığı şu matem çanını dinleyin:

"Ile Nou (Kireç ocağı), 18 Nisan:

Arkadaşlarımın ölmekte olduğunu, bu ay beşinin ölüme yenik düştüğünü söylemek zorundayım.

"15 Mayıs:

2 Aralık sürgünlerinden biri olan yaşlı Audant sonsuza dek zincirlerinden kurtuldu. Çok hasta ve yaşlıydı (elli dokuz) ve işimiz sonunda onu alt etti. Bir gün, bitap düştü, akut bronşit oldu ve kalkamadı; yine de işine başlamak zorundaydı. İki gün sonra doktoru görmek istedi. Zindana atıldı. Beş gün sonra hastanede öldü ve birkaç gün sonra da Gobert'i kaybettik."

"Canala, 25 Aralık:

Buna eski ve iyi arkadaşların ölümünü ekle. Maroteau'dan sonra Morten, Mars, ve bir ay önce toprağa verdiğimiz Lecolle'u kaybettik"

Öldüler ama hiçbiri sendelemedi. Politik mahkûmlar adamdır; itibarlarını kaybetmeden zirvede kalmayı başardılar. Genel müfettiş Raboul bunu gözden kaçırmıştır. Her gün gardiyanlarının yorulmak bilmez, acımasız pençeleri altında devrimci inanç ve onurlarını dimdik sürdüren bu adamlarla kıyaslandığında Hıristiyan şehitlerin o kadar övülen bir saatlik kahramanlığı nedir ki?

Acılarının tümünü biliyor muyuz ki? Yalnızca şans eseri perdenin bir köşesi kalktı. 19 Mart 1874'de sürgüne mahkûm Rochefort, Jourde, Paschal, Grousset ve diğer üç kişi bir Avustralya gemisine kaçmayı başardı. Güvenli bir şekilde karaya çıktılar ve beraberlerinde getirdikleri bilgiler karanlığa bir parça ışık tuttu. Komün mahkûmlarının ek işkencelere uğradığını; elleri sakatlayan parmak mengenesinin ceza kolonisinde hâlâ kullanıldığını; normal mahkemelerde birkaç ay hapisle cezalandırılacak olan basit bir saldırı yüzünden dört mahkûmun Ile des Pins'de vurulduğunu; gardiyanların işkence ve aşağılamalarının sanki sürgüne mahkûm herkesin ceza yerleşimine yollanmasını sağlayacak bir ayaklanmaya yol açma amacı taşıdığını ancak o zaman öğrendik. Mahkûmlar bu kaçışın bedelini ağır ödeyecekti. Versailles hükümeti hemen Tuğamiral Ribourt'u yolladı ve işkence çarkı her zamankinden daha sıkı bir biçimde döndü.

Geçici olarak ana adada kalma izni almış olanlar yine Ducos ya da Ile des Pins yarımadalarına kapatıldı; balık tutma yasaklandı; mühürlü her mektuba el kondu; yemek pişirmek için ormandan odun alma hakkı kaldırıldı. Acımasızlıklarını iki katına çıkaran gardiyanlar sınırın ötesine giden ya da iş saatinde kulübesine dönen mahkûmlara ateş açtı. Rochefort ve arkadaşlarının kaçışını kolaylaştırmakla suçlanan bazı Noumea tüccarları adadan uzaklaştırıldı.

Ribourt beraberinde, yağmacılık sayesinde Yeni Kaledonya'da büyük bir servet yapmış olan eski Cayenne valisi Richerie'nin görevden alınma emrini getirmişti. Kuşkusuz sahtekârlığı değil 19 Mart firarı yüzünden cezalandırılmıştı. Geçici yönetim Mayıs katliamlarıyla ünlenen Albay Alleyron'a verilmişti. Alleyron her mahkûmun yalnızca kesinlikle gerekli yiyecekler, 700 gram ekmek, bir santilitre yağ ve 60 gram kurutulmuş sebze karşılığında Devlete yarım günlük iş yapacağı emrini yayımladı. Mahkûmlar itiraz edince emri dördü kadın olan elli yedi kişiye uygulayarak başladı.

Çünkü kadınlar erkeklerle aynı sert muameleye maruz kalıyor ve cesaretle herkesle aynı kaderi paylaşma hakkını istiyordu. Arka-

daşlarından ayırmak istedikleri Louise Michel ve Lemel yasanın çiğnenmesi halinde kendilerini öldüreceklerini bildirdiler. Gardiyanları tarafından aşağılanmış, bazen yarımada komutanının günlük emrinde istismar edilmiş, güçlükle giysi bulabilen bu kadınlar çoğu kez erkeklerin giysilerini giymek zorunda kalmıştı.

1876 yılının başında yeni vali Pritzbuer'in gelişi Alleyron'un kısa ama parlak kariyerine son verdi. Bir Protestanlık dönmesi olan Pritzbuer katıksız bir Cizvit'e dönüştü ve bakanlığın Cizvit eğilimleri sayesinde Yeni Kaledonya'ya yollandıktan sonra iç bayıltıcı havasıyla mahkûmların sefaletini daha da şiddetlendirmenin yol ve araçlarını buldu. Bu görevdeki rehberi ceza yerleşimindeki sabıkalıların politik mahkûmlardan daha şerefli olduğunu söyleyen Yeni Kaledonya Cezaevinin genel müdürü Albay Charrière'di. Pritzbuer mahkûmlardan bir yıl içinde kendileri için yeterli kaynak yaratmayı başaramayanların artık tam tayın almayacağını ve son olarak da Yönetimin belli bir süre sonra mahkûmlarla ilgili harcamalardan kurtulmayı amaçladığını ekleyerek selefinin emrini yineledi. Onlarla Noumea tüccarları arasında aracı olarak davranmak üzere biri atanmıştı. Ama dünyanın tüm kararnameleri doğal kaynakları olmayan bir ülkenin ticaret ya da sanayisini genişletemez. Canlı ve gelişmekte olan bir kolonide refaha kavuşacak olan bu binlerce insan için Yeni Kaledonya'da hiç iş olmadığı yüzlerce kez söylenmiş, kanıtlanmıştı. İş bulabilen az sayıda insan zekâlarını kanıtlamış ve çeşitli madalyalar kazanmış ya da Noumea sergisinde şerefle anılmıştı. Tercih edilmeyen yüzlercesi 1875 kararnamesiyle sarsıldılar. Gerçekte, sürgüne mahkûm edilenlerin büyük çoğunluğu artık ağır işe çarptırılmıştı. Rochefort'un kaçışından sonra yürütülen yasalar hiçbir zaman hafifletilmedi. Mahkûmların eşleri, annelerinin onlarla görüşmesine ender olarak ve gardiyan gözetiminde izin veriliyordu. Birden fazla insan koloniden sınır dışı edilmişti.

Onları yıkma doğrultusunda bunca çabaya rağmen tutukluların çoğunun onuru boyun eğmemişti; aksine bu diğerlerine bir örnek-

tir. Askerî mahkemelerin Komün mahkûmlarını bu devrime tamamen yabancı kötü bir unsurla birleştirmiş olmalarına rağmen adi suçlar son derece nadirdir. Politik suçtan mahkûm olmaları, en iyi işçiyle temas pek çok insanın vicdanını yeniden biçimlendirmiştir. Mahkûmların çoğu yalnızca kuralların ihlali ya da kaçma girişimleri yüzünden cezalandırılmıştır; neredeyse her zaman başarısızlığa mahkûm girişimlerdi bunlar. Para ve yandaş olmadan nasıl kaçılır? Buna rağmen on beş başarılı firar olmuştu. 1875 Mart'ının ortalarına doğru Komün Konseyi üyesi Rastoul'un da aralarında bulunduğu yirmi Ile des Pins mahkûmu gizlice inşa ettikleri bir tekneyle kaçtı. Onlara ne olduğu hiçbir zaman öğrenilemedi ama kaçışlarından birkaç gün sonra kayalıklarda bir tekne enkazı bulundu. 1876 Kasım'ında Trinquet ve bazı arkadaşları bir buharlı gemiye saklanmayı başardı. Takip edilerek yakalandılar. İkisi izleyenlerden kaçmak için denize atladı. Biri öldü, diğeri yani, Trinquet yaşama ve ceza yerleşkesine geri döndü.

Bu türden felâket uçurumları karşısında sürgünlerin kendi acılarından söz etmemesi gerekir ama tek bir sözcükle Davanın onuruna leke sürmediklerini söyleyebilirler. Bilmedikleri bir dilin konuşulduğu yabancı bir ülkeye aileleriyle birlikte çaresiz, kaynaksız bir biçimde atılan binlerce işçi, daha da sahipsiz olan memurlar, profesörler enerjileri sayesinde nafakalarını kazanmayı başardı. Paris Komünü işçileri yabancı ülkelerin işliklerinde onurlu bir yer kazanmıştır. Hattâ, özellikle Belçika'da o zamana dek durgun olan sanayileri verimli kıldılar; bazı imalâtlara Parisli zevkinin sırrını kattılar. Eskiden Protestanların olduğu gibi Komüncülerin sürgün edilmesi de sınırların ötesine ulusal zenginliğin bir kısmını taşımıştır. Sıklıkla işçilerden daha şanssız olan sözde liberal mesleklerden olan sürgünler de daha az cesaret sergilememiştir. Bazıları hassas görevler üstlenmiştir; kundakçı olarak ölüme ya da yağma nedeniyle ağır cezaya çarptırılan biri büyük bir kolejde öğretmendir ya da Devlet okullarının adaylarını inceler. Başlangıçtaki güçlüğe, hastalığa, işsizliğe rağmen hiçbir sürgün vazgeçme-

miş ve polis mahkemesi önünde tek bir suçlama gerçekleşmemiştir. Tek bir kadın devrilmedi. Ama yine de ortak felâketin en büyük payını kadınlar üstlendi. Bu binlerce sürgün arasında iki ya da üç casus bulundu ve *Figaro*'dan daha iğrenç bir İhbarlar gazetesi hazırlayacak tek kişi yalnızca Landeck'di. Adalet kısa sürede tamamlandı çünkü hiçbir kararın onurlu olmasına özen gösterilmemişti. Komün Konseyi eski üyelerinden biri mülteciler karşısında Aşırı Sol vekillerinden para almadığı konusunda kendini savunmak durumunda kalmıştı. 18 Mart anısına yapılan toplantılardan hiçbiri 1876'da af oylaması sırasındakinden daha kalabalık olmamıştır çünkü böyle bir anda renklerini saklamak için herkesin kızarması lazımdı. Kuşkusuz diğer tüm yasaklamalar gibi 1871'in de kendi grupları ve karşıtları vardır ama bir yoldaşın tabutuna eşlik eden kırmızı bayrağın önünde tüm bu görüşler yok olur. Yalnızca kendi yazarlarını etkileyen nefret dolu manifestolar elbette olmuştur. Sonuç olarak bu sürgünler Yeni Kaledonya'daki kardeşlerini unutmamış ve merkezi Londra'da olan bir bağış kampanyası açmıştır. Elbette zayıf bir katkı ama sürgünlerin bu küçük katkısı talihsiz Komün mahkûmuna uzanır ve "Cesaret kardeşim! Yoldaşların seni unutmuyor, sana saygı duyuyor" der. Yaralının can vermekte olana uzanan elidir bu.

Yirmi beş bin kadın, erkek, çocuk savaş sırasında ya da sonrasında öldürüldü; en azından üç bin kişi hapishanelerde, pontonlarda, kalelerde ya da tutsaklıkları sırasında yakalandıkları hastalıklardan öldü; çoğu yaşam boyu olmak üzere on üç bin yedi yüz kişi hüküm giydi; yetmiş bin kadın, çocuk ve yaşlı adam doğal destekçilerinden yoksun bırakıldı ve Fransa dışına atıldı; en azından 170.00 kurban — 18 Mart isyanı için kentsoylu intikamın bilançosu budur.

Devrimci gücü için işçi sınıfına verilmiş bir ders! Yönetici sınıf rehineleri ayıklamayı umursamadan *toplu olarak* infaz etti. İntikamları bir saat bile sürmedi; ne yıllar ne de kurbanlar onu tat-

min etmez, bunu metodik ve sürekli bir yönetsel görev olarak görürler.

Köylü Meclis dört yıl boyunca askerî-mahkemelerin çalışmasına izin verdi ve pek çok seçimin büyük bir güçle meclise yolladığı Liberal kanat Köylülerin izinden gitti. Affa yönelik bir iki öneri daha önceki soruyla bastırıldı. 1876 Ocak ayında Köylü Meclisi dağıldığında birkaç mahkûmu Yeni Kaledonya'nın bir bölgesinden diğerine taşımış, birkaç hapis süresini kısaltmış ve en hafif cezalara çarptırılmış altı yüz kişiyi affetmişti. Kaledonya deposuna dokunulmadı.

Ama genel seçimlerde halk yok edilenleri unutmadı. Tüm büyük kentlerde *Af* bir slogandı; tüm demokratik programların başında yer alıyor, tüm halk mitinglerinde adayların önüne soru olarak geliyordu. Elleri dost kalplerinde, gözleri yaşlı Radikaller tam ve serbest bir af için söz verdi; Liberaller bile tıpkı kentsoyluluğun bizzat kanla boyadığı kaldırım taşlarını temizlemeyi lütfettiğinde söylemeyi alışkanlık haline getirdiği gibi "sivil anlaşmazlığımızın son izlerini silmeyi" taahhüt etti.

1876 Şubat seçimleri Cumhuriyetçiydi. Ünlü Gambetist katmanlar yüzeye çıktı. Avukatlar, Liberal toprak sahiplerinden oluşan bir kalabalık özgürlük, reformlar, onarma adına kırsal bölgeleri peşinden sürükledi. Gerici bakan Buffet köy köşelerinde bile yenildi. Radikal gazeteler demokratik Cumhuriyetin sonsuza dek kurulduğunu bildirdi; ve bunlardan biri coşkuyla "Devrimler çağını kapamazsak lânetlenebiliriz!" diye haykırdı.

Af umutları artık bir kesinlik kazanmıştı. Hiç kuşku yok ki bu, onarıcı Meclisin keyifli gelişini işaret eden lütuftu. Bir mahkûm konvoyu Yeni Kaledonya için yola çıkmak üzereydi. Victor Hugo iki meclisin tartışması ve elbette olumlu kararına dek yolculuğun ertelenmesi için Başkan MacMahon'a başvurdu. Aceleyle hazırlanmış bir dilekçe birkaç gün içinde yüz binden fazla imza topladı. Kısa sürede af sorunu tüm diğerlerini unutturdu ve Bakanlık acil bir oturum için ısrar etti.

Masaya beş öneri getirilmişti. Bunlardan yalnızca biri tam ve eksiksiz af istiyordu. Diğerleri adi suçlar olarak sınıflandırılan ve gazete makalelerinin de aralarında yer aldığı suçları hariç tuttu. Meclis bir rapor hazırlamak üzere bir komisyon atadı. On üyeden yedisi tüm önerilere karşı çıktı.

Yeni katmanlar kendini göstermekteydi. Her zaman, düşünce ve cesaretten yoksun, halka karşı sert, Sezar önünde korkak, düzenbaz ve cizvit bu aynı orta sınıf. 1848'de zaten vurulmuş olan işçi sınıfı Cumhuriyetçiler Meclisi sayesinde 1876'da bir Cumhuriyetçi Meclisin Köylüler tarafından vurulan zinciri perçinlediğini görecekti.

Tam ve eksiksiz af önerisi Komün'le savaşan ya da M. Thiers'ı cesaretlendiren aynı Radikaller tarafından destekleniyordu. Onlar artık Sosyalist basını, halk kürsüleri, Komün tarihi olmayan; her zaman daha fazla kurban arayan askerî-mahkemelerin gözetimindeki, tüm devrimci seçmenlerinden yoksun bırakılmış bir Paris'in aslanlarıydılar. Kanamasına yardımcı olduğu bu kentte Louis Blanc'ı seçme şerefini tartışan bölgeler vardı. Montmartre temsilcisi 18 Mart'ta topu ele geçirdiği için Lecomte'yi kutlayan M. Clémenceau'ydu.

M. Clémenceau 18 Mart davalarının verimsiz, saptırılmış, korkak bir sunumunu yaptı ama gerçek meselelere değinmemeye özen gösterdi. Diğer Radikaller yenilenleri daha ilginç kılmak için onları aşağılamaya çalıştı. M. Lockroy büyük bir havayla "Bu devrimin niteliği konusunda kesinlikle yanılıyorsunuz. Onda bir sosyal devrim görüyorsunuz oysaki gerçekte ortada yalnızca bir histeri krizi ve ateş nöbeti vardı." Delescluze'un vurulduğu en devrimci bölgeden seçilen M. Floquet öneriyi "tiksindirici" olarak adlandırdı. M. Marcou bilgece Komünün "bir tarih yanlışı" olduğunu belirtti.

Aşırı Solda hiç kimse ülkeye gerçeği söylemeye cesaret edemedi. "Evet, Haziran ve Aralığı hatırlayan bu Parisliler silahlara

sarılmakta haklıydılar; evet, monarşistlerin bir devrim planladığını ileri sürmekte haklıydılar; evet, rahiplerin gelişine karşı ölümüne mücadele etmekte haklıydılar." Hiç kimse katliamlardan söz etmeye, hükümeti dökülen kanın hesabını vermeye çağırmaya cesaret edemedi. *Tahkikat Parlamenteri'nden* bile daha az açık sözlüydüler. Yalnızca seçmenlerine verdikleri sözü yerine getirmek istedikleri bu zayıf ve yüzeysel tartışmadan bellidir.

Bu kadar alçalan avukatlar için yanıt kolaydı. M. Thiers ve Jules Favre'ın 21 Mart 1871'de yaptığı gibi Bakan Dufaure gündemdeki konuyu uygun biçimde ileri sürdü. "Hayır beyler, bu yalnızca komünal bir hareket değildi; fikirleri, idealleri ve hattâ eylemleriyle dünyada üstlenilmiş en radikal devrimdi." Ve Komisyon raportörü: "Çağdaş tarihimizde affın gerekli olabileceği saatler olmuştur ama 18 Mart isyanı hiçbir bakış açısından iç savaşlarımızla kıyaslanamaz. Ben, zorlu bir isyan, suçlu bir isyan, tüm topluma karşı bir isyan görüyorum. Hayır, hiçbir şey bizi Komün mahkûmlarına vatandaşlık haklarını geri vermeye zorlayamaz." Büyük çoğunluk askerî-mahkemeyi överek Dufaure'u alkışladı ve tek bir Radikal bile tek bir belge, tek bir yasal karar getirmesi için Bakan'a karşı çıkmaya, meydan okumaya cesaret edemedi. Bu Aşırı Sola cevap vermek kolaydı: "İnsanların katledilmesine izin veren ve sonra da onlar için yalvarmaya gelen ikiyüzlüler; savaş sırasında dilsiz ya da düşman, onların yenilgisinden sonra çenesi düşenler susun." Amiral Fourichon Komün mahkûmlarının diğerleriyle aynı yere konduğunu, onlara kötü muamele edildiğini reddetti; çiçek bahçesinde yaşadıklarını söyledi. Bazı inatçıların "İşkence yeniden yerleşti" demesi üzerine onlara şu nefis yanıt lütfedildi: "Sizler tarafından işkence edilenler biziz."

18 Mayıs 1876'da tam ve eksiksiz af önerisi 50 evet ve 396 hayır oyuyla reddedildi. Gambetta oy kullanmadı. Ertesi gün askerî-mahkemeler tarafından adi suçlar olarak sınıflandırılan eylemlerden mahkûm olanları dışlayan bir af önerisini tartıştılar.

Komisyon oldukça önemli sayıda af söz vermiş olan Hükümetin insafına bırakılması gerektiğini söyleyerek bu öneriyi de reddetti. Radikaller görünümü kurtarmak için bir miktar tartıştı. M. Floquet "Hükümetin niyetleri konusunda bizi kuşkulandıracak şey af ve cömertlik sorunu olmamalıdır" dedi ve öneri yine reddedildi.

İki gün sonra Senato'da Victor Hugo Komün savunmacılarıyla 2 Aralık adamları arasında benzeşim kurduğu bir konuşmada af istedi. Önerisi tartışılmadı bile.

İki ay sonra MacMahon bu ikiyüzlü komediyi Savunma Bakanı'na şunları yazarak tamamladı: "Bundan böyle, dürüst insanların ortak hassasiyeti emretmediği sürece hiçbir kovuşturma yapılmayacaktır." Dürüst memurlar anladı. Mahkûmiyetler devam etti. İlk günlerin umudunun verdiği güçle Fransa'ya dönmeye cesaret eden gıyabında hüküm giymiş bazı insanlar yakalandı; haklarındaki kararlar onaylandı. Komün'le bağlantıları tespit edilebildiğinde işçi gruplarının organizatörleri acımasızca cezalandırıldı. Kasım 1876'da askerî-mahkeme ölüm kararları verdi.

Bu acımasız kararlılık kamuoyunu o kadar rahatsız etti ki Radikaller bir kez daha kendilerini biraz harekete geçirmek zorunda kaldılar. 1876 sonuna doğru Meclis'in kovuşturmalara son vermesini ya da en azından sınırlandırmasını istediler. Yanıltıcı bir yasa oylandı; Senato bunu reddetti; Liberallerimiz buna bel bağladı.

MacMahon'un merhameti diğerlerininkiyle eşitti. Bir af tasarısının reddedilmesinden bir gün sonra Dufaure kendisi tarafından özenle seçilmiş gerici ve memurlardan oluşan danışma niteliğinde bir Af Komisyonu kurmuştu. O sırada Fransa'daki açık cezaevleri Komün'e katılmaktan hükümlü 1.600 kişiyi barındırıyordu ve sürgün edilen kesin sayısı 4.400'e yükselmişti. Yeni komisyon eskisinin sistemini sürdürdü; bazı cezaları hafifletti, birkaç hafta ya da aylık aflar bahşetti ve hattâ ölmüş olan iki ya da üç mahkûmu serbest bıraktı. Kuruluşundan bir yıl sonra Yeni Kale-

donya'daki mahkûmlardan en az ilgi çekici yüz tanesini geri çağırdı.

Liberal Meclis Kırsal Meclisin intikamını böyle sürdürdü; böylelikle Kentsoylu Cumhuriyet işçilere kendi haklarına düşman, M. Thiers'ın Bakanları'ndan birinin "Affa karşı olması gerekenler öncelikle Cumhuriyetçilerdir" sözünü doğrulayarak Monarşistlerden daha acımasız göründü. M. Thiers tarafından kendilerine uzatılan muhafazakâr cumhuriyette Emperyalist boyunduruktan daha beter düşmanca bir baskı hissettikleri zaman halkın 18 Marttaki içgüdüsü bir kez daha doğrulandı.

Katliamlardan altı yıl sonra, günümüzde yaklaşık on beş bin erkek, kadın ve çocuk Yeni Kaledonya'da ya da sürgünde tutulmakta.

Geriye umut kaldı mı? Hayır. Kentsoyluluk büyük bir dehşete kapılmıştır. Af çığlıkları, ilân edilen seçimler muhafazakâr cumhuriyetçileri ya da monarşistleri yatıştırmayacak. Görünürdeki ödünler yalnızca birer tuzak olacak. En cesurlar, en sadıklar açık cezaevlerinde, Ducos yarımadasında, Ile des Pins'de ölecek.

Görevlerini günümüzde olabildiği kadar yerine getirmek işçilerin sorumluluğundadır.

İrlanda bağımsızlık örgütü isyanından sonra İrlanda kurbanlar adına yüzlerce bağış hesabı açtı. Mahkemelerde savunulmaları için yaklaşık 1.200 pound ayrıldı. Manchester'da asılan üç kişi ölmeden önce ailelerinin her gereksiniminin karşılanacağı resmî sözünü aldılar. Bu söz tutuldu. Birinin ebeveyni, diğerinin karısının geçimi sağlandı, çocuklar okutuldu. Yalnızca İrlanda'da aileler için yapılan bağışlar 5.000 poundu geçti. Kısmi af gerçekleşince tüm İrlandalılar affedilene yardımcı olmak için ileri fırladı. Tek bir gazete, *Irishman*, birkaç hafta içinde çoğu bir peni ile altı penilik bağışlarla 1.000 pound topladı. Amerika'daki İrlandalılar tek bir bağışla 4.000 ve fakir İrlandalıların en fakiri olan Yeni Zelanda göçmenleri 240 pound yolladılar. Ve bu, bir günlük bir patlama değildi.

1874'de Siyasî Mahkûm Aileleri Vakfı 425 pound aldı. Bağışların toplamı 10.000 poundu geçti. Sonunda 1876'da az sayıda İrlanda bağımsızlık örgütü üyesi bir gemi kiraladı ve hâlâ Avusturalya'da tutulan bazı yoldaşlarını geri getirdi.

Fransa'da Komün mahkûmlarının eşleri için yapılan bağışların toplamı 8.000 poundu geçmedi. İrlandalı kurbanlar yalnızca birkaç yüz kişiydi; Versailles'ınkiler binlerle sayılmalıdır.

Nakledilen "mahkûmlar" için hiçbir şey yapılmamıştır. Herhangi bir yetkisi olmadan, denetlenmeksizin bağışları bir merkezde toplama, onları keyfine göre dağıtma hakkını üzerine alan Greppos, Louis Blanc ve Ortakları böylece ihanet ettikleri insanların aileleri dışından kendilerine bir heyet oluşturdular. Mahkûmlara yani, Fransa'dan altı bin fersah uzakta çalışma olanağı ve kaynağı olmadan eriyen en ihtiyaç sahibi kişilere bir şey aktarmayı reddettiler.

Siz özgür olan işçi sınıfı, anladınız mı? Artık durumun ne ve insanların kim olduğunu biliyorsunuz. Tükenenleri bir yıl değil her saat hatırlayın. Sadakati onların cesaretini besleyen ve yükselten kadınlar, mahkûmların ıstırabının sonsuz bir kâbus gibi sizi ele geçirmesine izin verin. Tüm işlikler her hafta kazançlarından bir miktar ayırsın. Bağışlar artık Versailleslılar komitesine yollanmasın, sadık ellere verilsin. Sosyalist parti kendisi için düşmüş olanları kurtararak uluslararası dayanışma ilkelerini ve gücünü göstersin.

KOMÜN'DE ADLARI GEÇENLER DİZİNİ

Allix, Jules (1818-1897): Ateşli bir cumhuriyetçi, militan sosyalist ve feminist. Taşkın karakteri nedeniyle dikkat çeken bir kişiliktir ve dönem dönem akıl hastanesine yatırılmıştır. Komün üyesi olmuş ve Komün çatısı altında sosyalist ve cumhuriyetçi bir tutum sergilemiştir, ancak daha sonra yaptığı taşkınlıklar ve kadınlara özel bir spor etkinliği düzenlemek, okullardaki bütün haçların yerine ünlü Yunan atlet Milon de Crotone'un heykelinin konması gibi garip önerileri nedeniyle Komün tarafından tutuklanmış, Komün dağılmadan önce serbest bırakılmıştır. Ardından Versailleslılar tarafından tutuklanmış ancak akli dengesizliği nedeniyle salıverilmiştir.

Arnold, Georges (1837-1912): İkinci İmparatorluk döneminde mimar ve Paris şehrinde yapılan çalışmaların denetçisi olarak çalıştı. Eylül 1870-Mart 1871 arasında Ulusal Muhafız Birliği'nde görev aldı, ardından 16 Nisan 1871'de 18. bölgeden Komün üyesi seçildi. Kanlı Hafta'dan sonra sürgüne yollandı, 1880'deki genel af sonrasında Paris'e döndü.

Assi, Adolphe (1841-1886): İkinci İmparatorluk ordusunda gönüllü olarak görev alan bu makine işçisi, Ulusal Muhafızların 192. taburunda teğmen olarak hizmet verir ve Merkez Komite'nin üyesidir. Ardından Albay rütbesine yükseltilir. 26 Mart 1871'de Paris 11. Bölge'den Komün Konseyi'ne seçilir. Komün'den sonra Yeni Kaledonya'ya sürgün edilir.

Bergeret, Jules-Henri-Marius (1830-1905): 1850'den 1864 yılına kadar Fransız Ordusu'nda görev aldıktan sonra matbaa işine de çalışmaya başladı. 26 Mart 1871'de Komün Konseyi'ne çıldi ve önemli görevler yerine getirdi.

Billioray, Alfred Edouard (1841-1876): Fransız ancak sanatıyla tanınmamıştır çünkü Paris Salonu, tablolarını Akademi'ye göndermeyi reddetmiştir. Ulusal Muhafızlar'ın bir üyesidir ve daha sonra adaylığını koymadığı halde Paris 14. Bölge'den Komün Konseyi'ne seçilir. Komün'de Halkla İlişkiler ve Ekonomi bölümlerinde hizmet verir. Halkın Kurtuluşu Komitesi lehinde oy kullanır ve 11 Mayıs'ta Charles Delescluze'ün yerine bu göreve getirilir. Kanlı Hafta sırasında tutuklanır ve sürgün cezası verilir, ancak hastalığı nedeniyle sürgün yerine hapiste kalmaya devam eder, 1875'te kaçar, tekrar yakalanınca Yeni

Kaledonya'ya sürgüne gönderilir ve buraya geldikten kısa süre sonra da ölür.

Blanc, Louis Jean Joseph (1811-1882): Fransız gazeteci, tarihçi ve politikacı. Komün'e katılmayı reddetmiş ve Komün hareketini desteklememiştir. Ancak Komün bastırıldıktan sonra yazdığı yazılarda Komün yanlısı bir tutum sergilemiştir.

Brunel, Paul Antoine (1830-1904): Avcı Birliği'nin 4. Bölüğü'nde Asteğmen olarak görev yapmış, 1864 Temmuz'unda İmparatorluk ordusundan istifa etmiştir. Paris 1 Bölge Belediye Başkanlık binasına yapılan saldırıyı yönettikten sonra Komün generallerinden biri olmuştur. Kanlı Hafta'da kötü bir şekilde yaralandıktan sonra İngiltere'ye sığınmayı başarmış ve burada Dartmouth Denizcilik Okulu'nda öğretmenlik yapmıştır.

Camélinat Zéphryn (1840-1932): Doğduğu kentten 17 yaşında Paris'e gelmiş ve bir bakır işçisinin yanında çalışmaya başlamıştır, ardından bronz işçisi olarak hayatını kazanır, ileride bronz işçileri sendikasının önemli yöneticilerinden biri olur. Daha sonra Komün'de "Monnaie de Paris" (Paris Parası) kurulunun başına getirilir ve soyadıyla anılan bir para tedavüle koyar, 1899'a kadar kullanılan bu demir paralar günümüzde para koleksiyoncuları tarafından son derece değerli olarak kabul edilir. Camélinat para kurulundan ayrıldığında kasalarda bir tek kuruşun bile eksik olmadığı görülmüştür.

Cernuschi, Henri (1821-1896): Fransız bankacı, ekonomist, gazeteci ve sanat koleksiyoneri. Komün sırasında komüncüleri ve Versailleslıları federal bir yönetim sistemi paydasında birleştirmeye çalıştı. *Le Siècle* (Yüzyıl) adlı gazetenin başındaki Gustave Chaudey tutuklanınca Cernuschi arkadaşının serbest bırakılması talebinde bulunmak için hapishaneye gider, orada Cernuschi'yi tanıyan General Lacretelle sözlü olarak Cernuschi'nin idamına karar verir, ancak Cernuschi kaçmayı başarır.

Champy, Henry Jean Louis (1846-1902): Paris Kuşatması sırasında Ulusal Muhafızların 203. taburunda görev almıştır. Ardından Paris 10. Bölge'den Komün Konseyi'ne seçilir. Kanlı Hafta sırasında tutuklanır ve Yeni Kaledonya'ya sürgün edilir.

Chaudey, Gustave (1817-1871): Yargıç, politikacı ve gazeteci. 1870 Eylül'ünde Paris 9. Bölge Belediye Başkanlığı'na getirilir. 22 Ocak 1871'de Belediye Sarayı önündeki kalabalığa ateş açılması emrini verir, bunun üzerine 14 Nisan 1871'de Komün görevlileri tarafından tutuklanır ve 23 Mayıs 1871'de Kanlı Hafta'da idam edilir.

Cissey, Ernest Courtot de (1810-1882): General ve siyaset adamı. Komün'ün bastırılmasın-

da rol oynamıştır. 1850 yılında yarbay rütbesini kazandı. Kırım Savaşı'na albay rütbesiyle katıldı ve Inkerman Muharebesi sonucunda tuğgeneral rütbesine yükseltildi. 1863 yılında tümgeneral rütbesine yükseltilen Cissey, 1870 yılında patlak veren Fransız-Alman Harbi'nde Rhine ordusuna kumanda etti. 1871 yılında milletvekili seçilerek meclise girdi. Aynı yıl kurulan hükümette Savaş Bakanı oldu. 1874-1875 yılları arasında kısa bir süre başbakanlık yaptı. 1875 yılında yaşam boyu senatör seçildi.

Clemenceau, Georges Benjamin (1841-1929): Fransız devlet adamı, doktor ve gazeteci. Fransa başbakanı olarak 1906-1909 ve 1917-1929 yılları arasında görev yapmıştır. I. Dünya Savaşı'nın son yılında Fransa'ya liderlik etmiş ve Versailles Barış Antlaşmasının yapılmasında önemli bir rol oynamıştır. Paris Komünü'ü sırasında halkı sakinleştirmeye çalışmış, ancak ileride Komün ile işbirliği içinde olduğu izlenimini uyandıracak kadar yakın ilişkilerde bulunmuştur.

Clinchant, Justin (1820-1881): Fransız General. Paris Komünü'nü bastırmakla görevlendirilen beşinci bölüğün komutanı olarak görev yapmıştır.

Courbet, Gustave (1819-1877): Fransız ressam. Gerçekçilik akımını başlatan ressamlardandır. 16 Nisan 1871'de Paris 6. bölgeden Komün Konseyi'ne seçilmiştir. Büyük Vendôme Sütunu'nun devrilmesinden sorumlu tutulmuş ve mahkeme sütunun yeniden dikilmesini Courbet'nin karşılamasına karar vermiştir. Komüncüler kolonu yok ederler. Ardından 22 Ocak 1871'de Komün üyelerine ateş açılması emrini veren Gustave Chaudey'nin cezalandırılmasına karşı durmuştur. Komün bastırıldıktan sonra Mareşal Mac-Mahon, 1873'te Vendôme Kolonu'nun yeniden inşa edilmesi için Courbet'nin 323.000 Frank ödemesine karar vermiş Courbet yıllarını yokluk içinde geçirmiştir.

Delescluze, Louis Charles (1809-1871): Temmuz 1830 Devrimi'nde ve Komün'de önemli rol oynamış Fransız gazeteci. Paris'te hukuk öğrenimini tamamlayan Delescluze, 1830 Devrimi'nde rol aldıktan sonra 1836 da Belçika'ya sığınmak zorunda kaldı ve burada cumhuriyetçi gazeteci olarak çalışmalarını hızlandırdı. 1848 Devrimi'nden sonra Paris'e döndü ve burada *Demokratik ve Toplumsal Devrim* başlıklı bir gazete çıkarmaya başladı. Birkaç kez gazetecilik faaliyetleriyle ilgili tutuklandı ve salıverildi. 1871 yılında Paris Komünü'ne seçildi ve aynı yılın 25 Mayıs'ında barikatların sonuncusunda, Adolphe Thiers'in saldırısı sırasında şehit oldu.

Dimitrieff, Elisabeth (1851-1910): Asıl adı Elizeveta Lukiniça Kuçeleva. 1871 Paris Komünü'

nün önemli aktörlerinden, feminizm militanı ve politik kişilik. Rusya'nın Pskov bölgesinde, çar yanlısı bir memurun gayri resmî çocuğu olarak dünyaya gelir. Çok genç yaşta Saint-Petersburg'un sosyalist çevrelerine dahil olur. 1868'de İsviçre'ye göç eder ve burada İşçi Enternasyonali'nin Rusya ayağının kuruluşunda rol alır. İE'nin Londra delegesi seçilince Karl Marx ile tanışır ve Marx kendisini 1871'in Mart ayında Paris'e Komün hakkında bilgi edinmesi için gönderir. Burada Nathalie Lemel ile birlikte Komün'de, "Paris'in Savunması İçin Kadınlar Birliği" adı altında önemli çalışmalar yapar ve Komün'ün en aktif üyeleri arasında yer alır. 1871'in Ekim ayında Versailleslı birliklerden nasıl kaçıp kurtulduğu ve Rusya'ya geri dönüş yapabildiği bilinmemektedir. Daha sonra burada bir idam mahkûmuyla onu idamdan kurtarmak için evlenir, birlikte kocasının sürüldüğü Sibirya'ya gider ve burada da 1910 yılında hayata gözlerini yumar.

Dombrowski, Jaroslaw (1836-1871): Polonyalı asker. Rus Ordusu'nda görev yaparken 1863 Polonya kesimi ayaklanmasına hazırlandığı için sürgün edildi, Fransa'ya geçti ve burada Komün için çalışmaya başladı. Versailleslıların saldırısında öldü.

Douai, Félix (1816-1879): Fransız General. Komuta ettiği 4. Ordu'yu Komün'ün üzerine sürmüştür, 22 Mayıs 1871'de Paris'e giren ilk generaldir, ordusuyla Louvre Müzesi'nin yıkılmasını engellemiştir.

Dufaure, Jules Armand Stanislas (1798-1881): Fransız Devlet adamı. 1798 yılında Charente-Maritime bölgesinde dünyaya geldi. Hukuk eğitimi aldıktan sonra Bordeaux kentinde avukatlığa başladı. 1834 yılında mesleğini bırakarak politikaya atıldı ve milletvekili olarak meclise girdi. 1839 yılında Kamu İşleri Bakanı oldu. 1840 yılında muhalefete geçen Dufaure, 1848 yılında İçişleri Bakanı olarak iktidarda yerini aldı. Bir süre sonra Louis-Eugéne Cavaignac'ın cumhurbaşkanlığı seçiminde yenilgi alması üzerine siyaseti bıraktı ve avukatlığa geri döndü. 1863 yılında Fransız Akademisi üyeliğine seçildi. 1871 yılında milletvekili seçilerek meclise geri dönen Dufaure, başbakan oldu ve 2 yıl bu görevi yürüttü. 1876 ve 1877-79 yıllarında olmak üzere toplamda 5 kez başbakan olan Dufaure, 1876 yılında yaşam boyu senatör seçildi.

Duval, Émile-Victor (1840-1871): Demirci ustası olan Duval, 1870 yılında başarıyla sonuçlanan büyük bir demirciler grevi organize eder. 8 Şubat 1871'de sosyalist devrimci aday olarak seçimlere katılır ama kazanamaz. 26 Mart 1871'de Paris 13. Bölge'den Komün Konseyi'ne seçilir, 3 Nisan'da ise Komün'ün generali olarak atanır. Kendisi istememesine karşın Théophile

Ferré ve Emile Eudes ile birlikte Versailles'a büyük bir saldırı düzenler, ancak Châtillon ovasında tutuklanır ve General Vinoy' un emriyle 4 Nisan 1871'de kurşuna dizilir.

Eudes, Émile François Désiré (1843-1888): Komün'ün generallerinden ve önemli figürlerinden biri. Kendisini Blanquist, özgür düşünür ve aktif bir din karşıtı olarak tanımlar. 18 Mart 1871'de, Belleville Taburu'nun başında bulunan Eudes, Paris Belediye Sarayı'nı ele geçirir. 24 Mart günü Komün Konseyi Eudes'ü savaş delegesi ilân eder. 26 Mart'ta ise Paris 11. Bölge'den Komün Konseyi'ne seçilir. Komün sonrasında Versailleslıların adaletinden kaçmayı başarır, karısı ve çocuklarıyla beraber önce İsviçre'ye, ardından Londra'ya yerleşir. Burada Karl Marx ile yakınlaşır. 1879 genel affıyla Paris'e döner, burada "Ne Tanrı, Ne Efendi" isimli bir dernek kurar. Öldüğünde Père-Lachaise Mezarlığı'nda inanılmaz bir kalabalık toplanır ve cenazesine Louise Michel gibi birçok önemli kişi de katılır.

Favre, Jules (1809-1880): Fransız avukat ve politikacı. 19. yüzyıl boyunca bütün önemli politik akımların içinde yer almış olan Favre, Komün'ün en büyük düşmanlarından biriydi, komün üyelerine çeşitli suçlamalarda bulunurdu.

Ferré, Théophile (1846-1871): Auguste Blanqui'nin fikirlerinin sıkı bir savunucusu olan Ferré, politik fikirleri nedeniyle İkinci İmparatorluk döneminde dört kez tutuklanmıştır. Ardından Paris 18. Bölgesi tarafından Komün Konseyi'ne seçilmiştir. Komün' de kilit roller (topluca Versailles' a yürümek fikrini ortaya atmış ve bu eylemi yönetmiştir) üstlenen Ferré, Komün sonrası yargılanırken kendini savunmayı reddetmiştir, daha sonra Maliye Bakanlığı yangını da onun üstüne yıkılmak istenince yazdığı bir metinle kendisini savunmak istemiş, ancak mahkeme metni okumasına izin vermemiştir. 2 Eylül 1871'de Versailles'da idam edilmiştir.

Frankel, Léo (1844-1896): Yahudi ve Macar asıllı Fransız sendikacı, militan, sosyalist. 26 Mart 1871'de Paris 13. Bölge Komün Konseyi'ne seçilmiştir. Ardından önce Çalışma Komitesi üyesi, sonra da Ekonomi Komitesi üyesi olmuştur. Faubourg Saint-Antoine Sokağı'ndaki barikatlardan birinde yaralandıktan sonra Versailleslılardan kaçmayı başarmış ve İsviçre'ye sığınmıştır.

Gambon, Charles Ferdinand (1820-1887): 19. yüzyılın önemli cumhuriyetçi önderlerinden biridir. 4 Eylül 1870'de Üçüncü Cumhuriyet'in seçimle başa gelen ilk Ulusal Meclis'ine "devrimci sosyalist" olarak katıldı. 26 Mart 1871'de Paris 9. bölgeden Komün'e seçildiği için bu göre-

vinden istifa etti. Komün'ün kendisine verdiği "Komün Savcısı" görevini reddetti. Halkın Kurtuluşu Komitesi'ne seçildi ve Kanlı Hafta'dan sonra İsviçre'ye sığındı. Hakkında idam kararı çıktı ama 1880'deki genel af ile Fransa'ya geri döndü.

Grousset, Jean-François Paschal (1844-1909): Fransız yazar ve politikacı. Doktor Flavius. André Laurie, Philippe Darly, Léopold Virey ve Tiburce Moray takma isimleriyle de tanınır. 26 Mart 1871'de Paris 18. bölgeden Komün Konseyi'ne seçilir ve burada dış ilişkiler üzerine çalışır. Komün bastırıldıktan sonra Yeni Kaledonya'ya sürgün edilir.

Haussmann, Georges Eugène (1809-1891): 1853 ile 1870 yılları arasında Seine bölgesinin valiliğini yapmış ve Paris'te şehirleşme üzerine çalışmalarda bulunmuştur.

Haussmann, Valentine (1843-1901): Georges Eugène Haussmann'ın kızı. Üçüncü Napoléon'un metreslerinden biridir.

Hugo, Victor (1802-1885): Fransız şair ve yazar. Komün'ü tam anlamıyla desteklemese de, karşısında da yer almaz. Bu karışık durumu şu sözlerle açıklamaya çalışır: "Komün'ün temsil ettiği şey son derece önemli, Komün çok büyük işler başarabilir, ama sadece küçük şeyler meydana getiriyor ve bunlar hiç de iç açıcı şeyler değil. Açıkça konuşalım. Ben bir devrim adamıyım, dolayısıyla büyük değişiklikler yapılması gerektiğini kabul ederim, ancak bir şartla: bu değişiklikler ilkeleri yok eden değil, onları onaylayan yapıda olmalıdırlar." Hugo, Adolphe Thiers'in tepkisini de desteklemez. Thiers'e karşı, diğer tüm komüncülerden farklı olduğunu öne süren Rossel'i tutar. Komün kanlı bir şekilde bastırıldığımda durumu üzüntüyle şu şekilde kelimelere döker: "Haydutlar 64 rehineyi öldürdü. Buna karşılık olarak 6000 tutukluyu öldürüyorlar.

Jaclard, Victor (1840-1903): Fransa'nın ilk sosyalistlerinden ve Londra'da 1864 yılında kurulan Birinci Enternasyonal'in üyelerinden biridir. Komün'de rol almadan önce de önemli bir kişilik olan Jaclard, Lyon Komünü ile Paris Komünü arasındaki eylem ortaklığını sağlamış, Paris Komünü'nde önemli görevler yerine getirmiştir. Kanlı Hafta'da bizzat barikatlar önünde savaşan Jaclard, Versailleslılar tarafından yakalanmış ve idama mahkûm edilmiştir. Jaclard kaçmayı başarmış, karısı Anna ile Londra'ya yerleşmiş ve burada kendilerine bizzat Karl Marx yardım etmiştir. Daha sonra Jaclard ve eşi, Rusya'ya yerleşmişlerdir.

Jecker, Jean-Baptiste (1812-1871): Fransız bankacı ve iş adamı. Orduyla ilgili finansal başarısızlıklara imza attığı için halkın hiç

sevmediği ve vatan haini gözüyle baktığı Jecker, 10 Mayıs 1871'de Paris Komünü sırasında tutuklanır ve idam etmek için oluşturulacak idam mangası, gönüllüler tarafından kısa sürede oluşturulur. 26 Mayıs'ta idam edilir.

Jourde, François (1843-1893): Noter yardımcılığı ve banka veznedarlığı yaptıktan sonra Paris Köprüler ve Kaldırımlar Müdürlüğü'nde çalıştı. Komün'de aktif görev alan Jourde, 5. Bölge tarafından Komün Konseyi'ne seçildi. Komün' den sonra sürgün edildi.

Ladmirault, Paul de (1808-1898): Fransız General. Cezayir'in işgalinde de önemli rol oynayan Ladmirault, Komün'ün bastırılmasında da görev almıştır.

Lecomte, Claude (1817-1871): Fransız asker (Albay, ardından General) Paris Komünü döneminde ilk öldürülenlerden biridir. Paris Komünü olayları 18 Mart 1871'de patlak verdiğinde, Thiers kendisini Komün'ün ele geçirdiği topları geri almakla görevlendirdi. Lecomte topları almaya geldiğinde birliğine halkın üzerine ateş emri verdi ancak askerler haç çıkararak ateş etmeyi reddetti ve halkla bütünleşti. Ardından aynı gün Lecomte, kendi askerleri tarafından tutuklandı ve Rosiers Sokağı'nda kurşuna dizildi.

Leroux, Pierre-Henri (1797-1871): Fransız filozof ve politikacı. Sosyalist Leroux 12 Nisan 1871'de Paris'te öldüğünde, Paris Komünü iki temsilcisini cenazesine yollamıştır. Çok sayıda kurumsal eserinin yanısıra birçok şiir de kaleme almıştır.

Lisbonne, Maxime (1839-1905): Ulusal Muhafızlar'ın 24. bölük komutam. 1871 yılının Aralık ayında Savaş Konseyi tarafından idama mahkûm edilir, ancak 1872'de toplanan ikinci bir konsey, cezasını çalışma kampında çalışarak çekmesine karar verir.

Lullier. Charles-Ernest (1838-1891): Fransız asker. Çelişkili bir askeri kariyeri bulunan Lullier, Komün' de aktif rol almış ve 15 Mart 1871'de Ulusal Muhafızların kumandanı olarak görev yapmıştır.

Magenta Dükü, Patrice de Mac-Mahon (1808-1893): Fransa mareşali unvanına sahip eski Fransız general ve siyasetçi. 1873'ten 1875'e dek Fransa Genelkurmay başkanı olan Mac-Mahon, 1875-79 yılları arasında Üçüncü Cumhuriyet dönemi cumhurbaşkanı olarak görev yaptı. 1871'de "Versaillaise" (Versailleslı) adlı ordunun başında yeraldı ve 30.000 kişinin ölmesine, 38.000 kişinin hapse atılmasına ve 7000 kişinin de çalışma kamplarına gönderilmesine sebep oldu ve Komün' ü kanlı bir şekilde bastırdı.

Méricourt, Anne-Josèphe Théroigne de (1762-1817): 1789 Fransız Devrimi'nin önemli bir politik kişiliğiydi. 11 Mayıs 1789'da Devrim'in en ön saflarında yeri-

ni alan Méricourt, Bastille kentinin alınmasında rol oynadıktan sonra çatışmalarda yer almıştır. 5 Ekim 1789'da belinde kılıcı ile en önde mücadele ederken, Delacroix'nın "*Halka Yol Gösteren Özgürlük*" tablosuna konu olduğu söylenir.

Michel, Louise (1830-1905):
Anarşist militan, feminist ve Komün'ün önemli kadın figürlerinden biri. Günümüzde anarşizmle özdeşleştirilen siyah bayrağı ilk çeken ve bu bayrağı yaygınlaştıran kişidir. Komün'de son derece aktif roller alan Michel, bir rivayete göre 22 Ocak 1871'de Ulusal Muhafız üniformasıyla Paris Belediye Sarayı'nı ateşe veren kişidir. Montmartre Teyakkuz Komitesi'nin üyesidir, aynı zamanda Montmartre 61. Bölükte muhafız alayındadır. Ayrıca propagandacı, asker ve hemşire olarak çalışmıştır, Saint-Bernard de la Chapelle Kilisesi'nde ise Devrim Kulübü'ne katılanlar arasındadır. Komün' ün son günlerinde Versailleslılar kendisi yerine annesini tutuklarlar, annesini serbest bıraktırmak adına teslim olur ve Satory kampına götürülür. Burada yakın arkadaşlarının idamına tanık olur ve dostu Théophile Ferrê'nin idamı üzerine onun adına "Kırmızı Karanfiller" adlı bir şiir yazar. Mahkemede ölüm cezasını tercih ettiğini söylemesi üzerine Victor Hugo "Viro Major" adlı şiirini Michel'e adar. Ressam Jules Girardet, Michel'i resmeden tablolar çizer. 1873 yılında ölüm cezası sürgüne çevrilir, Yeni Kaledonya'ya sürgün edilir. Burada 8 yıla yakın bir süre kaldıktan sonra 1880'de Fransa' ya döner ve kitleler tarafından coşkuyla karşılanır. 9 Ocak 1905'te Marsilya'da kronik bronşit sonucu hayata gözlerini yumar.

Millière, Jean-Baptiste (1817-1871):
Fransız gazeteci ve milletvekili. *Vengeur* adlı gazetede bakan Jules Favre tarafından yapılan hataları yazmıştır. Aynı gün milletvekili seçildi. Paris Komünü' nü başlangıcından beri destekledi, 26 Mayıs'ta tutuklandı ve General de Cissey'in emriyle Panthéon'un merdivenlerinde diz çöktürülerek idam edildi. Milletvekili dokunulmazlığı olduğu için bu idam yasadışıydı, dava açıldı ama sonuçlanmadı. Milliére'in son sözleri "*Yaşasın İnsanlık*!" oldu.

Moilin, Jules Antoine (Tony Moilin) (1832-1871): Fransız doktor ve politikacı. Ağustos 1870'te 50 kişiyle birlikte Napoléon'a komplo kurduğu gerekçesiyle beş yıl hapis cezasına çarptırılır. Bir ay sonra İmparatorluk düştüğü için serbest kalır. Ardından Komün'e katılır ve burada Ulusal Muhafızların 193. Tabur'unda baş doktor olarak çalışır.

Oudet, Emile (1826-1909):
İkinci İmparatorluk'a karşı olmasıyla tanınan Oudet, birçok kez

hapse atılmıştır. 26 Mart 1871'de Paris 19. Bölgeden Komün'e seçilmiştir. Burada emniyet komisyonunda görev alır. Kanlı Hafta'da barikatlarda yaralanır. Komün'den sonra İngiltere'ye sığınır.

Protot, Eugène (1839-1921): Paris 11. bölgeden 26 Mart 1871'de Komün Konseyi'ne seçildi. Adalet Komisyonu'nda görev aldı. Kanlı Hafta'da yaralandı ve Cenevre'ye sığındı.

Ranvier, Gabriel (1828-1879): Ressam ve porselen dekoratörü. İkinci İmparatorluk Dönemi'nde devrim için çalıştı ve "kurulu düzene karşı gelmek" suçuyla hapse atıldı. Cumhuriyet'in ilâmıyla serbest bırakıldı ve Paris Kuşatması sırasında 141. Tabur'un komutanı olarak görevlendirildi. Daha sonra Komün'e katıldı ve önemli görevler üstlendi. Komün'ün yönetim yeri olarak Paris Belediye Sarayı'nı kullanması onun fikriydi.

Reclus, Jacques Élisée (1830-1905): Fransız coğrafya bilgini, militan ve anarşist düşünür. *Hérodote* dergisi, Reclus'yü en önemli coğrafya bilginlerinden biri olarak görmüş, iki sayısını Reclus'nün çalışmalarına ayırmıştı. Paris Komünü ilân edildikten sonra gönüllü olarak Ulusal Muhafız Birliği'nde yer almış ve Komün içinde önemli görevler almıştır. Komün sonrasında Versaillesliler tarafından tutuklanıp sürgün edilmiştir.

Régère, Dominique (1816-1893): 1848 yılında sosyalist gazete olan *La Tribune de La Gironde*'u kurdu. Bu gazete nedeniyle polisin soruşturduğu Régère, 1852'de Fransa'yı terk eder ve 1855'e dek ülkesine dönmez. Paris Kuşatması sırasında (1870-71) Ulusal Muhafızlar'ın 248. Tabur'unda yüzbaşı olarak görev yapar. 26 Mart 1871'de Paris 5. Bölge'den Komün Konseyi'ne seçilir. Kanlı Hafta'dan sonra tutuklanır ve Yeni Kaledonya'ya sürgün edilir.

Rétiffe, Élisabeth (Doğumu 1833): Bir mukavva işçisi olan Rétiffe, 19 Mayıs 1855'te polise olumsuz davranışları nedeniyle 16 Frank cezaya çarptırıldı. Komün döneminde ambulans görevini yerine getirirken "Ulusal Muhafız askerlerine nasıl yardım ettiysem Versailles askerlerine de yardım ederdim. demiştir. Ancak 1871 Mayıs'ında 135. taburda beyaz bir gömlek, kırmızı bir eşarp ve çapraz astığı tüfeğiyle görülmüştür. Bunu inkâr etmesine karşın 4 Eylül 1871'de 4. Savaş Komisyonu tarafından idama mahkûm edilmiştir. 27 Kasımı 1871'de idam cezası hafifletilerek çalışma kampına gönderilmesi kararına dönüştürülmüştür.

Rigault, Raoul (1846-1871): 1868 yılında çıkardığı ateist eğilimli bir gazete nedeniyle üç ay hapis yatmış, ardından benzer fikirsel sebeplerle 1870 yılına

dek on kez hapse girip çıkmıştır. 26 Mart 1871'de Paris'in 7. bölgesi tarafından Komün Konseyi'ne seçilmiş ve Komün'de önemli görevler almıştır. Komün'ün savcılarındandır.

Rochefort, Henri (1831-1913):
Fransız gazeteci, tiyatro yazarı ve siyasetçi. Çeşitli gazetelerde yazdığı köşe yazıları sonucunda polemikçi bir yazar olarak anılır olmuştur çünkü karşıt görünen fikirleri hep yanyana getirerek fikir yürütmeyi bir yöntem haline getirmiştir. Paris Komünü'nü desteklemekte çok geç kalmıştır, yazdığı yazılarda Versailles tarafını sert bir dille eleştirmiştir, ancak içlerinde eski arkadaşlarının da bulunduğu bazı komüncüleri de eleştirmekten geri durmamıştır. Sonrasında Komün'ün başarılı olacağına inancını yitirmesine karşın yenilgiyi kabul etmek istemez. Komün dağıtıldıktan sonra Meaux bölgesinde tutuklanır ve Versailleslılara teslim edilir. Ömür boyu çalışma kampına gönderilme cezası alsa da Victor Hugo gibi bazı arkadaşlarının araya girmesiyle Thiers'in desteğini alır ve cezası hafifler.

Rossel, Louis (1844-1871):
Fransız siyaset adamı ve Albay. Paris Komünü'ne katılan (19 Mart 1871'de) tek yüksek rütbeli askerdir. Komün'de Savaş Delegesi gibi son derece önemli bir görevi yürütmüştür. Aileden cumhuriyetçi olan Rossel (babası Napoléon'a sadakat yemini etmeyi reddetmiştir), Komün sonunda tutuklanmış ve kısa sürede Versailles'da idam edilmiştir.

Schoelcher, Victor (1804-1893):
Fransız Devlet adamı. *27 Nisan 1848 Köleliğin Ortadan Kaldırılması Kararı*'na imza atmış, kölelik karşıtı çalışmalarıyla tanınmıştır.

Simon, Jules (1814-1896):
Fransız filozof ve devlet adamı. Komün döneminde ve izleyen yıllarda işçi sınıfı lehinde yazılar kaleme almıştır. Hayatı boyunca yirminin üzerinde esere imza atmıştır.

Theisz, Albert (1839-1881):
Parisli bronz zanaatkârı, 1867 Parisli bronz işçileri grevinde ön saflarda yer almıştır. İşçi Sendikası'nın kurucularındandır. Paris 17. Bölge üzerinden Komün Konseyi'ne seçilmiş, Kanlı Hafta'da bizzat mücadele etmiştir.

Thiers, Marie Joseph Louis Adolphe (1797-1877) Fransız devlet adamı, gazeteci ve tarihçi. Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet'in kurucularından ve ilk cumhurbaşkanıdır. Fransa'nın Eylül 1870'te uğradığı yenilgi üzerine uzak görüşlü bir siyasetçi imgesiyle kamuoyundaki etkisini artırdı. Şubatta oluşturulan Ulusal Meclis'e seçildi; 17 Şubat'ta *Fransız Cumhuriyeti*'nin yürütme gücünün başına getirildi. Almanlarla işbirliği yaparak Paris Komünü'nü

(Mart-Mayıs 1871) acımasızca bastırdı. Ağustos 1871'de cumhurbaşkanı oldu. Fransa'yı muhafazakâr bir cumhuriyet temelinde birleştirebilmek amacıyla kralcı muhalefetin de desteğini kazanmaya çalıştı.

Thomas, Jacques Léon Clément (1809-1871): Zırhlı süvari alayı askeri. Adı birçok komploya karışmıştır. 18 Mart 1871'de sivil kıyafetle Komün'e ait Montmartre Barikatları'nın planlarını ele geçirmeye çalışırken yakalanır ve aynı gün kurşuna dizilir.

Trinquet, Alexis Louis (1835-1882): Kunduracı olarak çalışan Trinquet, 1866'da İşçi Ekonomisi adlı bir kurumun meydana getirilmesine katkıda bulundu. 16 Nisan 1871'de Paris 20. bölgeden Komün Konseyi'ne seçildi. Burada Emniyet Komisyonu'nda görev aldı. Halkın Kurtuluşu Komitesi'nin lehinde oy verdi. Kanlı Hafta boyunca Belleville'deki barikatlarla çarpıştı. Komün bastırıldıktan sonra tutuklandı ve Yeni Kaledonya'ya sürgüne gönderildi. Burada hastalandı, kaçmaya teşebbüs etti ama yakalanınca 3 yıl pranga cezasına çarptırıldı. 1880'deki genel af kararı ile Fransa'ya döndü.

Varlin, Eugène (1839-1871): Yoksul bir köylü ailesinde dünyaya gelen Varlin, 1862 civarında ciltçi olarak çalışmaya başlar. Proudhon'un eserleriyle tanışır ve çok etkilenir, daha sonra Paris Komünü'ne üye olacaktır. Varlin, Kanlı Hafta'nın son günü, 28 Mayıs 1871'de Lafayette Sokağı'nda bir rahip tarafından tanınınca tutuklanır ve Montmartre'a götürülür, burada halk tarafından linç edilip ardından kurşuna dizilerek öldürülür.

Vermorel, Auguste-Jean-Marie (1841-1871): Gazeteci. 1861'de *Genç Fransa* adlı gazeteyi kurmuştur. Daha sonra fikirlerinden dolayı birkaç kez hapse girip çıktıktan sonra Komün'de görev almış, Kanlı Hafta'da yaralandıktan sonra Versailles'a hapsedilmiş ve burada bakımsızlıktan ölmüştür.

Vinoy, Joseph (1803-1880): Fransız asker. Albaylık rütbesine yükselmiş, Komün'ün kanlı bir şekilde bastırılması sırasında Versailles ordusunda yer almış ve Tuileries ile Louvre çatışmalarını yönetmiştir. Sonrasında Legion d'Honneur nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Wroblewski, Walery (1836-1908): Soylu bir aileden gelen Polonyalı bir asker. 18 Mart 1871'de Komün'ün Ivry ile Arcueil bölgeleri arasındaki sınırdan sorumlu tutuldu. Kanlı Hafta boyunca Butte-aux-Cailles bölgesini ve Bastille'i savunmaya çalıştı ama kaybetti. Ölüm cezasının başına getirmek istediklerinde ise bu görevi reddetti ve Kanlı Hafta'yı bir piyade subayı olarak tamamladı. Komün dağıtıldıktan sonra Londra'ya sığındı.

Louise Michel

Elenor Marx, 1870 (15 yaşında)

Elisabeth Rétiffe

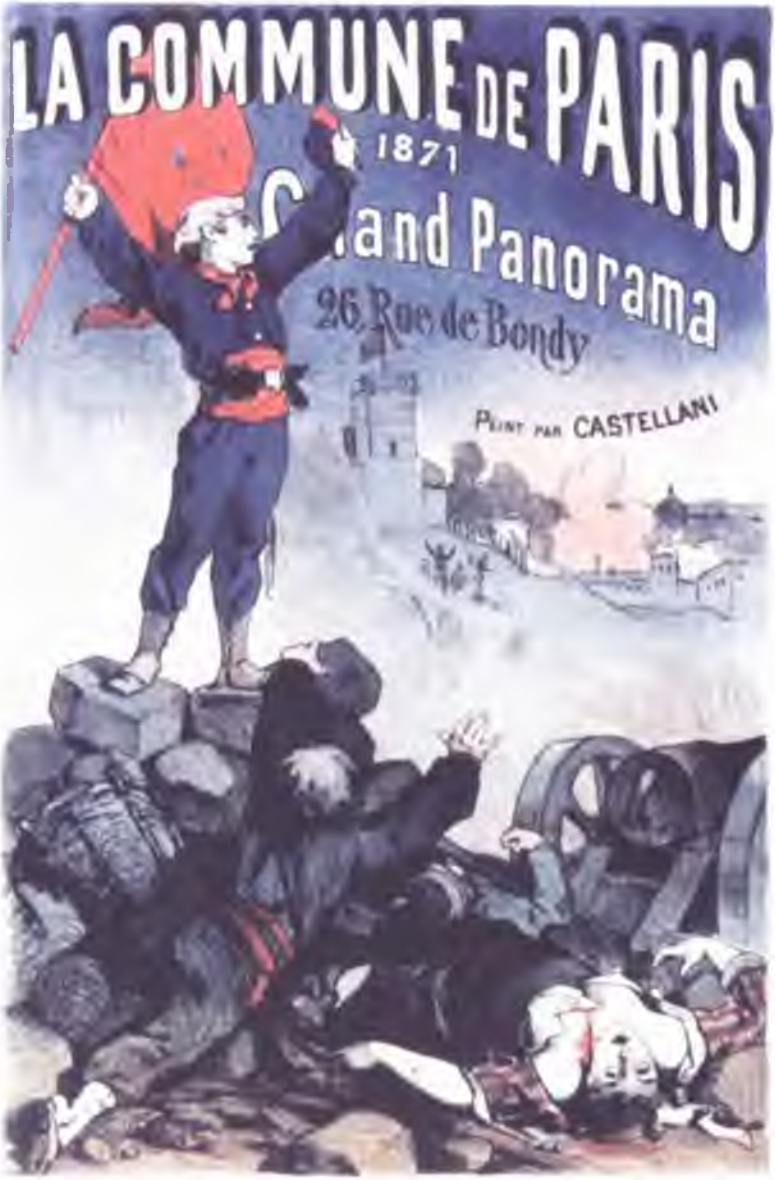
Elisabeth Dmitrieff

Castellani'nin Komün konulu afişlerinden biri.

Versailleslıların "kundakçı" diye suçladığı Komün Kadınları'ndan birini resmeden bir çizim. Güncel araştırmalar, Paris Komünü sırasında bilinçli olarak çıkartılan hiçbir yangının bulunmadığını göstermektedir.

Castellani'nin Komün konulu afişlerinden biri.

Napolyon'un yıkılmış heykeli (Vendome Sütunu olarak da anılan) önünde Komüncüler.

Barikatlar önünde Komüncüleri resmeden bir gravür (KAPAK RESMİ)

Carnavalet Müzesi'nden Komüncüleri tasvir eden bir gravür.

Castiglione Sokağı'nın Vendôme Meydanı giriş barikatındaki Komüncüler.

Savaşın son günlerinde Luxembourg Bahçesi yakınlarında bir barikat.

Vendôme Meydanı'nda Komüncüler.

Çatışmaya giden Komüncüler.

Düşman ateşinin durmasını bekleyen Komün insanları.

Komün savaşçıları.

Komün sırasında bir barikat.

Paris Belediye Sarayı, 1871.

Paris'in geçitlerinden birini koruyan Komüncüler.

Çatışma öncesi Abbesses Sokağı'ndaki Komüncüler

"Barikat" isimli tablo (André Devambez)

Komüncüler ve Parisliler Ulusal Muhafızlar'ın silahlarını taşıyor.

Komüncüler giyotini yakıyor.

Pere-Lachaise Mezarlığı'nda son çatışmalar.

Komüncüler bir çatışma sırasında.

Komüncü kadınların bir araya gelişi.

PROSPER OLIVIER LISSAGARAY

Lissagaray bu yapıtta Komün'ün toplumsal, proleter, ulusal ve uluslararası yönlerini açıkça dile getiriyor. Farklılıkların ve mücadelenin rüzgârında çok erken, belki vakitsiz ekilmiş ama son derece anlamlı girişim tohumlarını toplumsal bir düzlemde ele alıyor. Güçlü bir iradenin ürünü olarak yeni bir demokrasi biçiminin ortaya çıkışını proleter bakış açısıyla gözler önüne seriyor.

Bir dönemin sonu, yeni bir çağın başlangıcı denebilir mi Komün için? Komün elbette geçmişin izlerini taşımaktadır ancak kesinlikle proleterya dünyasında doğmakta, oluşmakta olan bir gelişimi sekteye uğratmış değildir. Yenilgiye rağmen, Karl Marx'ın deyimiyle "1871 yılının, işçilerin Paris'i, Komün'ün Paris'i, her zaman için yeni bir toplumun öncüsü olarak anılacaktır".

Komün'ün en önemli kahramanlarından Louise Michel, 1898 yılında kaleme aldığı anılarında Komün hakkında şöyle der:

"Komün, toplumların gidişatını değiştirecek güçte bir döneme ımza atmıştır. Son saatlerini yaşayan eski dünyanın yıkıntıları üzerinde doğan yepyeni bır dünyadır. Komün son derece vahşi ve kanlı bir yenilgiye sahne olmuş olabilir, ancak top veya tüfek ateşiyle bir fikri öldürmek mümkün değildir. Eski dünyanın sonu, gerçekliğin gösterdiğinden bile daha hızlı bir şekilde yaklaşmaktadır. İçinde yaşadığımız gerçeklikte toplumu ezen, kalabalıkları çiğneyen baskı ne kadar güçlü olursa, bu baskıdan kurtulma arzusu da o kadar büyük olacaktır.

Komün'den önce özgürlük için yapılan savaşlardan, mücadelelerden bahsetmeyi severdik, artık içinde bulunduğumuz dönemde, yeni bir tohumun yeşermesini beklerken, Komün günlerinden ve Komün mücadelesinden bahsedeceğiz. Kahramanların zamanı gelmiştir, ilkbaharda toplaşan arılar gibi, artık kalabalıklar bir araya gelmektedir; halk ozanlarının dilinde yeni bir efsane anlatılıyor: Mayıs hayaletinin söz alacağı dönem artık çok yakın."

ISBN 978-975-388-170-8

25.00 TL.